

2000

Latv. Koda

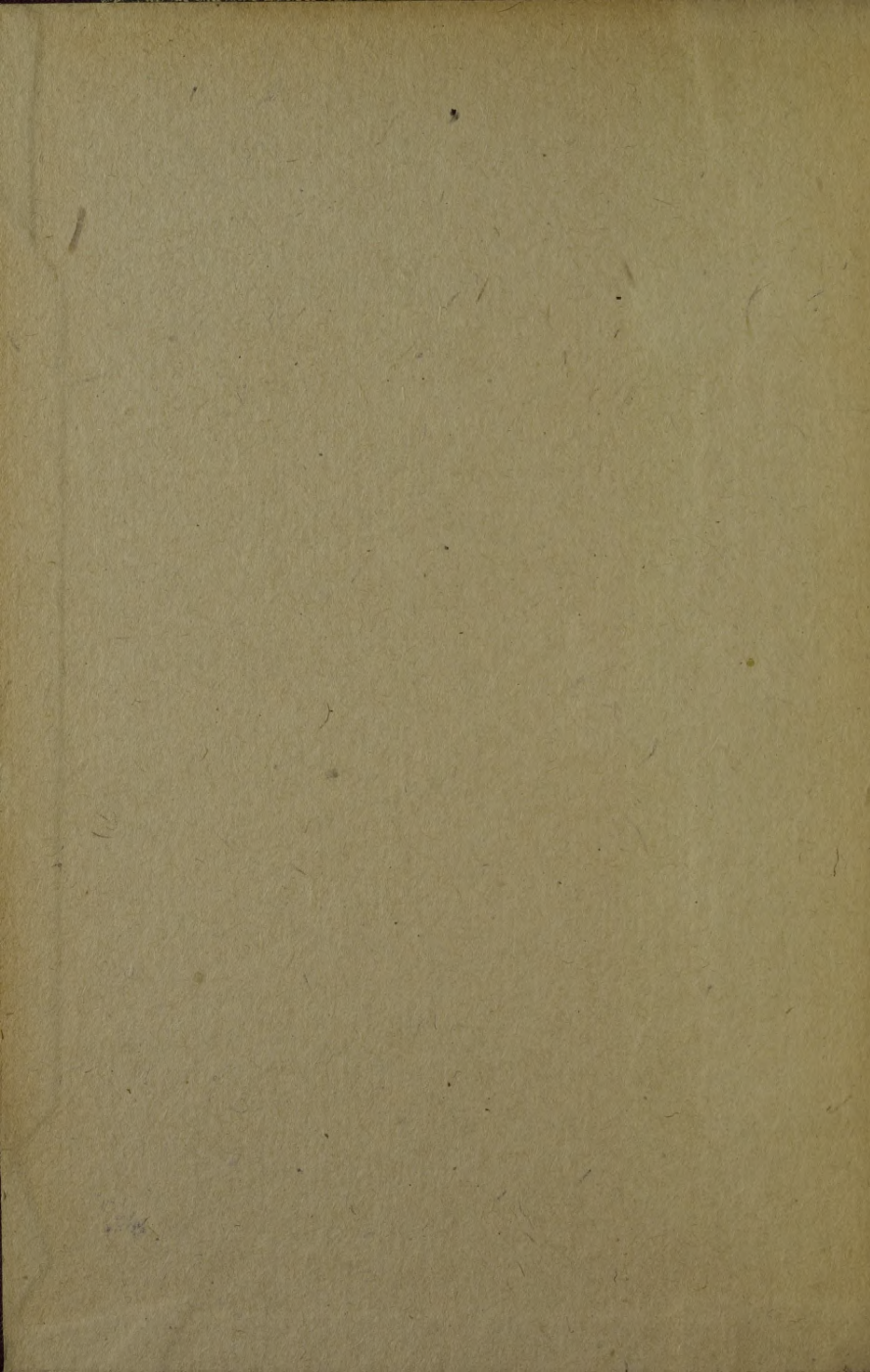
KRONVALDA ATIS  
KOPOTI  
RAKSTI

I

1                      9                      3                      7

---

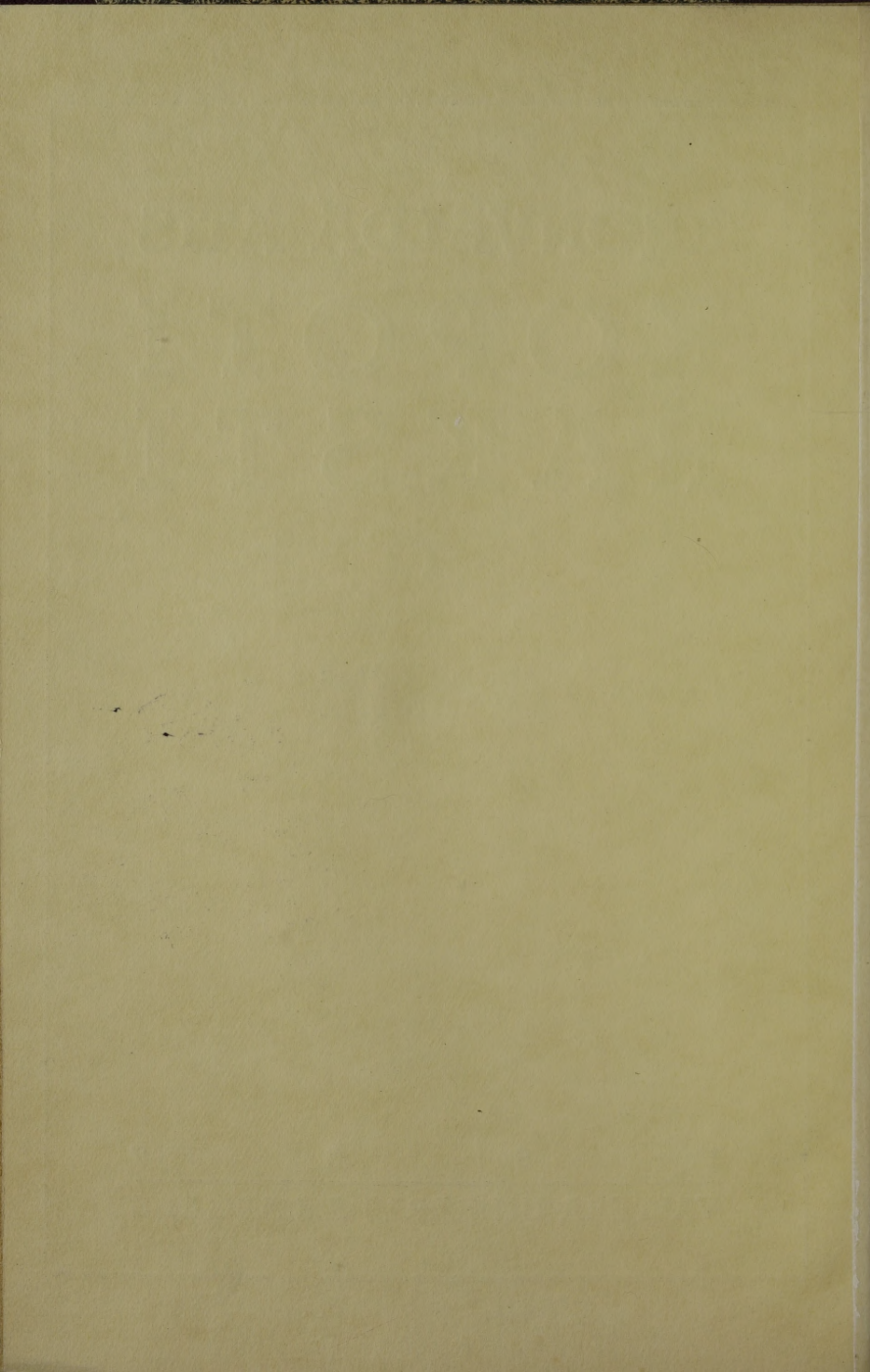
VALTERA UN RAPAS A/S APGĀDS

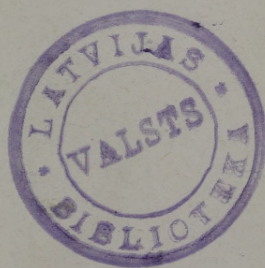


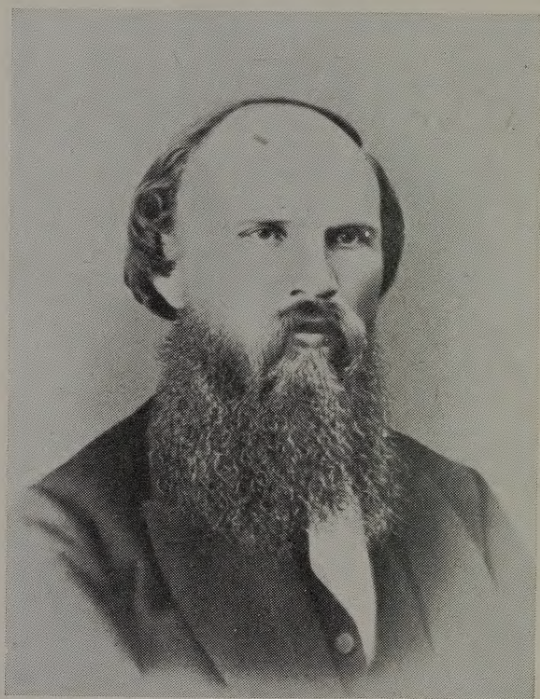


LATVIJAS IZDEVUMI









*Kronvalda Atis*

~~A~~  
794

Latv. Mod.

# KRONVALDA ATIS KOPOTI RAKSTI

I.

1937.

---

VALTERA, UN RAPAS A/S. APGĀDS

198

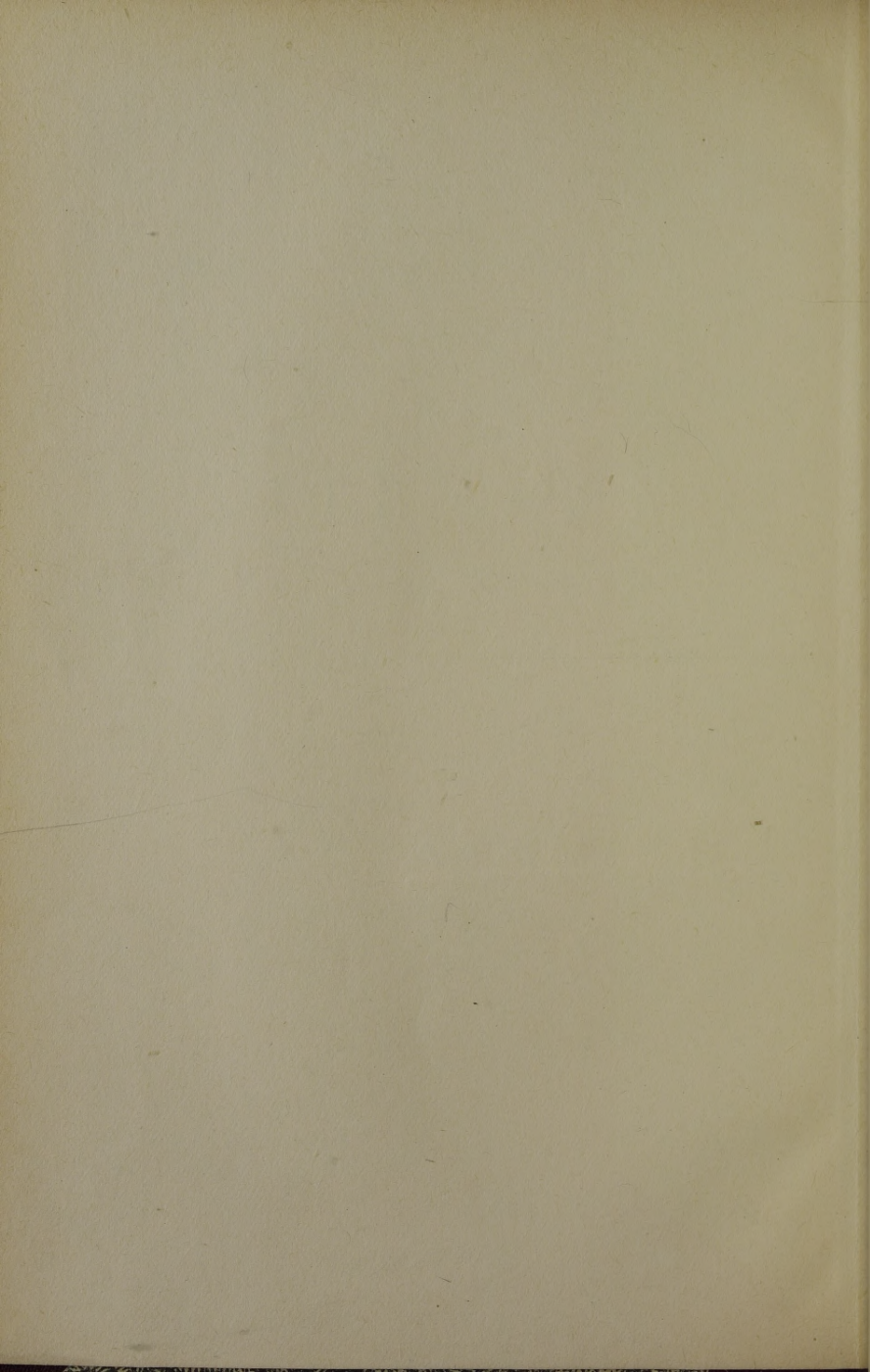
L. V. B.  
~~350816~~

0308033916



Valtera un Rapas  
akc. sab grāmatspiestuve,  
Rīgā, Brīvības ielā 129/133.

# RAKSTI



1



## Kaŗš miera laikā.

Cienījamie lasītāji, negribu ņai brīdī jūsu domas griezt uz tiem atgadījumiem un notikumiem, darbiem un nedarbiem, kuŗus pēdējos laikos tuvumā un tālumā esam piedzīvojuši un ievērojuši. Viss tas mums vēl dzīvā atmiņā. — Gan dzirdam liksmi daudznot, ka nu būšot, jeb ka jau esot pasaulei pastāvīgs miers izgādāts. Bet te neviļot ņaujas prātā lapsa kūma, kas gailim reiz uz mūŗīgiem laikiem noderēto mieru pasludināja, bet piemirsa, ka medinieks varētu būt it tuvu. Tādēļ lai ir mēs nepiemirstam, ka kaŗš tūlīt nav pavisam beidzies, kad kaŗavīru asins straumes zemnieku druvas un dārzus paŗulaik vairs neslacina; jo tas īstais un nāvīgākais kaŗš turpretim tad tik sākas, kad kaŗavīru pulki pārnāk no asiņainām kaujas vietām, miera klēpī atdusēties. Par ņo „kaŗu miera laikos“ atļaujiet man ņodien kādus pazīstamus novērojumus atgādināt. Pie ņī kaŗa ir mēs esam līdz kaŗotāji. Bet kur kaŗš, tur daudz dūmu un putekļu, tā ka kaŗotāji paŗi nespēj vienumēr skaidri visu kaujas lauku pārskatīt. Vajag, labāka pārskata dēļ, uzmeklēt augstāku stāvokli, patiesi izredzīgu vietu priekŗ aplūkoŗanas. ņo stāvokli atronam vēsturē, kuŗa mums atklāj visas aizsegas, ko prāta vienmuļības mīlotāji izauduŗi no sevmīļības plēkām.

Turēsimies pie vēstures. Un ņī mums liecina, ka minētais „kaŗš miera laikā“ no pat seniem laikiem, proti no tiem laikiem sākoties, kur cilvēku prāts un viņu gādāŗana un cīniŗanās pacēlās daudz maz pāri par ikdieniŗķas maizes rūpēm, sniedzas līdz mūsu dienām. Proti, kad vēstures ziņas par mazām

un lielām, senējām un tagadējām Eiropas valstīm uzmanīgi izklausīdamies nosveņam, tad atronam, ka valstu iekšķīgā dzīve vijas un tinas, caurcaurim ņemot, ap divējādas cīnīšanās karogiem, tas ir: mēs atronam cilvēku valstīs divējādas partijas, kuŗas katra izdalās dažādās šķirās un nodaļās, tā ka abējo cīnīšanās cita pret citu laistās ļoti raibās krāsās. Katra partija cīnās pēc virsrocības. Un ja vienai izdodas uz kādu laiku kādā valstī virsroku iegūt, tad tāpēc otrējā pavisam neizmirst, un tādēļ saprotams, ka šo partiju cīnīšanās, kas brīžiem karsta, brīžiem remdena, gan klaja, gan slepena, tā sakot ne mūžam pavisam nenorimst, lai gan dažreiz šķietas, it kā prāta vienādība un saldaiss miers pār visu valsti lidinātos. šis nu ir tas „kaŗš miera laikos“.

Bet kādas tad nu ir šīs partijas? Caurcaurim ņemot un uz katras partijas nodaļu un šķiru laistošām krāsām še nekādu svaru nelikdami, varam tā sacīt: Mēs atronam cilvēku valstīs, pirmkārt, tādu partiju, kuŗa grib visu labumu, kas vien tik caur cilvēku sabiedrošanos pilsētās, draudzēs un valstīs varētu izcelties, vai nu vienai dzimtij jeb familijai, vai tik vienai izredzētai ļaužu kārtai piešķirt. Tos citus pavalstniekus viņa uzskata tik par sava labuma kalpiem jeb vergiem. Ka cilvēki nav dzimuši kalpināšanai jeb verdzināšanai, to šī partija zina gan, bet viņa pārliecināta, ka īstie cilvēki tik pie izredzētās kārtas locekļiem atronami. Tādēļ varot zemākās ļaužu kārtas kalpināt, un tādēļ nosauksim šo partiju par kalpināšanas partiju. Pēc šīs partijas domām, piekrītot garīgā gaisma, laicīgā bagātība un valdīšanas un tiesnešu amati sevišķai pavalstnieku kārtai — jau pēc viņas dzimuma.

Tais valstīs, kuŗās kalpināšanas partija dabūn uz kādu laiku pilnīgu virsrocību, ļaudis iegrimst ap-lamā māņu ticībā, tur ronas netaisnas tiesas, ļaužu nabadzība un garīgā tumsība, tur izaug nīknām zā-

lēm līdz daudz un dažādi netikumi, kā: verga prāts, suniska bailība un liekulība, neuzticība, padošanās miesas kārumiem, laulātās kārtas apgānīšana, tēva un mātes nicināšana, tur izdziest tēvu zemes mīlestība, un apspiestu un savaldzinātu ļaužu prāts rūgtin rūgst un nesas uz atriebšanos pret spaidītājiem u. t. pr. Caur dumpja sacelšanu vai caur otrās partijas pastāvīgu, nepiekusušu cīnīšanos mēdz tad kalpināšanas partijas vara atkal sašķīst. Tādu otrās partijas uzvarēšanu redzam pie romnieku valsts ceturrtā gadu simtenī priekš Kristus dzimšanas. Bet ja otrā partija nespēj pie virsrocības kļūt un ja turpretim kalpināšanas partija visai ilgi valsts spēkus nopuijā, tad tāda valsts vara pēdīgi pat caur mazu grūdienu no ārpuses sagāžas un izirst kā kāds izpuvis koks, ko vējš sadragā. Tā sabrūk lielā romnieku valsts 476. gadā pēc Kr. dzim. No šīs milzīgās valsts drupām izcēlās daudz mazāku valstu, kurām katrai bija pamīšus savs sevišķis liktenis, nolemts caur tās partijas garu, kuŗa uz kādu laiku piekļuva pie virsrocības.

Otrā partija, ko atronam katrā valstī, kur izceļas „karš miera laikos“, rūpējas un gādā par to, ka lai ļaužu sabiedrošanās augļi nāktu visiem pavalstniekiem par labu, lai gan ne it vienādā mērā, tad tak pēc ikkatra pavalstnieka patiesīgā nopelna. Šī partija pārlicināta, un tādēļ viņa arī māca, ka cilvēkiem būs vaļīgi savus Dieva dotos spēkus valkāt un izlietot nevien sev, bet visiem pavalstniekiem par labu. Tāpēc nosauc šo partiju par vaļības jeb brīvības partiju. Ja šī vaļības partija kādā valstī dabūn virsroku, tad tur ar laiku izceļas: cilvēcīga vaļība jeb brīvība, skaidrāka Dieva atzišana, taisnas tiesas, tur uzzeļ ļaužu bagātība un garīgā gaišma, tur izplaukst zinātnības un mākslas, tur uzzied dažādi grezni un diženi tautas likumi, kā drošs un taisns vīra prāts, liekulības un verga prāta nievāšana, tur valda uzticība, savaldī-

šanās miesas kārumos, neaptraipītas laulātas kārtas cienīšana, tēva un mātes cienā godā turēšana, tur atspīd slavenos darbos tēvu zemes mīlestība, ļaudis mātās savas tiesības saprast un nosvērt un savus pienākumus izpildīt, tā kā tas prātīgam cilvēkam pieklājas, un apgaismots un izdailēts ļaužu prāts nesas uz pateicību pret tiem vīriem, kuŗi priekš ļaužu miesīgās un garīgās labklāšanās savus sviedrus nav taupījuši; un tiem labklāšanas gādniekiem, kuŗi dzīves grūtības pret kalpināšanu gan cīnīdamies jau pārcietuši, guļ vēsā kapā, tiem tad ļaudis ceļ staltas un brangas piemiņas zīmes, jeb skandina viņu slavu skaņās tautas dziesmās bērnu bērniem par mācību.

Tādu valsts būšanu redzam pie senākiem grieķiem ap Perikla laikiem, proti jau kādi 400 g. pirms Kristus piedzimšanas, gandrīz ap to pašu laiku, kad Romā valības partija virsrocību patlaban beidza izkaroties. Bet kad tādā valstī kalpinātāju partija vai nu pamazām vai caur piepešu uzbrukšanu vai caur pašu pavalstnieku neomību un aplamību atkal piekļūst pie virsrocības, tad ir šādai valsts būšanai ar visiem saviem augļiem jāiet bojā. To redzam pie tiem pašiem grieķiem, kuŗus nupat pieminējām. Proti, grieķi pazaudēja caur aplamu asinskaŗa vešanu un vareniem uzmācējiem savu valību jau 146. g. priekš Kr. piedz., un tika pēc tam gandrīz divi tūkstoši gadi kalpībā vārdzināti un mērdēti. Grieķiem gan atkal mūsu laikos (priekš kādi 40 gadi) izdevās ar Krievijas piepalīdzēšanu savu valību, savu tēvu zemi no kalpinātāju rokām izkarot, bet viņi caur negantiem kalpināšanas nedarbiem tagad vēl tik noguruši un notvikuši, ka lai gan valību sev izkarājuši, tomēr īsā valības laikā vēl nespēj valības greznākos augļus lielākā mērā izaudzināt. Kas tagadējos grieķus tuvāk salīdzina ar tiem grieķiem, kuŗi Perikla laikos tai pašā zemē, apakš tās pašas saules dzīvoja, tas viņus nemaz ne-

grib par īstiem grieķiem uzskatīt. Tādus briesmīgus augļus atnes kalpināšanas partija!

Te nu varētu jautāt: kādas tautas, kādas ļaužu kārtas jeb kādi cilvēki gan pieder sevišķi pie šīs un kādi atkal sevišķi pie otrās partijas? Par to liecina cilvēku darbi, kurus mums vēsture uzzīmējusi. Pasaules vēsture ir tādēļ arī par pasaulsoģi iesaukta, jo taisnu tiesu spriezdama par cilvēkiem, vēsture gan nolād, gan svētī cilvēku darbus pēc nopelna. Un pie vēstures liecības turādamies atronam, ka nav nekāda sevišķa tauta uzejama, kuras visi dēli caur visiem gadu simteņiem būtu turējušies it sevišķi vai nu pie vaļības partijas vien, jeb pie kalpināšanas partijas vien. Vēsture liecina turpretim, ka pat Eiropas visslavenāko tautu dēli pa daļai pie vienas, pa daļai pie otras partijas turējušies un vēl turas. To tik vēsture uzrāda, ka dažu tautu un ļaužu kārtu prāts nesas jo vairāk uz kalpināšanu, nekā citas kārtas. Arī kristīgās ticības izpaušana, diemžēl, nav spējusi verdzināšanas partiju iznīcināt, jo arī kristīgie piedalās gan pie vaļības, gan pie kalpības karoga. To redzējām vēl tālā Amerikā un — nupat Francijā un Itālijā.

Tādēļ tad nu saprotams, ka arī latviešu tautas dēli var pēc savas cenšanās tā izšķirties, ka citi turas pie kalpināšanas, citi turpretim pie vaļības partijas, jeb pie viņu šķirām un nodaļām; — sevišķi tagad, kamēr caur augstā ķeizara izgādāšanu arī latviešiem atļauts savus Dieva dotos spēkus vaļīgi valkāt un izlietot. Tādēļ nav ko brīnīties, ka pie mums arī dažādība daudz maz manāma, caur ko lielāka garīga cīņšanās izceļas. Arī pie mums cēlies tas „miera laiku karš“, jo tagad tam vajadzēja izcelties pēc cilvēku dabas un vēstures likumiem.

Bet ja nu tas pieauguša cilvēka vaļā stāv, pie kalpības vai vaļības partijas turēties, tad jājautā, kas viņus uzskubina un pārliecina, lai pie šīs un ne pie otrās partijas piedalās un turas, jo diviem tā-

diem kungiem tak nevar viens reizē izkalpot. Tie ļaudis, kas tomēr kažoku prot uz labo un kreiso pusi valkāt, nav citā cienā turami, nekā nedzīvs materiāls, kas pats darbu neizdomā, pēc paša prāta neizstrādā. Un tie bezdibeņi, kuŗi teicas un domā, ka ne sunim, ne kaķim par labu neko nepūlēties, tomēr strādā vai nu vienai vai nu otrai partijai par labu, nezinādami, nemanīdami un dažreiz negribēdami. — Ja nu mēs šē tik uz tiem cilvēkiem skatāmies, kuŗi ar pilnu apziņu uzņem kādu cīnīšanās ceļu, tad varam tā sacīt: uz kuŗu pusi pieauguša cilvēka prāts nesas, to pašķiŗ tēva un mātes mācība un viņu priekšzīme, vārdos, darbos un tikumos; skolu un baznīcu garīgie apkopēji; maizes un darba devēju prāts; valdības iestādījumi; literātūra un ļaužu sadzīve. Tādēļ katra partija nodarbojas tēva un mātes un maizes devēju prātu locīt uz savu pusi, skolu un baznīcu apmeklētājiem iepotēt savu garu; literātūru, sevišķi laikrakstus, tā pārvaldīt un vadīt, ka vadošās partijas prātu lai katrs lasītājs pamazām atzītu; gādāt par valdības iestādījumiem, kas partijas virsrocību lai stiprina un aizliedz visu, kas otrās partijas garu ļaužu sadzīvē modinātu un spēcīnātu.

Tā tad noprotam, kādēļ šis „kaŗš miera laikos“ patiesi cilvēku valstīs pastāv un caur kādiem cēloņiem viņš gan klaji, gan slepeni top vests. Bet kuŗa partija tā labākā un priekš katra cilvēka, kas „pēc Dieva ģīmja“ radīts, arī tā pieklājīgākā, par to cilvēki spriež dažādi. Citādi tie turētos visi pie vienāda gara centieniem. Ja mēs partiju dalībniekus apvaicājam, tad abējup katrs uzslavē savas partijas centienus par tiem visderīgākiem un vislabākiem. Un tomēr abas tak nevar būt vienādi labas, jo cīnās taisni viena pret otru. Partiju dūmos taisnu spriedumu par katras partijas vērtību nevarēdami sagaidīt, uzmeklēsim ir šē svabadu un izredzīgu stāvokli. Pacelsimies pāri par partijām

un nosvērsim tad abējo partiju cīnīšanās sekmes, vērā paturēdami to, ko ikkatrs cilvēcīgi uzaudzināts un izdailēts cilvēks gan senos, gan tagadējos, tik kristītos, kā pagānu laikos spriež par cilvēku darbiem.

Mums pazīstami dažādi cilvēki — un mūsu spriedums par viņiem arī dažāds. Mēs katru cilvēku, kuŗa domas un darbus jo tuvāki pazīstam, nosveŗam neviļot pēc viņa tikumiem un netikumiem. Tā tad mūsu spriedums mērojas pēc tā tiklības lieluma, kādu mēs pie jebkuŗa cilvēka vārdiem un darbiem atronam. Kur redzam vientiesīgu un godīgu prātu, vai nopietnību uzņemtā amāta izpildīšanā, kur atronam labprātīgus un šķīstus darbus un gādāšanu par trūkuma cietējiem, kur ievērojam drošu un pastāvīgu cīnīšanos pēc gaismas, patiesības un taisnības, kur parādās krietnos darbos tēvu zemes mīlestība: tur sajūtam sirdsprieku un izrādām, kā spēdami un prazdami, savu labpatikšanu. — Bet kur redzam slinkumu, miesas kārību, viltību un liekulību vai nopērkamu verga prātu, kur atronam tīšus netaisnības un pārestības darbus, kur ieraugām nevainības un mazspēcības vajāšanu, kur redzam tēvu zemes aplaupīšanu, sašķelšanu vai pārdošanu: tur noskumst mūsu dvēsele; mēs sajūtam īgnumu un dusmas pret tādiem ļaunumiem, un parādām cik spēdami un prazdami savu — nepatikšanu. Un ja kāds ir mācījies nevien par citiem daudz maz taisni spriest, bet arī par sev pašu, tad viņš sava paša prātu, savas dažādās domas, savus dažādos centienus un darbus pēc tiklības mēra taisni nosvērdams, lēti samaniš, ka par viņa paša dažādām domām, dažādiem darbiem — dažādi jāspriež, proti dažas pašu domas, dažus paša darbus atzīstam gan par labiem, bet dažus arī par ļauniem — lai arī citam nevienam to nesacītum.

Bet tāda cita cilvēka un sevis paša apspriešana pēc tiklības mēra neatronas tikai mūsu laikos un

mūsu ticībā vien. Pēc tiklības mēra ir nomērijuši cilvēkus jau paši pagāni sensenos laikos. Vēstures liecības mūs pārlicina, ka cilvēki jau toreiz tiklības mēru un svaru pazinuši, kad tie tikumus pašus vēl neprata ikkatru ar sevišķu vārdu nosaukt, jo tie jau toreiz pratuši izšķirt ļaunus cilvēkus no labiem. Nekur un nekad nav pilna prāta cilvēks ar taisniem pabalstījumiem liecinājis, ka tautu apgaismotāji un labdari esot vienādā cienā godā jātur ar tautu vajātājiem un kalpinātājiem; tā ka neviens cilvēcīgi izdailēts vīrs nesacīs, ka Romas ķeizars Nerons un Spānijas ķēniņš Filips II. stāvēt pēc tiklības mēra vienādā augstumā ar Romas ķeizaru Trajānu un Krievijas ķeizaru Aleksandru. Neviens neapmulsināta tauta nav drošu cīnīšanos tēvu zemei par labu tādā pašā necienā turējusi, kā gļēvu pārdevēja prātu. Jeb vai patiesi kur kāds pie pilna prāta cilvēks atronams, kas Jūdāsu Išariotu tik pat cienīs, kā slaveno grieķu Lēonidu? Bet tālāk! — Arī tas visutaisnākais tiesnesis tak nemūžam ar skaistiem vārdiem neizsacīs, ka netaisnas tiesas tādu pat godu pelna kā taisnas tiesas. Viņš turpretim ļaužu priekšā raudzīs savus netaisnos spriedumus kaut kā attaisnot, un caur to tik jo skaidrāk pierādīs, ka ir netaisnais nedrīkst taisnības godu un svaru cilvēku priekšā noliegt. Un tie visbargākie ļaužu verdzinātāji zināja gan, ka valības tautām daudz stiprāks tiklības spēks, nekā jebkuŗai verdzinātai tautai. Tādēļ viņi svabadas un valīgas tautas lūkoja saskaldīt jo smalkākos gabalos un viņām kaldināt jo stiprākas vergu ķēdes, jo vairāk varmākiem savas pašu netiklības zemuma dēļ bija jābīstās tiklības spēka.

Ja nu še atgādāties, kādas sekmes priekš tautām izaudzina valības un kādas atkal kalpināšanas partiju cīnīšanās, tad redzam, ka nav vis nu tik izjūdījams, kuŗa no viņām tā laba darītāja un kuŗa tā ļauna izaudzinātāja. Jo par to, kas ļauns un kas

labs, ir jau spriedušas visas tās tautas, kuŗu ticības mācībās atronams kaut kāds sajēgums no „Dieva un velna” jeb no „labā un ļaunā gara”. Tie viskrietnākie vīri gan no pagānu tautām, gan no kristītiem laikiem nešaubīgi apliecinājuši, ka vaļības partija strādā un cīnās pēc cilvēku cilvēcīgās dabas likumiem, Dieva lēmumu izpildīdama, kamēr kalpināšanas partija tīšu prātu grēko pret cilvēka cilvēcīgās dabas likumiem un tādēļ aplami, bet velti ļaunā prātā nopūlējas iznīcināt Dieva lēmumu par cilvēkiem. Bet tas mums vienmēr prātā un vērā jāpatur, ka tādēļ jau tūlīt ļaunais gars neiznīka pie it visiem tautas locekļiem un uz mūžīgiem laikiem. Tās kalpināšanas partijas gars nav vēl diemžēl ne šo baltu dien’ pavisam izdeldēts, lai gan daudz valstis viņam dienu no dienas rokas jo cietāki saista, tā ka vaļības partija caurcaurim ņemot, patiesi dabūn pamazām svarīgu virsrocību cilvēku valstīs.

Bet ja nu tas tiesa, ka vaļības partijai arī jādabūn pēdīgi paliekamā virsrocība, tad tak to daudz maz vajadzētu redzēt pie līdzšinīgā tautu un valstu likteņa, jo cilvēku tautas cīnās šai miera laiku kaŗā jau diezgan ilgi. Vēsture arī še mums var atbildi dot. Kad aplūkojam Eiropas tautu likteni priekš un pēc Kristus dzimšanas vispār, tad vēsture liecina, ka caurcaurim ņemot, Eiropas tautas trejādus laikus jeb trejādu likteni jau piedzīvojušas. Pirmkārt, ir bijuši laiki, kur visā valstī, tā sakot, vienai dzimtij jeb familijai piederēja viss gods, visa manta, visa gaisma, vara un taisnība. Šis dzimts galva bij arī visas valsts galva, kam vārdā ķēniņš jeb karalis. Tiem citiem pavalstniekiem gan bija pienākumi un karaļa žēlastība, bet nevis īpašas tiesības, nedz lielāka manta, nedz valdīšanas vara. Tā bij tautu pirmatnes laikos, kuŗus varētu gan par tautu bērnības gadiem nosaukt, bet nevis tos vēlākos.

Pēc šiem pirmatnes laikiem izcēlās vēlāk citādi laiki. Proti, prāta gaisma sāka daudz maz izplatī-

ties starp tautas locekļiem un caur uzcītību, tautpību un uzmanību pavairojās manta un piederumi jau pie vairāk pavalstniekiem. Karaļi, kaŗus vedot, ievēroja zirga un jātnieka svaru un vajadzību toreizējos kaŗos. Un caur to izcēlās zirdzinieki pie lielāka goda un svara un arī pie lielāka zemes īpašuma, nekā tās citas ļaužu kārtas. Tā izcēlās valstī sevišķa kārta, proti jātnieku jeb muižnieku kārta. Bet šai vienai ļaužu kārtai, pie lielāka svara kļūstot, bij karaļa svaram valstī jāpamazinājas. Tais laikos priekš Kristus dzimšanas, muižnieku kārta mēdza ar laiku karalim visu līdzšinējo valdību atņemt un karalistes jeb karaļa valdības vietā republiku iecelt. To redzam pie seniem grieķiem. Kristīgos laikos tas jo retāki notika, jo valstību plašums pagērēja sevišķu valdības serdi jeb centru, un romnieku ķeizarus atminot, ļaudis turēja tagad savu karali par jo cienīgu. Tomēr viena daļa no senākās karaļa varas pārgāja uz muižnieku kārtu. Šie nu bij tie „vidējie laiki“, kur jau labā tiesa no pavalstniekiem, proti muižnieku jeb bruņinieku kārta, varēja piekļūt pie lielāka zemes piederuma un lielākas mantas, pie pilnīgākām tiesībām un stiprākas varas. Bet pavalstnieku lielākā daļa, diemžēl, vēl nosmaka sūrā kalpībā jeb dzimtbūšanā.

Pēc šiem „vidējiem laikiem“ izcēlās „jaunākie laiki“. Proti, lai gan vidējos laikos pilsētas kļuva nežēlīgi spiestas un aplaupītas caur garīgiem un laicīgiem augstmaņiem, tomēr viņām izdevās caur stipru sabiedrošanos savus uzmācējus pārspēt un pamazām piekļūt pie miera laiku cīnīšanās. Kad nu pilsētas caur amatu kopšanu un tirgošanos bij pie turības un bagātības kļuvušas, un kad caur šaujama pulveŗa atrašanu senējā kaŗa vešana tā pāgrrozījās, ka jātnieku jeb bruņinieku līdzšinīgais svars kaŗā pamazinājās, un kājnieku pulki turpretim savu lielāko derību pierādīja, tad ap Lutera laikiem izcēlās īsti nāvīga miera laiku cīnīšanās starp pilsēt-

niekiem un muižniekiem. Pilsētnieki cīnījās pēc skolām, pēc pilnīgām tiesībām un piederumu drošības. Caur to bruņinieku kārta daudz pazaudēja no savas līdzšinīgās varas. Caur pilsētu priekšzīmi pamodināta un paskubināta, uzsāka arī zemnieku kārta tādu pat cīnīšanos pēc svabadības un turības, pēc gaismas un taisnības. Un tā tad nu jau kādi 400 gadi pagājuši, kamēr šis „kaŗš miera laikos“ daudz Eiropas valstīs sacēlies, bet vēl viņš nav pavisam beidzies. Bet to mēs gan redzam, ka „jaunākos laikos“ vaļība un turība, gaisma un taisnība aplaimo daudz vairāk pavalstniekus, nekā senos pirmatnes un nekā „vidējos laikos“. Vaļības partijas cīnīšanās un sekmes liecina, ka viņas virsrocība no seniem laikiem līdz mūsu dienām augtin augusi un pēc gadu simteņiem arvien pilnīgākos spēkos pieņēmusies.

Arī pie latviešu tautas „jaunākie laiki“ manāmi. Tādēļ saka pazīstamais latviešu tautas draugs, pazinējs un cienītājs, proti Bīlenšteina kungs: „Tagad ceļas latviešu tauta. Viņa ceļas mantā pēc klausības laikiem, caur zemes rentēšanu, caur māju pirkšanu. Viņa ceļas brīvībā pēc dzimtbūšanas laikiem, caur visādiem valdības likumiem, kas ļaužu kārtas valstī līdzina un visiem labprāt novēl savus Dieva dotos spēkus valkāt ir sev, ir brāļiem par labu, caur jauno pagasta ierikti, kas zemniekus izved no bērna būšanas. Viņa ceļas gaismā pēc tumšības laikiem caur skolām, kas pašā sākumā taču spēcina tautas garu, caur laikrakstiem un caur grāmatām, kas apiet viscauri un vairo pasaules un debess lietu atzišanu un saprašānu. Viņa ceļas savā tautībā pēc tā gara, kas tagad aizņem visas pasaules tautas un ko it neviens no mūsu robežām neaizgāinās.“

Bet ja nu mūsu tauta patiesi ceļas mantā un vaļībā, gaismā un tautībā, tad saprotams, ka arī latviešiem jāuzņem miera laiku cīnīšanās; jo nedz

mantas un vaļības, nedz gaismas un tautības novēlēšana jeb atļaušana vien — iespēj tautu augstākā godā pacelt. Nu mums vajag pašiem ar sviedriem savā vaigā visas vaļības laiku dārgās rotas sev izkaroties, izpelnīties, jo tās mums nespēj neviens cilvēks kā tādu miesīgu mantu dāvināt. Tādēļ ir gan ko priecāties, ka starp latviešiem šur tur jau uzsāk nopietni ķerties pie šī miera laika kara izvešanas pret kalpināšanas centieniem un sakrātiem nikniem augļiem. To mana pie latviešu literatūras, viņu sadzīves un pa daļai arī pie latviešu skolām, ka latvieši sāk atgīst, kas tiem darāms, sāk saprast, kādas tiesības tiem uzļautas un kādi pienākumi tiem jāizpilda. Viens no mūsu svētākiem pienākumiem ir: savus parādus nomaksāt. Un parādnieki mēs jau esam, kaut jel jauni sācēji pie vaļības laika darbiem. Un mūsu svētākie parādi ir pateicības parādi. Saprotams, ka tas priekš latviešiem arī neklājās, kas priekš nevienas „veselas“ tautas neklājas. Bet senie bēdu laiki ar saviem dzimumiem pagājuši un iznīkuši, par tiem izlej vēsture svētīšanas vai soda straumes. Mēs jau atrodamies „jaunākos laikos“. Te nu mums vērā jāpatur, ka no senāko laiku sprūdām ārā kļuvuši nevis tikai caur pašu spēkiem, ne caur pašu cīnīšanos un uzvarēšanu, bet pie šīs pirmās izkūņošanās no senāku laiku slodzēm mums daži krietni vīri, dažādu tautu dēli, palīgā nākuši ar savu laicīgo un garīgo kapitālu. Tiem mēs esam vispirms sirsniņu pateicību parādā. Tiem vīriem, kas par mums, uz nekādu atmaksu necerēdami, pūlējušies, strādājuši un cīnījušies, tiem, kas mūs mīlējuši, kad mīlestības atbalstu nespējām un nedrīkstējām parādīt tiem, kas mūs cilvēka godā un cieņā turējuši un mūs aizstāvējuši, kad gulējām nospiesti visdziļākā novārtā, necieņā un negodā: tiem mēs esam pateicību parādā! — Gan liecina jau Katlakalnā Merķelim celts piemiņas akmens, ka latvieši sāk maksāt savus parādus. Bet ir gan vēl ko no-

sarkt, kad ievēro, cik daudz pat no „skolotiem“ latviešiem nezina ne pie vārda nosaukt tos vīrus, kuŗi priekš mums izpelnījuši un izkaŗojuši vaļības ēkas pamatus un kuŗi sējuši vaļības laiku augļu dīgstošās sēklas. Cik te vēl mūsu skolām un biedrībām, mūsu zemākai un augstākai literātūrai ko strādāt, gādāt un mācīt! Bet dažas tagadējo laiku zīmes ievērojot, var spriest, ka latvieši, savai atspirgšanai pieņemoties, gadu no gada mācīsies, izpratīs un iespēs ar laiku jo pilnīgāk izpildīt tos pienākumus, kuŗus tie uz sevi ņemas pie mantas un vaļības, pie gaismas un tautības kļūdami. Šodien gan vēl nevar sacīt: Tad ta vīri pie gatava, jo vēl nav nekur gatavs, mēs vēl pirmie sējēji „miera laiku kaŗa darbos“.

Vaļības un tautības, gaismas un patiesības cīnīšanās uzņemdami, mēs pieliekam savas rokas pie nopietnāka, sūrāka un grūtāka darba, nekā mums dzimtbūšanas laikā kaut kad varēja uzticēt un uzlikt. Kā sācējiem mums būs būt modriem un čakliem, izmanīgiem un uzticīgiem; mums būs būt vienmēr nomodā, lai šī laika vispārīgās labās un ļaunās laika zīmes lēnā prātā un pareizi nosveram, lai spējam izšķirt zieda krāsas laistīšanos no vesela augļa kodola, izpaustos un izslavētos melus no mūžīgās patiesības. Mums jāievēro tagadējo tautu un cilvēku domas un darbi, bet arī sava paša sirds un apziņa. Tikai tad izaudzināsim un sakrāsīm vaļības laiku greznos brangos augļus. Šāda lai ir mūsu ticība un cerība.

Lai gan arī šinīs dienās vēl redzējām, ka kalpinātāju partija Eiropā daudz vietās nežēlīgi un draudīgi cīnās pēc senākās virsrocības, tad tādi centieni un nedarbi tak nevar maldināt mūsu palaišanos uz cilvēka cilvēcīgo darbu; nevar pamazināt to ticību, ka patiesības visvarenībai pēdīgi pienāksies virsroka; tie nevar izdeldēt mūsu ticīgo un nešaubīgo turēšanos pie cilvēka vissvētākām pārliecināšanām;

tie nespēj atcelt vēstures taisnos spriedumus par cilvēku līdzšinīgiem darbiem. Mūsu dienu „ļauņas laika zīmes“ nespēj slāpināt mūsu cīņšanās pastāvību, nespēj mums to cerību laupīt, kuŗu mēs, uz taisniem pamatiem stāvēdami, nākotnes dēļ it pa-reizi savās krūtīs nesam un audzinām.

Jo mūsu laiku bēdīgie notikumi izcēlušies caur tiem nedarbiem, kuŗi cilvēka nedabu labprāt ieceltu viņa īstās dabas vietā. Tādi cetnieni un darbi piedzimst vienmēr, cilvēku sevmīļībai pārbriestot, un apmānītie un apmulsinātie ļaudis piepalīdz diezgan žigli viņus šur tur pastrādāt. Ka tādi pret dabīgi centieni arī mūsu laikos vietām lieliskā un nedzirdētā mērā drikstēja un varēja sacelties, tas noticis caur dažādiem bēdīgiem sajaucieniem un caur nožēlojamu nesapratību. Bet tādēļ lai nenogurstam pie vaļības un patiesības karoga stāvēdami! Lai gan ļauni un sevmīļīgi cilvēki atkal šur tur iedrošinājušies iznīcināšanas karu sacelt pret neizdeldējamiem cilvēka dabas likumiem; tomēr tie savu nolūku nemūžam nepanāks. Nekāda pārgalvība, un lai viņai būtu tā vislielākā pasaules vara uz kādu laiku rokās, tomēr nespēs visa cilvēka dzimuma mūžīgo, dievīgo īpašību iznīcināt. Var gan mēģināt cilvēčības attīstīšanās skrituli pieturēt vai ačgārnī grozināt. Mēs zinām, ka tādi nedarbi jau dažreiz pamēģināti, bet tie nekad nav tās īsti cerētās sekmes atnesuši un apsmieklu pīšļos putin izputēs arī uz priekšdienām visi tādi nedarbi, lai tos uzsāktu kas uzsākdams. Pagājušo laiku vēsture tak skaidri liecina, ka cilvēku īstais, dievīgais tikums jau spējis pārciest tos vissīvākos pārbaudījumus, un ka viņš tad pēc atspīrgšanas laika arvien jo spodrāks un spēcīgāks izcēlies iz tiem pīšļiem, kuŗos negantība viņu bija ieģrūdusi, cerēdama viņu sagānīt jeb mūžīgi noslāpināt — caur tīšiem noziedzības darbiem.

Bet nevien bijušo laiku vēsture, ne arī 30. au-

gusta svinēšana to mums atgādina. Pateicības liesmas saceļas arī šai dienā pa visu plašo Krieviju; liksmība atskan no Baltās jūras līdz pat Kamčatkas krastiem; cerība plaukst no Melnās jūras līdz Ziemeļa jūras sērsnainiem klajumiem. Krievija svin sava augstā kunga un ķeizara vārda dienu, kuŗš kalpināšanas partijai ar stipru roku pieklājīgas robežas ierādīdams — vaļības cīnīšanai ceļu sataisījis daudz miljoniem par labu. Arī šī dizenā tautu labklāšanas izgādātāja darbs ir jau ar zeltītiem burtiem no cilvēības eņģeļa tautu likteņa grāmatā iezīmēts un dod liecību, ka vaļības izkaŗotāju skaits augtin aug un ka tādēļ turība un gaisma, taisnība un patiesība cilvēku valstīs vairot vairojas — caur „kaŗu miera laikos“.

1870.

## Stāvoklis.

Stāvoklis nav nekas cits, kā tā vieta, kur mēs katrs patlaban stāvam, tā kā vārds mājoklis to vietu nozīmē, kur kāds mājo. Kad mēs zem klajas debess, uz lauka būdami, apskatāmies uz visām pusēm, tad rādās, it kā debess apjums nolaistos visapkārt uz pašu zemi. Tas aploks jeb riņķis, kuŗā zeme ar debesi — kā šķietas — saiet kopā, aizver mums kā durvis, kā vārti to tālāko pasauli; tādēļ nosaucam šo debess malu, kuŗa zemei pieglaužas, par apvārsni jeb redzes aploku (riņķi). Ja mēs kādā blāksnā (t. i. lidzenā un plakanā) apgabalā nostājušies, tad zemes virsus, kā liels blāksnums sniedz uz visām pusēm vienādā tūlumā no mūsu stāvokļa līdz pašam apvārsnim; tādēļ šis blāksnums izrādās tik apaļš, kā kāda milzīga ripa, kā varens skriemelis, kuŗam vidū mēs ikreiz stāvam, un iz kuŗa serdes mēs nekad nespējam izkļūt ārā. Ielejā stāvošiem pats apvārsnis vai redzes aploks rādās jo tuvu esots, tādēļ arī tas saredzamais blāksnums jo mazāks jeb šaurāks. Augstā kalnā stāvošiem, mūsu apvārsnis atceļas jo tālāki un tādēļ pats blāksnums ir jo lielāks jeb plašāks. Šos laukus (tīrumus), mežus, ūdeņus, tās pļavas, mājas u. t. pr., kuŗas kalnā stāvēdami spējam it labi saredzēt, tos lejā stāvēdami vairs neredzam visus, bet tikai tuvējos un klātākos. Tās attālās lietas mums šķietas nebūt neesošas virs zemes, jo mēs tās nespējam ieraudzīt, lai skatāmies kā skatīdamies. To visu, ko te esmu sacījis, zina un saprot ikkatrs jautrs gana puika, ka stāvoklis nozīmē to vietu, kuŗā mūsu miesīgās kājas stāv, un kad ar savām miesīgām acīm savu

apkārtni pārskatām un aplūkojam. Bet vai tad mēs ar savām miesīgām acīm vien spējam redzēt? Vai tad mums pēc miesas vien ir katram savs īpats stāvoklis? Nē, — jo mēs spējam arī ar garīgām acīm redzēt; tādēļ cilvēkam arī garīgā būšanā savs stāvoklis.

Bet vai cilvēkiem visiem prāts vienādi gaišs, vai viņu gars visur krietni izstrādāts, vai viņu sirds viscaur pieklājīgi kopta? Diemžēl nē, tādēļ nav visiem cilvēkiem vienāda garīga stāvokļa. Garīgā būšanā, tāpat kā miesīgā, cits stāv augstākā vietā, cits zemākā, un kam augsts garīgs stāvoklis, tas, zināms, iespēj garīgā būšanā jo vairāk saredzēt, aplūkot un ievērot, nekā tas, kam itin zems garīgs stāvoklis.

Nesim papriekš cilvēku zināšanas un atzīšanas stāvokli. Kas skolā labi mācījies, tas zina, kur Amerika virs mūsu zemes lodes atrodama. Zina, kādi kalni tur izceļas gaisā, kādas upes turienes ielejas un laukus aplaista, tāds zina arī, kādās pilsētās tur ļaudis mīt u. t. pr. Kauču miesīgās acis no mums līdz Amerikai nesniedz, tomēr labi mācīts cilvēks ar garīgām acīm visu to iespēj saredzēt, proti noģist, tas ir: savām gara acīm priekšā celt. Kas turpretim ne mūžam no ģeografijas jeb zemes aprakstiem neko nav mācījies, tas arī neko labu no Amerikas vai no citas kādas pasaules daļas nezina. Tādēļ sakām: pirmājam (t. i. labi mācītam) ir zināšanā augstāks stāvoklis, nekā otrājam (proti, nemācītam).

Kas derīgus laika rakstus lasīdams iekrājies patiesīgas ziņas par savu tēvzemi un par dažām citām zemēm, kas ievēro un apdomā, uz ko tagad tie krietnākie cilvēki daždažādās valstīs un tautās cenšas un cīnās, tam, zināms, jo augstāks stāvoklis, nekā tādām pelnrušķim, kas pie Jelgavas dzīvodams nezina ne to, ko viņa tautas brāļi nule aiztecējušā gadā pie Daugavas tautai par labu un godu izstrā-

dājuši. Kas labā tautas skolā dabas jeb radības darbus un spēkus mācījies pazīt un izprast, kas mācījies nojēgt, caur ko vējš sacēlas un kādā ziņā gar lielceļiem vara drātes pie stabiem pakārtas, kāds spēks tur strādā u. t. pr., tas, zināms, stāv pēc savas atzišanas augstākā stāvoklī, nekā tie jaunkundziņi, kuŗi citu neko labu nav mācījušies, kā tikai pa tumsu grābstīties un ja daudz, tad šo to citu tautu valodā penterēt un šļaburēt. — Kas savas tautas un citu tautu pagājušos laikus mācījies pazīt, izprast un nosvērt, kas mācījies tagadējo cilvēku pūlēšanos un darbošanos, viņu tikumus un netikumus smalki un bezkaislīgi apspriest, ļaunu no laba izšķirdams, tam, zināms, atkal augstāks stāvoklis nekā tādām dundurām, kas katram liekulīgam lišķim sīrupsaldi uzsmaidīdams pieglaužas, vai katram bezgodīgam balamutim, ja tam tik skaļa rīkle, piedrojas tādēļ, ka viņš nezina, kas bijis, kam jābūt un kas var būt.

Bet ne zināšanā un atzišanā cilvēkiem katram savs stāvoklis; ticībā un tiklībā arī dažam augstāks, dažam zemāks stāvoklis. Kas ne tik Dieva baušļus ar muti māk izsacīt, bet arī pēc tiem turas domās un darbos; kas par savu ticību gadu simteņus kaujas un cīnās pret ticības nicinātājiem; kas savu miesu aizdod, bet savu ticību neļaujas nei ar blēdību, nei ar varu izkrāpties: tas stāv augstākā ticības stāvoklī nekā tas, kas tikai ar muti māk svēti runāt, kamēr viņa domas tīri blēdīgas, viņa runas meli un viņa darbi bezdievīga negantība, nekā tas, kas savu ticību pārdod par niecīgu mantu.

To pašu redzam pie tiklības. Tie vīri, kuŗi ne tikai zina, kas labs un darāms, bet to labu arī patiesi cienī un uzcītīgi pēc savas iespējas izdara. Tie, zināms, turas virs augstāka tiklības stāvokļa, nekā tie, kuŗi gan zinādami, kas labs un darāms, tomēr to nedara, lai ar būtu iespējams. Šādu stāvokļa dažādību tiklībā atronam pie visiem cilvēkiem, vai nu

tagadējos laikus ievērojam, vai senāko cilvēku darbus aplūkojam. Kas uzcītīgi un uzticami savā amatā strādā; kas ar savu skaidru sirdi un godīgu prātu savu maizi pelnās; kas trūkumu ciezdamiem derīgu palīgu sniedz, uz paša labumu nelūkodams; kas droši un pastāvīgi par taisnības, patiesības un gaismas izplaukšanu starp savējiem cīnās un gādā; kas cilvēku labdarītājus nesamet vienā maisā ar cilvēku vajātājiem un nicinātājiem; kas savu dedzīgo tēvzemes mīlestību izrāda vārdos un darbos: tas stāv tiklībā jo augstāki nekā tas, kas kūtrs pie katra laba darba; kas paša vajadzībām vien tiesu dod un paša kārumiem vien ziedus met; kas savas nopērkamās verga rokas piesola ikkatram, lai arī būtu ļauns jo ļauns būdams; kas pārestības nedarbus aizstāvēdams par nevainības vajāšanu un patiesības apslēpšanu un apspriešanu neko nebēdā jeb pie tādiem darbiem pats līdzī strādā; kas no tēvzemei par labu un godu uzsāktā kopu darba atraujas. Tāda cilvēka sirdī ir negantība virsroku dabūjusi. Viņš pēc viltīga labuma tikodams un glūnēdams, samīn bezkaunīgi savas un citu cilvēku augstākās un svētākās jūtas, kā ticību, patiesību, brīvību, tēvu valodu u. t. pr. ar savām dubļotām kājām; jo cilvēku dievīgā daba ir saraustīta un salauzīta, kur netiklības karogs plīvinājas. Tur cienī un godā to, kas tiešām smejams un peļams un sodāms, un zaimo visu, kas krietns, godīgs un patiesīgs.

Kam pašam zems tiklības stāvoklis, tam patīk tie, kuriem tāds pats zems stāvoklis, kā viņam pašam. Un viņš ļoti nikns, dusmīgs, vai saīdzis uz tādiem, kuriem augstāks stāvoklis pēc ticības spēka, pēc tiklības svara. Tie labprāt neieredz, ka gaisma starp ļaudīm izplatās, jo viņu vara un gods caur to pamazinājas vai pavisam izzūd.

Daži, kaut reti cilvēki, savu zemo stāvokli sajūzdami un ievērodami, nedodas ar to mierā, bet cīnās, lai dienu no dienas uz jo augstāku stāvokli

uzvirzītos. Bet vai zināšanā un atzīšanā, ticībā un tiklībā iespējam arī tik lēti uzkāpt uz augstāku stāvokli, kā ar miesīgām kājām uz kādu kalnu? To diemžēl nespējam vis. Garīgā būšanā no pat mazām dienām rūpīgi cīnīdamies, ar visu dvēseles jaudu cenšamies un bez mitēšanas klupdami, krizdami, pa labo roku uz priekšu tecēdami, tā uzkāpjam pamazītiņām uz jo augstāku garīgu stāvokli. Tevi arī neviens cits nevar paņemt uz pleciem un pacelt uz augstāku garīgu stāvokli, tā kā uz kādu kalnu uznest, ja tu pats savā sirdī, savā garā un prātā nepieaudzi dienu no dienas jo lielākā garīgā pilnībā. Tu arī nespēsi nevienu, lai tu stāvētu augstā jo augstā stāvoklī, ar joni jeb uz vienu rāvienu uzraut pie sevis augšā, ja viņš pats par to nerūpējas, negādā un necinās. Tu vairāk neko nespēji, kā tikai derīgo ceļu ierādīt, vajadzīgās laipas pār bezdievības, nepatiesības un tumsas dubļiem pārlikt pāri, bet ja tas, ko tu gribi uz augstāku garīgu stāvokli pacelt, negrib pats iet, tad viss tavš darbs par velti, viss tavš pūliņš bez augļiem paliks, viņš tevi vēl izsmiedams zveļas tīši pekles smirdošos mēslos iekšā, vai ļaujas caur blēdīgiem krāpniekiem lēnām, nemanot dubļos ierauties iekšā.

Bet kādi tad nu ir tie ceļa rādītāji uz labo pusi, kādas ir tās laipas, kuŗas mūs pārved pār negantības, netaisnības un gara tumsas purviem? Tie ir: tēva un mātes kodolīgās mācības un prātīgās pārmācīšanas; labas skolas un baznīcas; literātūra (tas ir grāmatas, avīzes); derīgi valsts likumi; sadraudzīga dzīve valstīs, draudzēs un biedrībās u. t. pr. Uz tādiem pamatiem stāvēdami, bijušo un tagadējo cilvēku darbus pareizi nosvērdami, par mūsu dārgākām mantām, vienmēr nomodā būdami, rūpēdamies, gādādami un cīnīdamies, tā tik varam savu garīgo stāvokli paaugstināt.

Priekšzīmes dēļ teikšu kādu vārdu par skolām. Tādas skolas, kuŗās bērniem pasniedz patiesi gudras

un labas mācības, kur bērnus jau spēcina ticību darbos izrādīt, kur labus tikumus viņu sirdīs dziļi iedēstī un kupli izaudzina — tādas skolas paceļ savus skolēnus uz jo augstāku garīgu stāvokli. Bet tās skolas, kurās tik arniecīgām vai snītām jeb liekām mācībām nodarbojas, nepaceļ savus skolēnus it nebūt uz augstāku stāvokli, bet tos ieogrūž dziļi jo dziļi nešķīstības purvā, bērnus uz ļaunu pavezdāmas. Kad tos bērnus, kuriem tik iespējams kādas 3 vai 4 ziemas skolā iet, nomoca ar svešu valodu mācīšanos tai vietā, kur tiem būtu derīgas mācības tēvu valodā sniedzamas, tad skolēni, zināms, netiek uz augstāku stāvokli pacelti, tie tik iemācās to divējādi nosaukt. Ja tu, vāciski nemācēdams, izlasītu pēc burtiem jeb bokstābiem skaitīdams to vislabāko vācu grāmatu, vai tad tu būtu augstāki pakāpis? Nebūt nē, un lai tur visu grāmatu izmācītos no galvas. Lūk, tā iet ar skolām arī. Bet ja tu izlasi apdomīgi to latvisko grāmatu, „Zvaigžņu mācība“ no J. Dages, saki, vai tavš prāts nav tad jo gaišāks, vai tavš gars nav jo modrāks un jo izmanīgāks, kad tu savas acis paceli uz debesīm, skaisti mirdzošās zvaigznītes nakts tumšumā aplūkodams. Tā tad derīgām skolām, proti tādām, kas par tautas apgaismošanu gādā, būs tādām būt, ka tās paceļ savus skolēnus dienu no dienas uz jo augstāku garīgu stāvokli. Tādā apgabalā, kurā paši skolu cēlēji jeb apgādātāji nestāv ne uz kādu augstu stāvokli, jeb kur tie par citu ko rūpējas nekā par tautas patiesīgo apgaismošanu, tur zināms nekas necels tautai īsti derīgas skolas; tur nekas nepieņems īsti derīgus vīrus par skolotājiem, jo tur tiem puskokalēcējiem tā lomas vilkšana.

Noej uz savu draudzes vai pagasta skolu un izklausies labi, ko tur māca, kā tur strādā. Pēc kādām nedēļām dari tāpat, tad tu lēti atradīsi, visu smalki aplūkodams un skaļi ievērodams, vai tavā skolā bērni top pacelti uz augstāku stāvokli zinā-

šanā, ticībā un tiklībā, jeb vai tie notiek stāvot tur, kur tie stāvējuši skolā iestādamies. Ja patiesi nav nekādi augļi pie skolas darba manāmi, tad rūpējies un gādā, ka turpmāk vairs tā netiktu, jo tas ir grēku darbs, mūsu bērņus pie garīgas uzzelšanas un izplaukšanas aizturēt. Nākošie laiki prasīs no mums tādus vīrus, kuŗi stāv uz augstāku garīgu stāvokli un jo droši, jo stiprāki nekā mēs.

Kad kādas tautas lielākā daļa paceļas uz augstāku stāvokli zināšanā, ticībā un tikumos, tad, zināms, tām nakts pūcēm un tiem plēsīgiem vanāgiem jāiet nīkā. Tāpēc tu nu lēti sapratīsi, kādēļ daži gudrinieki, pēc paša labuma kārodami, sāk skolas mācību ar teļa putru sajaukt, lai tik migla nezūd, tā lēti atskārsi, kādēļ Rīgas latviešu biedrības jauncelāmai skolai cēlušies dažādi pretinieki. Un tie pretinieki, kuŗiem veikla mēle, tie tā runā, ka daža jēra dvēsele varbūt sāk šaubīties, vai savu artavu priekš augstākas latviešu skolas dot vai nedot, kauču jau bērņi trīs, četras ziemas labā skolā sagājuši, to diezgan apķer, ka augstāka skola nav tautai par ļaunu, bet par labu. Zināms, prātīgs cilvēks, kam nav jābīstas no gaismas vairošanas starp ļaudīm, spriedīs tā: ja mēs arī gribam uz priekšu kļūt, tad mums tā jāstrādā, kā tie strādājuši, kuŗi jau uz priekšu tapuši. Pie tāda darba der labas skolas, un ja citām tautām augstākas skolas nav par skādi bijušas, tad, zināms, mums arī tās nenieka nekaitēs, bet tautai daudz un dažādu labumu atnesīs.

Tu lasi dažas avīzes un gribi zināt, kuŗas gan tās labākās. Nu to tu vari tiešām pats izjūdīt, ja tikai esi prāta cilvēks. Lasi visas trejas kādus gadus divi, trīs, tad atradīsi bez alošanās, kuŗas tevi paceļ uz augstāku garīgu stāvokli. Un šīs lasi tad jo turpmāk, ja nespēsi visas trejas aizmaksāt.

Pa tām starpām aplūko un ievēro tavas draudzes locekļus, kāds kuŗam tas stāvoklis pēc zināša-

nas un atzīšanas, pēc ticības un tiklības. Bet to paturi vērā, ka tas nav tas viscienīgākais stāvoklis bez skaidras ticības jeb skaidras tiklības. Tam, zināms, nav nebūt augstāks stāvoklis, nekā tev, kuŗš vairāk neko neprot, kā tikai divējādi runāt, proti, latviski un kaut kā citādi. Ja kāds blēdis vai negantnieks mācētu desmit valodas runāt, tad viņam to valodu dēļ nebūtu vis augstāks garīgs stāvoklis, nekā tam, kas krietns, godīgs un mācīts būdams, tikai savu tēvu valodu vien runā.

Beidzot lūdzu tevi labi pārdomāt par to, kāds tavš garīgs stāvoklis bijis priekš pieci gadiem un kāds viņš tagad ir, tad tu lētāki atzīsi, vai tu pats arī ko strādā pie tava garīgā stāvokļa paaugstināšanas, jo kauču mums pieaugušiem neklājas kā bērniem skolā iet, tomēr mums par to vienmēr jāgādā, ka mūsu pašu un mūsējo garīgais stāvoklis kļūtu dienu jo dienas augstāki pacelts. Ieej tādēļ savā klusā kambarī un pārdomā un apcerē: vai tu slīgsti pamazītiņām no kalna uz leju, jeb vai censies uz augšu saulei pretim. To tu laikam zināsi, ka mēs pēc gara uz vietas nespējam stāvēt un ka garīgi tāpat kā miesīgi ceļš uz leju vieglāks, nekā uz augšu.

Šodien lai pietiek ar tikdaudz. Es priecātos, ja tevi būtu paskubinājis vispirms sava paša garīgo stāvokli ievērot un atzīt, meklēt un atrast. To tiešām ticu, ka tu nebūt nebrīnīsies, ka cilvēki, pat vienas tautas dēļi, par jeb kādu lietu ikkatrs savādi spriež, jo tu zini, ka ikkatram cilvēkam savs stāvoklis, ap kuŗu arī garīgās lietas redzes aploks jeb apvārsnis aplicas visapkārt, kā vārtus aizceļams. Kas aiz šiem vārtiem vēl atronas — to nesaredzēdami, turam par neesošu, līdz augstāk pakāpuši ieraugām, kas viss tur vēl apslēpts bijis. Tad mēdzam izsaukt: „Nē, kas to būtu domājis! To nevaram ne ticēt, ne cerēt!”

1870.

## „Baltijas vēstnesim“.

Lasītāji saka Tev sirsnīgu paldies, ka Tu savu soģa amatu, kas Tev kā laikrakstam pienākas, atkal pareizi valkājis, šoreiz neuzļaudams krietnā nelaika strādātāja pīšlus nepareizi aiztikt. — Bet pieklājīgu tiesu spriezdams, atļauj arī no lasītāju puses kādu vārdu par „Mājas vieša“ dziesmiņu runāt, kuŗa atronas viņa šā gada (1870.) 42. numurā.

Kad šo dziesmiņu kādā šenes augsti skolotu latviešu pulkā izlasīja, tad atskanēja no klausītāju lūpām vienbalsīgi skarbas nepatīkšanas apliecināšana.

Bet man no citas puses ir sacīts, ka daži lasītāji ne šo dziesmiņu, nedz tavu atraidīšanu neesot pilnīgi sapratuši. Un to var lēti saprast. Latviešu bērni vēl uzaug bez skaidrām, plašām ziņām par savu tēviju. Tagadējās augstākās skolās tie iemācās gan par dažiem un daudziem svešu tautu goda vīriem un rakstniekiem dažādas sīkas ziņas: kur un kad tie dzimuši, kā uzauguši, kad pirmreiz iemilējušies, kad otrreiz; ko tie strādājuši un kādu godu sev izpelnījušies u. t. pr.; bet par savas tautas izkopējiem tiem netiek ne aprīnķa skolās, nedz ģimnazijās nekas daudz mācīts. No zemākām skolām nav ko runāt, jo tām aiztek īsais skolas laiks pa lielākai daļai ar vokābuļiem nodarbojoties. Latviešu laikraksti arī vēl nenes diezgan pilnīgas un skaidras ziņas par savas tēvijas būšanu un vēsturi, par viņas krietniem vīriem, par nepieciešamām vajadzībām u. t. pr. „Baltijas vēstnesis“ sācis jo stiprāki par šo lietu pūlēties un rūpēties; tādēļ te jādod ziņas par kādu vīru, kuŗu tuvāki nepazīdams, latvietis apliecina, ka viņš nav īstens dēls

savai tautai. Cerēdams, ka „Baltijas vēstnesis“ dos drīzumā plašas un pilnīgas ziņas par šo vīru, šoreiz lai tik īsumā atgādinām viņa dzīves gājumu.

Uz kādu vīru tad nu zīmējas minētā „Mājas vieša“ dziesmiņa? Uz vīru, kurš no pat pirmiem skolas gadiem nepiekusis, neapnicis pūlējies un rūpējies, strādājis un kaņojis par latviešu tautas labklāšanos, līdz uzņemtās darbošanās smagums, piedzīvoto skumjību rūgtums un nesaudzētās veselības vājums viņu savai tautai par daudz agri atrāva, to vēsā kapsētā guldinot. Šim krietnam cīnītājam bij vārds: **J u r i s A l u n ā n s.**

Dzimis 29. martā 1832. gadā, Jaunkalsnavā, Cēsu apriņķī, Alunāns skolā gāja papriekšu Rīgā un vēlāk Jelgavā. Gan apriņķa skolā, gan ģimnazijā viņš izrādījās par dedzīgu mācekli. Un tikko viņa gara spēki sāka izplaukt, tad viņš tūlīt ņēmās rūpēties par to, ka lai sev iekrāto garīgo mantu spētu saviem tautiešiem par labu izlietāt. Tādēļ Alunāns strādāja jau skolas gados daudz vairāk un pavisam citādi, nekā skolēni to caurcaurim mēdz darīt; viņš jau toreiz mēģināja savu spalviņu, pat vēlās naktīs, par savas tautas prāta apgaismošanu domādams. Nereti gaismas devēja saule, rītiem uzlēcot, uzsmaidīja laipnīgi šim jauneklī, viņu vēl pie grāmatām atrazdama, kuņas sarakstītas par latviešu tautu, mūsu valodu, jo šīs grāmatas bija Alunānam tās miļākās no visām citām. Šīs lasot, jauneklja sirds pukstēja jo skaņāki, jo liksmīgāki, nekā kad par tāļiem, neredzētiem svešumiem ko mācījās. Viņš apņēmas stāties apakš karoga, kuņu jau senāk latviešu tautas labdarītāji un piekopēji, kā Vecais Stenders u. t. pr., uzcēluši, jo kā modinātāja balss viņu skubināja uz diženiem darbiem pārlicināšanās:

„Nevis slinkojot un pūstot  
Tautu labā godā ceļ,  
Nē — pie prāta gaismas kļūstot  
Tauta zied un tauta zeļ.“

Pie šī prāta gaismas karoga Alunāns turējies nešaubīgi visu savu mūžu. Bet šī karoga dēļ viņam nebij vis vēlēts pa līdzinām puķu lejām staigāt: bij līdzīgi jāliž, ušņas jāravē un ar dažāda ērkšķa krūma dzelonu jāsatiekas, latviešu rakstniecībai jaunu ceļu ietaisot.

Tērbatas augstskolā studēdams, Alunāns neizgrozīja savu vārdu ne pēc franču mēles, nedz kaut kā citādi.

Arī citi pretekļi viņu neskubināja uz atsvešināšanos no savas tautas. Viņš, turpretim zināja, ir Tērbatā atrast un vienoties ar tautas dēliem, kam savējo labklāšana rūp.

Pirmie divi studēšanas gadi viņam bij tie jaukākie visā dzīves mūžā.

Alunāns arī Tērbatā atrada vaļu un izdevīgu laiku strādāt un karot par savu tautu, jo pie pilnīgāka spēka kļūdams, viņš atzina gaiši, ka:

„Ja ikviens tik zemē sētu,  
Vienu graudu veselu,  
Kas gan izskaitīt tad spētu  
Zelta kviešu krājumu.“

Lai gan viņu aicināja jaunekļiem patīkami prieki un laika kavēkļi, lai gan viņam uzmācās neizdziedējama sirdslīga, tomēr Alunāns, it kā noģizdams, ka viņa „mūža dieniņas“ būs īsas — rakstīja čakli latviskas dziesmas, latviskas grāmatas ar kodolainiem, veselīgiem graudiem; turklāt viņš nepiemirsa savu īsto studēšanas nolūku panākt.

Mācību Tērbatā nobeidzis, Alunāns aizgāja uz Pēterburgu, tur meža zinātnības akadēmijā iestādāmies. Tālu no savas dzimtenes būdams, viņš ir šie nepiemirsa savu dzīves nolūku, proti par savas tautas prāta gaismu gādāt, cik vien iespējams. Ir Pēterburgā viņam izdevās vēl citus dzīvus tautiešus atrast, un ierasts darbs sākās jo veikli pašķirties, kad Pēterburgā izlaida jaunu avīzi („Pēterburgas

avīzes"), kuŗas redakciju viņš uz sevi ņēmās. Pār Baltijas veciem kauliem pārskrēja drebuļi, kad šis necerēts pārkoņa lietus sāka pa mūsu auglīgām palējām izgāzties. Latviešu tauta nosvinēja pirmo gara atmošanās brīdi. Bet dobja ņurdēšana un kungstēšana izcēlās no pakrēsības mīkstiem spilveniem. Citi jau ticēja pastaro dienu tuvumā esam.

Bet jau pēc pirmā gada bij Alunāna veselība caur darba nastu, caur bēdīgiem piedzīvojumiem un sirdslīgas pavairošanos, tā satriekta, ka bij no tikko uz-sāktā darba jāatstājas. No Pēterburgas aizgāja Alunāns uz Kurzemi, pie sava brāļa, netālu no Jelgavas.

Vēl rosījās viņa spalviņa tautai par labu un viņa sirds ātrāki nenorima dedzīgi pukstēt par saviem tautas brāļiem, līdz nāves aukstā roka viņu apklusināja 6. aprīlī 1864. gadā, pēc nodzīvotiem 32 dzīvības gadiem.

Kur vien Juris Alunāns mitis, viņš visur sev goda piemiņu caur krietniem darbiem atstājis; bet ka viņam arī ienaidnieku netrūka, ir saprotama lieta.

Tērbatā vēl šodien viņa cīnīšanās dzīvā piemiņā. Latviešu jaunekļi, kuŗi vēl nav no savas tautas atšķelti, dzied Alunāna jaukās dziesmiņas, lasa viņa kodolainos rakstus. Ir Pēterburgā nav Alunāna vārds piemirsts, bet tiek daudzkārt godam pieminēts. Cita no viņa dziesmiņām aiznesta pat uz tālo Vāczemi, kā man šo pavasar kāds Kurzemes mācītājs stāstīja.

Alunānu uz smilšu kalnu aizvedot, deva ir daudz jelgavnieki liecību, ka tie citreizējo ģimnazistu nesot vēl piemirsuši, un ka viņiem vēlākajā rakstnieka Alunāna gars bij smalki pazīstams.

„Kad Juri Alunānu Hāna Vircavas kapos glabāja, tad bij simtiem bērinieku sanākuši. Viņa mātei un brāļiem it īpaši pateicības pilna sirds bij, kad uz Vircavas kapiem arī bij no Jelgavas bērinieki

atnākuši, kuŗus ne Alunāns pats dzīvs būdams nebij redzējis, nedz arī viņa brāļi pazina. Šie Jelgavas bērū viesi pie Alunāna zārka, kad to attaisīja, asaras raudāja, lai arī viņu tik no rakstiem pazina; un kad Alunāns bij aprakts, tad ap viņa kapu lielu lozbēru kroni aplika.“\*)

Šim vīram nu, kuŗš līdz pēdējam dvašas vilcienam savu tautu mīlējis, par viņas uzzelšanu cīnīdamies, strādādams un karodams, šim krietnam, dīzenam tautas dēlam ceļ arī „Mājas viesis“, kā „mūsu tautas lapa“, it savādu piemiņas zīmi. Gan jau 6 gadi aiztecējuši, kamēr Alunāns snauž zem zaļām velēnām, bet arī „Mājas viesis“ jūt, ka šī vīra veselie graudi nule aug, zied un augļus nes, un ka viņa gars nav līdz ar miesas trūdiem zemē aprakts, un ka tādēļ pieklājas šī vīra garu lasītājiem atgādināt. Bet kā skan „Mājas vieša“ slavas dziesmiņa, ar kuŗu viņš nav gribējis mirušo aizskārt, bet tik dzīvos pamācīt, lai tie neskādētu Alunāna labai piemiņai? Nu klausaities ar sirds pazemošanu! Latviešu „tautas lapa“ raksta krietnam latvietim par piemiņu:

„Čuči, J.... A...., jel čuči,  
 Beidzis sūru mūžiņu!,  
 Uzgulās Tev lieli kluči,  
 Spieda ārā dzīvību.  
 Un šie kluči, ko Tu vēlē  
 Ne vainīgam M.... v....,  
 Tie, tie Tavu sveci dzēle,  
 Uzkrituši pakausim.  
 Caur to vien, ka nenotika,  
 Mēdīdams ko vēlēji,  
 Dūša švaka Tev palika,  
 Aizdziedāj' Tev circeņi.“

\*) Lasi tai grāmatā: „Tautas saimniecība, sarakstīta no J. Alunāna. Jelgava pie Stefenhāgena, 1867.“, kas pēc viņa nāves klajā celta.

šādus vārdus no „nevainīgā” „M. v.” lasot, acis drusku apžilbst, un spalva negrib tecēt, kad tos ņemas norakstīt, lai nu gan tas dziedātājs pats sevi pieskaitās pie circeņiem („Aizdziedāj' Tev' circeņi”). Kauns un drebuļi mijas tādu goda vīra cienīšanas mēru atronot tai lapā, kuŗu latvieši pa tūkstošiem lasa. Bet ar skaņu balsi lai izsaucam, ka latvieši tos vīrus, kuŗi par viņiem savu dzīvi upurējuši, tādā cienā netur vis. Kas šo slavas dziesmu rakstījis, tam trūkst īstena latvju tikuma!

Tie lasītāji, kas Alunāna rakstus pilnīgi nepazīst, vaicās, caur ko tad viņš tādu cienīšanu no „Mājas viesā” izpelnījies? Tā lieta ir šī.

„Mājas viesis” uzsāka 1856. gadā savu ceļu staiģāt. Viņš bij toreiz ar bildēm pušķots un atnesa lasītājiem dažu veselu graudu, tos uzprāta gaismu vedinādams. Bet toreiz sacēlās stipra vētra pret „Mājas viesi” un nolaupīja viņam pēc necik gadiem dažu staltu zaru, dažu smaržīgu ziedu ķekaru. Lasītāji to diezgan grūti panesa, un tādi vīri, kā Alunāns, kas vēlējās, ka lai neviens „Mājas v.” raksts nebūtu „pelavām” līdzīgs, tādi jutās sirdī dziļi aizgrābti. Alunāns domāja, ka „Māj. viesim” ne pašam lielākā vaina pieskaitāma, tādēļ viņš „Māj. v.” aizstāvēja pret viņa apvainotājiem. Bet paredzēdams, ka „Māj. viesis” jau lēti vairs neatspirgs, Alunāns toreiz (1860.) izsaucās:

„Čuci, M.... v...., čuci,  
Īsu, sūru mūžiņu;  
Uzgulušies lieli kluči,  
Spiež tev ārā dzīvību.”

Katrs redz, ka šī dziesmiņa neapvaino tik daudz „Mājas viesi” pašu, kā tos „klučus”, kas viņu spieda un spaidīja. Arī tagad vēl, „Mājas viesā” circeņu dziesmu izlasījuši, daži domāja, ka „klučiem” tā vaina, izsaukdami: „ak Dievs, cik smagiem vajag tiem klučiem būt, kas vēl pēc desmit gadiem tādu

slavas dziesmu no „Mājas viesā“ izspieduši krietnam gaismas mīlotājam par godu!“ Bet no „Baltijas vēstn.“ 44. numura redzams, ka „Mājas viesis“ savu dziesmu latviešiem par pamācību ar pilnu apziņu ļaudis laidis, jo viņš to aizstāv, apliecinādams, ka tas „Mājas viesim“ grib godu noļaupt, kas šīs dziesmas garu teic nepieklājīgu esam.

Par dziesmiņu pašu nevajag nekādu apspriedumu dot, tā spriež vistsnāki pati par sevi un viņas izdomātāju. Bet tas gan vēl pieminams, ko „Mājas viesis“ sevi aizbildinādams saka, proti, „ka ar to peršīņu nav vis gribējis mirušos aizskārt, bet dzīviem atgādināt, lai necel pie gaismas mirušo slepenās domas un darbus, kas viņu ļ a b a i p i e m i ņ a i (lūk šē!) var skādēt.“

Ja Alunānam kādas slepenas domas būtu bijušas, tad tās tak zīmējās uz tiem „klučiem“, kuŗi pēc viņa pārliecināšanās bij „Mājas viesim“ uzgūlušies. Bet šo noslēpumu tagad „Mājas viesis“ pats atgādinājis caur savu dziesmu, un viņu smagumu apliecinājis savu dziesmu uzslavēdams. Bet citādi Alunānam nav nekādas slepenas domas bijušas; viņš nav nekādus slepenus darbus strādājis. Kas to saka, tas grib viņa ļ a b a i p i e m i ņ a i skādēt. Alunāns savas domas izsacīja skaidri un droši, kā vīram ar skaidru sirdsapziņu pieklājas, vai īpašās grāmatās, vai avīžu lapās, vai ar mutes vārdiem. Viņa darbi nav ne priekš kā noslēpti, kas tik prot lasīt un to, ko lasījis, pareizi saprast.

„Alunāna viskarstākā cenšanās bij, savu tautu cik vien spēdams pie prāta gaismas celt, un cik vien varēdams, viņš sēja dīgstošus graudus uz latviešu rakstniecības lauka. Alunāna sirsnīgā gribēšana bij latviešus it īpaši pie kaimiņu tautām vairāk godā celt un latviešus pamācīt, lai sevi pašus vairāk godā tur, tad ir citas kaimiņu tautas viņus zinātu godāt. Viss Alunāna mūžs bij tai tautai par labu ar visādiem

rūgtumiem nodzīvots, no kuŗas viņš radies; visa viņa mūŗa darboŗanās un nopūlēŗanās arīdzan tik tai valodai par labu notikusies, kuŗu viņš no savas mātes mācījies." (Skaties augŗā pieminēta grāmatā.)

Ja nu „Mājas viesis” šādas domas, šādus darbus atzīst par tādiem, kas ļaudīm slēpjami, tad mēs viņam to nemaz negribam liegt; bet ja viņš domā, ka šo domu un darbu gaismā celŗana varot Alunāna ļabai piemiņai skādēt, tad „Mājas viesis” ļoti aļojas, jo Alunāns nav ne caur ko citu savu ļabo piemiņu izpelnījies, kā vienīgi caur savām domām un saviem darbiem.

Vai „Mājas viesis” daudz ko izdarīs pret to, ka tagad Alunāna domas un darbi, proti viņa „veselie graudi”, sāk dīgt un smarŗīgus ziedus un briedīgus augļus atnest, to nevar ļēti ticēt. — Zinām gan, kādus padomus „Mājas viesis” nesis augstākas latvieŗu skolas lietā; redzam arī, ko viņš piezīmē pie tiem rakstiem, kuŗi teātri un glītāku ļauŗu sadzīvi uzteic; izkļausāmieŗ arī viņa piktumu pret „jauno valodu”; saprotam gan, kādēļ viņš liek „circeņiem” dziedāt, kur cilvēki kļusu cieŗ.” Bet tomēr, tomēr — tie cilvēki tagad ļoti trakoti darbojas, visi dedzīgi pēc gaismas, kāriģi pēc cilvēciģākiem priekiem un laika kavēkļiem; tautas dēļi sāk par tautas labklāŗanos domāt, rūpēties, gādāt u. t. pr. Te būs gluŗi velti pretīm strādāt. Zināms, katram jāturas pie savas pārliecināŗanās. — Bet ka arī „Mājas viesis” pats nevar visur laika zobam izmukt, to redzam pat pie viņa valodas. Daudz jaunu vārdu mums uzsmaida „Mājas viesī”, kuŗi cēļuŗies no Alunāna „slepenām” domām un darbiem. Arī to slavu nevaru un negribu viņam liegt, ka „Mājas viesis” bij tas pirmais, kas jauno vārdu „kaislība” (vāc. Leidenschaft) jau pērn uzņēma, īsi pēc šā vārda iztulkoŗanas „Balt. vēstnesī” un neilģi pēc tā izsmieŗanas raksta, ko „Mājas vie-

sis" valodas piekopējiem par godu bij klajā laidis. Lai tad ceram, ka ar laiku ir šai „tautas lapai“ zudīs visa Alunāna domu un darbu draudīgā slepenība. Bet šī krietnā un dīzenā vīra pīšļi lai dus līdz tam laikam saldā, svētā mierā! Viņa domas un darbi nenovītīs, kamēr vien latvieši ar gara darbiem sev par godu pūlēsies.

„Bet kas lielīdamies pārdot  
Ved uz tirgu pelavas,  
Tas, kā pelus vējam ārdot,  
Zūd no ļaužu piemiņas.“

1870.

## Cienīgam „Garam“.

Jūs ticat, ka „vīrietis ir un paliek gudrāks nekā sieviete“ un ņemat bārzdas biežumu par gudrības mēru. Es negribu tiepties, vai šis mērs ir tas patiesi riktīgais, vai nē, kaut gan pati pazīstu dažu vīru ar it smalku bārzdiņu, kam tomēr vairāk dziļa padomiņa, nekā citreiz pieciem biezbārzdaļiem kopā. Šo bārzdas lietu atstāju jums vīriešiem; izmeklējiet paši, kam taisnība, kam nē, un pasniedziet tad mums sievietēm labu padomu. Pa tām starpām mēs, sievietes, zināms, nemērīsim vis vīra gudrību tik pēc bārzdas biežuma vien, jo mums vīra gudrība atspīd viņa vārdos, darbos un tikumos vairāk, nekā viņa bāzrdā.

Bet par Jūsu ticību, ka „vīrietis ir un paliek gudrāks nekā sieviete“, par to atvēliet man drusciņ parunāt. Es Jūsu ticību negribu aizkārt, jo cilvēkiem nepieklājas citas ticības bērņus viņu ticības dēļ ne zaimot, nedz nicināt. To tik gribu še atgādināt, ka par vīru gudrību var arī citādi domāt. Sakait, mīlais Gara kungs, vai Jūs piemirsuši, ka jau vecais Ādams ļāvās no savas Ieviņas pārliecināties? Kuŗš tad tur nu bij tas gudrākais? Un vai Jūs nezināt, ka Anglijas ķēniņiene Elizabete, mūsu ķeizariene Katarīna un daudz citas sievas šo baltu dien pat — garīgās lietās varenus darbus izdarījušas? Kas gan nezina, ka Dievs daudzreiz dažā vīra gudrības mazumam par atlīdzinājumu viņam piešķir tādu dzīves draudzeni, kuŗai jo vairāk no šīs augstās mantas, nekā viņam, lai tā spētu derīgā vietā piepalīdzēt ar derīgu padomiņu un ja vajadzīgs — vīru pārliecināt un pārvaldīt. Tā tad,

Gara kungs, nebrīnojaties, ka citi — un nevien sievietes — domā, ka tā ticība „vīrietis ir un paliek gudrāks nekā sieviete” — drusciņ aprobežojama. Jūs varbūt sacīsit: „Tā jau mēs vīrieši visi ticam un ticēsim arvien!” — Nu, labi, mēs jau to nemaz neliegsim. Un jūs, kā tie gudrākie, zināms, atļausit mums atkal pie mūsu ticības turēties. Un mūsu ticība ir šāda:

1) Dieva dotās gudrības stiprumu atronam no seniem laikiem līdz šo baltu dienu gan pie vīriešiem, gan pie sievietēm. Tāpat plānprātiņi, gudrības pabērņi, atronas abējās cilvēku kārtās.

2) Bet uz grāmatu un skolu gudrības mēru skatoties, atronam, ka no šīs mantas visvairāk tagadējos laikos vīriešu kārtai piekrīt virsroka, jo priekš sievietēm vēl nav tik daudz un tādu augstu skolu un grāmatu — par latviešiem nav ko runāt — kā priekš vīriešiem, lai tiem būtu bārzda kāda būdama. Jūs laikam zināsiet, kāds kaņš tagad šo augstāko mācību dēļ starp vīriešiem un sievietēm sacēlies un kādas domas vīrieši šinī lietā tur savas ticības dēļ. Šoreiz lai pietiek ar tik daudz par mūsu divējādo ticību. Nu runāsim par to piedzīvojumu, kurū Jūs „Baltijas vēstnesī” savā „Piektdienas vakarā” izstāstījuši.

Vispirms man jāsaka, ka es noskumu šo rakstu „Baltijas vēstnesī” izlasījusi, jo šī lapa nemēdz nepareizi pulgot un nicināt to, kas pēc patiesības nebūt nav vainīgs, nav nicināms. Bet kad nu man arī tūlīt prātā šāvās, ka mūsu vēstnesis ļauj abām pusēm savas domas izteikt, tad apņemos tūlīt Jums savu pretestību priekšā celt. Esiet tad tik laipnīgi — manu pretrakstu izlasīt un — pārdomāt. Šī lieta svarīgāka, nekā dažs labs laikam domā.

Jūs ņematies sievām kā tīru aplamību uztipt, kad tos vakarus nosauc pēc nākamās dienas vārda, jo vakars taču nevarot būt priekš pašas dienas. Bet sakait, cienīgs Gara kungs, kā tad Jūs, ne sieviete,

nedz māte būdami, nosaucat to vakaru un to nakti, kas priekš Ziemas svētkiem, priekš Lieldienas, priekš Jāņiem u. t. t.? Un vai gribat, lai mēs sievietes jūs vīriešus tūlīt dēvējam par „vakara un krēslas bērniem“, tādēļ, ka jūs svētījat Ziemas svētku vakaru, iekam Ziemas svētku diena bijusi, un ka ligojot pa Jāņu nakti priekš pašas Jāņu dienas, kaut gan pēc skolā iemācītās rēķinu gudrības zināms, ka nakts tikai nāk pēc vakara? Nu redzat, kungs, ka ar skolas rēķināšanu vien netiekam tālu, kad ņemamies par senēju laiku iecēlumiem runāt. Še vajag drusku mātes padomiņa (vāciski: Mutterwitz) klāt un tad — daudz maz skaidras, patiesīgas ziņas par senējo cilvēku dzīvi un visu viņa gara būšanu. Drusciņ varētu Jums palīdzēt uz labāka apspriešanas ceļa kļūt. Kā sacīju, arī vīrieši runā par Ziemas svētku vakaru, par Jāņu nakti, iekam šās dienas pašas aiztecējušas. Kādēļ gan? Tādēļ, ka Ziemas svētki, Lieldienas, Jāņi — pēc iegūtās mācības ir īpaši ievērojamas dienas; tādēļ pieklājas jau iepriekšējā vakarā uz šīm dienām pieklājīgi sataisīties, un tādēļ šiem vakariem tāds nosaukums cēlies. Ja nu latviešu mātes sensenos laikos pieņēma tos nosaukumus „trešdienas vakars, piektdienas vakars“ tai vietā, kur tie pēc skolas rēķina īsti nekrīt, tad tas notika ar gudru ziņu, svētu apcerēšanu, bet nevis aplamības dēļ, un nevis tā stāstiņa dēļ, kuŗu Jūs lasītājiem par „visu noslēpuma atklājēju“ pasnieguši. Es ceru, ka Jūs ne to stāstiņu, ne to dienu vārdu iztulkojumu tišā prātā gribējuši latviešiem par viņu sentēvu garīgo mantu uztipt. Jūs to stāstiņu būsīt laikam kādā skolu gudrības grāmatā lasījuši, un lūk — Jūsu spriedums par latviešu mātēm bij drusku par ātru gatavs. Bet Jūsu stāstiņš un Jūsu tulkojums atklāj mums lasītājam tikai to noslēpumu, ka priekš Jums senējo latviešu gara dzīve vēl ļoti dziļš noslēpums. Citādi Jūs spriestu citādi par latviešu sievietēm, par viņu

māšu mācībām. Es esmu pārlicināta, ka Jūs, ar latviešu sentēvu laikiem jo smalkāki iepazīnušies, par šo lietu runāsit pavisam citādā garā, nekā tas tagad noticis. Otrkārt, Jums vēl jo svarīgs klupe uzrādāms. Jūs nosaucat latviešu sievas par „vakara un krēslas bērniem“ īpaši tādēļ, ka viņas tos vakarus svētī, kuŗus viņu mātes jau svētījušas. Un ka tas esot tīrā aplamība, to varot „baltmugures kūti jo drīzāk saprast, nekā šīs“, proti latviešu sievas.

Un kad nu šīs sievas turpretim Jūsu bārzdaini jautā, kāpēc tad viņš svētdienu svētījot, tad tas atbild: „Svētdienu es tādēļ svētīju, ka Dievs to tā iestādījis.“ Ar šādu atbildi Jūs pilnīgi mierā. Bet, Gara kungs, atļaujiet man jautājumu: „Ar kuŗu Dievu tad Jūsu „bārzdainis“ sarunājies par svētdienas svētīšanu?“ Un sakait Jūs paši, vai Jums kāds Dievs ar savu muti stāstījis, kuŗa diena svētījama, kuŗa nē? — Tā tad nevis no Dieva paša Jūs to mācību par svētdienas svētīšanu dabūjuši, nē — tikai no cilvēkiem Jūs to mācījušies, vai nu no viņu mutes, vai no viņu rakstiem, jo Jūsu Dievs tak arī ir neredzams gars, kas nei latviski runājis, nei kādas grāmatas sarakstījis par svētdienas svētīšanu.

Un ja nu Jūs ticat, ko Jums uzticami cilvēki stāstījuši un mācījuši, kādēļ tad Jūs to par smejamu lietu turat, ka šīs sievas saviem uzticamiem tic? Jeb vai Jūs patiesi domājat, ka Jūsu ticība tādēļ, ka tā pasniegta no Jūsu mātes, jau labāka, nekā tā ticība, kuŗu šīs sievas no savām mātēm mantojušas? Kas lai tām par ļaunu ņem, ka tās savām mātēm, kas viņas no pat mazām dienām audzinājušas un kokušas, sargādamas un mīlēdamas, vairāk tic, nekā kaut kādam „bārzdainim“, kuŗš pēc šo sieviešu pārlicināšanas tak savu ticību arī kaut kur uzaugdams iemācījis?

Un, kungs, ja kāds vīrietis ar citādu pārlicinā-

šanu nekā Jums, pienācis uz Jums sacītu, ka svētdienas svētīšana ir vakara un krēslas bērnu darbs, ka to neesot nekāds Dievs iestādījis; sakait, vai Jūs tūlīt, savu ticību atmezdami, viņam piekritisit? To Jūs tiešām nedarīsīt vis, atbildēdami, ka Jūs citu ko no saviem mācījušies, un ka Jūs par savējo mācību arī stipri pārliecināti, ka tas viss tiesa, ko tie māca. Un ja nu šis pienācējs gudrinieks Jūs uzlūgtu, viņu pie Dieva kā īsta liecinieka par šo lietu pievest, tad Jūs tak atbildēsīt: „To nevar; nedz es, nedz mana māte Dievu pašu redzējuši, bet mēs tomēr tā ticam, jo mums ir stāsti par senseņiem laikiem, kuŗos top apliecināts, ka Dievs ar Izraēļa bērniem zemes virsū sarunājies, u. t. t.“

Bet ja nu Jūs savu līdzšinējo ticību neatstāsīt vis uz karstām pēdām, lai arī tas pienācējs gudrinieks būtu diezin cik augsti mācīts skolas gudrībās, un lai tas arī izsauktos, ka viņa gudrību „baltmugures kūti“ varot jo drīzāk saprast, nekā dažs bārzdains cilvēks; tad nu, kungs, nedrīkstāt ir Jūs ne no viena cilvēka pagērēt, ka lai tas uz karstām pēdām Jūsu stāstiņa un tulkojuma dēļ savu ticību atstāj, kas tam par svētu mantu sirdī uzglabāta. Še vajag vispirms klausītāja garu pārliecināt, viņa sirdi aizgrābt un pārvarēt. Un ja negribam nevienam pāri darīt, tad paturēsim vienmēr vērā, ko ļaudis saka, proti: „Kā tu man, tā es tev!“

Jūs te nu gan varat iemest, ka tak ikkatram cilvēkam, ja tas pie pilnīgākas atzišanas kļuvis, pienākas par to gādāt, ka šī pilnīgākā atzišana izpaužas starp ļaudīm. Bet mēs nedrīkstam aizmirst, ka mums pie tāda darba tikai tad iecerētā un sagaidītā sekme uzzels, kad mēs to pa derīgu ceļu, ar pieklājīgiem rīkiem un līdzekļiem pastrādājam. Kas gan nezina, ka senākos laikos kristīgie priesteri, kristīgo ticību starp pagāniem izpaužot, ņēmuši zobenu un uguns sārtu sev par palīgiem. Bet viņu darbs tiem neatnesa cerētos augļus. Pagāni turējās vēl jo

cieši pie savas tautas ticības. Arī tas neko neliēdzēja, ka uz kāda varmāka pavēli vienā dienā pa simtiem pagānu lika nokristīt. Tie lāvās ārīgi kristīties, tādēļ, ka nespēja pretī turēties, bet tiklīdz kristības ūdens bij izžuvis, tad tie kalpoja atkal saviem dieviem, jo viņu prāts nebij pārliecināts, viņu sirdis nebij ne aizgrābtas, nedz pārvarētas no jaunās ticības mācībām. Jūs gan sacīsiet, ka Jūs ar tādiem rupjiem bezcilvēcības rīkiem nekaņojat, un ka ar izsmiešanu vai lamāšanu, „sinepu mēli“ par palīgu ņemdami, varēšot drīzāk ko panākt pie tautu ticības izdeldēšanas. Bet, Gara kungs, man jāsaka, ka arī šādi kaņa rīki diemžēl vēl par rupjiem pie tāda smalka garīga darba. Cik daudz nav žīdi smieti un lamāti savas nekristīgās ticības dēļ, un tomēr tie tic kā tic, un jo lielāka zaimošana, jo stiprāka ticība. Un sakait, ja kāds gudrinieks, kam pēc savas atzīšanas pavisam citādas domas par cilvēku, pasauli un pašu Dievu, nekā Jums pēc Jūsu atzīšanas, saprašanas un mācības, ja tāds Jūsu ticību sāktu zaimot un nicināt, sakait, vai tad Jūs viņa ticību piņemsiet? — Tā tad redzam, ka zaimošana un lamāšana nav nebūt derīgi līdzekļi pie ticību izdeldēšanas. Turklāt, tādas sievas, kuņas nekad nav skolā bijušas, nelasa tādas izzobošanas rakstus avīzēs, un mēs lasītājas te tik dabūjam redzēt, kādi ļoti ātri tiesu spriedēji ir starp latviešu rakstītājiem, kas vienu atgadienu kaut kur piedzīvojuši, tūlīt ņemas visai sieviešu kārtai neslavu sacelt. Mēs lasītājas ļoti pateicamies par tādu vēlēšanu, kas tā skan: „Sievas, sievas, kaut jums jēl sāktu bārzda augt, tad laikam arī saprašana iekš jums uzdīgtu un sakņotos; tad jūs vecus niekus neturētu cieņā!“ — Sakait, cik tad sver šī teikuma gudrība pēc Jūsu gudrības mēra? Man šķietas, ka viens pats bārzdas mats būtu jau par grūtu pretsvaru.

Bet lai nenoklistam no sava sarunas priekšmeta,

tad vēl jāpasaka: Dažus sliktus ieradumus, ko kāds cilvēks uz savu roku iemācījies, jeb netikumus, kuri īpaši kādā ļaužu kārtā uz kādu laiku parādās, tos gan var ar izsmiešanu vai pamazināt, vai arī kādreiz pavisam izgaisināt, bet nevis tautas ticību, kas nav no ārienes pieņemta, bet no tautas pašas izaugusi, kas sadien ar viņas dzīvi un tikumiem, ar visu viņas garīgo mantu un ar apkārtējo tēvijas dabu — ticību, kas tā sakot, ar tautu cieši kopā saaugusi, un ko katrs bērns jau no mātes krūtīm savā garā un sirdī dziļi jo dziļi iezīž. Ja tādas pa gadu simteņiem izaudzinātas ticības vietā gribam kādu citu iecelt, tad ir diezgan grūts darbs pastrādājams ar pacietību un ļoti smalkiem gara ieročiem.

Iekam tad nu Jūs, Gara kungs, atkal par latviešu sievietes tiesu spriežat, tad pārliecinājaties par to, kāda līdzekļa viņām patiesi trūkst, un kas viņām jāsniedz, ja grib, lai tās vairāk pazītu tagadējo laiku gudrību, ieradumus un rēķinus. Drusku dziļāk par šo lietu pārdomādami, Jūs drīzāk atskārtīsiet, ka ne latviešu sievietes ir tādēļ izsmejamas, ka dažas no viņām vēl savu māšu mācībām no senlaikiem tic, bet ka vēsture (pasaules stāsti) šē atkal sūru un taisnu tiesu spriež par tiem, kuri gadu simteņiem latviešus aizturējuši no patiesīgas gaismas baudīšanas, visus gardumus un labumus priekš sevis vien aizņemdami, un vēl šodien katru latvieti, kas ņemas par savas tautas labklāšanu pūlēties un gādāt, tūlīt ieņem ļaunās valodās, par muitinieku jeb tullinieku un citādi nosaukādami.

Jūs jau būsit uzminējuši, ka es šē zīmējos uz skolu vajadzību arī priekš meitenēm. Priekš svešiniekiem ir Latvijā daudz un dažādu skolu, bet kur zeļ jau latviešiem pašiem tās tagad ļoti vajadzīgās meiteņu skolas? Un kas rūpējas un

gādā par viņu sacelšanu? Redziet, Gara kungs, šē ir lieta, par ko vajag daudz vēl runāt un spriest, gādāt un strādāt, iekam drīkstam uz to domāt, latviešu bērņus tādēļ izsmiet un lamāt, ka tie tic un svētu tur, ko tēvs un māte viņiem mācījuši. Tas pieklājas bērņiem, un paldies Dievam, ka latvieši vēl pa lielākai daļai prot savus vecākus cienā, godā turēt. Ak vai tai tautai, kur citāds gars izceļas! Un ja latviešu nicinātāji un nīcinātāji dziras tādas domas latviešu bērņiem iemusināt, tad tas ļoti saprotama lieta; bet kad latvieši paši piemirst godbijāšanu pret tēvu un māti, tad nezīnu nekam citam vainu dot, kā tiem nelaimīgiem verdzināšanas darbiem, kuŗu augļi vēl šodien dažu latvieti paved uz necelīem, līdz viņu postā ieŗrūž. Latviešu jaukais tikums jau no seniem pagāņu laikiem bijis: savu tēvu un māti pieklājīgi cienā godā turēt, un mēs mātes ticam un ceram, ka latviešu dēli un meitas to atkal pratīs, kad šie tagadējie sajukšanas laiki izbeigsies.

Bet nu, cienīgs Gars, man atliekas vēl vienu lietu pieminēt, kuŗai Jums, kā Garam, vajadzētu būt jo vairāk pazīstamai, nekā mums visiem citiem, jo šī lieta attiecas uz mūsu laika garu. Pēc tagadējo laiku saprašanas tie nemaz nav „veci nieki“, ko jūs par niekiem turat. Ir gan bijuši tādi laiki, kur kristīgie priesteri, cilvēku garīgās mantas cieņību vispārim nenosvērdami, ļoti kaislīgi nodarbojušies ar visādu gara augļu izdeldēšanu, kas tik kaut kā uz seno tautas ticību, dzīvi u. t. t. zīmējas. Viņi cerēja, ka pagāņu tautas, savu pašu senību piemirzdamas, tā jo drīzāk piesavināsies tās mācības, kuŗas viņi (priesteri) no Izraēļa tautas par īstenu mantojumu pieņemdami, dzīrās visiem pagāņiem par patiesīgu aplaimošānu pienest. — Tā vēl ap krusta kuŗu laikiem bij Vāczemē aizliegts tādas dziesmas uzrakstīt un uzglabāt, kuŗas bij īstā pašas tautas garā sacerētas, un kur nestāvēja nekas no Izraēļa

tautas ticības iekšā. Un šodien? — Šodien vāczemieki ļoti nožēlo tos nedarbus, ar kuriem daudz un dažādas gara mantas no viņu sentēvu laikiem nīkā gājušas, kristīgo ticību pa Vāczemi izpaužot. Tagad augsti mācīti vāczemieki salasa ar slavējamu uzcītību visādas atmiņas no seniem laikiem, kur vien ko atron. Ar tādu darbu ir īpaši nopūlējušies brāļi Grimmī, vācu tautas teiksmas un pasakas salasīdami un biezās grāmatās sakrādami.— Pēc tagadējo laiku samaņas nedrīkst neviena tauta savu sentēvu domas un viņu dažādos sacerējumus un izgudrojumus ne nicināt, nei zaimot, lai tie arī būtu cēlušies pašos pagānu laikos.

Tagadējo cilvēku svēts pienākums turpretim ir: ar šīs senības gara mantām dziļi jo dziļi iepazīties un tās pieklājīgā godā cienā turēt. Tādēļ tagad, piemēram, Vāczemes slavenās skolās gādā par to, lai skolēni un mācekļi starp daudz un dažādām jaunu laiku mācībām arī iepazītos ar savu sentēvu ticību un cerību, ar viņu gara dzīvi, kaut tā vietām diezgan greizi sadien ar mūsu laiku atzīšanu un saprašānu un tagadējo cilvēku nojēgumiem. Zināms, ka tādēļ jaunā audze nepieņems senējo laiku ticību par savu tagadējo ticību.

Nesen atpakaļ tad skolās tikai to vien mācīja, ko citas svešas tautas izdomājušas un ticējušas par Dievu, pasauli, dvēseli, kā, piem., senie grieķi, romieši, par kuriem ticību un teiksmām pilnīgākās skolās īpaši dziļas mācības pasniedza. Vācu slavenā dziedoņa Šillera rakstos var redzēt, cik smalki viņš bij ar seno grieķu ticību iepazīties, jo grieķu dievus atronam daudzreiz viņa jaukos sacerējumos. Tagad pieklājas ikkatram vispārīgi izkoptam cilvēkam tādas ziņas iekrāties arī par saviem pašu sentēvu laikiem. Tie no Jums tā nosauktie „nieki” ir tie taisnākie liecinieki par sentēvu dzīvi, gara jautrību, par viņu tikumiem u. t. t. Sentēvu garīgo dzīvi smalkāki aplūkodami, mēs mācāmies at-

zīt, ka jau senākos laikos ļaudis ir bez tagadējām skolām un grāmatām nopūlējušies ar augstu un dziļu jautājumu izdibināšanu un ka viņiem dažā vietā it brīnišķīgi gudri izdevies. Tad mēs arī izsargāsimies no tām aplamām domām, ka mūsu sentēvi tik tīri mulķi, smejami cilvēki bijuši, un ka mēs vien, kas varbūt kaut kādu skolas gudrību, tā sakot, ar sviestmaizi līdz ieēduši, ka mēs vien tie gudrie, tie nemaldīgie esot!

Tā tad, cienīgs Gara kungs, ja esat citas tautas bērns, tad remdinājiet savas nepareizās dusmas par latviešu sievām, un ja esat latvietis, tad priecājaties, ka vēl līdz mūsu laikiem dažas dzīvas liecības par latviešu sentēviem atlikušās. Un kad Jums atgadās atkal kādreiz ar sievām satikties, kas pa daļai vēl pie māšu mācībām turas, tad raugait iztirdīt visu to, ko viņas no sentēvu laikiem vēl zina. Jūs atskārtīsiet, ka uzcītīgi meklējot, varam daudz ko no latviešu sievām mācīties, kas būs derīgs un patīkams vēl mūsu bērnu bērniem. Salasisim tādēļ un uzglabāsim katru krisliņu, kas atlikusi no sentēvu garīgās dzīves. Tas ir tautas pienākums, kad tā valīgo gaismas ceļu staigā.

Bet Jūs laikam sacīsiet, ka Latvijā jau daudz gadu simteņu kristīgā ticība sludināta, un ka tādēļ jau nevajadzētu nevienam latvietim vairs pie sentēvu ticības turēties, kā pie kādas mūsu laiku mācības. Bet vai Jūs arī zināt, kā ir patiesi gājis ar kristīgās ticības sludināšanu starp latviešiem? Vai kristīgie priesteri deva savas mācības latviešu valodā tā, ka latvieši būtu varējuši viņas saprast? Vai cēla tūlīt tādas skolas, kā tagad redzamas? Vai gādāja tūlīt par dažādiem rakstiem priekš tautas gara apgaismošanas un pārliecināšanas? Cik ilgi tad nu jau ir, kamēr latviešiem „Bībele“ un baznīcas dziesmu grāmata tika apgādātas? Pārliecinājaties no vēstures, kā ar šo lietu pie mums gājis, tad Jūs spriedīsiet jo tasnāku tiesu.

Ja latvieši dažos vidos vēl šodien savu sentēvu ticību tagadējā dzīvē piekopt, tad tas der par divējādu liecību. Pirmkārt, mēs še skaidri redzam, cik ļoti stiprs un sīkstš nesajaukta latvieša tikums, un ka jau no sentēvu laikiem viņi tēvu un māti cienījuši, tiem nešaubīgi ticēdami. Otrkārt, tiekam še pārlicināti, ka latviešiem vēl šo baltu dienu netiek vispārīm tādas mācības pasniegtas, kas tos patiesi pārlicinātu, ka tagad sentēvu ticība kā patiesīga ticība atstājama un citas jo pilnīgākas mācības tās vietā pieņemamas. Tā tad latviešiem, kas pie sentēvu ticības vēl turas, nav nekāds grēks pārmetams. Te citur kur vaina meklējama. Jeb vai Jūs nezināt, ka tie latvieši, kas cik necik pie pilnīgākām tagadējo laiku mācībām piekļūst (lai būtu puisēni, vai meitenes), arī labi žigli šīs mācības uzņem?! Bet vēl nesen bij daudz latviešiem neiespējams skolās iet, tādēļ daži arī no tiem veciem cilvēkiem, visvairāk no sievietēm, tīri bez jauno laiku gudrībām uzauguši. Bet kāds grēks tad tas nu priekš viņām, ka viņas to māca, ko pašas mācījušās? Un kāds grēks tad tiem pierādāms, kas savā dzīvē to aplicina, ko tie no savām cienā godā turētiem vecākiem mācījušies? Neviens cilvēks taču nevar no viņiem pagērēt, lai tie, nekādā skolā nebijuši, skolas gudrības par dzīves maizi līdz ņemas. Tas neko nelīdz priekš mūsu tautas meitām, ka Vāc zemē tautas jaunekles sēd daudz gadus skolās; arī tas viņām maz ko palīdz, ka Latvju zemē priekš svešu tautu meitenēm ir dažādas un citas it augstas skolas. — —

Bet nevien Jūs, Gara kungs, arī citi rakstnieki jau dažreiz ņemušies to ļaužu teicienu: „Tā mūsu tēvu tēvi darījuši, tā mēs arī gribam darīt” — pavisam nepareizā ziņā iztulkot, vienmēr lielu neslavu mātēm un māšu mācībām saceldami. Tādēļ jautāju vēl reiz, caur ko tad īsti latviešu mātes tādu neslavu izpelnījušās? Vai tādēļ, ka saviem bērniem

to mācījušas, ko tās pašas saprata un no kā tās bij pēc savas saprašanas skaidri pārlicinātas, ka tas viss taisna patiesība esot? Vai tad vīrieši māca vairāk, nekā tie paši saprot? Un vai tad jūs, vīrieši, cieši neturaties pie tā pamata likuma, ka īstam vīram esot jā māca pēc savas pārlicināšanās? Bet vai tad tādēļ Kolumbs laikrakstos izzobojams, ka viņš pēc toreizējām ziņām par mūsu zemi stipri ticēja, ka tur esot Rītindija, kur tagad skolēni Ameriku ar pirkstiem aptausta? — Es esmu pārlicināta, ka latviešiem savas māšu mātes jo augstākā godā jātur, nekā dažai citai tautai savējās. Jau senenos laikos, iekam vācieši atnāca uz Baltiju, bij latviešu sievu skaistie izaudumi pat pie ģermāņu (vācu) tautām lielā cieņā, kuŗi tādus darbus toreiz vēl neprata strādāt. Kad latviešiem uzbruka kuŗi ar svešniekiem, tad latviešu mātes izvadīja pašas savus dēlus, tiem kuŗa zobenu apjozdamas, lai tie ietu tēvu zemi aizstāvēt. Un kad latviešus noslodzīja zem verdzības slodzēm, tad viņu mātes nepiekusa pat vistumšākos, visnešķīstos verdzināšanas laikos savus bērnus mācīt un audzināt krietnos tikumos, tā kā latvieši, pat vergi būdami, tik dziļos netiklības dubļos neiegrima, kā daža cita tauta, kam daudz vieglākas nastas bij jānes. Un cik jauki un skaisti prata vēl nesen dažos vidos, iekam pilsētu „šneiderienes“ modē nākušas, latviešu meitas savu pūru pielocīt! Un vai tas nebij māšu nopelns, kas savām meitām brangās villaines izauda, un viņām uz dzīves ceļa līdz deva dažu kodolīgu mācību, un nevis, kā daži rakstnieki domā, tās burvju mācības ar latīniskiem vārdiem, jo latviešu mātes toreiz nemaz neprata latīniski runāt. Kam īsti tas gods un nopelns pienākas, ka starp latviešiem atrodam burvju mācības ar latīniskiem vārdiem un kristīgiem pātariem samaisītas, par to izrunāsimies kādā citā reizē. — Un vēl tagadējos laikos piekrit latviešu mātēm pirmais bērnu mācības lugs.

Zināms, ka tās visu vēl neizdara īsti pareizi, kā īsti vajadzētu, jo vēl nav viņas diezgan skolotas, vēl trūkst priekš viņām dažu it vajadzīgu grāmatu u. t. t. Bet vai tad jūs, vīrieši, nemaz nemaldāties? Lai nu gan kāds vīrietis ņemties iecelt par Dieva bausli, ka viens jel no jums esot pavisam nemaldīgs (pāvests), tomēr mēs sievietes ticam, ka visi cilvēki maldās un aļojas. Tādēļ mēs mēdzam, kad manām, ka ar savu pašu padomiņu vairs nepietiek, palīgu un padomu meklēt pie visu padomu avota. Tā tad daža latviešu māte jau karsti savu Dievu pielūgdama, izmācīja un izaudzināja dažu luteklīti ar savu mazo spēku par diezgan diženu dēlu vai raženu meitu. Un jūs, kas labprāt māšu godu avīzēs aizķerāt, vai jūs zināt, cik daudzreiz jūsu mātes par jums svēti, svēti Dievu pielūgdamas, ir vēlā naktī karstas asaras nožāvējušas? Un cik spēcīgas, svētīgas un dārgas tādas „mātes lūgšanas“, to applicina ir kāda latviešu sirmgalvja raksts, proti, Dinsberģa dziesmiņa:

Dinsberģa dziesmiņa: „Mātes lūgšanas dārgum s“.

Tā košākajā balss, kas pasaulē tik skan,  
 Tas skaidrākajais stars, kas līdz pat debes' iet,  
 Tā karstākajā liesma, ko tik sirds vien man',  
 Tā skaistākajā puķīte, kas dobē zied,  
 Tā lēnākajā dvašiņa, kas paceļas  
 Ar saldi smaržodamu vīrāku  
 Uz Dieva goda krēslu, — ir tās nopūtas,  
 Kad māte lūdz par savu bērniņu.  
 Ak, cik daudz asaras šē netiek raudātas,  
 Kāmēr mēs dzīvojam šīs saules apakšā!  
 Un jebšu dažas gan ir veltas, grēcīgas,  
 Tak daudzas arī birst patiesā skumjībā,  
 Ko aiznes eņģeļi priekš Dieva godības,  
 Un ko viņš uzskata ar Tēva mīlību.  
 Tak nobirst asaras tās visu svētākās,  
 Kad māte lūdz par savu bērniņu.

Sirds svēti iesilt var pie katras lūgšanas,  
Ko viens pats svēti lūdz, vai arī citiem līdz;  
Un kad uz debesīm tās svēti paceļas,  
Tad ir priekš mūsu sirds patiesi svētīgs brīd's.  
Tomēr vissvētais brīd's, visdārgā stundiņa,  
Ko eņģ'li izpušķo ar debess košumu,  
Ir šinī dzīvībā aiz visām citām tā,  
Kad māte lūdz par savu bērniņu.

(„Puķes un pērles“).

Savas domas diezgan plaši izsacījusi, es beidzot izsaku to vēlēšanos, ka šis raksts Jūs un dažu citu rakstītāju paskubinātu drusku citādā garā par latviešu sievietēm domāt un rakstīt. Paturait jel to vērā, ka rakstniekam nevajag ne lasītājus, nedz lasītājas par daudz zemu nogāzt, bet turpretim pacilāt, pacelt un paaugstināt ir tad, kad par dzīves nepilnību runājam. Un ja Jūs jau kājas aunat, sev līgaviņu izlūkoties, tad es Jums vēlu krietnu, raženu un diženu latviešu meitu par savu lūkojumu atrast. Šī „skaistā, baltā” Jums tad kādā saldā acumirkli iečukstēs ausīs: „Draugs, tas nav īsts vīrs, kas neprot savas sievas godu aizstāvēt; un tā nav patiesi garā vaļīga tauta, kam sieviešu kārta tik smejama un nicināma vien!”

1870.

Karoline K. \*)

---

\*) Kaut gan parakstīts ar Kronvalda kundzes vārdu, bet raksta sacerētājs ir bez šaubām pats Kronvalda Atis. „Gara” rakstu, kas deva iemeslu šai atbildei, skat. piezīmēs.

## Izbraukums pa tēvuzemi.

„Pēc darba salda dusēšana“. Šī pārliecināšana spēcina cik necik skolotāja notvikušo sirdi, kad karstās saņu dienas tuvojas. Bet kur tad cilvēku bērnam ir tā saldākā dusēšana? Nu, kur citur, kā pie mātes krūtīm un tēva klēpī. Tā tad karstumam augot ir mana sirds nesās uz mīloto tēvuzemi, uz Latviju. Bet šoreiz nevien atpūšanās dēļ latvietis uz Latviju lūkojās, nē, — piesacīti diženi darbi aicināja vēl jo mīļāk ikkatru dzīvu tautas dēlu, lai nāk līdzī strādāt, un ja ne vairāk, tad taču līdzī priecāties ar tiem priecīgiem, liksmiem, lai būtu patiesīgi liecinieki par to, kā latvieši strādā, cīnās — pat par karsto saņu dienu karstumu neko nebēdādami. Jeb vai tu domā, ka tie nav sviedru prasītāji — šādi darbi:

Vecpiebalgā dziedāšanas svētki (21. jūnijā);  
Dobelē pirmie Kurzemes dziedāšanas svētki (26. jūn.);

Turaidā skolotāju sapulce (1. un 2. jūlijā);  
Valkā skolu svētki ar dziesmām un spēlēm.

Valmierā gan vāciski dziedājuši, bet — kā „Mājas viesis“ saka — esot dzēruši uz latviešu labdarītāju veselību; Rīgas Latviešu biedrībā zinātnības komisijas sēdēšanas, runas vīru sapulces, teātra (dīvatrona) spēlēšana u. t. pr. Lūk, še laba programma iesācējiem! Še varēja jau ko izlasīties, ja visur nespēja dalību ņemt. Tā bij ir man jādara. Gan biju no divām pusēm uz Kurzemi saukts, gan Kurzeme man kā kurzemniekam vēl jo mīļāka nekā Vidzeme; bet abus ceļus nespēdams nostaigāt dēļ ceļasomas lielā šauruma, devos

uz Turaidu un tad uz Rīgu, citus gardumus šoreiz pieciezdams. Un savu ceļu nostaigājis, vēlu ikkatram, kuŗš šai laikā atdzīvināšanu, atspirgšanu un spēcīnāšanos vai nu pašā tēvijā vai tāļā svešumā meklējis, lai tam būtu tā pat laimējies, kā man caurcaurim gājis.

Valkā sasēdāmies četri labi mazos vāģīšos, tā ka bij gan ko kāvāties, lai cits citam kājas nenomin, jo to katrs zina, ka varžacis saspiežot, ir labājam draugam sāpes sacelās. Braucām lēni caur mežu un tur mums laimējās ar pašu Ļurbu valsti iepazīties, t. i. mēs braukdami izlasījāmies to grāmatīņu: „Ļurbu valsts“ no —rs, kuŗu par 4 kapeikām biju Valkā nopircies. Tērzēdami devāmies uz priekšu, un laiks aiztecēja diezgan žigli. Lielus dabas jaukumus un citus brīnumus neredzējām vēl nekādus. Šur un tur bij ļaudis pie vasaras darbiem redzami, bet dziesmas, tautas dziesmas neatskanēja nevienas, un pa sētmalām tupēja vietām puspliki bērniņi, saulgozī savus patumšos krekliņus virs muguras balinādami. Vakars metās, kad mēs patlaban Gaujas krastus aizsniedzām. Viņa veļ rāmi un nopietni savus viļņus pār iesarkanām smiltīm, gar zaļo mežu, it kā šie viļņi kādu svētu noslēpumu apsegta. „Ak, Gaujas krasti gan daudz ko stāstītu, kad varētu runāt,“ saka nelaiķa Zvaigznīte grāmatā: „Sēta, daba, pasaule“, 3. daļā, 15. lapas pusē. Kamēr mani līdzbraucēji pie Gaujas nostājušies kādas smukas dziesmiņas padziedāja, man šķitās, ka otrā pusē, mežā, tos Zvaigznītes vārdus būtu dobji un nopietni mežamāte līdzī dziedājusi: „T a u t a,

Kam tev nebij stāstu sirnu,  
Kas skait' gadu simteņus?  
Kur tu krāji tautas darbus,  
Ka tos neviens skandināj'?

Ko darījāt, līgotāji?  
Ko jūs bērniem mācījāt,  
Ka nevienas dziesmas skaņas  
Pēcnākamie nedzirdēj'?

„Sirmus stāstus, lielus darbus  
„Gan mēs toreiz dziedājām,  
„Bet neviens mūs nepušķoja  
„Ozollapu kronīšiem.“

Ozoli, vai tev nebija,  
Izrobotu lapiņu,  
Izrobotu lapiņu  
Līgotāju kronīšiem?

„Simtu, simtu zaļu lapu  
„Kroņos bij man augušu;  
„Nāca vētra, tos pacēla  
„Un aiznesa Gaujiņā.“

Gauja, saki, kur palika  
Līgotāju kronīši?  
Vai kas tos gan izzvejoja,  
Vai tie jūrā aizpeldēja?

„Nezvejoja, nepeldēja,  
„Tie nogrima dibinā,  
„Grima pašā dziļā vietā,  
„Pašos dubļu biežumos.

„Nāca nikni meža zvēri,  
„Tie sastājās Gaujmalā,  
„Izdzēr' visu ūdentiņu,  
„Dūņas vien man atstāja.“

Pa tām starpām bij mūsu kumeļi pabaŗoti, un mēs pārcēlāmieš pār Gauju un braucām zaļam ozolainam mežam cauri. Meža vēsums, koku dzīvais un briedīgais zaļums padarīja mūsu sirdis jo siltas

un mūsu prātu jō jautru. Atmodās jaunības dienas piemiņa. Kāds no līdzbraucējiem cēla mūsu garam jauku bildi priekšā no savām jaunības dienām, pastāstīdams, cik tuvu viņš toreiz pie dabas krūtīm pieglaudījies, kad mīlestības liesmas pirmreiz viņa sirdi aizgrābušas un kā viņš toreiz, laimīgs būdams, daudz skaņu dziesmu dziedājis no rīta agri līdz vēlam vakaram, gan viens pats, gan ar citiem kopā. — Tikko no meža izbraucām, tad uzbraucām lopu barām, ko gani nupat uz mājām dzina. Bet gani bij tik pat mēmi, kā lopī: dziesmu nedziedāja nevienu. Vai šie patiesi tik laimīgi, ka tie aiz laimes nespēj vairs dziedāt? Nelaiķa Zvaigznīte šē būtu jautājis: „Kas tev tavas tautas dziesmas laupīja? Kur tu viņas pazaudēji? — ?” Es uzaugdams dzirdēju pie sava tēva ganus dziedam gan rītā agri, gan launagā, gan vakarā, lopus pārdzenot. Un cik jauki atskanēja tur mežā skanīgā atbalss.

Dziedat, meitas, vakarā:  
Vakarā tālu skan,  
Vakarā tāli skan,  
Tāju tautas kaitināja.

Tumsiņā vakarā  
Greznu dziesmu padziedāju,  
Lai klausās mīļā Laima,  
Kas meitiņas audzināja.

Dziedi, dziedi, man' māsiņa,  
Dzied raženi dziedādama:  
Tautas loka kumeliņu  
Pēc tavām balsiņām.

Ai tēvi, ai mātes, kādēļ ļaujāt saviem bērniem bez mūsu jaukām, brangām dziesmām uzaugt? Vai jūs gan esat apdomājuši, ka šī svētā manta nav priekš mūsu tautas ne ar ko atlīdzināma? Bet šoreiz — brauksim tālāki.

Bij jau tumša nakts, kad Trikātu aizsniedzām. Biju tikko „Baltijas vēstnesī“ par Trikātas jaukumiem lasījis, nu kāroju daudz maz ko redzēt; bet mēness sēdēja aiz mākoņiem. Tomēr uzkāpām it naski uz kalna, virs kuŗa pilsnīkoņi stāv. Te mēness, it kā gribēdams mums pa prātam izdarīt, uzsmaidīja laipnīgi caur kādu mākoņu starpu uz saģruvušiem pilsmūriem un uz tuvējo ezeru. Bet daudz jau diemžēl nedabūjām neko redzēt. Bij jāsteidzas projām, jo nu bijām labi izsalkuši. Trikātā bij tirgus diena bijusi. Pie pirmā kroga vēl bij daudz ļaužu, tādēļ soļojām uz baznīcas krogu, kamēr mūsu kučieris uz turieni jau mums pa priekšu aizbrauca. Bet tavu bēdu! Krogā nedabūjām ne maizes, ne sviesta, ne piena — it nekā, kauču mīļi lūdzāties. Nu soļojām kādu versti atpakaļ, bet — neviens cilvēks nevar savam liktenim izbēgt, tāpat ir mēs nē — pirmajā krogā bij tirdzinieki visu, kas pie rokas, izņēmuši, un krodzinieks no dienas pūliņiem tā nokosis, ka ir še neko nevarējām dabūt. Izsalkums caur to, zināms, nenorima un tomēr bij atkal soļiem līdz baznīckrogam jāstaigā. Te nu latviešiem bij Latvijā bads jācieš vai grib vai nē. Bet kad latvieši latviešiem vairs nepalīdz, tad nāk igauņi palīgā, par apliecību, ka viss senais ienaids mūsu starpā zudis. Proti, mums bij par kučieri igauņu jauneklīs, labi skolots, kas arī skaidri latviski runāja un tādēļ mūsu bēdas manīja. Tas mums sniedza savu ceļa kuli, un nu ēdām maizi, sviestu un olas, tad nodzērāmies labi silta akas ūdens un likāmies uz ausi, cits zālē, cits uz beņķīša priekš kroga durvīm, cits vāģīšos. Saprņi parādījās mums atkal visa pasaule labi paēdusi un labi sadzērusies; jo aiz gardiem sapņiem mēs nekad neredzam tos, kuŗi izsalkuši un noslāpuši; tādēļ arī notiekas, ka tie, kuŗi pat pa dienu par nākošiem brangiem biezputru kalniem daudz sapņo, nedzird un nesaprot, ka daudz,

daudz aizsmakušas balsis kliedz pēc graudu maizes, kliedz pēc spirta ūdens! — Bet brauksim atkal tālāk, jo nu bijām kādas stundīņas saldi, kauču ne visai mīksti, nosnaudušies. Cīrulis jau skandināja savu slavas dziesmu, stalti izcēlās saulesmeitas zeltu ritināt, tā ka visa rītapuse sārtā greznumā atspīdēja. Bet otrā debesspusē vēl bij lietaini mākoņi, vīrs kuŗiem Dieva dēli savu skaisto septiņkrāsu jostu uzkāra. Siena pļāvēji grieza bezdziesmīgi savas spailles. Tikai izkaptis skanēja un šur tur suņi ierējās. Mūsu kumeli rikšoja tāpat kā vakar uz priekšu. Te it nejauši ieraugām divi vāgus (ratus) ceļmalā. Abi bij vienkārši rati. Viens zirgs gulēja augšpēdu grāvī. Tas ne stenēt nestenēja. Pašos ratos gulēja vīrs — tēvs. Otrus ratos gulēja puisēns — viņa dēls. Tikko spējām tēvu uzmodināt, lai zirgu glābj no nožņaugšanās. — Ai, brāļi, kad mūsu bērni redz tādu priekšzīmi saulei lecot, kā tad lai vairs mācām jaunai audzei mūsu kodolīgās dziesmas? Vai tie viņas vairs sapratīs? Vai tie nesacīs līdz ar mūsu tautas dziesmu nicinātājiem, ka šādas dziesmas esot tīri tukši nieki, kā šīs:

„Kūlējiņi, malējiņi —  
Tie gaidīja gaiļa laika,  
Kumeliņu barotāji  
Gaiļa laika negaidīja.

Puisīt's savu kumeliņu  
Kā puķīti darināja;  
Sēd puisītis kumelā  
Kā meitiņa vainagā.

Kumeliņi balsarīti,  
Pārnes mani sētiņā,  
Es tev došu tīru auzu,  
Miglā pļautu āboliņu.“

Un saki, vai tas ko līdzēs, ja tautas meita dziedādama lūdzas:

„Nedod mani, māmuliņe,  
Dzērājam, delveram;  
Delverītis delverēja,  
Dzērājs kūla kumeliņu.“

Savas sentēvu dziesmas vairs nesaprazdami, viņu garu vairs nesajēgdami un no tām nedz mācības nedz tikuma nesmeldami, mēs tagad meklējam palīgu pie — lopu aizstāvēšanas biedrības un policijas! Bet saki, mīlo brāl, kas tu šo lapiņu lasi, vai tu šie nemani jau vienu ļoti nāvīgu vainu, kādēļ mūsu tautas dziesmas vairs nav tādā cienā un godā, kāds tām tiešām pieklājas. Vai ir mums, tagadējiem bērnu bērniem, arī vēl tas tikums, tas gars, kurš mūsu sentēvu sensenos laikos šīs jaukās dziesmas sacerēja? Vai nezīmējas uz mums tie vārdi:

„Tēva, tēva tas dēliņis,  
Nava tēva padomiņa;  
Iztērēja tēva naudu,  
Pārdod tēva kumeliņu!“ —

Un ar līdzību runājot:

„Visi putni koši dzied,  
Dzenis vien nedziedāja;  
Kādu jodu tas dziedās —  
Prauli vien vēderā.“

Bet lai vēl dziesmas paliek kamolā satītas, lai vīrs izķeselējas no grāvja — mēs ceļojam atkal tālāk caur tīrumiem un pļavām, pa kalniem un ielejām. Vietām bij ko priecāties par labi apkoptām zemnieku mājām. Ak, cik savādi strādā pat arī svabada vīra rokas! Un ja no tiem laikiem sākoties, kur mūsu sentēviem vēl bij stalti greznoti

pilskalni, līdz mūsu dienām — visa tauta būtu uz priekšu gājusi, cik vēl jo glītāki būtu mūsu tēviņas apgabali, nekā tas tagad jau pēc 50 gadiem iespējams, kamēr verdzība ar likumiem atcelta.— Dažā vietīnā atgīdu, cik patiesīgi R. Tomsons savā rakstā „Augstrozes meitiņa“ (skaties „Balt. vēstn.“ 1869.) runājis sacīdams:

„No kalna apkārtējo viduci pārskatot, sirds savādi top aizgrābta; te jūt sirdi priekš mīļās tēviņas skaņi pukstam, te gribas sirds koklēm stīgas uzvilkt un dziedāt:

„Tu gul te manā priekšā  
Tik daiļā greznumā,  
Kā kāda līgaviņa,  
Kas gaid uz brūtģānu.

Te kupli kalni, lejas,  
Kas līgot līgojas;  
Te druvas un palejas  
Piln's vārpu zvārojas.

Te ar es redzu mājas,  
Kur tautieši piemīt,  
Un to, kā tie vēl klājas,  
Kas darīt te piekrīt.

Tie pagājušie laiki,  
Tie gadu simteņi  
Un daži tumši tvaiki  
Izšķīd kā miglaini.

To nastu, kas te spieda,  
No mums nu noņemdams,  
Dievs taisnu tiesu sprieda,  
Šos mūrus sagraudams.

Bet tēvija, man' mīļā,  
Tu te notvēri man' —

Tev' gribu skūpstīt, daiļā,  
Ka mežā atbalss skan."

Nonācām Cēsīs. Še satikāties ar citiem amata brāļiem, un manu sirdi aizgrāba svēta liksmība redzot, ka tie jau dedzīgi un ticīgi uz Turaidas sapulci lūkojās, sataisījās. Devāmies nu jo priecīgi un jautri uz veco Turaidu. Nonācām Siguldā, kad jau vakars metās. Mēs kādi trīs devāmies tūlīt uz Gauju, tur savus ceļa pīšļus noskalot. Gaujas viļņi peld kā senāki, tā ir tagad bez mitēšanās uz jūru. Tas daudzinātais avots burbuļo arvienu vēl, no tumšā zemes klēpja izvirdams. Pa Gaujas krastiem kāpj stalti koki uz augšu, ar savām galotnēm uz augsto, zilo debess velvi rādīdami, itkā aicinādami, lai ir mēs, pīšļu graudi, paceļamies savā svētā cīnīšanā ar savu garu un sirdi pāri pār šīs zemes nešķīstiem dubļiem un netīriem purviem. Kad bijām Gaujas viļņos savas miesas locekļus atspirdzinājuši un uz Siguldu atpakaļ griezāmies, tad redzējām vakaros Pērkona tēvu paceļamies. Savu sirmo galvu kratīdams, viņš dobji un nopietni savu balsi pacēla, it tā kā mums atgādīnādams: „Latvieti, vai esi gluži piemirsis, cik es tavu tautu mīlējis un svētījis, mācījis un sargājis toreiz, kad tavu sentēvu laikos vēl krietni tikumi starp latviešiem zēla un auga ziedēdami; kad latvieši vēl saprata un izpildīja dziesmās un darbos tos baušļus, kurus es cilvēku sirdīs uz mūžību dēstījis? Latvieti,“ tā šķitās Pērkona balss jo bargi skanam, un no viņa acīm mirdzēja ugunīgas liesmas, „latvieti, vai esi patiesi piemirsis, cik bargi es tavu tautu sodījis, kad tā negribēja vairs pēc manis dotiem likumiem ticēt, strādāt un cīnīties; kad latvieši, vienprātību aizdzīdami, ienaidu un ķildas sacēla cits pret citu, lai tikai jodiem būtu patvērumš un atbalsts? Latvieti, vai gribi vēl gadu simteņus manas stiprās rokas aso rīksti baudīt?

Jeb vai tu, latvieti, vairs nezini, ka es spēju klints kalnus sašķelt drupās, ka es varu cilvēku visbrangākos darbus, ja tie nav pēc mana prāta, vējā izārdīt? Vai tu nezini, ka es spēju varenas tautas izputināt kā pelavas, ja tās mani piemirst? Vai nezini, ka es no pilieniem jūras sakrājis, ka es no sīkiem graudiem izaudzinu milzīgus mežus, ka es ikkatru tautu ceļu godā un slavā, kuŗa piekopj un cienī savu Dieva dotu tikumu? Latvieti, godā savu miesīgo tēvu un māti; kopi un cienī savu sentēvu garīgās mantas, tad mans vaigs izstaros atkal svētību, laimi un slavu pār Baltās jūras kraštiem!" Tā beidzās Pērkona balss. — — Tikām bijām kalnā uzkāpuši. Siguldā, bij labs pulciņš amata brāļu sakrājis. Pēc nodzīvota gada atkal satikušiem, bij diezgan ko no dzīves cits citam pastāstīt. Draudzīgi, mīļi un jautri pavadījām kādas stundiņas kopā. No visa varēja manīt, ka Vidzemes skolotājiem Turaidas sapulce nav vis ne kāda niecīga vai vienaldzīga lieta, kauču ne visi ar vienādām domām, ne visi ar vienādu cerību tur atnāk.

Par šo sapulci pašu es arī šogad gribu drusku saviem lasītājiem pastāstīt, jo mūsu tauta sāk par skolām rūpēties un gādāt; tādēļ ikkatram skaidram cilvēkam tādas ziņas diezgan vēlamas. Pilnīgu sapulces aprakstu lai sagādā citi, es tikai pieminēšu kādas no tām svarīgākām lietām. Turklāt lūdzu tos avīžniekus, kuŗi izgājšgad manu rakstu bij greizi tulkojuši, lai to šogad vairs nedara. Ja tāda citu cilvēku izsacījumu pārgrozīšana notiek netīši, tad tas ir tomēr ļoti nepieklājīgi, jo še nākas runa par nopietnām lietām, nevis par smieklaiņām. Bet ja tā izgrozīšana bij tīši izdarīta, tad es varu tagad to liecību dot, ka še tīšenieki neko laba nepanāks, ja daudzi — tad kādu drīz iznīcināmu sajaukšanu.

Pērnajā gadā tika nospriests — par latvisku dziesmu krājumu uz vairāk balsīm gādāt. Šis darbs

ir gada laikā tik tāļu uz priekšu vests, ka semināra direktors Cimzes kungs labu krājumu un izstrādājumu varēja priekšā celt, kas tapšot pēc vajadzīgas pavairošanas drīzumā ļaudis laists. Šai dziesmu rotā būs atronamas derīgas dārzu puķes, proti pārcēlumi no vācu dziesmām ar savām meldijām, un lauku puķes, proti kādas no tām skaistākām tautas dziesmām, arī ar savām meldijām, bet uz balsīm izliktas. Būšot katrā daļā 50 dziesmu. Te nu prieks dziedātāju biedrībām!

Tad tika runāts par vienu jaunu ģeografijas grāmatu, ko Dauguļa k. sarakstījis. Viņš šīs grāmatas rokrakstu bij uzticīgiem šīs lietas pratējiem priekš pārspriešanas nodevis, lai tie savu padomu pieliktu klāt, iekām šī grāmata drukā klajā nāk. Dzirdēju Dauguļa kunga rakstu uzteicam un priecājos, ka mūsu skolas literātūrā atkal kas jauns pienāk klāt, jo še vēl ļoti daudz ko strādāt un gādāt.

Pēc tam turēja Tērauda kungs runu par skolotāju un skolēnu tālākmācīšanos. Tērauds bij savas domas gaiši izlicis un izrādīja, kādas vainas šādu darbošanos visvairāk aizkavējot un kur šinī būšanā varētu padomu un palīgu atrast. Beidzot viņš pieminēja kādus septiņus galvas spriedumus (tezes) par šo lietu, no kuŗiem man rādās trīs it īpaši ievērojami, proti: Noprasīšanas pie skolotāja eksāmena nolikšanas vajagot paaugstināt; vecāki esot jāskubina, lai tie arī rūpējas un gādā par savu bērnu tālāk mācīšanos, kad skolu beiguši; skolas pārvaldībai jāpalīdz, ka lai tālāk mācīšanās veicas un sekmējas. — Šāda uzvedināšana uz tālāk mācīšanos ir tagad ļoti derīga, kur visas dzīves kārtas uz priekšu raujas. Tādēļ jāpriecājas, ka skolotāji paši cits citu skubina uz sava stāvokļa paaugstināšanu, jo tas nav vis nekāds viegls darbs, un tomēr mūsu laiki prasa nevien veiklākus zemes kopējus, bet vēl jo veiklus un izmanīgus dvēseles un

gara izkopējus. — Šīs runas un vēl citas darīšanas aizpildīja pirmo sapulces dienu.

Vakaru pavadījām atkal Siguldā amata biedru pulciņā. Stundīņas aiztecēja ātri par bijušiem un tagadējiem laikiem pārrunājot, laimi un veselību tiem, kas to izpelnījuši, uzdzerot un cits ar citu tuvāk iepazīstoties.

Otrā dienā runāja Švecha kungs par skolotāju sapulci. Viņš izrādīja, kā no 1861. g. līdz 1868. g. ar sapulces darbiem gājis. Bij sastatīts pārskats, no protokoliem ņemts, kā bijis katrā gadā ar saņācēju skaitu, ar līdzatnestiem darbiem, par ko ikreiz sprieduši u. t. pr. No visa bij redzams, ka pa šiem minētiem 7 gadiem gan kuplākas, gan plānākas sapulces bijušas, un ka tie īsten čaklie strādātāji tikai kādi pieci, seši bijuši, un ka tie jaunākie skolotāji vēl atturoties no darbīgas dalības ņemšanas. Še esot daždažādas vainas, kuŗas dažu amata biedru atturot no izstrādājumu sagatavošanas sapulcēm, kā godaprašana, pārlietu liela darba nasta, mierprātība, vienaldzība. Beidzot runātājs lika visiem pie sirds, ka skolotāju sapulces vajaga jo dzīvākas padarīt, tad nevarēs neviens sacīt, ka viņas remdenākas tapušas. — Tas ir pieklājīgi un jauki, ka uz priekšu iedami pa laikam atskatāmies atpakaļ uz jau nostaigāto ceļa gabalu. No tāda atskata var daudz ko mācīties tik pat tie, kas to ceļu līdztecējuši, kā tie, kas par viņu skaidras ziņas meklē. Tādēļ var cerēt, ka nākošā gadā ir par tiem citiem, senākiem sapulces gada gājumiem mēs dabūsim tādas ziņas izklausīties, kā šoreiz par tiem gadiem no 1861. līdz 1868. g.

Otru runu turēja šmita kungs. Viņš it īpaši runāja gaiši un dedzīgi par to, ka skolotāju sapulces vajag jo dzīvākas padarīt, dažādas vainas un iemeslus uzrādīdams, kuŗu dēļ tas vēl nav diezgan izdevies. Viņš pārrunāja par nedrošību, par drauga prāta trūkumu starp amata biedriem, par mēģinā-

šanas mācību (lekciju) trūkumu, par to, kā pie  
apriņķa sapulcēm dalību ņemot; pa tēvu zemi izstai-  
gājoties un dziedāšanu kopjot; par sirds un prāta  
cilāšanu jāgādā. Beidzot Šmita kungs atgādināja,  
kāds liels nelabums izceļas caur to, ka skolotājam  
nav pilnīgas un vajadzīgas pārtikas. Ja skolotā-  
jam paša amats neienes diezgan maizes, tad tam  
jālūko kaut kādas bandas dzīt, un tas zināms nav  
skolas darbam ne mūžam par labu. It īpaši tika  
par to runāts, ka tagad daudz vietās skolotāja un  
pagasta skrīveņa amats vienās rokās atronās. Sa-  
pulcētie nebij šinī lietā vienos prātos, kur tā īsta  
vaina uzejama. Citi sacīja, ka ļaužu nesaprašana  
vien vainīga. Cits teica, ka ļaudis gan labāki lo-  
nētu savu skolotāju, ja tik spētu vien. Skolu priekš-  
nieks R. fon Klota kungs atgādināja, ka pie  
šīs lietas vēl daudz un dažādas grūtības un dažādi  
kavēkļi pārvarāmi, iekām skolotāju un skrīveņa  
amatus visur varēs vienu no otra pilnīgi atšķirt.  
Citi atkal pastāstīja, ka dažā apgabalā ļaudis jau  
it rūpīgi par skolas būšanu gādā. Viens amata  
biedrs vēl pieminēja, ka ļaudis pēc skolotāja strā-  
dāšanas esot vai nu dedzīgi, vai tikai remdeni sko-  
las būšanā. Šis padoms tika gan ātrumā par ne-  
derīgu atmests, bet tas būtu ļoti jauki, ja šī pa-  
doma devējs nākošā sapulcē mums celtu priekšā,  
kā ar šo lietu patiesi pie mūsu tautas stāv, proti  
vai skola pati jau iespēj ar savu nopietno darbu  
ļaudis piespiest viņu no sirds godāt un cienīt un  
pēc vajadzības savam skolotājam uzturu sagādāt.

Pēdīgi es cēlu kādas drusciņas par mūsu tautas  
dziesmām priekšā. Atbalstīdamies uz to rakstu  
par mūsu tautas mantu kopšanu (skaties „Latviešu  
avīzēs“, šī gada 10. numūrā) un atgādinādams, ka  
mūsu tautas skolās tāpat vajag labās un derīgās  
tautas dziesmas kopt, kā tas visur notiek, kur sko-  
las jo pilnīgāki izplaukušas un kur vēl derīgas tau-  
tas dziesmas ir. Pieminēju tos vārdus, kurus ne-

laiķa Zvaigznīte iesākumā pieminētā grāmatā par tautas dziesmām izlicis. Tad devu kādas priekšzīmes no mūsu dziesmām. Izlasīju kādas no tām dziesmām un ziņgēm, kurās pārvērtījumi (Metamorphosen) iezīmēti, kā to pie Ovīda sacerējumiem atronam. Un tad kādas no tām kaŗa dziesmiņām, kurās mūsu sentēvu laikos jau sacerētas, iekām verdzībā iekritām. Pēdīgi lūdzu, lai man palīdzētu tās vēl atlikušās un sirmgalvju un vecu māmuliņu sirdīs noslēptas dziesmas un ziņģes salasīt, sakrāt.

Priekšpusdiena bij aiztecējusi. Liels karstums spiestin spieda. Sapulce tika slēgta, kauču vēl cītiem bij darbi priekšā ceļami. Pusdienu ēdām vēl kopā, kā pirmajā dienā; izsaucām skolu priekšniekam veselību un laimi, uz ko viņš laipnīgi atbildēdams sacīja, ka viņš no visas sirds līdz šim par mūsu tautas labklāšanu rūpējies un vēl par to grib gādāt, kā vien spēdams. Arī tie rakstu vedēji tapa ar veselības izsaukšanu pagodināti, jo tiem bij bez tiem darbiem karstā dienā vēl pa nakti jāstrādā. Tā spirdzināti un spēcīnāti ar garīgu barību, šķīrāmieš uz priecīgu un laimīgu atkalredzēšanos nākošā gadā. —

Es aizbraucu it īpaši iepriecināts, jo redzēju atkal, ka tas ceļš Turaidā šķīras, kurš mums, kā īsteniem tautas dēliem jāstaigā; dzirdēju, kā tie līdzšinējie strādātāji, kuŗu mati jau sirmi jeb sirmi metas, skubina un drošina tos jaunākos uz strādāšanu un cīnīšanos. Tie nesaka vis: Nu ir diezgan strādāts, liksim rokas klēpī, nē — tie aicina un uzvedina, lai gādājam, ka tās sapulces kļūtu vēl jo dzīvākas, nekā līdz šim. Es pārliecinājos, ka ir tiem jaunākiem amata biedriem netrūkst ne drošības nedz spēka, ja tikai tiem sirds iesilst. Es redzēju, ka viens no tiem pērn priekšā celtiem darbiem gandrīz līdz pašam galam izvests, redzēju, ka nevien Vidzemes skolotāji, bet arī viesi no visām pusēm bij atnākuši: no Kurzemes, Rīgas, Tērp-

tas un pat no Pēterburgas. Piesacīto darbu bij vairāk, nekā divi dienās bij iespējams izstrādāt. Visi klausītāji bij jautri un modri, kauču mūs bezgalīgs karstums tai nelielā zālē ļoti notvīcināja. Par to man žēl, ka tās lietas, kuŗas jau avīzēs cik necik apspriestas un it īpaši no šīs sapulces kādu gala spriedumu gaidīja, nebūt netika pieminētas. Es še zīmējos uz to rakstu par dziedāšanas svētkiem Rīgā (sk. „Māj. viesī“) un manu padomu par skolu grāmatu izrādīšanu sapulces dienās. Citi man gan teica, ka viņiem tā lieta patīkot, bet nebij vairs vaļas par visu spriest. Es paredzu jau tos laikus, kur sāks iepriekšu tos darbus un priekšlikumus uzzīmēt, kādus katrs grib priekšā celt, lai varētu īpaši nosvērt, kuŗi vispirms jāizstrādā, kuŗi, ja citādi nav iespējams, pie malas atliekami. Tādas iepriekšējas saziņošanās un apspriešanās, zināms, ļoti derīgas un vajadzīgas, kad sapulce savu laiku visauglīgāki grib izlietāt, saprotams tad, kad labi daudz pieteicas ar saviem izstrādājumiem.

No Turaidas devāmies kāds pulciņš uz Rīgu, lai varētum paši pārliecināties, kā īsti stāv ar tiem pūliņiem, par kuŗiem ārpus Rīgas būdami dabūjām gan uzteikšanu, gan pulgošanu dzirdēt. Lai varētu savā starpā izrunāties, tādēļ sasēdāmies labi lielos pasta ratos. Laiks bij jauks, mūsu prāts jautrs. Tērējot viens no mums atgādināja, ka nesen atpakaļ latviešiem savā pašu tēvijā neesot bijis ļauts ar pasta zirgiem braukt. Redz, kādi laiki bijuši un kā tie pārgrozās! — Pamīšus uzdziedājām arī kādu dziesmiņu, kas vēlā vakarā diezgan jauki atskanēja un arī žigli pasta puīša sirdi iesildīja, tā ka tas, kādu laiku uzmanīgi izklausījies, sāka arī kādu tautas dziesmiņu padziedāt. — Esmu daudzreiz dzirdējis sūdzoties, ka tautas dziesmu pratēji tiem, kas viņas grib salasīt, sakrāt, tās nebūt neteicot, neuzdziedot. Še nu viss noslēpums, kā var tautas jaunekļu un — kā vēlāk piedzīvoju —

ir vecāku vīru sirdis atvērt. Proti tā lieta ir šī. Mūsu pasta puisis noklausījās, ka mēs latviski runādami un pa starpām dziedādami, to nedarījām vis kādas grēcīgas zaimošanas, nicināšanas vai pulgošanas dēļ, bet mūsu sirds ieliksmošanas labad. To atzīdams, ka mēs vēl protam latviešu tautas dziesmas cienā godā turēt, pasta puisis nedz baidījās, nedz kaunējās arī no sava „dziesmu kamola“ kādus skaņu pavedienus notīt. Tie, kuŗi tautas dziesmas un ziņģes tā kā slēpdami slēpj, tie tur šo mantu no tēvu tēvu laikiem par dārgu, svētu lietu. Zinādami un redzēdami, ka daži no tagadējās audzes, pie „ļurbu valsts“ putras spaiņiem piedzirdināti, tikai mūsu tautas dziesmas māk zaimot un nicināt, tie zināms neceļ ikkatram šo rotu priekšā. Arī tie nedabūn nekā dzirdēt, kuŗi ar bargu balsi uzmācās. Es dzirdēju kādu jaunekli, vācu svārkos ģērbtu, kādam vecam vīram, sirmgalvim, it bez sekmes ļoti bargi uzsaucam, lai dziedot tautas dziesmas, ja ne par velti, tad šis došot šnapsi. Vecītis grieza muguru un aizgāja, ne vārda nesacījis. — Ai, ai, latviešu jaunkungi, kas jūs mācija tā ar mūsu tautas sirmgalvjiem apieties? Un tu, lasītāj, laikam še noģiedi otru vainu, kuŗas dēļ mūsu dziesmas pienākamam godu zaudējušas — pie tagadējās audzes.

Rīgā apmeklēju Latviešu biedrības namu. Te atradu jauku, staltu un gaišu māju, pilij līdzīgu. Man šāvās prātā tā vecā ļaužu teiksma, ka latviešu senējās pilis, kuŗas caur varmāku negantību tika izpostītas, neesot pavisam iznīkušas, bet tikai zemē iegrimušas un ka šīs pilis celšoties atkal savā laikā virs zemes, pie dienas gaismas. Vai šī māja laikam nestāv kādas mūsu sentēvu pils vietā? — To varu tiešām apliecināt, ka tas gars, kuŗš šai mājā valda, patiesi zīmējas uz mūsu sentēvu laikiem, uz viņu tikumu, kāds tas toreiz bijis, iekām latvieši sāka verdzības ķēdēs nokalst, nodēdēt un ierūsēt.

Še redzēju sirmgalvjus un jauneklus, augsti skolotus un prastus zemniekus vienprātībā jautri paliksmojamies un — nopietni strādājam. Jeb vai tie nav patiesi nopietni un diženi darbi, rūpēties un gādāt, ka lai gaisma izplešas starp mums; ka lai atspirgst un atdzīvinājas mūsu nomērdeletās, notvikušās sirdis? Bet tu sacīsi, mīļo lasītāj, ka tas viss laikam ir svešinieku vai tagadējo skolu nopelns, bet nevis mūsu sentēvu gara pastrādājums. Nu redzi, Rīgā ir ļoti daudz svešinieku. Starp tiem ir ļoti daudz bagātu vīru. Ja tie būtu gribējuši mūsu sentēvu garā strādāt, vai tie nebūtu spējuši jau 10 tādu māju latviešu tautas atspirdzināšanai un spēcīnāšanai sacelt jau toreiz, kad senākās Rīgas avīzes latviešus izolīja ar sievu un bērniem priekš pārdošanas „starp vecām lietām, kas pārdodamas“. Tie necēla nedz toreiz mums patvēruma vietu, nedz tie šo biedrības namu cēluši. — Bet tagadējās skolas? Nu labi, ja tu esi augstāki skolots, tad saki man, kurā skolā tevi uzvedināja uz Latviešu biedrības nama celšanu? Un saki, kādēļ daudz skoloti latvieši, kuri pat Rīgā mīt, tomēr uz šo brango un skaidro namu skatās it kā uz kādu svešu, viņiem nepiederošu lietu. Redzi, draugs, mūsu tagadējās skolas mūs aicina un skubina gan uz daždažādiem darbiem, bet šo namu viņas nav vis cēlušas. Un ja tu gribi pārliecināties, kādu prātu daži labi skoloti vīri pret šo latviešu māju tur, tad uzklausies, kā tie par viņu spriež pilsētās un uz zemēm. Tu dabūsi dzirdēt brīnuma spriedumus it īpaši no tādiem, kuri ne savu kāju nav pār šīs mājas sliksni spēruši. Tie nekaunas šo latviešu stipro patvērumu nosaukt par „Bābeles torni“. Tie nebēdā par astoto bausli, kad tie par biedrības vadoņiem niknu slavu starp jēru bariem izpauž. Zināms, „k a ķ a l ā s t i n e ķ l ū s d e b e s i s“, kā ļaudis saka; bet tomēr tie ir labi skoloti vīri. Tādēļ tad skološanai vien arī nepie-

krīt tas nopelns. — Nu atliek tikai mūsu sentēvu gars un tikums. „Tēvu zemei grūti laiki, dēliem jāiet palīgā“. Šādā skaidrā prātā, šādā svētā ziņā tie vīri nopūlējās, kuŗi biedrības namu cēlušī un viņa darbošanos pašķīr un vada. Še nu lēti saprotams, kādēļ viņiem mūsu dienās daži sīvi pretinieki ronas. Bet ja tevīm, draugs, kaut kas grib niekus un blēņas par šīs biedrības darbošanos ieteikt, tad noprasi, vai tas pulgotājs jeb zaimotājs jel arī pazīst šo biedrību, vai viņš pats redzējis un dzirdējis, ko un kā tie krietnie vīri tur strādā, cīnās un gādā par latviešu labklāšanos, jeb vai tikai nezināšanas aplamība vai cits kāds ļaunums tādu nepieklājīgu nicināšanu dzem-dina. Būtu vislabāki, ja jūs abi nobrauktu uz veco Rīgu, tur tos darbus aplūkot un nosvērt. Tad labi smalki visas lietas pārdomādami — jūs jo drīzāk tuvināsities patiesīgai apspriešanai, jo patiesīga apspriešana nav vis bez skaidras ziņas, bez prātīgas nosvēršanas izdarāma.

Un ja tu Rīgā esi, tad neaizmirsti arī Rīgas Latviešu labdarīšanas biedrības darbus apskatīt. Tur tu baudīsi īstus gārdumus, jo šī biedrība strādā arī mūsu sentēvu garā. Tā palīdz nabagiem, gērbj plikus, pamielo ar stipru un siltu ēdienu izsalkušos, sniedz zāles vājiem un slimniekiem, spirdzina un iepriecina nabadzīgas mātes, kad grūtā stunda pienākusi, apgādā bāriņiem un sērdieņiem siltu paspārni, mīlīgu apkopšanu un prātīgu audzināšanu u. t. pr. Tādus darbus redzēdams un nosvērdams tu atgīdīsi it gaiši, ka vēl nav it pavisam izzudis starp latviešiem mūsu sentēvu gars un tikums. Mūsu sentēvi nāca cits citam palīgā, tie cienīja t a l k a s.

Bij manam bāliņam  
Trejas talkas vasarā:  
Rudzu talka, miežu talka,  
Apenīšu šķinamā.

Talkā iemu, talkā teku,  
Talkā manis aicina.  
Talkā dzēra med' ar alu  
Sudrabiņa biķeriem.

Mūsu sentēvi pazina arī sērdienīšu likteni, tādēļ tie par viņiem gādāja, tos aizstāvēdami un godā celdami. Tādēļ mūsu sentēviem arī daudz ļoti jauku dziesmu par sērdieņiem un viņu likteni, kā šīs dziesmiņas:

Kur, saulīte, kavējies,  
Ka tu agri neuzlēci?  
Aiz kalniņa kavējos  
Sērdienīšus sildīdama.

Labi ļaudis, neņemiet  
Sērdienītes valodās:  
Sērdienītes asariņas  
Maksā zelta gabaliņu.

Sērdienīte nabadzīte  
Grūti pelna villainītes;  
Tecēdama sviedrus slauka,  
Stāvēdama asariņas.

---

Lec, saulīte, rītā agri,  
Dod maizītes bāriņam:  
Bāren's muti nomazgāja  
Gaudajās asarās.

Lec, saulīte, rītā agri,  
Spīd pa logu istabā:  
Bārenīte kājas āva  
Tumšajā kaktiņā.

Līdzi, līdzi, labi ļaudis,  
Nedar' žēli bāriņam:

Kā saulīte lidzi dara  
Visai zemei gaišumiņu.

---

No tālienes es pazinu,  
Kur tecēja sērdienīte:  
Pliki lieli, basas kājas,  
Pilnas acis asariņu.

Es augdama, sērdienīte,  
Necerēju godā tapt.  
Man Dieviņis krēslu cēla  
Bajāriņa sētiņā.

Nem, bāliņ, bārenīti,  
Bārenīte liela rada:  
Dieviņš — tētis, Laima — māte,  
Dieva dēli — bāleliņi.

Gaiši spīd uguntiņa  
Mīļās Laimas istabā:  
Mīļā Laima sērdienei  
Liek sudraba vaiņadziņu.

Arī mūsu sakāmi vārdi apliecina sentēvu labdarīgo prātu, kā „Dots devējam atdodas“. „Nebaltā dienā otram nevar neko liegt“ u. t. pr.

Kur tas gars vēl spēkā, kas šādas dziesmas, šādus sakāmus vārdus sacerēja, tur viņš arī parādās krietnos mīlestības darbos. Un tādus darbus tu dabūsi redzēt, ja tu ar šo biedrību iepazīsies. Kādas drusiņas varu pats pastāstīt. — Klausies! Tur kādā zemā mājiņā tumšā naktī atskan gaužas vaišanas. Daudzi iet garām šādu balsi tikko dzirdējuši; jo tiem nav vaļas — katram sava paša darbi, ko izpildīt. Bet labdarīšanas biedrības locekļi at-ron gan vaļas paskatīties, kas tur sten un vaid. Un redzi — tur nabaga mājiņā gul māte uz salmu

maisa, ar noslāpušu sirdi nāves sviedros mocīdamās. Viņai blakām mazs kusls bērniņš, priekš trīs dienām dzimis — izsalcis, nosalis. Tas tārpiņš klie dz, un klie dz, bet mātes sirds par viņu neapzēlojas, jo tā tikko beigusi pukstēt. Kas tevi nu sil dīs un ēdinās, tu mazais bērniņ? Tā mēs jautājam, un atbildi dod mums šī Latviešu biedrība, kas gādā par mīlīgu mātes vietnieci priekš šī mazuliņa. — Atkal citā dienā redzam kādus divus bērņus, kam jau skolas gadi, pa ielām klistam. Tie nabagodami lūdzas kādu dāvanu. Viens viņiem iedod pāri kapeiku, otrs viņus labi norāj, kādēļ viņi gan ejot diedelēt, vai nevarot labāk strādāt; trešais atraida viņus bez ne kāda padoma u. t. pr. Te šie bērņi tālāk iedami ienāk atkal kādā mājā. Nama saimniece tos uzrunā laipnīgi, izklausina, kādēļ tie skolā neiet — izprasa, kas tēvs un māte un atron, ka bērņi godīgu, bet nabadzīgu vecāku bērņi. Labprāt ietu skolā, bet vecākiem trūkst naudas priekš skolā raidīšanas. Nama saimniece tos raida uz mājām, apsolīdama, ka būšot par skolu gādāt, — un patiesi, pēc neilga laika šie bērņi sēd nu aiz skolas galdiem. Bet kas tad nu bij tā laipnīgā nama saimniece? Tā bij Rīgas Latviešu labdarīšanas biedrības priekšniece. — Šī biedrība arī cēlusi to ļaužu ķēķi, par kuŗu jau dažreiz šai lapā ziņots. Nogāju ir tur. Pulksten 11 top ķēķis atvērts. Ieiedami ne visai lielā mājīnā, atradām skaidri noberztus galdus tīrās istabās, kur viens vīrietis un divi sievietes ar kādiem palīgiem žīgi un čakli strādāja, ēdienu sagādādami. Atradām jau kādu pāri viesu aiz galdiem sēdot, kuŗiem no acīm varēja izsalkumu nomanīt.

Bijām divi amata biedri. Nopirkām biļeti par 6 kapeikām un dabūjām pilnu porciju. Maizes rieciens klāt, — maksā vienu kapeiku. Mums nolika priekšā baltu skaidru skutulu, pilnu ar vērša gaļas zupu, kur iekšā peldēja kartupeļi un gaļas ābo-

liņi (frikadeles), un piedevai vēl klāt labu gabaliņu vērša gaļas. Zupa bij īsti garda. Ēdām abi no vienas porcijas, bet netapām ar viņu galā. Mēs, zināms, nebijām labi izsalkuši, kā izstrādājušies darba ļaudis. Es vēlētos, ka man būtu iespējams arvienu svētdienās tādu gardu zupuņu ēst līdz dzīves galam. Ļaužu ķēķī redzējām trejādas biļetes: dzeltēnas par 6 kap. gabalā, sarkanās par 4 kapeikas, un zaļās biļetes, kurās tiek nabaga ļaudīm izdalītas, ja tie nespēj ne tās 4 kap. par savu pusdienu izdot. No ļaužu ķēķa izejot redzēju daudz ļaužu nākam. Vecas sakumpušas sieviņas un mazus bērniņus, kas tikko varēja savu māla podu stiept; jo nopirkto ēdienu ir brīv aiznest uz mājām arī tiem, kas nespēj paši līdz biedrības ķēķim atnākt. — Tu, mīlais lasītājs, zināsi pats, kāds labums no šāda ķēķa ceļas, kur par tik ļoti lētu maksu var dabūt silti un gardi paēsties gan darba ļaudis, gan vāji slimnieki, gan nabaga ļaužu bērniņi, kad mātei nav nei vaļas nei iespēšanas ik dienas ko siltu un gardu izvārīt. — Redzi, tā strādā šī Rīgas Latviešu labdarīšanas biedrība daudz simtiem par labu. Bet ja tu domā, ka šī biedrība visiem patīk, tad tu aļojies. Un ja es tev pastāstītu, cik ļoti grūti un sūri tie cīnījušies, kas viņu iecēla, tad tu drusku nodrebīnātos. Bet vai tad tas kāds brīnums, ka arī labiem darbiem atronas dažādi kavēkļi un pretinieki. Ja tā nebūtu, tad jau mēs visi būtum labi, skaidri cilvēki, tīri eņģeļi. Bet eņģeļi diemžēl tikai priekš jauniem puīšiem daudzumā atronami virs pasaules.

Apmeklējām arī Katlakalnu, kur vecais Merķelis dus zem zaļām velēnām. Kad no Rīgas trokšņainām ielām atbrauc uz šo kluso dusas vietiņu, baltu smilšu kalniņā, tad neviļot šaujas prātā jautāšana, vai patiesi ir ko vērts, ka mēs šai īsā mūžā daudz ko pūlējames. Un vai nebūtu prātīgāki, kad visi salīstūm kādā klosterī, tur rokas klēpī salikuši — pātarus skaitīt no rīta līdz vakaram. Ko līdz visa

cīnīšanās, mums taču vienreiz jāmirst. Mūsu kauli taču vienreiz trūdēs kādā dzestrā kapā! Tiesa gan, mūsu kauli, mūsu miesas, bet mūsu darbus — ja krietni strādājuši — tos jau neapraks līdz ar mums. Mūsu darbi atliks par mantojumu mūsu pēcnākamiem, par priekšzīmi, pamatu un mācību tiem, kas pēc mums strādās un cīnīsies. Tādēļ nav ko taujāt, kas tam darāms, kam vīra prāts krūtis cilā. Tādu ticību turēja arī Merķelis, tādēļ viņš strādājis un cīnījies kā vīrs. Un viņa sūrās pūlēšanās augļus mēs jau pa daļai gardi baudām, kauču mums vēl diezgan atlicis, kas pašiem jāizdara. — Tā kā Merķelis savā dzīves mūžā nekādus liekus brangumus nav baudījis, turpretim daudz grūtības cietis, tā tad viņa mūža nams ir it vienkāršs. Zaļas velēnas, kādas staltas puķes un no Latviešu biedrības celtais piemiņas akmens apliecina to vietu, kur Merķelis pēc dzīves karstuma dzestri snauž. Un cik pieklājīga šī piemiņas zīme priekš tāda vīra, kurš grūti strādādams nav kārojis pēc sava paša labuma, nav liekulīgi glūnējis pēc savas paša slavas! Latvieši izcēluši no savas Daugavas stipru akmeni par zīmi, ka Merķelis bijis stiprs un pastāvīgs savā cīnīšanās. Viņi iekaluši zilu galdiņu šai akmenī par liecību, ka Merķelis parādījis uzticību pret tiem, ar kuriem viņš caur dzīves saitēm bij savienots; viņi uzrakstījuši šai galdiņā piemiņas vārdus ar zeltītiem burtiem (bokstābiem) par atgādināšanu, ka Merķelis skaidrā apdomā, bez nekādas viltības, par latviešu labklāšanos pūlējies un cīnījies. Merķeļa dusas vietu atstādams, biju atkal stiprināts pārliecināšanās, ka arī latviešiem, ja kādam tikai īsts, skaidrs un stiprs vīra prāts, vīrišķi jāstrādā. Lai tas arī neizpelnītos nekādu ārīgu slavu savā dzīves mūžā, lai arī latviešu nicinātāji to apsmietu un apgānītu, gan tad savā laikā viņa darbiem būs par lieciniekiem — mēmie akmeņi, kā to redzam pie Merķeļa

zaļā kapa un pie tiem nodēdējušiem pils mūrīem, kas atkal savā ziņā liecina par to cilvēku garu un prātu, kuŗi viņus verdzināšanas laikos lika uz-mūrēt. —

No Rīgas devos atkal uz mājām. Gaŗu ceļu no-braucot, bij gan ko pārdomāt par visu to, ko biju redzējis, baudījis un no Latviešu biedrības drau-giem un viņas pretiniekiem dzirdējis. Es esmu vēl jo stiprāki pārliecināts nekā līdz šim, ka Rīga ir patiesi stiprs patvērums priekš skaidriem, nesa-jauktiem un dzīviem latviešiem, kuŗi nepinas nedz ar ļurbām nedz ar švindleriem vai kādiem citiem tādīem bandiniekiem. Lai nu gan Latviešu biedrī-bai grūts darbs, tomēr tas ir ir svēts, neaizkaŗams, īsti uz cilvēcības likumiem dibināts. Vai ļaunām mēlēm izdosies šā darba veikšanos daudz kā aiz-kavēt, tas stāv Dieva ziņā. Par apmierināšanos es tevi, draugs, lūdzu izlasīt to rakstu, kuŗš atronas „Latviešu avīžu” 10. numurā šai gadā par šo bie-drību.

Nu esmu savus lasītājus diezgan nokavējis ar savu „izbraukumu”, tādēļ būtu še pat jānobeidz. Bet, „kas līdz gājis, tam līdz jācieš;” tādēļ lūdzu paciesties vēl mazu druciņu. Nav mana vaina vien, ka netieku ātrāk uz priekšu, jo es braucu ar ma-ziem kumeļiem, tie bij daudzreiz pabaŗojami, un tā tad man atgadījās šo to ceļā ievērot, ko vēl gribu īsumā piemināt.

A. f. . . na kungam tīri taisnība, sakot, ka mūsu ļaudis vēl par maz avīzes lasa. Vietām ir gan laba tiesa prātīgu lasītāju, bet vietām mēs vēl dzīvo-jam kā pa maisu. Atradu arī tādus, kas labprāt lasītu, bet tie — neprot lasīt, vai arī nesaprot, ko tie lasa. „Mājas viesis” daudz vietās atronams. Šīs lapas valoda nemaz nav tik nesaprotama, tomēr daži to izlasījuši nezina, kas bij kas nebij tur iekšā. Un tomēr lasītāji teicas kādas ziemas skolā bijuši. Te redzams, cik grūta lieta ir, skolēniem īsā laikā

tā lasīšanu iemācīt, kā tie šo mākslu varētu arī pēc-  
laikā savā dzīvē pieklājīgi izlietāt. Zināms, dažreiz  
īstā vaina nav cits nekas, kā paša lasītāja kūtrība  
vien.

Vietām atradu ļautiņus, pusmūža cilvēkus, kas  
ne bū, ne bē nezināja par to, ka latvieši tagad sāk  
sevi pašus apkopties, cits citam roku sniegdami.  
Bet dabūju atkal citā vietā redzēt, ka ļaudis jau labi  
moži rūpējas par mūsu tēvuzemes labklāšanos.  
Kādā krogā sataisījās patlaban uz dīvatrona  
(teātra) spēlēšanu. Ir gan ko priecāties, ka latvieši  
uz zemēm arī par tādu patīkamu un ļoti derīgu laika  
pavadīšanu sāk gādāt. Te augļi būs drīz vien jū-  
tami. —

Valkā atradām skolas svētkus jau nosvinētus.  
Klātbijušie deva liecību par viņiem. Esot bijuši  
caurcaurim it jauki svētki. Dziedājuši Valkas lat-  
viešu dziedātāji smukas tautas dziesmas, kuŗas  
pieaugušie ar Ziles kunga uzcītīgu pūlēšanos iemā-  
cījušies. Ir skolas bērni savas balsiņas — kā spē-  
dami — izlocījuši. Pagasta skolas bērni dziedājuši  
arī kādas divi dziesmas vāciski, bet vācu valo-  
das vārdi skanējuši drusku ēmoti no maziņo lū-  
pām. Tādēļ piegājis kāds no klausītājiem pie viņu  
skolmeistara jautādams, vai tie skolēni arī tos vār-  
dus saprotot, kuŗus tie dzied. „Saprast nu gan ne-  
saprrot,” skolmeistars atbildējis. — „Bet kādēļ tad  
jūs liekat bērniem tādus vārdus dziedāt, ko tie ne-  
saprrot?” klausītājs jautājis tālāk. „Lai nu gan,  
bet tas jau mācītājam patīk, ka skolēni vāciski māk  
dziedāt,” tā skolmeistars atbildējis. — Redzi, kur  
yirs māk gudri aizbildināties. Kuŗš mācītājs gan  
pagērēs, lai skolēni tādā reizē dzied nesapra-  
stas dziesmas! Vai tas nebūtu tīra liekulība un  
acu apmānīšana? — Un tu, mīļo lasītāj, te atskārsi  
trešo vainu, kādēļ mūsu bērni vairs neprot mūsu  
skaistās tautas dziesmas nedz dziedāt, nedz cie-  
nīt. — Šos skolas svētkus greznojuši arī ar „bērnu

spēlēm". Esot iebāzuši puisēnus un meitenes maisos, tā ka galvas vien ārā bijušas. Tad laiduši bērnus vaļam. Kuŗš no viņiem klupdams krizdams ātrāki noteikto mērķi aizsniedzis, tas dabūjis kādu dāvanu, kādu goda maksu. Bērnu spēles, zināms, ļoti jauka lieta. Es dabūnu katru dienu jautru skolēnu baru uz spēles plača redzēt un pārliecinos ar vienu no jauna, cik ļoti derīga un vajadzīga tāda izlustēšanās skolēniem. Bet maisā bāšana, visvairāk pie meitenēm, tomēr nav pieklājīga bērnu spēle. Lopu aizstāvēšanas biedrība tādu spēlēšanu neuzļauj ne pie lopiem. Kā nu brīvi cilvēki ļauj tā ar saviem bērniem izērmoties? — Vai redzi, draugs, ka mums vēl verdzības laiki kaulos mīt. Pilsētnieki un pat smalkas dāmas esot gan par tādu bērnu klupšanu un krišanu priecājušies, plaukstās sizdami, bet šī lieta tomēr nav tik visai smieklaina. Ja tu iemācīsi savus bērnus ļauties maisā bāzt par goda maksu, tad tu vari laikam piedzīvot, ka tie pieauguši nekaunēsies arī citādā maisā list iekšā, ja tik tiem goda maksu piesolīs. Kas ar maisā bāšanu pie bērniem spēlē, lai nebrīnās, ka tur notiekas arī citāda ieslodzīšana. Lai Dievs nedod, bet dažreiz taču tā jau noticis.

Te nu mans „izbraukums“ beigts. Mājā būdams vēl daudzkārt pārdomāju par visu, ko savā tēvu zemē piedzīvoju un ievēroju. Gan prieks redzēt, ka latvieši jau mostas, kustas un raustās, bet žēlums aizgrābj sirdi ievērojot, ka tās vātis, kuŗas vēl mūsu tautas miesā čulā, nav tik ātri izdziedinājam. Paies vēl dažs gadiņš, iekām latvieši pilnīgi atspirgs un iezels. Daudz tautas dēlu dzīvo, kauču tie skoloti, tā it kā būtu ārpus tēvu zemes ar savu ticību, mīlestību un cerību. Dzirdēju kādu jaunekli, labu zaļoksni, izsauca: „Ak, kaut jel būtu vēl tie laiki, kur ķēniņi turēja „pilsnerrus“ (Hofnarren), es tūlīt pieņemtu tādu vietu!“ Es prasīju, kādēļ? Viņš atteica: „Man ir ļoti jautrs gars un

izmanīga atjauta — viņos laikos es būtu varējis savus spēkus labi izlietāt." Šos vārdus sacīja latvietis, labi skolots, bet viņš neviena latviešu laikraksta nelasa. Ja viņš to lasītu, tad viņš zinātu, kur ir tagad var savus spēkus izlietāt; tad viņš saprastu, ko tie vārdi nozīmē:

"Tēvu zemei grūti laiki, dēliem jāiet palīgā."

No tevis, laipnīgais lasītājs, atsveicinādamies, pateicos tev, ka tu līdz šai vietai ar mani līdz nācis. Ja Dievs vēlēs, izbrauks nākošā gadā atkal ar tevi pa tēvu zemi tavs Kronvalda Atis.

1870.

## „Mājas viesim“.

„Mājas viesis“ bij nelaika Alunānam par piemiņu savā 1870. g. 42. num. kādu dziesmiņu nodrukājis un vēlāk (44. num.) izsacījis, ka viņš „ar to peršīņu, savu godu aizstāvēdams, nav vis gribējis mirušos aizkart, bet dzīviem atgādināt, lai neceļ pie gaismas mirušo slepenās domas un darbus, kas viņu labai piemiņai var skādēt.“

„Baltijas vēstneša“ 46. num. cēlu no savas puses īsumā Jura Alunāna dzīves gājumu priekšā, par pierādījumu, ka nelaikis nav tādas dziesmiņas pelnījis un ka pie viņa neatronam nedz slepenas domas, nedz slepenus darbus, kas viņa labai piemiņai varētu skādēt. Alunāns turpretim tādas domas domājis, kādas arī mums jādomā, un tādus darbus strādājis, kādi arī mums jāstrādā. Kaut gan redzams, ka minētās dziesmiņas gars sakrīt kopā ar „Māj. vieša“ izturēšanos pret tagadējo latviešu cīnīšanos pēc augstākām skolām, pēc teātra un pēc valodas kuplināšanas, tomēr es beidzot izsacīju cerību, kā šādām censībām pretī turēties būs gluži veltīgs darbs un ka varbūt ar laiku ir „Mājas viesis“ nemsies Alunāna garā strādāt un pūlēties. Bet šī mana cerība laikam drīzumā gan nepiepildīsies.

Uz šo manu rakstu dod kāds kungs — savu vārdu neparakstīdams — „Mājas vieša“ 50. num. plašu pretrakstu. Bet šis cienījams bezvārdis neuzrāda vis kaut kādus klupienus manā rakstā par Alunānu; viņš turpretim izrāda, drusku blāuri runādams, savu piktumu par to, ka es Alunānu aizstāvējis,

un laiž vaļā savas jau senāk iekrātās dusmas par „Baltijas vēstnesi” un mani rakstiem.

Cienījams bezvārdis, savu rakstu ar vispārīgu apcerējumu par tautu zelšanu un iznīkšanu uzsākdams, saka tad tā: „Gan cienītie lasītāji paši būs jau nomanījuši, ka kāda latviska avīze „Baltijas vēstnesis” jau no paša sava iesākuma pret „Mājas viesi” naidīgu prātu rādījusi un to aizvien vairodama vairo. Pēdējās dienās tā šādas savas pretības lielākā mērā caur kādu Kronvalda Atakungu ļaudis laidusi. Viss tas pretības raksts zīmējas uz kādu zīmīti, kas „Māj. viesā” 42. num. bij nodriķēta un kur tas vārds J. A. arī bij pieminēts, „lai gan iemesla īstā grunts rādās būt skaudība”.

„Mājas viesis” (tā saka cien. bezvārdis tālāk) diezgan ilgi klusu cietis un tikai kādas pāra reizes, pret saviem uzmācējiem atgainīdamies, tiem īsos vārdos īsu un taisnu atbildi deva, negribēdams velti daudz rūmi savās lapās aizņemt un domādams miera jaucēju nodomu caur klusu ciešanu pārspēt. Bet velti! — un ja viņš ilgāki ciestu, tad akmeņiem būtu jāsak runāt.”

Pēc šiem vārdiem katrs lasītājs gaida uz to, ka nu bezvārža kungs ņemsies uzrādīt „Baltijas vēstneša” un manus ļaunos darbus. Bet to viņš diemžēl nedara vis. Viņš tik saka, ka „Mājas viesis” neesot papriekšu Alunāna pīšļus aizkaris un tuvāka godu ievainojis pasaules priekšā, bet kas tas pirmais īsti bijis, to viņš nesaka vis. — „Māj. viesim” esot tā brīvība un vaļa, savu aizkartu godu cik spējot pret naidniekiem aizstāvēt un taisnību celt pie gaismas. Tad bezvārža kungs, pieminēdams Alunāna vārdus: „Turiet godā, kas īsti jūsu ir, un jūs paši godā paliksīt,” saka: „Kādā vērtībā un cienā šis gods pie „Baltijas vēstneša” līdz šim stāvējis, to apliecina katra viņa lapa un katrs viņa lasītājs, kas lasīto spējis saņemt.” Tad viņš nožēlo,

ka „Balt. v.“ sakāmo vārdu: miers baŗo, nemiers posta! labi neapcerot. — „Mājas viesis“ katram devis nopelnīto godu, to viņš arī neliedzot Alunānam; bet viņš nevarot paļaut, ka kāds viņa pa ša godu ar kājām grib mīdīt. Taisnībai par aizstāvētāju būdamam „Mājas viesim“, Dievam žēl, daudzreiz latīņu sakāmā vārda patiesība bijusi jāpiedzīvo: „Taisnība dzemdē ienīdēšanu.“ Tomēr viņš no šī ceļa neliksies nomaldināties, cik viņa ziņā un spēkā ar Dieva palīgu būs iespējams. No sava karoga viņš tos (latīņu) vārdus nekad nedzēsīšot: „Neievaino nevienu, nebīsties neviena!“

Tik daudz bezvārŗa kungs saka par „Baltijas vēstnesi“. Bet lasītājs tomēr nedabūn zināt, ar ko tad „Baltijas v.“ savu naidīgo prātu pret „Mājas viesi“ rādījis un kādu netaisnību viņš tam darījis, kur viņš „M. v.“ gribējis nomaldināt no patiesības ceļa u. t. pr. — To te tik redzam, ka cien. rakstītājs „Mājas vieŗa“ padomu nav ievērojis, ko viņš nesen „Baltijas vēstnesim“ deva, proti „lai nelielās vis ar latīņu sakāmiem vārdiem“. Jeb vai „Māj. viesim“ vien tiesība, kaut ko labu no sveŗām tautām uzņemt? „M. v.“ raksta latīniskus sakāmos vārdus virs sava karoga, bet citam viņš uztiepj lielīšanos, ja tas kādu latīnisku sakāmo vārdu derīgā vietā izsaka.

Turpretim drusku jo skaidrāki un labi pārdroŗi kļūst cien. bezvārŗa runa, kad viņš mani ņem priekŗā. Mana raksta īstā grunts viņam rādoties būt s k a u d ī b a. Tikko to sakāmo vārdu pieminējis: „Neievaino nevienu, nebīsties neviena!“, bezvārŗa kungs it kā dūŗu saņēmis uzsauc: „Kronvalda Ata kungs pats „Mājas viesi“ nosauc par „mūsu tautas lapu; vai tad nu nav kauns tādiem vīriem, kas šo lapu nepieklājīgā vīzē peļ, nievā un apsmej? vai tas nav grēks darboties latvieŗiem to atņemt, kas tiem vajadzīgs un ko tie līdz šim kā savu nosauc un uzskata? vai tā nav

kaislība saucama, tam nelabu slavu celt, kas savus spēkus valkā tautas gaismai un uzplaukšanai par labu?" — Tālāki runādams cien. bezvārdis man uzkiedz: „Nē, nē, kungs! velciet savu valgu kaislībā joprojām, vediet lielīdamies sēnalas vai pelavas uz tirgu pārdot!”

Uz šī sava raksta beigām cien. rakstītājs man sper šādas bumbas virsū: „Tad tādi circeņi beigs čirkstēt, kādi tai augšā minētā izskaidrošanas rakstā (proti manā) ausīs skan un acīs lec, tad tādi circeņi savus spārnus vairs necilās ne pret valodas un tautas kārtīgu izplaukšanu, ne arī pret „Mājas viesi”.

Šādus smalkus teikumus cien. bezvārdis laikam savā jaunībā būs noklausījis kādā teātrī, jo tur dažs labs, pēc viņa domām, savu nevainību un goda prātu pazaudējis. — Bet smiekli, ko smiekli, kas tiesa, tas tiesa: cien. bezvārdis savus jaukos teicienus drusku par agri gaismā cēlis. Vai nebūtu labāki darījis, ka viņš savas domas par manu skaudību un bezkaunību, maniem grēkiem un valgiem, par manu kaislību, circeņa čirkstēšanu un acīs lēkšanu kādā rīmītē būtu salicis, lai tad, kad es būšu nomiris, to varētu derīgā vietīnā iespraust par pierādījumu, ka arī mans cien. pretinieks neliedz pienākamo godu nevienam. Bet tagad es, vēl dzīvs būdams, pateicos par tādu slavu, jo es vēl tik daudz goda neesmu pelnījis. Tā tad mans pretinieks vēl dažreiz dabūs manas sēnalas baudīt. — Šoreiz aplūkosim drusciņ tuvāk, ko tad mans pretinieks īsti sacījis; jo augšējie teikumi no tāda rakstītāja spalvas, kas nevienu negrib ievainot, skan tak drusku svešādi, īpaši tad, kad viņš nebūt nepierāda, caur ko es viņus īsti nopelnījis. Cien. bezvārdis man tik to par vainu pārmet, ka es nelaiķa Alunānu aizstāvējis, jo viņš saka: „Nupat atkal vīrs balsi pacēlis, kas šīs domas (proti Alunāna) aizstāvēdams

un tās par taisnību teikdams, pasaulei ņemas izskaidrot, ko laba viņas nozīmējot."

Es tad nu jautāju, pirmkārt, vai cien. bezvārdis negribētu pastāstīt, kādēļ viņam rādās, ka mana raksta istā grunts bijusi skaudība? Vai viņš tikai no skaudības dzīts aizstāv tos, kam kāds nepareizi uzbrūk? Ja viņš manus rakstus lasījis (un citādi viņš tak neņemtos par tiem spriest), vai viņš tad nezina, ka man tagadējo avīžu skaita nepietiek, ka es sevišķas avīzes augstāki mācītiem latviešiem, un atkal citas priekš mazāk mācītiem latviešiem vēlējos un vienumēr tādā garā rakstījis? Pēc mana prāta „Baltijas vēstnesis” tikai retam derēs, kam jau ar „Mājas viesi” diezgan.

Otrkārt, es esot „Māj. v.” par „tautas lapu” saucis un tomēr viņu nepieklājīgā vīzē pēlis, nievājis un apsmējis. — Bet kur tad bezvārža kungs atradis to nepieklājīgo „Māj. vieša” pelšanu, nievāšanu un izsmiešanu? Vai manā rakstā par Alunānu? Nu ja tā ir, tad lai mans cien. pretinieks lūdz „Mājas vieša” redakciju, lai tā uzņem manu rakstu kādā nākošā numurā; tad redzēsīm, ko viņa lasītāji spriedīs par pelšanas nepieklājību. — No savas puses es te tik pielieku, ka nevis es, bet citi un „Mājas viesis” pats sevi saucies par „tautas lapu”; tādēļ manā rakstā netrūka uzrādīšanas zīmes („—”) pie vārdiem „tautas lapa”. Bet īpaši tad, kad „Māj. v.” grib būt tautas lapa, tad viņam vēl jo vairāk jāsargājas no tādu dziesmiņu uzņemšanas, kāda bij lasāma viņa 42. num. Tādi raksti īpaši tautas lapām skādīgi un nepieklājīgi. Tādā ieskatā es rakstīju „tautas lapa”.

Jo turpmāk stāsta cien. bezvārdis, „ka es latviešiem to gribot atņemt, kas tiem vajadzīgs un ko tie līdz šim kā savu nosauc un uzskata,” proti „Mājas viesi”.

Bet es nemaz neesmu nodomājis tādu avīzi ļaudīs laist, kas varētu „Mājas vieša” vietā stāties. Es

arī nekam neesmu sacījis, lai viņš „Mājas viesi“ vairs nelasa. Kas nu viņu lasa, tas viņu pats pazīst. Tiem „Baltijas vēstneša“ lasītājiem, kuri viņu nepazīst, es esmu vienu raksta gabalu priekšā cēlis. Vai tad bezvārža kungs patiesi domā, ka tad „Mājas vieša“ vairs nelasīs, kad tādu rakstus, ko viņš savu godu aizstāvēdams saviem lasītājiem ceļ priekšā, arī tiem dod lasīt, kas viņus vēl nepazīst? Cien. bezvārdis tak pats saka: „Ir vēl vīri, kas pelavas no graudiem prot izšķirt.“ Tādēļ es ticu, ka lasītāji manā rakstā par Alunānu būs atraduši „Mājas vieša“ „graudus“ starp manām paša „sēnālām un pelavām“. Tiem, kas neprot graudus no pelavām izšķirt, laikam būs vienalga, vai tie lasa šādu jeb tādu avīzi, un tādiem tak „Mājas viesis“ netiek sarakstīts.

Tad nu vēl bezvārža k. sacījis, ka es aiz kaislības tam nelabu slavu ceļot, „kas savus spēkus valkā tautas gaismai un uzplaukšanai par labu.“

Es savā rakstā nemaz neesmu uztiepis lasītājiem īpašu spriedumu par „Mājas viesi“. Es tik viņam priekšā cēlis, ko „Māj. v.“ tagad strādā, izsacīdams, ka minētās dziesmiņas izdomātājam nav īstena latviešu tikuma. Un „Māj. viesis“ nemaz neliedzas, ka viņš to nedara, ko es par viņu sacījis. Viņš nesaka, ka tā dziesmiņa par Alunānu neesot viņa lapā, jeb ka tā esot īstā tautas garā sacerēta. Un ko es par „Mājas vieša“ izturēšanos pret augstāku skolu celšanu, pret teātra piekopšanu, pret valodas kuplīnāšanu it īsi — bez nekāda īpaša sprieduma — pieminējis, to cien. bezvārdis nebūt neatsauc. Viņš turpretim plaši jo plaši izstāsta, kādēļ „Māj. v.“ turas pret augstākām skolām, kādēļ viņš ienīst latviešu teātri un kādēļ viņam tīri bailēs no tagadējās valodas paplaukšanas.

Bet vai tad cits kas var taisnāk spriest par „Māj. v.“, nekā viņa darbi? Ja es būtu par „Māj. v.“ sacījis, ka viņš uzslavē tos, kas nelaiķa Alunānu aiz-

stāv, ka „Māj. v.” arī rūpējas par augstāku skolu celšanu, arī priecājas par teātra izplaukšanu, arī atzīst valodas kuplināšanu par nepieciešamu — tad viņš varētu gan piktoties, jo tad es viņam būtu tiešām pāri darījis.

Bet cien. bezvārdis laikam pats atskārst, ka tas jau nebūt nevalkā savus spēkus tautas gaismai un uzplaukšanai patiesi par labu, kas viņas krietnākos dēlus nicina, kas grib ļaudīm ieteikt, ka cita nekā nevajagot, kā ābeces, tagad, kur jau tautas dēli sēd universitātēs; — kas pretojas pret teātri, kaut valdība pati viņu par derīgu un vajadzīgu atzīst ir tādiem, kuŗi vēl drusiņ mazāk skoloti, nekā mēs latvieši; — kas niknojas par valodas kuplināšanos tagad, kur jau augstāk mācītiem arī mūsu valodā kļūst rakstī sagādāti.

Un ja nu „Māj. vieša” tagadējās izturēšanās uzrādīšana ir bezvārža kungam tikpat sveŗ, kā viņa pelšana, smiešana u. t. pr., tad lai viņš jel apdomā, ka tā vaina nav manā pusē. Bet lai viņš uzrāda, kur un kad es „Māj. v.” pēlis, nievājis un apsmējis, ja viņš patiesi tautas gaismai par labu savus spēkus valkājis!

Pilnīgākas saprašanas dēļ mūsu starpā pielieku vēl kādas rindiņas par šo lietu.

Pēc manām domām, „Māj. viesis” var gluži labi „zemākās mācības saprotamā valodā” saviem lasītājiem priekšā celt. Par to priecāsies ikkatrs tautas mīlotājs, jo kāmēr vien latviešu tauta pastāvēs, tāmēr pie viņas atradīsim augstāk un zemāk mācītus ļaudis. Un katrai šķirai vajadzēs savas avīzes, savas augstākas un zemākas valodas. Tādēļ „Mājas viesim” jāliek vērā, ka viņš ar savām zemākām mācībām tagad vairs nevar pietikt visiem latviešiem. Un par to viņam nav ne jākaunas nedz jāpiktojas, nedz jāpretojas pret augstākiem centieniem. Arī tas ir darbs un daudzkārt ļoti grūts — proti mazāk mācītiem lasītājiem derīgu laikrakstu

gaismā laist. Bet ja „Māj. viesis“ domā un tic, ka latviešu tautas garīgā dzīve tikai viņam izceļoties, priekš 15 gadiem, sākusies, un ka viņš visiem mācītiem latviešiem tas vienīgais mācītājs un ceļa rāritājs bijis un ka tādēļ viņa lapiņas varot būt tik tas vienīgais mērs priekš latviešu tautas tagadējās apgaismošanas — tad, jā, tad viņš ļoti alojas. Un ja nu savu ceļu staigādams, „Māj. v.“ arī sāk pie tādām lietām un būšanām nepareizi ķerties, kas atronas ārpus viņa redzes aploka — tad, jā, tad viņš stipri saklūp. Veltīgi un nepieklājīgi preto-damies pret tagadējo laiku vajadzīgo un pareizīgo cenšanos, „Māj. v.“ izstājas no to strādnieku rin-das, kuŗi patiesi savus spēkus tautas gaismai un uzzelšanai par labu valkā. Un ja nu „Māj. v.“ bei-dzot sāk aizķert tādu vīru godu, kāds Alunāns mums bijis, tad lai viņš it nebūt nebrīnās ka vi-ņam pretinieki ronas un vairodamies vairojas. Pret „Māj. vieša“ zemākām mācībām neviens tautas draugs nekaŗo nedz aiz skaudības, nedz aiz kaislī-bas; bet ja pie viņa padomiem tiklības ze-m u m s redzams, tad celsies pret viņu ikkatrs, kas pārliecināts, ka verdzināšanas augļi nav vis jāvairo, bet — jāizdeldē. Tiklības zelumam pabalstus cel-dama, neviena „tautas lapa“ nevalkā savus spēkus tautas gaismai un uzzelšanai par labu.

Tikai tie, kuŗi mūsu tautu grib izmērdelēt, iznī-cināt, jeb ja ne vairāk, tad taču vēl kādu laiciņu mīlīgā pakrēslibā paturēt, tie nodarbojas ļoti, lai katru augstāk mācītu latvieti varētu savai tautai atsvešināt, un tiem ļaunu slavu celt, kas tomēr brā-lis paliek brālim, lai būtu mācība cik augsta bū-dama. — Pie tāda nedarba palīdzēja daudz ko un palīdzētu vēl uz priekšdienām augstāku skolu, teātrā un pilnīgāk izplaukušas valodas t r ū k u m s.

Es gan nezīnu, cik tālu „Māj. v.“ par to, ko še pieminēju, grib un var pārdomāt. To atstāju viņa rokās. Bet to es tiešām ticu, ka cien. bezvārdis ta-

gad jau manis, ka manam rakstam par Alunānu cits kas bijis par cēloni (Ursache), nekā — skaudība vai kaislība.

Beidzot jautāju savu cien. pretinieku, ko tad viņš jel ar tiem vārdiem gribējis sacīt: „Nē, nē, kungs! velciet savu valgu savā kaislībā joprojām?” Kur tad es kādu valgu vilcis? Un kas tas par valgu? Vai cien. bezvārdis jūt jau patiesi manu valgu ap savu kaklu? To neticu. Viņš laikam tik gribējis savus lasītājus drusku no manis iebaidīt. Bet te viņš piemirsis, ka ir „Mājas viesis” lasītāji tagad vairs daudz nekā no valgiem nebīstas, jo tie paši nav nekāda ļauna padarījuši. Tādēļ es gribu bezvārža kungam drusku palīgā nākt. Ja viņš grib savus lasītājus pilnīgāk un gruntīgāk no maniēm sēnalu un pelavu rakstiem izsargāt, tad lai viņš tiem iestāsta, ka tiem cilvēkiem, kuŗi manus rakstus lasa, jāliekas pārkristīties vai grib vai nē — citu ticību pieņemot. Tas līdzēs, jo šāda mācība dažā vietā esot gruntīgāk līdzējusi, nekā citas zāles iebaidīšanai. — Sava raksta beigās cien. bezvārdis sūdzas, ka tagad circeņi acīs lecot un savus spārnus ceļot arī pret „Mājas viesi”. Te bezvārža kungam gluži taisnība; tagad jau tie laiki pavisam traki. Savu nožēlošanu varu gan izsacīt, bet līdzēt nevaru vis. Tie, kam circeņi acīs lec, varbūt drusku remdinās savas sāpes un bēdas, atgādinādamies, ka viņiem daudz līdzcietēju. Ja cien. bezvārdis, kādu dienu saules gaismā izstaigādamies, ieraudzīs pūci pie dienas gaismas skrejam, tad viņš ievēros, ka visi sīkie putniņi spārnus sazīdami, pūcei dodas virsū. Laikam būs jau tāds dabas likums. — Latviešiem arī dienas gaisma jau paplaukusi; tur nu nav ko brīnīties, ka dažam puspelēķim nupat ir circeņi uzbrūk virsū, ja tas savu spalvu pie dienas gaismas parāda. Tā tas bijis visur pasaulē, tā tam vajag būt ir pie mums. Būs jau laikam kāds cilvēku garīgās dzīves neizbēgams

dzīves likums. Un ja mans cien. pretinieks negrib, ka mēs viņu ieraugām par tādu, kas arī labprāt slēpjas no gaismas, tad lai viņš nākošā reizē paraksta savu pilnīgo vārdu, sevišķi tad, kad viņš atkal savam pretiniekam dod mīlīgus nosaucienus izklausīties.

Un ja cien. bezvārdis laikam vaicātu, kādēļ es gan tādus pat laimīgus vārdus („vēja grābeklis, apžilbis, kaislība, skaudība, valgs u. t. pr.) nebrūķēju, kādus es no viņa dabūju dzirdēt, tad — sakāms vārds mums tak māca: „Kā mežā sauc, tā atskan!“ — tad lai viņš atgādinājas, ka še tā vaina tā, ka es neesmu mežs, bet tikai „kāds“ Kronvalda Atis.

1871.

## Cienījamā „Baltijas vēstneša“ redakcijai.

Jūsu pēdējā numurā (7.) pārspriedumu par pirmajam numuram pielikto Zobugalu izlasījis, nevaru nociesties šai lietā nekāda vārda nesacījis. Lai gan es Bilenšteina kunga rakstam visur nepiekrītu, tad tomēr ļoti priecājos, ka viņš, un ne cits, par šo lietu rakstījis, jo viņš nav nekāds liekulīgs draugs, kādu mums diemžēl pārlieku daudz, bet īstens draugs un latviešu pazinējs un mīļotājs. Es taisni zinu, ka viņa sirds aiz prieka liksmi lec, ja kaut kas notiek latviešiem par labu, un ka tā sīvi iesāpas, ja kaut kur kāds ļaunums starp latviešiem parādās. Tādu sirdi mēs nevaram diezgan augsti cienīt, sevišķi šinīs aplamību un trakuma laikos. Es no savas puses še klaji Bilenšteinam, par viņa labo prātu pateikdamies, apzinos, ka daudz citi latvieši jau klusumā to būs darījuši.

Bet ja Zobugalu skatāmies, tad man drusciņ citādas domas, nekā Bilenšteina kungam. Es esmu pa dažiem apgabaliem pavaicājis, kā tad Zobugals paticis. Nekur neteica, ka viņš zemnieku ļaudīm būtu bijis par piedauzīšanos. Un to es, latviešu klēpī uzaudzināts, saprotu gan. Nemsim papriekš to Zobugala bildīti. Vai katram lasītājam būs prātā šāvies, ka šī bildīte nozīmē Dieva aci, to nezinu. Bet to zinu gan, ka viņa daudz latviešu baznīcās redzama un tādēļ svētumu atgādina.

Zobugala jocīgie raksti apakš šīs bildītes — vai tas nav par piedauzīšanos? Priekš latviešu zemniekiem nē, jo viņi dzīvē, baznīcā un citos rakstos apradināti ar to, ka svētums ar nesvētumu, garīgā būšana ar laicīgiem darbiem vienmēr tuvi saduras

kopā un cits ar citu mijas. Lai tik atgādinājas, kā iet latviešu dzīrēs, ikdienišķās nopulēšanās un pa svētdienām: pie baznīcas — krogs. Bet vēl vairāk: es pats esmu dzirdējis kādus sprediķus no mācītāja kancelē — Dieva acs priekšā — sacītus, kuŗos tika ļoti nesvētas lietas pārrunātas. — Bet tālāki. Kā vēlākie raksti nesakrīt ar to, kas pierē iesprausts, ikreiz gluži kopā, to zinām arī no citām avīzēm, un varam taisni liecināt, ka latviešu zemniekiem un citiem tas nebij par nekādu piedauzīšanos. Proti „Latviešu avīžu“ pielikumam, kas vecāks nekā „Baltijas vēstnesis“ ar savu pielikumu, arī svētuma atgādinātājs pierē iesprausts, un pēc manas saprašanas — drusku svētāks, nekā tā līdzības bildīte, kas tak nedz Dievu pašu, nedz viņa aci var patiesi un pilnīgi nozīmēt, jo nedz kāds mālderis, nedz cits kas Dievu pašu nav redzējis, nele Dievam acīs paskatīties, — šī bildīte tik caur sevišķu zīmju tulkošanu un tādēļ, ka viņa baznīcās šur tur atronama, dabūn savu īpašo nozīmējumu un svaru. Turpretim „Latviešu avīžu“ pielikuma pierē stāv skaidri gaiši vārdi, kuŗi gan uz svētām vietām norāda, kā: „Baznīcas un skolas ziņas,“ gan svētumu pašu nešaubīgi iezīmē, proti tie vārdi: „Viens Kungs, viena ticība, viena krīstība.“ Un tomēr šai pašā lapiņā dabūjam rakstus lasīt, kas nezīmējas nedz uz baznīcu, nedz skolu, proti par „teātri“, par (laicīgo) ziņģu grāmatu „Puķu vainadziņš tautu meitai“, rakstnieku pretošanos un strīdēšanos, smieklīgus atgadījumus, kā tas stāstiņš: „Blēdība sev pašai rikstes griež“ u. t. pr. Zināms, ka tas uzraksts „viens Kungs, viena ticība, viena kārtība“ nesapas kopā ar teātra pārspriedumiem un rakstnieku ķildām par ortografiju un rakstnieku vainām. Bet vai tādēļ šis uzraksts jeb viss „Latviešu avīžu“ pielikums latviešiem par piedauzīšanos? Nebūt nē. Tā lieta ir īsi šī: tādēļ ka latviešu zem-

nieku mājokļi tik šauri, ka tur vienā pašā istabā dažādas svētas un nesvētas darīšanas izdarāmas; tādēļ, ka latviešiem maz un mazas laikrakstu lapinas, tādēļ, ka tur arī daudz kas kopā atronams, ko vēlākos laikos varēsim citu no cita jo pieklājīgi atšķirt: tādēļ lasītāji nemēdz tik jūteklīgi piedauzīties. — No visa, ko sacīju, redzams, ka arī tā bildīte Zobugala pierē pēc zemnieku dzīves ievērojumiem un ieradumiem, nevar būt par nekādu sevišķi grēcīgu piedauzīšanos, lai to tulkojam kā tulkodami. Bet mums, kas vienā istabā guļam, otrā ēdam, trešā strādājam un ceturtnā viesus saņemam, mums ir katrs krēsls par piedauzīšanos, kas nestāv savā pieklājīgā vietā; mums, kam nevajaga kroga stadulas mēslus mīdīt, zirgus priekš un pēc baznīcas apkopjot, kam nevajaga nekādus kroga veģus bērniem nopirkties u. t. pr., mums tas būtu par lielum lielu piedauzīšanos, ja uz baznīcu nevarētum nokļūt, ar kroga ļaudīm nesatikušies. Tādēļ tad mums arī tā bildīte Zobugalā nepatīk, un priecāsimies, ka „Balt. vēstn.” viņu grib iz Zobugala pieres izcelt. Bet ja cienījamā „Balt. vēstn.” redakcija gribētu šo bildīti pavisam atnest, tad tas mums būtu žēl, jo viņa virs tādiem rakstiem, kur liekulību un Dieva vārda zaimošanu norāj un izzobo — ļoti derīga tiem liekuļiem, kas aiz svētiem rakstiem slēpjas, par atgādināšanu, ka Dieva acs tomēr visu redz, kas cilvēku sirdīs dziļi noslēpts. Un ka pie latviešiem diemžēl arī tādu svētu liekuļu netrūkst, tas tīra patiesība. Es pats dzirdēju no kāda mācītāja, ka latvieši esot bezdievīgi pārgalvji tādēļ, ka viņi pēc augstākām skolām un pilnīgākām mācībām dzenoties, jo Dievs pats esot tak katrai tautai nospraudis, vai tai būs valdīt, vai kalpot. Tos latviešus, kas negribot kalpības kārtā palikt, musinājot pats nelabais. — Citā vietā, kur ķilda izcēlās par tagadējo valodu jukšanu, kāds sirmgalvis sacīja ar nopietnu ģīmi: Ko tur

nu ķildoties, latviešu tauta grib savu tēvu valodu atnest, un tautas balss ir Dieva balss. — Ka daži vīri, mīļā „Dievu zemītē“ latviešu gardo maizi ēzdami — nevīžo latviešu valodu skaidri un gaiši runāt, lai gan šī valoda viņiem jo vajadzīga un derīga, nekā ikdienišķā maize, — tas diemžēl arī tiesa.

Tādēļ tas raksts par „tiem pagāniem latvietīteriem bij smalka, lai gan sāpīga tādu vīru izzobošana, kas nav arī slavējami un teicami latviešu draugi. Ka Bīlenšteins arī šie dievvārdu un misioņes zaimošānu atradis, tas laikam tik tādēļ noticis, ka viņš savas skaidrās sirdsapziņas labad būs uz acumirkli piemirsis, ka viss nav zelts, kas pie mums diezgan spoži spīguļo. Mēs esam pārliecināti, ka Bīlenšteina mācītājs diezgan zina, ka tie nelabumi, kas tagad pie latviešiem šur tur parādās, nav vis nejauši, no debesīm nokrituši, nedz piepeši no elles izsprukuši. Tie ir diemžēl izaudzināti un sagatavināti pēc agrāko darbu, jeb riktīgāki — nedarbu piemēribas (Verhältniss). Tomēr nelabums ir un paliek nelabums, lai tas cēlies kā celdamies, lai tas parādītos, kur parādīdamies. Nelabums un netikums ir sodāms. Tādēļ tie dara pareizi, kas viņus bargi soda. Bet ja nelabumus un netikumus grib patiesi mazināt un cik spējams izdeldēt, tad jāķeras pie nelabu sēklu sējēju sētuves. Ļaunā sēkla jāizber vai jāizputina pa gaisu gaisiem, lai tik daudz neskādē. Bet tas nu arī tiesa, ka nelaba un ļauna sēkla ir un paliek ļauna sēkla, lai to sētu, kas sēdams. To zinādami, nevaram ļaut ļaunus sēkliniekus uz priekšu audzināt, jo citādi tagad redzāmie ļaunumi un netikumi nekad nemazināsies. Jeb vai kas sacīs, ka mums tik „Stenderi“, „Hugenberģeri“ un „Bēlenšteini“ vien par vadoņiem?

Es esmu no saviem piedzīvojumiem bērns, jaunākā un vīra gados mācījies atzīt, ka latvieši, arī

tie neskolotie, nav vis nejēgas un ka viņi prot ļoti taisni, bet arī bargi spriest par tiem, kas viņiem kaut kādu barību sniedz. Vai tad „Baltijas vēstnesis“ lai tā izturas, ka viņš neprastu laba no ļauna izšķirt? Vai visu, kas tik pretim nāk un dzīvē atronams — uzslavējot — tauta ko panāktu uz „ceļa jūtīm“ nostājusies? Latviešu tauta skatās, „kurp iet, kurp grozīties“. Bet ja tā nemācēs liekulību no drauga prāta izšķirt, kā tad viņa lai iet, lai griežas uz labo pusi? Tādēļ „Balt. vēstn.“ dara pareizi un strādā mūsu tautai par labu, ja viņš peļamus nelabumus ceļ gaismā, kur tik vien tos tautas dzīvē pamana. Gribēdami tos diemžēl atronamos nelabumus nepieminētus un nepeltus atstāt, tikai tautas izmanīgo jūtību noslāpinātum. Un tie, kas latviešus par tādiem vārīgiem gļēvuļiem daudzina, ka tāda tiesu spriešana un ļaunuma atklāšana viņus no Dieva atraun un velnam rokās nodod, viņus no tagadējās labklāšanās taisni postā ieigrūž — tie nava latviešu draugi, bet tīrie latviešu tautas zaimotāji un piesmējēji. Kādus laikus nav gan mūsu tēvi un tēvu tēvi ticības lietās piedzīvojuši! Un tomēr tiem ticīgs prāts, godīga sirds neizzuda. Bet par to gādāsim, ka tādi laiki vairs neuzbrūk. Pie tā mums vajaga patiesīgu draugu. Un tāds ir mums Bīlenšteins, tāds ir mums „Baltijas vēstnesis“.

Tā dzērāja lūgšana man nemaz nav patikusi, lai gan tā ir no vācu valodas uz mūsējo pār-celta, kā to arī Bīlenšteina kungs zinās, studentu literātūru atgādinādami. Bet viss, kas pie vāciem atronams, nav nedz patīkams, nedz derīgs latviešiem, un ja arī tas nevienam nebūtu par sevišķi grēcīgu piedauzīšanos. Kādēļ visu pakaļ darīt? Izlasīsim to, kas labs un derīgs!

Es esmu pārliecināts, ja mēs trīs, proti „Balt. vestn.“, Bīlenšteina kungs un es, ikkatrs klajā laistu savu Zobugalu numuru, ka tās būtu trīs pavisam

savādas lapas, ar savādām izzobošanām u. t. pr. Tagad mums tik viena lapa, tādēļ mēs citi nespējam caur darbiem izrādīt, ko mēs labāku klajā laistu, bet mums ir brīv tiesāt un sodīt ar vārdiem, savu patikšanu vai nepatikšanu izrādīt.

Tomēr tādiem tiesāšanas un sodīšanas vārdiem vajag būt taisniem un pareizīgiem. Netaisns soģis būs tas, kas to, ko viņš vienā pusē atzīst par grēku, otrā pusē grib aizstāvēt, vai tikai caur žēlastības pirkstiem uzskatīt. — Un pareizi spriedīs tas, kas spriež un soda pēc grēku lieluma. Bet kas „Balt, vēstnesim“ pārmet, ka viņš gribot būt par tautas vadoni, tādēļ ka viņu 2 vai 3 tūkstoši latviešu un nelatviešu lasa, un kas „Balt. vēstnesi“ patiesi nav atradis „brīvības, gaismas un patiesības“ kopšanu, bet tik „drabiņas“ vien, — tas nav pareizi spriedis. Vajag abas puses nosvērt: to labumu un to ļaunumu.

Ja mēs Bilenšteina kungu nepazītum pēc viņa darbiem, bet tikai pēc šiem trim pretošanās vārdiem, tad mēs viņu pieskaitīsim pie tiem latviešu draugiem, kuŗi mēdz latviešu priekšā ar mīļiem mīlestības vārdiem, kā ar pupām svaidīt, bet aiz muguras tiem panīkšanu tīši vai netīši sagādā — un kuŗi pat no kancelēm pret „Balt. vēstn.“ izpaušanu cīnās. Tādā ziņā nevar un nespēj Bilenšteina k. strādāt, jo viņš ir patiesi latviešu draugs un zina, cik ļoti derīga tāda lapiņa latviešiem, kāds mums tagad „Balt. vēstn.“. Un mēs neesam nekādi lētīgi nejēgas, tādēļ mēs zinām, ka Bilenšteins nav tas vīrs, kas, tā sakot, tikai pēc izdevīga brīža būtu gaidījis, kur varētu to uzticību, ko „Balt. vēstn.“ pie kādas gan nelielas latviešu daļas caur triju gadu strādāšanu un cīnīšanos izpelnījies, uz vienu rāvienu iznīcināt.

Es esmu stipri pārliecināts, ka Bilenšteina kungs nekad nemitēsies latviešiem būt par tādu draugu,

kāds viņš vienmēr vārdos un darbos līdz šim bijis. Tādēļ es droši izsaku še sekošās iepretīgās domas.

Pirmkārt, es Bīlenšteina kungu lūdzu jo drošāki uz latviešu tautas atspirgšanas tikumu skatīties un tam jo vairāk uzticēties.

Tiesa gan, lielities un brangoties mēs vēl nevaram vis daudz ar vīrestības tikumiem; jo senāko nedarbu izaudzinājumi zied pie mums vēl kupli, un jaunās modes valgi un slogi pa malu malām nostatīti. Cik latvieši pēc mantas, gaismas un tautības senāk plicināti un izzīsti, vārdzināti un glēvināti, to zina Bīlenšteina k., patiesīgas liecības iz vēstures smeldams par latviešu līdzšinīgo likteni. Bet Bīlenšteina k. zina arī vairāk, nekā bijušos laikus un viņu atlikušās ļaunās sekmes, jo viņš nav tagadējos latviešus tikai caur tiem rakstiem mācījies pazīt, kurus par viņiem šad un tad vācu avīzēs dabūnam lasīt. Viņš pazīst latviešus pēc viņu atmošanās un atspirgšanas mērķa: viņš pēc dzīves ievērojumiem ir pārliecinājies, ka latvieši ceļas pēc mantības, gaismas un tautības. Un patiesi, sentēvu gars, kas nekad nebij pavisam izmiris — tik tāds pamiris —, sāk gan mosties un atspirgt tur, kur „misiones darbs pie tiem latvietīteriem“ ļaužu prātu un garu pavisam nenospiež. Bet šis sentēvu gars bij un būs spēcīgs un varens, jo mūsu sentēvu visaugstākais svētums bij Dievs, tas ir gaismas un dienas avots. Mūsu tēvu tēvi prata gadu simteņiem savu laicīgo un garīgo mantību pret pārvarīgiem ienaidniekiem aizstāvēt. Latviešu tauta tādu uzticību pret savu tautu parādījusi, ka dažādām valdībām un tautām virs un starp viņu mainoties, kaņam un mērim pa latviešu kalniem un ielejām plosoties — tie savu tautību nav pazaudējuši, tā ka pat jaunākie laiki, kur dzīvē un skolās šos uzticības pamatus sāka stipri kustināt un satriekt, tomēr to nespēja izdeldēt. Šis sentēvu gars mostas un atspirgst. To zinādami un redzē-

dami, nevaram un nedrīkstam latviešus par tādiem  
gļēvuļiem turēt, ka kāda Zobugala joki, slikti vai  
labi, visu tautu postā aizvedīs, kamēr tak senākie  
un tagadējie nopietno briesmu uz mācieni to nav  
spējuši izputināt. Ja latvieši būtu patiesi tik gļēvi  
nīkuļi, tad nemaz nebūtu vērts, šīs tautas godu  
aizstāvēt! Mēs zinām gan: „kas stāv, tam jāsarģā-  
jas, ka nepakrīt.“ Bet veltīgi nebaļosimies vis!  
Jo ja mēs sāksim no visām ēnām bīties un viņu  
dēļ citam arī liekas izbailes sacelt, tad nekļūsim  
nedz par „ceļa jūtīm“ pāri, nedz caur to mežu un  
tiem dubļiem cauri, caur kuŗiem mums tak brīstin  
jābrīn. Nebūsim pārdroši, nedz pārliedam bailīgi!

Un, otrkārt, mēs Bīlenšteina kungu lūdzam, lai  
viņš latviešu tautas godu aizstāvēdams, mūs jel  
neizdaudzina par pārliedam lieliem ne jēgām.

Tiesa gan, varenus un slavenus gara darbus mēs  
latvieši neesam vis vēl pastrādājuši, jo liktenis  
mums bij ļoti ilgi aizliedzis pie tādiem darbiem kaut  
kā piedalīties. Arī ar lieliskām gara dāvanām ne-  
varam un nedrīkstam lielīties un lepoties. Bet to  
zinām gan, ka latvieši patiesi nav ne jēgas. Ne jēgas  
nebūdami, mēs zinām, ka latviešu tauta „Balt.  
vēstn.“ pa lielu lielākai daļai ne vārda pēc nepazīst,  
zinām, ka šī lapa netiek priekš kādiem plānprāti-  
ņiem klajā laista. Ne jēgas nebūdami, mēs jau pa  
triju gadu laiku „Balt. vēstn.“ nosvēruši pēc viņa  
nopietniem un vientiesīgiem rakstiem, tā kā mums  
nevajadzētu gaidīt uz kādu ceturtā gada pielikumu,  
lai tad tik spētum nojēgt, vai „Balt. vēstn.“ patiesi  
„brīvības, gaismas un patiesības“ kopējs jeb vai tas  
tik latviešu tautu māca „Dieva valstību un bauslību  
un Dieva vārdu gaismu un patiesību apsmiet“. Ja  
latvieši triju gadu laikā, ik nedēļas ar „Balt. vēstn.“  
satikdamies, to patiesi nebūtu spējuši sajēgt, tad tie  
būtu tādi ne jēgas, ka nemaz neatrastum patiesīga  
iemesla, šīs tautas godu aizstāvēt. Bet ne jēgas  
nebūdami, mēs jau pie „Balt. v.“ nopietniem rak-

stiem esam nojēguši, ka viņš ceļ bez žēlastības ne-  
labumus un netikumus pie gaismas. Tādēļ mēs arī  
sajēdzam, ka viņš savā Zobugalā cirstin cirtīs, kur  
vajaga — lai gan ne ar tādiem vārdiem un teiku-  
miem, kā kaut kas cits to darītu. „Balt. vēstn.“  
māca savos nopietnos rakstos dzīves graudus no  
drabiņām izšķirt, tādēļ mums Zobugalu rokā ņemot  
un tur kaut ko nepatīkamu ieraugot, nešaujās ne  
prātā, ka tur tik grēcīgas drabiņas atrāsies; jo mēs  
neesam tik nenojēdzīgi, ka nezinātum, ka „pieli-  
kums“ cita tak nekā negribēs caur izzobošanu pa-  
nākt, kā to, pēc kā lapa pati ar saviem nopietniem  
rakstiem cīnās. — Mēs negribam lepoties ar p ā r -  
g u d r ī b u, bet to mēs lūdzam gan, lai mūs tak par  
visai muļķiem bez nekāda patiesīga iemesla neizdau-  
dzina. Un muļķi, nožēlojami muļķi, mēs tiešām bū-  
tum, ja mēs Zobugala rakstos meklētu pēc uzskubi-  
nāšanas uz tīšu Dieva vārdu un Dieva bauslības zai-  
mošanu. Mēs to lietu aplūkojam ļoti lēni un vien-  
tiesīgi pēc savas sajēgšanas mēra, — proti: Bīlen-  
šteina kungs saka, ka „latviešu tauta vēl svētumu  
tur par svētumu“. Un tas ir tiešām tiesa. Latviešu  
tauta tādēļ p a t e nekad nemācīs saviem bērniem,  
ka svētums vairs nav svētums. — Mēs turklāt zi-  
nām, ka „Balt. vēstn.“ pielikumu nesaraksta redak-  
cija pate vien, bet tur ieliek piesūtījumus un izstrā-  
dājumus nevis no Afrikas pagāniem, bet no latviešu  
tautas dēliem. Kas tad nu šos izmācīja, ka svētums  
vairs nav svētums? No tēva un mātes tie to nav  
mācījušies; „Balt. vēstneša“ Zobugals viņus ar vēl  
nevarēja samaitāt, jo tas līdz šim vēl nebija lat-  
viešu tautu savā mācībā ņēmis. Un no nejauši tak  
arī nevar latviešu dēliem prātā šauties, ka svētums  
vairs nav svētums, un ka tāda mācība jāizpauž vi-  
sai tautai par labu. Še nu bij tā indeve!

Mēs latvieši saprotam to lietu tā: tā mācība, ka  
svētums vairs neesot svētums, nenāk no latviešiem  
pašiem: to viņi dabūjuši dzirdēt no kādiem jaunas

modes misionāriem. Un ja „Balt. vēstn.“ savos nopietnos rakstos pierāda un atgādina, ka tā ir Dieva zaimošana, ka latviešiem vairs negrib Dieva vārdus sniegt latviešu valodā, tad mēs ticam, ka viņš savā Zobugalā ņemies to grēka darbu izzobot, ar ko tie jaunmodes misionāri nodarbojas, jaunākai audzei gribēdami iemācīt, ka latviešiem tas vairs neesot nekāds svētums, kas katrai tautai der par neaizskaramu svētumu, un turklāt nekaunas ieteikt, ka uz tādu svētuma nesvētīšanu paša Dieva balss aicinānot.

Tā tad „Balt. vēstn.“ un viņa līdzstrādātāji, latviešu tautas dēli, kuņiem svētums ir gan vēl svētums, gādā arī šai vietā par to, ka tādi nedarbi, kas svētumu grib pārvērst par nesvētumu, kļūtu kauna un apsmiekla stabā piekalti. To mēs latvieši, kam svētums vēl svētums, atronam „Latvietīteru misiones“ rakstā. Tādēļ tad nu saprotams, ka mēs, „Baltijas vēstneša“ pazinēji, būtum gluži ārprātā, ja mēs viņam tādēļ „pretim brēktum“, ka viņš izzobo tos, kas „svētumu ķengā un gāna“. To mēs nevaram, jo mēs esam latvieši, proti tās tautas bērni, kas vēl svētumu tur par svētumu.

Ja „Balt. vēstn.“ kur paklūp — un kļūpt viņš jau diemžēl šur tur paklups, kamēr pats pāvests viņu nesāks sarakstīt — tad viņš tiesājams, bet taisni un pareizi, bez veltīgas apvainošanas, bez piktuma. Un ja tie, kas ir īstenie latviešu draugi, grib, lai „Balt. vēstn.“ dienu no dienas jo mazāk paklūp un gadu no gada jo pilnīgāks kļūst, tad viņiem jāsniedz „Balt. vēstn.“ sava drauga roka, labus, krietnus un nekļūdīgus darbus jeb rakstus „Balt. vēstn.“ pasniedzot. Tad „Balt. vēstn.“ izvirtīs par tādu, kādu tautas draugi viņu īsti vēlētos; jo katrs tak zina vislabāk, ko viņš grib un ko viņš vēlas, un izrādīs caur darbiem, ko viņš spēj tautai par labu pastrādāt. „Balt. vēstn.“ redakcija, to zinām, lai tā cīnītos kā cīnīdamās, nekad neuzmi-

nēs gluži pilnīgi ikkatra labuma gribētāja un labuma  
vēlētāja sevišķo prātu, nele izpildīs to pilnīgi, ko  
cits viņas vietā citādi pastrādātu.

Nebaiļosimies veltīgi, citādi mēs piemirstum tur  
bailes rādīt, kur patiesi vajaga. Bet ķersimies droši  
un bez žēlastības pie katra darba, kas pēc cilvēku  
saprāšanas pamazina un iznīcina tos liekulības un  
garīgās verdzināšanas ļaunos augļus, kuŗi, lai gan  
ar nopietniem, svētiem vārdiem sagatavināti, tomēr  
pamazina Dieva slavēšanu, tautas godu un svētuma  
cienā godā turēšanu. Še ir gan ko būties, ko sar-  
gāties un ko strādāt. Pie šī darba mums var  
„Balt. vēstn.“, var Bilenšteina kungs labu tiesu pa-  
līdzēt: to mēs nojēdzam skaidri, gaiši.

Cerēdams, ka Bilenšteins, citreiz tautas godu  
aizstāvēdams, viņai par daudz seklu stāvokli neie-  
rādīs, jo drošāki uz viņu skatīdamies, un vēlēdams,  
ka „Balt. vēstneša“ nākošais pielikums izrādītu, ka  
drauga prāts un draugu rokas viņam piepalīdz jo  
pilnīgākam kļūt, palieku viņa neaklais lasītājs —  
Kronvalda Atis, kāds latvietis. 1872.

## Laika grāmata.

Laiks aiztek ļoti ātri. Mēdz sacīt, ka laiki pār-grozās, pārvērsas; bet taisni runājot, jāsaka, ka laiki paliek kas bijuši, jo cilvēks un viņa dzīve ir gan pilnvērtīga, bet nevis laika straume. Cilvēki savā starpā cīnās aizgūtnēm, vai nu pēc kāda augsta vai zema nolūka. Šī aizgūtnība var dažādi pārmainīties un tad pārmiņas arī mūsu sadzīves izskats un raksturs. Kas aizgūtnīgi cenšas pēc kaut kāda augstāka nolūka, tam nav visvienaļģa, ko pagājušais gads mums atnesis un ko vēl nule iesāktā piedzīvosim. Un kas grib taisnu spriedumu spriest par to, kas padarīts, no kā padarīts un kādēļ — tam daudz kas jāzina, kas tik priekš tiem ļoti vienaldzīgs, kuŗu krūtīs aizgūtnības dzenuļa nebūt nav. — Laikraksti mēdz gan īsā „pārskatā“, tā sakot, visu pasauli maziskā veidā nozīmēt, kad laika skritulis savu gadu nobeidzis, bet ja kāds vēlākiem laikiem, kad mēs vairs nespēsīm nedz ar mēli, nedz ar mutes vārdiem savus ievērojumus tulkot un izskaidrot, ja tad kāds, saku, gribēs ar mūsu dzīvi un garu, ar mūsu centieniem un nolūkiem, ar mūsu darbu cēloņiem un kavēkļiem tuvāki iepazīties, tad, zināms, īsa pārskata un atskata vien nepietiks. Būs dziļāki jārok pēc liecībām par mūsu laikiem. Tādēļ slavējami visi tādi iestādījumi, kas laika notikumus vēlākiem dzimumiem uzglabā, par atgādinājumu, par mācību un par patiesības apliecinājumu. Lai nu gan laikraksti pa daļai uzņēmušies pienākumu, liecību dēt par visu, kas tagad notiekas, tad tomēr viņiem telpas jeb rūmes priekš visiem atgādījumiem un notikumiem it nebūt nepietiek, jo pa-

saule ir tak ļoti liela un plaša. Kas nenotiek vienā pašā dienā virs zemes! Bet ja arī visu zemes virsu nelūkojam, ja uz vienu valstību, uz vienu tautu savu vērību virzinām, tad drīzi nojēdzam, ka viss, kas tur notiekas, nav nebūt caur laukrakstiem jeb avīzēm izstāstāms. Turklāt daži notikumi ir gan diezgan svarīgi un ievērojami, bet tie atraujas no klajotnības. Dažs tagad padarīts darbs varbūt vēlniecīgs un maziņš izliekas, tomēr ar laiku tas var kļūt par cēloni lieliski apbrīnojamam notikumam. Tādēļ tad nu saprotams, ka viss, kas tagad notiekas, nekļūst klajotnē zināms. Bet priekš nākošām audzēm tomēr daudz no tā vajadzētu cieši uzglabāt.

Kam ar kādu pagājušo laika metu iztīrīšanu jānodarbojas, tas mācās pateikties par ikkatru uzglabātu vēstulīti. Kad vēsturnieki mūsu dienās ņemas kādas valdības vai tautas senākos laikus, senāko likteni izdibināt, tad tiem, paldievs Dievam, atveŗas gan jau dažādas pagātnes liecību krātuves: viņus ielaiž valsts arhīvos, kur noslēpumu pilnie papīri un raksti uzglabājušies. Tādēļ tagadējie vēsturnieki jau dažu lietu gluži smalki un sīki izdibinājuši, kuŗu nesen vēl uzskatīja par gluži neizdibinājamu. Bet daudz lietas paliek arī tam visuzticīgākajam tīrītājam neizprotamas, ja vajadzīgo liecību trūkst, jeb otrādi sakot, ja nav diezgan liecību uzglabājies.

Ja nu tik uz vienu tautu lūkojam, ja tik savu tautu un tēviju vien šē vērā turam, tad zinām, ka arī par viņu pēc 30, pēc 50, pēc 100 gadiem u. t. pr. spriedis arī par visu to, kas šai tekošā gadā mūsu starpā notiks. Ja nu tauta negrib skaidras liecības vēlākiem laikiem aizturēt jeb noslēpt, ja negrib, lai tagadējo darbu un notikumu nākošie apspriedēji un izstāstītāji gluži velti alojas, tad mums jāgādā par skaidrām tagadējo laiku un notikumu liecībām un tās cieši jāuzglabā sevišķās laika grāmatās.

Bet kādām tad nu vajag būt šim laika grāma-

tām? Kas lai viņas saraksta? Kur lai viņas uzglabā? — Par šādiem jautājumiem varētu prātīgie tautas vīri savus padomus izsacīt. Es no savas puses pielieku šē kādu davadu, pie kā varētu citi šīs ļoti svarīgās lietas pārsprīdēji pieķerties.

1. Ikkatram pagastam jeb valstij jāgādā par savu laika grāmatu.

2. Šai valsts laika grāmatā būtu jāieraksta visādi notikumi, kas gada laikā ļaužu sadzīvē saradušies, zināms, arī tādi, ko nebūt nemēdz vai nevar avīzēm uzticēt, ja tik viņi priekš valsts pašas un priekš visas tautas attīstības kaut kādā svarā stāv un par mūsu laiku cenšanās lieciniekiem kaut kādā ziņā derētu. Priekšzīmes dēļ pieminu, ka vajadzētu nolikt ziņas:

a) Par valsts amatiem un amata vīriem. Ņemsim tos iemeslus, kuŗu dēļ kādu jaunu pagasta vecāko iecel, jeb līdzšinējo atlaiž; piezīmējumus par tiem pūļiņiem un rūpestiem, darbiem un izgadījumiem, kuŗus kāda valsts caur saviem krietniem priekšniekiem panākuse; augstāko valdību likumus, kas ļaužu dzīvi citādi iegroza u. t. pr.

b) Par skolu. Kad skola celta? Kas cēlis? Kādā ziņā ar skolu jau solis uz priekšu sperts? Cik no pagasta bērniem meklē augstākas mācības, nekā pašu skolā pasniedz? Kā stāv ar skolas vadītāju, ar skolas grāmatām u. t. pr.

c) Par valsts mantību un spēka stāvokli. Vai uz priekšu vai uz atpakaļu iet? Vai kāds jauns peļņas avots atrasts? u. t. pr.

d) Par ļaužu sadzīvi. Cik krogu? Vai daudz tos vēl ļaudis meklē svētku laikos? Vai kāda dziedāšanas, lasīšanas jeb cita kāda biedrība izcēlusies? Kad? Kur? Caur ko? Vai plaukst jeb nīkst, un kādēļ? Vai dīvatrons jeb teātris tiek ļaudim izrādīts? Kur? Cik

bieži? Kas izriko un vada? Cik avižu tiek turēts, un īpaši kādas? u. t. pr.

Lai pietiek ar šīm priekšzīmēm, ar kuŗām es nebūt negribu augšējā nolūka darbu aprobežot: es tik gribēju norādīt uz to vielu, kāda būtu šai grāmatā ierakstāma.

3. Pagasta valdībai, skolotājam un skrīverim vajadzētu par derīgo ziņu sakrāšanu un kārtīgu salikšanu vienā laidā rūpēties.
4. Lai tās ziņas, kas laika grāmatā ierakstāmas, varētu par taisnām un patiesīgām atzīt, tad būtu kādiem trim valsts vīriem jāparakstās, un pate grāmata aiz atslēgas jātur. Nesen nosvinējām „jaunu gadu“. Neba visas vēlēšanās, kuŗu papildījumu līdz šim velti cerējām, pie gadu robežām esam atstājuši, jeb, otrādi sakot, zinu gan, ka tiem vīriem, kuŗi krietni par mūsu tautas labklājību rūpējas, darba netrūkst.

Dažs labs izsauks: vai tad tādas ziņas, kādas šē pieminētas, nevar iz pagastu ruļļiem ikkatrs izrakstīt, kam tādu vajaga. Kas tā runā, tas mani nav it nebūt sapratis. Es tur pretim jautāju, vai Tev nepatiktos, ja mēs tagad varētu pa visām Vidzemes draudzēm skaidras, gaišas ziņas salasīt par tiem laikiem, kas jau priekš simts gadiem aiztecējuši. Cik tumši šie laiki! Ja negribi, lai bieza migla arī mūsu dienas pēcnācēju acīm aizsedz, tad vēlies līdz ar mani, lai šis tekošs gads starp daudz citām lietām arī valsts „laika grāmatas“ atnestu. 1873.

## Latviešu dziedāšanas svētki Rīgā.

Kuru no mums neaizgrāba svēts prieks, to izsludinājumu lasot, ka Rīgas Latviešu biedrība ar augstās valdības ziņu, rūpējas par vispārīgu latviešu dziedāšanas svētku izgādāšanu šīnī gadā? — Ticu gan, ka daži tēvzemes apgabali tik dziļi iemidzināti, ka tie tādu vēsti ne pa ausu galam nesadzird. Varbūt arī, ka dažam svešiniekam, kas pa mūsu ielejām un pakalniem mīt, sevišķi tād s d a r b s nav pa prātam. Tomēr latviešu dēli un meitas, kas pamodušies, priecājas uz šiem vispārīgiem dziedāšanas svētkiem daudzkārtīgā ziņā.

Un neba mums tik jāpriecājas vien: mums arī jā s a g a t a v o j a s uz saviem dziedāšanas svētkiem. Un šai ziņā gribu še kādu vārdu runāt. Sagatavošanās izdarāma no trijām pusēm, proti, no Rīgas Latviešu biedrības, no dziedātāju kojiem un — no mums, kas tikai izklausīšanās dēļ Rīgā sanāksim. Par to man nav ko runāt, kas Rīgas Latviešu biedrībai, kā svētku izrikoņtājai, darāms; jo varam droši pārliecināti būt, ka viņa neaizkavēs it neko, kas uz šiem dziedāšanas svētkiem zīmējas, kas arī no pēdējā izsludinājuma redzams. Viņas aizgādība par šo svētku darbu izveikšanos pārvarēs vēl šur tur atgadošās grūtības un neparedzētus šķēršļus, ja tādi kur vēl iegadītos. Šo svētku izgādājums ir skaidrs apliecinājums, ka Rīgas Latviešu biedrība ņemas ar savienotiem spēkiem uzcītīgi rūpēties par savu augsto pienākumu izdarīšanu. Latviešu vispārīgie dziedāšanas svētki būs tādēļ viņai „g o d a d i e n a s”.

Par dziedātāju koļu sagatavošanu gādās un rūpēsies viņu vadoņi, kas dziesmu svētību gaiši sajēg-

dami, jau senāk zinājuši un mācējuši derīgus spēkus salasīt, modināt un pieaudzināt un kas līdz šim nepiekusa nedz apnika uz priekšu cīnīties, kaut gan grūtības un šķēršļi bij kaudzēm pārvarāmi. Šie uzcītīgie un censīgie dziedātāju koŗi ar saviem dedzīgiem vadoniem virzinās savus soļus uz veco Rīgu, tur tautai liecību dot, ka viņu darbošanās nav vis „nieki”, kā diemžēl apmulsināti ļautiņi mēdz runāt. Viņi pierādīs, ka laika gars, kas arī mūs modinājis, pagēr, lai cilvēks cilvēku, draudze draudzī, tauta tautu cienā godā turēdami, cits no cita to mācās un pieņem, kas labs un paturamš. Bet viņi arī liecinās, ka tagadējo laiku gars prasa, lai ikkatrs cilvēks, ikkatra draudze, ikkatra tauta izkopj un izrāda savas pašas īpatnību. Jo tagadējo gaismas laiku likums ir šis: vispārīgas kultūras derīgiem elementiem pa valstu valstīm izplatoties, pieaug un spēcīnājas katra cilvēka, katras tautas īpatnība, sev un citiem par svētību un laimību. Še nu būs atkal no jauna tas apliecinājums gaidāms, kas izrādīs, ka „tauta pati” nav vis savas dziesmas atmetusi, ko daži mums labprāt gribētu ieteikt. — Bet no tiem Latvijas apgabaliem, kur

„Pieši ļaužu kājas grauž,  
Īemauktiņi rokas žņaudz,”

no turienes šoreiz vēl dziedātāju koŗi neatnāks uz vispārīgiem latviešu dziedāšanas svētkiem. Un tie dziedātāji, kuŗu dziedāšanas iekārojums gaŗsalmu kūlim līdzīgi aizdegās un īsā laiciņā izkvēloja, tie, zināms, arī šoreiz neliecinās, ka latvju tauta jau visur spēj mākslu, spēku un svētību baudīt. Ja tas būtu iespējams, tad jau tas nemaz nebūtu tik negants grēka darbs, kad kādu tautu uz gadu simteņiem noslodzina kalpības novārtā.

Bet tas tak cerams un gaidāms, ka no dziedātāju un nedziedātāju apgabaliem salasisies latvju dēli un meitas uz dziesmu izklausīšanos. Tur atnāks ticīgie

un šaubīgie, stingrie un glēvie. Bet lai nākam kas nākdami, mums jānāk sagatavotiem; citādi īstos dziesmu svētku gārdumus nebaudīsim, nedz būsim cienīgi dziesmu skaņas izklausīties un par tām vajadzīgā vietā liecību dot. Bet kā tad lai sagatavojamies uz saviem dziedāšanas svētkiem mēs, kas nebūsim nedz dziedātāji, nedz vadoņi? Draugs, ja tu tik gaŗa laika dēļ šādu jautājumu necel priekšā, tad tev saku: Apjautājies vispirms pie tēva un mātes, pie sava skolotāja un mācītāja par to, kā mūsu sentēvi uz saviem „godiem” sagatavojušies un uz „dziesmu svētkiem” izrikojušies. Un ja tu, plašākas ziņas sadabūdams par to, kā mūsu sentēvi ārīgi un iekšķīgi tādās reizēs sagatavojušies, goda drēbēs tērpdamies un svētkiem upurēdami, nojēgsi, kas viņu ārīgās izturēšanās iekšķīgs kodols bijis, tad tu zināsi, kas mums tagadējos laikos darāms. Ja mūsu sentēvi dziesmas labprāt dziedāja un cienīja, noģizdami, ka viņās atrodas debesīgs kodols un milzīgs spēks, ka dziesmas ir līdzīgas viņas saules debesīgām atbalsim šīs saules cilvēcīgās krūtīs; tad mums skaidri gaiši jāzina, ka dziesmas un mūzika ir daļi mākslas ziedi, kuŗus mums sevišķi izredzēti un izdailināti cilvēki pasniedz no savas dvēseles dziļumiem, lai tie uz mums pārplūzdamī arī mūsu dvēseles pacilinātu, atjaunotu un izdailētu. Bez tam neaizmirsīsim, ka dažas no dziedātām dziesmām būs sentēvu balsis uz saviem bērnu bērniem. Vai varam jau uz savu sentēvu balsim klausīties bez sagatavošanās? Vai izpratīsim pilnīgi, ko tie ar sirmiem sacerējumiem un dvēselīgām meldijām uz mums runā? Un tad vēl ievērojams, ka šie būs tie pirmie svētki, kas jo pilnīgi atģādina, ka latvietis savā pašu tēvu zemē nav vairs vergu kārtā noslodzīts. Te nu ir gan iemeslu daudz, kuŗu dēļ mums jāģagatavojas uz saviem dziesmu svētkiem.

Bet pareizi sagatavojušies, kā vien spēdami un

zinādami, nāksim uz šiem svētkiem no malu malām, lai varētum saviem bērnu bērniem stāstīt patiesīgas ziņas par latviešu pirmiem vispārīgiem dziedāšanas svētkiem, pēc verdzības laiku iznīcinājuma.

Pareizi sagatavojušies spēsīm arī mēs klausītāji daudz maz svētku veiksmi pašķirt. Tautieši mācīsies pateikties tiem vīriem, kas nešaubīgi un neapkususi par tautas izdailējumu rūpējas, cīnās un strādā. Tautietes zinās, kam veltīt balto zīda karogu, ko priekš diženajiem tautas dēliem darinājušas, visapkārt mīļus vārdus un pašā vidū savu sirsniņu ierakstīdamas.

L a i m a pati lai pušķo šos dziesmu svētkus!

1873.

## Atbilde cien. Bilenšteina kungam.

Cien. „Baltijas vēstneša“ lasītāji atminēsies, ka pērn šinī lapā izcēlās sarunāšanās par „Dieva aci“ un ka toreiz es arī no savas puses kādus vārdus izsacīju par nepareizo „Balt. vēstneša“ apsūdzējumu. Bet ja kas domā, ka toreiz izcēlusies ķilda jau pavisam pabeigta, tad tas ļoti aļojas. Mān pašam bij gan iemesls tā domāt, jo mans pretinieks, Bilenšteina kungs, man atrakstīja vēstuli, kuŗā viņš izsacīja: „Jūsu raksts „Balt. vēstneša“ num. 10. un 11., kas attiecas uz manu (pr. Bilenšteina) rakstu iekš 7. num., paskubina mani Jums rakstīt. Bet es negribu nekādu kaŗu nedz turpināt, nedz uzsākt; tāds nodoms man attāļu stāvējis un stāv man attāļu.“ \*).

Tomēr Bilenšteina kungs citādi darījis, nekā runājis. Man caur vēstuli mieru piesolīdams, viņš ir minēto rakstu no jauna aizņēmis un proti, nu jau otrā vietā. Pirmkārt, viņš par to runājis vācu valodā „Latviešu draugu biedrības“ gada sapulcē, kur es lielā tāļuma dēļ nevarēju klāt būt. Otrkārt, viņš dod arī „Latviešu avīžu“ lasītājiem pārbaudīt šīs runas gardumus, kas, zināms, priekš šāda nolūka bij no vācu valodas pārtulkojuma. Visa šī runa ir mums latviešiem diezgan ievērojama, jo tur parādās skaidri, kāds prāts „Latviešu draugu biedrības“ tagadējam priekšniekam, un redzams, pa kādu ceļu viņš ņemas šīs biedrības locekļus vadināt. Šīs biedrības loceklis būdams, esmu nodomājis arī no savas

---

\*) Bilenšteina kungs saviem klausītājiem stāstījis, kas manā vēstulē; tādēļ viņš lai neļauņojas, ka es kādus no viņa teikumiem šai rakstā uzzīmējis.

pusēs par viņas garu un centieniem no paša iesākuma līdz mūsu dienām skaidras ziņas lasītājiem dot. — Bet šoreiz lai pietiek, ka no minētās Bīlenšteina kunga runas tikai to daļu pieminam, kas sevišķi uz latviešu tautības gara apspriešanu zīmējas. Bīlenšteina kungs ceļ Latv. draugu biedrībai vaicājumu priekšā: „Vai mums nebūtu kādu reizi skaidri jāvaicā, kā mūsu biedrība spriež, kā viņai jāspriež par mūsu laika dzišanos pēc tautības gara un tautības gara uztiēpšanos. Pienākas stipri, ka mēs skaidri sajēdzam, ko lai mēs darām.

Pēc šiem Bīlenšteina kunga vārdiem būtu gaidāms, ka viņš smalki jo smalki, sīki jo sīki un plaši uz visām pusēm aplūkos latviešu tautības centienus, lai tad varētu skaidri pierādīt, ko laba vai ļauna mēs tautīgie latvieši darām. Bet Bīlenšteina kungs to nedara vis. Viņš, tikai kādus teikumus uzķerdams, ņemas mūsu tautības centienus it nepareizi apļaut un zaimot. Bīlenšteina kungs saka: „Tas tautības gars, kas tagad pie latviešiem atmodies, līdz šim vēl ir tāds, ka prātīgi vīri, ir latviešu, ir nelatviešu starpā, domīgi skatās un nepieņemtas vis. Bet kad citi, laba tiesa, piemetas gan un liekas aizrauties, tad tas notiek ne no tautības pusēs, bet caur citiem spēkiem, kas sirdis spiež un vada, un kas pa visu pasauli, ne tik vien pa mūsu tēvu zemi, parādās.“

Te nu gan, pirmkārt, šķietas, ka Bīlenšteina kungs tic, ka tautības gars kā kāds putns lidinājas pa gaisiem, un liekas nezinot, ka tas izaudzinājas cilvēku galvās un krūtīs, darbus rādīdams. Otrkārt, Bīlenšteina kungs izsakā, ka tie latvieši, kas par savu tautību cīnās, to nedarot vis „no tautības pusēs“, bet caur daudz citiem spēkiem aizrauti. Bet viņgad Bīlenšteina kungs pats liecināja, ka latviešu tauta ceļoties pēc savas tautības gara. Tā tad Bīlenšteina kungs pats tagad sāk citādi liecināt, ti-

cēdams, ka mūs nule kāds ļauns gars „aizrāvis“ ar saviem „spēkiem“. Un tad, zināms, viegli saprotams, kādēļ viņš tos „vīrus“ par „prātīgiem“ uzteic, kas „domīgi skatās“ un tiem ļauna gara spēkiem nepiemetas.

Bet kur tad nu Bilenšteina kungs dabūjis savas liecības par to, ka mēs „citi“, par savu tautību cīnīdamies, necīnoties vis no tautības puses, bet no „daudz citiem spēkiem“ aizrauti. Viņam pietiek divu „notikumu“.

Pirmo ļauna gara zīmī viņš atradis grāmatiņā „Mūsu laika raksti“.

Lai varētum skaidri sajēgt, kādā prātā Bilenšteina k. par tautīgiem centieniem ņemies spriest, tad lūdzu drusciņ pacietības no lasītāju puses. Še nepietiek vis kādi uzķerti teikumi, bet jāsalīdzina tie raksta gabali paši. Bilenšteina kunga pilnīgs spriedums skan tā: „Tas bezvārda rakstītājs no latviešu laikrakstu redaktoriem prasa, lai tie strādā latviešu garā. Latviešu avīzes pēc viņa domām nav priekš savas tautas strādājušas, kad prūšu-franču karā par vācu uzvarēšanu gavilējušas, bet sakautos frančus nenožēlojušas.“ „Pret šo vainošanu,“ tā saka Bilenšteina kgs, „grāmatiņas rakstītājam nekāds cits vārds negadās pie rokas, kā tik šis: „Ja tas tā bijis, tad tas gudri bijis, ka uz stiprāko pusi avīzes turējušās, jo kam nags, tam tiesa.“

Tad Bilenšteina kungs runā tā: „Mums, paldievs Dievam, par prūšu-franču kara taisnību vai netaisnību tagad vairs nav jāmeklē. Vēsture jau par to spriedumu spriedusi un tiesu nesusi; bet to vienu lietu gribu prasīt: vai tas pieder pie latviešu tautas gara, vienā prātā būt ar francūžiem un uz visū vīzi nebūt mierā ar vāciešiem, ir tādā reizē, kur šiem pretim stāv goda kārība, uzpūšanās par niekiem, bez-

kaunība, blēdība? Ja tas tā būtu, tad lai Dievs pasarga latviešu tautu no tāda gara!"

Tāds ir Bīlenšteina likumots spriedums par mūsu tautības garu. Bet cik lieli likumi še apmesti, to redzēsīm minētās grāmatiņas („Mūsu laika raksti“) vārdus palasīdami. Uzšķirsīm sāpīgo vietu. Grāmatiņas 10. lapas pusē lasām liecības vārdus iz tā apsolījuma, kuŗu tagadējs „Latviešu avīžu“ redaktors, redakcijas darbu uzņemot, saviem lasītājiem solījis piepildīt. Tad 11. lapas pusē grāmatiņas sarakstītājs saka tā:

„Pēc mūsu zināšanas un prašanas domājam taisnību sakot, ja sakām, ka Sakranoviča kgs savas apsolišanas krietni izpildījis „Latviešu avīžu“ redaktors būdams; jo ko goda vīrs saka, to viņš arī dara. Bet, zināms, neviens nevar visiem iztapt; tā nu arī „Latviešu av.“ redaktors nav visiem pēc prāta. Daudz iz latvju jaunajās audzes, kas savu tēviju karsti mīl, savu tautību droši aizstāv un savai tautai par labu arī mirt varētu; daudz iz šīs audzes nav ar „Latviešu avīžu“ redakcijas strādāšanu pilnā mierā un sūdzas par to. Vai šo nemierīgo prasīšanai ir pamats, jeb vai tā tikai jauneklū vēlēšanās, to nu lai cien. lasītājs pats apspriež. Šie nemierīgie saka: „Sakranoviča kungam, kā latvietim būdamam, pienāktos pavisam citādi priekš savas tautas strādāt, jo viņa izturēšanās slejoties vairāk uz vācu pusi, ko skaidri redzējuši iz „Latviešu avīžu“ ziņām par prūšu-franču kuŗu: par vācu uzvarēšanu avīzes gavilējušas, bet sakautos frančus nenožēlojušas.“

Te nu redzam, ka šī sūdzība jeb „vainošana“ nav vis, kā Bīlenšteina kungs saviem klausītājiem un lasītājiem ņēmies ieteikt, no grāmatiņas sarakstītāja

paša. Tā vainošana arī negrib vācu-franču karu apspriest, bet norāda uz to, ka redaktora izturēšanās slejoties vairāk uz vācu pusi, nekā — uz latviešu, jo „sava tauta“ šeit nozīmē latviešus, nevis francūžus. Bilenšteina kungs saka: „Pret šo vainošanu grāmatiņas rakstītājam nekāds cits vārds negadās pie rokas, kā tik šis: „Ja tas tā bijis, tad tas gudri bijis, ka uz stipro pusi avīzes turējušās, jo kam nags, tam tiesa.“ Un tad Bilenšteina kungs ķeras pie prūšu-franču kara apsprišanas tik dedzīgi, ka viņš to lietu pavisam aizmirst, par kuŗu īsti ņemies spriest, proti par mūsu tautības garu. Tādēļ es nu jautāju, vai tai minētā grāmatiņā patiesi nekas vairāk nebij lasāms, sevišķi no tā, kas zīmētos uz to tautības garu, kuŗu grāmatiņas rakstītājs prasa no „Latviešu avīžu“ redaktora.

Ja grāmatiņā palūkojam, tad ieraugām, ka nu tik, pēc pieminētā sakāmā vārda uzzīmējuma, viņš savas pašas domas ņemas skaidri, gaiši izteikt. Grāmatiņas sarakstītājs raksta:

„Bet runāsim par avīžu izturēšanos. Ļoti svarīga un ievērojama lieta ir pie avīzēm, kādā garā viņas strādā. Tikai tautas garā strādājot viņas spēj tautu raženi uz priekšu vest. Ja avīzes grib tautas garā strādāt, tad tām dažādas lietas ievērojamas: tām tautas valoda un tautas tikumi no samaitāšanās pasargājami; tēvijas mīlestība uzkopjama un tautas skaugi apspiežami; tauta savās cenšanās nav aizkavējama, bet naigi uz priekšu pavedama, un ja tā uz neceļiem nomaldītos, tad tā uz taisnu ceļu, kas pie prāta gaismas un laicīgas labklāšanas ved, uzgriežama u. t. pr.“

Kad nu grāmatiņas sarakstītājs ar šiem vārdiem un teikumiem tautības gara centienus piezīmējis,

tad viņš griežas sevišķi uz „Latv. av.” ar šiem vārdiem:

„Ja mēs to, kas pie strādāšanas tautas garā vajadzīgs, ievērojam, tad mums kādas vēlēsšanās būtu „Latv. avīžu” redakcijai izsakāmas. Mēs sakām „vēlēšanās” tādēļ, ka mums nav tās tiesības no „Latv. avīžu” redaktora pagērēt, lai viņš tā jeb tā avīzēs raksta, jo viņš labāki zinās, ko īsts tautas vīrs savai tautai parādā. Mūsu vēlēšanās jeb lūgšanas ir šīs:

- 1) Lai „Latv. avīžu” redakcija neuzņemtu rakstienus, kas neskaidrā valodā sarakstīti.
- 2) Lai „Latv. avīžu” redakcija jaunās grāmatas, kas beidzamos gados it kā sēnes pēc lietus izaugušas, cik necik apspriestu, lai tauta zinātu, kādas derīgas, kādas nederīgas; — īpaši lai tā vājus rakstniekus ar asiem spriedumiem apspriestu, jo mums tagad tik daudz tādu rakstnieķu, ka tīri bail paliek, un ja šī rakstīšanas sērga drīzumā kaut kā nebeigsies, tad ar laiku vēl diezīn kas vaļas brīžos nesāks grāmatas rakstīt.
- 3) Lai „Latviešu avīžu” redakcija vairāk par skolas lietām rūpētos. Mums latviešiem vēl „skolu avīžu” nav, tikai „Latv. avīžu” pielikums ir pa pusei skolas avīze. „Latv. avīzes” labu tiesu skolas lietās strādājušas, un par to no visas sirds pateicamies; bet tomēr redakcija daudz vairāk varētu priekš tam strādāt un gādāt. Viņa varētu visupirms ar uzskubināšanas rakstiem gādāt, ka pagastu skolotāji savā starpā biedrības celtu, sapulces noturētu, kuŗās amata brāļi varētu par savām vajadzībām apspriesties; tad par biedrībām, kas jau sastājušās, ziņodamas pierādīt, kādi labumi no tām atlec, un pie tam arī savu pa-

domu neliegt, uz kādiem pamatiem vislabāki tādas biedrības jānodibina." (Vēl citas tādas vēlēšanās par skolas lietām izsacīdams, grāmatīņas sarakstītājs nobeidz tā): „Beigās vēl pieliekam to lūgšanu, lai redakcija, ja ne vairāk, tad taču uzaicinādama un pierādīdama par to rūpētos un gādātu, ka latviešu valoda taptu vairāk pagastu skolās kopta un zinātnības latviešu valodā pasniegtas.“

Te nu var katrs lasītājs apspriest, kāds tas tautības gars, pēc kuŗa grāmatīņa „Mūsu laika raksti“ cenšas. Lai nu par šiem teikumiem spriestum kā sprieddami, tomēr tur neatronam „goda kārību“, „uzpūšanos par niekiem“, „bezkaunību“ un „blēdību“, kādas īpašības Bilenšteina kungs šīs grāmatīņas labad latviešu tautības garam ņēmies uztiest.

Apļauoto raksta gabalu tuvāk nosverot, redzam, ka nevis tautības gara ļaunums tā istā vaina, bet — taisni sakot — tā tā vaina, ka viņš prasa, lai redaktori paši tautas garā strādā un lai nenoslejšoties „vairāk uz vācu pusi, nekā uz savējo pusi.“ Bet sakait Jūs, cienīgs Bilenšteina kungs, ko tad pagēr Vāczemes istie dēli no saviem laika rakstu redaktoriem? Un uz vāciem Jūs tak labprāt norādāt. Vai tur tie krietnākie vīri neprasa un nepagēr, ka būs tautības garā rakstīt un strādāt? Jeb vai Jūs patiesi piemetaties tādiem vīriem, kādi tie ir, kas to Vācijas avīzi „Germania“ sarakstīdami, aizstāv jezuitus un viņu ārtautīgos centienus? Citādi neviens prāta cilvēks nesaprot, kādēļ Jūs tā prasījuma dēļ, „lai laikraksti strādā tautības garā“ un lai rūpējas par paša tautu vairāk, nekā par citu kādu, tik nežēlīgi piktojaties un lamājaties par „negodību“, „muļķību“, par „goda kārību“, „uzpūšanos par niekiem“, pār „bezkaunību“, „blēdību“ un citām tādām lietām, ka tīri jābrīnās par to, kā jel no svētām lūpām tik daudz nejaukuma var izvīrt.

Tā tad tas pirmais „notikums“, kam bij pierādīt, ka mēs „nevis no tautības puses“ cīnāmies, bet no „citiem spēkiem“ aizrauti esot, pierāda tikai to, ka arī daži latvieši prasa no saviem laikrakstiem, lai tie tautības garā strādā. Tautības gara aplaunojums no Jūsu puses turpetim saplok kā niecīgs ziepju burzgulis, kad to gribam rokā paņemdami tuvāki aplūkot. Un Jūs, cienīgs baznīckungs, minētās grāmatiņas sarakstītājam tādā vīzē bargi uzbrukdami, nepierādāt it nebūt nedz grāmatiņas, nedz mūsu tautības gara ļaunību. Jūs turpetim atgādināt ar savu likumoto spriedumu tā „slavenā“ francūža prātu, kas reiz sacīja: dodiet man tik trīs rakstītas rindiņas no kaut kāda cilvēka rokā, tad es gan pierādīšu, ka tas pakaņams. — Jūs gan mīļi, bet veltīgi mūsu laikrakstu redaktoriem lūguši, lai tie nopūšas: „Dievs pasargi mani no maniem draugiem, tos ienaidniekus pats aizgaiņāšu.“ Ja tas notiktu, tad mūsu redaktoriem būtu gan vaļas „domīgi skatīties“; bet kas tad izaudzinās tautības garu jo stingrāku, jo drošāku un skaidrāku? — Nē, cien. kungs, laikrakstu pienākums ir un paliek tautības garā cīnīties un strādāt. Un es ļoti priecājos, ka arī „Mājas viesis“, kas senāk bij drusku kā „domīgs“, nule sāk tautības garu jo vairāk cilināt un audzināt, par Jūsu lāstiem nebēdādams. Un ja Jūs tur kādu vārdu par rūgtu atronat, tad nepie-mirstiet, ka Jūsu runa pie tam vainīga.

Otro „notikumu“, kas lai izskaidro, ka mēs tautīgie latvieši nestrādājot „no tautības puses, bet esot caur daudz citiem spēkiem aizrauti,“ — ņem Bilensšteina kungs iz latviešu laikrakstiem pašiem, proti no mana raksta, ko es Zobugala lietā pērn sarakstījis. Bilensšteins saka: „Viens no latviešu tautības galviņām 1872. („Balt. vēstn.“ Nr. 10.) rakstījis starp citiem vārdiem šos: Es pats dzirdēju no kāda mācītāja, ka latvieši esot bezdievīgi pārgalvji tādēļ, ka viņi pēc augstākām skolām un pilnīgākām mācī-

bām dzenoties, jo Dievs pats esot tak katrai tautai nospriedis, vai tai būs valdīt, vai kalpot. Tos latviešus, kas negribot kalpības kārtā palikt, musinājot pats nelabais.“

Pie šiem manā rakstā izsacītiem vārdiem pieliek Bilensšteina kungs šādu godbijīgu apcerējumu: „Ja Jūs, tie sapulcētie kungi (biedrības locekļi), šo stāstu savā laikā neesat vērā likuši, tad tagad Jums tāpat notiks, kā man notika toreiz, kad es to pirmo reiz lasīju. Jūs brīnīsities par tā sprieduma muļķību, proti, tā sprieduma, ka cenšanās pēc „pilnīgākām mācībām“ (un pēc „brīvības“) neesot no Dieva, bet no vella. Es nevaru liegties, ka es neticēju tā stāsta pilnīgu taisnību, un manu sirdi ēda visas mācītāju kārtas apķengāšana un apmelošana („pie latviešiem diemžēl tādu svētu liekuļu netrūkst“\*). Mācītāju kārtai, man par godu, es pats pieredu un es mācītāju starpā it nevienu nepazīstu, kas būtu varējis tādu muļķisku spriedumu spriest. Tad es tūlīt grāmatu rakstīju tam (kādēļ nesacījāt manu vārdu?), kas to stāstu (?) „Baltijas vēstneša“ lasītājiem bij stāstījis, un mīļi lūdzu, lai viņš man tā mācītāja vārdu darītu zināmu, no kā viņš tādu muļķisku spriedumu dzirdējis. Es dabūju īsu atbildi; tur stāvēja iekšā: nomina sunt odiosa, t. i. vārdus zināmus darīt ceļot ienaidu (un vairāk nekas?); tas vārds pats nebija un tad ļaužu priekšā, latviešu tautības cienītāju priekšā, latviešu draugu priekšā ne tikai viens cilvēks, kas varbūt pelnījis (sic!), varbūt arī nepelnījis, bet visa vesela mācītāju kārta bija apgānīta un apsmieta par muļķiem, par gaismas un garīgas atmošanās pretiniekiem, vesela mācītāju kārta, kam latviešu tautai sevis pašas labad, es saku sevis pašas labad, vajadzētu ar drošu sirdi uzticēt.“

\*) Sakait, cien. baznīckungs, vai Jūs aiz tīras patiesības mīlestības vien, jeb cita kāda iemesla dēļ manus teikumus tādā kārtā salikuši, kā es tos neesmu rakstījis? Kr.

Šos dedzīgos vārdus par „veselu mācītāju kārtu“ nobeidz Bīlenšteina kungs, uz mani atgriezdamies un tā runādams: „Es nevienu pušplēstu vārdu vairs nespriedīšu, bet vaicāšu: vai tas pieder pie latviešu tautas gara, apmelot, apgānīt cita godu, neuzticēšanās sēklu kaisīt, nepastāvēt par saviem vārdiem (!) un apsūdzībām, cerēt, ka mazāk ienaida celšoties no veselas kārtas apķengāšanas nekā no viena cilvēka blamierēšanas — ?? Ja tas tā būtu (!), tad lai Dievs pasargā latviešu tautu no tāda gara!“

Te nu redzam, ka tas otrs „notikums“, proti, tas teikums, ko Bīlenšteina kungs pats par „mulķisku spriedumu“ nosauc, nav nebūt latviešu tautības gara auglis, jo tas ir no kāda mācītāja izsacīts. Ka es šī vīra vārdu neesmu tālāki izpaudis, tad tas tādēļ noticis, ka man ne prātā nenāk, kādu personu un viņa familiju bez nekādas vajadzības „blamierēt“. To darīs tādā reizā ikkatrs goda vīrs. Bīlenšteina kungs man nebūt nevar piedot, ka viņam to vārdu neesmu teicis; tādēļ viņš ņemas visu veselu mācītāja kārtu sacelt pret manim.

Tādai apvainošanai man jāsaka pretim:

1) Personas un godājamus amatus nevajag sajaukt ar kāda cilvēka liekulību vai mulķību, kas zobugalam izsmejama. Vai tad laikraksti daudzreiz nepārrunā par kādu aplamību, mulķību, negantību u. t. pr., teicēja vai darītāja vārdu nepieminot. Jo vārdi tur maz ko līdz, kur lieta pate vien svarīga. Un cik mazā svarā pie Jums, cien. Bīlenšteina kungs, pašiem stāv vārda piesaukums, to Jūs augšējā runā izrādījuši. Jūs tur nepieminat vis mana vārda, kuŗu es nebūt neesmu slēpis. Tautīgos centienus gribēdami zaimot, Jūs mani tikai par „vienu no latviešu tautības galviņām“ iegodējuši. Bet cik no „Latviešu avīžu“ lasītājiem zinās šis galviņas vārdu? Jeb vai Jūs gribējāt patiesi visus tautīgos latviešus vienā reizā par „blēžiem“, „goda laupītājiem“, „dumpiniekiem“ u. t. pr. a p s ū d z ē t ?

2) Bet kad Jūs, cien. baznīckungs, uzdrīkstaties manim bez it nekāda pierādījuma uztielēt „apmelošanu“, cita „goda apgānīšanu“ u. t. pr. \*), tad es Jums lūdzu, manim pasacīt, kurš Dieva bauslis Jūs uz tādu godīgu darbu uzaicinājis! Tā jau nav mana vaina, ka tāds „mulķisks spriedums“ par latviešiem spriests. To personu blamēt nav it nekādas vajadzības, jo mums vajag to garu piekauna staba piekalt, kas tādu teikumu spējis izaudzināt. — Ja jūs, cien. kungs, bez nekāda pierādījuma un tikai uz savu aizmetienu „ja tā būtu“ atsaukdamies, tautības centienus gribat pārvērst par „apmelošanu“, „goda laupīšanu“, „neusticības celšanu“ u. t. pr., tad Jūs vairs it nebūt „domīgi neskatāties“, bet aizmirstaties ļaužu priekšā tādā mērā, kā sevišķi mācītājam nepieklājas darīt. Jūs tikai apsūdzat, aplaunojat, bet nepierādāt. Zinām, ka tas ir pareizi, savas kārtas godu aizstāvēt, bet tas tak tik tur darāms, kur tas patiesi aizkarts, un nevis tur, kur jāsaka: „ja tā būtu“. Un ja savas kārtas godu aizstāvam, tad tas jādara ar prātu un godu. Bet savu godu neviens pareizi neaizstāvēs, ja tas aiz karstām dūsmām pats vairs nevar savaldīties.

3) Kas Jūs pārliecinājis, ka tā viena mācītāja izsacījums patiesi attiecas uz visu mācītāju kārtu, to es vēl nezinu. Es esmu skaidri teicis, ka man viens tos minētos vārdus sacījis, bet ne visa vesela mācītāju kārta. Un mans pērnājs raksts, izkura Jūs, cien. kungs, savu liecību par tautības garu gribējāt izsmelt, it nebūt nezīmējas uz „visu veselu mācītāju kārtu“, bet uz ikkatru, kas liekulis ir. Kad Jūs, cien. kungs, bijāt savas do-

---

\*) Sakait jel, kur tad es „nepastāvēju pie saviem vārdiem“, un vai tā ir apsūdzēšana, ka es kāda vīra izteikumu uzzīmējis? — Vai tad tādēļ, ka Jūs to negribat ticēt, tā lieta kļūst nepatiesa, kas tīri patiesīga? — Vai es tādēļ ienaidu cēlis, ka es patiesību sacījis!?

mas toreiz pret „Dieva aci“ izsacījuši, tad es rakstīju: „Bet ja cien. „Balt. v.“ redakcija gribētu šo bildīti pavisam atņemt, tad tas mums būtu žēl, jo viņa virs tādiem rakstiem, kur liekulību un Dieva vārdu zaimošanu norāj un izzobo, ļoti derīga tiem liekuļiem, kas aiz svētiem vārdiem slēpjas, par atgādināšanu, ka Dieva acs tomēr visu redz, kas cilvēku sirdīs dziļi noslēpts. Un ka pie latviešiem diemžēl arī tādu svētu liekuļu netrūkst, tas diemžēl tīra patiesība.“

Vai Jūs, cien. kungs, gribat pierādīt, ka „pie latviešiem“ svētu liekuļu trūkst? Jeb vai domājat, ka viņu skaits vēl par mazu? Cik es savā mūžā ievērojis, tad man rādās, ka mums tādu augļu diezgan. Pie liekuļu skaitļa pavairošanas es savu roku tīši nekad nepielikšu. Kas liekuļus grib aizstāvēt, lai to dara, bet lai sargājas no „Zobugala“ nagiem. Ka „latvieši“ esot „visa vesela mācītāju kārta“, to es nekur neesmu izsacījis, lai gan Bilenšteina kungs, laikam „skaidrākas nojēgšanas“ dēļ, manim lūkojis tādas domas uztiept, mana raksta teikumus citādi sastatīdams, nekā tie no manis sarakstīti.

Un ja nu Bilenšteina kungs patiesi gribēja pret manu rakstu vēl kādas domas izsacīt, tad to būtu vislabāki darījis „Balt. vēstnesī“. Šīs lapas lasītājiem ir mūsu abējie raksti rokā, un kur ķilda cēlusēs, tur viņa bij jo ātrāki un taisnāki nobeidzama. Kādēļ tādus klausītājus un lasītājus meklēt, kam pa lielākai daļai mūsu raksti nav pie rokas, vai ir pavisam nepazīstami. Cik no „Latv. av.“ lasītājiem tur arī „Balt. vēstnesī“?

Bet lai nu būtu ar mūsu strīdus lietu kā būdams, es jautāju: kur tad nu ir tie liecinājumi par latviešu tautības garu? Man šķiet, ka „prātiņiem vīriem“ šo divu „notikumu“ labad vēl ne naga melnums neatlec nedz priekš tautības gara „skaidras sajēgšanas“, nedz priekš viņa pareizas apspriešanas. Tas pirmais „notikums“ tikai liecina, ka tau-

tības gars pie latviešiem atmostas, bet neizrāda, ka tas kāds ļauns gars ir. Tas otrs „notikums“ uzrāda kādu spriedumu, ko senāko laiku aizspriedieni (Vorurtheil) izaudzinājuši. (Tā veselās mācītāju kārtas apmelošana un apķengāšana u. t. pr. nestāv manā rakstā, bet Bilenšteina kunga runā). Un kā Jūs paši, cienīgs kungs, caur šiem divi „notikumiem“ neesat ne pie kādas „skaidras sajēgšanas“ kļuvuši, to izrāda Jūsu paša vārdi. Pirmo „notikumu“ zīmēdami uz „goda kārību“, „uzpūšanos par niekiem“, „bezkaunību“ un „blēdību“, Jūs tak beidzot sakāt: „Ja tas tā būtu, tad lai Dievs pasarga latviešu tautu no tāda gara.“ (Lai Dievs pasarga arī citas tautas bērnus no tāda gara! Kronv.) — Par mācītāju kārtu un par mani izķengājušies, Jūs tomēr beidzot apķeraties, sacīdami: „Ja tas tā būtu, tad lai Dievs pasarga latviešu tautu no tāda gara.“ — Ja tas tā būtu, kā tas nav, tad, zināms, nedz es pūlētos tautības garā, nedz tas mani skubinātu uz „lēnumu un taisnību“. Bet tādēļ, ka tas tautības gars it nebūt tādus ļaunus augļus neatnes, kādus viņam Bilenšteina kungs grib uztiept, jo tādi augļi ir pavisam cita gara bērni, — tad lūgšim Dievu, lai tautības gars pie mums pieaug un spēcinajas, dienu no dienas jo svētīgāks un brangāks kļūdam. Ir gan laiks, ka latvieši uzsāk daudz maz sevi pašus apkopties. Tie jau diezgan ilgi dienām un naktīm priekš cītiem strādājuši, sevi pašus aizliegdamies.

Ja Jūs, cienīgs kungs, būtu patiesi gribējuši „skaidri sajēgt“, kāds tas tautības gars, kas tagad pie latviešiem atmodies, tad Jums vajadzēja drusciņ vairāk uz mūsu dzīvi palūkot un derīgākas un pilnīgākas ziņas un liecības par tautības garu ar laiku sakrāties, nekā tie no Jums par putnu biedēkļiem izrādītie divi „notikumi“, kurus Jūs grāmātās atraduši; tad Jums vajadzēja tautības gara augļus mācīties nošķirt no dažādu citu garu aug-

liem. — Iekam Jūs atkal nematies mūs, kas tagad atmodušā garā strādājam, pacienāt ar „latviešu tautas gara nelabiem augoņiem“, pārdomājiet jel, kur šie augoņi cēlušies, un kas viņiem dziļus latviešu tautas miesā un garā iedestījis un izaudzinājis. Vai to darīja tautības gars?

Par tādu svētu lietu, kāds tas patlaban atmodušais tautības gars, nevar un nedrīkst vis tik viegli spriest. Sevišķi Jums, cienīgs Bilenšteina kungs, kā mācītājam un latviešu „draugu“ biedrības prezidentam, vajadzēja gan pieglausties jo tuvāk pie mūsu tautas krūtīm, lai būtu varējuši latvju tautas tagadējo sirds pukstēšanu pilnīgāki noklausīties un patiesīgu liecību dot par šās tautas patlaban uzsāktiem tautiskiem centieniem, bet nevis mums uzbrukt ar tādu naidīgu prātu, it kā Jūs tautības garu būtu nodomājuši visdziļākos dubļos iemīt. Tāds nodoms skādē Jums jo vairāk, nekā mums.

Un vai pie latviešiem tagad atmodies tautības gars nav patiesi it nekā pastrādājis, kas lai par viņu liecina? Man šķiet, ka tai īsā laika sprīdī, kamēr mēs drusciņ pamodušies, jau daža branga liecība gaismā izcēlusēs, ka lai gan vēl maziņa, tomēr daudz ko sver, tādēļ ka visi tautas dēli vēl nepalīdz strādāt un cīnīties, un tādēļ, ka tautības garam uz ik katru soli šķēršļi un aizkārtnes pārvaramas. Jeb vai Jūs, cien. kungs, nekā nezināt par Rīgas Latviešu biedrību un viņas rūpestiem, par Rīgas Latviešu labdarīšanas biedrību un viņas aizgādību par slimniekiem un citās dzīves grūtībās iegrimušiem tautas locekļiem? Kas liegs, ka tautības gars šīm biedrībām jau dažādas atvases izaudzinājis, kuŗas atbalstu pasniedzamas nožāvē daudz rūgtu asaru vientuļiem un veselām dzimtām jeb ģimenēm! Vai Jūs saskaitījāt tās gaitas, tos pūliņus, kuŗus ar priecīgu prātu tie latvieši izdara, kas „domīgi neskatās“, bet droši pieķeras pie tā darba,

uz kuŗu tautības gars uzaicina ikkatru tautas dēlu! Jau dziedāšanas biedrības, grāmatu krātuves un teātra izrādījumi pajautrina un ieliksmo un atspirdzina latvieŗu noguruŗos prātus pa kalniem un ielejām; tie mācās atkal cienīt savu sentēvu garīgās mantas un censties pēc tēvu tēvu krietniem tikumiem. Vēl skolā būdami jaunekļi un dzīvē iestājuŗies vīri sāk atsvabināties no aplamās ākstīšanās un liekuŗoŗanas, kas, diemžēl, arī pie mums parādījās un vēl parādās un kas savā laikā arī lielo vācu tautu rautin aizrāva uz to, visu pakaļ darīt, ko toreiz slavenākie francūŗi darīja.

Bet neba man ņe visas tautības gara zīmes saskaitāmas. Kas ar tām grib iepazīties, tas lai meklē un rok, bet jo dziļāki, nekā līdz studierējamā kambaŗa galdam. Es tādēļ it nebūt nesaku, ka grāmatas un citi raksti nedodot nekādu liecību par tautības gara atmoŗanos. Juŗa Alunāna raksti, kā „Sēta, daba, pasaule“, viņa „Dziesmiņas“, nelaika „Pēterburgas avīzes“, „Mājas viesis“, „Balģijas vēstnesis“, „Latv. avīzes“ un daudz citi raksti liecina gan, ka mēs jau sākam tautības garā cīnģties. Un es pats pērn seviŗķu grāmatiņu („Nationale Bestrebungen“) sarakstģjis, liecinādam, kāds mūsu tautības gars, proti ne tāds, par kādu tā vācu avģze „Zeitung für Stadt und Land“ to aizpēlusi. Un Jums ņi grāmatiņa arī rokā. Jūs par ņo grāmatiņu, kuŗā es plaŗāki par mūsu tautģgiem centģnģiem pārrunāģjis, manim paŗam liecģbu piesģtģjuŗi caur vēstuli. Jūs toreiz rakstģjāt: „Es steidzos Jums daudzreiz pateiktģies par Jūsu broŗģuru, ko es ar lielu vērģbu lasģjis un par ko es priecāģjos, tanģi atrazģdams tik daudz lēnuma un arī taisnģbas, kas diemžēl nevis vienumēŗ, bet tikai reti latvieŗu rakstos atronams, ja tie zģmēģjas uz tautģbas lietu.“ (Vāciski rakstģtģ vēstulē skan ņie vārdģ tā: Ich beeile mich Ihnen den besten Dank zu sagen für die Broschũre (Nat. Bestr.), die

ich mit grossem Interesse gelesen und in der ich mich gefreut habe so viel Ruhe und auch Unparteilichkeit zu finden als keineswegs immer, im Gegenteil selten die literarischen Auslassungen der Letten in der Nationalitätsfrage charakterisiert.“).

Ja nu Jūs, cien. kungs, uz visādu vīzi gribējāt iz maniem rakstiem liecību dot par manu tautīgo cīnīšanos, vai tad nebūtu tas jo pieklājīgi bijis, ka Jūs šo spriedumu par manu grāmatiņu citu priekšā būtu izsacījuši, bet nevis manim tos „mīļos vārdus“ atrakstījuši. Jo šī grāmatiņa tak sevišķi izrāda, kādā tautības garā mēs cīnāmies un vēl turpmāk cīnīsimies!

Jūs, savu runu beigdami, sakāt: „Kad tas tautības gars iraid: mīlēt savu dzimteni un tēvu zemi, mīlēt savas tautas bērņus un locekļus, mīlēt tos ne ar tukšiem vārdiem, kas gan skan kā tukšas bungas, bet ar ticīgu pūliņu un kalpošanu brāļiem par labu, paši aizliedzoties, un vēl: mīlēt un cienīt savu mātes valodu, to kopt un pareizi valkāt, un vēl: godāt savus vecākus un visu to, kas no veciem laikiem labs uz mums ir nācis, svētumu neizzobot (bet tak „mulķiskus spriedumus“! Kr.), nešaubīgi turēties pie tēvu ticības, ne pie vecu ļaužu, bet pie tēvu ticības, pie tās ticības, kas tēvus grūtos laikos spēcīnāja un iepriecināja un bez kā dēliem spēka un miera nebūs, — — kad tāds būs tas latviešu tautas gars, tad es spriežu, ka latviešu draugu biedrība, ir tie no latviešu cilts dzimušie locekļi, ir tie citi latviešu „draugi“, to cienīs, un tas nebūs cits gars, nekā tas līdz šim Latviešu biedrībā valdījis.“

Es nu Jūs lūdzu, cien. kungs, pasacīt, kuŗu no šiem teikumiem Jūs neesat manā grāmatiņā par „tautīgiem centieniem“ lasījuši, jeb pierādīt, kuŗš no šiem vārdiem tur vēl nav atronams! Vai ne-

būtu pieklājies „Latviešu draugu biedrības“ locekļiem uzrādīt to grāmatu, kurā tās minētās domas, ko Jūs šē tikai īsi pieminējuši, jo plašāki izsacītas un par derīgām, labām un vajadzīgām izrādītas, kurā „daudz lēnuma un taisnības“? Bet tad, zināms, Jūs nebūtu varējuši tā izrunāties par mūsu „bezgodību, blēdību, apmelošanu, uzmusināšanu uz ienaidu, par latviešu tautas gara augoņiem“ u. t. pr.

Visu, ko es tagad priekšā cēlis, apdomājot, varētu dažs no cien. lasītājiem jautāt, kāds jēl ir Bīlenšteina kunga dusmu un pretestības īstais cēlonis, jo ka tie divi „notikumi“ vien nevar tādas dusmas pret „tautības garu“ sacelt, to nojēdz ikkatrs prāta cilvēks. — Varbūt, ka dusmu īstais cēlonis Bīlenšteina kungam pašam nav pilnīgi samaņā cēlies. Es gribu šē uz to noslēpumu norādīt.

Kas tik tagad kādu laikrakstu lasa, tas dabūn ziņas par to lielo pretestību, kas tagad pa visu Vakarēiropu pret baznīckungiem saceļas. Šāda pretestība aug dienu no dienas. Zināms, ka baznīckungiem tas visvairāk pie sirds ķeras. Un kad nu redzams, ka tas pretestības gars arī pa visu Vāciju līdz pat mūsu robežām kājās, kas tad lai brīnās, ka dažs no mūsu miera zemītes iemītniekiem aiz bailēm sāk domāt, ka arī pie mums jau uz atspertnēm sacēlies. Arī Bīlenšteina kungs šādas ziņas ar aizgrābtu sirdi būs daudzreiz lasījis. Cik daudz patiesīgu iemeslu viņam no šī gara sacelšanās bīties, to es nezīnu. Bet to mēs redzam, ka viņš no šī gara bīdamies, pašu tautības garu un viņa augļus vairs nespēj lāgā saredzēt. Tas ir tas pirmais iemesls, kurā dēļ Bīlenšteina kungs domā, un diemžēl, ņēmies cītiem iestāstīt, ka mēs tautīgie latvieši cīnoties „ne no tautības puses“, bet caur daudz cītiem spēkiem aizrauti, kas sirdis spīež un vada un

kas pa visu pasauli, ne tik vien pa mūsu tēvu zemi, parādās."

Tāds sāpju kliedziens atgādina to aitu ganu, kas par niekiem tik ilgām sauca, ka vilks jau esot klāt, līdz beidzot tas arī patiesi atnāca. Daudzkārt vēlīgi iztraucinātie ļaudis tad vairs šim ganam neticēja, kad patiesas briesmas uzbruka.

Otrais dusmu cēlonis ir tas notikums, ka mēs tautīgie latvieši, lai gan daži no mums māc vāciski runāt, tomēr gribam latvieši būt un palikt ar miesu un dvēseli. Ka latviešu tauta vairs negrib un nevar būt kalponīte, bet grib būt sava īpaša, lai gan maza tauta, tas iekarsināja jau dažam asinis. Arī Bīlenšteina kungs nespēj panest tādas domas, ka mēs vēl neesot pārvācināti. Kas citādi domā, tam nav vairs it nebūt prāta, tā saka „Zeitung f. Stadt u. Land“, un Bīlenšteina kungs, tādas domas par pareizīgām atrazdams, nosauc sevi un sava prāta draugus par „prātīgiem vīriem“, — kaut gan sevuzlielība nav īsti teicama.

Nelaiķa Ulmaņa tēvs jau 1847. gadā, par Vidzemes skolām no pagājušā gadu simteņa stāstīdams, piemin un izzobo to ērmīgo pašaudzināto teicienu jeb provinciālismu: „vācisks latvietis“\*). Un daži šo baltu dienu ticēt tic, ka ikkatrs latvietis, kas uz augstākas kultūras stāvokli paceļas, un kas sevišķi vāciski māc runāt, jau esot vācietis, un nevis mācīts jeb izdailēts latvietis. Tā tad augstprātība, ar kādu senāko laiku aizspriedumu (Vorurtheil) apvaislota, ir dzemdējusi: „latviskus vāciešus“ jeb „vāciskus latviešus“.

---

\*) Skaties iekš: „Mittheilungen und Nachrichten“ Band VII. Heft. 2. Tur stāv tie Ulmaņa ļoti zīmīgie vārdi: „Ein Pröbchen von unserem eigenthümlichen Provincialismus! In Paistel heisst der Küster „von unteutschen Aeltern geboren, aber nun ein Teutscher“; und in Ubbenorm ist der Schulmeister „ein teutscher Lette“. Tādas liecības jau no pagājušā gadu simteņa!

Un ja nu Jūs, cien. Bilenšteina k., arī pie tādām domām turēdamies, nespējat citādi spriest, kā tikai tā, ka latvieši jau esot pārvācināti, tad palieciet lūdzami pie sava prāta. Bet neņematies mūsu tautīgos centienus bez nekāda pareizīga iemesla nicināt un zaimot un tos aplaunot par tādiem, kādi tie nebūt nav. Ja Jūs patiesi „domīgi skatīsities“ uz mūsu tautības garu, tad mēs Jūs nekad nespiedīsim tautības garam piemesties. Bet ja Jūs mūsu centienus gribat vainot, tad Jums jāpierāda, kur kāda patiesa vaina, citādi Jūs tik naidīgu rūgtumu sacelsit pret sevi un savu kārtu. Mēs tautīgie latvieši esam tādi pat maldīgi cilvēki, kā citi mātes bērni. Kļūdas ir un būs diemžēl arī pie mūsu tautīgiem centieniem uzrādāmas. Bet to var arī lēnā garā darīt, pie taisnības turoties.

Jūs savu spriedumu par latviešu tautības garu uzsākuši ar šādu teikumu: „Kad tauta atmožas un ceļas savā tautības garā, tad tas var būt labi, jauki un svēti, un tas arī var būt negodīgi, muļķīgi un par apsmieklu, un tas arī vēl var būt viduvēji, tā ka gods ar negodu, gudrība ar muļķību, jaukums ar nejaukumu sajukuši.“

Tie nu ir smuki vārdi, bet tie pirmie divi teikumi nesakrīt ar dzīvi kopā. Sakait tak, cien. kungs, kuŗa tauta tad tā savā tautības garā ķēlusies, ka tur viss bij labi, jauki un svēti? Un tādu tautu Jūs arī nevarat nekur uzrādīt, kur tautības gara atmošanās būtu notikusi nemaz citādi, kā negodīgi, muļķīgi un par apsmieklu. Tautības gars parādās cilvēku darbos. Cilvēki, lai būtu kādas tautas bērni būdami, ir maldīgi radījumi, lai gan daži domā, ka viņi kaut jel tautības lietā drusciņ nemandīgi esot. Tādēļ tad nu pie cilvēku darbiem kļūdas un vainas dažādas atronamas visur. To redzam arī pie it slavenām tautām.

Bet ja nu Jūs, cien. kungs, ar minēto pamata teikumu savu pārspriedumu par latviešu tautības

garu uzsākdami, nezinājuši sacīt neko labu, jauku un svētu, bet tik vienīgi no mūsu negodības, muļķības un apsmieklības runājuši; tad man šis Jūsu pamata teikums izrādās gluži līdzīgs tam teikumam, ko es dzirdēju spriežam par tiem latviešiem, kas pēc augstākām skolu mācībām cenšas. Tā starpība ir tikai tā, ka vienam nepatīk, ka latvieši pēc augstākām skolām dzenas, tam otram riebjas, ka mēs tautības garā mostamies.

Tāds bij tas noslēpums. Es ceru, ka man būs laimējies, tautības gara apļaušanas īsto cēloni pareizi iezīmēt.

Beidzot mums vēl jāievēro šis Bilenšteina kunga izsacījums: „Vēsture arī māca, ka pat tos slavenākos vīrus katra partija par tiem savējiem saukusi.“

Šis teikums tak zīmējas uz to, ka es Bilenšteina kungu daudzkārt mēdzis pieminēt, par tautu un tautīgiem centieniem, par mūsu tautas cienītājiem un īstiem draugiem runādams. — Piedodiet, cien. Bilenšteina k., ka es, nekā ļauna nedomādams, to darījis. Tiesa gan, Jūs esat un paliksiet slavens vīrs, jo Jūs sarakstījuši brangas, teicamas grāmatas par mūsu valodu; bet grāmatas jau neraksta tikai aiz tautas mīlestības vien. Cilvēku mīlestība var būt dažāda un var nesties uz dažādām dārgām lietām. Tādēļ tad nu es Jūsu slavu tai ziņā jo turpmāk vairs nemazināšu, Jūs pie tautas partijas pieskaitāms. — Bet vai Jūs arī skaidri zināt, kādēļ es līdz šim tādu prātu uz Jums turējis? Un kādēļ es Jūs par latviešu tautas mīlotāju un cienītāju turējis? Tādēļ, ka es tādus vārdus biju Jūsu rakstos daudzreiz lasījis un ka Jūs pret mani izteikumiem par Jums nekad nebijāt pretojušies — līdz šim.

Pēc visiem piedzīvojumiem un pēc tām liecībām, kuŗas Jūs man pasnieguši, saprotu gan, kādēļ Jūs negribat būt pieskaitāms pie mūsu partijas. Es ceru tādēļ, ka mēs uz nākošām dienām cits citu

arvien ja skaidrāki sapratīsimies. Bet to Jūs jau būsit laikam ievērojuši, ka tautības gara aplaunojums nedz Jums, nedz visai veselai mācītāju kārtai uzticības mēru nepavairo. Tādēļ būtu gan labi, ka Jūs sevis un savas kārtas labad nenodarbotos ar naidīgu aplaunošanu un apvainošanu. Kas grib, lai viņam uztic, tam vajag uzticību izpelnīties. Latviešu tauta nav vis mācītāju kārtas dēļ no Dieva radīta, bet mūsu mācītāji ir no piederīgām valdības tiesām latviešu draudžu labad savā amatā iecelti, lai tie par latviešu dvēselēm rūpējas un gadā, bet nevis lai latviešu tautas dēlus sarīdītu citu pret citu un visu mācītāju kārtu saceltu pret tiem, kas par savu tautu cīnās.

Man ir gan žēl, ka es Jūsu personas dēļ, cien. Bīlenšteina k., tik ļoti esmu aļojies. Un diemžēl nevien es; jo citi būs Jūsu „laipnīgiem“ un „mīļiem“ vārdiem tāpat ticējuši, kā es to darījis, nekā ļauna nedomādami. Tomēr Jums, cien. kungs, būs arī zināt, ka tāds rūgts piedzīvojums, tautīgo latviešu pārliecību it nebūt nevar maldināt. Tas mums jo stipri atgādina to sakāmo vārdu: „Uzticies, bet skaties, kam tu uzticies.“

Tādēļ es Jūs, dzīvos tautas dēlus, kas ar miesu un dvēseli grib stāvēt pie savas tautas un tēvzemes, lūgtin lūdzu nepazaudēt savu mierprātību, kad kāds, kas nevar būt tautīgās partijas loceklis, arī izsaka, ka viņš pie mūsējiem negrib piederēt. Ar lēnumu, taisnību un goda prātu cīnīsimies pret saviem pretiniekiem kas mūsu tautu un mūsu tautīgos centienus grib dubļos iemīt. Lai patiesības gaismā ir mūsu karogs, kas mūs savieno; lai neizlocīta taisnība ir mūsu šķēps, ar ko karot pret netaisnību; lai nešaubīga pienākuma samāņa ir bruņas, kas mūs izsargā no nāvīgiem cirtieniem; lai skaidra tēvu zemes mīlestība mums der par avotu, iz kā smeļams

spēks un atspirgums, kad spēki kam pagurtu dzīves grūtībās.

Droši un nepiekusuši strādādami, no ikkatra velīga trokšņa sargādamies, lai apliecinām ar darbiem, ka mūs vada tautības gars un nevis „kādi ļauni spēki“.

1873.

## Palīdzies sev pats.

„Dievs tam palīdz, kas sev pašam palīdzas,“ tā skan sakāmais vārds, kas ar īsiem vārdiem apzīmē daudzkārtīgo ievērojumu gala panākumu. Sevpalīdzības spēks ir īstās dabīgās zaļoksņības sakne pie ikkatra cilvēka par sevi ņemot, tas ir: pie katra ī p a t ņ a jeb indivīda, un pie cilvēku dzimuma vispārīm sevpalīdzība parādās par īsto tautīgā spēka un stipruma avotu. Palīdzība no ārienes var dažu savādīgu augļu dēļ daudzkārt pašu spēkus mazināt, bet palīdzība no iekšpuses izrādās vienumēr par spēcinātāju. Tas darbs, kas priekš cilvēkiem vai priekš kādas ļaužu kārtas tiek padarīts no citiem, iemidzina to svētīgo dzenuli, kam vajaga skubināt, lai tie kaut ko paši par sevīm gādā, un tādi ļaudis, kas par daudz tiek rīkoti un vadīti, beidzot iekrīt neizbēgamā palīdzības trūcībā.

Pat tie vislabākie iestādījumi nespēj cilvēkiem nekādu darbīgu palīdzību pasniegt. Tie tikai spēj par to gādāt, ka tas var svabadi attīstīties un savu labklājību pavairot. Tomēr cilvēki vienumēr mēdz labprāt domāt, ka viņu laime kļūstot vairāk nolemta caur iestādījumiem, nekā caur pašu izturēšanos, un tādēļ likumu došanai, kā rasmīgai labklājības sekmētājai mēdz daudzkārt piešķirt pārāk lielu svaru. Valdīšanas darbs ir negatīva aprobežošana un nevis pozitīva strādāšana, un viņas īstā vērtība pastāv iekš tā, būt par sargu dzīvībai, brīvībai un īpašumam. Labi likumi galvo par to, ka cilvēks par kādu mazu upuri (meslu) no savas puses baudīs sava miesīgā vai garīgā darba augļus; bet nekāds likums, lai tas būtu bargs cik bargs būdams, nespēs

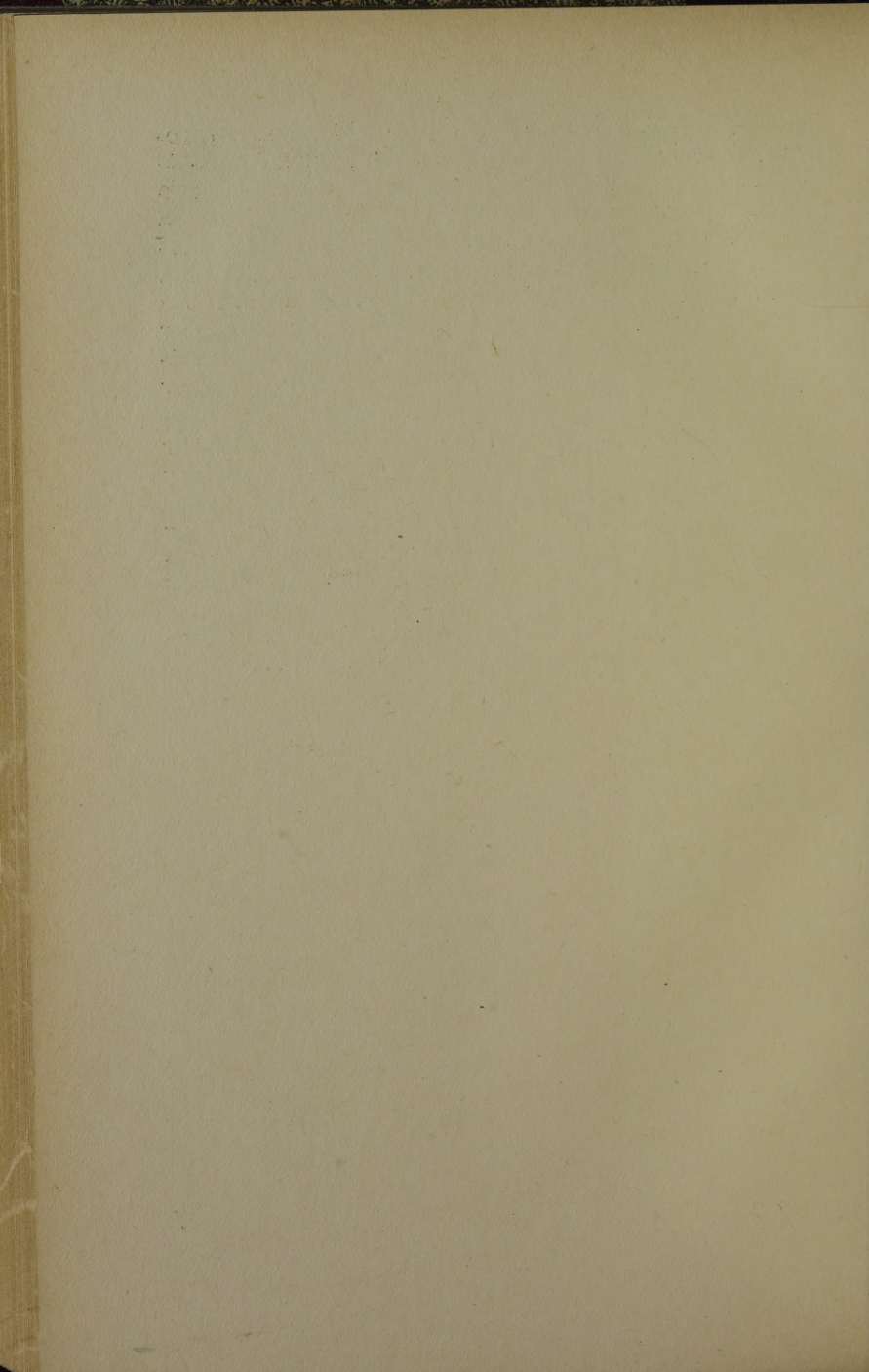
sliņķus pārvērst par uzcītīgiem, izšķērdējus par tau-pīgiem, dzērājus par sātīgiem. Tādu pārvēršanu var tik padarīt strādība, saimība un īpatņa sevaiz-liedzība, tas ir caur labākiem tikumiem un nevis caur plašākām tiesībām.

Valdība par kādu tautu mēdz tikai to īpatņu at-blāzma būt, no kuņiem pate tauta pastāv. Tā valdība, kas tautai aiztek tālu priekšā, kļūst tomēr uz tautas stāvokli norauta, un tā valdība, kas tautai paliek pa-kaļā, tiek beidzot pacelta uz tautas stāvokli. Tautas viskopīgais raksturs tiešām piemērīgi iztēlojas gan likumos, gan valdībā tik pat dabīgi, kā ūdens savu virsotni vada. Krietna tauta tiks krietni valdīta, nekrietna un samaitāta turpretim nekrietni. Visādi ievērojumi mums caurcaurim pierāda, ka jebkuŗas valstības svars un stiprums sakņojas vairāk pavalst-nieku raksturā, nekā iestādījumu savādībā. Jo tauta ir īpatņu satvars un viņas izglītojums ir vīru, sievu un bērnu izglītošanās auglis, jo no viņiem pastāv pavalste.

Jebkādas tautas uzzēlums pastāv tai uzcītības, jaudības un godības daudzumā, kas kopā saņemot atronas pie viņas īpatņiem; un kādas tautas panī-kums nav cits nekas, kā šo īpatņu slinkuma, savtī-bas (egoisma) un noziegumu lielums. Ko mēdz no-saukt par sociāligiem (sadraudzes) ļaunumiem, ir visvairāk ačgārnas dzīvošanas sekme, un kad tādus ļaunumus mēģina izdeldēt caur likumiem, tad tie ieronas citādā veidā jo kuplāki, ja cilvēku pašu dzī-ves un rakstura nolemšana netiek līdz pat saknei pārlabota. Ja šīs domas pareizīgas, tad, saprotams, ka tas augstākais patriotisms, tā diženākā cilvēku mīlestība neparādās vis tik daudz iekš likumu pār-grozišanas un pārlabošanas, kā iekš tās palīdzības un tā dzenuļa, ko cilvēkiem pasniedz, lai tie caur brīvu, svabādu un īpatnīgu strādību paceļas jo aug-stāki un kļūst jo pilnīgāki.

Tas gan caurcaurim ņemot nav no tik liela svara,

ka kāds cilvēks tiek no ārpusē valdīts, bet turpretim viss, itin viss stāv atkarā no tā, kā katrs īpatnis par sevi valda. Tas vēl nav tas visupēdīgais vergs, kas no kāda varmāka tiek kalpināts, lai tā gan ļoti liela nelaime, bet tas, kas ir nemācības, savtības un negantības kalps. Tautas, kuŗas tādā ziņā iekšķīgi kalpinātas, nespēj, tikai valdniekiem vai valdības iestādījumiem pārmainoties, jau kļūt par brīvām. Un kamēr tā nesvētīgā apmānīšanās pastāvēs, ka brīvība atronama valdības savādībā, tāmēr viņas pārmainījums, lai tas būtu gādāts kā gādāts, tik pat maz pastāvīgus augļus atnesīs, kā tēlu mainīšanās pie ēnu spēles. Drošs brīvestības dibinājums atbalstās uz īpatņa rakstura; tas ir tas īsti drošais galvotājs par pavalstes drošību un par tautas uzzelšanu. Džonam Stjuartam Millam ir pilna taisnība, kad tas saka, ka varmācības visļauņākās sekmes tik tad parādās, kad īpatnība iznīcināta, un ka ikkatrs iestādījums, kas īpatnību izdeldē, ir varmācība, lai to citādi nosauc kā nosaukdami...



II



## Kādu laikrakstu jeb avīžu jau tagad latviešiem vajaga.

Mums tagad trejas avīzes. Visas trejas, zināms, katra savā vietā, diezgan labas, bet ar tām vairs it nekādi nepietiekam. Tikai tumsības cienītājiem un verdzības mīlotājiem laikam ar šām trejām jau par daudz. Un tautu mērdelētājiem un nicinātājiem ziņa par jaunām latviešu avīzēm būs tiešām ļoti nepatīkama ziņa. Bet ko lai darām? Laika straumi apturēt taču nespējam. Pasaule griežas un grozās, un saule uzlec ikkatru rītu no jauna, un tā būšot līdz pat pasules galam.

Mūsu dienās cilvēks grib un var katrs savus spēkus jo pilnīgāki izlietāt, nekā tas līdz šim bijis iespējams. Tādēļ top gādāts par visdažādām skolām un mācībām bērniem un jaunekļiem un jauneklēm. Bet skolu beigušiem atliek vēl daudz ko mācīties. Še palīdz daudz ko labas grāmatas un derīgi laikraksti jeb avīzes, lai spētu vajadzīgās ziņas un mācības drīzumā pa ļaudīm izpaust. Prāta cilvēks grib zināt vispirms, kādi laiki tēvzemei: vai visur iet krietni uz priekšu, jeb vai nē — un kādēļ nē? Kas tie kavēkļi, tie šķēršļi u. t. pr.? Prāta cilvēkam klājas zināt, kā tagad caurcaurim ņemot iet pa visu plašo pasauli, proti, vajag zināt, kādus darbus tagad krietnākās tautas izstrādā un uz ko tagad visu cilvēku cilts jo vairāk cenšas; vajag zināt, vai ļaužu aizstāvētāji un mīlotāji dabūn virsroku pret ļaužu nicinātājiem un spiedējiem. Tā atronam daudz ziņu, kas prāta cilvēkam klājas un vajag zināt un par kurām arī mūsu tagadējās avīzes cik necik pasniedz;

bet pilnīgas ziņas tās nevar pienest jau sava ma-  
zuma dēļ.

Otrkārt, ikkatrs prātīgs un apgaismots cilvēks rū-  
pējas vēl īpaši par savas kārtas labklāšanos, sava  
amata uzzelšanu un izplaukšanu u. t. pr. Daži grib  
savus piedzīvojumus un ievērojumus citiem par labu  
laist; daži atkal kāro it karsti pēc tām mācībām,  
pēc tiem izgudrojumiem, kuŗi citā pasaules gabalā  
pie viņu kārtas vai amatu izstrādāšanas atrasti un  
ieņemti. To visu, zināms, vienā nedēļas lapīnā —  
un lai ar būtu labi paliela — nevar ne pieminēt,  
kur nu vēl pieklājīgi un pilnīgi lasītājiem pēc prāta  
priekšā celt! Tādēļ vajaga šai darbā daudziem da-  
līties.

Treškārt, jāapdomā, ka latviešiem tagad iet ar rak-  
stiem tāpat, kā citām tautām, proti, visi lasītāji nestāv  
virs vienāda mācības un apgaismošanas stāvokļa.  
Citi tikko kādas ziemas pagasta skolā bijuši, citi  
mācījušies kreiskolā un ģimnazijā, vēl citi savu  
apgaismošanu ūniversitātē smēlušī. Tādēļ nepatik  
visiem latviešiem jebkuŗš raksts. Arī visi, kas lat-  
viski prot runāt, nespēj visu saprast, kas lat-  
viski rakstīts, jo daži raksti nav bez augstākām,  
dziļākām mācībām saprotami, lai arī tā valoda, kuŗā  
tie rakstīti, būtu diezgan labi pazīstama. Tāpat ir  
arī pie citām valodām. Tavā tuvumā, mīļais lasī-  
tājs, būs laikam kāds puskokalēcējs, proti tāds vī-  
relis, kas savā aplamībā domā, ja tik svešas valodas  
prot, tad jau visus rakstus arīdzan varot saprast.  
Viņi labprāt kaunas savu mātes valodu runāt un  
penterē šā tā citādi — pie mums visvairāk vāciski.  
Un diezin vai nebūs kāds ņēmies ir tevi pašu uz  
tādu aplamības ceļu pavest, jo tagadējos pāriešanas  
un sajukšanas laikos tādi jaucēji prot labi zvejot.  
Noej pie tāda vīreļa un lūdz, lai viņš tev saka, ko  
šie vāciskie vārdi un teikumi gan nozīmē: „Zeit  
und Raum sind keine Qualitäten der Empfindung,  
gehen aber aus den Empfindungen mit Nothwendig-

keit hervor; sie liegen nicht im Inhalte der einzelnen Empfindungen, sind aber eine Form, die sich durch einen nothwendigen Machanismus überall da einstellt, wo eine Mehrzeit von Empfindungen unter bestimmten Voraussetzungen im Bewusstsein in Wechselwirkung getreten ist."

Te tu atradīsi, kā tā liekā greznošanās ar citu putnu spalvām nekā nelīdz pie mācītu cilvēku rakstu saprašanas; tur nelīdz cits nekas, kā mācība un apgaismošana pate. Tādēļ tie ir aplamnieki, kuŗi kādu it labu un krietnu latvisku rakstu izlasījušies, bet viņu nesaprazdami, to tur par sliktu rakstu; jo tur nav rakstam vai rakstītājam vaina, bet lasītājam pašam, jeb viņa audzinātājiem un skolotājiem, kuŗi viņa garu nav vairāk modinājuši un spēcīnājuši. Tomēr augstāki mācītiem cilvēkiem vajag arī savu rakstu, lai arī nemācītie jeb mazmācītie tos nespētu ar pilnīgu saprašanu lasīt. Tā tas ir visur pasaulē, tā tas arī pie mums; tur prātīgam cilvēkam nav neko brīnīties nedz tiepties.

Beidzot vēl jāpiemin, ka dažiem latviešiem, kas kārīgi uz lasīšanu, diezgan daudz vaļas ar rakstiem un grāmatām nodarboties; citiem turpretī ļoti maz vaļas, tie nevar biezas grāmatas un lielas avīzes lasīt, tiem jāpietiek ar sīkākiem, strupākiem rakstiem.

To visu pārdomādami, atskārsim, ka latviešiem jau tagad vajaga, ja ne vairāk, taču šādas avīzes jeb laikrakstus:

1) Avīzes priekš zemes kopējiem, manis pēc ar vārdu „Vārpa“, kur būtu lasāmas labas mācības un derīgas ziņas par saimniecību, par tīrumu kopšanu; lopu audzināšanu un barošanu; par dārzu ietaisīšanu; par jauniem rīkiem un ieročiem pie zemnieku būšanas; par bišu dārziem u. t. pr. Tādai avīzei vajadzētu būt ar bildēm puškotai, bet, zināms, ne visai dārgai.

2) Avīzes priekš skolām sen pagērētas, tomēr liekas velti līdz šim uz sevi gaidīt.

3) Avīzes, kas īpaši skaidras un plašas ziņas dod par visu plašo Krievzemi, par turienes latviešu kolonistiem u. t. pr. Šādām avīzēm nevajadzētu numuros iznākt, bet mazās burtnīcās jeb sašuvumos, arī ne nedēļām, bet kādas 4 vai 6 reizes par gadu.

4) Avīzes, kas dod skaidras, patiesīgas un plašākas ziņas par visām pasaules daļām, par viņu tautām, valstīm, ticībām; dažādu tautu darbiem, tikumiem un netikumiem, par mākslību (jeb industriju), par svešo zemju dabīgo būšanu, par turienes augiem, dzīvniekiem un minerāliem u. t. pr. Šādai avīzei vajadzētu būt arīdzan greznotai ar bildēm, labākas svešo lietu un būšanu izprašanas dēļ.

5) Zobugala jeb smieklu avīzes mums ļoti vajaga, jo latviešiem patīk gara dzirksteles mest un tādas lasīt. Dažs latvietis, kam Dievs jautru prātu un priecīgu sirdi devis, nožēlo vēl šodien, ka senākais Pēterburgas „Zobugals“ tai kaušanā ar „bizmaņiem“ zobusāpes dabūdam, savu jautro ģīmi ļaudīm vairs nerāda. Nu būtu laiks atkal savu ceļu un cīnīšanos uzsākt, jo nu ir „Zobugala“ cienītāju simtreiz vairāk, nekā priekš 10 gadiem atpakaļ. Un dzelzceļu arī jo vairāk, tādēļ ceļš jo vieglāks un īsāks.

6) Avīzes priekš jaunekļiem un jauneklēm, kur būtu lasāmas derīgas mācības, jauki stāsti, dziesmiņas, mīklas u. t. pr. Ar bildēm. Tagad bērni lasa tās priekš pieaugušiem sarakstītas avīzes, un tad notiekas, ka bērni, vēl tīri smurguļi būdami, dažādas norāšanas un pārmācīšanas rakstus tādās avīzēs lasīdami, iemācās māti nosaukt par „vecu bābu“ u. t. pr. To esmu pats dzirdējis, pats piedzīvojis. Otrkārt, atron iekšā lapiņā, kas gan priekš pieaugušiem prāta cilvēkiem top sagādāta, taču arī

tādus stāstīņus, kas īsti priekš mūsu maziņiem derīgi, bet nevis priekš pieaugušiem cilvēkiem.

7) Īpašas stāstu avīzes priekš tādiem, kas labprāt neko citu nelasa, kā jaukus stāstus, smukas teiksmas u. t. pr. („Mājas Viesis“ pa daļai pēc šāda nolūka cīnās).

8) Avīzes priekš augstāki mācītiem, kur iekšā plašākas politikas ziņas un daudz citas lietas, kas mācītiem latviešiem der zināt. („Baltijas vēstnesis“ šādu darbu gan pa daļai uzsācis strādāt, bet viena numura par nedēļu ļoti maz priekš šāda augstāka stāvokļa).

9) Laikraksts par latviešu senību, ticību, valodu, tautas dziesmām u. t. pr. top gan sagādāts un ļaudis laists jau senus gadus, bet, diemžēl, tikai pa daļai latviešiem pieietams, jo lielākā puse no šī laikraksta tapa līdz šim vāciski sarakstīta. Var cerēt, ka uz priekšdienām būs otrādi. Šis raksts, uz ko es te zīmējos, ir Latviešu draugu biedrības „Māgazīne“.

10) Vai priekš kādas amatnieku kārtas tagad jau vajadzētu īpašas amata avīzes sagādāt, to es neprotu tagad apspriest. Bet to jau zinu, ka mūsu skrodeļi būs tie pirmie, kas par to gādās, ja tik vajadzība un iespēšana būs jūtama. Ka skrodeļi prot un spēj par sava amata mākslīgu izstrādāšanu rūpēties un gādāt, to apliecina jau Dālmaņa „Skrodeļa grāmata“.

Vai nu visas tagad vajadzīgās avīzes vienā gadā uzsāksies, kas to varētu iepriekš nospriest? Tagad ļaudis strādā ļoti žigli, čakli un uzcītīgi, tiklīdz kā tie aizsniedzamo nolūku ieraudzījuši. Bet ja dažam lasītājam tomēr skābums lūpas sarauj, par šo laikrakstu vajadzību lasot, tad lūdzu man vainu neuzgriezt, jo tā tas jau iet pasaulē: „cilvēks spriež, Dievs griež“.

1870.

## Vēl kāds vārds par latviešu laikrakstu lasīšanu.

Tādu rakstu mums ļoti vajadzīgs, kādu mēs „Bal-  
tijas vēstneša“ 27. num. dabūjam lasīt, proti „Lat-  
viešu laikrakstu lasīšana“. Kādēļ? Tādēļ, ka šis  
raksts patiesi zīmējas uz mūsu pašu dzīvi, un ne-  
labumus uzrādīdams, paskubina un ierāda, kāds ceļš  
mums jāstaigā. Cienijams rakstītājs ņemies pierā-  
dīt, ka latviešu laikrakstu lasītāju skaitu vajag pa-  
vairot. Bet viņš zīmējas tikai uz vienu ļaužu kārtu,  
proti, uz zemniekiem, uz saimniekiem un kalpiem.  
Pret visu to, ko cienijams A. A. sacījis, negribu un  
nezinu šinī brīdī it neko pretī runāt. Es tik gribu  
atgādināt, ka pie augstāk mācītiem latviešiem arī  
vēl iet it nepieklājīgi kūtri ar latviešu laikrakstu  
lasīšanu. Tādēļ „brāļi, brāļiem palīdziet“ der arī  
priekš tiem augstākas dzīves kārtas latviešiem. Jeb  
vai patiesi jau visi latviešu skolotāji uz zemēm un  
pilsētās, vai latviešu mācītāji, aptieķeři, dakteři, tie-  
sas kungi — studenti u. t. pr. pieklājīgi rūpējas un  
pūlējas par latviešu laikrakstiem? Bet ja drusku  
dziļāki ieskatāmies šai augstāk skolotu latviešu dzī-  
ves būšanā, tad atronam, ka daudz no viņiem —  
kauču tie vēl Latvijā dzīvo un latviešu gardu maizi  
labprāt ēd — tomēr jau ārpus latviešu tautas rūpē-  
jas un cīnās. Latvieši tiem vai nu bijuši vai nē,  
ja daži jau tik tālu noklīduši, ka viņiem tīri pre-  
tim, kad par latviešu tautas atspirgšanu un atdzīvi-  
nāšanos kāda runa ceļas. Tādēļ lēti saprotams, ka  
tie ugstāk skolotie nav vis arī tie čaklākie latviešu  
laikrakstu lasītāji. — Par tādu nepieklājīgu tautas  
dēlu izturēšanos būtu gan ko brīnīties, ja mēs ne-  
zinātum, iz kāda purva tie nešķīstie tvaiki sacēlu-

šies un vēl sacēlas, kuŗi mūsu prātu ar cietiem sodrējiem apmet. Še ir daudz un dažādu vainu. Kas viņas spētu isā brīdī visas saskaitīt? Bet kādas no tām svarīgām tomēr atgādināšu, lai cits citu labāk saprotamies.

Verdzības laiki mūsu tautai ir bezgalīgu nelaimi atnesuši. Tagad gan verdzība pate caur likumiem atcelta, bet vergu gars vēl nav pilnīgi no mūsu tautas izzudis, un daži šī laika netikumi parādīsies vēl pie mūsu bērnu bērniem. Verdzības laikā bez dažām citām lietām jau pie valodas varēja vergus no vergu turētājiem izšķirt, jo toreiz nebij vis brīv latviešiem svešas valodas mācīties, kā tagadējos laikos. Kaut nu šodien katrs latvietis, katra latviete vaļīgi jeb brīvi cilvēki, tad tomēr mums vēl tie bijušie laiki piemiņā palikuši un mūs piespiež dažreiz it negribot uz veltīgu liekulību. To mēs vairs skaidri neatminamies, ka priekš verdzības uzņēmšanās mūsu valodu runāja visādas zemas un augstas dzīves kārtas, cik to toreiz bij, jo par tiem laikiem mums nekas nesniedz skaidras, patiesīgas ziņas. Tādēļ notiekas, ka tie, kas šodien kādu svešu valodu iemācās, drīzāk to svešo runās, nekā sava paša valodu, lai arī nāktos ar tautas brāļiem sarunāties. Tādēļ arī tie augstāk mācītie nelasa tik čakli savas tautas avīzes. Daži it tā kā kaunās, neuzdrīkstas „latviešu“ laikrakstus uz savu adresi pastellēt.

Tagad mums nav vairs aizliegts augstākās skolās mācīties, bet šis nav vis īpaši mūsu tautas dēļ celtas. Šīs skolas cēlās tad, kad latviešiem vēl nebij ļauts skolā iet. Tādēļ mūsu zemes augstākās skolās netop īpaši par latviešu tautas gara atdzīvināšanu un atspirdzināšanu rūpīgi gādāts. Un kas lai viņām to gan par ļaunu ņemtu! Ikkatra tauta, kuŗa grib savas tautas garā krietnus un diženus tautas dēlus izaudzīnāt, gādā par tādām augstākām skolām, kas šīs tautas garā tikuši strādā. Bet mūsu zemes augstākās skolās netop latviešu valoda

mācīta, kaut gan šī derīga un vajadzīga netik priekš tautas bērniem pašiem, bet arī priekš katra svešnieka, kuŗš šai zemē domā savu maizi pelnīt. Tikai Tērbatas universitātē, Rīgas Aleksandra ģimnazijā un pareizticīgo mācītāju seminārā šādu vajadzību atzīdami par patiesīgu, gādā arī par latviešu valodas izkopšanu. Zināms, uz priekšdienām tā nu vairs nebūs vis, bet līdz šim taču tā jau bijis. Ko nu lai brīnāmies, kad tie augstāk mācītie tautas dēli caur tagadējo augstāko skolu būšanu top no savas tautas atšķirti! Tie piemirst pat savas tautas valodu, un kā lai tie pūlējas par savas tautas laikrakstiem, ja tie negrib papriekš daudz sviedru pilināt, iekam tie tik ar savu valodu vien iepazīstas. Caur to notiek arī, ka daudz augstāki skoloti latvieši savā starpā labāk runā svešu valodu, kā tas citreiz bija Vāczemē kādu laiku ar latīņu un nesen vēl ar franču valodu. Tādēļ, ka mums vēl pašiem trūkst augstāku skolu, tādēļ mūsu valoda, kuŗa pēc vārdu saknēm un izlocījumiem diezgan bagāta un kupla, nav pieklājīgi priekš tagadējo laiku vajadzības izkopta un ierasta. Bet es esmu savā mūžā jau pārliecinājies caur savu dzīves gājumu, ka mūsu valodu var augstāk mācīti tāpat runāt, kā citas tautas savu valodu runā. Es runāju katru dienu ar augstāk skolotiem latviešiem — latviski; es esmu jau ļoti jaukas, dziļas un smalkas runas latviešu valodā dzirdējis turam. Bet, zināms, tie runātāji ir arī labi nopūlējušies ar valodas izmācīšanos un ir latviski runādami savu mēli pēc vajadzības spēcīnājuši.

Ja tad nu gribam, lai mūsu laikrakstiem būtu vairāk lasītāju, tad jāgādā, ka lai mūsu tagadējās augstākās skolās, ja ne vairāk, tad mūsu tautas valoda top pieklājīgi mācīta un kopta. Un ātrāk gādāsim par to, ka mums pašiem būtu kāda augstāka skola, kur varētum sevi vēl jo vairāk apkopties. Tādēļ met tu arī savu artavu Rīgas Aleksandra skolai, kuŗu Rīgas Latviešu biedrība nodomājuse celt.

Vēl viena ļoti sāpīga vaina pieminama, kādēļ starp tiem vairāk skolotiem maz latviešu laikrakstu lasītāju. — Tu, mīļo lasītāj, atminies no „Līvu Ādama“, ko kungs darīja, kad tam ļaužu vajadzēja. Tie darbi, kas viņos tumšos laikos tika pastrādāti, ir vēl šodien redzami, tik vien savējādā vīzē. Tie, kuriem mūsu tautas atspirgšana ļoti riebīga lieta, tie saka: „Mums vajag ļaužu!“ un nu ņem latviešu jaunekļus rokā, strādā gar tiem tik ilgām, līdz tie pārlicināti, ka no latviešu valodas, no latviešu rakstiem cits nekas nevarot iznākt, kā tikai ļaunums vien. Daži nu tiešām sāk tādām mācībām ticēt, un nu tie ticīgi strādā pret latviešu rakstiem, nevis par viņiem. Es esmu vēl it jauniņus latviešu tautas dēlus redzējis jau it dusmīgi pret „Baltijas vēstnesi“ dūri paceļam tādēļ, ka viņš uzsācis tautas valodu pēc tagadējās vajadzības izkopt un pavairot, citus jaunus, citus svešus vārdus uzņemdams. Tādiem jaunekļiem ir ļoti grūti acis atvērt. Te tik var cerēt, ka viņi ar laiku gan atzīs, ko mums 4. bauslis māca. Cik un kā Firekers, Gliks un Stenders par latviešu valodu pūlējušies un kādus kuplus gaismas augļus, kas šo baltu dien vēl gārdi baudāmi, tie panākuši: tas netop tādiem jaunekļiem nebūt pilnīgi izskaidrots. Un no Bīlenšteina viņi vairāk nekā nezin, kā tikai, ka viņa latviešu valodas grāmata nemaz neesot saprotama. Arī no Juŗa Alunāna darbiem viņiem nav nekāda zīlīte vēsti atnesuse. Bet lai iet katrs savu ceļu, kuŗu neatdzīvina mūsu sentēvu gars.

Beidzot vēl jāatgādina, ka pie laikrakstiem pašiem dažādas vainas, kādēļ laikraksti netiek vairāk lasīti! To katrs zina, ka daži rakstu gabali tīri nav vērti, ka tos lai lasa. Bet vai tad avīžu izdevējs pats vien var visu lapu sarakstīt? Viņam jāuzņem tādi raksti, kādus tam rakstītāji piesūta. Citus viņš gan atliek pie malas, bet visus viņš taču nevar atmest. Bet ja nu rakstītāji visai derīgus rakstus

nepiesūta, ko tad? Tad dabūjam arī nederīgus rakstus lasīt. Tādēļ jāgādā par derīgiem rakstiem, ja gribam, lai laikrakstu lasītāju skaits ietu dienu no dienas vairumā.

Otra lieta ir atkal tā, ka augstskolotie un visvairāk pilsētnieki dažādu ziņu un izsludināšanu dēļ pagēr, lai avīzes vairāk reizes nedēļā, vismazāk trīs reizes pa nedēļu iznāk ļaudīs. Tādēļ jāgādā par laikrakstu palielināšanu.

Gan būtu vēl liela rinda citu vainu atgādināma, kādēļ ir tie augstāk skolotie vēl ļoti kūtri pie latviešu laikrakstu lasīšanas; bet šodien lai pietiek ar tikdaudz. —

Tu nu, mīļo lasītāj, laikam jautāsi, vai tad tie augstāk skolotie latvieši nebūt vairs nelasa savas tautas laikrakstus? Nu redzi, ir gan ir tādu, kuŗi ne vienu lapiņu nelasa, bet ir arī tādu, kas visas trejas avīzes lasa. Un cik es savā mūžā piedzīvojis, tad varu apliecināt, ka lasītāju skaits arī starp augstāk skolotiem augtīn aug. Bet tomēr saku: „Brāļi, brāļiem palīdziet“. Es zinu, ka daudz latviešu, kas vēl nav pretinieku pulkam piedalījušies, tomēr latviešu laikrakstus nelasa. Kādēļ? Viņi citas avīzes lasīdami dabū par mūsējām tādas lietas dzirdēt, ka tiem netīk tās ne apstellēt. Citi atkal saka: Vai tas man nevar kaitēt, ja es uz „Baltijas vēstnesi“ parakstos? Vai neizmetīs mani no tagadējās vietas? Vai neturēs mani par dumpinieku? Man gan būtu priekš avīzēm kāds raksts, bet ja dabūs zināt, ka es to esmu rakstījis, vai — kā tad man var iet! u. t. pr. Brāļi, sakait, ko lai mācāmies no tādām runām? Vai patiesi pie mums vēl verdzības laiki un tādi aplami laiki. Ak nē, verdzība likumos atcelta, bet vergu gars, kas 600 gadu laikā izaudzis liels un varens, tas mūs nospiež. Tādēļ mums tādas bailes, tādas izrunas. Vai tas ir no Dieva liegts par savu tautu cīnīties? Vai ķeizars Nikolajs ne-

atļāva Rīgas Latviešu draugu biedrību celt? Vai tagadējā Rīgas Latviešu biedrība strādā bez valdības ziņas? Vai tas ir kauna lieta, savas tautas dēļ kādas grūtības ciest? Jeb vai tas ir kāds gods ar citiem „ļurbām“ kopā ļurbu putru strēbt un ļurbu putru priekš citiem vārīt?

Ak, brāļi, mēs gan protam ar vārdiem uz visām šām jautāšanām gudri atbildēt, bet uz diženu darbu izvešanu, tur mēs esam kūtri, vāji nespējnieki; jo vēl nav verdzības lāstu spēks mūsu tēvu zemē beidzies. „Tēvu zemei grūti laiki, dēliem jāiet palīgā“, tā sacīja mūsu sentēvi, iekam viņi bij verdzības tvaikos nomērdēti. Toreiz dziedāja un saprata mūsu tautas dēli arī šādu dziesmu:

Kāda sirde tai mātei:  
Pate dēlu kaŗā raida,  
Pate vilka brūnus svārkus,  
Joŗ tērauda zobeniņ',  
Seglo brūnu kumeliņu,  
Sak': dēliņ, tev jājāj,  
Sak': dēliņ, tev jājāj.

---

Labāk mani kaŗā kāva,  
Ne celiņa maliņā:  
Māsiņai liela slāva —  
Kaŗā kauts bālēliņš.

Tādēļ, brāļi, kas mēs esam drusku skoloti, gādāsim vispirms par to, ka lai mūsu sentēvu tikumi un brīvības gars mūsu sirdīs un galvās mīt. Nenodarbosimies visu pasauli gribēdami pārlabot, sāksim sev pašus no tiesas apkopt. Tad mēs būsīm savai tautai krietni dēli, tad mēs būsīm pateicīgi pavalstnieki savam ķeizaram, kuŗa stiprā roka miljoniem cilvēkus no verdzības izpestījusi, ar to padomu, lai viņu

valstī izaugtu svabadi vīri, kas cīnās par gaismu,  
taisnību un patiesību. Sniegsim, kur un kā vien spē-  
dami, cits citam savu roku, lai iznīktu, lai izzustu  
tas nejaukais verdzības gars, kas mūs tagad vēl  
dažādi nospiež. 1870.

## „Mūsu laika raksti.“

Stālberga kungs Rīgā no savas spiestuves jau dažu itin ievērojamu grāmatiņu ļaudīs izlaidis, kā: „Citu tautu rakstnieki“, „Mūsu valoda“ (Biezbārža), „Staburags un Liesma“ un vēl citas. Pie tādām sevišķi ievērojamām grāmatām pieder arī patlaban klajā nākusē grāmatiņa, kam virsraksts: „Mūsu laika raksti“. Kāds vārds par „Latviešu avīzēm“, „Mājas viesi“ un „Baltijas vēstnesi“.

Šai grāmatiņai trejāds svars. Pirmkārt, viņas sarakstītājs ķeries pie darba, ar kādu mēs vēl maz apraduši, un kuŗu tak ilgāki nevaram atstāt nedarītu, proti, rakstītājs mēģinājis kritisku pārspriedumu sagādāt par mūsu rakstnieku pūlīņiem mūsu tagadējos laikrakstos. Tāds darbs ir teicama lieta, jo līdzšim diemžēl katra avīze, vai nu gadam beidzoties, vai sākoties, tikai dziesmiņās un īsos prozaiskos rakstiņos sev pašu uzslāvēja. Caur to varēja gan katras avīzes redakcija pie tām domām nākt un arī turēties, ka viņa tā vislabākā, un ka tās citas daudz sliktākas. Bet kāds īsts avīžu pienākums un kādā mērā jeb kuŗa no mūsu avīzēm šo pienākumu izpilda, to nekas necēla nedz redaktoriem, nedz rakstniekiem par atgādināšanas spieģeli priekšā. Minētās grāmatiņas pārspriedumi ir nu tāds spieģelis. Un mums turklāt jāpriecājas, ka šī grāmatiņa, lai par viņu spriestum kā spriedami, ir jauna liecības zīme, ka latvieši mostas un atspīrgst; jo nu mums vairs nepietiek, ka tik kaut kā strādājam un cīnāmies, bet mums gribas arī šķirt vajadzīgo no nevajadzīgā, auglīgo no neauglīgā u. t. pr. Tādu darbu un cīnīšanos apspriešana un nošķiršana

iraid tautas dzīvības apliecinājums, un tādēļ ļoti vajadzīga, ka citādi nespējam patiesi uz priekšu klūt. Bet tādu pārspriešanu var diezgan dažādi izdarīt; ar viņu var arī daudz ko skādēt un kavēt, ja prāts uz to nesas. Ja liekulīgs spriedējs it visu uzteic par pilnīgu un labu, tad viņš iesnauzina un iemidzina; ja ienaidnieks vai skauģis it visu izdauzina par nievājumu un peļamu, tad viņš apmāna, iebaida un aizkavē.

Augšā minētās grāmatiņas sarakstītājs mēģinājis rakstnieku darbus tā apspriest, ka lai mūsu laikrakstiem un viņu lasītājiem rastos „labas sekmes“, kaut gan viņš „vairāk viņu vājības pārspriedis, nekā viņu labumus uzteicis.“ Šāds krietns nolūks ir minētās grāmatiņas otrā labā puse. Ka sarakstītājam patiesi labumu vairošana rūp, to redzam no viņa domām par laikrakstiem un rakstniekiem. Viņš saka piektā lapas pusē: „Kas veco laiku tautām pravieši un apustuļi bijuši, tādiem mūsu laiku tautām jābūt rakstniekiem un dziesminiekiem; jo tikai krietnu rakstnieku un dziesminieku darbs tiem par godu un tautai par svētību, bet nekrietni rakstnieki un dziesminieki sev pašiem par kaunu un tautai par piedauzīšanu“. — Kas rakstniekus un rakstus tādā cienā tur, tas, zināms, ļaunā ziņā par tiem nespriedīs, lai arī citi ar viņa spriedumiem it nebūt mierā nedotos.

Trešāds labums pie šās grāmatiņas ir tas, ka rakstītājs savas domas un spriedumus salicis pēc kārtīga d a v a d a jeb dispozīcijas. Laikrakstu vajadzību un iespēju īsi apzīmējis, grāmatiņas sarakstītājs saka: „Pie laika rakstiem trīs lietas visupirms vajadzīgas: Krietns redaktors, kam prāts un spēks priekš tautas strādāt; gudri līdzstrādnieki, kas tautas valodu un vajadzības zina, un saprātīgi lasītāji, kas asprātīgus (?) rakstienus spēj sajēgt.“ Pie šāda davada turēdamies, grāmatiņas sarakstītājs nozīmē treju avīžu redaktorus, pārrunā daudz-

maz par labiem un sliktiem rakstniekiem un dziesmi-  
niekiem, un tad beidzot nosveŗ katru no mūsu tre-  
jām avīzēm sevišķā pārspriedumā, bet tik par divi  
pēdējiem gadiem runādams. Rakstītājs uzsāk ar  
„Latviešu avīzēm“, „ar mūsu veco gudrības mā-  
miņu“, tad viņš griežas uz „Mājas viesi“, „mūsu ru-  
nīgo draugu un veco ieradumu aizstāvētāju“, un no-  
beidz savu pārspriedumu pie „Baltijas vēstneša“, „tā  
dedzīgā jaunekļa, kas ar Leonīda dūšu par tautību,  
taisnību un svabadību kaŗo“.

Tāds šīs grāmatiņas davads. Viņas spriedumus  
še pilnīgi nepieņemsim, jo mēs ceram, ka rakstītāji  
un nerakstītāji, kam tik mūsu rakstu labums rūp,  
šo grāmatiņu nopirksies, izlasīsies, to, kas viņā  
labs, paturēdami un ievērodami.

Bet šās grāmatiņas sarakstītājs nav tik izpelnī-  
jies, ka to uzteicam. Tādam rakstniekam patiks arī  
savas vainas un kļūdas izklausīties. Tādēļ no savas  
puses pieliksim vēl kādas rindiņas šai pēdējā ziņā.  
Vispirms mums jāsaka, ka šai grāmatiņā atronam  
daudz maz arī mūsu tagadējās cīņšanās labo un  
ļauno pusi. Rakstītājs diemžēl nav vis spējis no  
visām tām kļūdām izsargāties, kuŗas viņš citiem  
pārmet. To lai pierāda te sekošie teikumi.

Kādēļ grāmatiņas sarakstītājs, par „Latviešu avī-  
zēm“ runādams, tik varen ilgi pie viena rakstnieka  
jeb līdzstrādātāja uzkavējies, to mēs nesaprotam,  
jo tādā mazā grāmatiņā tak nevar un nedrīkst vie-  
nam pašam tik daudz rindas atvēlēt, kamēr citi jo  
vairāk pieminami rakstnieki palikuši pavisam nepie-  
minēti. Domājam arī, ka C. H. Bertrams šai vietā  
tādu garu spriedumu nemaz nav izpelņījies. Turklāt  
rakstītājs Bertramam uztieļē tādus grēkus, kādus  
viņš nemaz nav darījis; jo tādā ziņā, kā B. par  
teātri rakstījis, var gan ir tāds rakstīt, kas ar  
„teātra mākslu nav pilnīgi iepazīnis.“ Bet ja kāds  
tikai to dara, ko viņš prot un spēj, tad viņam ne-  
viens nevar to par ļaunu ņemt, ka viņš to nedara,

ko cits augstāki mācīts būtu viņa vietā izdarījis. Bertrams nav nekādu kritiku par teātra lugām rakstījis; viņš tik pārskatu devis par tām lugām, kas jau klajā nākušas. Tāds paziņojums savā vietā arī derīgs, lai gan pilnīgu kritiku nebūt neatlīdzina. Un tad: tas padoms, ka varētu dārzā teātri spēlēt, priekškaņamā vietā palagu paņēmot, nenāk vis no „tāda, kas vai ne mūžam teātri nav redzējis jebkas nekā no teātra nejēdz“, bet no itin slavena vīra. C. H. B. goda kārība laikam viņu piemirsināja. vajadzīgā vietā tā vīra vārdu pieminēt, no kā šis padoms īsti nācis. Tā ir Bertrama kļūda. Bet grāmatīņas sarakstītājam šē vaina jo lielāka, jo tam, kas par rakstiem ņemas spriest, vajaga tos slavenākos rakstus vispirms mācīties pazīt, lai tie tagad, lai senāk sarakstīti. Tas šē aizņemtais padoms par to palagu ir smelts iz „Līksmības grāmatas, ko sarakstījis Kārlis Gotarts Elferfelts, Apriķu un Salienas draudzes mācītājs, 1804. gadā.“ Šai grāmatīnā Apriķu mācītājs Elferfelts devis plašas mācības un sīkus padomus par teātri latviešiem jau priekš 70 gadiem, kad tie vēl vergu slodzēs stenēja. Un 95. lapas pusē atronas tas minēts padoms, kas savā laikā bij gudrs un labs. Un to vajadzēja grāmatīņas sarakstītājam zināt, jo tādas grāmatas, kā šī „Līksmības grāmata“, mums otras nav. Negribu C. H. Bertramam par aizstāvētāju uzņemties, bet to tik gribu pieminēt, ka tāda apspriešana zīmējas laikam uz kaut kādu naidību dzīvē, kuŗa šē bij gluži pie malas atmetama.

Par „Mājas viesi“ runādams, pārsprīdējs saka: „Tā nu „Mājas viesis“ to godu un slavu, ko savā jaunības laikā izpelnījies, tagad uz vecuma galu sāk pavalkāt, un ceram, ka viņš, iekam viņa beidzamais britiņš būs atnācis, visu savu nopelnu pats būs patērējis. Kam arī mantas atstāt, kad pašam jāmirst, jo kapā neko līdz ņemt nevar.“

Kādēļ tad nu rakstītājs tādu cerību uzņē-

mies? Un vai caur tādu bargu spriedumu viņš neaplicina, kādā cienā godā viņš tur „mūsu tautas vīrus, kas uz tā lauka celmus lauzuši, kur viņš tikai tauriņus dzenājis?”

Cerēsīm labāk, ka „Mājas viesis” atkal uzņems to ceļu, pa kuŗu viņš senāk staigājis, jo viņa vadītājs vēl šodien tas pats, kas senāk. Grāmatiņas sarakstītājs ir, „Mājas vieša” kļūdas un vainas uzrādīdams, sevišķi viņa „zobugala” aplamību un nepieklājību pieminējis. Tas bij pareizi. Bet mums tik žēl, ka rakstītājs pats nav jo vairāk no šādas mānētas jeb smādētas zobugala valodas izsargājies. Tādi vārdi un teikumi, kā „mulķis”, „rakstnieķeļi”, „cits šķelmis zēnu jau reiz pirtī vest solījis” un t. pr. atgādina neviļot „Mājas vieša” zobugalu.

Tādā zobugala nepieklājīgā valodā laikrakstu pārsprīdējs, sevišķi 23. lapaspusē, par mums „Baltijas vēstneša” līdzstrādātājiem savas domas izkrajījis. Un ja viņš mums pārmet, ka mēs „nesen bērnu bikšeles valkājuši”, tad viņš mums nebūt nepierāda rakstu vainas, bet rakstītāju pašības jeb personas apspriež C. H. Bertrama prātā. Turklāt mēs cien. grāmatiņas sarakstītājam atgādinām, ka viņš arī „bērnu bikšeles nēsājis” \*); bet tādēļ viņš nav it nekā grēkojis, jo ar vīra biksēm jau latvieši nemēdz piedzimt. Bet kādēļ tagad pat „latviešu jaunekļi jau sāk bruņoties no galvas līdz kājām,” to cien. grāmatiņas sarakstītājs ātrāki nesapratīs, iekam viņš nebūs jo dziļāki iepazīniēs ar mūsu vēsturi, ar tagadējo dzīvi un ar cilvēka dabas un tikuma vispārīgiem baušļiem. Cik vecs gan bija K e r n e r s, kad tas gāja savu tēvu zemi kaŗā aizstāvēt, savu slaveno zobena dziesmu sacerēdams? Ka latviešu jaunākie rakstnieki pa daļai ļoti kļūdīgā valodā savas domas saraksta, tā nav ikreiz

---

\*) Kas zina, vai viņš nav pirmais latviešu sankilots (bez-biksis) !?

Zeceris.

viņu vaina, jo nevajaga nekad piemirst, ka augstākās un diemžēl arī zemākās skolās mūsu tēvu valodu it nebūt vai tik ļoti maz piekopj.

„Baltijas vēstneša“ redaktoram rakstītājs pārmet bailību, mums viņa līdzstrādātājiem turpretim drošību, — un viņš pats drusku bailīgs, kad pie izdaudzināto dziesminieku darbiem tiešām jāķeras klāt, turpretim pārlietu drošs, kad uz „puisišiem“ runā. Tāda nevienāda izturēšanās sevišķi pie kaut kādas lietas apspriedēja nevajadzīga, jo tā tik skādē. Un gluži veltīgas ir tās rakstītāja bailes, kuŗas viņš šādos vārdos izsaka: „Lai „Balt. vēstn.“ sargās pret latviešu valodu tā aplam grēkot, jo citādi tas no tautas aizstāvētāja paliks par tautas postītāju.“

Še es cien. rakstītājam it nopietni atgādinu, ka latviešu tauta nemaz nav tik glēva, ka to varētu caur kādas avīzes kļūdīgo valodu izpostīt. Latvieši pārcietuši verdzību un kuŗus, mēŗa un bada laikus un daudz, daudz trakāku rakstu laikus, nekā tagadējās „Balt. vēstneša“ rakstu kļūdas. Tomēr tā dzīva kā dzīva un dzīvos vēl gadu tūkstošiem. Un pa to laiku latviešu tauta iznīcinās vēl daŗu nekrietnu avīzi un daŗu citu nederīgu rakstu, bet nevis otrādi. Tādēļ es ticu, ka „Baltijas vēstnesis“ var gan pats sevi izpostīt, ja viņš pēc valodas pātiesi nelabosies; jo tik drīz, kā pilnīgāki valodas pratēji cels kaut kādu avīzi gaismā ar tādu pat nolūku, kāds „Balt. vēstn.“, tad latvieši ķersies pie šādas jaunas avīzes. Tagad viņi lasa „Balt. vēstn.“ nevis tās sliktās valodas dēļ, bet viņa labā satura labad.

Tā nu varētum vēl dažā vietā pretoties, bet lai pietiek, jo es ceru, ka augšām minētās grāmatiņas sarakstītājs atgīdīs, ka viņam vēl diezgan ko sargāties no tām kļūdām, kuŗas viņš citiem pārmet.

Beidzot izsacīsim arī kādas vēlēšanās.

1) Kaut še pieminēto grāmatiņu tik drīz izpirktu,

ka varētu otro izdevumu sagādāt. Bet tad lūdzam, mūsu laikrakstus no viņu izcelšanās līdz mūsu dienām pārspriest.

2) Lūgšus lūdzam, lai cien. šās grāmatiņas sarakstītājs jel dod kādu skaidru un taisnu un bezbailīgu pārspriedumu par mūsu „laika grāmatām” jeb kalendāriem. Tīri kauns, ka mācītam latvietim ar tagadējiem kalendāriem jāpietiekas. Labs pārspriedums šē varētu daudz ko līdzēt.

1872.

## „Sētas, dabas, pasaules“ priekšvārds.

Patlaban jau kādi divpadsmit gadi aiztecējuši, kamēr „Sētas, dabas, pasaules“ trešā grāmata gaismā iznākusi. Par šo laikmetu mūsu literatūra labu soli uz priekšu paspērusi. To redzam, latviskās grāmatas un mūsu laikrakstus tuvāki aplūkojot un nosverot. Cik liels nopelns pirmējo „Sētas, dabas, pasaules“ daļu apgādātājam Jurim Alunānam pie tam piekrit, to izrādīs kāds raksts, kas priekš nākošās daļas jau apsolīts. Še tikai lai pieminam, ka sevišķi Juris Alunāns mūsu literatūru uz augstākiem centieniem virzinājis, kamēr latvieši paši atkal drīkst kā svabadi cilvēki par savējiem rūpēties un cīnīties. Kā zināms, tad tie latvieši, kas dabūn plašākas skolas mācības, nošķiras caurcaurim uz divi daļām. Tie vieni atraujas dažādu iemeslu dēļ no savas tautas vai pavisam jeb vai no tā darba, kas katram krietnam tautietim savai tautai par labu jāstrādā. Tie otrie, turpretim, turas kā dzīvi tautas koka zari pēc Dieva, dabas un cilvēku visvētākiem likumiem pie savu tēvu dzimuma. Pie šiem otriem piederēja arī Juris Alunāns. Viņa raksti, sevišķi viņa dziesmiņas, izrāda jūtamu īgnumu pret necilvēcīgo un pretdabīgo ākstīšanos ar svešu ādu un svešām spalvām. Un kad Juŗa Alunāna veselie gaudi uzkrīt uz kāda neapmulsināta jeb nesajaukta jauneklā sirds tīrumu, tad tas dzīvē iestādamies viegli noģidīs, pa kuru roku latvietim jāstaigā.

Daudz no mūsu tagadējiem rakstiem nav cits nekas, kā tikai turpinājums no tā darba, ko Juris

Alunāns mūsu rakstniecības laukā uzsācis. Kad nu „Sēta, daba, pasaule“ līdz šim vēl turpinātāja nebij atradusi, tad apņēmos jau priekš kādiem gadiem šai grāmatai turpinājumu izgādāt. Negaidīti šķēršļi aizkavēja šī nodoma izdarīšanu. Tagad darbs jau tiktāl veicies, ka ar laipnīgu draugu piepalīdzību, ceturtnā grāmata var ļaudīs iziet. — Vai mums būs daudz maz laimējies, cienīgiem lasītājiem šeit priekšā celtos rakstus tādā pat garā sagādāt, kādā pirmo trīs daļu raksti sarakstīti, par to liecinās kritika. Bet to mēs gan zinām, ka tādām darbam nicinātāju un ķengātāju netrūks. Tie vārdi, kurus J. Alunāns uz saviem „cienījamiem lasītājiem“ priekš divpadsmit gadiem runājis, zīmējas arī vēl uz mūsu laiku bērniem, kaut gan laika gars arī mūsu starpā stipri cīnās, senāko laiku aizspriedumus iznīcinādams. Alunāns toreiz rakstīja: „Tagad jau trešā grāmata no šī raksta ļaudīs iet, un rakstītājiem pa tam diezgan laika bijis tās valodas dzirdēt, ko par pirmām daudzina. Te nu, zināms, spriedēju daudz ir, un tāpēc arī spriedumi būs dažādi. Citi, kas šķietas būt jo cienīgi un jo gudri, saka: „Nieki bijuši, nieki būs! Latvietis ar savu vājo prātu nebūt nepaspēj tik augstas lietas savā galviņā saņemt! Žēl tik par tiem pūliņiem, ko rakstītāji, šīs grāmatas rakstīdami, velti izšķērda! Jo no muļķīgiem lasītājiem viņi nekādu pateicību nepiedzīvos.“ — — — „Bet skaudība,“ tā raksta Alunāns tālāk, „atkal citādi spriež un domā: „ja latvietis paliks gudrs un prātīgs, ko tad mēs, kas esam skolās bijuši un mākam pa vāciski runāt, ar savām gudrībām iesāksim? Caur ko tad mēs no latviešiem izšķirsimies?“ Sevišķi Vidzemē\*) šādi skauģi pa tūkstošiem atronami starp pašiem latviešiem, kas kādus vārdus pa vāciski iemācījušies vai arī augstākās skolās bijuši, nezina, cik

---

\*) Vai Kurzemē tādu nav?

augsti savu snuķi celt. Šādi puskokalēcēji, gudrības grāmatas latviešu valodā redzēdami, tā trako, ākstās un ālējas, ka tīri jādomā, ka lietuvēns viņus jāda. Jo viņi it labi paredz, ka gudrības ir viņu lielākais ienaidnieks, un ka viņi caur to, ka ļaudis gudrībā pieņem, paliek par ļaužu apsmieku."

"Citi atkal," tā beidz Alunāns savu rakstu apspriedēju sijājumu, „vientiesīgi latvieši būdami, saka: „ko lai mēs ar pasaules gudrībām iesākam? Tās mūs tiešām debesīs neievedīs!“ Uz šo jautājumu jau mūsu kungs un meistars Jēzus Kristus atbild sacīdams: Esiet gudri kā čūskas!“ Mat. 10, 16. Tiešām mums vajaga gudriem būt kā čūskām, lai mēs, ar vilkiem sanākdami, netiekam salaupīti kā bezviltīgi baloži. Še čūskas gudrība nu ir pasaules gudrība. Tāpēc tad Jēzus Kristus pats mums pavēl, pasaules gudrības iemantot un viņas lielā godā turēt."

Par šiem no Alunāna uzzīmētiem spriedējiem, zināms, nav daudz ko baiļoties, kaut gan viņi skādēt skādē. Mums mierīgi un lēni, nešaubīgi un droši jāizdara s a v s p i e n ā k u m s. Jo mēs esam pārliecināti, ka Juris Alunāns „Sētai, dabai, pasaulei“ pareizīgo nolūku ierādījis, izsacīdams: „šādas gudrības, kas mūs uz to krietnus taisa, savus darbus pareizi pastrādāt, pasaules būšanu pazīt, un starp dažādiem ļaudīm attrāpīties (attapties), šādas gudrības mums vajaga jo rūpīgi iekrāties. Uz to nu, lai latvieši pie šīm ļoti vajadzīgām pasaules gudrībām var piekļūt, šīs grāmatas sarakstītas."

Mūsu literātūrai gadu no gada jo vairāk uzzeļot, atspirgst un pieņem arīdzan mūsu valoda. Un kad nu arī augstākas kārtas latvieši ņemas savās dzīves vajadzībās savu tēvu valodu piekopt, tad, zināms, valoda pazaudē ātri vien senāko kalpības veidu. Bet „kur malku cērt, tur skaidas krīt.“ Tādēļ tad nu arīdzan mūsu valodas lietā dažādas skaidas saradušās, sevišķi pie mūsu ortografijas. Mūsu

nolūks ir, caur šo grāmatiņu daudz maz pie ortografijas pārlabošanas piepalīdzēt. Ka mūsu līdzšinīgā ortografija nevar ilgi turēties, to paredz ikkatrs, kas lēnā prātā par šo lietu māc spriest. Bet kā lai to priekš mums visderīgāko rakstību izgādājam, par to vēl būs ko pārrunāt, iekam pie gala sprieduma kļūsim. Ja laimēsies, tad par šo lietu pārrunāsim jo plašāki nākošā „Sētas, dabas, pasaules“ daļā. Šoreiz tik pieminams, ka mēs pie tās rakstības turējušies, kas jaunākās grāmatās un „Baltijas Vēstnesī“ atronama. Mēs arī neesam pirmie, kas latīņu burtrus izlietājuši, jo tos atronam jau senākos latviešu rakstos un jaunāko laiku grāmatās. Turklāt viņi ikkatram pazīstami, kas mācījies latviski rakstīt. Dubultnieki atmesti un „h“ jo retāki izlietāts, nekā citur mēdz darīt, sevišķi pie latviešu „o“ (oh) viņš galīgi nevajadzīgs. Drusciņ neierasts varbūt ka būs mīkstā „z“ iezīmējums, proti, š. Bet vienādības dēļ, un tad, zināms, arī vieglākas iemācīšanās labad, mēs še to zīmīti izlietājuši, kuŗa arī atronama tai „Krievu-latviešu-vācu vārdnīcā“, kas pērn ļaudis iznāca. Spriedums šeit diezgan viegls. Ja mēs citas mīkstās skaņas caur zīmīti (,) nošķīram no cietajām, kādēļ tad pie s un š gluži otrādi izdara.

Mēs rakstām:

cieto k bez zīmes, bet mīksto k ar zīmi,

“	g	“	“	“	“	ġ	“	“
“	l	“	“	“	“	ġ	“	“
“	n	“	“	“	“	ņ	“	“
“	r	“	“	“	“	ŗ	“	“

tādēļ jāraksta cietais s (ſ) bez zīmes un mīkstais ſ (ſ) ar zīmīti. Turklāt mums tad nevajaga trejādus burtus lietāt, kā līdz šim, proti ſ, ſ, s, kur tak jau ar diviem pietiek. Rādās, kā šī ortografija būtu priekš skolēniem viegla un pieņemīga. Bet kā jau sacīts, tad šeit nebūt nebij gala sprie-

dums ortografijas lietā nospriežams. „Pārbaudait visu, kas labs, to paturiet.“

Par to liecinādams, kā šī grāmatiņa cēlusēs un kāds viņai nolūks, nevaram atstāt nepieminētu, ka brāļi K. un M. Bušu kungi par grāmatiņas izglītojumu ar devīgu roku gādājuši. Viņi lika visas priekš šīs daļas vajadzīgās bildes sevišķi izgriezt.\*) Arī Lākmaņa kungs Tērbatā nav vajadzīgo naudas summu liedzis priekš līdz šim trūkstošo burtu apgādāšanas.

Tā tad varu, saviem līdzstrādniekiem par stipro piepalīdzību pateikdamies, „Sētas, dabas, pasaules“ ceturto daļu klajotnē izlaist ar to cerību, ka viņa atradīs daudz prātīgu un uzcītīgu lasītāju. Lai arī šīs lapiņas dod mūsu darbu „ķengātājiem“ taisnu liecību par to, pēc kā mēs cīnāmies caur saviem rakstu darbiem.

1873.

---

\*) Rīgā no kokagriezēja Kārļa Kronvalda.

## Vecā Stendera „lagstīgala“.

Varam gan priecāties, ka pēdējos laikos sāk starp latviešiem krietnu vīru atmiņas šur tur atmosties. „Tad, zināms, celsies augšām visi labie gari,“ kad mūsu prāts spēj jo pilnīgāk lūkoties uz krietnības un tiklības priekšzīmēm. Tagad lai esam priecīgi ir par to, ka jele tādu vīru vārdi atkal mūsu starpā atskan, kuŗus pazina mūsu tēvi vai mūsu tēvu tēvi. Pie viņiem pieskaitāms vecais Stenders. Daži no tagadējiem sirmgalvjiem atminas vēl, ka viņi bērnu gados šī krietnā vīra rakstus lasījuši, daudz jauka un laba no tiem mācīdamies. Bet vai tad raksti vien atgādina veco Stenderu? Viņa „Augstās gudrības grāmata“ liecina, ka Stenders nav tikai mūsu valodas pratējs vien bijis, bet liecina arī, ka viņš diezgan smalki un dziļi sapratis lasīt „dabas grāmatā“ un spējis it veicīgi un mākslīgi latviešiem iztulkot to, ko viņa prāts sajēdza, ko viņa sirds sajuta. To redzam arī pie tās dziesmiņas, kuŗu vecais Stenders priekš 112 gadiem atpakaļ savas dzīves mūža 49. gadā sarakstījis. Šī dziesmiņa skan tā:

„Klau, klau! tā meža māmuliņa,  
Tā mīlā zelta lakstīgaliņa  
Jau dzied, jau siltums nāk; skat, skat, kā viņa  
Ne ausis vien, pat dvēseli man lecina!  
Kā skunstīgi tā dzied, to balsi locīdama,  
Neķ visi meži skanēt skan!  
Voi šāda dziesmiņa papildnam izteicama?  
Kas tādām spalvu-saujiņam to mācījs gan?

Kā dažādi šis maziņš velk tās meldijas,  
Kas līdz pat ausīm lidinājas!  
No tām gan visas domas top apmānītas  
Un kā sajukušas apstājas.  
Kā čakli nosvilpo tā mēlīte,  
Kas spēj to pilnam īsti manīt?  
Ne pulksteņi tā skaņi noskandē,  
Ne pogas spēj tā knaši zvanīt.

Pogāt, svilpot, skandēt, kluksēt,  
Dūdot, smilksēt, smiet un čuksēt,  
Līgot, glandēt, saukt in viļāt,  
Locīt, vilkt in balsi cilāt,  
Tas tās lakstīgaliņas  
Saldi jaukās dziesmiņas.

To lakstīgalu tikai pieminot  
Līdz acīm vaigos smiekli stiepjas,  
Bet kādas lustes tad, kad neviļot,  
Netāļu divi kopā tiepjas.  
Šī sauc, kad viņa dzied, it kā bez ziņas;  
Tad šī no jauna jaunas dziesmas jauc,  
In kungst, it kā kam neva līgaviņas.  
Tad viņa atkal vēl jo balsi cilā  
In dūc in pogā savas dziesmiņas,  
In tā cits citu jaktēdami viļā.  
Kas devis tādiem tādas būšanas?

Kas ir šo jaukumu pie sevis  
Apdomāt vis nemeklē,  
Dievu tādēļ neslavē,  
Viņa godu aizkavē, —  
Neva cienīgs, tiešām nē,  
Ka Dievs tādām ausis devis.“

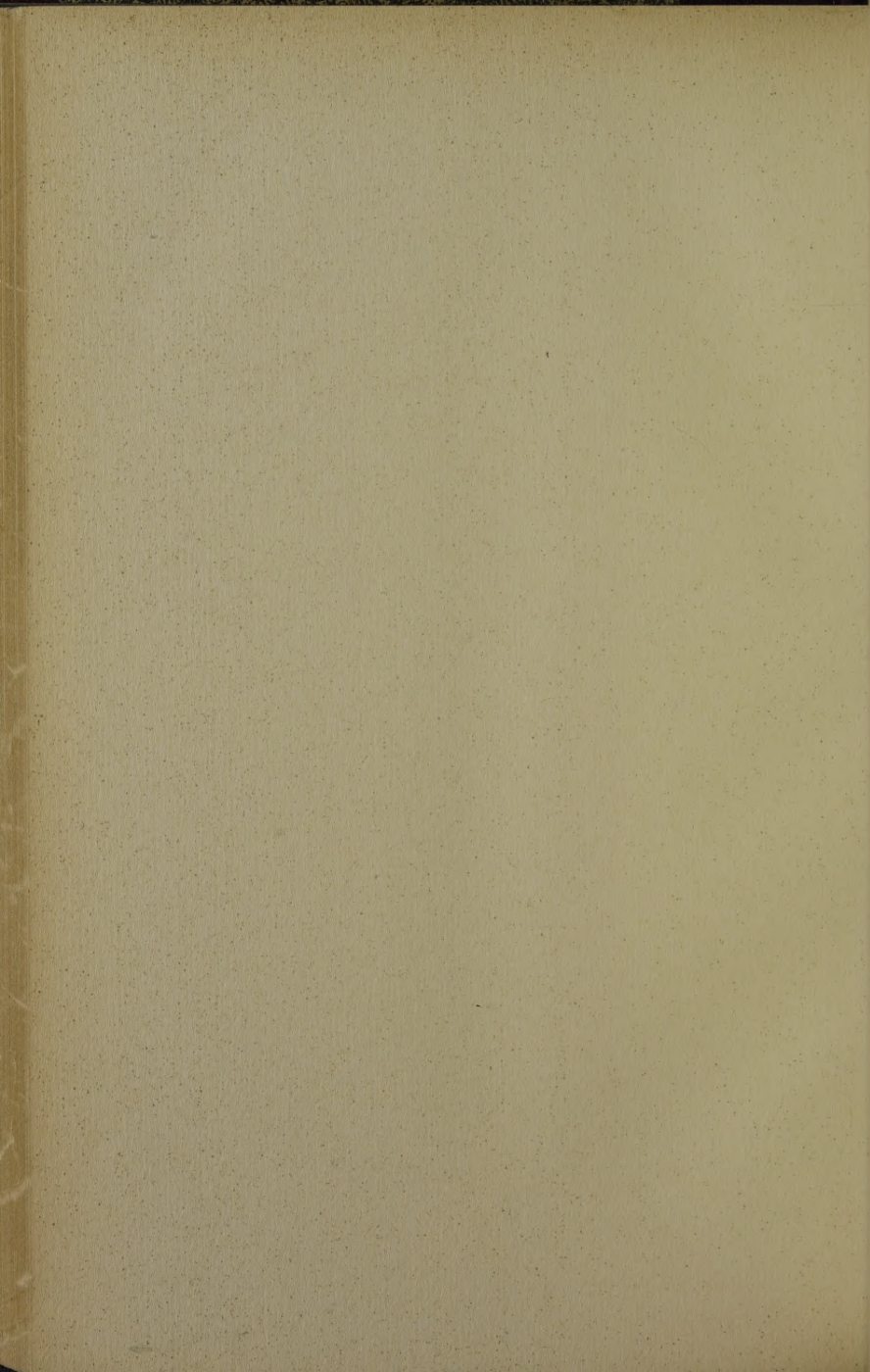
Tā dziedāja mūsu vecais Stenders priekš gadiem  
112. — Tas vārdiņš „in“ tagadējā „un“ vietā lie-  
cina jau par vārdu, ko varbūt citādi sacītum, tomēr  
to jau neviens neliegs, ka šīs dziesmiņas sacerētājs  
bijis dabīgas dziesminējas sapratējs un mūsu valodā

varens meistars. Cik locīga, vijīga un skanīga latviešu valoda tādās rokās! Turklāt jāievēro, ka šai dziesmiņai nav ne viena vārda ar burtu „r“, kas ar apziņu darīts.

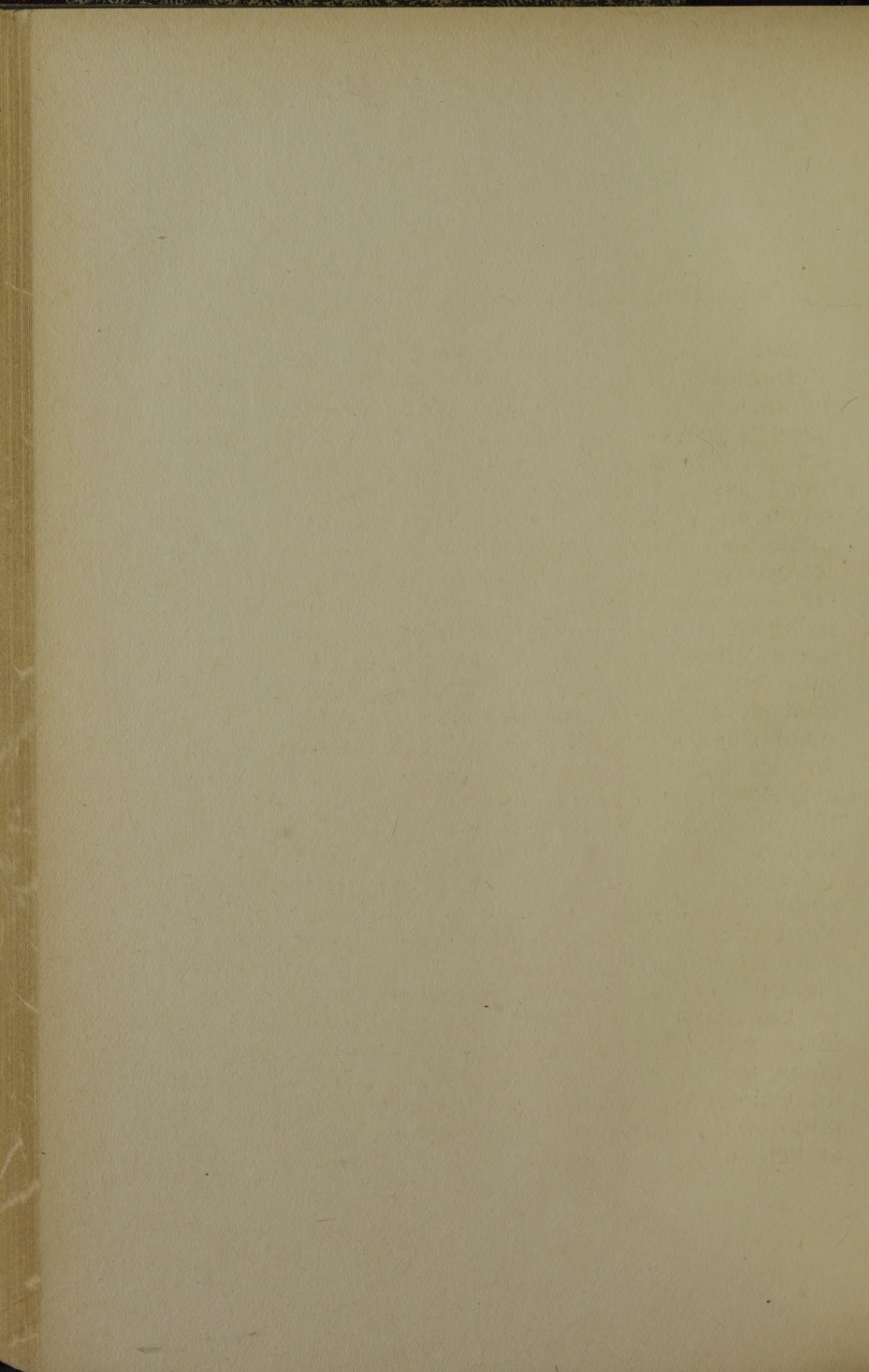
Kamēr es ar šo dziesmiņu iepazīnies, nevaru nekad lakstīgalu dziesmiņas izklausīties, vecā Stendera neatminējies. Un vienreiz gadā es viņu vai nu ar citiem kopā, vai savā nodabā izlasos, proti tai mēneša dienā, kad vecais Stenders aizvēra savas acis, šo sauli atstādams. Tas ir tas septītais maijs, jo viņš nomira priekš 77 gadiem (1796. gada 7. maijā). — Un ja tev, cienījams lasītāj, šī dziesmiņa līdz šim bijuse nepazīstama, tad es ticu, ka tu viņu, ziedonim izplaukstot, labprāt lasīsi, \*) veco Stenderu pieminēdams. Tā tad lakstīgalu mēles lai skandina par atmiņu šī krietnā vīra slavu, kas viņas tik jauki apdziedājis un kas viņām dziedot uz mūža dusu iemidzis. Kaut nebūtu veltīgas šīs atmiņas un piemiņas skaņas. 1873.

---

\*) Šī dziesmiņa atronas Stendera latviešu valodas gramatikā (Neue vollst. Lettische Grammatik, nebst einem hinlänglichen Lexico wie auch einigen Gedichten). Šī grāmata kļuva 1761. g. rakstos iespiesta Braunšveigā un tika dāvināta Kurzemes muižniekiem, kā krietniem latviešu valodas pratējiem.



III



## Divi svētku dienas Turaidā.

Nebiju nekad Turaidā bijis, kauču sirds pēc šī Vidzemes greznuma jau mazās dienās sāka ilgoties, jo kuŗš latviešu bērns gan „Turaidas Jumpravu“ izlasījis, nekārotu ar miesīgām acīm to vietu aplūkot, kur ļaunums un daiļums, mīlestība un šķīstība vienā pusē, ar iepuvušu mieru, nejaukumu, ar ļaunumu un noziedzību otrā pusē, ir nāvīgi cīnījušies, pirmajiem virsroku paturot. Bet man arī otrāda iemesla netrūka. Es biju jau dažreiz avīzēs lūdzis, lai cien. lasītāji man pie valodas izdibināšanas savu palīdzīgu roku pasniedz, bet diemžēl velti uz kādu derīgu dāvanu gaidīju. Tādēļ spriedu tā: tie, kuŗi caur rakstītu lūgšanu neļaujas iekustināties, laikam mutes vārdiem savas sirdis neaizliegs. Tā tad igauņu lielos dziedāšanas svētkus līdzsvinējis, laidos uz Turaidu, jo zināju 2. jūlijā (1869.) Vidzemes skolotājus še sanākam. Un kam gan būtu vairāk par mūsu valodu jāpūlējas, nekā tautas skolotājiem!

Ceļā jau ar kādiem mīļiem amata biedriem iepazīties, aizsniedzu Turaidu 1. jūlijam noziedot. Vecu pils nīkoņu atliekas parādījās, pasludinādamas, ka sava ceļa nolūku panākuši. Laika vēl bij diezgan, no Turaidas uz Siguldu caur vareno grāvu un pār rāmo Gauju pārejot, dažus brangumus aplūkot, dažus jaukumus aprīnot. Gūtmaņa alu, zināms, neaizmirsu vispirms uzmeklēt. Vakars metās un pakrēslība apsedza jau šo zīmju un piemiņu pilno vietīņu. Alas sienas un griesti aprakstīti gan ar lieliem, gan ar sīkiem burtiem, kuŗi apraudzītāja

vārdus un gada dienu, kad tur bijuši, atgādina. Gar vienu sienu sēdeklis piekusušiem. Alas dibenā izriet dzīvs avotiņš — jautrs un tīrs, bet noslēpumu pilns. Šis strautiņš tek it kā vairīdamies gar divi alas sienām, iekam pašu āru aizsniedz. Viņš brīžiem mīlīgi un jautri burbuļodams stāsta savus priekus, kuŗus baudīšot zaļā lankā saules gaismā puķes spirdzinādams; brīžiem pār priekšā liktām aizkārt-nēm pāri gāzdamies, viņš skumji un sūri šņāc, it kā klausītāju gribētu pārliecināt „Kauču vēl vecās asiņainās grēku vātis nav pilnīgi atriebtas un izdziedētas, tomēr tumšās pekles (elles) mākuļi vēl šo baltu dien' nomoca jaunumu, šķīstību un mīlestību, jo vēl neesot negantības, skaudības un noziedzības vara pilnīgi salauzta un pavisam iznīcināta.“

Pār Gauju pāri braucot aplūkojām grāvas staltās sienas, kuŗas ar kupliem kokiem apaugušas augsti jo augsti paceļas pāri par Gaujas viļņiem. Saule bij aiz koku galotnēm norietējusi, un sārta vakara blāzma tikko aizgājējas ceļu izgreznoja. Meža zaļums, jo tumšā pakrēslibā iesedzies, sacēla ar saviem apzeltītiem kuploņiem ilgošanos pēc gaismas, pēc dienas gaismas. Un lūk, otrā Gaujas pusē tikusi izdzirdam kliezot: „Uz augšu, uz augšu! tad redzēsīm atkal saules mīlīgo vaigu.“ Un patiesi, brītiņu pa likiem gājēju ceļiem kāpuši, ieraudzījām sauli vēl kādu gabaliņu pie debess sēdam, vēl reiz laipnīgi „ar labu nakti“ lēni, klusu starojam. Bet tas vēl nepietika. Tikko viņa atkal nozuda, kāpām augstāki, un tā redzēju vienā vakarā sauli 4 reiz norietam, — vispēdīgi uz pils nīkoņa mūra pakāpis.

Siguldā dabūjām naktsmājas. Bet iekam miega māte mūsu drusku nogurušos kaulus sāka ielolot, atspirdzināju sirdi un garu dažādas ziņas no citiem tautas apgaismotājiem izklausīdamies. Tērauda kungs, kuŗš arī čaklajiem kurzemniekiem caur saviem rakstiem diezgan pazīstams, ar savu muti apliecināja, ka tauta mostas un cenšas, cīnās uz

priekšu, kauču rūgtums un sūrums vietām lielos pilienos vēl katrā atspirgšanas malciņā baudāms. Bet no visa skaidri pārliecinājos, ka mūsu laikos nevien priekš asins izliešanas karā pret ienaidniekiem „tērauds“ savu derību un vērtību spēcīgi parāda, nē — arī pie tautas apgaismošanas darba mums „Tērauda“ ļoti vajaga.

Otrā rītā saule spīdēja laipnīgi, it kā zinādama, ka Vidzeme tai dienā svinēja apgaismošanas darbā svētku dienu. Mēs devāmies no Siguldas uz Turaīdu, kur labu bariņu amata biedru jau sapulcējušos atradām. Ap pusceļ vienpadsmitiem R. f. Klota kungs, Vidzemes skolu priekšnieks, uzsāka ar Dieva vārdiem sanākšanas darbu. Mana sirds jo ātri lēca, jautādama, kādas lietas nu piedzīvosim? It savāds siltums aizgrāba mani, sapulcēšanās zālē tik daudz galvas — savas tautas dēlus, savas tautas apgaismotājus — kopā redzot.

Mans nodoms nav, šē visu konferenci aprakstīt, — to jau izgādās jo veicīgas rokas, — es tik gribu saviem mīļiem kurzemniekiem, no kuriem dažs labs šē būtu līdz ar mani priekus baudījis, par tām jo svarīgām lietām drusku pastāstīt. — Pirmo runu izlasīja Švecha kungs. Viņš pierādīja, kuŗš tas labākais ceļš pēc vācu valodas izmācīšanas tādās skolās, kuŗas ar latviešu un vāciešu bērniem pārpildītas, un kā šīs vācu valodu savā skolā mācot. Bet pēc pabeigtās runas netika vis tas ceļš apspriests, kuŗš bij no runātāja pierādīts, jo nu ceļas tā jautāšana, vai latviešu skolām jau iespējams un derīgs, daudz ko ar svešām valodām pūlēties jeb vai nē? Par šo lietu sprieda dažādi. Viens teica, ka svešu valodu mācīšana neatlīdzinot prāta apgaismošanu tēvu valodā. — Otrs sacīja, ka jau esot pats piedzīvojis, cik maz tur iznākot, kur visu skolēnu spēku aizņemot priekš svešas valodas izmācīšanās. — T. R. f. Klota kungs atgādināja, ka nemaz neesot brīv ar varu jeb aplamu spriešanu kādu

skolu vai skolotāju svešas valodas dēļ nomocīt. Vēl cits pieminēja, ka tādu starp skolām uz zemēm daudz neesot, kurās vācu un latviešu bērni vienādā skaitā kopā mācāmi. Atkal cits sacīja, ka vecāki dodot savus bērnus uz pilsētas skolām, ja tautas skola neapņemoties īsā laikā vācu valodu iemācīt. Viņiem esot vienalga, vai bērni patiesi tiek prātā apgaismoti, vai nē, jo paši no īstena mācības svara maz ko zinot. Tad tika izskaidrots, ka tādēļ svešas valodas mācāmieš, lai mūsu tautas skolēni uz augstākām pilsētas skolām varētu aiziet, kurās visu mācību dod svešās valodās. Tam pretim cits: ka tās mazākās daļas dēļ, kurā aiziet uz augstākām skolām, nedrīkstot tautas skolas īsteno nolūku pārgrozīt, un ka esot patiesi ko strādāt, ja visas tagad vajadzīgās mācības gribot tēvu valodā tautas bērniem caurcaurim — ne vis kādiem retiem, — par dzīvības mantu līdz dot; pie tam vien jau pietrūkstot daudzreiz spēka un laika. Cits vēl atgādināja, ka mūsu tautas skolotājiem esot pret svešām valodām un citu tautu rakstniekiem jāizturās tā, kā bites pret pļāvām un ziediem izturas. Viņas nenesot vis tās atrastās puķes savā mājā, bet no derīgiem ziediem izņemot saldo medu un derīgo vasku sev un daudz citiem par labu. Tā nu par svešas valodas vajadzību mūsu tautas skolās un viņas nevajadzību dažādas domas izteicot, bij stundas aiztecējušas, un nu pusdienas laiciņā atpūtāmieš.

Es nu pārdomāju pie sevis visu, ko biju redzējis un dzirdējis, un priecājos par saviem tautas brāļiem, kuri svēto apgaismošanas darbu strādādami, jau tik tālu tikuši, ka tie it skaidri sava darba īsteno nolūku, proti patiesīgo tautas apgaismošanu, atzinuši un pie tā, kā pie kāda lepna karoga, droši turas. Tagadējos pāriešanas un jukšanas laikos, kur svešu valodu daudzkārt par vienīgo laimes un goda devēju uzlūko, tagad nudian ir daudz vieglāki

šādām šīs dienas iegribēšanām par kalpu būt, pēc šī laika goda un cienības dzīties un lieliem vai maziem lišķēdami kaut kā pieglausties, nekā visus putekļus no kājām nokratīties, ar nešaubīgu prātu un mūžam nevīstošu nolūku vīra spēkā cīnīties. Bet patiesi, starp Vidzemes skolotāju kungiem atradīs katrs, kas priekš tam nav akls, īstenus vīrus, kuŗi, ar dedzīgu sirdi savu tautu mīļodami, par viņas uzzeļšanu, izplaukšanu un apgaismošanu rūpējas un cīnās, — stiprus ozolus, kuŗi par miglām un vētrām nebaidās, zinādami, ka saule mūžam dubļu nebridīs.

Pēc noturētas pusdienas atkal kopā sanākušiem cēla Banķina kgs to padomu priekšā, ka esot par latviskām dziesmām priekš baznīcas un dziedātāju biedrības jāgādā. Šis padoms ļoti patika un nu piezīmēja to kungu vārdus, kuŗi apņēmas līdz septembrim derīgas dziesmas izlasīt, ja vajaga pārtulkot u. t. pr., un Ziles kgam Valkā piesūtīt. Priekš izlasīto dziesmu apspriešanas un sastādīšanas tika nopriests cienīgo bīskaptēvu Ulmanu un direktora kungu Cimzi pazemīgi lūgt, lai viņi savu roku un padomu pie šī darba veicīgas izvešanas pasniegtu. Tā tad šis Banķina padoms it drīz savus augļus atnesīs. Te vēl jāpiemin, ka par to naudu runājot, kas pie dziesmu drukāšanas vajadzīgs, viena balss pacēlās: „Nu tad es to naudu aizdošu, bet to darbu nevaram kavēt.“

Pēc tam cienīgie amata biedri izklausījās manu lūgšanu, proti:

1) Mācīsimies savu svēto tēvu valodu jo pilnīgi pazīt;

2) nāciet man palīgā pie tādu vārdu izskaidrošanas, kuŗus ar grieķu vārdu nosauc par „sinōnīmiem“ (kā plīks, kails, klajš).

Te to prieku piedzīvoju, ka daži cien. amata brāļi man apsoliņās labprāt palīgā nākt.

Šīs dienas darbs bij pabeigts, un mēs devāmies ārā, spirtu gaisu baudīdami, Turaidas jaukumus

aplūkot. Mani kāds draugs noveda uz to vietniņu, no kuŗas vislabākais pārskats pār Gauju un viņas grāvas lepniem krastiem. Tur nosēdāmie divi vien. Uz vienu pusi atvērās milzīgā grāva ar sudraba vītni, kas lejā mierīgi viļņodama caur zaļumiem aiztecēja, dažādus likumus mezdama. Saule netālu no debess vārtiem laipnīgi uzsmaidīja, savus starus Gaujā mirdzinādama.

„Raug, kā puķes spoguļojas  
Skaidras upes pakrastā,  
Saules stari pakavējas  
Katrā mazā vilnītī.  
Kad viens nozūd, otris stādās,  
Kas mums acis zibina.“

Mums aiz muguras uz otro pusi stāvēja izdēdējušas pils mūru drupas, pagājušo laiku liecinieki.

„Kas šeit to pili gan ir citkārt cēlis,  
Un kas šos akmeņus šeit blāķī vēlis?“ —  
„Ak, sen jau tos iekš tumša kapa raka!“  
Tā man šie veci gruvi tagad saka.  
„Kur nu tie lielie kungi, viņu saime,  
„Kur nu tās dzelzu bruņas, šķēpi, stopi,  
„Ak, staltie zirgi sen no citiem rauti,  
Un brangie vērši sen jau gaļā kauti.“ —  
Kur nu tie staltie zirgi, brangie lopi?“ —  
Kas citkārt šeitān mita lielā laimē?“ —  
„Ak, sen uz viņu kapa rakstus raugu,  
Jau sen tiem vīrsū gara zāle auga.“ —  
Nu, redzi, draugs, tā izzūd pasaul's prieki,  
Vai tagad nevar sacīt: „Viss ir nieki!“  
Ko palīdz augstās pils, viņu sargi, —  
Kad Dievs tas Kungs uz viņām rauga bargi?

Tā sēdējām kādu laiciņu, savās domās nogrimuši. Te it piepeši atskan jauka dziesmu balss, kas mani tā kā no snaudas atmodināja. Kas dzied šē tik jauki un skaņi, ka sirmiem mūriem atkrisliņi no-

drūp? Kas cits, kā mūsu amata biedri, latviešu tautas dēli. Tā tad nu tanī vietā, kur citreiz vergu ķēdes tapa kaltas, lai cilvēkus — sasaistītus — no-grūstu tumsības dziļumos, tagad atskan no tautas apgaismotāju svabadām krūtīm liksmas dziesmas. Ak, gaismas Dievs — cik spēcīga tava vara! Un man prātā šāvās, ka Jaunpils teika no vecās latviešu pils nav teika vien, jo katrs patiesīgs skolotājs ir pilskungs gaismas valstī, katra derīga skola ir gaismas pils un katrs krietni mācīts un skaidri apgaismots latvietis ir drošs, stiprs un nadzīgs kaŗotājs gaismas cīnīšanā ar tumsības tvaikiem. — Vēl kādas jaukas dziesmas izklausījušies, devāties uz savām naktsmājām Siguldā. Tur kādu stundiņu pavadījām draugu pulciņā, jautri cits citu ar savu garīgo maizi pamielodami. Tā beidzās pirmā svētku diena.

Otrā rītā, iekams vēl miega māte savas saldās saites bij atraisījuse, mūs jau no miega iztraucēja — nevis kādas briesmas vai skaudība, bet laipnība un draudzība. Mums bija daži sievieši, šīs īstenās jaukuma un šķīstības mīlotājas, uz Turaidu līdz atbraukušas. Un īpaši viena amata biedra kundze gādāja veikli par to, ka mēs otrā dienā priekš sanākšanas, radībā jaunus spēkus garam un sirdij iesūktu, jo patiesi, tad jau savā gara darbošanā daudz nenoklīdīsim no īstenā ceļa, kad neaizmirsīsim izdevīgā laikā pie dabas krūts uzmanīgi pieglausties. Tādēļ bez liekas kavēšanās laidāties uz trešo vietu, uz Krimuldu. Gan bij stāvas sienas ko kāpt, bet — uzkāpām. Krimuldā mums izrādīja dažādus nākotnes darbus. Aplūkojām šņākdamo ūdensgāzi, aprīņojam dīvaino avotu ar trejādām strūklītēm, kurās saule milīgi spīdēdama grezno vaŗavīksni žigli ieauda — mums par prieku. Tad izskatījāties tās istabas, kur priekš kādiem gadiem mūsu žēlīgs ķeizars ar augsto ķeizarieni mājojuši, un vēl citas māktnes un radības lietas. Bet nu bij

laiks uz Turaidu griezties, kur vēl daži amata biedri gaidīja.

Šīs dienas darbs nu bij vispirms dažādas izskaidrošanas pievest, kuŗas uz vakarējiem spriedumiem zīmējās. Kaktiņa kungs īpaši izskaidroja, ka Vidzemes latviešiem jau divējādas skolas, proti: augstākas un zemākas tautas skolas; pirmējās (draudzes skolas) gan vēl visur neesot ietaisītas, bet valdība ļaudis piespiežot, ja tie arī paši negribētu, tādās skolas celt. Kaktiņš arī teica, ka draudzes skolai arī tāds nolūks, savus skolēnus priekš kreisskolām sataisīt. Tam pretim citi, ka tās mazākās daļas dēļ, kas uz kreisskolām no katras draudzes aizējot, draudzes skolas neesot celtas un uzturāmas, bet īpaši to draudzes bērnu dēļ, kuŗi nespējot augstākās skolās tagad vajadzīgās dziļākās mācības iegūties. Te Pilsātnieka kungs cēla tādu padomu priekšā, ka tur, kur svešas valodas patiesīgi nepieciešami vajadzīgas, varot sevišķas klases ar īpašu palīga skolotāju ietaisīt. Tad spēšot laikam, tautas skolas nolūku neizgrozīdami, arī tiem pa prātam izdarīt, kas pēc svešajām valodām kāro, gribēdami savu mācību citās valodās nobeigt. Tika arī tas spriests: mācību, ko bērni jau no mātēm atnesot uz skolu līdz, varot caurcaurim kā 2 ziemas skolasdarbu rēķināt, pagasta skolās bērni ejot caurcaurim 2 ziemas, draudzes skolā bērni mācoties caurcaurim 3 ziemas, tas ir pavisam 7 ziemas jeb caurcaurim 40 mēneši.

Pēc tagadējo laiku vajadzības skolām jālīdz izaudzināt tādus mācekļus, kuŗi pēc var kļūt par prātīgiem pagasta locekļiem, par apgaismotiem pagasta valdītājiem un apgādātājiem, par krietniem skolu gādātājiem un rūpīgiem, saprātīgiem bērnu audzinātājiem, par tikušiem un derīgiem tēvzemes dēliem. Tādēļ tagad tautas bērniem vismaz jā māca: 1) tēvu valoda (nevien cik viņas skolā vajaga, bet priekš visādām dzīves vajadzībām), 2) ticības mā-

cība, 3) rakstīšana, 4) rēķināšana, 5) mērīšana, 6) ģeografija (viscaurim), 7) tēvzemes plašā aprakstīšana, 8) zvaigžņu jeb debess mācība, 9) vēsture (ja ne vairāk, taču no Eiropas slavenākām valstīm), 10) tēvzemes vēsture, 11) ziņas par mūsu tautas rakstniecību, 12) ziņas un mācības par Dieva radījumiem, 13) fizika jeb mācība par radības likumiem. Tā tad šīs mācības sniedzot, būtu priekš katras 3 mēneši un kādas dienas ko mācīt. Kas šīs mācības spēj tik īsā laikā tā izstrādāt, ka caur viņām jaunā tautas audze patiesi kļūtu apgaismota? švēdes kgs pieminēja: kad skolēni diezgan ilgi skolā ejot, tad to varot gan. Tas nu tiešām tiesa, bet mūsu tauta vēl nesūta caurcaurim diezgan ilgi savus bērnus skolā, jo viņai pašai diemžēl daudzkārt vēl trūkst skolas svara atzišanas. Tādēļ ar visiem spēkiem par to jāgādā, kas caurcaurim tai augšā minētā laikā iespējams un priekš tautas patiesīgas apgaismošanas izdarāms, citādi savas skolas augstāki necelsim, kaut arī nosvīduši strādājum. Kad nu vēl pieņemam klāt: 1) zīmēšanu, 2) krievu valodu, 3) vācu valodu, tad katram mācības priekšmetam atliek 2½ mēneša laika. Zināms, ja mātes tā krietni māca, ka viņu darbs patiesi derīgs un caurcaurim 2 skolas ziemām līdzīgs, ja pagasta skolas visur ieceltas un caurcaurim bērni 2 ziemas čakli un veikli māca, un ja tad tautas bērni, nevis kādi reti, bet caurim 3 ziemas vēl savā ugstākā skolā mācās.

Pēc tam tika pārrunāts par Vidzemes pagasta skolām. Ja nebūtu patiesības mīļotājs, tad tiešām vēlētos, ka šo lietu labāk nebūtu dzirdējis. Bet kam savas tautas žēl, tam nav tas vien jāzin, kas jau koši izstrādāts, tam arī jāiepazīstas ar tām vātīm, kurās vēl mūsu tautas miesā sūlā. Pagasta skolas vietām gan esot labas, vietām arī uz skolas amatu krietni izmācīti vīri viņās strādājot, bet diemžēl daudzkārt viņas esot ļoti vājas. Pagasts vietām

nedodot savam skolmeistaram vairāk kā 25 rubļi algas; citur esot pats skolmeistars vēl 10 rubļus piemaksājis, lai tik viņu pagasts pie skolas pielaiz; vietām esot tādi skolmeistari pieņemti, kuŗi neesot nebūt pilnīgi uz skolas amatu sataisījušies; daudz vietās vēl pavisam pagasta skolas trūkstot u. t. pr.

To dzirdot tautas draugiem sirds gan saraujas, bet klēpī neizkrīt; jo es vienmēr saku: „Paldies Dievam, ka jau tiktāl esam!“ To neviens nevar liegt, ka šī vēl ļoti liela kaite, bet to arī nebūs piemirst, ka nu jau spējam no citām pusēm palīdzīgu roku sniegt. Tādēļ mana satriektā sirds arī drusku atspirdzinājās, kad viens pagasta skolmeistars pazemīgu lūgšanu cēla priekšā, lai draudzes skolotāji pagasta skolmeistariem nāktu palīgā, jo šiem neesot mācīšanas pamats, nedz mācību ceļš diezgan pilnīgi pazīstams. R. f. Klota kungs laipni apsolījās par šo lietu gādāt, un arī draudzes skolotāji apsolījās, kā zinādami un spēdami, palīgu sniegt, kā to jau vietām darījuši. Še nu var divkārtīgi priecāties, jo redzams, ka tie krietnākie pagasta skolmeistari, kuŗi nav tīri kā dienas algādži par tik un tik salīguši tik un tik strādāt, bet turpretim arī rūpējas par tautas apgaismošanu, sāk atzīt, ka viņiem pie skološanas darba daudz kas trūkst. Un vai nav ko priecāties, ka viņi jau pie skolas valdīšanas un amata brāļiem var palīgu meklēt un atrast?

Vispēdīgi devu to padomu no savas puses, lai ar skolotāju sanākšanu savieno „skolas grāmatu izrādīšanu“. Tāds darbs jau citur ļoti derīgus augļus atnesis, neba pie mums citādi būs. Turklāt šis darbs nav tik grūti izdarāms, tādēļ, ka latviešu skolas rakstniecība, tā sakot, vēl „mazās dienās“. Tuvu pie sanākšanas zāles varētu kādā istabā visādas grāmatas, kuŗas kaut kā uz skolu zīmējas, koši kārtīgi izstādīt, lai skolotāji, divi dienas Turaidā palīkdami, vaļas brīžos viņas aplūko, lai izlasās

„priekšvārdu“, vai kādas lapas vai nodaļas, pie kam drīz noķerams, vai grāmatas daudz ko vērtē, vai nē. Šāda „grāmatu izrādīšana“ nevien lēti izdarāma, tā arī ļoti vajadzīga, jo 1) katrs skolotājs nespēj visas grāmatas pats sapirkties; 2) skolotāji tā jo lēti nospriedīs, par kuŗu mācības nodaļu rakstos jau cik necik gādāts, un par kuŗu it steigšus jāgādā; 3) te lēti varētu manīt, vai skolas rakstniecība iet pilniem soļiem uz priekšu, jeb vai saulgozī snauz.

Pēc otrās dienas pabeigtā darba tika sanākšana ar Dieva lūgšanu beigta.

Bet kādēļ nu šīs dienas par svētku dienām nosaucu? Še man pamatnes dažādas. Pirmkārt, es radību (dabu) tā mīloju, ka man tie britiņi, kuŗos viņas jaukumus skaļi aplūkoju, itin svēti. Otrkārt, redzēju abās dienās latviešu dēlus tā izturamies, kā apgaismotu tautu bērniem jāizturas, un redzēju, kā tie par savas tautas patiesīgo labklāšanos un viņas godu še Turaidā cīnās: tas manu sirdi svēti aizgrāba. Treškārt, esmu pats skolotājs un tādēļ diezgan zinu, cik ilgi jāpūlējas, jācīnās, līdz mums īstais skolu nolūks skaidrā gaismā atspīd tā, ka atzīstam, kas mums pieņemams, kas atmetams; kas tīri niecīgs, kauču āriņi spīguļo, un kas turpretim ļoti derīgs, kauču no ārienes rupjš, nesmuks un nevērts šķietas.

Es nu kļuvu pārliecināts, ka dažiē Vidzemes skolotājiem šī cīnīšanās tautai par labu izvikuse. Šiem vīriem tas vairs nav nekāds noslēpums, kādēļ tautas skolas celtas un vēl ceļamas: vai viņai par iznikšanu jeb viņai par izplaukšanu.

Tādas lietas piedzīvodams, svinēju svētku dienas. Bet lai mīļie kurzemnieki mani greizi nesaprastu, tad vēl pieminu, ka neesmu vis pilnīgas paradīzes palejas Vidzemē atradis, — to gan nē; bet še ir vietām jau pamats uzsākts, virs kuŗa latviešu tau-

tas spēks, gods un labklāšanās var iesakņoties un kupli izaugt. Zināms, pie tādas ēkas uzcelšanas drusku grūtāk strādāt, nekā avju kūtim pakšus lietot. Kavēkļi, aizkārtnes daždažādas kavēs, kavēs — bet neaizturēs, jo uzvarēšana taču nākas gaismai.

Un tie krietnie skolas vīri arī nav vis kā sēnes vienā naktī uzauguši. Te sirmā tēva galva, Valakas seminārijas direktora kungs Cimze — kauču viņam daudzkārt kā saulei pa dubļiem jābrien — gaismu, gaismu par skolas karogu uzcelis, ar apgaismotu garu skolā cīnīdamies un prātā darbodamies; tad tie jauneklī, izauguši par vīriem, vadīti ar veiklu roku un tēva prātu savos pirmos konferences gados no cienīgā bīskaptēva Ulmana. Nu vīriem vīra spēks un vīra prāts un vīra sirds, un tie vēl pieaug spēkā un atzīšanā, kamēr viņus tagadējs skolu priekšnieks R. f. Klota kungs ik gadus sapulcē, uz labiem darbiem skubinādams.

Es šķiros no Turaidas, pārliecināts, ka tā diena jau aust, kuŗā Vidzemes un Kurzemes tautas skolotāji sanāks kopā apspriest par to, kā skolas darbs priekš mūsu tautas apgaismošanas visderīgāki izveicināms. Kaut tad vidzemniekiem un kurzemniekiem nebūtu ko sacīt: Brāl,

Liec vienu roku sev uz krūti,  
Saki: „Sirds bij kūtra gan;  
Brāļiem kalpot man bij grūti,  
Tāpēc maz ir prieka man!“

Bet to padomu paturēsim visi vienmēr prātā, ka mūsu tauta caurcaurim ātrāki nesāks par savām zemākām un augstākām skolām no tiesas rūpēties, par tām jo pilnīgi gādāt, viņas augstā godā un cienā turēdama, iekams tautas skola pate caur saviem darbiem un augļiem nebūs caurcaurim pierādijuse, cik derīga un vajadzīga viņa pie tautas

īstenas apgaismošanas; iekam tautas jaunās audzes nebūs pašas savā skolā gardu dzīvības maizi baudījušas un tā pārlicinātas tikušas, ka bez krietnām skolām patiesi tauta nevar godam iztikt. Tādēļ tagad tautas skolām nežēlīgi ko strādāt un cīnīties.

1869.

## Par skolas grāmatu izrādīšanu.

Nu atkal tuvojas tās dienas, kur Vidzemes tautas skolotāji sanāks kopā spēcīnāties un spirdzināties uz sava svētā, bet tomēr ļoti grūtā darba izstrādāšanu. Būs atkal ko spriest un runāt par skolas darbu, kā lai skolotāji paši vispirms pieaugtu vēl jo vairāk atzīšanā un vienprātībā. Cik sirdīgi jau daži Vidzemes skolotāji par savas tautas labklāšanu un garīgo atspirgšanu rūpējas un cīnās, to tiešām zinu. Šie vīri, kas nesēd nedz ar tautas pārdevējiem, nedz ar kaut kādiem citiem švindlieriem vienā krēslā, šie priecājas par katru krietnu darbu, izstrādātu tautai un gaismai par labu; viņi uzņem arī laipnīgi katru padomu, kas patiesi zīmējas uz skolas darba veicināšanu, jo tie zina, ka neviens cilvēks nav nemaldīgs un ka mēs garīgā būšanā tāpat kā miesīgā cits citam roku sniegdami jo vairāk spēkā pieaugam, nekā kad mēs katrs lielā pārgudrībā uzpūtušies savas dzīves gaitas vientulīgi nostaiģājam. Šādā pārliecināšanā atgādināju šo to padomu, kuŗu es izgājušo gadu konferencei beidzoties, priekšā cēlu. Ņemšu tos pašus vārdus, kuŗus pērnajā „Balt. vēstn.“ gada gājumā Nr. 63. par šo lietu, proti par skolas grāmatu izrādīšanu Turaidas konferencē, izsacīju, cerēdams, ka šogad tādi vārdi nebūs vairs priekš latviešu tautas skolotājiem tikai caur īpašu tulkošanu vācu avīzēs pieietami. Šogad laikam vairāk skolotāju pazīs „Balt. vēstnesi“, nekā tas pērngad bijis iespējams. „Tāds darbs, proti „skolas grāmatu izrādīšana“, ir citur jau ļoti derīgus augļus atnesis; neba pie mums tas citādi būs. Turklāt šis darbs

nav tik grūti izdarāms tādēļ, ka latviešu skolas rakstniecība, tā sakot, vēl mazās dienās. — Tuvu pie sanākšanas zāles varētu kādā istabā visādas grāmatas, kuŗas kaut kā uz (latviešu tautas) skolu zīmējas, kārtīgi izstatīt, lai skolotāji, divi dienas Turaidā palikdami, vaļas brīžos viņas aplūko, lai izlasās „priekšvārdu“, vai kādas lapas vai nodaļas, pie kā drīz noķerams, vai grāmata daudz ko vērtā vai nē. Bet šāda „grāmatu izrādīšana“ nevien lēti izdarāma, tā arī ļoti vajadzīga, jo:

- 1) katrs skolotājs nespēj visas grāmatas pats (par savu naudu) sapirkties;
- 2) skolotājs tā jo lēti nospriedīs, par kuŗu mācību jau rakstos cik necik gādāts un par kuŗu it steigšus jāgādā;
- 3) te lēti varētu manīt (ja ik gadus tādu grāmatu izrādīšanu pavairotu un papildinātu), vai skolas rakstniecība iet pilniem soļiem uz priekšu jeb vai saulgozī snauž.“

Še nu vēl pielieku klāt, kā pēc manām domām tā minēto grāmatu salasīšana un sakrāšana būtu jo lēti izdarāma. Īpašas naudas priekš grāmatu sapirkšanas nebūtu vajadzīgs. Pietiktu, ja tikai kādi divi vai trīs skolotāji šo lietu ņemtu rokā. Vajadzētu viena vīra, kas Rīgas tuvumā mājō. Tam būtu grāmatu drukātājiem un pārdevējiem vai nu ar mutes vārdiem, vai ar vēstulēm par šo lietu ziņa jādod, tad šie kungi, gan sava paša labuma dēļ, pie šī krietnā darba labprāt nāktu mums palīgā, no katras pie viņiem atronamas skolas grāmatas, ja ne vairāk, taču vienu eksemplāru priekš grāmatu izrādīšanas aizdodami. Stefenhāgena kungs Jelgavā, kuŗš jau dažreiz it vērā liekamus upuŗus priekš latviešu rakstniecības nesis, darītu to ar priecīgu prātu, un es tiešām ticu, ka arī no tiem citiem neatrautos it neviens. Arī daži grāmatu sa-

rakstītāji paši ņemtu dzīvu dalību pie grāmatu pilnīgas sakrāšanas.

Te tad vispirms vajadzētu tikai skaidras ziņas un pieklājīgu lūgšanu tiem minētiem vīriem laist. To, zināms, bez nekāda pūliņa, bez nekāda tēriņa gan neviens neizdarīs. Bet vai tad starp Vidzemes skolotājiem nebūs daži, kas tomēr šī darba izdarīšanu it labprāt neuzņemtos? Es tik atgādinu, ka mūsu cienījams Dambis jau pērngad tūlīt zināja ar darbiem derīgu padomu atrast, ka tika par latvisku dziesmu drukāšanu spriests. Kā man šķietas, tad gan arī šoreiz cienītam Dambim būs vēlēts ar darbiem izrādīt, ka viņš tos pazīstamos vārdus saprot:

„Vai redzi nu, cik daudz vieglāk ir svēti murgot jeb runāt, nekā kaut ko labu padarīt?“

Bet lai nu ņemtos šo darbu izdarīt, kam vien uz to sirds un prāts nesas, viņam būtu jāsabiedrojas ar kādu otru amata biedru, kurš Turaidas tuvumā mājō. Šim būtu jau iepriekšu piesūtītās grāmatas jāsaņem un derīgā vietā kārtīgi jāizstata. Abēju vīru adreses vajadzētu dalību ņēmējiem (vislabāk caur avīzēm) zināmas darīt. Tam skolotājam, kurš Turaidas tuvumā dzīvodams pie šī darba izvešanas dalību ņemtu, būtu arī par to jāgādā, ka šogad iekrātās un salasītās grāmatas top pieklājīgi līdz nākošam gadam uzglabātas, vai nu paša rokās, vai cita kāda uzticama vīra ziņā.

Šogad, zināms, visas latviskās skolas grāmatas nespēsīm priekš izrādīšanas tūlīt salasīt un sakrāt. Nākošā gadā pienāks tās, kurū vēl šoreiz trūktu, klāt. Bet grāmatu skaitļa pavairošana būs daudz vieglāka, nekā pate pirmā salasīšana. Arī tās nākošos laikos it no jauna gaismā laistās grāmatas nebūs grūti iegādājamas.

Daži mazi naudas tēriņi gan būs neizbēgami, kā

pasta nauda u. c. Priekš šādu tēriņu atlīdzināšanas būtu tiem Turaidā sapulcētiem kungiem par grāmatu izrādīšanu katram 10 vai 20 kapeikas jānomaksā, lai tad tie darba izvedēji šo naudu pēc vajadzības liek lietā. Un ja kāds neparedzēts robs rastos, tad padoma netrūks, jo latvieši nav sīkstulji, kad tiem nākas par gaismas darbiem gādāt.

Bet nu vēl jāpieliek kāds vārds priekš tiem, kuŗi skolas grāmatu izrādīšanai būtu pretim, jo mums diemžēl arī tādu šķēršļu netrūkst. Kas aiz aplamas pārgudrības šādam darbam pretī stājas, tam nelīdzēs nekāds padoms, jo viņš jau visur tas gudrākais; tādēļ būtu tīri velti ar tiem pārgudriem ko runāt. — Bet citi saka, ka tautas skolotājiem bez grāmatu izrādīšanas jau visas šē piederošās grāmatas jāpazīst. Tas nu gan tiesa: „jāpazīst“ gan, bet vai tie tās arī pazīst? Es pazīstu dažu skolotāju, kuŗš ne sesto daļu no tām minētām grāmatām nepazīst. Un tas citādi diemžēl nevar būt. Mums pilnīga tautas skolotāju semināra vēl nav. Tādēļ notiekas, ka tie jaunekļi, kuŗi uzņemas par savas tautas apgaismošanu strādāt, nedabūn nedz ar savas tautas valodu, nedz ar viņas literātūru u. t. pr. pieklājīgi iepazīties. To mēs gan zinām, ka tiem vīriem, kuŗi aiziet svešām tautām gaismu un ticību nonest, vispirms vajaga ar šīs tautas valodu, ticību, tikumu un garīgo būšanu labi dziļi iepazīties, citādi neaizķersim un neiesildīsim nedz viņu sirdis, nedz viņu garus; bet par apgaismošanas darbu pie savas pašas tautas daži it bezprātīgas domas ieņēmuši. Tie saka: „Jo svešāks, jo labāks priekš mūsu tautas.“ Bet kas tā runā, tie piemirst, ka latviešu sakāmam vārdam: „Jo plīks, jo traks“ arī sava taisnība. Tādēļ notiekas, ka tie, kuŗi garīgi plīki, tas ir, kuŗi nepazīst nei mūsu valodu, nei mūsu literātūru, labāk „kājas aun“ uz Reinupes aizstāvēšanu pret francūžiem, nekā tie vīrišķi tu-

rētos pie Gaujas un Daugavas un Svētupes kra-  
stiem, savējos pret ienaidniekiem aizstāvēdami.

To gan var apliecināt, ka starp latviešiem it īsā  
laikā, kamēr tiem vairs nav liegts no gaismas avo-  
tiem smelt, dažādas ziņas un mācības izpaudušās;  
bet kas nav akls, tas tiešām redz, ka mums daž-  
reiz aiz plašām ziņām un gudrām mācībām to vis-  
vajadzīgāko ziņu un mācību pavisam trūkst. Šo  
visu apdomājot un atgādinājoties, ka pie mūsu tau-  
tas skolām diemžēl vēl daudz tādiem vīriem jā-  
strādā, kuŗi nemaz nav īpaši uz skolas darbu smalki  
sataisījušies, nav ko brīnīties, ka mūsu tautas sko-  
lotāji mūsu vēl mazo skolas literātūru, kauču tā  
maza, pieklājīgi nepazīst. Bet bez skolu grāmatu  
pazīšanas skolotāji nevar savu darbu pieklājīgi strā-  
dāt; tas nošļūk nemanot uz purvainām ielejām un  
brīnās velti, ka viņa darbam cerētās sekmes nero-  
nas. Skolotājam jāzina, kādas grāmatas īpaši  
priekš viņa paša derīgas; kādas viņa skolēniem sko-  
las gados rokās dodamas; kādas grāmatas tiem jā-  
dod līdz par dzīvu ceļa barību, kuŗi skolu pabeig-  
uši iestājas dzīvē; skolotājam arī jāzina, kādu  
grāmatu vēl trūkst un kādas no šīm viņam pašam  
nākas apgādāt. Tādēļ esam ar tiem gluži viens  
prātis, kuŗi saka: „Skolotājiem jāpazīst sa-  
vas tautas literātūra“. Bet kad nu tas diemžēl da-  
žādu kavēkļu dēļ vēl tā nav, kā vajadzētu būt,  
tad par to jāgādā, ka lai tas uz priekšdienām tā  
vairs nebūtu, kā līdz šim bijis. Un kad nu pie šīs  
vainas izdeldēšanas Turaidas skolotāju sapulce  
daudz ko varētu piepalīdzēt, tad lai gādājam vie-  
nis prātis par minēto grāmatu izrādīšanu; lai gā-  
dājam, ka latviešu sakāms vārds: „Akls aklam  
ceļu rāda“ nezīmētos ne uz viena no mums sko-  
lotājiem.

Citi vēl saka, ka latviešu skolas rakstniecība esot  
tik maziņa, ka neesot ne vērts ar to iepazīties. Ma-  
ziņa mūsu literātūra ir gan, bet vai tad miežu

grauds ir vērša lielumā? Un redzi, kas tur izaug, kad derīgā laikā mazos graudiņus labi sataisītā tīrumā iesējām! Jeb vai kāds patiesi domās, ka mazo miežu graudiņu vietā labāk vajadzētu siltās zemēs briedinātos putras ābolus jeb ķirbišus dēstīt, jo šie pret miežu graudiņiem ļoti lieli un daudz vietās ļoti derīgi? Bērni laikam savā neapdomībā dažreiz tā gan spriestu, jo: „Bērnam bērna prāts“. Bet prāta cilvēkiem, zināms, neklājas nedz „bērna prātā“ domāt, nedz tā dā ziņā nodarboties. Citām tautām daudz lielāka skolas literatūra, nekā mums. Tas tiešām tiesa. Bet šādas literatūras nav vis kā sniegs vai lietus no debesīm kritušas. Ir citām tautām bijuši tādi laiki, kur tām nebij vairāk grāmatu, nekā mums tagad. Cik bagāta ir šodien vācu tauta ar grāmatām! Un tomēr viņai bijuši laiki, kur tai nebija nevienas skolas, nevienas skolu grāmatas. Bet:

„Nevis slinkojot un pūstot  
Tautu labā godā ceļ;  
Nē, pie prāta gaismas kļūstot  
Tauta zied un tauta zeļ.

Ja ikviens tik zemē sētu  
Vienu graudu veselu,  
Kas tad izskaitīt gan spētu  
Zelta kviešu krājumu.

Bet kas lielīdamies pārdot  
Ved uz tirgu pelavas,  
Tas kā pelus vējam ārdot  
Zūd no ļaužu piemiņas!“

Tā tad mūsu literatūras mazums nav vis patiesīgs iemesls, kādēļ nebūtu ne vērts ar viņu tuvāki, dziļāki iepazīties; jo lai tā maziņa ko maziņa, tomēr tur atronam dažus dīgstošus graudiņus, kuri vajadzīgā vietā un derīgā laikā izsējami. Tikai tad spēsim uz priekšu kļūt, kad neatmetīsim

sava pašu pamata. Uz pašu pamata stāvēdamiem jābūvē tautas apgaismošanas ēku. Un ja šī ēka nevarētu nekad tik stalta un lepna būt, kā tas pie citām tautām redzams, tad tomēr viņa mums jākopj ar mīlestību, ticību un cerību. Ja nevaram būt tik lepmi kā citi, tad mācīsimies ar pazemību tos godāt un cienīt, kas patiesi godājami un cienjami. Bet nepadosimies tādām aplamām musināšanām, ka tas cīrulim daudz ko līdzot, ja viņam piesien ērgļa spārnus un pāva kājas. Ar sveša putna spalvām neklājas nevienam lepoties — ir mums nē. Būsim vienmēr tie, kas mēs varam un spējam būt; būsim tādi, kādiem mums klājas būt, tad mūs ir tie visbrangākie iemācīsies godāt un cienīt; jo sava mazuma dēļ mēs tikai no aplamniekiem un švindleriem topam nicināti un pulgoti. Tādēļ saku tiem, kas mūsu skolas literātūru viņas mazuma dēļ gribētu pavisam pie malas atcelt: „L a b ā k z ī l e r o k ā, n e k ā m e d n i s k o k ā.“ Tagad mēdz priekš ikkatras skolas mācības arī īpašu grāmatīņu jeb mācības pavadoni sarakstīt. Tādēļ mums jāizšķir:

- 1) grāmatas, kas īpaši priekš skolotājiem pašiem gaismā laistas;
- 2) grāmatas, kas īpaši priekš skolēniem, kamēr tie skolā mācāmi un vadījami, sarakstītas;
- 3) grāmatas, kuŗās gan skolu mācības gabali iekšā, bet tomēr priekš bērniem par gaŗi un plaši izstāstītas, jeb arī priekš bērnu gara vēl nesaprotamas, proti grāmatas priekš tiem, kas skolu beiguši, vēl vīra gados grib par sava gara spēcīnāšanu gādāt;
- 4) grāmatas, kas gandrīz visiem vienlīdzīgi der, kā dziesmu grāmata u. t. pr.

Tā vislabākā grāmata lasītājam neko nelīdz, ja viņš nav garīgi tiktālu iztaisīts, apkopts, ka to lasījumu pats spētu saprast. Arī tā vislabākā grā-

matīna priekš skolēniem tādām skolotājam neko nelīdz, kas nav pilnīgi uz skološanas darbu sataisīts. Skolēnu grāmatīnas mēdz būt īsas, strupas — tur iekšā, tā sakot, tīk tie mācības kauli, un skolotājam pašam nākas šos kaulus ar dzīvu miesu aplikēt. Ja nu skolotājs pats no jeb kāda mācības gabala citu neko nezina, kā tikai to, kas skolēnu grāmatīnā atronams, tad tas mācīdams ne pie sevis pašā, nedz pie saviem skolēniem nekādu prieku nepieredzēs. Viņš pēdīgi izsauks: „Tā grāmata jau patiesi it nekam neder!“ Tāpat kā tas vīrs, kas lasīt nebūt nemācēdams, nogāja „brilles“ pīrkt. Tas izmeklējās visādas brilles, bet nevienas nebīj tādas, ar kuŗām būtu grāmatā paskatījies tūlīt spējis lasīt, jo viņš nemaz neprata lasīt. Turpretīm labi izmācīts skolotājs zinās ir tādas skolēnu grāmatīnas par dzīviem, dīgstošīem graudiem pārvērst, kuŗām var ir dažādas vainas uzrādīt.

Še redzam pie skolotājiem dažādu stāvokli, tādēļ viņi vienu un to pašu grāmatu katrs savādi apspriedīs. Bet pēc sprieduma var spriedēju pazīt.

Pilnīgām tautas skolām, lai tās būtu savā starpā diezin kā izšķīřamas, tomēr caurcaurīm ņemot priekš mācības gabaliem vienāds nolūks. Viņām jāgādā, ka jaunā audze iepazītos ar tām ziņām un mācībām, kuŗas mūsu laikos katram cilvēkam, ir zemniekam un amatniekam, ļoti vajadzīgas un derīgas. Tādēļ katrā pilnīgā tautas skolā jānāca:

tēvu valoda, kā visu citu mācību pamats, valsts valoda, ticība, vēsture, zemesapraksts, dadas mācība, rēķināšana, rakstīšana un dziedāšana.

(Es gan zīnu, ka pie mums diemžēl dažā skolā aiz vakabuļiem pie šīm vajadzīgām mācībām nemaz nepieķļūst, bet neba tādi jaukumi ilgi vēl pastāvēs. „Zīrģs ar četrām kājām, tomēr klūp.“ Nu, kas tad tas par brīnumu, ka mēs uz jaunu, sen at-

rastu ceļu kļuvuši, ar savām divām kājām pakļūpam. Lai nu tāda klupšana un nomaldīšanās no īstenā ceļa saprotama un diezgan nožēlojama, tad tomēr viņa nevar pašu skolas ceļu samaitāt nedz iznīcināt.)

Skolas grāmatas izrādot, atradīsim, par kuŗu no šiem mācības gabaliem cik necik gādāts, par kuŗiem tūlīt jāgādā.

Šoreiz lai pietiek ar tik daudz. Izrādītās grāmatas varēs visur pēc kārtas sazīmēt. Lai veicas katrs gaismas darbs!

1870.

## „Un šis bērns ir tagad tev uzticēts!“

Ieesim šodien uz kādu pusstundu jaunā skolas namā, ko pamodinātā valsts, naudu pārlietu ne-  
taupīdama, tik jauku un glītu patlaban uzcēlusi. Pulkstens nule astoņi apsisis, un skolotājs tikko nostājas, kā ikdienas tā arī šodien, savu skolēnu priekšā, kuņi ar jautrām acīm, spirtu garu un izsalkušu, kārošu sirsniņu gaidīt gaida uz to gaismas barību, ar kuņi viņš tos atkal pamielos un spēcīnās uz mūžīgo un laicīgo labklāšanos.

Neņem par ļaunu, mīļais amata biedri, ka es tevi drusku nokavēju pie mācības uzsākšanas. Esmu dažu skolu jau apmeklējis, skolotāja garu, darbu un — maziņos aplūkodams un ievērodams, un daudz ko laba no tā mācījies. Atļauj man šoreiz arī apvaicāt, kādi tev tie uzticētie maziņie sirdslolojumi. Lai gan tavi skolēni tik ne visi no vienādas dzīves kārtas cēlušies, tomēr tie pēc mīēsas un gara, pēc audzināšanas un mācīšanas mātes paspārnē un tēva mājā diezgan dažādi. Ikkatrs, tā sakot, savāds. Katrs, kaut vēl būtu mazos gados, līdz šai dienai, kur nu šē skolā sēž, daudz ko jau piedzīvojis. Cits dažādus priekus baudījis, baltas dienas vien redzēdams; cits bēdas un trūkumu cietis, ar slimību un izsalkumu vai plikumu kaudamies. Un katra bērna dēļ lec rūpīgi vecāku sirdis un ja ne vairāk, tad taču viena sirds pilna mīēstības, pilna uzticīgas, svētas mīēstības, proti — mātes sirds. Kam krietnas mātes sirds jau bērnu dienās trūd vēsā smilkšu kalniņā, tam trūkst viena svēta debess eņģēļa, savas dzīves gaitas nostaiģājot.

Tās lūpiņas, kuņas še skolā uz tavām jautāšanām atbild, ir daudzreiz aiz sirsniņas mātes mīlestības un šķīsta tēva prieka skūpstītas. Ikkatrs no šiem maziņiem simtreiz pieglaudies pie siltās mātes krūts, pie uzticīgām, stiprām tēva rokām: katrs no viņiem ir dārga manta, svēta rota, ko ne ar kādu pasaules mantu neatsvērsi, neatmaksāsi.

Bet aiz katra bērniņa ir sakrājušās darbu un bēdu kaudzes. Par viņiem bij ko rūpēties un zūdīties, bij ko ciest un mocīties, bij ko bailoties un noskumties. Daudz grūtības tie mazie saviem vecākiem darījuši, un sirdēsti ne tik vienreiz māti no salda miega pa naktīm iztraucējuši. Dažreiz pat sviedri aiz bailēm plūduši. Tur būtu gan ko stāstīt, kad visu pārdomājam, kas viss izdarāms un izciešams, iekam šie maziņie spēj uz skolu te cēt. Skolas ceļu arī mātes asaras nereti aprasojušas, un svētāku svaidīšanu priekš šī pirmā dzīves taciņa neatradīsim.

Pielaid mani, mīlais amata biedri, jo tuvāk pie šiem maziņiem: labprāt iepazītos ar jebkādiem no šiem bērniem, kuŗi tev kā vadonim un mācītājam skaļi pazīstami. Pastāsti man daudz-maz no tām derīgām ziņām, kas katram krietnam skolotājam par saviem skolēniem un viņu vecākiem jāsakrājas. Tu teicies jau seši gadi šinī valstī strādājis.

Še sēd jautrs puisēns; ir gan tāds pabāls. Kādu ļaužu bērns tas ir?

Viņa vecāki ir turīgi cilvēki, tiem mantas diezgan, tā ka iespēj savu dzīvi vieglu un patīkamu padarīt, kā tik grib. Viņi nopirkušies prāvu ciematu par dzimtu. Bet tomēr viņi dažu gadu pavadīja skumji, nopietni. Viņu mantas tiem nepietika. Kauču tiem bij pilnas klētis un kūtis, taču tie cieta lielu trūkumu. Un kādu? — Desmit gadi jau bij laulībā aiztecējuši un tam bij jāizsauc: „Kungs, Kungs, ko tu man gribi dot. Es nodzi-

voju savu mūžu bez bērniem!" Beidzot Dievs taču viņu ilgošanos un lūgšanu piepildīja, tiem dāvinā-dams dāvināmo, to Jānīti, kuŗu redzat še sēžam. Ak, tavu prieku, tavu liksmību un laimību, kas nu cēlās vecāku mājā. Nu tikai bagātie cilvēki ju-tās patiesi bagāti esoši. — Brāļu un māsu šim Jā-nītim nav. Bet cik jo lieli rūpesti, cik bailīga gā-dāšana tādēļ vecāku sirdis pildījušas šī viena vie-nīga bērna labad! Visa viņu cerība un darbošanās griežas ap šo vienīgo vecāku mīlestības ziedīņu. Viņa actiņas tiem spīd kā spožas zvaigznes, viņa veselība un labklāšanās tos pilda ar debešķīgu prieku. Vecāki, nesajaukti skaidri ļaudis būdami, atsūtījuši savu dēlu vispirms tautas skolā, kauču tiem būtu iespējams to tūlīt uz pilsētu nodot, jo naudas tiem netrūkst. Bet vecākiem bail, ka no viņu mīlotā bērna neizceltos kāds puskoka lēcējs, kāds gaisa grābstītājs, kāds švindleris, kas aiz a p l a m a kāruma pēc visa, kas svešs, piemirst un, lai Dievs piedod grēkus, nozaimo savējos un savu tautu; tādēļ atveduši šurp, lai tas dzertu vis-pirms no mūsu tautas avotiem, ka no tā izaugtu pēc-laikā krietns tautas dēls.

Un šis bērns ir tagad tev uzticēts!

Nu saki, kādu ļaužu bērns tur tas mazais?

Tur sēž tas mazais Kārlis Liepiņš, mīlīgs, go-dīgs bērns. Viņa vecākiem bij pieci bērni. Viens nomira drīz pēc piedzimšanas. Otro nāve atņēma, kad tas tikko divi gadus bij savā īsā mūžā nobei-dzis. Divi, jau vecāki, izdzisa siltā mātes klēpi drīz vienpakaļ otram ar lipīgo kakla sērgu. Ak, tavu bēdu! Neizsakāmas sāpes aizgrāba vecāku sirdis. Dienām un naktīm māte kļiedza un rau-dāja, tēvs sauca un vaimanāja. Un kad dziļi sa-triektiem vecākiem pie kapa malas stāvot, viņu auklėjumus dzestrā dobītē ieguldināja; kad mātes karstās asaras aplaistīja aumaļām nesātīgās smilktis

kā ar svētu lietūtiņu; kad dzirdēja viņas sirdi, aiz rūgtām sāpēm nožņaugtu, vaidot un gaudot; tad nodrebēja pat svešinieka sirds, un visiem acis pildījās ar želuma rasu.

Tā tad viņiem no tiem pieci bērniem viens vēl atlicis, šis Kārlis. Vecāku rētaiņā sirds nu, zināms, rūpējas un gādā par viņu ar trīskārtīgu mīlestību. Un grūti pārmācītie vecāki diezgan bailīgi tapuši. Tikko Kārlim kas piemetas, te viņiem senākās vātis sāk no jauna sāpēt, viņu iebaidītā prātā saceljas tūlīt tās visbēdīgākās domas: „Ko tad, kad arī šis pastariņš mums nomirtu?” Jā, šis Kārlis ir īsti bailu bērns.

Un šis bērns arīdzan tev uzticēts!

Tur otrā rindā sēd mazais Vilis Lazdiņš. Apģērbs viņam drusku plāns. Viņa bālais ģimīšs, viņa sakumpusē mugura, viņa bailīgā paskatīšanās uz svešu norāda, ka viņš ir nabaga ļaužu bērns. — Vilim ir trīs māšas un trīs brāļi, visi vecāki par viņu. Viņa vecāki gan nabaga, bet goda ļaudis. Tēvs ir skroderis. Ar sviedriem savā vaigā tie, mieru nemezdami, par saviem bērniem rūpējušies un gādājuši. Viņi daudzreiz pēc sūra dienas darba uzkož tik vien sausu maizi, cik spēdami saviem bērniem taupīdami. Tie kumosi jau bij diezgan plāni, mazi, kad tie seši pēc maizes un apģērba prasīja. Nu pienāca priekš astoņi gadi šis Vilis vēl klāt. Te nu vajadzēja vēl jo čaklāk strādāt, vēl jo plānāk ēst. Noskumusi verās tēva acs uz nākošām dienām. — „Kas gan būs ar mani septiņiem bērniem?” tā viņš mēdz nopūsties. „Mantas, ko līdzī dot, nav ne plika graša. Tā vienīgā manta, ko viņiem iespēju sagādāt, ir laba skolas mācība. Lai tad skolā raidīšana nāktos grūti, bet cietīšu izciezdams. Lai tie mācās to, kas tagadējiem cilvēkiem piepalīdz, savu dzīves ceļu pieklājīgi un veikli nostaiģāt. Lai tad Dievs līdz tā-

lāk!" — Tā tad godīgie vecāki, citu neko nespēdami, nodomājuši priekš šī bērna arī „derīgas skolas mācības par dzīves mantu“ sagādāt.

Un šis bērns arī tev uzticēts.

Nu saki, kā bērns tas jautrais puisis ar tām melnām spulgacīm?

Par šī bērna vecākiem nav viegli stāstīt. Nezinu, vai tiks tik daudz klausīties.

— Teic vien. Ausis un sirds atvērtas.

Nu tad. Šī bērna tēvs ir mūsu sirmais meža sargs, īsts goda vīrs; bet ir gan baudījis dzīves rūgto biķeri līdz pat mielēm. Viņa vecākais dēls bij tāds pat jautrs, možs puisēns bijis, kā šis 14 gadu vecais Indulis, ja ne vairāk. Toreiz vēl nebijis mūsu gabalā skolu gandrīz nekādu. Ļaudim nebijis spēka skolas celt, un kungi arī neko par to lietu vēl nerūpējušies. Bet mūsu vecais mācītājs — lai Dievs piesūta tam labus vakarus — bijis gaišs cilvēks. Viņam bijis ļoti žēl, ka tik daudz kristīgu dvēseļu garīgā tumsībā savas dzīves gaitas nostaigā. Bij saņēmis sirdi, kunga prātu uz skolas ietaisīšanu griezt, bij runādams runājis, līdz bij kungu pierunājis. Tā tad ietaisīja jaunā ērberģī kādā istabā skolu. Bet par skolmeistaru iecēla diemžēl tādu vīru, kuŗš nemaz nebij uz skolas amatu pieklājīgi sataisījies. Bij kāds no pilsetas ienācis kurpnieks. Mācītājam gan visai nepatika, bet ko lai darītu. Domāja, tāds laikam labāks, nekā nekas. Tā skola sākusies. Pagasta bērni, bet tikai tie, kam bij īpaši atļauts, sanāca ar savām maizes kulēm, saviem putras spaiņiem un sviesta bundulīšiem. Nu mācījās, ko nagi nes. Bet ko tad tie bērni mācījās? Jā, tas ir grūti sacīt. Mācījās dziesmu grāmatu dziedami lasīt, mācījās nesaprustus ticības gabalus un peršas no galvas uzteikt, un kāds reti arī rēķināt un rakstīt. Skolmeistars neprata tik pilnīgi tautas va-

lodu, kā to pie mācīšanās vajaga saprast, kaut gan veci ļaudis teica, ka pats no latviešiem cēlies. Bij pilsētā iemācījies svešu valodu runāt, bet ne visai pilnīgi — tik tā pavisus. No viņa rakstiem šē vēl kādas druskas atlikušās, bet asins saskrej ģimī redzot, ka tāds vīrs arī svētā skolas amatā strādājis. Šis kurpnieks sācis savā aplamībā tiem jau-trākiem bērniem savu valodu uzslavēt, teikdams, ka tie tapšot bagāti, laimīgi un augstā godā celti, kuŗi to svešo valodu iemācīšoties; jo ar to „rupj o b a u r u“ valodu, ko viņu tēvi un mātes runā, pat godīgs cilvēks topot visur apsmiets. — Bij gan pa daļai taisni runāts, un laikam šis skolmeistars domāja, ka tā jo vairāk mācītājam iztapšot, jo tas ļoti par bērnu apgaismošanu cīnījās un pūlējās, dažreiz, kā šķitās, pat kunga prātam pretīm. Un kungs taču skolu iesvētījot bij piekodinājis, lai māca ko mācīdami, bet lai nemāca citas jaunas va-lodas. Kādā dienā atnāk vecais mācītājs skolu pār-lūkot un atron savu skolmeistaru bērnus a p l a m ar svešu valodu vokuļu (vārdiem) nomocot. Tādus aplamības nedarbus atradis, mācītājs viņam isi teica, ja vēl bērnus no mācības ar blēņām aiz-kavēšot, tad lai ņemot paunu uz muguras. Mācī-tājs teica: priekš svešu valodu mācīšanas vajag ilga laika, derīgu skolu; citādi bērnus tik ietracina, samusina un sajauc. Lai tie mācās savu Dieva doto valodu godam valkāt, tad Dievs pašķirs ceļu; „j o k a s s a v u t ē v u v a l o d u k o p j u n g o d ā, t a s s a v u s t ē v u s g o d ā, u n k a s t o s g o d ā, t a s p a t s g o d ā j a m s.“

Nezinu, vai kurpnieks bij ļāvis pārlicināties, vai tik no aizdzīšanas baidījās, bet savu aplamo vokuļu mācīšanu atmeta gan. Bet šē nu bij skolēniem aizliegti augļi un tie, zināms, no Ādama laikiem arvien tie gardākie. Tā tad kādi skolēni piemetušies meistara zellim, kuŗš bij no pilsētas līdz atnācis. Zellis zināja savu meistara prātu un

neliedzās bērņus ar vokabuļiem baŗot, teikdams, ka tēviem esot rupja bauru valoda, kas jāatmetot, kā neass cirvis. — Nemāku teikt, cik ar to aso cirvi sev ceļu uz laimi un godu pataisījuši. Viens bērņs bij diemžēl ļoti asu cirvi iemantojis, ar kuŗu saskaldīja visas saites, kas to vēl turēja pie tēvu valodas, tēvu ticības, pie tēvu tikumiem. Un šis bērņs bij mūsu sirmā meŗa sarga vecākais dēls.

Skolu beidzis, izlūdzās no tēva un kunga atļaušanu aiziet uz pilsētu pie meistara. Bijis zaļoksnis zēns, sārtiem vaigiem, labi kaulots. Bet pēc gada atstājis savu meistaru, aizbildinādamies, ka dišlera amats taču priekš viņa par grūtu un — par rupju, un aizgājis kādam augstam kungam līdz uz tāļu, tāļu zemesgabalu par — sulaini. Gan māte mīļi lūguse, lai neejot, gan tēvs bāries, ka neklājoties uzsākto darbu nepabeigtu atstāt, gan mācītājs galvu kratīdams teicis, ka viņš priekš sulaiņa par kaulotu, bet viss tas neko nelīdzējis. Brencis, tā saucās šis jauneklis, mācējis atbildēt: Vai tad sulainim kāds slikts amats, vai tad ar to nevarot maizi pelnīties, un vai šis ar dišlerēšanu jel kad tik daudz naudas pelnīšot, kā viņam tagad tas svešais kungs solījis. Aizgāja — turēts, neaizturams.

Gan bij solījies drīz rakstīt, bet nekā. Aiztecēja kādi gadi pieci, Brencis it kā ūdenī iekritis. Neviens no tā nekā nezināja, vai dzīvs, vai miris. Tikai māte stipri ticēja, ka vēl reiz savu dēlu redzēšot, un vakariem gulēt iedama „tēva reizi“ noskaitījusi — skaitīja to vēl reiz, jo cietāki rokas salikdama, par savu dēlu tāļā, tāļā svešumā. Un patiesi mātes sirds nepievīlās vis. Pēc pieci gadiem pārnāca dēls viesot (sērst). Un kur bij brangs un lepns! Kas par svārkiem, sudraba kabatas (ķešas) pulkstens pie smalkas vestes! Bij ar daudz šķiņķības (balvas) atnesis līdzā. Tās izdalīja saviem radiem un draugiem tīri kā lielskungs. Bet kur visu to ņēmis, kā 5 gados tik ba-

gāts ticis, to nespēja skaidri izteikt, jo bij tēvu valodu piemirsis, bet vēl vienu svešu piemācījies klāt. Tā izviesojās kādas nedēļas pie radiem un draugiem. Citi brīnījās mutes paplētuši, citi kratīja nopietni savas galvas, bet neviens tur daudz neko nedrīkstēja iebilst. Atnāca trešā vasaras svētku atsvēte. Brencis, ko nu visur sauca par jaunkungu, runāja par projām iešanu. Viņa vecāki sataisījās svētā un priecīgā apcerē iet ar savu dēlu pie Dieva galda. Bet tas diemžēl negribēja līdz iet, aizbildinādamies, ka neprotot to zemnieku valodu, tādā valodā turklāt nemaz nevarot pilnīgi Dievu pielūgt. — — Un kad tad tēvs no svētām dūsmām aizgrābts cēlis viņam vecu latvisku bībeli priekšā, tad gan drusku nosarcis, bet drīz apķēries, sacīdams, ka viņiem jau kā zemniekiem neesot vis tā pilnīgā ticība un ka viņš atradis un pieņēmis daudz brangāku labāku ticību u. t. pr. — Bij nožēlojamais jauneklis iemācīts ar tādām svētām mantām, kā mūsu tēvu valodu, apļam spēlēties, nu, kādi tad tur brīnumi, ka ņemās arī savu ticību izmitot pret citu, it kā trulu cirvi pret asāku!

Kad atkal taisījās uz aiziešanu, tad māte ņēmās no jauna pierunāt, lai paliekot. Bet dēls mātei sacīja: „Jūs pļāpen kā vec' bāb'. Nevar kung' apkrāpēt, jo es esmu apsacijs' atpakaļ grēst.“ — Tādu valodu dzirdot, tēvs esot metis krustu sev priekšā un nerunājis vairs ne pušu plēsta vārda no palikšanas; bet to piekodinājis, lai rakstot. Tā Brencis atkal aizbraucis projām.

Nu gaidījuši nedēļu aiz nedēļas uz kādu ziņu, un redz šē pēc seši mēneši grāmata (vēstule) klāt. Bet kas nu par bēdām, atvērto vēstuli neprot ne pats tēvs salasīt, kauču bij vīra gados būdams it labi iemācījies rakstus vilkt un lasīt. Bet šī vēstule nebij tēvu valodā sarakstīta. Nu iet pie mācītāja; ir tam bij ko galvu grozīt, līdz raibi za-

grieztais zīmes atzina par vārdiem. Bij tāda pus-  
židiska valoda. Bet ko laba un svarīga bij dēls ve-  
cākiem rakstījis? Citu neko, kā to, ka viņš ar  
savu lielkungu vienādus cigāriņus pīpojot; ka esot  
licies jaunus svārkus un vēl jo dārgākus uzšūt;  
ka viņa kungs daudz mājā nestāvot un ka viņam  
visudārgākās mantas uzticētas. Vēstules lielākā  
daļa bij piepildīta ar „labām dienām“ radiem un  
draugiem, ikkatrs pie vārda piesaukts.

Bij gan maz ziņu, bet taču kas jēl. Tādas pat  
„grāmatas“ atnāca vēl divas, ikreizi pēc seši mē-  
nešiem. Tad aplūsa Brenča spalva pavisam. Gan  
gaidījuši, vai nepārnāks viesot, bet nekā, nebij vairs  
nācējs.

Te kādā dienā it nejauši atnāk muižas valdī-  
šanai ziņa, ka viņas draudzes loceklis, dzimis Bren-  
cis Zaķis, pārkristīts „Brecin Hazovski“, no pagasta  
ruļļiem izdzēšams. Viņš tapis, lielas zādzības dēļ  
pie kunga mantas, tiesai nodots. Gribēdams no cie-  
tuma izsprukt, nonāvējis durvju sargu, bet tapis  
saķerts. Tiesa jau pieklājīgo sodu viņam nosprie-  
dusi, un bendes kalps pie karātavām savu darbu  
izdarījis.

Cik ļoti šī bēdu ziņa vecāku sirdis aizgrāba, kas  
to lai ar vārdiem izteiktu! Daži pagasta jaunekļi,  
kuņus Brencis bij viesības dienās dažādi piezobojis  
un par „dumjiem baureļiem“ nosaucis, tie gan pa-  
slepeni priecājās par viņa bēdīgo galu, par viņa  
nopelnīto p a a u g s t i n ā š a n u, kā tie mēdza sa-  
cīt, bet tie prātīgie ļaudis nopūtās, sacīdami: „Redz,  
kas tur iznāk, kad sāk savu Dieva dotu valodu, savu  
ticību, savu tēvu un māti pulgot un nicināt!“

Brenča māte saslima tūlīt uz vietas. Šis Indu-  
lis viņai vēl bij zīdāms. Gan pacēlās pēc kāda  
laika no gultas, bet prāts bij sajaukts. Tā tecēja  
vienmēr uz kapsētu, un kad tai ceļu liedza, tad tā  
kliedza ar varen stipru un skarbu balsi: „Mans  
dēls dzīvs aprakts, viņš dzīvs aprakts. Laidiet, lai-

diet, es viņu glābšu. Es esmu svēti Dievu par viņu lūgusi, caurām dienām un naktīm!" Tad metās ceļos, dziedāja kādu dziesmu, skaitīja vakara pātarus, bet juku jukām, kā jau ārprātā būdama. Induļa tuvumā viņu nedrīkstēja laist, tad tā bruka tam virsū, saukdama: „Vai tu arī nicināsi tēvu un māti? vai izmitosi arī tēvu valodu, tēvu ticību? Mazīnais, zināms, neprata neko atbildēt, bet māte solīja viņu saplēst, ja to, ko prasīja, neapsolījās. Tur bij ko sargāt, bij ko saudzēt. Kādā dzestrā rudens rītā atrada viņu pie kapsētas puspliku — izdzisušu.

Tēvam atlika šis zīdāmais bērns. Gāja diezgan grūti, to kuslo dzīvībiņu līdz pavasarim izvilcināt. Tomēr Dievs līdzēja gan. Meža sargs no šī laika nav vairs ne runīgs, ne priecīgs, kā citreiz, labprāt nerādās starp cilvēkiem. Biezā mežā, vēsā klusumā, tur meža māte viņa sagrausto un salauzto sirdi mierinājusi, sāpju karstumu dzisinādama. Pagāja gadi 10, Indulis tecēja tēvam arvien līdzā; no skolas tēvam nedrīkstēja ne vārdu uzbilst. Viņš mēdza tad skarbi uzsaukt: „Lai mans bērns uzaug labāk kā meža lops, bet skolā to nedošu nekādā.“ Tagad šīs dusmas pret skolu drusku norimušas. Aizpērn uzcēla viņa brāļa dēlu par pagasta vecāko; tas ļoti krietns vīrs, labā tautas skolā pieklājīgi izmācīts, un to mācību nav vis skolā smēlies, ka tēvu valoda nicinājama un smejama, bet tādu musināšanu par vella gudrību atzinis. Ir gan godājams un godāts vīrs. Šis nu meža sargu, kuŗš pēc matu baltuma vecāks nekā pēc saviem gadiem, izdevīgos brīžos pamazītiņām pārliecinājis, ka laba skolas mācība bērniem tagad ļoti vajadzīga manta, ka aplama kārošana pēc visa, kas tik svešs, visvairāk pie tiem nemācītiem, neapgaismotiem, pie tiem puskoka lēcējiem atronas; bij pierādījis, ka tagadējās skolās ne visur bērnu prātus ar blēņu mācībām sajaucot; ka turpretim daža skola it

karsti, it dziļi iedēsta tēva un mātes godāšanas sēklu. Turklāt mūsu jaunais mācītājs, pats latviešu bērns būdams, piemētiis gudri klāt, ka labu pamatu nekāds svešības kārumis nesagrozišot. Viņš esot dažādas valodas mācījies un ar dažām tautām iepazinies, bet visur atradis, ka tie krietnākie tautas dēli savu tēvu valodu un savus tēvus protot cienīt. Un pie mums jau esot labāks gars, veicīgāks spēks nomodā u. t. pr.

Tā tad tēvs man pērnruđen atveda savu dēlu. Pār skolas slieksni kāpdams meta gan krustu sev priekšā, un iekam man labdienu deva, noskaitīja apakš sevis „tēva reizi“, mātes vārdu pieminēdams.

Aiziedams meža sargs vēl reiz ar stipru balsi man atgādināja vecā mācītāja vārdus: „Kas savu tēvu valodu kopj un godā, tas godā savus tēvus, un kas tos godā, tas pats godājams!“

Še nu sēd tas Indulis ar savām jauetrām acīm. Kaut gan vēlū sācis skolā nākt, tomēr manīgs, dedzīgs un spēcīgs uz mācīšanos, un dažiem slinķiem jau priekšā ticis. Pie tā vajaga vairāk valdišanas un vadīšanas, nekā skubināšanas un modināšanas.

„Un šis bērns arī tagad tev uzticēts!“

Saku par šīm ziņām paldies. Lai pietiek šoreiz ar tikdaudz. Mēs redzam, draugs mīļais, ka tu neesi pieņemts dienas algādzis, ka tu nestāvi apakš švindleru pātagas. Tu esi uz skolas amatu pieklājīgi sataisījies, tu zini, ka tev cilvēku dvēseles, cilvēku bērni uzticēti, tu proti vispirms vajadzīgo pamatu uzmeklēt, iekam tu sāc namu būvēt. Tavs darbs neizšķīdīs kā pelavas vējā. Lai Dievs pašķir tavus soļus jo veikli uz priekšu.

Iešu tālāk uz citām skolām aplūkot, kā tur klājas, vai visur jau tie piķa meistari no aplamiem grēku darbiem atkāpušies. Iešu aplūkot, vai citur arī uzticētās dvēseles sataisa uz dzīves ceļu kā

mūsu dienās pieklājas, jeb vai vēl kur — lai Dievs nedod — tādi švindleri vai viņu zeļļi strādā, kuņiem mūsu bērni nav cits nekas, kā vergu ādas — pērkami un pārdodami kā Afrikas nēģeri; jo kauču 50 gadi jau aiztecējuši, kamēr verdzība likumos atcelta, tomēr visur vēl neatskārstot, ka mūsu bērni ir brīvu cilvēku bērni, kas audzināmi tēvam un tautai par godu. — Dzīvo sveiki vesels! Vecā mācītāja vārdus nekad lai neaizmirstam:

„Kas savu tēvu valodu kopj un godā, tas savus tēvus godā, un kas tos godā, tas pats godājams.“

1870.

## **„Mājas viesis“ pret augstākām skolām.**

Aplūkosi nu, kādēļ isti „Māj. viesis“ ceļas pret augstākām skolām, pret teātri un pret valodas kuplināšanas pūliņiem; un nosvērsim tad, cik stipri īsten ir „Mājas vieša“ pretestības atbalsti un cik liels pareizības mērs pie viņa dusmām pret mums. Tā lieta pate ir tik svarīga, un patiesības skaidra atgāšana še tik vajadzīga, ka lasītāji neļautosies, kad es drusku pie šī priekšmeta apspriešanas pakavējos.

Cien. bezvārdis izsaka savu pretošanās pamatu šādos teikumos: „K. A. k. joprojām lielās savā plašā izskaidrošanas rakstā, ka viņš gan arī zīnot, kādus padomus „Māj. viesis“ nesis augstākas latviešu skolas lietā. Nu — un kādus? vai labus, vai ļaunus? Tas rakstītājam (K. A.) viena alga: viņam pietiek ar to, ka viņš to zina. — Viņš (proti K. A.) arī redzējis, ko „Māj. v.“ piezīmējis teātra un glītāku ļaužu sadzīves dēļ un izklausījies arī šā piktumu pret „jauno valodu“ un to visu arī esot sapratis, — bet Dievs to zina?! — „Māj. v.“ arī daudz zina“! — tā saka cien. bezvārdis tālāk — „viņš arī daudz runājis un par daudz lietām klusu cietis, jo katram darbam savs laiks. Viņš arī zina, ka pirms nevienam nevar augstāku lasāmu grāmatu celt priekšā, iekam zemo ābeci prot, un ka nekur neizlaimēsies ar augstāku skolu, kamēr zemākās un vidējās skolas nebūs celtas un pilnīgi ierīktētas pēc gruntīgu bērnu skolotāju un audzinātāju izmēģinātiem un par derīgiem atrastiem padomiem. Kas tādus padomus neatzīst jeb negrib pieņemt, citādi darīdami, tie

ir vējam līdzīgi un viņu ceļa mērķa gals ir aklam viegli noredzams." Tā stāsta vārdu pēc vārda mans cien. pretinieks saviem lasītājiem.

Notīsim šī domu kamola pavedienus pa vienam un pēc kārtas. Bezvārža k. saka, ka es lietiš ar to, ka es zinu, ko „Māj. viesis“ raksta. Bet vai tad tā jau patiesi lielīšanās, ka kāds „Māj. vieša“ lasītājs to arī zina, ko viņš lasa. Cien. bezvārdis laikam daudz ko lasījis, nezinādams, ko tas lasa, tādēļ viņam mana zināšana izrādās kā lielīšanās. Jeb vai mans cien. pretinieks tik tādēļ še to vārdu ielicis, ka viņam citādu apvainošanas iemeslu nebija pie rokas?

Tālāk saka bezvārža kungs, ka man esot viena alga, vai „Māj. v.“ skolas lietās labus vai ļaunus padomus devis. — Bet kas tad manam pretiniekam tādus niekus ieteicis? Ja man būtu viena alga, kādus padomus „Māj. v.“ devis augstākas skolas labad, tad jau es nemaz nebūtu šinī lietā „Mājas vieša“ pretinieks. Bet ja cien. bezvārdis, manus rakstus lasīdams, arī zina, cik maz vienaldzīgi man „Māj. vieša“ padomi skolas lietās, un ja viņš to zinādams tomēr saviem lasītājiem tādas lietas būtu par mani stāstījis, tad te redzams, ka cien. bezvārdim viss vienalga, vai viņš tīru patiesību stāsta, vai nē, kad tik viņš var savam pretiniekam kaut ko nepareizi uztiēkt.

Tad bezvārža k. saka: „Māj. v.“ arī daudz zinot, daudz redzējis, daudz izklausījis un arī sapratis. — Tas nu gluži labi, un cik es par „Māj. viesi“ dzirdējis spriežam, tad neviens nesaka, ka viņš nekā nezina, nekā nav redzējis u. t. pr. Bet to cien. bezvārdis piemirsis, ka cilvēks, kas lai gan daudz ko zina, tomēr daudz cīta kā nezina vis, jo neviens cilvēks nespēj visu zināt. Un kas ar zemākām mācībām savu mūžu nopūlējies, tam neviens prātīgs cilvēks to par ļaunu neņems, kad viņam pie

augstāku mācību un lietu apspriešanas šur tur derīga padoma pietrūkst. Bet tādām cilvēkam tik nevajaga ne pie sevis domāt, nedz ļaudīm iestāstīt, ka pēc viņa saprašanas mēra visa pasaule, visi cilvēka darbi un pūliņi nomērojami un iegrozāmi. Tādēļ tas skan drusku pēc nesapraša augstprātības, kad „Māj. viesi“ salīdzina ar tēvu, kas mūs audzinājis — un mūs turpretim ar apžilbušiem, nepateicīgiem bērniem tādēļ, ka mēs cīnāmies pēc augstākām cilvēcības mantām. „Mājas viesis“, 15 gadus vecs būdams, tak negribēs no tiesas saviem lasītājiem ieteikt, ka viņš — zemākas mācības un padomus nezdams — mūs izaudzinājis un izmācījis? Un „Mājas v.“ to mums it nebūt nevar par ļaunu ņemt, ka mēs bez viņa ziņas un atļaušanas pa kreicskolām, ģimnazijām un universitātēm sev tādas mācības iekrājušies, kādas viņš ne līdzsim sniedzis, nedz arī nodomājis uz priekšdienām saviem lasītājiem sniegt. Un ja nu mēs, lai gan augstāk mācīti, tomēr cieši un nešaubīgi, droši un ticīgi pie savas tautas turāmies, un kur krītas, par savu tautu cīnāmies pēc sava mācības un atzīšanas stāvokļa, tad „Māj. viesim“ it nebūt nepieklājas mūs par apžilbušiem vēja grābekļiem nosaukt; jo tas gars, kas mūs skubina par savējiem strādāt, cīnīties un kaņot, nav nekāds untuma viesulis, bet tas ir brangs un spēcīgs auglis, kas ir izaudzināts caur gadu tūkstošiem, cilvēku bērniem cīnoties pēc patiesības, taisnības un gaišmas. Šis gars ir tagad par jautru modinātāju, par varenu atdzīvinātāju visur piemeties, kur gaišmas liesmas, bez žēlastības tumsības mājokļus sadedzinādamas, cilvēku sirdis no visādiem nešķīstumiem tīrīdamas tīra; kur taisnības asais zobens, negantības un ševmīlības saites un slodzes sacirzdams, nepareizību un viltību kā miglu aizdzen projām; kur patiesības spožais vaigs, blēņu un māņu tīklus izgaisinādamas, laipnīgi staro pār cilvēku do-

mām un darbiem, par viņu celšanos, cīnīšanos un  
kaŗošanu.

„Mājas viesim“, zināms, arī savs ļoti svarīgs  
darba lauks, kur viņš lai strādā krietni, tikuši un  
uzcītīgi. Un ja „Māj. v.“ līdzšim jau „par daudz  
lietām klusu cietis“, tad tiešām viņam neviens prā-  
tīgs cilvēks to par ļaunu neņems, ja viņš arī  
turpmāk par tādām lietām klusu cietis, kuŗas at-  
ronas ārpus viņa redzes aploka, jeb kuŗu apsprie-  
šana un nosvēŗšana prasa jo izredzīgu stāvokli,  
nekā viņam līdz šim laimējies aizsniegt.

Katram darbam savs laiks,“ tā saka bezvārza  
kungs. Un tas tiešām tiesa; bet lai viņš neaizmirst  
nekad, ka katram darbam arī savs pa-  
reizīgs apspriedējs.

Pēc augšējiem veltīgas apvairošanas teikumiem,  
kuŗus cien. bezvārdis būtu varējis labāk neizsacī-  
tus pie sevīm paturēt, viņš nu ceļ arī „Mājas vieša“  
īsto iemeslu priekšā, kuŗa dēļ viņš kaŗo pret aug-  
stākām latviešu skolām. „Mājas viesis“ zinot:

pirmkārt, ka ne vienam nevar augstāku lasāmu  
grāmatu celt priekšā, iekam tas zemo ābeci ne-  
prot;

otrkārt, ka papriekš zemākas un vidējas skolas  
jāceļ un gruntīgi jāieriktē, tad tikai var augstā-  
kas skolas celt. Tie, kas citādi dara, ir vējam  
līdzīgi.

Tādēļ „Māj. v.“ spriež:

tie ir vēja grābekļi, kas latviešiem grib augstā-  
kas skolas celt.

Kad uz divi pirmiem teikumiem lūkojam, tad  
redzam, ka viņi, katrs sevišķi ņemot, derīgā vietā  
diezgan patiesīgi. Bet viņiem nav nekādas saderī-  
bas savā starpā, nedz dalības ar to no viņiem iz-  
celto spriedumu par augstākas skolas cēlējiem; jo  
kad par latviešiem runājam, tad nedrīkstam pie-  
mirst, ka viņiem ir nevien ābece dažādas, bet arī

citas it košas augstākas grāmatīņas, — un otrkārt, ka latviešiem vairs netrūkst pa lielākai daļai nedz zemājo, nedz vidējo skolu. Mums ir pagasta skolas, draudzes jeb kirspēles skolas, semināri, jūras skolas, kurlmēmo skola. Visas viņas diemžēl vēl sācējas un nav vis vēl īsti pilnīgas un gruntīgas, jo viņas tikai tad varēs jo labāki uzzelt, kad latviešiem augstāku skolu vairs netrūks.

Tā tad abi augšējie teikumi par ābeci un zemajām skolām nesader vairs kopā ar tagadējo latviešu stāvokli un no viņiem neiztek nemūžam tāds spriedums par augstāku skolu celšanu, kādu „Māj. v.” tur izsmēlis. Tādi teikumi un tāds spriedums zīmējas uz latviešiem, kādi tie bijuši priekš daudz gadu simtiem. Un cien. bezvārdis pats arī tiešām zina, ka tagad pavisam citi un citādi laiki, jo viņš sava raksta beigās aplicina, ka latviešu tauta nu ceļas uz kājām un ka nu viss jau esot gatavs, turklāt priecādamies, ka to visu „Māj. v.” izdarījis. (?)

Tā tad še redzams, ka cien. bezvārdim tagadējo pūliņu apspriešanas ceļš ir drusku sajucis. Tādēļ viņš, par augstāku skolu, par teātri un par valodas izkopšanu runādams diemžēl daudzkārt grēkojis pret loģikas likumiem, jo loģika ir tā zinātnība, kas uzrāda, kā pareizīgas domas no prātīgiem cilvēkiem tiek teikumos izsacītas un kā tad no divi pareizīgiem, patiesīgiem un kopā saderošiem teikumiem izceļas īstens patiesīgs spriedums. Bet loģika mums arī māca atzīt, ka no divu kopā nesaderošu vai nepareizīgu teikumu savienošanas izceļas viltus spriedums jeb māņu spriedums.

Es neticu, ka cien. bezvārdis būs tišā prātā savus viltus jeb māņu spriedumus, īstenu, patiesīgu spriedumu vietā, lasītājiem priekšā cēlis. Es domāju, ka viņam pašam nemanot tie būs ātrumā

izsprukuši un tādēļ rakstītāju neviļot drusku no taisnā apspriešanas ceļa nomaldinājuši. Bet lai mans pretinieks uz nākošām dienām jo labāki izsargātos no tādiem māņu spriedumiem, tādēļ mums vēl brītiņu pie viņiem jāuzkavējas. Ņemsim to lietu labi nopietni.

Kad pavisam šē nepiederošo ābeci pametam pie malas, tad rakstītāja domas par augstākas skolas vajadzību loģiski tā saliktas:

1) Augstākas skolas nekur nevar celt, kur nav celtas zemās un vidējās skolas un pilnīgi un gruntīgi ierīkētas;

2) kas tādus padomus neatzīst (par labiem) jeb negrib pieņemt, citādi darīdami, tie ir vējam līdzīgi; tādēļ

3) tie ir vēja grābekļi, kas priekš latviešiem tagad grib celt augstākas skolas.

Šāds domu sabiedrojums nav cits nekas, kā tīrs māņu spriedums, kas varbūt dažu plānprātiņu daudz maz apmulsina, bet jautram lasītājam ar viņu vēl nepietiek. Lai cien. bezvārdis tāda viltus sprieduma nepareizību jo pilnīgi nosvērtu, tad es šē pierādīšanas dēļ celšu kādu citu šim līdzīgu spriedumu priekšā, proti šādu:

1) Ar „Mājas viesi” nekur nelaimēsies, kamēr ļaudis nav mācījušies ābecē un lasāmā grāmatā gruntīgi lasīt un pilnīgi saprast to, ko tie lasījuši;

2) kas tādus padomus neatzīst par labiem jeb negrib pieņemt, citādi darīdami, tie ir vējam līdzīgi, tādēļ

3) tie ir vēja grābekļi, kas latviešiem grib „Mājas viesi” apgādāt.

Ar šādu spriedumu var arī dažu plānprātiņu no taisna apspriešanas ceļa nomaldināt, bet mans pretinieks šē skaidri atzīs, ka tad īstēns, patiesīgs

spriedums nemaz neiznāk, kad tie divi pamata teikumi nav pareizīgi; jo viņš šē tūlīt atgādinās, ka tagad starp latviešiem ir laba tiesa tādu, kas prot lasīt un saprast, ko tie lasījuši. Daudz gan vēl neprot gruntīgi lasīt un lasīto pilnīgi saprast, bet „Māj. viesim“ nebij vis gaidīt, līdz skolās lasīšana visur pilnīgi pēc bērnu audzinātāju izmēģinātiem nodomiem tiek iemācīta, — nē, viņam bij savs ceļš jau tad jāuzsāk, kad vēl nebija ne tik daudz un ne tik labas skolas, kā tagad. Ar „Mājas vieša“ izceļšanos tika lasīšanas barība pienesta gruntīgiem lasītājiem, un nu varēja tos kūtrākos pamudināt uz lasīšanu, un tēvus, kas paši nebij labi mācījušies, paskubināt, lai tie, ja ne vairāk, tad tak par to gādā, ka viņu bērni drusciņ jo pilnīgāk iemācītos lasīt, nekā paši. Tā tad „Māj. v.“ daudziem pienesis kāroto barību, citus skubinājis uz gruntīgāku lasīšanas mācīšanu un mācīšanos; tādēļ būtu nepareizi darījuši tie, kas viņam, toreizējās nepilnīgo skolu mācības dēļ, nebūtu ļāvuši savu ceļu staigāt.

Bet ja cien. bezvārdis zina „Mājas vieša“ likteni caurcaurim, tad viņš arī atminēsies, ka daži kungi, kas arī sacīja, ka viņi tautas gaismai un labklāšanai par labu savus spēkus valkājot, „Mājas viesim“ izeļoties, tam nežēlīgi uzbruka virsū ar tādiem viltus spriedumiem. Bezvārža kungs laikam arī atgādināsies, ka nelaiķa Alunāns toreiz ar vīra drošību aizstāvēja „M. v.“, nezinādams, kādu piemiņas zīmi „M. v.“ pēc desmits gadiem savam aizstāvētajam uzcelš.

Bet nu griezīsimies atkal uz augstākām skolām latviešiem. Augšā izrādītam māņu spriedumam pretim, celsim šē lasītājiem to pareizīgos pamata teikumus priekšā, no kuŗiem patiesīgs spriedums par augstāku skolu vajadzību gluži taisni izeļas, proti:

1) Visur, kur zemākas un vidējas skolas daudz-

maz iezēlušas, tur vajag arī par augstāku skolu celšanu gādāt;

2) latviešiem jau ir daudz zemājo un vidējo skolu, kuŗas ar augstāko skolu celšanos varēs kļūt jo grun-  
tigākas un jo pilnīgākas, nekā tagadējās ir; tādēļ

3) latviešiem pienākas rūpēties, gādāt un cini-  
ties par augstāku skolu celšanu.

Un ka latvieši to jau tiešām dara, to „Mājas  
viesis“ zina. Viņš ar pilnu apziņu tomēr turas tiem  
pretim, kas par augstākām skolām rūpējas. Un  
lai viņš tad nu arī skaidri zina, kādu slavu viņš  
sev caur to nopelnās, tad pieliksim vēl šādu sprie-  
dumu:

1) Kad pie kādas tautas vajadzība un dzišanās  
pēc augstākām skolām redzama, tad tie, kas tādu  
vajadzības piepildīšanu lūko aizkavēt, vai nav pa-  
tiesīgi tautas un gaismas draugi, jeb vai nesaprot  
tautas pareizīgo cinišanos pēc augstākām cilvēcības  
mantām;

2) pie latviešiem ir redzama tāda vajadzība un  
dzišanās, tādēļ:

3) tie, kas šādas vajadzības piepildīšanu lūko  
kaut kā aizkavēt, vai nav īstie latviešu tautas un  
gaismas draugi, jeb vai tie nesaprot nekā no tau-  
tas celšanās un uzzelšanas zīmēm.

Tā tad no visa redzams, ka „Mājas vieša“ pre-  
testības atbalsti pret augstākām skolām nav vi-  
sai dziļi un stipri. Un vai viņš pareizi dara, uz  
tādiemniecīgiem atbalstiem atspiezdamiem, uz mums  
kā dusmīgs tēvs uz apžilbušiem bērniem runādams,  
par to lai viņš pārdomā pats savā klusā kambarītī.

Ka arī cienījams bezvārdis vēl nav visai daudz  
par skolām pārdomājis, par to viņš var pats pār-  
liecināties, ja grib vien. Lai cien. bezvārdis jel  
iegādājas patiesīgas ziņas par to, kā ar zemajām  
un vidējām skolām toreiz Baltijā stāvēja, kad  
1632. g. zviedru ķēniņš apstiprināja Tērbatas ūni-  
versitātes celšanu. Un vai vācu augstākām sko-

lām šē nav laimējies? Ja bezvārža kungs zinātu, kā Vāczemē ar zemajām un vidējām skolām toreiz klājies, kad 1348. gadā pirmo universitāti cēla, tad viņš, zināms, neļautos caur viltus spriedumiem tik ātri no pareizīgās augstāku skolu apspriešanas ceļa nomaldināties. Un to viņš laikam gluži piemirsis, ka tādus vīrus, kāds Lutērs Vāczemei bijis, tikai augstskolas spēja izaudzināt. Bet kādas bij toreiz zemajās un vidējās skolas? Un vai Lutera darbi un pūliņi nenāca sevišķi šīm skolām par labu, kuŗas citi negribēja ne celt nedz apkopt. — Cien. bezvārdis, „Baltijas vēstnesis“ lasīdams, tiešām zinās, ka visā plašā Krievijā nule sāk celt un gruntīgi ietaisīt zemajās un vidējās skolas. Tomēr jau izlaimējās universitātes celt Maskavā 1755. g., Viļņā 1803. g., Kazanā un Čaŗkovā 1804. g., Pēterburgā 1819. gadā u. t. pr.

Tā tad redzam, ka ir tām visaugstākām skolām, proti universitātēm, laimējās izcelties, iekam zemajās un vidējās skolas itin pilnīgi un gruntīgi ietaisītas; kādēļ tad lai latviešiem nelaimējas ar savu Aleksandra skolu, kas tikai reālskola būs? To arī katrs prātīgs cilvēks, kas daudz maz ar skolas būšanu nodarbojies, lēti noģidīs, ka caur pašu augstākām skolām mūsu zemajās un vidējās kļūš jo pilnīgas un gruntīgas. Ka visas mūsu tagadējās skolas diemžēl vēl nav īsti pilnīgas t a u t a s s k o l a s, tas lēti noprotams, jo šē aizkavējīgu vainu daudz un dažādu. Viena pazīstama indeve ir — svešu valodu mācība. Līdz šim nebij augstākas skolas latviešiem pašiem; tādēļ vecāki, kas grib savus bērņus jo tālāk skolot, un citi vācinātāji, pagēr, lai tautas skolās daudz jo daudz nodarbojas ar vācu mācības valodu; jo citādi nekļūst viņu bērņi citu tautu augstākās skolās uzņemti. Bet tautas skolās nedrīkst un nevar nedz skolotājs nedz skolēni savus spēkus svešu valodu mācības nopuijāt, jo citādi nekļūst tas darbos pastrādāts, kas

tautas skolām it īpaši jāstrādā. Kad nu latvieši arī bez svešu valodu pilnīgas saprašanas varēs piekļūt pie augstākām skolām pašu valodā, tad būs tautas skolām jo svabadas rokas pie sava īstenā darba izdarīšanas.

Bet te tikai varētu jautāt, kādēļ tad nav jau ieceltas mums augstākas skolas, jo pēc viņām tāda liela vajadzība? Atbildes vietā lieku to jautājumu: Kādēļ latvieši zemākās skolas necēla jau priekš kādiem 300 gadiem atpakaļ, jo tādu skolu bij jau toreiz vajadzīgs? — Tie nedrīkstēja un nespēja, kaut gan vajadzēja! Un ja visi vēl šodien tāpat domātu par zemākām skolām, kā cien. bezvārdis runā par augstāku skolu vajadzību latviešiem, tad velti taujātu pēc tautas skolām Latvijā. — Gods un slava tādēļ tiem vīriem, kuŗi par dažādiem ienaidniekiem un kavēkļiem nebīdamies, tomēr mūsu tagadējās skolas izgādājuši un vēl šodien par tām rūpējas, lai gan tās vēl diezgan nepilnīgas izrādās, kad viņas ar pilnīgāk izplaukušām tautas skolām salīdzinājam!

Un šoreiz par skolām beigdams, nevaru cien. bezvārdim to ziņu slēpt, ka tas itin velti ir, cīnīties pret latviešu prasīšanos un cīnīšanās pēc augstākām skolām, lai gan viņš nejostos viens vienīgs esots pie šāda darba. Skolu pretiniekiem ir bijuši daudz brangāki ziedu laiki nekā tagad, un tomēr tie nav spējuši visas straumes aizdambēt. Tagad tāds darbs jo grūtāks, nekā senāk, jo, — lai gan latviešiem vēl nav pašiem savas augstākas skolas, tiem tomēr nevar vairs liegt — citu tautu augstākās skolās kļūt pie gaismas iezīšanas, tiesību sajušanas un sava izdarāmā pienākumu sajēgšanas. Tādēļ jaunākā audze rūpēsies un pūlēsies, līdz būs sev augstākas skolas izkaŗojusi. 1871.

## Stipendijas latviešu studentiem.

Jo vairāk latvieši savu vērību uz savu labklājību griež, jo vairāk darbu un rūpestu saronas. Zināms, ka visu uz reizi nevaram un nespējam uz sākt, jo caur to mēs tik savus spēkus izklīdinātam un nekur svētīgus augļus nepiedzīvotum. Bet arī to vajag vienmēr vērā paturēt, ka kopā saderošie darbi un rūpesti cits citu nebūt neaizkavē, bet turpretim īsto svētību atnes. Prātīga saimnieka aizgādība izriko rudzu pļaušanu un sēšanu vienā rudenī. — Arī šīs rindīņas negrib uz tādiem darbiem un rūpestiem uzskubināt, kas mūsu spēkus veltīgi izklaidinātu, bet uz tādu aizgādību norādīs, kas attiecas uz mūsu viskopīgo labklājību: uz aizgādību par mūsu jaunekļiem augstskolās jeb universitātēs.

Tas padoms, ka mums jo vairāk jā rūpējas par savu bērnu izskološanu, tiek gan pa lielākai daļai pareizi saprasts. To redzam uz dzīvi un uz skolām palūkojami. Arī tās domas jau šur tur izsacītas, ka mums sevišķi par tiem jaunekļiem jo ciešāki jāgādā, kas uz augstākiem dzīves amatiem sagatavojas. Un ka tāda vajadzība patiesi sūri manāma, to nezina tas vien, kas Tērbatā ar mūsu studentu dzīvi daudz maz iepazīnies, bet arī daudz citi. Tādēļ tad nu daži privātļaudis pa vienam šur tur palīdzību snieguši un vēl sniedz. Arī „Rīgas Latviešu biedrība” un „Latviešu labdarišanas biedrība” par atbalstu dažreiz gādājušas, un Kurzemes muižnieki nolikuši divi pastāvīgas stipendijas zemnieku dēliem, kas Tērbatā teoloģiju studierē. Pie visa tā varu arī to liecību dot, ka šāds aizgā-

dības nodoms ir mūsu zemnieku kārtu sāk rūpināt. Priekš divi mēnešiem man atrakstīja kāds Kurzemes saimnieks M. J. vēstuli, savas domas par stipendijām mūsu studentiem izsacīdams un mani lūgdams, lai es „par šo lietu „Balt. vēstn.“ atbildi un izskaidrošanu dodot“. No vēstules rakstītāja esmu vēlāki tiesību dabūjis, viņa domas šeit priekšā celt. Pēc ieviediena vārdiem raksta M. J. tā: „Mēs latvieši esam vēl tālu pakaļ ar visām zināšanām pret citām mācītām tautām, jo tas, ko mēs zinām, ir tik daudz, ka noprotam, ka mums daudz kas pie tam trūkst. Bet kā lai panākam tās mums priekšā aizgājušās tautas? Visiem zināma lieta, ka caur skolām. Pagasta skolas jau pa lielākai daļai ierīkētas, bet, man domas, ka caur pagasta skolām vien nenāksim citām tautām līdz. Mūsu latviešu dēliem vajadzētu vairākiem augstskolas apmeklēt. Bet kā pie tā lai nākam? Vai nevarētu visi sabiedroties un naudu samest, ar ko palīdzēt tam, kam iespējas nebūtu? Daudz no mūsu jaunekļiem iziet kreizes (apriņķa) skolas un citi arī ģimnazijas cauri, bet kad viņu vecākus prasām, kāpēc savus bērnus tālāk neskoļo, tad atskan, ka labprāt to darītu, ja tik iespēja būtu. Vai nevarētu tad no šādiem jaunekļiem, kuriem tās labākās liecības zīmes, izlasīt un uz „t a u t a s r ē ķ i n u m u“ tālāk skolot? Par Vidzemi un Kurzemi būs kādas 65 tūkstoši mājas; ja no katras mājas tik pusrubli rēķinātu, tad jau sanāktu vairāk nekā 30 tūkst. priekš tam, un no šī kapitāla interesēm vien jau varētu varbūt kādus 3—4 jaunekļus augstskolā uzturēt. Cik es tālu saredzu, tad tas gan rādās būt izdarāms, ja visi vienprātīgi savas tautas labumu priekš acīm turētu.“

Savu vēstuli beigdams, saka tad vēl M. J., ja mācītāji ikkatrs savu draudzi paskubinātu pie šādas naudas salasīšanas, — „tad galvoju, ka nauda birs kā krusa“.

Uz manu pieprasījumu, kas lai to naudu pārvalda, kas un kā lai stipendijas izdala, manim cien. M. J. atrakstīja šādas domas: Ja ne „Rīgas Latviešu biedrība“ uzņemtos, tad tā lieta, gaiši runā ņemta, pamodinās arī citus, kam izprašana, — un tādi sastājušies kopā arī izgādās vajadzīgos priekšrakstus „tautas rēķinumu vešanai“. Šādai sastājbai, piederīgo spēku dabūjušai, būtu, bez cita sakara ar draudzēm stāvēdami, tad vaļa pie šīm ar uzaicināšanu uz naudas mešanu griezties: vai nu caur avīzēm jeb pie katras draudzes caur vēstuli. Direkcija katru reiz no jaunpienestās naudas dotu kvīti avīzēs, kā arī katra gada ieņemšanas jeb izdošanas rēķinu. Ja vairāk jaunekļu pieteiktos pēc palīdzības, un naudas tik daudz nebūtu un visi vienādas labas parādīšanas pienestu, tad lai izšķirtu lozēšana. It īpaši uzvešanās liecības būtu vairāk svarā turamas. Palīdzības meklētājiem vajadzētu pienest: 1) pierādīšanu no saviem skolotājiem par mācību un uzvešanos un ka palīdzību pelna, 2) parādīšanu no piederīgas tiesas, ka vecākiem nav tik daudz spējas, 3) vecāku jeb formuntu (aizbildņu) gribēšana. Nauda, kādam priekš skološanās izdota, nebūtu vis šķiņķojama, bet pēc izskološanās vietā tikušam pēc gadiem kāda daļa atlīdzināma, ar kuŗu uz priekšu atkal citiem kādu palīdzību varētu sniegt.“

„Visādā vīzē par drošiem naudas valdības priekšrakstiem būtu jāgādā, ka ikkatrs, kas naudu dod, var drošs būt, ka viņa grasis taisnu ceļu staigās.“

Tādas ir cien. M. J. domas, kuŗu dēļ viņš „kā arī daudzi citi“ no viņa puses vēlas, lai es šeit „atbildi un izskaidrošanu“ dodu.

Tādēļ tad nu no savas puses pielieku šīs rindas:

Kā jau augšam izsacīts, tad tas pārlicinājums, ka mūsu studentiem vajag stingrāku atbalstu sagādāt, gan augstu gan zemu kārtu ļaudīm samaņā

pacēlies. Par stipendiju dibināšanas vajadzību nav ko šaubīties, tās ir patiesi vajadzīgas pēc dzīves liecinājumiem. Tā tad atliktu tik tas jautājums: kā lai izdara šo darbu vissekmīgāki? Un še mēs varēsim sevišķi jautāt:

1) Kas lai samet naudu priekš studentu stipendijām? — Es gan priecājos, ka cienīgs M. J. tādu labu un drošu prātu šai lietā izrādījis, sacīdams: ja tik ļaudis uzskubinātu uz naudas samešanu, „tad nauda birs kā krusa“. Es gan vēlētos, ka šāds teikums piepildītos vārda pēc vārda; bet ja arī tos ievērojumus pielieku klāt, ko es citur iekrāji, tad man jābīstās, ka diemžēl ne visur tik drošu un devīgu prātu atradīsim. Iemeslu tur daudz un dažādu. Pirmkārt, zināms, ka ļaudis dažos apgabalos vēl tik dziļi maizes rūpestos iegrimuši, ka viņi ne priekš savas pagasta skolas negrib vai nespēj pusrubli no ikkatrām mājām aizdot. Citur turība gan jo vairāk paplaukuse, bet saprašana par bērnu izaudzināšanu līdz augstskolu mācībai nav vēl uzriedējuse. Citur atkal ļaudis diezgan lielas bēdas un pat kaunu piedzīvojuši, savus dēlus uz augstskolām sūtīdami; jo neba no visiem augstskolu mācekļiem izaug krietni vīri savējiem un savai tautai par labu un godu. Tādas bēdas un tāds kauns ir gan jo vieglāki paciešams, kad to nepie-mirstam, ka mēs vēl neesam pilnīgi no verdzības slodzēm un pēdām atsvabinājušies; bet notikt tas jau notiekas, ka dažs labs no mūsu jaunekļiem noklīst no labā ceļa un tad vai nu pavisam postā aiziet, vai uzticību pret augstskolām savā apgabalā pamazina. Tā tas mēdz visur notikt pāriešanas laikos. Un tādēļ varētu gan atgadīties, ka dažur, lai gan paretās vietās, ļaudis minētai naudas samešanai tik droši un devīgi, kā cien. M. J. domā, nepiekrīstu.

Visu to kopā saņemot, būtu paredzams, ka no ikkatrām mājām (no ikkatra ciemata) tas gaidā-

mais pusrublis neietecēs. Tomēr arī es ticu, ka sevišķi mūsu zemturiem pienākas par šo lietu rūpēties un gādāt. Viņi ir mūsu zemes īstie bērni, viņiem pieder pa lielai daļai jau tagad pastāvīgs pamats; viņi ir ar mūsu zemes likteni ciešāki kopā savienoti, nekā citi savas maizes pelnītāji, kas savu ligzdiņu var viegli šodien šurp, rītu turp aizcelt. Priekš tiem, kas šodien nāk un rītu atkal aiziet, var gan ļaužu mulķība un nemācība derēt par izdevīgu peļņas avotu. Bet mūsu zemturiem, kam pastāvīgs un paliekams pamats apakš kājām, jādomā gluži otrādi. Jo gaišāki ļaudis, jo skaidrāka sadzīve, jo pilnīgāka zemes labklājība. Un arī uz to jālūko, ka mūsu zemītē augstākie dzīves amati nekļūst vienīgi caur citu tautu bērniem izrēdīti. Tiem augsti skolotiem un dziļāki izdailētiem ierēdņiem (Beamten) vajag justies tā pat cieši savienotiem ar mūsu zemītes likteni, kā zemturiem, citādi viņu padomi un centieni varētu vissvarīgākās lietās uz neceļiem nošķobīties un svētības vietā tikai postu atnest. Bet kas tad būtu gan, caurcaurim ņemot, jo vairāk ar mūsu zemes likteni savienots, nekā zemnieka bērni, lai tie daudz lai maz skoloti!

Tā tad mūsu zemturi nebūt nepārkāpj savas robežas, nedz atsakās no savas kārtas, kad tie rūpējas un gādā, lai latviešu jaunekļiem kļūtu palīdzība pasniegta priekš augstskolas mācību iegūšanas. To darīdami, mūsu zemturi izpilda vienu no saviem pienākumiem.

Bet kad nu diemžēl nav viscerams, ka visur jau nojēgs, kas latviešu saimniekam šinī lietā darāms, un kad nu pats M. J. to vārdu „uz tautas rēķinu“ izlietājis, tad būtu tomēr šur tur atgadošs trūkums citādi izpildāms. „Tautas rēķinums“ būtu tak tāds, pie kuŗa visa vesela tauta piedalās un ne tik zemnieku kārtā vien. Tādēļ tad nu pie naudas samešanas priekš augstskolu sti-

pendijām būtu visām ļaužu kārtām, kur tik latviešu dēli atronami, jāpiedalās, proti amatniekiem un veikalniekiem, kuģiniekiem, zemākiem un augstākiem skolotājiem, advokātiem, ārstiem, mācītājiem u. t. pr. Es gan zinu, ka daži latvieši negrib būt latvieši, to par īsto godu turēdami, ka viņus uzskata vai nu par angļiem, francūžiem, vāciešiem vai kādas citas tautas locekļiem. Tiem, zināms, nerūp nedz mūsu tautas, nedz mūsu zemes labklājība. Viņi tik par to rūpējas, ka lai varētu visas zīmes iznīcināt, kas viņu dzimumu atgādina. Viņiem būtu laikam pa prātam, ka visa latviešu tauta iznīktu, jo tad viņiem nekas krietna vīra pienākumu neizpildīšanu nevarētu vairs pārnest. Šie tā nosauktie „kaunīgie“ (riktīgāki būtu: bezkaunīgie) latvieši, zināms, jāatrēķina no maksātāju skaitļa. Bet tādu atkritēju vietā stājas laba rinda dedzīgu un dzīvu tautas dēlu, kam nav vis grūti par savu tautu rūpēties. Ja nu tādiem latviešiem arī plašākas rocības netrūkst, tad viņi spēs gan to nožēlojamo atkritumu šai reizē izlīdzināt. Pie visiem vēl pienāktu klāt mūsu pilnīgāki izdailētās tautietes, kurām uz visādu vīzi vajag dalībniecēm pie ikkatra krietna darba sekmēšanas būt.

Ja visas tautas kārtas stingri pie šī darba izvešanas piedalīsies, tad ceru arī es, ka mēs drīzumā būsīm 30 līdz 40 tūkst. rubļu salasījuši, katrs pēc savas iespējas kādu upuri uz tautas altāra nolikdami. Tādēļ varētum nu griezties pie otrā jautājuma, proti:

2) Kas lai saņem un pārvalda sakrāto naudu, un kas lai izdala ievajadzējušās stipendijas? — Arī pēc manām domām būtu gan „Rīgas Latviešu biedrība“ jālūdz, lai viņa šo grūto un svarīgo darbu ņemtu savā apgādībā. Ja „Rīgas Latv. biedrība“ tādu lūgumu pieņemtu, tad viss darbs savus raibumus pazaudētu, jo viņa, sevišķu komisiju iecelšana, stātos tūlīt dzīvā sakarā ar naudas piesū-

tītājiem un stipendiju meklētājiem. Nevarēdams darbu vešanai nekādus priekšrakstus dot, tik daudz varu gan atgādināt, ka Rīgas Latviešu biedrībai netrūkst tādu vīru, kas prot naudas lietās taisni un smalki visu, kas vajadzīgs, izdarīt. Otrkārt, tur atronas gan tādu vīru, kas augstskolas dzīvi un viņas vajadzības pilnīgi pazīst, gan arī tādu locekļu, kas „graša” vērtību pareizi nosvērdami, sev drošu dzīves pamatu iegādājušies. Tādēļ nav ko būties, ka tur kāds grasis kļūs nepareizi izlietāts, un mēs varētum gan Rīgas Latviešu biedrībai to priekš stipendijām samesto naudu iesūtīt, ja viņa tik laipnīga būtu, tāda darba izdarīšanu uz saviem kamiešiem ņemt. — Trešais jautājums būtu:

3) Kam dodama palīdzība? — Te lai pietiek, ko jau citur pie stipendiju aizdošanas mēdz ievērot, un uz ko jau cien. M. J. norādījis, par pieņemamām liecībām runādams. Cik ilgi vienam studentam stipendija sniedzama un cik un kad stipendiju aizņēmējiem būtu pa daļai jāatmaksā atpakaļ, par to būtu skaidri nolikumi jāieceļ.

Beidzot vēl lai norādu uz to jautājumu:

4) Kādas stipendijas būtu noliekamas?

- a) pilnas stipendijas no 300 rubļiem par gadu,
- b) pusstipendijas no 150 rubļiem par gadu.

Ja nu pirmā gadā tikai 30 tūkst. rubļi sakrātos, tad tomēr būtu iespējams, tikai 5 procentes rēķinot, jau kādiem 7 jaunekļiem palīdzību sniegt, proti trijiem pilnas stipendijas un četriem pusstipendijas. Tādu drošu atbalstu saviem dēliem, kas līdz augstskolai sagatavojušies, bet uz paša maksu nespēj studierēt, izgādādami, mēs nebūsim tikai acimirkliņu palīdzību pasnieguši, bet visu augstskolas apmeklēšanu jo stingrāku, sekmīgāku un svētīgāku padarījuši. Tāds darbs atnesīs jūtamu un pastāvīgu veiksmi mūsu labklājības uzcelšanai. Tā-

dēļ, cienījams lasītājs, nešaubies daudz, atver savu roku, pēc iespējas mēra savu „grasi“ uz tautas altāra nolikdams. Še ir patiesi svētīgs tīrums, ar čaklību un nadzību mums visiem, visai tēvu zemei par labu apkopjams.

Cerēdams, ka „Rīgas Latviešu biedrība“ to lūgumu, būt par naudas saņēmēju, pārvaldītāju un stipendiju izdalītāju, neatradīs nepiepildītu, vēlu no visas sirds, ka šīs rindiņas atrastu daudz klausītāju un paklausītāju.

1873.

## Otrā vispārīgā latviešu skolotāju konference.

Vispārīgiem latviešu dziedāšanas svētkiem uz-  
ziedot, izplauka arī pirmā vispārīgā latviešu skolo-  
tāju konference, pie kuŗas piedalījās gan skolotāju,  
gan neskolotāju tik daudz, ka bij skaidri redzams,  
ka tāda darba sapratēju un cienītāju arī mūsu  
starpā vairs netrūkst. Bet pirmā vispārīgā latviešu  
skolotāju konference tika ļoti vēlu paziņota; tādēļ  
sanākušie nebij spējuši vajadzīgā mērā uz priekšā  
ceļamiem darbiem sagatavoties. Dziesmu svētki it  
sevišķi skolotājiem, kā dziedātāju vadoņiem, spē-  
kus un laiku tā aizķīlāja, ka mēs neesam varējuši  
diezgan ilgos sēdējumos priekšā celtos padomus  
plašāki apspriest. Šādu iemeslu dēļ pirmās konfe-  
rences augļi gan nevarēja tik brangi būt, kādus  
dažs labs būtu vēlējies. Bet konferenci beidzot, at-  
skanēja tomēr no visām pusēm tā vēlēšana, ka  
uz nākošo gadu vajadzētu atkal atļāvienu priekš  
tādas konferences no augstās valdības izlūgt; un  
tika izsacīta arī cerība, ka tad spētum ar sa-  
vienotiem spēkiem jo sekmīgāki uzsāktu darbu tur-  
pināt, par sava amata veicināšanu gādādami.

Tā vēlēšana ir piepildījusies, jo es varu  
saviem amata brāļiem prieka vēsti lasīt, ka augstā  
valdība ir atļāvusi nākošā vasarā arī otro vis-  
pārīgo latviešu skolotāju konferenci Rīgā noturēt.

Kaut piepildītos arī tā cerība!

Un šī tiešām piepildīsies, jo mēs visi, kam sko-  
las labklājība rūp, lai būtum skolotāji, lai nesko-  
lotāji, par to gādāsim, ka ikkatrs pēc sava spēka  
mēra piepalīdz šādu darbu veicināt. Bet šāda darba  
veicināšana izdosies tad jo labāki, kad uz to bū-  
sim šādā vai tādā ziņā krietni sagatavojušies. Un

sagatavoties vajag gan tiem, kas kādu lietu gribēs caur izstrādātu runu apspriešanai priekšā celt, gan tiem, kas tik pie padomu apspriešanās piedalīsies, gan tiem, kas klausīdamies vien kaut ko labu gribēs līdz paņemt no skolotāju sapulces priekš dzīves.

Lai ikkatrs, kam prāts uz to nesas, savu graudiņu pienest pie šī svarīgā, bet grūtā darba spētu iepriekš pieklājīgā mērā sagatavoties, tad vajag vispirms zināmu darīt, ar ko šī otrā vispārīgā latviešu skolotāju konference nodarbosies.

No augstās valdības apstiprinātā programmā šādi apspriežami priekšmeti:

### I. Jautājumi, kas zīmējas uz mūsu skolas literātūru.

Šis punkts, zināms, ļoti plašs. Mums jāzina un jāpārspriež par to: kādas mums jau skolas grāmatas sakrājušās un kuņas no viņām priekš ikkatra mācības priekšmeta tās derīgākās? Kādu grāmatu mums vēl trūkst un kuņas nepieciešami sagādājamās? Kādas citu tautu grāmatas varētu mums it sevišķi par priekšzīmi derēt priekš mūsu skolas literātūras pavairošanas? Kādas zemes kartis, kādas bildes priekš dabas mācībām, kādi fizikālie aparāti mūsu skolām vajadzīgi? Kā varētum mēs pie labām skolu grāmatām un derīgiem skolu rīkiem un vajadzīgiem mācību aparātiem visvieglāki un vislētāki piekļūt? u. t. pr.

Šādu un viņiem līdzīgu jautājumu atbildēšana pagēr, ka ar vispārīgo skolotāju sapulci savienojas skolas literātūras un mācības aparātu izstādījums, lai jo gaiši varētum pārlicināties, kas labs un derīgs, kādā lētumā u. t. pr. priekš tautas skolām jau sagādāts, gan mūsu gan citu tautu valodās.

### II. Pārsprieduma turpinājums par mūsu ortografijas pārlabošanu.

Pa daļai diezgan nepatīkams un tomēr vajadzīgs un svētīgs darbs. Bet ortografijas lietā mēs ātrāki

neklūsīm skaidrībā, iekam nebūsīm tādus rakstus gaismā izlaiduši, kas rakstu pratēju domas varētu svarīgākos punktos savienot. Tādēļ lūdzam valodas pratējus, vai nu caur drukātiem rakstiem savus padomus klajotnē izlaist jeb vai rokas rakstos viņu konferences komitejai piesūtīt, kas tad par viņu izpaušanu pēc iespējas tālāk gādās.

Mums starp citām lietām vispirms jāizgādā skaidra gaiša atbilde uz šādiem jautājumiem:

1) Vai mēs varam un vai mums vajaga savu ortografiju pārlabot?

2) Kādi ir tie pamata likumi jeb principi, pēc kuriem arī citas tautas savas ortografijas pārlabojušas jeb nupat vēl cenšas pārlabot?

3) Kas tie vīri, kuŗi jau senāk un vēl tagad par mūsu ortografijas pārlabošanu rūpējas?

4) Kas turpretim pārlabojamas ortografijas pretinieki, un kādēļ viņi tādām darbām pretojas?

5) Kādā mērā mūsu ortografija jau senāk pārvērtusies, un kādi tie sevišķie padomi, kuŗi mūsu ortografijas lietā priekšā celti: no Ulmana (1833. g.), no Bitnera (1847. g.), no Bāra (1847. g.), no Rozenbergera (1848. g.), no Vilumsona (1857. g.), no Bilenšteina (1858. gadā), no Biezbārža, Kuršata, Neselmana, Šleicherā un citiem?

6) Kuŗus lai no šiem padomiem pieņemam?

Bez tam vispārīgā skolotāju konferencē būs apspriežami:

### III. Jautājumi, kas zīmējas uz skolas praktiku.

Tādi jautājumi būtu, priekšzīmes dēļ: par rīcību jeb disciplīnu mūsu skolās, — par bērnu audzināšanu, par viņu vadīšanu uz spodrību un glītību, par skolas ēku ieriktēm, — par skolu galdiem un beņķiem, — par skolēnu nodalīšanu uz klasēm un šķirām, — par skolas laika garumu, — par palīga

skolotāju vajadzību, — par skolotāju kalendāru, — par skolas mācību priekšmetiem, proti, kas jā māca, kādā mērā, un pēc kādas metodes? u. t. pr.

IV. Par tautas skolotāju algu jeb materiālīgo stāvokli un par to, vai nebūtu iespējams viņu pār labot, savstarpīgas palīdzības kases dibinājot.

V. Par bērnu ēdināšanu tautas skolās.

Tādi būs otrās vispārīgās latviešu skolotāju konferences darba priekšmeti. Konferences termiņu izsludinās tagadējā komiteja vēlāk caur avīzēm. Konferences ilgums mērosies pēc vajadzības, bet pāri par trīs dienām tā netiks turēta. Konferences locekļi ar balsošanas tiesību būs latviešu tautas skolotāji. Bez tam varēs piedalīties pie tām padomu apspriešanām un sarunāšanām visas personas, kam rūp tautas skolu uzplaukšana. — Pārspriedumi tiks protokolā ierakstīti un par visu konferenci būs avīzēs paziņojums.

Šo vēsti klajotnē izlaizdams, lūdzu savus cienījamos amata biedrus arī no savas puses paziņot, par kādu tematu jeb kuŗš vēlas savus padomus, piedzīvojumus un ievērojumus konferences apspriešanai priekšā celt. Tad varēsim visi kopā par to priekšā ceļamo lietu pēc patikšanas un no daudz pusēm iepriekš pārrunāt un caur to pie jo pilnīgiem apspriedumiem kļūt. Tādēļ lūdzu, lai ikkatrs, kas uz kādu runu sagatavojas, manim par to laipnīgi ziņu atsūtītu. Es tad caur laikrakstiem izsludināšu tos tematus, kuŗi tiek apstrādāti. Kad tā visi priekšā ceļamie temati būs jau iepriekš zināmi darīti, tad varēsim uz konferenci kopā sanākuši viegli nospriest, kuŗus mēs it sevišķi apspriešanā lai ņemam, ja visus nespētum vaļāt, un pēc kādas rindas tie temati priekšā ceļami. 1873.

## Vēstule latviešu tautas skolotājiem un audzinātājiem.

Cienījamie amata biedri! Atļaujiet, ka es šai vietā ņemies uz jums runāt par to lietu, par kuru mēs jau sen cits citam ko ausīs pačukstējuši un caur līdzībām rakstos un runās šā tā pieminējuši, bet kuras kodolu skaidros gaišos vārdos vēl neesam lasījuši un dzirdējuši. Apakšējo rakstu tagad un ne vēlāk ļaudīs laist — mani uzskubināja tas „nožēlošanas raksts“, ko šī gada Turaidas skolmeistaru sapulce visām trejām avīzēm piesūtījusi.

Kad prāta cilvēki uz kādu darbu sapulcējas, tad viņi ņemas kaut ko pastrādāt ar savienotiem spēkiem sev un citiem par labu. Un kad tie sava darba sekmi caur rakstiem izlaiž ļaudīs, tad tie vēlas, ka lai katrs lasītājs tos gaismā celtos vārdus lasītu ar apdomību, viņus pēc spēka nosvērdams un apspriedzams. Tādā ziņā es šē zīmējos arī uz to „nožēlošanas rakstu“. Tas ir dziļi jo dziļi jāapspriež, ja mēs gribām līdzstrādāt pie tā darba, kuru mūsējie laiki uz mūsu kamiešiem uzvēluši.

Cienījamie amata biedri! Sakait, vai varam skaidrāku liecību prasīt, nekā caur minēto rakstu rokā dabūjuši par to, ka liela daļa (kaut ne visi) no mūsu tautas skolotājiem (un mācītājiem) ir patiesi jeb arīgi izliekas pilnīgi ar mieru ar mūsu skolas būšanas līdzšinīgiem pamata iestādījumiem? Tādēļ šē izceļas tā jautāšana: vai tāda armierubūšana pareizīga, vai nē; jeb citādi sakot: vai mūsu līdzšinīgos pamata iestādījumus priekš tautas skolas vajag un var pārlabot pēc tagadējo laiku vajadzībām, jeb nē?

Es skatos šim jautājumam droši acīs un mēģināšu arī no savas puses ja ne pilnīgi atbildēt, tad tak par viņu pieklājīgi pārspriest, jo esmu arī skolotājs, esmu bijis dalībnieks pie Turaidas sapulcēm, esmu latvietis. Pilnīgu atbildi uz augšējo jautājumu tikai tad iegūsim, kad Jūs, cienījamie amata biedri, savus sviedrus netaupīsīt šē tikuši līdzspriezdami.

Bet vispirms mums ar īsiem vārdiem jāizsaka: kādēļ latviešu tautai skolas vajaga, kādām viņām būs būt un kādi skolotāji sevišķi derīgi priekš mūsu tautas.

Ļaužu apgaismošana un izdailēšana pēc tagadējo laiku vajadzībām ir valsts svarīgākais pamats un ļaužu labklāšanās avots, tādēļ valdība par to rūpējas un gādā, ka lai visi pavalstnieki dabūn baudīt apgaismošanas labumus. Tādēļ tiek ļaudis, kur tie paši kaut kādu iemeslu dēļ par skolām nespēj vai negrib rūpēties, piespiesti, lai skolas ceļ un apkopj.

Latviešu skolām vajag tādām būt, ka latviešu tauta caur viņām patiesi kļūst pie apgaismošanas pēc tagadējo laiku vajadzībām\*). Bez tam latviešu skolām vēl viena grūta darba daļa pienāk klāt, proti: verdzības laiku ļaunos augļus, kuŗi dzīvē vēl dažādi redzami — līdzēt iznīcināt un tai vietā derīgu sēklu sēt priekš tautas patiesas atspirgšanas, uzzelšanas miesīgā un garīgā ziņā.

Latviešu skolas nedrīkst un nespēj latviešu tau-

---

\*) Ja cilvēki tagadējos laikos grib kļūt pie pilnīgākas laimības miesīgā un garīgā ziņā, tad tiem vajag būt krietni izgreznotiem ar dailiem tikumiem, dziļām zināšanām un dievīgām mākslām, kādas vecāki vispārim vai nu paši nemaz neprot, vai nevaļas dēļ saviem bērniem nespēj iemācīt. Arī latviešiem tagad nevar vairs nekas liegt tikumus un zinātību un mākslas mācības priekš tagadējo laiku vajadzībām iekrāties: tādēļ tiem skolu mācības vajadzīgas, tādēļ latvieši cīnās pēc augstākām un zemākām skolām, kur tie nav caur senākiem bēdu laikiem par daudz miesīgi noplicināti, garīgi apmulsināti un pēc tikuma nomērdēti.

tas skolojamos locekļus pārvērst nedz par čīgāniem, nedz igauņiem, nedz vāciešiem jeb citiem kādiem, jo latviešu skola nevar derēt par „skunstiķu jeb māņu taisītāju” apsegto burvja lādīti, kur pa vienu galu baloža olas iebāžot, pēc brītiņa redz izperētus vārnēnus pa otru galu izlienam. Priekš tādiem maņu un maiņu darbiem, ja tos ļauni ļaudis kaut kur iedomājas strādāt, vajag sevišķu iestādījumu; latviešu skolām, zemākām un augstākām citādi pienākumi, citāds darbs, jo latviešu skolas ir dārzam līdzīgas, kur latviešu tauta savu visdārgāko mantu, proti savus bērņus, iesūta pa vieniem vārtiem, kā kādus sīkus un locīgus stādīņus, lai tie pēc mācības gadiem iznāktu spēkos stiprināti, ar gaismību izdailēti un ar tikumiem izgreznoti sev par laicīgu un mūžīgu labklāšanos un saviem vecākiem, savai tautai par godu un par viņas dedzīgiem atspirgšanas un izplaukšanas gādātājiem, tā ka krietni izmācītie mācekļi lai spētu dzīvē patiesi caur vārdiem un darbiem izrādīt, ka Dievs latviešus nav vis uz mūžību priekš verdzības kalpiem radījis un ka verga netikumi nav vis latviešu tautas vienīgie tikumi, bet ka latviešiem arī nolemts savu svabadības likteni starp citām lielām un mazām tautām izpildīt pēc vēstures soģa ierādītām robežām. Īsi sakot, latviešu skolu darbs iraid: savus mācekļus mācot un audzinot tā izdailēt pēc tikumiem, zināšanas un mākslām, ka latviešu tauta ar laiku mācītos pilnīgi atzīt, kādas tiesības cilvēku bērņiem piešķirtas un kādi pienākumi ikkatram jāizpilda, kas vēlās lai to par apgaismotas jeb miesīgi un garīgi izdailētas tautas locekli uzskata.

Kā šādu darbu lai izdara, to būs pašiem dārzniekiem, tas ir latviešu skolotājiem un audzinātājiem zināt, prast un mācēt. Priekš šāda svarīga un grūta darba veicināšanas nevar kaut kādu klibzaķi jeb nemāķi iecelt par meistaru, tur vajaga dziļi un pieklājīgi izmācīta vīra spēkus.

Tādēļ tie latvieši, kuŗi prot nosvērt skolotāja amatu, meklē pēc derīgiem skolotājiem, lai tie būtu jo dārgas algas prasītāji. Un priekš tiem nomērdelētiem ļautiņiem, kuŗi pie skolā raidīšanas ar spiešanu jāpiespiež un kuŗi skolotāja darba nekādi nesajēgdami, tik pēc visulētākā skolmeistara meklē, priekš tiem gādā valdība, ka lai pavisam nederīgi vīri neuzņemtos skološanas svēto darbu strādāt.

Bet lai derīgi vīri rastos vajadzīgā skaitā priekš skolas amata, tad vajaga sevišķas skolotāju skolas jeb seminārijas, kur latviešu jaunekļi pieklājīgi sataisās priekš latviešu tautas izdailēšanas. Latviešu seminārijas nevar un nedrīkst cita nekā strādāt, kā tik tautas dēlus sagatavot priekš augšā minētā skolas darba. Un cik grūts seminārijas darbs, to zina ikkatrs uzcītīgs seminārijas skolotājs. Turklāt še vēl jāliek vērā, ka latviešu seminārijam jo grūtāks darbs, nekā tur, kur caur agrāku verdzības laiku iznīcināšanu — gaismai ceļš jau vairāk pašķīries. Latviešu semināristiem netik vien jāmacās, kā citu tautu semināristiem, bet viņiem ar savu mazāk izkopto tēvu valodu, kuŗu tiem skolā un dzīvē būs celt cienā godā, vēl vairāk ko pūlēties, nekā tiem, kuŗu valoda jau caur agrākiem pūliņiem tālāk kļuvusi. Arī tas nav viegls darbs, latviešu tautas īsto tikumu semināristu sirdīs un dvēselēs spēcīgi izaudzināt, jo jaunekļi uzaukdami, diemžēl daudzkārt dabon tik verdzināšanas augļus pie latviešiem redzēt un nemanot iemācās greizi spriest un aplami domāt par savu tautu. Un dedzīgu mīlestību nevien uz nākošu amatu, bet arī uz savu tautu semināristu sirdīs izaudzināt ir sevišķi grūti, jo latviešu tauta maza un nabaga tauta, kuŗa tikko no verdzības valgiem vaļā kļuvusi. Ko tur lai mīlē jauneklis, kam nupat sirds atveras uz slavas centieniem? Cik tur vajag gudri un smalki, dziļi un spēcīgi strādāt, līdz latviešu

semināristu krūtīs iedegas skaidra tautas mīlestība, līdz uzzied pastāvīga ticība, ka latvieši spēj attīrīties no visādiem senlaiku dubļiem; līdz mostas tā pārliecināšanās, ka nav priekš latvieša augstāka goda un svētākas laimības, kā tikai par savas tēvzemes labklāšanu strādāt, par savas mazās, nabadzības novārdzinātās tautas atspirgšanu rūpēties, par tēvu valodas izplaukšanu dzīvē un skolā svie drus netaupīt un tādā garā līdz ar savu tautu celties, stāvēt un cīnīties līdz pēdējam asins pilienam!

Tiesām tiesa: grūts ir latviešu semināristu darbs, kad šīs skolas strādā tādā garā, ka no viņām iznāk vīri, kas nevien šo to labu un derīgu mācījušies, bet arī gatavi latviešu skolās strādāt kā dārznieki, kuŗi saņem tos viņiem uzticētos tautas dīgļus ar mīlestību uz savu tautu, ar pārliecināšanos, ka skolotājiem šo dīgļu izaudzināšanas dēļ jācīnās un jācieš, jākaŗo un — jāuzvar.

Bet tomēr citādus vīrus, lai tie būtu mācīti jo dziļi — nederēs pielaist par derīgiem dārzniekiem pie mūsu jaunās audzes izdailēšanas.

Un cik šādai tautas mīlestībai jābūt ļoti bagātai un pastāvīgai, tādai pārliecināšanai jābūt ļoti skaidrai un spēcīgai; jo latviešu skolotājiem jāpūlējas daudzkārt dzīvē ar nikniem un ļauniem skolas gaismas pretiniekiem. Ļaudis vietām nemaz vēl neatzīst skolu vajadzību un svētību, vietām negrib vai nespēj skolotājam ne vajadzīgo un grūti sūri pelnīto algu pasniegt; vietām ronas bandinieki, kas ļaudīm prot iemelst caur māņiem, ka ārīga klīrēšanās un ākstīšanās ar svešām spalvām vairāk ko vērtā, nekā cilvēka miesīgs un garīgs izdailējums (Bildung) tautas garā un tikumos; vietām ronas grēku kalpi, kas nebīdamies par neko, ņemas skolas darbu jaukt un tam tādu ceļu ierādīt, kādu latviešu tautas skolas nedrīkst un nevar staigāt; vietām — bet kur lai es beidzu visu šķēršļu rindu

saskaitīdams? Vai tad jūs, cienījamie amata biedri, viņus diemžēl nepazīstat vēl tuvāki, nekā es?

Pēc šiem vārdiem es ceru, ka mēs, cien. amata biedri, būsīm vienis prātis, ja es saku: Latviešu tautai vajaga latviešu augstākas un zemākas skolas pēc mūsu tautas tagadējām vajadzībām, un latviešu skolās būs par bērnu mācītājiem un audzinātājiem tādiem vīriem strādāt, kuŗi smalki jo smalki pazīst savu tautu no galu galiem, kuŗi mācījušies prātīgi nosvērt savas tautas tagadējās tiesības un viņas pienākumus, kuŗi spēj pēc savu mācību dziļuma, pēc sava tikuma greznības un pārliecināšanās stipruma līdzstrādāt pie tagadējo tautas vajadzību piepildīšanas.

Ar tādu apdomu es jau labi sen skatījies gan priecādamies, gan noskumdamies uz latviešu skolām. Tādā ziņā es līdzēju kādā Kurzemes apgabālā vaļīgu skolotāju konferenci iecelt, ar tādu apziņu es apmeklēju Turaidas konferences, par turienes spriedumiem ziņu dodams un tādā ziņā lasījis arī Ģedauta kunga rakstu „par skolām“. To rakstu lasot pārliecinājos no jauna, ka „laiks ir, ka latvieši par savu skolas būšanu sāktu pārdomāt.“

Pēc visa, ko es par Valkas semināriju dzirdējis no paša direktora un no dažiem bijušiem mācekļiem, un ko es dzīvē ievērojis, man jātic, ka Ģedauta kungs vēl nemaz nav visas seminārijas nepilnības un viņas trūkumus pieminējis — tik tos svarīgākos. Un seminārijas skolotājs būdams, ar tagadējo semināriju būšanu daudzkārt iepazīnies un savas tautas vajadzības nosvērdams, esmu līdz ar Ģedauta kungu pārliecināts, ka Valkas seminārija neizpilda tagadējo skolotāju skolas pienākumu. Kādēļ? Tādēļ, ka 1. Valkas seminārijā ir ļoti liels aparātu trūkums priekš dažādām mācībām. Būtu gan vērts, ka to vīru vārdus gaismā celtu, kuŗi nav uzlāvuši, ka šai skolotāju skolai iegādā taisītu zemes lodi jeb globusu. Kur nu vēl

tie citi aparāti un rīki, kuŗi priekš dabas zinātnībām skaidras un saprotamas mācīšanās dēļ vajadzīgi. Un tomēr tādu lietu trūkums ir nepilnību liecinātājs, lai nu seminārija būtu Valkā vai Tērbatā.

2. Valkas semināram līdz šim trūka derīgas mēģināšanas skolas, kuŗā jaunie iesācēji savus spēkus praktiski varētu vingrināt, iekam dzīvē uzstājas; bez tādas skolas ir jebkuŗš seminārs ļoti nepilnīgs, lai tas būtu Berlīnē vai Valkā.

3. Valkas semināram trūkst latviešu tautas gara. Valkas semināristi neiepazīstās diezgan dziļi ar savas tautas vēsturi un valodu. Tautas vēsturi gruntīgi nepazīstoši cilvēki nespēj nekad skaidri noģist tautas līdzšinīgo likteni, izprast tagadējo laiku cīnīšanos un ceņšanos un nesapratīs tikuši un droši piepalīdzēt pie tautas nolūka panākšanas. Valkas semināristi neiepazīstas tik dziļi ar savu tēvu valodu, kā to tagadējos laikos no jebkuŗiem skolotājiem pagēr \*). Cik ļoti daudziem no mūsu skolotājiem trūkst dziļākas valodas pazīšanas, no tā varam katru dienu pārlicināties dzīvē un pie mūsu literātūras. Es dzirdēju, ka kāds pagasta skolmeistars aizpērn Turaidas sapulcē uzlūdza savus augstāki mācītos amata brāļus, lai kādu derīgu grāmatu par bērnu mācīšanu un audzēšanu sarakstot latviešu valodā. Solīt solīja, bet nedeļa.

Un tomēr latviešu skolotājiem it sevišķi jāpalīdz, ka lai mūsu pišļos noslāpinātā tēvu valoda līdz ar tautu atdzīvinājas, atspirgst un uzzeļ pelnītā brangumā. Ja skolotājiem pienākas it sevišķi savu tautu cienīt un mīlēt, tad tiem jāiepazīstas ar tiem avotiem, no kuŗiem tādas mīlestības un cienīšanas spēks smeļams, citādi tie nespēj vajadzīgā mērā savu tautu mīlēt un cienīt. Bet cik no Valkas se-

---

\*) Tautas vēstures un valodas dziļāka izprašana der par neizsmeļamu tautas mīlestības un cienīšanas avotu.

mināristiem izrāda dzīvē, ka viņi ir krietni mācījušies savu tēvu valodu mīlēt caur viņas brangumu, dziļumu un spēka atzišanu, un ka viņi tādēļ prot savu tēvu valodu cienā turēt un to dienu no dienas pacelt jo augstākā godā? Vai tie izrāda savas tēvu valodas augstu cienā godā turēšanu, kas ar sievu un bērniem — un savu saimi runā vāciski, lai arī „mir“ un „mich“ brīžiem nepareizi izsprūk, un kas tik otra runātāja nemācības vai maizes peļņas dēļ noliecas līdz latviešu „bauru“ valodai? Es dzirdēju no kāda Vidzemes skolotāja bērna, vēl jauniņa, tos vārdus: ach, die abscheuliche lettische Sprache. No kā šis bērniņš to mācījās, ja ne no saviem vecākiem?

Un vai Valkas semināristi nezina, ka tagad slavenā vācu tauta kļuva no francmaņiem ļoti zem kājām mīdīta ap to laiku, kad vācieši ņēmās franciski Dievu lūgt? Un vai vāci, kuŗi pēc grūtiem pārbaudīšanas un pazemošanas laikiem atkal iemācījušies savā valodā Dievu lūgt, nav nupat parādījuši, ka Dievs jo pilnīgi prot tādas lūgšanas piepildīt, kas nāk no sirds, bet arī bez āriņas klīrēšanas ar svešām spalvām un bez tēvu valodas ne-cienīšanas?

Tā tad latviešu jaunekļi no vācu tautas un viņas rakstiem nevar vis mācīties vienaldzību pret savu tēvu valodu; vācieši saprot, ko jau slavenais Herders īsti domājis, sacīdams: Kas tās saldās un svētās skaņas no saviem bērnu gadiem un to modināšanas balsi no savas dzimtenes nemīl, tas nav vērts, ka to par cilvēku sauc.

Tādēļ arī saprotams, ka latviešu tautas garīgā manta, cik tā vēl dziesmās, sakāmos vārdos, teiksmās u. t. pr. līdz mūsu laikiem uzglabāta, netiek Valkas seminārijā sevišķi kopta un jaunekļu sirdīs iedēstīta kā svēts mantojums no mūsu sentēviem. Ja semināristi kaut kā citādi pie šīm mantām piekļūst, vai priekš mācību gadiem, jeb vēlāk dzīvē, —

tik tiem ir. Seminārijā viņus neizrotā ar šo dārgo, svēto tautas mantojumu. Un tomēr katrā seminārā vajag šās mantas mācīt, mīlas padarīt un jauniem tautas skolotājiem par dzīves barību līdz dot uz dzīves ceļa, kad tie ņemas uz savu roku strādāt pie tautas gara un prāta saprašanas un — apgaismošanas. Ko dara vācu semināri ar tautas dziesmām, teiksmām, sakāmiem vārdiem\*).

Cien. amata biedri! Kur tādas nepilnības pie kāda semināra atronamas, tur vajag bez nekādas nepatiesas nicināšanas sacīt: tas seminārs neizpilda savu pienākumu pēc tagadējām vajadzībām. Tādēļ neviens vēl nesaka, ka semināra direktors pie visām šīm nepilnībām vainīgs, nedz arī, ka semināristi vienīgi tie vainīgie. Kam tā īstā vaina pie šī lieluma lielā nelabuma, to tik mēs pamazām mācīsimies atzīt. Es droši ceru, ka Cimzes kungs pats spēs visu labāki liecību dot, kādēļ viņam bij tādus dubļus brist, jo viņš ir vīrs, kas dažādi skaidru liecību devis, cik ļoti viņš mīl gaismu un patiesību. Viņš pats ir tās rūgtākās sāpes cietis, kad viņš tā nav varējis darīt, kā viņš gribējis. Tik jāvēlas, ka nekāds šķērslis viņam nebūtu pretī, kad viņš savai tautai pilnu patiesību gribēs sacīt par savu darbošanos, par viņas garīgo atspirgšanu, atzelsanu un izplaukšanu.

Ja mēs uz Valkas semināru skatāmies kā uz kādu skolu, kas vācu valodā latviešu jaunekļiem dažādas itin labas un vajadzīgas mācības un mākslas māca, tad šī skola dažādi slavējama; bet ja uz viņu lūkojam kā uz latviešu skolotāju skolu, tad mums jā-jautā: kādi augļi var no viņas izcelties priekš mūsu tautas garīgās atzelsanas un atspirgšanas. Dzīve

\*) Vācietis saka:

Was mitten aus dem Kern des Volkes ist entsprossen,  
Vom Denker wird's ungerne in fremde Form gegossen;  
Je mehr er sich mit Lust in Volkes Art versenkt,  
Je theurer wird ihm just das Wort, in dem es denkt.

dod mums atbildi. Un šē, cien. amata biedri, lūdzu, ar lēnprātību un pacietību manus vārdus tālāk lasīt.

Kas no mums nav dzirdējis daudzkārt sūdzamies par semināristu augstprātību? Es tādas sūdzības dzirdēdams, vienmēr jautājis pēc pierādījumiem un tad atradis, ka pa daļai šāda apsūdzēšana ļoti nepareiza. Daži grib, lai skolā izmācītie jaunekļi, kas dzīvē vīra amatu izpilda, tāpat izturas pret kungiem un mācītāju, kā kāds senāku laiku verga bērns. Tādu aplamu pagērēšanu diemžēl ar paša ausīm dzirdējis. Šādā reizē augstprātības velns musina citus un nevis semināristus.

Bet vai tad Valkas bijušie semināristi nav nekādā ziņā patiesi augstprātīgi? — Diemžēl gan — un negribot, jā, — bez pašu vainas. Ja kāda mācekļa sirdī augstprātības dīgli iesēj, tad nav ko brīnīties, ka augstprātība vēlāk uzzied. Caur latviešu tautības gara necienīšanu un caur vienīgu vācu valodas piekropšanu izceļas lielāks nelabums, nekā daudzi iedomājas.

Latviešu jaunekļi kļūst daudz maz vienaldzīgi pret savu tautību, — svešas spalvas pieņemdami un domā: redz, kāds vīrs es esmu, kas tu nabaga latvieti! Tāds pārvācināts latvietis piesavinājas nemanot visu to slavu, ko vācu tauta priekš saviem dēliem izkaļojusi. Vācu valodu prazdams, viņš jau šīs valodas dēļ turas par pilnīgāku, nekā citi tautas dēli, kas to neprot, lai tiem būtu tikums jo grezns. Tā izceļas pamazām tādas domas, ka visa tauta nemaz nav tik vērtā, kā vāciski izmācīts seminārists. Caur tautības gara trūkumu seminārā netiek semināristiem tas īstais darbs uzrādīts, kas tiem dzīvē izdarāms. Savu tēvu valodu dziļāki neizprazdami — tie domā, ka priekš latviešiem nekas un nekad nevar tādas grāmatas sagādāt, kādas citām tautām derējušas priekš jo pilnīgas tautas apgaismošanas. Viņi nemācās atzīt, cik maz tas skolotājs goda pelnījis, kas tik kā dienas algādzis savu noteikto darbu

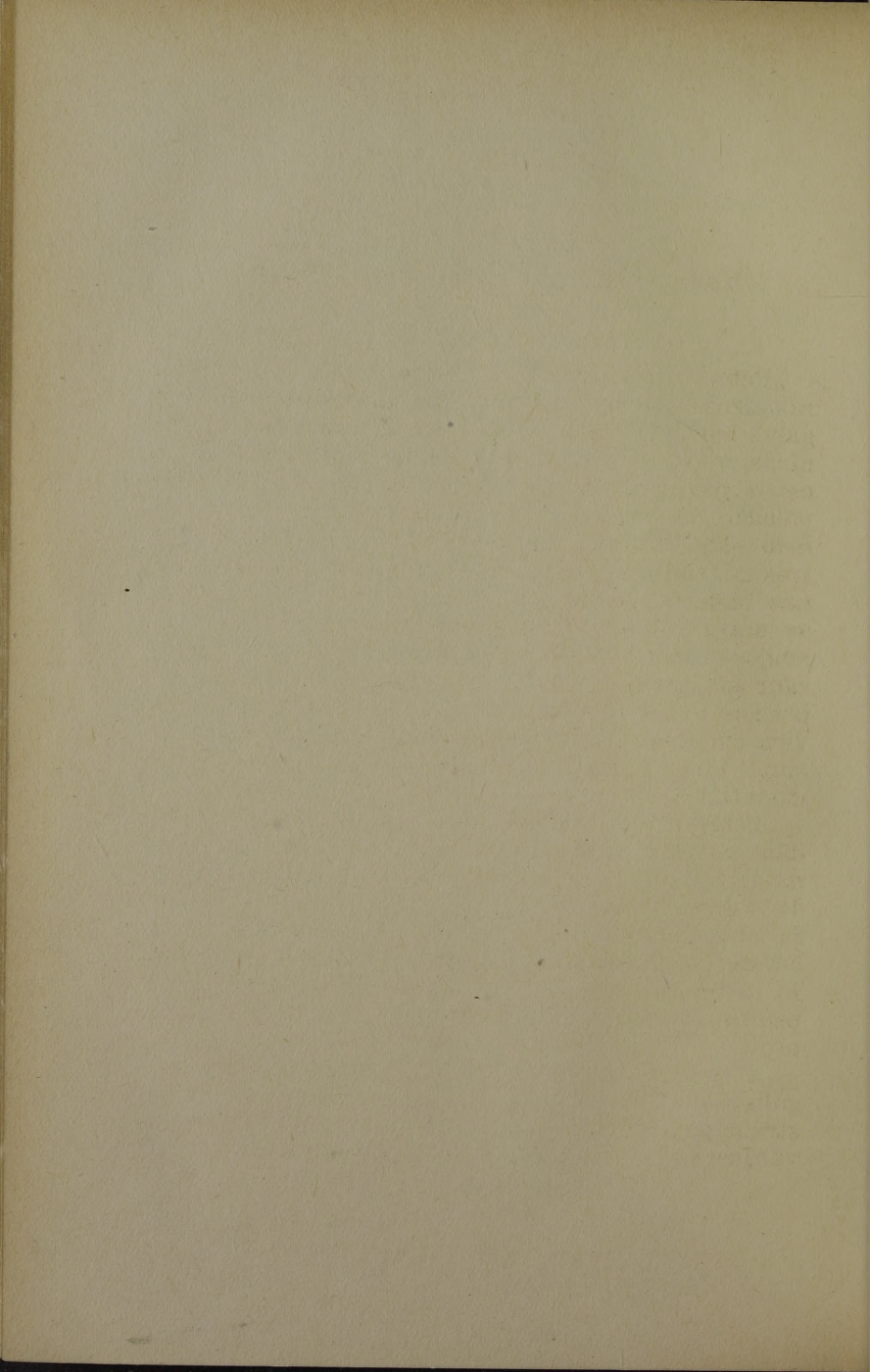
izpilda, par to neko nebēdādams, ka sevišķi skolmeistariem jālīdz gādāt, ka tauta caur savu Dieva doto valodu kļūst pie pilnīgākas gaismas. Un dažādas aplamības dzīvē atrazdami, bet savas no galu galiem nepazīdami, tādi pārvācināti cilvēki sāk tiešām domāt, ka viņi tik pilnīgi, ka neviens viņiem nevar vainas un klupienus uzrādīt; bet tādas domas ir augstprātības domas. Un ja Valkas bijušie semināristi nekad un citur nekur nebūtu savu augstprātību izrādījuši, tad tas nožēlošanas raksts applicina, diemžēl, visai gaiši, cik liels pie viņiem šī netikuma mērs.

Un tā ceļas tās domas, ka tik latviešiem vajadzētu pieņemt citu valodu, tad tie tūlīt iemantotu visslavenākās tautas gadu simteņiem krāto mantu. Tad būs pie latviešiem šillers, Ģēte, Lessings, Humbolts. Tad latviešu zemnieki lasīs un sapratīs visus augstos vācu gudrību rakstus; jo tādi pārvācināti cilvēki arvien piemirst, ka priekš valodu izmācīšanās vajag daudz daudz skolas gadu un ka pašā Vāczemē zemnieki nekļūst visi līdz augstāku gudrības grāmatu lasīšanai.

## Virišķīga cīņšanās nevilis.

Jods, sentēvu kara dievs, latviešus līdz šai baltai dienai nežēlīgi spīdzinājis un mērdelējis, tādēļ, ka sentēvu dēli ar laiku sāka gļēvi pret tautas ienaidniekiem izturēties un pret zelta teļiem savus ceļus locīt. — Jods paraus mūs visus, ja mēs savus bērņus gļēvus izaudzināsim, jeb ja mēs tos tīšu prātu ienaidnieku rindās stādināsim. Bet Jods, Laima un pats debesu Pērkons mums sniegs savu palīdzības roku, pacelties iz kauna un bēdu dubļiem uz goda un slavas krēsla, ja sāksim vīra prātā goda un slavas darbus strādāt. Tad latvju tauta piepildīs mūža lēmumu; tā kļūs skaidra kā tīrais sudrabs, branga kā spodrais zelts un varena kā skaidrais tērauds.

IV



## Kāds vārds par mūsu tēvu valodu.

### I.

„Pēterburgas avīzē“, 21. num. 1862. g. bij šāds rakstiens lasāms: „Laudis, kas latviešu valodu maz galvā ieņēmuši, allaž sūdzas, ka tā ļoti nabaga. Zināms, mūsu valoda vēl maz kopta, tāpēc viņa arī vēl nevar pietuvināties pie citām mācītām (izglītotām) valodām, bet pamats viņai stiprs, kas paspēj jo lielu ēku satvert. Latviešu valoda pielīdzinājama treknai auglīgai zemei, kas, palaista un bez kopšanas būdama, ušņas un dadžus izaudzina, bet kas, ar prātu kopta, svarīgus zelta kviešus simtkārtīgos augļos atmet. Mēs nu te parādīsim dažas lietas, caur ko latviešu valodu var kopt un taisīt bagātu, bet kas tomēr līdz šim vēl nav ievērotas vai tik maz vien cienītas. Uz priekšu vēl par to lietu pārrunāsim. Vēlētumies, ka arī citi šinī lietā savas domas izteiktu.“

„Pēterburgas avīzes“ nu ņemās pastāstīt par šādām latvisku vārdu galotnēm, proti: 1) āja (kalnāja), 2) āji (bedrāji), 3) nīce (zvērnīce), 4) tuva (slauktuva), 5) vīzīgs (kokvīzīgs), 6) ība (dalība, dalāmība), izrādīdamas, ko šīs galotnes (piegalināšanas) nozīmē, ierādīja, kā viņas jo turpmāk būtu vērojamas. — Mēs šē tikai aizņemsim, kas par galotni „vīzīgs“ toreiz tika sacīts, proti:

„Piegalināšana vīzīgs līdzinājas vāciešu piegalināšanai artig, kā baumartig, kokvīzīgs; strauchartig, krūmvīzīgs u. t. pr. Līdz šim šādus vārdus pa latviski gaŗi un plati aprakstīja, caur

ko valoda visai stiepās un palika nejauka, kā: krūms, kas uz koka vīzi aug un kokam līdzinājas, t. i. kokvīzīgs krūms."

Tas minēts raksts, no kuŗa mēs tik vienu posmiņu (Abschnitt) šē uzņēmuši, tika arī Latviešu draugu biedrības „Magazīnē” (13. daļas pirmā gabalā, 1863. g.) iespiests un apspriests. Cien. Bīlenšteina mācītājs, šo rakstu iegaumēdams un uzteikdams, raudzīja izjūdīt, kur „Pēterburgas avīzei” šinī lietā laimējies, kur nē. Savu apspriedumu viņš tā uz-sāca \*): „Šā raksta centiens (Tendenz) ir gluži pa-reizīgs un uzteicams. Viņš ņemies ja ne vairāk kā pa daļai uzrādīt tos līdzekļus, kas atronas pašā lat-viskā valodā, un kuŗu rūpīga, sapratīga izlietāšana (Benutzung) laikam dažkārt tos patapinājumus (palienējumus) iz svešām valodām padarītu par ne- vajadzīgiem jeb suitiem. Patiesi, tagadējā latviskās literātūras (rakstības) uzcināšanās\*\*), izplaukšana (Aufschwung), pavairota cītība, latviešiem mācības un glītību (Bildung) pievest, padara arī šās valo- das izglītošanu par vajadzīgu, padara, ka pat jauni vārdi izgudrojami un dēstījami, kādu līdz šim tau- tai nebūt nevajadzēja, kuŗi viņai tādēļ arī līdz šim ne trūkt netrūka."

„Bet pie šā darba nebūs tikai acis novērst no tā likuma, kuŗu šīs rindas ņēmušas (lasītājiem) pie sirds likt, proti no tā likuma, ka zināma valodas izglītošana nedrīkst būt tikai tāda valodas saķēzī- šana (Sprachmacherei), bet vienīgi īstena valodas izglītošana, kas dibinājas uz viņas īpašu dabu (An- lage), un kas tādēļ arī dibinājas uz pat dziļāko va- lodas pazīšanu vai arī uz pat izmanīgāko nomatu (Takt), lai latviešiem nekās netiktu kā viņa tautai

---

\*) Bīlenšteina k. rakstijis vāciski, mēs viņa rakstu pār- cēluši.

\*\*) Vācu valodā Bīlenšteins ir teicis: der gegenwärtige Aufschwung der lettischen Literatur.

piederīgs uzbāzts, kas pēc patiesības nebūt nav latviski."

Par galotni vīzīgs Bilenšteina k. šā spriedis:  
„Tas padoms, vāciskus savādības vārdus, kam galotne artig, atlīdzināt ar latviskiem vārdiem, kam galā vīzīgs, nerādās veikls, jau tādēļ nē, ka šādiem augļiem (Bildungen) būtu ļoti stipra pagarša (Beigeschmack) pēc vācu vārdiem, kauču tas tapinātais vārds vīze = Art, Weise, ļaužu mutē diezgan ieviesies. Tomēr vajag visādi saudzēties (vermeiden) no līdzekļiem iz svešienes, kamēr tai izglītojamai valodai vēl pašai līdzekļu netrūkst, kā šinī reizē pierādāms. Adjektīvu galotne īgs nozīmē ne visai reti kādu salīdzināšanu, kā: ezīgs, igelartig, t. i. jūtēlīgs (empfindlich) kā ezis; cālīgs, hühnerartig, t. i. liesš kā kāda vista; pūcīgs, eulenartig, t. i. sapīcis, saņircis kā kāda pūce (pie mums no vāciešiem ieņemts „puhzig“). Tādēļ nebūtu nepareizi darīts, ja kāds ņemtos, gaŗus tulkojumus atmezdams, tādus vārdus, kā „baumartig“, „strauchartig“ pārceļt ar vārdiem: kocīgs, krūmīgs. Es domāju, ka tādiem jauniem vārdiem vajadzētu būt jō saprotamiem un ne tik stebeklīgiem (frappant) kā kokvīzīgs, krūmvīzīgs“.

Cien. Bilenšteina māc. savus īsus spriedienus ir par tām citām galotnēm nobeidzis, vēl tā saka:

„Es nebiju nedz apņēmis, nedz nodomājis šinīs īsās rindās par to jautājumu pēc latv. valodas izglītošanas dziļi jō dziļi izstāstīt, nedz arī visu to apmienoto (der angezweifelt) izglītojumu vietā citādus labākus priekšā celt. Es gan zinu, ka apmienošana ir vieglāka, nekā labāk darīšana. Šīm rindām bij cienīšanas (Anerkennung) mītu atnest tām censībām, kas ar latviskas valodas izglītošanu nodarbodamās, saiet kopā ar mūsējām (proti „Latviešu draugu biedrības“). Šīm rindām būs to svarīgo jautāšanu pēc latviskas valodas izglītošanas mūsu „Magazīnē“ ierosināt (anregen) un turklāt

par pirmo likumu uzcelt to, ka neviena valoda nevar kļūt „darīta“, viņa a u g, kamēr viņai dzīvība iekšā. Un mēs, gribēdami valodu izkopt, spējam tikai dārznieka darbu strādāt, kuņi savu augu īpašības it skaļi iztirzādami (erforschend) un ievērodami, tās apkopj. Pat potēšana valodā nespēj visur augļus atnest. — Bet latviešu valodai visādi daudz dzīva spēka iekšā, un viņas dziļāka izprašana, tā kā jo dzelmīga iepazīšanās ar viņas jo bagāto māsu (t. i. leišu valodu), izveicinās — tā es esmu pārliecināts — pat nākošos gada desmitos latviskas rakstu valodas atdzimšanu.“ Tā cien. Bilenšteina mācītājs.

---

Šos divējādos spriedumus par minētu vārdu gāgotni priekšā cēlis, lūdzu cien. lasītājus, lai manas trešādās domas šinī lietā arī ievēro. Pie tā likuma turēdamies, ka jauniztaisītiem vārdiem būs izdīgt iz valodas iedzimtām saknēm un izplaukt iz viņas pašas pumpuriem, apjautāsim, vai latvietim nav laikam īpašas vārdu galotnes, kas to pašu nozīmē, ko vāciskas galotnes: -artig, -förmig, -erlei u. t. pr. Kā tulko īsts latvietis to vārdu „zweierlei“ savā valodā? Neba citādi, kā „divējādi“. Un patiesi tās latviskās galotnes -ā d s, -ā d a, -ā d i pasniedz to, ko še meklējam. Bet pie kādiem vārdiem mēdz latvietis šās galotnes pielikt?

1) Pie skaitļu vārdiem:

- a) viens — vienāds, -āda, -ādi = einartig, einerlei; vienādi izraudzīties, von einer Art aussehen; vienādi, otrādi auf die eine und die andere Weise; vienādība = Einartigkeit, (vienmuļība = Einförmigkeit).
- b) divi — divējāds, -āda, -ādi = zweierartig, zweierlei; zweifach;  
otrs — otrāds, -āda, -ādi = „anderartig“; rak-

sti otrādi! schreibe auf die zweite Art oder Weise.

Tāpat: trīs, trijāds; trešs, trešāds u. t. pr.

2) Pie īpašības vārdiem:

mans: manāds jeb manējāds = von meiner Art und Weise;

tavs: tavāds jeb tavējāds = von deiner Art,

mūsu: mūsāds jeb mūsējāds = von unserer Art;

jūsu: jūsāds, jeb jūsējāds = von euer Art;

savs: savāds = von eigner, eigenthümlicher Art; savāds koks, ein Baum von eigenthümlicher Art; savādība — Jemandes Art und Weise, seine Eigenthümlichkeit.

Tāpat:

cits: citāds = von anderer Art und Weise;

citādi = auf andere Art und Weise;

cits vīrs = ein anderer Mann;

citāds vīrs = ein Mann von anderer Art und Weise.

Tagad nevien citi, bet arī citādi laiki;  
es citādāki nezinu runāt.

dažs — dažāds — dažādība;

viss — visāds — visādība;

kāds, tāds u. t. pr.

3) Pie savādības vārdiem:

svešs: svešāds, -āda, -ādi, fremdartig, nach Art der Fremden.

Šij lietai svešāds veids, dieses Ding hat eine fremdartige Form, Gestalt.

Dēls no pilsētas pārnācis runā gluži svešādi.

dižs: dižāds = grossartig; dižādi = lieliski;

sen: senāds (senējāds) = alterthümlich, (antique).

4) Pie priekšmetu (lietu) vārdiem:

vidus, die Mitte;

viduvējs (vidējs) = derjenige, der sich in der Mitte befindet;

viduvējāds (vidējāds) = nach Art dessen, was sich in der Mitte befindet, mittelmässig.

Te nu redzam, ka latvietim tās vārdu galotnes -āds, -āda, -ādi tur vedas, kur vācietim krītas tie vārdi Art, Weise, jeb vārdu galotnes -artig, -förmig, ,mässig, -erlei. Zināms, ne visur. Šo valodas īpašību apcerot, man šķiet, ka uz priekšdienām šīs galotnes pēc tagadējās laiku vajadzības arī tādiem vārdiem pieliekamas, pie kuriem viņas līdz šim nebij ierastas. Kad vienu lietu ar otru salīdzinājot, uz šās lietas ārīgo veidu (izskatu) raugāties un šādā ziņā pirmējās lietas veidu pēc otrējās apzīmējam, tad varētum šo ārības jeb tā sakot ā d a s vienādību iezīmēt ar galotnēm: -ā d s, -ā d a, -ā d i, proti: šis auglis ir āboļāds, t. i. izskatās pēc āboļa, ir āboļa veidā.

Tā tad nu derētu vietām no priekšmetu vārdiem cetrādus savādības vārdus izlocīt, proti:

- ā b o l s: 1) ābolīgs,  
2) ābolaiņš (-ains),  
3) ābolots,  
4) ābolējāds (āboļāds).

- 1) Šim auglim ā b o l ī g a smarža (auglis ož pēc ābola).
- 2) Šī ābele brangi ā b o l a i ņ a (pilna ābolu).
- 3) Tavs zirgs tumši ā b o l o t s (zirga spalvā tumši laukumi jeb traipekļi).
- 4) Šim bumbierim gluži ā b o ļ ā d s (ābolējāds) veids (bumbieris izskatās gluži pēc ābola).

Par priekšzīmi pielieku vēl kādus j a u n ā d u s vārdus, kādi skolās ļoti vajadzīgi, kad gribam dabas ziņās šķirīgi un vingri mācīt.

- 1) milti:  
miltējāds (miltāds), tas ir ārīgi kā milti;

- 2) žults:  
žultāds, gallartig;
- 3) stikls; Glass:  
stiklāds, glasartig;
- 4) krūms:  
krūmāds, strauchartig;
- 5) mēle:  
mēlējāds, zungenförmig;
- 6) piltava, Trichter:  
piltavāds, trichterförmig;
- 7) ripa, Scheibe:  
ripāds, scheibenförmig;
- 8) sirds:  
sirdējāds, (siržāds), herzförmig;
- 9) pūce:  
pūcīgs (zīmējas uz pūces dabu),  
pūcējāds (zīmējas uz pūces veidu, izskatu);
- 10) putns:  
putnāds; sikspārne nav putns, bet putnāds  
dzīvnieks u. t. pr.

Kad skolotājs jautā: „Kāds zieds ir šai puķei?“ tad skolēnam jāatbild (zināms, derīgā vietā): „šis zieds ir ripāds — mēlējāds — piltavāds“ u. t. pr.

Grieķu valodai, kuŗa savos locījumos daudzreiz ar mūsējo it tuvu kopā saiet, iraid galotne  $\alpha\delta\omicron\nu$  jeb  $\eta\delta\omicron\nu$ , latviski: -ādi, kā  $\kappa\acute{\upsilon}\omega\nu$ , suns;  $\kappa\upsilon\nu\acute{\omicron}\varsigma$  suņa,  $\kappa\upsilon\upsilon\epsilon\delta\acute{\omicron}\nu$  = sunādi (suniski);  $\beta\lambda\alpha\delta\omicron\nu$  = daudzādi u. t. pr.

Šai valodai arī galotne  $\omega\delta\eta\varsigma$ , kas to pašu nozīmē, ko vāciskas galotnes -artig, -förmig, kā  $\phi\lambda\omicron\gamma\acute{\omega}\delta\eta\varsigma$  = flammenartig = liesmāds. Šādi vārdi grieķu valodā cēlušies, kad dažiem vārdiem vēl galā pieliek to vārdu  $\epsilon\acute{\iota}\delta\omicron\varsigma$  = Gestalt, Art, Weise. Tas vārds  $\epsilon\acute{\iota}\delta\omicron\varsigma$  skan pa latviski: veids; kaut viņš ne visur pazīstams, taču īsts latviešu dzimts vārds. (Mana māte, skaidra latviete, saka: „šim bērnam tēva veids“.)

Tas galā piesprausts vārds  $\epsilon\acute{\iota}\delta\omicron\varsigma$ , zināms, savienojas ar priekšējā vārda galējo skaņu, tā tad ceļas

vārdi κεφαλῶδης = galvāds — kopfförmig, proti: κεφαλή = galva, (ἡ + εἶδος = ὠδης = κεφαλῶδης, tā pat: galva, veids (a + veids = āds) = galvāds u. t. pr.

Bet tiem rakstītājiem, kam nepatīk galotne -āds, -āda, -ādi, tie lai jele „vīzīgs“ nesaka, bet lai labāki pieņem to galotni „-veidīgs“, proti: kokveidīgs, miltveidīgs, sālsveidīgs, jo veidīgs uz matu tas pats, kas vācu valodā „förmig“, „artig“ (veids = Art, Form, Gestalt).

Beidzot vēl kas. Kad es saku: „raksti citādā vīzē!“, tad manam īsam teikumam viens vārds tīri lieks jeb suits, proti tas vārds „vīzē“, jo īsts latvietis tikai sacīs: „raksti citādi!“ Tādēļ pirmajam teikumam lieks vārdu pilnums, ko gramatikā nosauc par pilnismu (grieķiski: pleonasmus). Tāds vārdu suitums jeb tāda vārdu pilnisma ceļas, kad sakām: dažādā vīzē, citādā vīzē, svešādā vīzē u. t. pr., kur taču jāsaka: dažādi, citādi, svešādi u. t. pr. Mums neder „suikišķi“ runāt; tādēļ lūdzu, lai īpaši skolotāji un rakstnieki manu padomu dziļi jo dziļi pārdomā un visādi izmēģina, un ja kādam rastos jo derīgs padoms, lai to ceļ drīz klajā, jo šī lieta labi karsta.

## II

Mūsu valoda vēl dzīva. Kas dzīvs, tas aug, briest un izplaukst. Tādēļ tagad līdz ar mūsu tautas atspirgšanu arī mūsu valoda iztaisās jo kuplāka un jo glītāka. To vietām ievērojam pie latviskām runām, avīzēm un grāmatām. Bet mūsu valoda netiek visur vienādi runāta, jo viņai daudz izlokšņu jeb dialektu. Ja katrs sacītu, ka viņa izloksne tā visu derīgākā, ka viņš savējo vien grib runāt un rakstos daudzīnāt, tad celtos sajukšana, kas tikai tautas apgaismošanu aizkavētu. Tādēļ mums būs gādāt, ka skolotie, mācītie un apgaismotie

tautas locekļi visos apgabalos vienādi runā un raksta, proti skaidro rakstu valodu, kā tas noticis pie citām tautām, kuŗas bij nodomājušas no miega tvaikiem atsvabināties. Šis darbs nav vienā gadā, nele vienā dienā izdarāms, bet ikkatram, kam šinī lietā vajadzīgas saprašanas netrūkst, būs uz pieminētu nolūku dzīties un censties. Pie šāda nolūka panākšanas der par līdzekļiem:

- 1) Latviešu valodas gramatika un leksikons,
- 2) zemākas un augstākas latviešu skolas,
- 3) skaidras valodas veikla runāšana visādās dzīves vajadzībās,
- 4) derīgu rakstu sagādāšana skaidrā rakstu valodā.

1) Par gramatiku Bilenšteina kgs raženi gādājis; viņš daudz gadus ar mūsu valodas izdibināšanu dziļi jo dziļi nopūlējies un vēl nopūlas. Viņš atradis, ka mūsu valoda dziļa, spēcīga un svēta, jo viņš, kādus latviskus vārdus Kurzemes sinodē izskaidrodams, tā saka uz mācītājiem: „še klāt, es ceru, izrādīsies tā dziļā gara pilnība, kuŗa latviešu valodā atronas, tā raženā vārdu pieklājība, kuŗā še kristīgās ticības augstākās domas spēj atklāties. Un tās tautas cienīšana un mīlēšana pie mums varosies (tās tautas), kuŗas garīgās dāvanas un apgaismošanas pamats savā valodā tik skaistā gaismā parādās.“ — Un savas runas galā Bilenšteina kgs saka: „Te lec acīs, cik augstu godu latviešu valoda izpelnījies, kuŗa tik dziļus un jaukus vārdus devuse priekš visaugstāko un svētāko sajēgumu (domu) nozīmēšanas.“

Tādēļ lai katris šā vīra rakstus, neprātīgus iemeslus atmezdams, iegādājas, lasa un izmācās, proti, vispirms šās grāmatas:

- a) Die Elemente der lettischen Sprache, Mitau, 1866.

- b) Letische Grammatik von A. Bielenstein, Mitau, 1863.
- c) Die lettische Sprache nach ihren Lauten und Formen erklärend und vergleichend dargestellt von A. Bielenstein. Zwei Teile. Berlin, 1863.

Leksikona trūkums mūsu laikos ļoti grūti pānams. Tādēļ ir ko priecāties, ka cienīgais bīskapa tēvs Ulmans par pilnīgu latviskas valodas leksikonu gādā. Pirmā daļa būšot vēl šīnī gadā beigta. Lai Dievs viņam vēl ilgi atvēl spīgtā veselībā strādāt tautas apgaismošanai par labu.

2) Skolās diemžēl vēl maz ko par mūsu valodas uzkopšanu pūlējas, jo mūsu skolotāji pa lielākai daļai nepazīst ne viņas jaukumus, nedz viņas pilnību, nele viņas svētumu. Turpretim daži tīri valodu sakēzī, latviski runādami. Tādēļ nav ko brīnīties, ka latviešu skolām vēl līdz šo baltu dienu nav ne vienas derīgas latviešu valodas grāmatas sarakstītas\*), kauču priekš citām mācībām grāmatas jau cik ne cik apgādātas. Šī papuve, proti mūsu valoda, priekš augstskolām (ūniversitātēm) caur Bielenšteina kgu krietni izstrādāta; bet priekš mūsu tautas skolām tā vēl gaida uz saviem apstrādātājiem. To tik varam ticēt, ka Rīgas latv. biedrība neizmirsīs savā uzceļamā skolā par tēvu valodas pilnīgāku izmācīšanos gādāt. Bet vai nākošos gados pagasta un citās skolās arī sāks šo svētu Dieva dāvanu piekopt, vai nē — tas grūti nospriežams, jo mūsu dienās cilvēki, tā sakot brīnum ātri uz priekšu cenšas, panākamu nolūku ieraudzījuši.

3) Dažādās dzīves vajadzībās mūsu valoda tiek gan krietni piekopta. Baznīcās jau esmu

---

\*) Braža mācības grāmata tādiem, kas grib par labiem rakstītājiem tapt, sarakstīta priekš pieaugušiem; bet tas priekšzīmju krājums priekš šīm mācībām ļoti derīgs un uzslavējams.

jaukus sprediķus skaidrā veiclā valodā dzirdējis. Latviešu tiesas namos jau sākuši jo vairāk latviski runāt un rakstīt, lai ļaudis neļautos, kā citreizējs Ikšķiles prāvests sacīja — „iekš tiesāšanas lietām apmānīties caur kādiem junkuriem un skrīveriem gudriniekiem, jeb caur citiem šādiem tādiem viltniekiem, kas viltīgu mācību māca un nemācītu ļaužu galvas drīz pārgroza.“ Še gan vēl ļoti daudz top pret valodu grēkots, kā pats esmu pārliecinājies, bet redzams, ka labāki, skaidrāki laiki tuvojas, jo neba valsts (draudze) skrīvera dēļ ietaisīta — šis taču turpretim valsts labuma dēļ pieņemts un uzturēts, tādēļ — — — Priekš mūsu valodas piekopsšanas un izglītošanas latviešu dīvatrons (teātris) jo dienas jo derīgāks izrādīsies, uz viņu citiem augļiem nebūt neskatoties. Par to, zināms, nav ko brīnīties, ka citi un pat tādi vīri, kuŗi ilgu gadu skolā bijuši — par to briesmīgi brīnās, ja kāds melnus svārkus valkādam ar otru melnsvārci saticies runā latviski, jo dažās vietās tā ticība pieņemta: „laß man geht, wie man geht, wenn man geht par deutsch“. Šī ticība gan no nožēlojamiem puskoka lēcējiem un nemācītiem dienestļaudīm cēlusies, bet mūsu dienās — to diemžēl pats piedzīvojis — arī citās ļaužu kārtās savus elka kalpus atradusi, tā ka daži tautas dēli, kuŗi zemākas un augstākas skolas apmeklējuši, nekaunas saviem vecākiem svešā, viņiem nesaprotamā valodā vēstules (brīfes) laist. Zināms, tādi jukšanas laiki nav pie mums pirmiem uzņakuši, bet citur arī jau piedzīvoti, par priekšzīmi Vāczemē.

4) Avīzēs un grāmatās nupat sāk jo glītāki rakstīt, bet vēl diemžēl daudz grēko pret mūsu valodas garu, jo mēs rakstītāji paši daudzkārt nevižojam atzīt, ka mums sava valoda arīdzan krietni jāizmācās, kā to pie citām tautām zinām un redzam. Mēs turpretim tīri kā apmānīti domājam, ka savu valodu jau bez ne kāda pūliņa skaidri un pilnīgi sa-

protam. Bet arī šīs miglas zudīs it drīz, jo diena aust.

### III

Pa tām starpām, zināms, nevaram nerunājuši un nerakstījuši palikt, tādēļ gādāsim jele par to, ka lai lielāka sajukšana necēlas, bet par to, ka vienprātība vajadzīgās vietās jō dienas, jō vairāk uzzeļ. Šodien lai pietiek par vienu lietu runājot.

Kauču mūsu valoda bagāta, dziļa un svēta, tad tomēr tai priekš tām lietām, ar kuŗām latvieši nule jō tuvāki iepazīstas, nav vēl visur gatavi vārdi. Tādēļ vajadzīgs:

I. Ka mēs dažu, jau sen ierastu vārdu jaunā, nule iemācītā ziņā daudzīnām. Tā tas vārds „skola“ tagadējiem latviešiem caur caurim ņemot, citu ko nozīmē, nekā vecos laikos. Šim vārdam šodien jō plašāks, jō pilnīgs un jō daudzkārtīgs nozīmējums. Bet lai nu šā vārda pilnumu, plašumu un daudzkārtību klausītājs vai lasītājs jō skaļi saprastu, tādēļ viņu izgreznojām, tam kaut kādu piederīgu vārdu par bendari klāt pielikdami. Tā tad sakām: pagasta skola, draudzes sk., zema sk., augsta sk., zemes sk., zemkopības sk. un vēl citādi kā.

II. Bet lai mūsu runa jeb raksts netiktu visai gaŗi, tādēļ mēs pie šiem vārdiem izturamies vēl otrādi, proti:

1) Mēs ieņemam tādus svešus vārdus, kuŗi jau citā kādā valodā, priekš tam ieņemti, kā „seminārija“, tas ir skola, kur skolotājus (mācītājus) māca; universitāte, t. i. skola, kur gariniekus, dakterus, tiesas vīrus u. c. izmāca.

2) Jeb mēs arī pašu valodā iztaisām tādu vārdu, kas to nospriestu lietu lai pieklājīgi apzīmē: tā universitāte pa latviski saucama augstskola, vāc. Hochschule. Tas nu tiešām tiesa, ka savu valodu tagadējām un nākošām vajadzībām, ne viena sveša vārda palīgā neņemdami, pilnīgi neizkopsim. Mūsu

valodā jau atronas daži svešinieki un vēl citi uzņemami, bet mums tik jāšargās, ka mēs tādā aplamībā nekrītam, kā citur noticis, kas svešiniekus sāka vairāk cienīt, godāt un mīlēt, nekā paša bērnus. Pie tādiem jauniem vārdiem, kuŗi vai no pašu saknēm ar gudru ziņu izaudzinājami, vai no svešām valodām ar prātu aizņemami (patapinājami), vajaga arīdzan vienprātības, jo kad katrs sāks savējādas jaunus vārdus ieņemt uz vienprātību nelūkodams, tad atkal celsies lieka jukšana, kuŗa mūsu darba augļus tikai velti aizkavēs no pilnīgas sabriešanas. Tādēļ manim divkārtīga lūgšana :

1) Ja kāds kaut kādu derīgu vārdu priekš kādas jaunas lietas vai būšanas atradis, izgudrojis, tad lai to ceļ klajumā. Tad varēsīm viņu apspriest un pārbaudīt, vai pieņemams vai atmetams.

2) Tos jaunos vārdus, kuŗi pēc mūsu valodas likumiem pieklājīgi izaudzināti — tos lūdzami velti nesmādēsīm, bet apkopsīm viņus runā un rakstos ieņemdami.

Tādā nodomā es še kādus vārdus ceļu lasītājiem priekšā, lai apspriež, kuŗi derīgi, kuŗi nederīgi, bet tos pirmējos lai paturam.

1) *Vēsture*, vāc. *Geschichte*, grieķiski *historia*.

Šo vārdu citi rakstnieki gan pieņēmuši, bet citi viņam pretim, jo viņi saka, ka tā vārdu galotne *urs*, *uris*, *ure* netiekot ņemta priekš iztaisāmiem vārdiem. Es par šo galotni īpašu rakstienu sagādādāms še tik pieminu, ka šis vārds tā pat atvasināts no *vēstīt*, kā *žuburs* no *žubīt*, *dukuris* no *dunkāt* (*dunkuris* no *dunkāt*), *dunduris* no *dundēt*, *pumpurs* no *pumpt* jeb *pampt* un daudz citi. Tā kā *pumpurs* ir *pampšanas* sekme (*Erfolg*, *Resultat*), tā *vēsture* ir *vēstīšanas* sekme. *Visas ziņas*, *visus stāstus* par kādu būšanu, par kādu valsti kopā saņemot, dabūsīm viņas *vēsturi*, tā tad: *pasaules stāsti*, vāc. *Erzählungen über die Welt (Erde)*; pa-

saules vēsture, Geschichte der Welt (Erde), stāsti iz vēstures = Erzählungen aus der Weltgeschichte.

2) **Kaislība**, vāc. Leidenschaft, ir liels un pastāvīgs karstums jeb kārums pēc kaut ko.

(Stenders: miesas prāts, kārums, tīkošana.) Sa-  
līdzini: kaist (gr. kaio), t. i. iekšīgu karstumu ciest; kaitēt = skādēt; kaita = skāde, slimība, liga. Tā tad kaislība ir tāds karsts kārums, kurš kā slimība (kaita) cilvēku nomāc. Tādēļ kaislīgs = leidenschaflich, bezkaislīgs = leidenschaftlos. Alus dzeršana var kļūt, tāpat par kaislibu un t. pr.

3) **Pilsonis**, vāc. Bürger, grieķ. polites. Sa-  
līdzini: pils (gr. polis) = Burg; pilns (gr. pleos) — voll, ganz; pilst (gr. pleto) = pilns jeb pilnīgs tapt, voll werden. Pilsonis ir cilvēks, kam savs dzimts-  
mājoklis, sava pils, jeb tā tiesa tādu iegūties, un kuram pilnīga pavalstnieka rektas dāvinātas. Mūsu laikos nevien muižniekiem un pilsētniekiem brīvība un rektas, tādēļ latvietim tas vārds pilsonis būs jau saprotams, jo viņš pats nu pilnīgā cilvēku kārtā iestājies. Pilsonis cēlies no vārda pilst (= pilnīgs, tapt), kā kustonis no kustēt, mironis no mirt u. d. citi.

4) **Sūtnis** = Gesandter. Mums tagad trejas avīzes un katra to vārdu Gesandter savādi tulko, proti „Māj. Vies.“ saka „vēstnieks“, „Latviešu Avīzes“ teic „sūtīts“ un „Balt. Vestn.“ raksta „sūts“. Vai nu nebūtu labāki un lasītājiem jo derīgi un patīkami, ja visas trīs avīzes rakstītu vienādi, laikam to vārdu „vēstnieks“ paturēdami jeb to vārdu „sūtnis“ pieņemdami. **Vēstnieks**, vāc. Bote, Botschafter, šē ir derīgs nozīmējums; sūtīts ir tikai particips (savādības locījums) no sūtīt: sūts saskan ar otru, šē nebūt nepiederošu vārdu ļoti tuvu kopā. Kā nu gribam Gesandter ar īpašu vārdu iezīmēt, tad te derētu tas vārds sūtnis. Sūtnis ir tādā ziņā no sūtīt cēlies, kā tie vārdi vilnis no velt, šūnis no šūt, atšķirtnis no atšķirt, lietnis (gegoss-

sene Kessel) no liet un d. c. vārdi. Man šķiet, ka nebūtu slikti, ja redaktori arī šīnī lietā turētu vienprātību.

5) Laistuve, vāc. Giesskanne. Kā slauktuve no slaukt, tā laistuve no laistīt atvasināta un

6) Spļautuve, vāc. Speibecken, no spļaut, proti trauks, kur iesplauj klepus, lai istabas netop netīras.

7) Lūktuve franc. loupe, vāc. Lupe, proti stikla (glāze) rīks, ar kuŗu mazas, sīkas lietas var jo labāki aplūkot, tādēļ, ka caur viņu skatoties, tā aplūkotā lieta izrādās divi, trīs, četri jeb vairāk reiz lielāka, nekā kad ar pašu acīm vien to apskatāmies.

8) Dīvatrons = Theater, teātris. Ko tas vārds teātris apzīmē, tas nu jau cik necik daudz latviešiem zināms, bet tas vārds „teāteris“ nav ne pēc latviešu mēles, nedz viņu ausīm patīkami skan, jo te-a nav viegli izsaucams un teris atgādina tos laikus, kur sacīja englanderis, portugālieris u. t. pr. Tādēļ nu, ka latvieši no savas vidus sākuši par teātri gādāt, viņiem klātos arī no savas saknes šē vajadzīgo vārdu izaudzināt, un kā man šķiet, šē derētu tas vārds dīvatrons, proti tā: vācieši ņēmuši to vārdu „Theater“ iz grieķu valodas. Šīnī valodā nozīmē tas vārds tēa:

- 1) gaišu, dīvainu parādīšanos, kas miesīgām acīm redzama un aplūkojama;
- 2) garīgu aplūkošanu, apcerēšanu;
- 3) to vietu, no kuŗas var kaut ko labi aplūkot, visvairāk ievērojamus un dīvainus (= brīnišķīgus) notikumus.

Leitim vēl ir tie vārdi: dywas (dīvas) = brīnums, brīnišķīgs notikums, viss kas nejauši parādās: dywijus (dīvojos) = brīnījās; dywnas = dīvas = brīnišķīgs; Dywzaislis = Schauspiel (žaidzijs, spēlētājs) u. c. Latviešiem arī no šī vārda piemiņa atli-

kuse, proti tos vārdos: dīvaiņš = brīnišķīgs, diena (dīvna) = kā brīnumu rādītāja, apgaismotāja, Dievs (gr. teos, tios, tews), t. t. gaismas un brīnumu avots, pilnība.

Kad grieķi saviem dieviem kalpodami, sāka pagājušu laiku notikumus priekšā celt un tādiem svētkiem īpašas vietas ietaisīt, tad šīs nosauca par „theatron“. Vācieši pieņēma pēclaikā arī šo vārdu, to galotni „on“ atmezdami, tādēļ: Theater.

Pēc latviešu mēles „tea“ saucams „dīva“ (leit. dywas); turklāt „dīva“ atgādina mums tos vārdus dīvaiņš un diena (dīvna). Tādēļ varētum teikt „tīvatris“ (kā jautrs, gudrs) jeb „dīvatrisks“, kur vācietis saka „theatralisch“ (gr. theatrikos). Mums tā galotne „ons“ labi pazīstama (pērkons), tādēļ varētum — grieķus pieminēdami — to vietu (to namu), kurā aiztecējušo jeb tagadējo laiku notikumi tā sakot dienas gaismā it brīnišķīgi jeb dīvaiņi skatītājiem parādās, par dīvatroni nosaukt. Šis vārds jo vairāk pēc mūsu mēles, nekā „teateris“, viņam arī jauka skaņa un viņa nozīmējums jo viegli izskaidrojams un saprotams.

Tā kā dienā (dīvna) mums visādus apbrīnojamus radības jaukumus un notikumus parāda, lai no tiem daudz kā mācāmies, par viņiem priecājamies, tāpat dīvatrons senatnes un tagadienes cilvēkus ar savu darbošanos un dažādu likteni mūsu acīm it dīvaiņi parāda, lai mēs dienas darbus beiguši, prieku un līksmību baudām, jeb lai cita likteni aplūkodami un ievērodami — paši krietnībā un tikumos pieaugam.

9) L o m a, vāc. die Rolle, no franc. vārda rôle. L o m a cēlies no vārda „lemt“ t. i. nospriest, nolikt. Loma iezīmē:

- 1) to nolūku (Ziel), kuŗu dzenamies aizsniegt jeb panākt;
- 2) to darba nodaļu, kuŗa katram strādniekam iezīmēta, nospriesta jeb nolemta;

3) to likteni (nolēmumu), kuŗu laimes māte katram nosprieduse, nolēmuse.

Tā tad nebūtu aplami darīts, ja latvietis to vārdu „Rolle“ tad, kad viņš dīvatronā izrādāmo likteni un raksturu (Charakter) apzīmē, tulkotu ar savu jauko vārdu „loma“. Tādēļ: eine Rolle spielen = = lomu vilkt, izdarīt jeb lomu veikt, izveicināt; aus der Rolle fallen = no savas lomas atstāt, atkrist, jeb: savu lomu piemirst.

10) S a t v e r s m a, vāc. Verfassung. Salīdzini: tvert, tverties; tversme (Anhalt, Rückhalt), patvērums (Schutz, Zuflucht). — Cilvēki jau sirmā senatnē tādēļ sabiedrojušies lielākās draudzēs un valstīs, lai tiem būtu briesmas brīdī derīgs patvērums. Viņi tādēļ likumus izgudrojuši un pieņēmuši, lai tiem būtu vajadzīgā laikā kur pietverties, lai tiem būtu tversmes. Tagadējās valstis zināms, citādākas nekā vecos laikos un turklāt daždažādas, bet katra valsts sniedz saviem valstslcekļiem, saviem pilsoņiem, gan vienam pret otru, gan pret svešiniekiem patvērumu. Tādēļ nosauksim visus likumus, visas dažādas tiesas un citas valsts ierīktēšanas miera un kaŗa laikos, pie kuŗiem varam pietverties un kuŗi paŗu valsti satur cieti kopā, par valsts satversmu = Staatsverfassung.

11) B u r t n ģ e, vāc. Heft, Kladder, proti burts ir zģme, bokstabs, raksts, tādēļ: burtnģce ir tas rģks, trauks, kuŗā savus burtus uzzģmģjam, ierakstģm. Salģdzģni: siers — siernģce. Alunģns raksta (Sģta, daba, pasaule, 3. grģm., 12. lapu pusģ): „Vģdzemnieks mģļģis, tu gan zinģsi burtnģeku ezaru, zinģsi burtnģeku pģli, bet ko tas vģrds „burtnģeks“ apzģmģ, to tu vģirs nezģni. Redģi, burtnģeki (pa vģc. Skalden) pie latvieŗģiem bģj ģpaŗa dziedģtģju kģrta, kas ļģudģis kaŗģ caur savģm dzģsmģm taisģja jo sģrdģģus un dģŗģģģus, un kas mģera laikos pa krustģbģm, kģzģm un pa bģrģm svģtas dzģsmas priesterģu vietģ dziedģja. Ŗģie burtnģeki starp latvieŗģiem bģj

ļaudis, kas burtus (Runen) jeb vecus latviešu rakstus saprata, un kas visus varenus darbus un ievērojamus notikumus starp latviešiem uzzīmēja un apdziedāja tādā vīzē bērnu bērniem uzglabāja. Bet kad nu burtnieki ezarā nogrima, kas pēc viņiem līdz šai baltai dienai tiek par burtnieku ezaru nosaukts, tad lēti saprotams, ka ar viņiem arī visas latviešu dziesmas, visas latviešu gara piemiņas burtnieku ezarā noslīka."

Mums kurzemniekiem šo baltu dien vēl burts, „burtu koks“ pazīstams, jo kamēr latvieši vēl nemācēja rakstīt, jeb bij aizmirsuši rakstīšanu, tie uzzīmēja visādus ienākumus un izdevumus saimniecībā uz „burtu kokiem“.

Burts nozīmēja citreiz:

- 1) to, ko tagad vācieši ar francisku vārdu parole jeb ar grieķu vārdu symbol apzīmē, proti to zīmi jeb vārdu, pie kuŗa savējos no svešiniekiem var atšķirt, pazišanās zīmi;
  - 2) to, ko tagad iesaukuši par „lozi“. — Leitis vēl saka burta, kur mēs teicam „loze“, lozēšanas zīme pie rekrūšu ņemšanas; burta viņam arī tā zīme, kuŗu mežkungs uzliek uz nocērtamiem kokiem; burtas mesti (loosen) = = lozēt.
  - 3) Tagad daži rakstītāji apspirdzina šos slimos vārduņus, „burts“ bokstāba vietā likdami, tādēļ arī varētu sacīt burtnīce jeb īsāki burtne, kur vācietis saka: Heft, Kladde.
- 12) Vēstule, vāc. der Brief, grieķ. epistole [t. i. aizstellēta (ziņa vēsts); stellēt, grieķ. stellen]. Salīdzini: vēstīt, vēstnesis, vēstnieks, vēstnis.

Vācu vārds Brief ir ņemts iz latīniskas valodas, proti: breve = īss. — Vēstule ir cēlies no vēstīt, kā kretulis no kratīt, urbulis no urbt, snaudule no snaust, raudele no raudāt u. c. tādi vārdi; tādēļ vēstule apzīmē ziņas jeb vēsts atnesēju jeb to

(rokas) rakstu, ar kuŗu savas ziņas aizsūtām. Vēstulīte = Brieflein. Līdz šim iztikām gan ar to vārdu „grāmata“, bet nu jā sāk tās lietas jo skaļi izšķirt, kuŗas līdz šim ar vienu pašu vārdu nozīmējām; tādēļ: grāmata = Buch, vēstule = Brief, un „vēstulēties“ ir viens otram ar vēstulēm ziņas dot = Korrespondieren, vēstulēšanās, vēstulība, vēstulējums = Korrespondenz.

Uzsāksim vēstulēšanos = wollen wir mit einander korrespondieren; es ar brāli tuos vēstulībā = = ich stehe mit dem Bruder in Korrespondenz; man ar tevi nav bijis nekāds vēstulējums = ich habe mit dir in keiner Korrespondenz gestanden.

Šodien lai pietiek tik daudz! Ja šie vārdi prātīgiem lasītājiem patīk, tad neaizmirstat, ka mūsu valodai liels gods piekrīt, tādus augļus atnesot; bet ja nepatīk, tad zināms vaina Kronvalda Atim.

## Vecas valodas, jauni vārdi.

Savā rakstā „Kāds vārds par mūsu valodu“ esmu pierādījis, ka mums vajaga divējādi savu valodu kopt un pavairot, proti:

- 1) jaunus latviskus vārdus iztaisot (iztēlējot) un
- 2) dažus svešu tautu vārdus pieņemt.

Es tur sacīju: „Mūsu valodā jau atronas daži svešinieki un vēl citi uzņemami, bet mums tik jā-sargās, ka mēs tādā aplamībā nekritam, kā citur noticis, kur svešiniekus sāka vairāk cienīt, godāt un mīlēt, nekā paša bērnu.“

Bet iekām par tādiem „svešiem“ vārdiem runāju, kas mums pēc vajadzības vēl pieņemami, sacīšu šē kādu vārdu izskaidrošanas un labākas saprašanas dēļ.

Tiem, kas ar valodu izdibināšanu neko nepūlējas, tiem zināms nav nekādas pilnīgas ziņas un saprašanas par valodu likumiem, par dažādu valodu radniecību un saderību. Tie diemžēl arī nenoskārst, ka tās valodas, kuŗas tagad bagātas un kuplas saucamas, pamazitiņām briedušas, gan no iekšienes, gan no ārienes kuplumā un pilnībā pieaugdamas. Tādēļ valodu nepraši, kauču tie pie citām lietām diezgan gudri un saprātīgi, šinī lietā daudz neko smalki neizprot. Šāda nezināšana tiešām nebūtu nekāds noziegums, jo visas lietas un būšanas taču neviens cilvēks nevar pilnīgi zināt un izprast, kādēļ arī mūsu laikos zinātnības darbā daudz iem jādalās. Citi pūlējas ar ārstēšanas ziņām un mācībām, citi ar tiesas lietām, citi ar Dievvārdu izprašanu, vēl citi ar valodu izdibināšanu u. t. pr. Ikkatrs patiesi apgaismots tencina Dievam, ka tam

savā pašā darba laukā pilnīgāka saprašana un izprašana. Bet mūsu puskoka lēcēji, tie jaungkugi, kuŗu vienīgā rota „vācu bikses“, šie kā daudz citās lietās, tā arī valodas lietās lielum lielie spriedēji. Viņi „taču māc to vācu valodu“, ko tēvs, māte nav mācējuši — un nu tie liekas nevien par tēvu un māti daudz gudrāki būt, bet arī par ikkatru cilvēku, lai tam būtu amats kāds būdams. Un tas arī vēl visai daudz neko nekaitētu, jo kuŗai tautai nav savu atmetamu sēnalu, kas tai dažādu kaunu saceļ? Bet šie jaunkundziņi ākstīdamies, apmānē dažu pieaugušu cilvēku tā, ka tie arī stājas tādu bandenieku rindā, aplamībai vārtus jo plašāki atvērdami. Tādēļ arī notiekas, ka sekļie valodas pratēji spriež tādus spriedumus, ka tur tiešām ko pasmieties.

Citi saka, ka esot jānogaida, līdz tauta pate ieņems kādu jaunu vārdu, tad to varēsot arī rakstos brūķēt. Bet kuŗā kalniņā visa tauta sanāks kādu jaunu vārdu pieņemt, to zināms tādi gudrinieki neizteic vis, jo tas viņu gudrības svēts noslēpums. Un vai vācu un krievu rakstnieki arī tādā pagaidā snauz, to šie gudrinieki nav apdomājuši, jo viņiem apdomība nepatīk — kad tik „gudri“ spriedieni, lai arī par to lietu, par ko tie spriež, it neko lāga nezin.

Kad uz citu tautu rakstniekiem skatāmies, tad atrodam, ka tie vīri, kuŗi par kādu zinātnību (gramatiku, matēmatiku, ģeometriju, fiziku, filozofiju u. t. pr.) jaukus rakstus laiž klajā, patiesi negaida vis, līdz tauta viņiem pie tāda darba derīgus un vajadzīgus vārdus iztaisa un ieņem. Tagad jauniem vārdiem ceļš iet otrādi. Tautai jāpieņem tie vārdi, kuŗus smalki mācīts rakstītājs savos mācības rakstos iecēlis — dažreiz pat tādu vārdu, kas rakstītājiem greizi izdevies. Bet minēti gudrenieki jau negrib mūsu valodā mācību smelties, jo daudz no viņiem tik tāl' apmānīti, ka tie tic tādai ticībai,

ka latviešu valodā nebūt neklājoties, vai neviens nespējot, cilvēcīgu apgaismošanu iegūt. Tā dzirdēju runājot kādus vīrus, kas sevi ļaujas par „skolmeisteriem“ saukt.

Citi atkal saka, ka latvieši, jaunus vārdus ieņemdami, celšot jaunu kultūru. Vai tad krievi un vācieši jaunu kultūru iecēluši svešus vārdus savā valodā ieņemdami jeb vai tie tik pūlējušies pa to īsāku ceļu priekš savām tautām panākt to kultūru, kuŗu jau citas tautas priekš viņiem bij aizsniegušas?

Vēl citi saka, ka latvietim nebūt neesot brīv, jaunus latviskus vārdus pieņemt klāt pie vecajiem vārdiem. Un vārdus iz svešām valodām ņemt neesot nebūt atļaujams. Bet kas nu aizliegs, to tie nesaka, jo viņu mācībai dažādi neizsakāmi, neizprotāmi noslēpumi, par kuŗiem tiem nav vaļa pārdomāt. Bet no kā ceļas patiesi tādas domas, tādi aplami spriedumi? — No muļķības un pa daļai no skaudības.

Ja neviena cita tauta nebūtu nedz jaunus vārdus iz pašu saknēm izaudzinājuse, nedz citu valodu vārdus pieņemuse, tad zināms būtu ko ķildoties par to, vai latviešiem vien klājas to darīt, vai nē. Bet nu citas tautas to jau sen darijušas un vēl šodien tā dara; tad tikai nesaprašam un skauģim te ko pretim runāt, ja mēs tāpat pūlējamies, kā citi jau pūlējušies gaismas vairošanai par labu. Tagadīgie laiki ir gluži izšķirami no tiem laikiem, kur katra tauta uz savu roku, savā vientulībā dzīvoja. Tad zināms valoda citādi vairojās, nekā tagad. Un to redzam nevien pie latviešiem, bet arī pie citām pat-slavenām tautām, tiklīdz tām bijis iespējams ar citu tautu kultūru un valodu iepazīties, kas tās jau pārspējušas. Šodien tikai pieminēsim krievus un vāciešus, divi it slavenas tautas.

Valodas lietās neizmācīti cilvēki, lai būtu vācieši, lai latvieši, domā, ka katrs vārds, kuŗš vā-

cietim vāciski runājot iznāk iz viņa mutes, esot īsts vācu valodas bērns un ka tie vārdi, kurus vācieši mūsu dienās runā un rakstos brūkē, esot no pat iesākuma viņiem bijuši. Tādi sekli spriedēji nebūt nezina, ka vācu valoda pa tiem gadu tūkstošiem, kamēr tā pastāv, daudzkārt izgrozīta, spodrināta un daždažādi pavairota, gan caur atvasēm iz pašu (vācu) vārdu celmiem, gan svešu valodu vārdus pieņemot.

Vācieši bij savā laikā tādi pat mežēni kā citas tautas. Kad romnieki sāka ar viņiem iepazīties, tad romnieki jau toreiz bij dažādi apgaismoti. Caur romniekiem izpaudās pie vāciem kristīgās ticības priesteri un dažādas mācības un ziņas, bet zināms latīniskā valodā. Tie vācu dēli, kuŗi gribēja to no romniekiem jau toreiz aizsniegtu kultūru panākt, tie mācījās pa latīniski runāt un rakstīt, jo toreiz vēl nebij ne vēsts ne no zemām, nedz no augstām vācu skolām. Vācieši negribēja vis tādēļ pavisam jaunu kultūru panākt, bet vispirms to gaismu sevīm iegūt, ko jau cita tauta bij panākuse. Bet visa vācu tauta neatmeta savu valodu pavisam pie malas, jo visa tauta nevar savu valodu tā atstāt, kā kāds cilvēks savus villas dūraiņos nomauc, jeb neasa cīra vietā otru asāku paņē, kā daži no mūsu „gudreniekiem“ savā bezprātībā izmulduši. — Ar romnieku kultūru jo tuvāk iepazīdamies, vāci atrada, ka viņu toreiz vēl nespodrinātā valodā pietrūka daudz vārdu priekš tām dažādām jaunām lietām un būšanām, jaunām domām un mācībām. Tie vīri, kuŗi latīniskas valodas kuplumu atzina un kam savas tautas apgaismība rūpēja (kā Kārlim tam Lielajam, ķeizaram), tie nemusināja vis, lai visa tauta mācoties pa latīniski runāt, tie arī negaidīja vis, līdz nemācītā tauta pate priekš tām viņai vēl svešām mācībām un lietām u. t. pr., izdomātu kādus jaunus vārdus, nebūt nē! Tādi vīri gādāja toreiz un gādā vēl šo-

dien, ka lai vācu valoda vairotos caur pašu vārdiem jeb caur svešu vārdu pieņemšanu. Tā cēlās vācu valodā daudz un dažādi vārdi, kas ņemti iz latīniskās valodas, kuŗi iesākot no mācītiem vīriem ieņemti (rakstos un runā), pēclaiķā izplatījušies par jo lielu tautas daļu. Tā tas latīniskais vārds „breve“ = īss, proti īss raksts, no priesteriem vācu valodā ieņemts, tagad visiem vāciešiem pazīstams par „Brief“, latv. vēstule (rakstīta grāmata).

Bet nevien ar romniekiem, arī ar grieķu slaveņiem rakstiem un darbiem vācieši arī pēclaiķā iepazīnušies un tādēļ arī no šiem daudz vārdu visvairāk zinātnībās, pat zinātnību nosaucienus, savā valodā ieņēmuši, jo grieķi jau sensenos laikos bij augstu stāvokli savā kultūrā aizsnieguši. Tā pat bija ar francūžiem. Šie arī jo agrāk tikuši pie pilnīgākas kultūras, nekā vācieši, tādēļ daudz francisku vārdu vācu valodā ieņemti. Bez tam vācu valodā atronas vēl iz citām valodām ņemti vārdi, tā ka itin lielas vārdnīcas ar daudz tūkstošiem vārdu sarakstītas, kuŗās „sveši vārdi“ tiek vāciešu tautai viegli saprotami izskaidroti, lai ikkatrs, kuŗš tik tālu mācīts un kam uz to prāts nesas, iespētu bez svešu valodu pilnīgas izmācīšanās tos mācītu vīru vāciskus rakstus pilnīgi saprast, jo kā jau sacīju, vācu rakstnieki negaida un nevar gaidīt, līdz tauta pate tos priekš kultūras un zinātnībām vajadzīgus vārdus ļaužu mutē izaudzinātu. Tiem, kuŗi vēl nezin, bet gribētu pārliecināties, cik daudz tādu „svešu vārdu“ vācu valodā atronas, uzslavēju to grāmata: „Heyse's Fremdwörterbuch“. Šai grāmatai gandrīz 1000 (saku tūkstots) lapu puses un uz katras lapu puses kādi 30 līdz 50 „svešu vārdu“ iztulkoti. Redz', te ko skaitīt un ko mācīties! — Tiem, kuŗi negrib vai nespēj tādu dārgu grāmatu iegādāties, celšu kādus vārdus priekšzīmes dēļ priekšā, visvairāk tā-

dus, kuŗi valodu nemāķiem ņķietas dzimti vācu valodas bērni esoŗi, kauŗu tie no sveŗienes uzņemt.

Schreiben cēlies no latīniska vārda scribere, latv. rakstīt,

Pastor c. no lat. v. pastor (gans) = baznīckungs, mācītājs,

Prediger c. no l. v. praedicare, tas ir priekŗā teikt, = sprediķu teicējs,

Preis c. no l. v. pretium = cena, cienība,

Prinz. c. no l. v. princeps (pirmais, virsējs) = = princis,

Probe c. no l. v. proba = mēģiens, prove, baudījums,

Probst c. no l. v. praepositus (priekŗsēdināts) = = prāvests,

Puls c. no l. v. pulsus = dzīslas pukstiens,

Punkt c. no l. v. punctum = punkts,

Puppe c. no l. v. pupa = lelle (bezdvēselis),

Platz c. no l. v. placidium = vieta, placis,

Plagen c. no l. v. plagare = mocīt, nobeigt,

Pilger } c. no l. v. peregrinus = klīdonis (sv.  
Pilgrim } reizenieks),

Pfund c. no l. v. pondus = mārķiņa,

Pfosten c. no l. v. postis = stabs, miets,

Pforte c. no l. v. porta = vārti,

Pflanze c. no l. v. planta = augs, stāds,

Pfeil c. no l. v. pilum = bulta,

Pfeffer c. no l. v. piper = pipars,

Kaiser c. no l. v. caesar = ķeizars,

Kalender c. no l. v. calendarium = laika grāmata,

Kameel c. no l. v. camelus = kamielis,

Kammer c. no l. v. camera = kambaris,

Kaninchen c. no l. v. caniculus = trusis (kraliņŗ),

Kanone c. no italisk. v. cannone = lielgabals,

Kanzel c. no l. v. cancelli = kancele,

Keller c. no l. v. cella = pagrabs,

Kirsche c. no l. v. cerasum = ķirsis, ķesbere,

Koppel c. no l. v. copula = piņeklis,

Kugel c. no l. v. cucullus = bumba, lode,  
 Kupfer c. no l. v. cuprum = varš,  
 Küster c. no l. v. custos = ķesters,  
 Lampe c. no gr. v. lampas = lampa,  
 Laterne c. no l. v. laterna = vējlukturs,  
 Linie c. no l. v. linea = stiga, līnija,  
 Madame franc. v. = gaspaža, kundze,  
 Markt c. no l. v. mercatus = tirgus,  
 Mauer c. no l. v. murus = mūris,  
 Meister c. no l. v. magister = meisters,  
 Minister c. no l. v. minister = ministers u. t. pr.

Kas vēl gribētu tādus vārdus zināt, kuŗi tiešām kā vācu bērni izskatās, bet taču nav no vācu saknēm cēlušies, tie lai ieskatās tai grāmatā: *Vollständiges grammatisch-orthographisch-stylistisches Hand- und Hilfs-Wörterbuch der deutschen Sprache von Ditscheiner.*

Tā pat kā vāciem, gājis arī krieviem. šīs tautas rakstnieki un gaismas mīļotāji (kā Pēteris tas lielais), gribēdami Eiropas kultūru savai tautai iegādāt, negaidīja vis, līdz tauta pate visus derīgus vārdus izdomās, bet iztaisīja savā valodā dažādus jaunus vārdus, ieņēma un pieņēma vēl no daudz svešām valodām „svešus vārdus“. Priekšzīmes dēļ šie pielieku tik kādus pārus:

Галстукъ, vāc. Halstuch, latv. kakla drāna,  
 Каммердинеръ, v. Kammerdiener, kambaŗa sulainis,  
 Пасторъ, v. Pastor = mācītājs,  
 Ботсманъ, v. Bootsmann = laivas vīrs (laivinieks),  
 Юнга, v. Schiffsjunge = kuŗa puisis,  
 Балъ, v. Ball, latv. balle,  
 Парадъ, v. Parade, latv. parāde,  
 Студенты, v. Studenten, latv. studenti,  
 Ноты, v. Noten, latv. notes,  
 Мелодія, v. Melodie, latv. meldija,  
 Аккордъ, v. Akkord, latv. akords (saskaņa),  
 Исторія, (gr. v.) = vēsture,

Фейерверк, v. Feuerwerk, latv. ugunsrādīšana,  
Маска, v. Maske, latv. lieks ģimīis,  
Компасъ, v. Kompass, latv. kompass,  
Лейтенантъ, v. Leutenant, latv. leitnants,  
Унтер-офицер, v. Unteroffizier, latv. unteroficiers,  
Бакенбарды, v. Backenbart, latv. bakenbārzdā u. t. pr.

Krievu un vācu valodas ir vecas valodas, abas pieņēmušas jaunus vārdus, lai spētu tautai jo pilnīgu kultūru pienest, Mūsu valoda ir arīdzan sirma un svēta valoda — bet apgaismošanas dēļ mums arī vēl jāpieņem daži jauni vārdi, kā tas jau līdz šim noticis. Tautai nav viss sava valoda atmetama, bet pavairojama, jo kādus simtus jaunus vārdus iemācīties nav visai grūta lieta, bet citu valodu visai tautai mūsu dienās nevar uzspiest, ja to negrib ēģiptes tumsībā iebāzt. Zināms, neba i k k a t r s jaunieņemts vārds, jau tādēļ, ka j a u n s, uzslavējams, bet jaunu vārdu ieņemšana pate nevien slavējama, bet pavisam nepieciešama. Lai tikai prātīgi un ar gudru ziņu pie tam strādājam, kā mums K. Biezbārdis māca, savos rakstos labu priekšzīmi dodams. Turklāt vēl reiz atgādinu, ka mums pie valodas izglītošanas un pavairošanas jāsarģās, ka mēs tādā aplamībā nekrītam, kā citur noticis, kur svešiniekus sāka vairāk cienīt, godāt un mīlēt, nekā pašu bērņus.

Tie gudrinieki, kuŗi tautas apgaismošanai pre-tim; tie, kuŗiem nekādas ziņas par valodas iztēlošanu; tie kuŗi savu nesaprašānu labprāt izrāda bezprātīgos spriedumos — tiem visiem būs mūsu valodas izkopšana un pavairošana ļoti riebīga lieta. Bet šie arī nav nebūt tie, priekš kuŗiem mēs strādājam.

## Sinōnimiski vārdi.

Savā valodā rakstus apgādājot, mums jāgādā par to, ka vispirms latvisku vārdu nozīmējumus pilnīgi sajēdzam. Tas diemžēl vēl netiek diezgan ievērots, tādēļ dažs labs no mums rakstītājiem jau piedzīvojis, ka viņa rakstu lasītājiem ne ikreiz tādās domas šāvušās prātā, kādas viņš gribējis sacelt ar saviem teikumiem, bet pavisam citādas. Pie ārīgām lietām, zināms, šādi domu jukumi jau diezgan lieli un skādīgi, bet viņi vēl jo skādīgi, kad mēs, valodu diezgan dziļi un smalki neprazdami, runājam par to, kas mūsu dvēselē, mūsu garā notiekas. Ja gribam, lai lasītājs to pašu domā, nojūt un sajēdz, ko mēs rakstīdami domājam, nojūtam un sajēdzam, tad mums jāgādā par to, ka lai lieki jukumi neceļas caur valodas neizprašanu. Prātīgs lasītājs atskārst, ka valoda tiklab lasītājam kā rakstītājam pilnīgi un dziļi jāsaprot, jo tad tikai valoda varēs būt par derīgu laipu pie domu pārnesšanas no vienas galvas uz otru.

Bet katra vārda īsto nozīmējumu apķert un sajēgt nav vis viegla lieta, jo mūsu valodā netop visur vienādi runāta, un tagadējie rakstnieki diemžēl visai daudz nerūpējas par valodas smalkāku izprašanu. Ar laiku kļūsim, zināms, arī šinī lietā uz priekšu — tik slinkojot un pūstot nē — tādēļ strādāsim. Šoreiz pieminēšu vienu lietu.

Mūsu valodā, tāpat kā citās valodās, atronās daudz tādu vārdu, kuŗi pēc savas skaņas un ārējās sejas gan viegli cits no cita izšķīrami, bet pēc sava nozīmējuma tie saiet it tuvu kopā un tādēļ ļoti grūti izšķīrami. Ņemsim tos vārdus:

a k l s, s t u l b s, n e r e d z ī g s.

Šie visi trīs vārdi pēc burtiem viegli cits no cita izšķīrami, bet pēc sava nozīmējuma nav vis tā. Tādēļ valodas nesapratēji saka, ka esot vienalga, vai sakām a kls, vai stulbs, vai neredzīgs — visi trīs vārdi gluži to pašu iezīmējot. Bet latvietis, kurš savas valodas dziļumus baudījis, zin, ka ikkatram no šiem trijiem taču savs īpašs nozīmējums, kauču visi gandrīz to pašu apzīmē. Labākas noprašanas dēļ ņemsim vēl citus tādus kopā saderošus vārdus:

plīks, kails, bass;  
aut, ģērbt, tērpt, apvilkt;  
skriemelis, skritulis, rats, ritenis, ripa;  
jautāt, vaicāt, prasīt;  
dāvināt, veltīt, balvot;  
blenzt, redzēt, skatīties, lūkot, vērties;  
darīt, strādāt, taisīt;  
draugs, biedrs, bendars;  
runāt, sacīt, teikt, bildināt;  
jaudāt, spēt, varēt, mācēt;  
likt, ļaut, laist;  
klāt, segt.

Pierādīšanas dēļ ņemsim tos vārdus: kails, plīks un bass. Visi trīs vārdi gan apzīmē „apsegas trūkumu“, bet nav taču vienalga, vai kādā teikumā saka vienu, vai otru, vai trešo no šiem vārdiem; jo viņiem katram, tā sakot, sava īpaša pagārša, katrs no viņiem savā ziņā, savā vietā liekams.

1) Kails īpaši tad teicams, kad gribi no visas miesas sacīt, ka tai sava āda vien, bez kādas īpašas apsegas (vāciski: „nackend“; latīniski: „in puris naturalibus“); tādēļ teicam: bērni piedzimst kaili; Afrikas mežēni ir kaili.

2) Plīks tad teicams, kad īpaši to gribam apzīmēt, ka kādai lietai vajadzīgas jeb aprastas

apsegas trūkst (vāciski: bloss, kahl; leitiski: nuogas); tādēļ sakām:

pliks ceļš, ziemas ceļš, kam sniega trūkst;  
plikas rokas, t. i. rokas bez cimdkiem;  
pliks galds, t. i. galds bez galdauta;  
plika nauda, t. i. nauda, kam ērglis jeb raksti nodiluši.

Plikgalvis, plikums, uz plikas zemes gulēt.

Otrā kārtā pliks tad liekams, kad caur līdzību no kaut kāda trūkuma runājam, tādēļ:

jo pliks, jo traks; plikadīdis; plika desa;  
noplicināt, tas ir pliku padarīt, proti atņemt visu,  
kas cilvēkam vajadzīgs.

3) Bass top tikai no neapautām kājām sacīts (vāciski: „barfuss“) tādēļ: ar basām kājām stāgāt; baskājis = kam neapautas kājas.

Kad es nu sacītu:

Šim bērnam basas rokas;  
Mans galds ir kails;

tad tu tiešām pasmietos, jo es būtu tos vārdus bass un kails nederīgā vietā licis. Bet tu sacīsi: „tā jau neviens nerunā, neraksta.“ Lai Dievs dod, bet tagad vēl tādi jukumi ļoti bieži runā un rakstos atronami. Lūdz jeb kuŗu rakstītāju, lai viņš tevīm izskaidro, kā tie vārdi „jauks, skaists, greznis, daiļš, smuks, krāšņs“ cits no cita skaļi izšķīrami — tu atradīsi, ka daudz, ļoti daudz, neko lāga nezinās atbildēt.

Un tas citādi nemaz nevar būt. Latviskās skolās un skolotāju semināros, kā citreiz Vāczemē, vēl tagad par tēvu valodas dziļāku izmācīšanos mazko rūpējas un taču viņu skolēni pieauguši top par latviešu rakstniekiem. Citās valodās mācīti vīri daudz nopūlējušies ar tādu vārdu izdibināšanu, kādus pirmīt uzzīmējuši. Šos vārdus iesaukuši par sinōnīmiem, kuŗš vārds, kā daudz citi, cēlies no

grieķu valodas. Sinōnimisku jeb saderošu vārdu bagātība mūsu valodā diezgan liela, kauču līdz šim maz izkopta. Kas šādus saderošus vārdus jo tuvāki aplūko un ikkatru pēc sava īpaša nozīmējuma pilnīgi nosveļ, tas drīz atskārst, ka šos vārdos mūsu vectēvi savu garīgu dzīvi, savu ievērošanas veiklību, savu izjūdīšanas spēku — paglabājuši. Gan nejauki pišļi sagāzti uz šo dārgu, svētu mantu, bet mēs vēl zinām, kur jārok — tādēļ raksim žigli, nomodā būdami!

Ar sinōnimisku vārdu izdibināšanu pūlēdamies drīz nomanīsim, ka caur šādu darbu cilvēku gars top jo izmanīgs un ka viņa spriedumi kļūst jo skatļāki un jo asāki. Tad rakstnieki nopratīs, ka vārdus kādā rakstienā saliekot, nav vis vienalga, vai ņemam šo jeb to vārdu, bet ka runājot un rakstot tie saderošie vārdi smalki jāizlasa un pēc sava īpaša nozīmējuma jānosveļ. Tad arī tie jautrākie lasītāji nebūs ar šādu tādu slapdraņķi mierā, bet prasīs pēc jo briedīgas barības. Tad atkal atcerēsimies, ko tas vārds „atjauta“ (maziski runājot atjautiņa) nozīmē, proti to, ko vācu vārds „Witz“.

Tad sapratīsim to tautas dziesmiņu:

Brāļi, brāļi, jūs māsiņa,  
Kā ugunā dzirkstelīte:  
Sprēgāt sprēgā valodiņa  
Ar tautām runājot.

Bet viegls darbs jau nebūs mūsu sinōnimiskus vārdus pilnīgi izdibināt. Vienam tāds darbs pavisam nav iespējams; te jānāk daudziem palīgā un no dažiem vidiem. Tādēļ man šāda lūgšana: „Jūs, kuri vēl neesat savu tēvu valodu apnikuši, jūs, kuriem šī valoda vēl skan kā mīļā mātes balss, jūs, kuriem vectēvu gars nav pavisam izzudis, sniedziet man palīdzīgu roku pie šī svarīgā darba!“

Bet jūs nu jautāsiet, kā lai to dara. Darīsim tā: es jums celšu kādus vārdus priekšā un jūs man piesūtīsiet par šiem vārdiem derīgas ziņas.

Nemsim pirmkārt tos vārdus:

„manīt, just, mast (matīt),”

„prast, (at)skārt, ģist (ģidot), jēgt” un („ie)vērot, (ie)gaumēt, omā likt.”

Ko nu lai ar šiem vārdiem darām?

1) Uzzīmējiet tādus teikumus vai teicienus, kuŗos latvietis šos vārdus mēdz ielikt. Visvairāk jānoklausās no tādiem runātājiem, kuŗiem skaidra valodas samaņa vēl nav maitāta. (Jautā: 1) kad jāteic „manīt”, kad „just”, kad atkal „mast”? 2) ko spējam (varam) „saprast”, ko „atskārt”, ko „nogist”, ko „sajēgt”?).

2) Piezīmē tādus sakāmus vārdus vai mīklas, un visvairāk tādas tautas dziesmiņas, vai arī garīgas dziesmas, kuŗās šie vārdi atronas. Tā tas vārds „just” lasāms tai dziesmiņā:

Tumsā mani tautas rāja,  
Lai brāļi nedzirdēja.  
Nava saule uzlūkuse,  
Jau brālīši sajutuši.

3) Piezīmē tādus tagadēju rakstnieku teikumus avīzēs un grāmatiņās, kuŗās šie vārdi lasāmi. Tā tas vārds „mast” tai dziesmiņā: „Kas tā par tādu līgaviņu?” (Mājas v. piel. pie Nr. 46.).

Kad es to no tālien skatu  
Spīdot rožu košumā,  
Gribēšanu sirdī matu,  
Nosēsties tai tuvumā.

4) Salasi visādus vārdus, kuŗi no tiem augšā minētiem cēlušies. Tā no tā vārda „jēgt” būtu sa-  
zīmējami: jēdzīgs, nejēdzīgs, jēdzība, nejēdzība,  
jēga, nejēga, nejēgs; atjēgt, atjēdzīgs, atjēdzība;

nojēgt, nojēdzīgs, nojēgums, nojēdziens, nojēdzība;  
sajēgt, sajēdzīgs, nesajēdzīgs, sajēdzība, sajēgums,  
sajēga; jēgšana, atjēgšana, nojēgšana, sajēgšana  
u. t. j. pr.

Šiem vārdiņiem, zināms, pieliekami tei-  
k u m i klāt, kuŗos šos vārdiņus ļaudis mēdz dau-  
dzināt.

5) Šādus uzzīmējumus lūdzu man piesūtīt.

Es pilnīgas izmeklēšanas par šiem vārdiem ne-  
lūdzos; tādēļ ceru it droši, ka tie lasītāji, kuŗi šāda  
darba sekmes spēj nosvērt, man labprāt nāks pa-  
līgā, lai arī it mazas drusciņas pienesdami. Zie-  
mas vakari pagari, tad veicas tādi darbi jo šķirīgi,  
nekā vasarā. Tādēļ gaidīt gaidīšu visvairāk no  
tiem kungiem, kuŗi man jau palīgu apsolījuši. Par  
ikkatru balviņu sirsnīgi pateiksies Kronvalda Atis.

## „Mājas vieša“ domas valodas lietā.

Kādus padomus cien. bezvārdis augstāku skolu un teātra dēļ saviem lasītājiem priekšā cēlis, par to esam runājuši. Lai aplūkojam šoreiz viņa domas un viņa padomus valodas lietā.

Bezvārža k. ceļ priekšā šādu jautājumu: „Loti kārotum izskaidrošanu no „Baltijas vēstn.“ jeb no tiem „jaunās valodas“ dibinātājiem un vārdu dzemdētājiem, kādēļ tie ar tās „vecās valodas“ vārdiem naidā tikuši un kādēļ tie šo svētāko īpašumu, kas visai tautai pieder, tai rauga laupīt, to šā tā grozīdami un pārtaisīdami, jaunus rakstīšanas likumus (ortografiju) un citādu teicienu salikšanu pūlēdamies ievest?“

Ja cien. bezvārdis šo jautājumu priekšā celdams, būtu atbildi nogaidījis, tad mēs dažu cien. rakstītāja garīgu plikumu nebūtu dabūjuši redzēt. Bet viņam nav vis pieticis ar jautāšanu vien, viņš ņemies arī pats atbildēt; un par valodu runājot, viņam pareizīgās apspriešanas pēdas pavisam nozudušas. Tādēļ nav vis viegls darbs, pa cien. bezvārža domu ceļiem un takiem līdzstaigāt; tomēr atbildi parādā nepaliksīm. Bet lai ceļš neietu juku jukām, tad runāsim pēc kārtas par ortografiju, jaunu vārdu iztaisīšanu un par jauniem vārdiem pašiem.

Ka citādas ortografijas ievēšana nekā tā ir, pie kuņas „Mājas viesis“ turas, esot aplams un nevaļadzīgs darbs, to cien. bezvārdis pierāda ar savu teikumu: „Vai no mums pazīstamām tautām kādai ir labāka ortografija, nekā mums? Cik zinām, tad varbūt pie igauņiem tā būs.“

Es nezinu, kādu valodu ortografijas cien. bezvārdis ar mūsējo salīdzinājis, jo viņš no tām „mums pazīstamām tautām“ nav nevienu pie vārda saucis. Cik es ar latviešu valodas ortografiju nopūlējies, tad zinu gan, ka citām tautām, kā krieviem un čehiem, labākas ortografijas priekš savas valodas, nekā mūsu „tagadējā“ ortografija priekš latviešu valodas. Par igauņu ortografiju es, starp igauņiem dzīvodams, zinu tik daudz, ka tā tik pat nepilnīga kā mūsējā, kādēļ tad arī citi augstāk mācīti igauņi ar jaunas, proti derīgākas, ortografijas ievēšanu nodarbojas. No igauņu avīzes „Eesti postimees“ tiek viena daļa pēc jaunās ortografijas drukāta.

Lai nu gan nedz „Baltijas vēstn.“, nedz es nesam nodarbojušies ar jaunas ortografijas ievēšanu, tad tomēr varu sacīt, ka tie slavenie raksti, kas par mūsu valodas un rakstīšanas likumiem jau sagādāti un „pasaulei doti“, mani skaidri pārliecinājuši, ka vajaga gan mūsu tagadējo ortografiju pārļabot, un ka tie vīri, kā: Bilenšteins, Biezbārdis, Kuršats u.c. nav vis mūsu svētā mantojuma laupītāji, bet sargātāji un piekopēji.

Es ceru, ka cien. bezvārdis arī citādas domas turēs pret jaunas ortografijas izgādātājiem, ja viņš ievēros, uz kādiem pabalstiem jaunas ortografijas izcelšanās stāv. Niecīgas ķildas pie malas atbīdīdams, es šē pieminu:

1) Ka latviešu valodas ortografija cēlās caur citu tautu dēliem, kam mūsu valodas gars un viņas skaņu un klaužu tikums vēl nebij tik pilnīgi pazīstami, kā tagadējiem valodas pratējiem. Tādēļ lēti saprotams, ka

2) latviešu ortografija jau līdz šai dienai dažādi pārgrozījusies.

Dosim kādus rakstu gabaliņus par mūsu ortografijas līdzšinējās pārvērtīšanās pierādījumu.

Kēnigsbergas (Karalauču) ūniversitātes bibliotēkā ir kāda grāmata ar latviskiem rakstiem uzglabājusies, kuŗa jau priekš kādi 300 gadi rakstīta. Toreiz derējuse priekš latviešu valodas šāda ortografija \*) :

„Le Desmette Dewe Bouşzle. Tas pirmais Bouşzlis. Loew nhe buus czittes Dewes turreth preykan man.“

„Beth kad te Apostole czirdeeh exkan Jerusaleem, ka Samaria to Dewe wārde vs hemussche bh, Szuuth the py tems Petrum vnde Johannem, fattre, kad the semme nāhe, luudtze the pār themš, ka the to sweete Garre dabbuthe. Nešto thas bh whel vs neewene krittis, Beth bh wen Chrusthte exkan tho wārde Christi Jesu, Tad lidka the thās Hofes vs themš, vnde the dabbut to sweete Garre.“

Kādu simts gadu vēlāk (1638. gadā) izdeva Mancelis savu vārdu un sarunu grāmatīņu \*\*) ārzemniekiem, kas bij nodomājuši Latvijā uz dzīvi nomesties un starp latviešiem dzīvodami savu maizi pelnīties. Šai grāmatā atronam šādu ortografiju :

„Zella-wiers luhds Maja-wietu, vund kaiş tam wajagha: Wings runna arriedşan ar şawu Ohrmanni. — Göddert, Anşis, Surring.

G. Labs wafars!

A. Baldeesz.

G. Ka flajahş?

A. Tadai, puşzlieds.

G. Esş töw luhdsjohşş, dod man şcho Raakti Maja-wietu.

\*) Skaties: Latviešu draugu biedribas magazinē, 14. daļas pirmā gabalā, 146. lapā.

\*\*) Šis grāmatas pilnīgs virsraksts skan tā: „Lettus das ist Wortbuch, Sampt angehengtem täglichen Gebrauch der Lettischen Sprache; Allen vnd jeden Aussheimischen, die in Churland, Sengallen vnd Lettischem Lieffland bleiben vnd sich redlich nehmen wollen, zu Nutze verfertigt, durch Georgium Mancelium Sengall. der H. Schrift Licentiatum x. — Gedruckt vnd verlegt zu Riga, durch Gerhard Schröder, Anno M. DC. XXXVIII.“

U. Kasz warr Zella-wieram Maja-weetu leeft. Nhe warr nhe weens Maja weetu liedse neszteesj.

G. Es töw patteitzu (täntzenu). — Surring, nojuhds Sirrghus.

A. Seen Sirrghus py Ratteem.

J. Labb buhtu, fad warrätu Stally licft" u. t. pr.

Mancelis arī Zālamana sakāmus vārdus pārcēlis (1637. gadā) un ar tādu ortografiju sarakstījis:

„1. Šasj gir thasj Mazibas Salomo, tha Koninha Israel, Dawida Dähla.

2. Mahzieteesj Sinnašchanu vnd Mahzibu, Šapraschannu.

3. Guddribu, Tainibu, Teessu vnd Weenteesfibu.

4. Ka tee Weenteesfighi šaprohtighi, vnd tee Šaunehkli prahtighi vnd ghuddri tohp.

5. Kasz ghuddris gir, tas klaušahs, vnd thop labbahj, vnd fasz prahtier gir, tasj lecfahsj šaw šatzieteesj“, u. t. pr.

Kādi simts gadi pēc tam atronam latviešu rakstos šādu ortografiju:

Serre Wišo Luhgšchano, Luhgšchanā, Bešaukschanā, Nisluhgšchauā un Pateizibā: Ur maj Wahrdeem: Par wišseem zilwekeem, kattrā Muhšchā, kattrā dšihwes Rahrtā, kattrā waijadšibā, eekš wišseem laikeem, Un tha weenas Rihtha Luhgšchanaš weetā... istaišhta tahm Deewa-bijigahm dwehselehm par labbu zaur weenu gohdigu Mahzitaju.“

No 1690. g. vėl pieminam šādu rakstu:

„Daimiga Lauliba ta zeeniga un labb iszmazita Kungha M. Arnold Fohrmann Muhzja Mieliga Mahzitaia und Basznitzas-Kungha ar to Urzte Ghodigu, und Deewa-bijataju Zumprawu J. Anna Elisabeth Dreling ta Urzte-zeeniga Rathes- und Munster-Kungha K. Johann Dreling Mieligu Zumprawu, kattreem uhsz to preezigu Kafsas- und Wahrđ-Deenu to pirmo Deenu tahs pehdigas Meh-neszes eekš šcho 1690 ghaddu no wišzas Sirdes wehleja ta Latwiška Draudšiba tahs šwehtas Jahne-Basznitzas aprartita un no Wahtz-Semme attšuhstita no Hinrich

Zohrmann. Rīga, pņ Georg. Matth. Köller. Grammatu-  
spedaiu."

Priekš 30 gadiem, proti 15 gadu agrāk, nekā „Mā-  
jas viesis" izcēlies, Bitners rakstīja savas „Latviešu  
ļaužu dziesmas un ziņģes ar šādu ortografiju  
(1843.):

„Zelleš agri laſtigalla,  
Dſihſim gomiš āboli;  
Tu ganniſi eš rakſtiſču  
Lautām ſihdu neſhdodſia:  
Widdū liſku ſaw ſirſniau  
Wiſſapfârt miſluš wârduš."

Rozenbergers, kas Tērbatas augstskolā studen-  
tiem latviešu valodu mācīja, sarakstīja savu valo-  
das grāmatu \*) ar šādu ortografiju:

„gīmiš, rōſa, gōš, weenš wīrs, tâds, fâds;  
wēleju, lūfōju, lūfojam, lūfōjâm, lūfōjâš;  
tūſtoſchi, mēneſnīze, fâlnīze u. t. pr.

Te nu redzam, ka latviešu valodas ortografija 300  
gadu laikā jau dažādi pārvērtusies; bet zināms, ne-  
vis pate no sevis, bet caur rakstītāju pūlīņiem.  
Cien. bezvārdis, to ievērojot, atzīs skaidri, ka ne  
viņš pats, nedz „Māj. viesis" vairs neraksta to  
īsti veco ortografiju; citādi viņš rakstītu „Le  
Deſmette Deme Bowſle," un nevis „tee deſmit Deema  
bauſchli." Tie tik vēl turas pa daļai pie tās īsti  
vecās ortografijas, kuŗi tagad vēl raksta: „Zurre",  
„Sanne", „Gulbe" u. t. pr., tur, kur vajag rakstīt  
Juris, Jānis, Gulbis.

Senāko ortografiju ar vēlāko salīdzinādams, cien.  
bezvārdis atradis, ka tā vēlākā arvien drusciņ la-  
bāka, nekā tā iepriekšējā. Turklāt jāievēro, ka or-  
tografijas pārvērtēji bijuši arvien jo pilnīgāki va-  
lodas pratēji. Ja tad nu bezvārža kungs redz, ka  
arī šodien citi rakstītāji nopūlējas ar mūsu „taga-

\*) Formenlehre der lettischen Sprache in neuer Darstel-  
lung von Otto Benj. Gotfr. Rosenberger, Jelgavā, 1848. g.

dējās" ortografijas pārlabošanu, tad viņš var droši ticēt, ka šie būs atkal vēl jo pilnīgi valodas pratēji viņu starpā. Ja cien. bezvārdis domā, kur patiesi neliešus pie ortografijas atradis, tad lai viņš tos piesauc pie vārda, viņš tak nebīstās neviena! No tā lai viņš sargājas, visus viena darba strādātājus sajaukt kopā — bez nosvēršanas.

Bet lai arī mans cien. pretinieks varētu „mūsu tagadējās ortografijas nepilnību noģist, tad šie vēl jāatgādina, ka latviešiem diemžēl visur vēl nemaz nav vienādas ortografijas. Vitebskiešu grāmatas raksta ar šādu ortografiju (ar latīniskiem burtiem):

„Diesmit Diwa bouslibu.

Tys pyrmais: Es asmu tows Diws un Kungs, tiew nabyus swieszu diwu turet pret manim.

Tys utrys: Tiew nabyus Diwa tawa Kunga wordu napatiszy wolkot.

Tys tresz: Tiew byus swadinias swietieyt.

(Laužu dziesma).

„Ļobs ar ļobu sasatyka  
Steijdzas mani parunot!  
Ļobs ļobam kraslu ciela,  
Kas paciela nabogam?  
Diws paciela nabogam!  
Un naboga biernienim!“

Karaļaučos (Kēnigsbergā) saraksta profesors Kuršats Prūsijas leišiem avīzi „Keleiwis“. Šī avīze top drukāta ar šādu ortografiju (ar vācu burtiem):

„Wifofia Zinia.“

„Berlyne yra wienš Miesiminkas, Wardu Grünberg, tofiū Deļsrū padarhti izmislhjes, furios musū Zolnieriams, dabar Francuzijoje stowintiemsiems, lhyberiuļjamos ir labah prideringos yra. Szitos Deļrōs iļ Zirniū beļ Miesōs padaromos, prie furii Dalhfu dar ir Pors fitū pimaiļomi, per furius padaroma, kad Deļra neh surugsta neh paļwinksta, bet fieta ir sweiķa iļsilaiķo.“ —

Te nu var cien. bezvārdis pārlicināties, ka visiem latviešu tautas bērniem vēl nav vienādības ortografijā. Un tomēr šāda vienādība nepieciešama, kamēr nevienādība ļoti skādīga. Tādēļ saprotama lieta, ka latviešu valodas kopēji un cienītāji arī šās vainas dēļ nopūlējas par jaunākas, visiem latviešu tautas zariem derīgākas ortografijas iecelšanu.

Beidzot šē arī vēl var pieminēt, ka „Māj. viesā” ortografiju rakstot, nevar vis izrunātus skaņus un klaužu (konzonantus) tā nozīmēt, ka lasītājam nekur nebūtu jāšaubās; jo daudz vārdu tiek gluži vienādi rakstīti, kaut tie dažādi izrunājami, kā:

leeli (grosse), leeli (Schienbeine), leeli (sage, rühme!);  
 ņneegš (Schnee), ņneegš (er wird reichen);  
 lihđš (mit, bis), lihđš (er hilft);  
 ņehjejš (Binder), ņehjejš (Saatmann);  
 poħđš (Topf), poħđš (Liespfund);  
 mellī (schwarze), mellī (Lügen) u. t. pr.

Bezvārža kungs varbūt iemetīs pretim, ka teikumos saliktus vārdus jautrs lasītājs tak pareizi izsauks, lai arī, katru savrup ņemot, nav nospriežams, kā katrs vārds tai jeb šai reizē pareizi izsaukams. Bet te lai viņš nepiemirst, ka daži vecā Stendera vārdi daudz lasītājiem nebūt nav pazīstami. Kā tad lai nezinātājs tos vārdus izsauc: ņchogš, foħšš, faħwaht, lauma, lauma, waħpe, miħla, diħwa u. t. pr., kad tos pirmreiz lasa? Un ka šādi vārdi dažiem lasītājiem un diemžēl — pat rakstītājiem nepazīstami, to cien. bezvārdis apliecina pats, jo viņš domā, ka tie viņam svešie vārdi manā rakstā „Rudens nāk” esot visi gluži jauni.

Bet arī teikumos paliek dažreiz — nepilnīgas ortografijas dēļ — nesaprotams vai divējādi saprotams, ja tur iekšā divējādi izsaukami, bet vienādi rakstāmi vārdi. Ko nozīmē tas teikums:

„leeli leeli ņneegš lihđš ņehjejam.”

Cikkādi spēj cienījams bezvārdis šo teikumu uz vācu valodu pārceļt?

Bez visa tā, ko še pieminējis, arī citas vajadzības pie valodas kopšanas ievērojamas, kuŗu dēļ valodas pratēji nodarbojas ar mūsu ortografijas pār-labošanu. Un tādā ieskatā tad nu jāpriecājas, ka daži rakstītāji nav savus sviedrus taupījuši mūsu ortografijai jaunu ceļu iebraukdami. Tādā ziņā Bilenšteina k. pieņēmis jaunu ortografiju savām slavenām latviešu valodas grāmatām. Tādēļ arī Biez-bārža k. mēģinājis citādi rakstīt, nekā „Mājas viesis“ tagad raksta u. t. pr.

Ja cien. bezvārdim ir vaļas un iespējas ar mūsu ortografijas būšanu jo dziļāki iepazīties, tad lai viņš izlasa tos daudz un dažādos rakstus par šo lietu „Latviešu draugu magazinēs“, lai viņš iepazīstas ar Bilenšteina grāmatu: „Die lettische Sprache“, ar šleicher a grāmatu: „Handbuch der litauischen Sprache“ un ar Biezbārža „Mūsu valoda“. Tad viņš atskārtīs, ka tie nav vis valodas laupītāji, kas jaunu ortografiju pieņēmuši, un ieraudzīs, ka „Balt. v.“ un es vēl turamies pie „ierastās“ ortografijas. — Bet ja cien. bezvārdis patiesi nespēj vai negrib dziļāk iepazīties ar mūsu ortografijas pār-labošanas vajadzību un pareizību, tad lai viņš nespriež par šo lietu, nepieklājīgas, veltīgas un viltīgas domas pie saviem lasītājiem saceldams.

Otrkārt, cien. bezvārdis devis savu padomu par jaunu vārdu iztaisīšanu. Viņš spriež tā: „Vārdus taisīt nav pavisam liela skunste, bet ne ikreiz arī vajadzīga un vēlējama; tādēļ lai bez vajadzības neķerstām pēc jauna; kur vajadzība rodas, lai pirms to nedarām, iekām izrādās, ka ar veco vairs pilnīgi nevaram iztikt.“

No šiem vārdiem, pirmkārt, redzams, ka mans cien. pretinieks pieder pie tiem vīriem, kuŗiem garīgs darbs šķietas būt nieku darbs, tādēļ: „vārdus

taisīt nav pavisam liela skunste". Un tiešām, ja vārdus tā taisa, kā cien. bezvārdis savu „skunsti” jeb kā „Māj. v.” savu „stikstofu”, tad tas darbs ļoti viegls. Bet īsta vārdu iztaisīšana rādās tikai tiem viegla būt, kas šā darba grūtības nav mācījušies nosvērt. Tie vārdi „kaislība” (Leidenschaft), „vēsture” (Geschichte), „dzeja” (Poesie), „cēlonis” (bewirkende Ursache), „cietoksnis” (Festung) u. t. pr. nav nedz acumirkļa bērni, nedz gaisā grābstīti. Paiet nedēļas, mēneši meklējot, pārdomājot, salīdzinājot un nosverot, pie dažiem ir gadi, līdz tie izceļas pie gaismas. Bet, zināms, vārdus kā „skunsti”, „stikstofs”, „preilene” var gan acumirkli gaisā nogrābt.

Tas ir gluži pareizi, ka cien. bezvārdis negrib bez vajadzības pēc jauna ķerstīties; bet lai viņš tiek neliedz tur, kur patiesi vajadzība ronas, arī jaunu ko iztaisīt. — To „Māj. v.” numuru, kuŗā cien. bezvārža raksts atronams, izlasot, viņš tur varēs kādus simts vai vairāk gan tagad, gan senāk iztaisītus jaunus vārdus saskaitīt (kā: basvijole, inženieri, loterija, bataljons, tautas gvardi, invalīdi, instrumenti, koncerti, grādi, familija, republika, manifesti, partija, kaislība, skunste, dzeja, laikraksti u. t. pr.). Ja nu „Māj. viesim” jau tik daudz jaunu vārdu vajaga, kauču viņš bijis un paliek pie sava nodoma, z e m ā k a s mācības s a p r o t a m ā valodā priekšā celt, tad mans cien. pretinieks noģidīs, ka tur vēl lielāka vajadzība pēc jauniem vārdiem, kur rakstus sagādā par a u g s t ā k ā m lietām augstāk mācītiem lasītājiem. Tādēļ viņš arī nopratīs, ka „Baltijas vēstnesī” un citos tādos rakstos viņiem vajag biežāki atrasties, nekā „Mājas viesī”.

Tad cien. bezvārdis saka: „Ja savu valodu gribam kopt, kuplot un bagātāku padarīt, tad tas mums jādara pēc visas tautas prāta. Gan varam mudināt, lai tauta pate no savas pašas valodas saknēm jaunus vārdus gudro un ieņemas,

bet gaisā grābstītus vārdus un teicienus tiem (?) tak nevaram uzspiest."

Bet nu jāvaicā, kur tad lai visas tautas prātu dabūjam rokā? Jeb vai cien. bezvārdis patiesi vēl nav manījis, ka pie jaunu vārdu iztaisīšanas visa tauta nebūt nesaiet vienis prātis kopā? Citi it kāriģi uzņem tādus vārdus, kā: ontelīgi, feins, ķerlis, preilene, glancis, ārtīgs, prizierēt, sašmorēties, stikstofa, festunga u. t. pr.; citi atkal tādiem vārdiem ļoti pretojas. — No puskokalēcējiem dabū dzirdēt: „Lass man geht, wie man geht, wenn man geht par teitsch.“ — Kāds tagadējs latviešu tautas skolotājs tika uzaicināts, lai jele kādu latvisku laikrakstu lasot un lai jel savā skolā arī par tēvu valodas kuplināšanu rūpējoties. Viņš atbildējis: „Was lettisch Sprach Pauernsprach...“ Kāds baznīckungs, dzimis latvietis, sacījis, ka viņš tādēļ nekā nerakstot avīzēm, ka tik drusku jānogaida, līdz latvieši būs kādu citu valodu pieņēmuši.

Šo nevienprātības indevi mans pretinieks laikam piemirsis, jo viņš tak to būtu manījis, ja viņš patiesi kādreiz jautājis pēc visas tautas prāta pie jaunu vārdu iztaisīšanas. Un ja cien. bezvārdim visas tautas prāts šķietas būt vienāds, tad viņš diemžēl savu prātu ieskata par visas tautas prātu. Bet tādēļ lai viņš tik daudz neniknojas, ja viss pēc šī viena prāta neizdodas.

Ko cien. bezvārdis pie tiem vārdiem domājis: „Gan varam mudināt, lai tauta pate no savas pašas valodas saknēm jaunus vārdus gudro un ieņemmas,“ tas nav lēti saprotams. Vai cien. bezvārdis patiesi nezina, ka tauta pate to dara, ko viņas dēli dara? Un mēs tak esam savas tautas dēli; tādēļ mūsu cīnīšanās valodas lietā ir arī par mūsu tautas darbu ieskatāma. Jeb vai mans cien. pretinieks no tiesas domā, ka visa tauta lai sanāk kādā kalniņā kopā, jaunus vārdus „gudrot un ieņemties“. — Bet ja cien. bezvārdis uz mums, augstāk mācītiem

rakstniekiem, runā kā uz tādiem, kas viņai svešinieks jeb pie viņas nebūt nepieder, tad manam pretiniekam tas vārds „t a u t a p a t e“ cita nekā nenozīmē, kā tikai to tautas daļu, kuŗa vēl nav augstāk skolota. Un ka cien. bezvārdis būtu patiesi gatavs, pat nemācītiem vai mazmācītiem ļaudīm uzlikt jaunu vārdu iztaisīšanu tagadējo rakstnieku vajadzībām, par to nav ko brīnīties, jo pēc viņa domām „vārdus taisīt nav pavisam liela s k u n s t e“. — Jā, „skunste“ — bet no kādas pašu valodas saknes tad tas vārds „skunste“ īsti cēlies? Tie tautas dēli, kuŗus cien. bezvārdis nosauc par valodas laupītājiem, apzīmē to, ko vācietis apzīmē vispār ar „Kunst“, ar sirmo latviešu vārdu „māksla“, jo šis vārds cēlies no latviešu saknes „mācēt“, tā kā vācu vārds „Kunst“ cēlies no vācu saknes „können“ („Schöne Kunst“ mēģinājām atlīdzināt ar vārdu „daile“). Un vai cien. bezvārdis nemaz nezina, ka tie vārdi: avīze, būvētājs, ierikte, ortografija, pravietis, gruntīgs, driķe, rīmīte, rūme u. t. j. pr., kādus cien. bezvārža paša rakstā atronam, nebūt nav cēlušies no „pašu valodas“ saknēm? Un vai viņš domā, ka tas ir pēc „visas tautas prāta“, ka viņš to tiesību, tādus no svešu valodu saknēm izaudzinātus vārdus izlietot, tik saviem rakstiem vien grib paturēt?

Arī tai vietā cien. bezvārdis bezgalīgi alojies, ka mēs savus „gaisā grābstītus“ vārdus un teicienus visai tautai u z s p i e ž o t. Ja cien. bezvārdi kaut kas valodas dēļ apspiež, tad lai viņš izsūdz skaidri, gaiši savas bēdas „Balt. vēstnesī“, un viņš tur atradīs stipru aizstāvētāju.

Dažs lasītājs jau jautājis, kā tas gan nācies, ka cien. bezvārdis tik aplam greizi un tomēr ļoti blauri par mūsu valodas izkopšanu ņēmies spriest. Tā lieta ir šī, ka cien. bezvārdis nav ar mūsu valodu neko daudz iepazinies. Un to viņš pats apliecina, izsaukdams: „Gādāsim ar viņas (proti tautas pa-

tes) kopā papriekš krietnas latviešu vārdu grāmatas un nogruntēsim valodas un rakstu likumus un dosim tad tās pasaulei rokā" ... Te nu bij! Mans cien. pretinieks patiesi domā, ka tik vien strādāts un gādāts, cik viņš par šo lietu strādājis un gādājis. Viņš liekas ne zināt nezinot, ka jau sen gadus latviski teikumi un vārdiņi tiek lasīti un krāti no malu malām latviešu jaunām vārdnīcām, kas pa daļai tagad jau kļūst drukātas. Viņš nu tik domā šo darbu uzsākt, kas, viņam nezinot, pa daļai jau labi tāļi strādāts. Un pie jaunām vārdnīcām izrādīsies, ka mēs diemžēl bijuši par kūtri pie vajadzīgo jauno vārdu iztaisīšanas un nevis par čakli. — Un tādi darbi, kādi mūsu valodas tikuma un viņas likumu dēļ pastrādāti no Stendera, Hardera, Rozenberģera, Bopa, Pota, šleichera, Kuršata, Bilenšteina, Biezbārža un citiem, manam pretiniekam nesver it nenieka, kauču tie pazīstami pa Europu un Ameriku un pa daļai jau labi sen „pasaulei rokā doti“. Jeb vai šo vīru darbi cien. bezvārdim arī nav cits nekā, kā tik vējagrābstītāju darbi, un vai viņš patiesi sevi vien tur par derīgu tāda darba izdarīšanai?

Cik tālu cilvēks no taisna ceļa nomaldās, kad viņš nebūt nelūko uz savu priekšgājēju un līdzstrādātāju darbiem, par to mans cien. pretinieks arī nav pieklājīgu pierādījumu parādā palicis. Proti, viņš ņēmies kā paša audzināts arī par kādiem izlasītiem jauniem vārdiem savu spriedumu lasītājiem priekšā celt. Viņš saka tā:

„Pie tagadējiem rakstniekiem uz daudz tādiem nelaikā dzimušiem vārdiem atdušamies, kas īstam latviešam nedz pazīstami, nedz arī vajadzīgi. Kādēļ, tā jautā cien. bezvārdis, „tagad tie vairs neraksta slaktiņš, bet „kautiņš“, ne vakara puse, bet „rietums“, ne tēvišķa jeb tēvzeme, bet „tēvija“, ne zemnieku draudzes, bet „zemstības“, ne gaspaža, bet „kundze“? — — „Citi vārdi,“ tā saka tad vēl cien. bezvārdis, „mums rā-

dās vācu, citi atkal krievu valodas bērni jeb rādīnieki būt."

Aplūkosim drusciņ tuvāk šos vārduņus, kurus mans pretinieks pats pierādīšanas dēļ uzzīmējis.

„Slaktiņš“ rādās manam pretiniekam būt īsts latviešu dzimstvārds, bet „kautiņš“ tam turpretim vai vācu vai krievu valodas bērns. Bet no kādas latviešu saknes tad tas „slaktiņš“ cēlies? Laikam no „slaktēt“. Bet „slaktēt“ diemžēl nav cits nekas, kā vācu vārds „schlachten, schlagen“. Īsts latvietis nesaka vis: Prūši ir francūžus pie Orleānas „saslaktējuši“, viņam jāsaka: sakāvuši; tādēļ īstam latvietim nevajaga sacīt: Pie Orleānas bij „slaktiņš“, bet „kautiņš“ (Gefecht) vai „kauja“ (Schlacht). Tā tad „slaktiņš“ ir gluži nelaikā dzimis vārds, bet nevis „kautiņš“ vai „kauja“.

Tikpat gudri spriež mans cien. pretinieks par tiem vārdiem „gaspaža“ un „kundze“, un brīnums tik, ka viņš „preilience“ nav arī šē piezīmējis, kā no īsti latviešu vārdu saknes izcēlušos. Tagadējie elementārskolēni jau zin, ka „gaspaža“ cēlies no krievu vārda „gospodj“, latviski = kungs. Un kā krievi savu „gaspažu“ atvasinājuši no gospodj, tāpat latvietis ņēmis to vārdu „kundze“ no latviešu vārda „kungs“. „Kundze“ atlīdzina vācu vārdu „Frau“; tādēļ arī „preilienes“ vietā tagad mēdz sacīt „kundzene“ (Fräulein), vai arī „jaunkundze“ (Jungfrau).

Tas vārds „rietrums“ (vakara puse) arī nav nedz vācu, nedz krievu valodas bērns, jo viņš tāpat cēlies no latviešu valodas saknes, kā tas jau senāk iztaisīts vārds „austrums“ (rīta puse); proti austrums no „aust“, diena aust (rīta pusē), un rietrums no „rietēt“, saule noriet (vakara pusē).

Ja cien. bezvārdis nezina, ka „zemnieku draudzes“ citu ko nozīmē, nekā „zemstība“ (zemstva), tad viņš pierāda, ka viņš arī par daudz citām lietām maz ko zin un nevien valodas lietā.

Arī „tēviņa“ nepatīk cien. bezvārdim. Lai viņš pajautā, kādēļ gan „Maj. viesis“ tagad vairs neraksta Spāneru zeme, bet Spānija, tad viņš nopratīs arī, kādēļ tagad raksta Baltija, Latvija, tēviņa u. t. pr. Tēvišķis un tēvu zeme ir gluži jauki vārdi, bet tēviņa arī itin derīgs savā vietā.

Pie tā vārda „sūtnis“ cien. bezvārdis uzrāda sa-  
viem lasītājiem, ka citi „Baltijas vēstneša“ vārdi esot no tādas saknes griezti un audzināti, kas citam celmam piederot.“ Pēc mana pretinieka domām esot šā vārda (sūtnis) sakne „sūt“ jeb sust, bet ne sūtīt. No pēdējā vārda tik varējis izaugt „sūtīts“, „sūtītājs“ u. t. pr.“

Pēc mana pretinieka domām tas vārds „mednis“ gan būs cēlies no „mēst“, jeb no „medus“, un „nebēdnis“ laikam no „best“ (graben). Ja cien. bezvārdis būtu jau senāk par mūsu valodas kuplināšanu rūpējies, tad, zināms, tādi vārdi nebūtu nekad cēlušies, kā: putns, sapnis, bauslis (no baudīt), mīkna jeb mīkla (no mīcīt), nebēdnis u. t. pr. Bet tagad viņam arī jāapmierinājas, ka „sūtnis“ (Bote, Gesandter) vēl pienācis klāt. Un ja „sūtnis“ neatradīs drīz labāka vietnieka, tad latvieši iedraudzēsies ar šo vārdu tāpat, kā ar daudz citiem. Un es ticu, ka „a t r a i t n i s“ ir manam pretiniekam diezgan pazīstams un ierasts vārds, lai viņš arī nezinātu, ka leiši jau no seniem laikiem „pasiuntinys“ (Bote, Gesandter) = pasūtnis mēdz sacīt. No „sust“ turpretī cēlušās atvases, kā sutne, sutoņi, sutra, sutrainis, suta, susināt, sutināt u. t. pr., ku-  
ņas valodas pratējiem nav nepazīstamas. Kā „sūtnis“ cēlies, par to jau senāk „Balt. vēstnesī“ plaši runāts.

Ja cien. bezvārdis pie citiem vārdiem to par vainu uzskatījis, ka tie viņam „rādās vai vācu vai krievu valodas r a d i n i e k i b ū t“, tad viņš neaplicina vis jaunu vārdu nepilnību, bet tikai savas zināšanas seklumu. Latviešu vārdiem pa lielākai daļai vajag

būt radniekiem ar vācu un krievu valodas vārdiem, jo visas trīs valodas ir ļoti tuvas radnieciskas. Par šo radniecību var cien. bezvārdis drīzumā skaidras ziņas iegūt, ja viņš tik vienu no tām slavenākām grāmatām par šo lietu, kas jau pasaulei rokā dotas, grib un spēj izlasīties. Ir uz savu pašu roku strādādams, viņš varēs drīzumā par to pārliecināties ja viņš tik kādus pāru simts vārdus no visām trejām valodām salīdzinādams saliek citu pret citu, proti tā:

Latviski:	Krieviski:	Vāciski:
trīs	tri	drei (senāk: dri)
stāvēt	stojtj	stehen (sen.: stantan)
sēdēt	sidetj	sitzen
dalīt,	dielitj	theilen
iz	iz	aus
pie	pri	bei u. t. pr.

Arī tas no cien. bezvārža raksta redzams, ka viņš patiesi nezin, ka rakstu valoda un „laužu valoda“ gluži izšķiramas viena no otras. Un ja viņš spēj pārliecināties, kā tās dažādās rakstu valodas cēlušās, kā: tagadējā vācu, francūžu, itāliešu u. c. valodas, tad viņš atskārtīs pats, ka tikai cien. bezvārža nezināšanas mērs salīdzinājams ar viņa bezkaunības lielumu, ka viņš uzdrīkstas uz mums tā runāt: „Nu ceļas vēja grābekļi, vīri, kas tautas mantu (proti valodu) necik necienī u. t. pr.

Bet iekām mans cienīgs pretinieks atkal savu spalvu saķer, gribēdams vēl kādreiz savus dubļus uz mums mest, tad lai viņš savam rakstam uzliek par virsrakstu šos Alunāna vārdus:

„Ko raksti, dziedātāj? — Es liesmās didu  
To spalv“ uz sav' un savas tautas kaunu,  
Kas savu brīvību sev neizkaņo.

## Kādi jauni vārdi.

- 1) Cēlonis (jeb cēlone) = bewirkende Ursache, p. pr. pāraukstēšanās bij manas slimības cēlonis (e).
- 2) Eja = Gang; ieeja, izeja, pāreja, saeja, aizēja u. c.
- 3) Pilsietis = Bürger, pilsietība = Bürgerthum, pilsietīgs (tisks) = bürgerlich; pilsātnieks (jeb pilsētnieks) — Städter, pilsātnība = Städtewesen, pilsātisks (tnīgs) = städtisch.
- 4) Cietoksnis = Festung, no ciets un oksnis, kā zaļoksnis (no zaļš), avoksnis (no avots), saldoksnis (no salds).
- 5) Taisnība = objectives Recht; tiesība = subjectives Recht.
- 6) Pilnvara = Vollmacht. pilnvaris = Bevollmächtigter, pilnvaru dot = bevollmächtigen, pilnvarīgs = bevollmächtigt.
- 7) Turpināt = fortsetzen, turpinājums = Fortsetzung.
- 8) Bildens (no bilst) = mündig = tāds, kas pats visur ar savu muti (= mündig) bilst; nebildens = unmündig; aizbildis (jeb aizbildnis) = Vormund, aizbildnība (jeb aizbilstība) = Vormundschaft, aizbildeknis (kā audzēknis) = Mündel.
- 9) Gleznis = zart, gleznība = Zartheit, gleznot = zart machen. [Leišu valodā: gleznot = malen. Red.]

## Valodas kopējiem.

### I

#### Ķermens, vāc. Körper.

„Baltijas Vēstnesis“ nes mums rakstus priekš lauka kopējiem, tādēļ ka daudz no viņa lasītājiem ir zemkopji. Viņam jānes šad un tad arī kāds rakstiņš priekš valodas kopējiem, jo daži valodas kopēji arī pieder pie viņa lasītājiem. Tādā ziņā tad nu arī šīs rindiņas sarakstītas.

Ar dažādām zinātnēm un mākslām skolās un dzīvē nodarbodamies, mēs tagad dienu no dienas pavairojam savu sajēgumu (Begriffe) apcirkņus. Bet katrs sajēgums tā domās kā vārdos tikai tad viegli aprobežojams un pēc savas īpatnības (individuālītātes) satverams, kad viņu iezīmē ar sevišķu vārdu. Tādēļ tad nu redzam, ka mūsu garīgas dzīves aplokam izplešoties, arī mūsu valoda pavairojas. Tie vārdiņi, kurus tādā ziņā pēc vajadzības mēra tagad kā jaunus uzņemam un daudzīnām, ir pa daļai no citu tautu valodām pieņemti, kā tie vārdi: „telegrafs, politika, akcija“, pa daļai no pašu valodas celmiem atvasināti, kā stāvoklis, kaislība, cietoksnis = Festung (cietums turpretim ir Gefängnis), un pa daļai tādi vārdiņi, kas senāk latviešiem bijuši diezgan pazīstami, bet kaut kāda iemesla dēļ atkal daudz vietās jeb visur piemirsti, kā māksla (Kunst), sacerēt (Dichten), kautrēties (sich geniren) u. t. pr.

Kad mūsu garam kāds jauns sajēgums jāuzņem, kas no citiem sajēgumiem skaļi nošķirams un tādēļ

ar sevišķu vārdu iezīmējams, tad vispirms jālūko, vai to priekš viņa iezīmēšanas vajadzīgo un derīgo vārdu nevar no pašu valodas celmiem atvasināt, jeb vai nevar priekš viņa izlietāt kādu no tiem piemirstiem vārdiem. Pie pašu valodas, zināms, pieder seno prūšu un tagadējo leišu valodas. Tikai tad, kad pašu pļavas derīgo ziedu neatmet, lai ķeramies pie citu tautu valodu krājumiem.

Aplūkosim šo vienu tādu jaunu sajēgumu, kas mūsu garam uzņemams un runā un rakstos no citiem sajēgumiem nošķirams, proti, visur atronamās „miesības” sajēgumu. Latvieši jau no seniem laikiem pie cilvēka paša noģiduši sevišķu divējādību, proti garīgu un miesīgu būšanu. Tādēļ mums tie vārdi gars un miesa diezgan pazīstami un saprotami. Šo pielīdzināmā divējādība atronama arī citur pasaulē. Bet visur neder augšējie divi vārdi. Nemsim dzelzi. Tam nav nedz gara, nedz miesas, un tomēr arī pie viņa savāda divējādība nojēdzama. Pie dzelža ievērojam smagumu, sīkstumu, spožumu u. t. pr. To, ko mēs pie tiem vārdiem smagums, sīkstums, spožums savā prātā iegādājamies, nosaucam visu kopā ar vienu vārdu, proti, par īpašību. Smagums ir dzelža īpašība, sīkstums ir dzelža īpašība u. t. pr.

Bet kā nu lai pie dzelža nosaucam minēto īpašību nesēju, proti, dzelža „miesību”? Pēc mūsu sajēgšanas un tādēļ arī pēc mūsu valodas, dzelzis nav nedz miesa nedz lieta. Un tomēr nojēdzam, ka pie dzelža tāpat, kā pie akmeņa, ūdeņa, koka, stikla u. t. pr. ir arī sava „miesība”. Vācietis saka: dzelzis, akmens, ūdens, koks u. t. pr. ir „Körperi”. Un tagad, kur nu patlaban sākam nodarboties ar dabas mācībām un ģeometriju, kur tādēļ gan dažādu radījumu, gan cilvēka izstrādājumu „miesības” sajēgums garā jāsatver, un no „lietām” un „radījumiem” domās tā sakot jāatceļ, jāatvelk,

tagad mums latviešiem vajaga arī priekš šā sajēguma sevišķa vārda. Še atradušos vārda trūkumu rakstnieki tādēļ jau dažādi mēģinājuši atlīdzināt. To liecina tie vārdu „mieseklis“, „lieteklis“ un „ķerpers“, kurus tagad avīzēs un citos rakstos šur tur ierauga. Bet lai nu gan mūsu vārda galotne „klis“ ļoti dažādā ziņā izlietojama, kā to redzam pie tādiem vārdiem „mācē-klis“, „ar-klis“, „viduklis“, tomēr „miesekļa“ un „lietekļa“ celmi, proti „mies a“ = Leib, Fleisch, un „lieta“ = Sache, Geräth, nav īsti derīgi priekš Kōrpera salīdzināšanas. Tā tad no šiem trim izmēģinātiem vārdiem tas „ķerpers“ (Braža mērīšanas mācībā) būtu vēl tas derīgākais. Vācieši to vārdu Körper ņēmuši iz latīņu valodas, to latīņu vārdu „corpus“ pēc savas mēles pārtaisīdami. Un tā tad mēs, ja vajadzētu, varētum gan vācu „Körper“ pārgrozīt pēc savas mēles un ortografijas par „ķerperi“ jeb par „ķerpeli“.

Bet šai reizē mums nemaz nevajaga sveša vārda, jo pašu valodā atronams še derīgais vārds. Šis vārdu ir „ķermens“. Mēs viņu atronam tai katķismā, kas priekš kādi 300 gadi senējo prūšu valodā sarakstīts. Tur lasām tai teikumā: tiem vīriem būs savas sievas milēt u. t. pr., tos vārdus: „kaigi svaian ķermenēn“, tas ir tagadējā latviešu valodā: „kā savu miesu (jeb savas miesas).“ Un piektā mācības gabalā (no svēta vakara ēdiena), kā arī citās vietās redzams, ka toreiz ļaudis sacījuši „ķermens“ (Leib, Körper), kur mēs to vārdu „miesa“ daudzīnām. — Kad nu tas tagadējais vārds „miesa“ aizņemts un aprasts sevišķi par cilvēka un citu dzīvnieku jeb kustoņu miesības nozīmētāju, tad senais „ķermens“ var īsti derēt par vispārīgu miesības apzīmētāju. Tā tad, „ķermens“ būtu korpusa jeb Körpera atlīdzinātājs. Un ka ķermens patiesi šādu vietu spēj izpildīt un pa-

tiesi nepiemirsības godu izpelņījis, to gribu īsumā še vēl pierādīt.

Mūsu „kermens“ ir cēlies no tās pašas saknes, no kuŗas latīņu „korpūs“ izaudzis, proti no vārdu saknes: „ker“ jeb „kri“. No šīs saknes izauguši indoģermāņu valodās, pie kuŗām arī latīņu un latviešu valodas pieder, daudz un dažādi vārdi. Minētās vārdu saknes skaņas pie tam daudzmaz pārmaiņījušās, un priekš dažādiem vārdiem bij dažādas galotnes vajadzīgas. Še nu sevišķi pieminams tas latīņu vārds „cre-a-re“, tas ir: radīt, darīt, taisīt; „creo“, es daru, radu, taisu. Un no šī vārda atkal citi cēlušies, kā: „crea-tor“ = radītājs, „crea-tura“ = radījums, „crea-men“ = radījums. No augšām minētās saknes (ker, kri) arī tas latīņu vārds „corpus“ izaudzis; arī šis vārds nozīmēja vispārīm „radītu lietu“, „izstrādātu lietu“. Bet ar laiku viņš kļuva pieņemts par sevišķu „miesības“ nozīmētāju. Ģeometriju un dabas mācības piekopjot, „korpūsam“ nācās vispārīgo miesību arī it sevišķā ziņā apzīmēt. Vāci tagad mēdz to vārdu „Körper“ gandrīz it tādā pat ziņā izlietāt, kā latīņi savu „corpus“ daudzīnājuši.

Latviešu valodā arī daži vārdi atronami, kas no augšējās saknes (ker, kri) cēlušies, un kas tādēļ arī kaut kādā ziņā uz radīšanu, darīšanu un taisīšanu, vai uz radījumu, iztaisījumu vēl šodien zīmējas. Tas vācu teiciens: „Feuer an m a c h e n“, skan pa latviski: „uguni uzkuŗt“; jo tas vārds „kuŗt“ (es kuŗ-u) ir arī no tās saknes ker jeb kri cēlies un nozīmēja senāk to, ko tagadējie vārdiņi: taisīt, darīt, radīt = schaffen, erzeugen, machen. Leitiski saka: namākuŗ-ti“, kur mēs teicam: namu uztaisīt, uzbūvēt. Bet mēs arī sakām: „namu uzcirst“; jo tas vārdiņš cīr-st, es cēr-tu (senāk: „kir-sti“) bij agrākos laikos vispārīgs darba un strādāšanu nozīmētājs, kad vēl katram darbam nebija sevišķa nosauciena, kad vēl „cīr-vis“ (senāk:

„ķir-vis“ bij tā sakot vienīgais strādātāja ierocis. Bez tam no augšējās saknes daži latviešu vārdiņi cēlušies, kas radījumus vai izstrādājumus nozīmē. Zināms, ka šiem mūsu vārdiņiem arī daždažādas galotnes piedētas, kā: „kur-ve“ (govs); „kur-ms“; „kru-ms“; „ķir-mis“; „kur-pe“ u. t. pr. Pie šādiem latviešu vārdiem pieder arī minētais „ķermens“, kas agrākos laikos cita nekā nenozīmēja, kā tikai „radījumu vai izstrādājumu“. Salīdzini viņu ar latīņu vārdu „creamen“. Vēlāku viņš kļuva par sevišķu „miesības“ iezīmētāju, kā latīņu „corpus“. Tā tad pēc savas saknes mūsu „ķermens“ ir gan īsti derīgs radījumu un izstrādājumu „miesības“ apzīmētājs. Viņš var gan pieklājīgi apzīmēt to miesības sajēgumu, kuŗu mēs dabas mācībās un ģeometrijā tagad mācāmies nošķirt. Jeb otrādi sakot: „ķermens“ ir priekš mums tāds pats vārds, kāds „korpus“ priekš latīņiem un „Körper“ priekš vāciem.

Bet „ķermens“ arī pēc savas galotnes ievērojams. Tam vārdam „ķerpers“ ir nelatviska galotne (pers, ers); bet pie „ķermeņa“ atronam mums ierastu, patīkamu un īsti latvisku vārdu galotni, proti „mens“ (ķer-mens). Šī vārdu galotne (-mens) atronama dažos latviešu vārdos, kā: ak-mens“, „tes-mens“ (tas ir: tek-mens, no tek, tecēt); „as-mens“; „zel-mens“; „mel-menis“; „līdz-mens“ (kas otram līdzīgs, vāc. Ebenbild).

Tā tad nu mūsu „ķermens“ tik pēc savas saknes, kā pēc savas galotnes īsti derīgs vārds, kādēļ tad lai mēs viņu neuzņemtu par latīņu „korpusa“ jeb vācu „Körpera“ atlīdzinātāju? Turklāt šī vārda nozīmējums arī citu valodu nepratējiem īsi un saprotami iztulkojams, proti, tā: „ķermens“ nozīmē visu, kas kaut kā saķerams, kas sverams un mērījams.

Beidzot pieliekam še vēl kādus teikumus, lai la-

sītāja acis un ausis daudz maz apradinātos ar to šē atdzīvināto vārdu.

Akmens ir ķermens; smagums nav ķermens. Glāze jeb stikls ir ķermens; spodriība ir stikla īpašība. Dzelzis ir dabas ķermens; stikls ir mākslas ķermens (taisīts ķermens). Sudrabs ir tvirts (fest) ķermens, ūdens turpretim ir straujīgs (fliessend) ķermens. Sniegs nav nedz miesa, nedz lieta, sniegš ir dabas ķermens, un katrā sniega pārslā atronam mazus ķermentīņus, proti sniega zvaigznītes jeb sniega kristallus. Mēness mums šķietas plakans esot, kā kāda liela ripa, kaut gan viņš patiesībā tāds apaļš ķermens, kā kāda milzīga bumba jeb lode. — Ģeometrija mums māca izmērīt ķermeņa garumu, platumu un augstumu. Ģeometrijā nozīmējam ar vārdu „ķermens“ ikkatru uz visām pusēm aprobežotu pataļu jeb rūmi. Mērīšana zīmējas tikai uz ķermeņa tēlu un lielumu, lai tas būtu no kādas vielas (Stoff) būdams. Ķermeņa ģeometriski izmērojumi (dimensiones) sniedzas uz trijām pusēm un top nosaukti par garumu, platumu un augstumu.

Būtu gan jau laiks, savus tagadējos un senējos vārdus jo vairāki piekopt, viņus pareizi runā un rakstos nosverot un izlietājot. Diezgan smalki izšķīrāmi tādēļ arī tie sekošie vārdi un viņiem piekritošie sajēgumi, proti šie:

- |               |               |
|---------------|---------------|
| 1. lieta      | vāc. Sache    |
| 2. daikts     | „ Ding        |
| 3. ķermens    | „ Körper      |
| 4. viela      | „ Stoff       |
| 5. būte       | „ Wesen un    |
| būtība        | Wesenheit     |
| 6. priekšmets | „ Gegenstand. |

Saprotams, ka nevar ikkatrā teikumā, ko no vācu valodas uz mūsējo pārceļ, šos vārdus ikreiz citu pret citu statīt, viņu sevišķu tikumu nebūt nenošverot. Latvietim kā vācietim jāievēro ikkatram

savas valodas sinōnimika, kad tie kaut ko no vienas valodas uz otru pārceļ, citādi abēju valodu nepratējs pārcēlumu nebūt nesapratīs. Šādu vainu tagadējos latviešu rakstos diemžēl ļoti daudz; jo rakstītāji skolās nekur nav dabūjuši dziļāki iepazīties ar īsto latviešu valodas vārdu tikumu.

## II

### **Vienāda celma vārdi pēc galotņu dažības izšķirami.**

Jau senāk esmu uz to norādījis, ka rakstnieku pienākums iraidās, sinōnimiskus vārduņus citu no cita pareizi izšķirt un ikkatru savā vietā izlietāt, kā to mūsu valodas pratēji dara ar tiem vārduņiem kails, pliks un bass; galdu apklāt un galdu apsegt, un ar daudz citiem tādiem vārdiem.

Arī tie vārdi, kas gan no vienāda celma cēlušies, bet kam ikkatram savāda galotne pēc mūsu valodas tikuma piedēta, tā pat cits no cita pareizi izšķirami un ikkatrs tik savā vietā daudzinaams, kā to valodas pratēji dara par provi ar tiem vārdiem dzīve, dzīvība un dzīvošana. — Kā mēs rakstnieki tomēr arī pret šo valodas likumu grēkojam, ir diemžēl daudzkārt redzams — un lēti saprotams, kādēļ tas notiek, jo mums vēl trūkst vajadzīgo skolu, kur varētum savas tēvu valodas likumus pieklājīgā un vajadzīgā mērā izmācīties. Tādēļ „Balt. vēstnesim“ jāatvēr vietas, arī par šo lietu daudznoz ko pārrunāt. Šodien pieminēšu tik vienu pazīstamu kļūdu (Fehler).

Tos vārduņus, kuri kaut kādu darīšanu vai notikšanu apzīmē, nosauksim par darīšanu vārdiem, kā: rakstīt, cirst, staigāt, gulēt u. t. pr. Šos darīšanu vārdus varam dažādi izlocīt jeb konjugierēt, kā:

es rakstu — tu raksti — viņš raksta,  
es rakstīju — tu rakstīji — viņš rakstīja,  
es rakstīšu — tu rakstīsi — viņš rakstīs u. t. pr.

No tādiem darīšanu vārdiem, jeb īsāki sakot: darbu vārdiem, varam arī dažus citus sevišķus vārdus atvasināt jeb iztēlot, kā:

- |    |                                     |                     |
|----|-------------------------------------|---------------------|
| 1. | { rakstīt<br>rakstīšana             | } no celma rakst(i) |
| 2. | { rakstītājs<br>rakst(i)nieks       |                     |
| 3. | { rakstījums<br>rakstiens<br>raksts |                     |
| 4. | rakstīklis                          |                     |

Šos vārduņus, kam visiem vienāds celms, tuvāk aplūkodami atronam, ka viņi cits no cita izšķiras divējādā ieskatā, proti, pirmkārt pēc vārdu galotnēm (-šana, -tājs, -nieks, -jums, -iens, -klis), un otrkārt pēc tā, ko ikkatrs vārds nozīmē. Uz šo vārdu nozīmējumiem skatīdamies, atronam šādu starpību:

- 1) tie divi pirmie, proti „rakstīt un rakstīšana“, nozīmē šo darīšanu vispār jeb pašu darbu;
- 2) tie divi otrie, proti „rakstītājs, rakstnieks“, nozīmē šā darba darītāju;
- 3) tie trīs vārdi „rakstījums, rakstiens un raksts“ nozīmē kaut kādu padarītu darba daļu, jeb darīšanas sekmi;
- 4) tas pēdējais vārds, proti „rakstīklis“ nozīmē darba rīku jeb ieroci, šē zināms rakstāmus rīkus.

Abējādā ziņā augšējo vārdu rindu nosvērdami, atskārstam, ka vienāda celma vārdiem dažādas galotnes piedotas pēc nozīmējuma dažādības. Šē top caur vārdu galotnēm apzīmēts:

- 1) pats darbs jeb darīšana vispār,
- 2) šā darba darītājs,

3) darba padarītā tiesa (daļa) jeb izdarījums,  
vai arī darba sekme,

4) darba rīki.

Tāds ir mūsu valodas likums, pie kā mums jāturas. Kad kāda darba darītājs iezīmējams, tad mēs mēdzam gan riktīgo vārdu galotni (-tājs, -ējs, -nieks) piedēt; bet kad kāda darba padarītā tiesa, vai darba sekmes izšķīramas no pašas darīšanas, tad mēs daudzkārt pārmiļam izšķīramās galotnes; citādi nedzirdējum un nelasītum vārdus ar galotni „-š a n a” tai vietā, kur runātājs jeb rakstītājs nemaz negrib pašu darīšanu, bet tik kādu izdarītu darba tiesu, kādu izdarījumu iezīmēt. Tā mēs lasām savu avīžu pēdējā lapas pusē: „Sludināšana” tai vietā, kur vajadzēja sacīt un rakstīt: „Izsludinājumi”. Sludināšana tak nozīmē pašu darbu, un nevis kādu izdarījumu jeb izdarītu darba daļu. „Izsludināšana” ir gan avīžu darbs, bet mēs ieliekam avīzēs savus „izsludinājumus” un, kur vajag, savu izskaidrojumu (nevis izskaidrošanu), pārspriedumu (nevis pārspriekšanu) u. t. pr.

Lai mūsu raksti jo dienas jo vairāk atsvabinātos no šās kļūdas, tad pielieku par izskaidrojumu vēl šās rindiņas. Es varu gan sacīt: „tagad ir starp Rīgu un Jelgavu viegla braukšana,” ja es no braukšanas vispārīm runāju. Bet ja es gribu kaut kādu braukšanas tiesu jeb daļu sevišķi iezīmēt, tad man jāsaka: „braukums jeb brauciens”. Tādēļ saka: šoreiz bij viegls brauciens (no Rīgas uz Jelgavu). Tāpat jāizšķī rakšana un rakums, tādēļ saka: kad zeme sasaluse, tad ir grūta rakšana, bet jāsaka: vienas dienas rakums, cūku rakumi. — Jautāšana ir skolotāja darbs. Cik jautājumu, tik atbildējumu (jeb atbilžu). Pilsēta gādā par teātra izrādīšanu; vienā vakarā redzam kādas lugas izrādījumu. Izšķīr tādēļ:

nosacīš a n u	no	nosacī j u m a,
apsolīš a n u	„	apsolī j u m a,
izmeklēš a n u	„	izmeklē j u m a,
atnākš a n u	„	atnāk u m a,
meš a n u	„	met i e n a,
siš a n u	„	sit i e n a u. t. pr.

Cik labprāt latvietis tās vārdu galotnes: „-u m s“ un „-i e n s“ izlietā, to redzam pie daudz vārdiem, kuriem ar laiku savs īpašs nozīmējums piešķirts, kā: t i k u m s (no tikt), l i k u m s (no likt), a u g u m s (no augt), un vēl citiem. To pašu galotni palīgā ņemdami, iztēlojam arī no savādības vārdiem sevišķus vārdus, kā:

v e c u m s (no vecs), l a b u m s (no labs), j a u n u m s (no jauns). Tā pat galotne „-i e n s“ atrodama pie dažiem citiem vārdiem, kā:

a l k s n i e n s (no alksnis) = alkšņu mežs,  
e g l i e n s (no egle) = egļu mežs,  
b i e z i e n s (no biezs).

Beidzot vēl jāpiemin, ka dažreiz abas minētās galotnes vienam celmam piedētas, un ka tie tā izcēlušies vārdiņi smalki viens no otra izšķīrāmi, kā:

t e i k u m s un t e i c i e n s  
l i k u m s „ l i c i e n s  
a r u m s „ a r i e n s  
k r i t u m s „ k r i t i e n s u. t. pr.

No visa, ko še sacījis, redzams, ka vienāda celma vārdi smalki jo smalki cits no cita pēc piedētām galotnēm jāizšķīr. Tādēļ nepareizi dara, kas neievēro, kur galotnes „-u m s un -i e n s“ izlietojamas.

### III

Bij nesen kur lasāms, ka tie vārdi „zinātne“, „zinātnība“ neesot pēc mūsu valodas likumiem ieradušies; jo pie infinitīva (zināt) tak nevarot to galotni - n e, nedz - n ī b a piedēt. Bet kad nu šie vārdiņi tomēr pareizi atvasināti, tad derēs lasītāju uzma-

nību pavirzināt uz tiem vārdiem, kuriem zinātne un zinātnība pielīdzināmi. Ceru, ka šādus vārdus ievērojot, atlēks dažas labas sekmes valodas atspirgšanā un uzplaukšanā.

a. Latvju valodā atronam vecus sirmus vārdus, kuriem tās galotnes: *atnis* (ātnis), *atne*; *etnis*, *etne*; *ītnis*, *ītne*; *otnis*, *otne*; *utnis*, *utne*; *ietnis*, *ietne*; *tnis*, *tne*. Pa daļai šie vārdi diezgan pazīstami, pa daļai tā kā piemirsti, tikai dažos vidūcos vēl dzirdami. Tomēr viņi īsti latvju gara pumpuri, īsti latvju valodas vārdiņi. Paveizda dēļ lai šie kādus pieminam, ka *iegātnis*, *tekatnis*, *galotne*, *mazatne*, *atšķirtnis*, *apgultne*, *atspertne*.

b. Par šo vārduņu vecumu dod mums liecību tas visur pazīstamais „*iegātnis*“. Pie tā vārda locījumiem, kuŗš nozīmē „tālāk klūšanu ar kājām“, ir jau no senu seniem laikiem divējādas vārdu saknes izlietotas, proti „—in—“ un „—gā—“. No —i— ceļas par provi „*eimu*, *ei—ji*, *iet.*“ No —gā— ceļas *gā—ju*, *gā—jums*, *gā—jējs*, u. t. pr. Un tas vārduņš „*ie-gā-tnis*“ nozīmē to pašu, ko *ie-gā-jējs*, bet tik ar savādu ziņu. Tā tad „*iegātnis*“ nebūs daudz jaunāks vārds nekā „*iegājējs*“. Tā pat itin veci tie vārdi: „*galotne*, *mazatne*, *aizkārtne*, *apgultne*, *bālutne* un daudz citi, no kuriem laba tiesa Ulmaņa vārdnīcā arī atronama.

c. Ja nu pēc tā jautājam, no kādiem vārdu celmiem gan šādi vārdi ar augšām minētām galotnēm atvasināti, tad atronam, ka tur piedalās dažādu vārdu šķiras, proti:

1) no substantīviem (priekšmetu vārdiem) ir cēlušies: *galotne* (no *gals*), *zīlotne* (no *zīle*) = ar zīlēm (Korallen) izrotāts meitīšu svārks; *vilnātne* (no *vilna*); *vārp-utne* (no *vārpa*) = vārpu zāle; *kaŗotne* (no *kaŗote*) = tūkuma zāle u. t. pr.

2) no adjektīviem (īpašību vārdiem) cēlušies:

mazatne (no mazs), jaunatne (no jauns),  
bāl-utne (no bāls), kail-atne (no kails)  
u. t. pr.

3) no skaitļu vārdiem: vienatne (no viens),  
vienatnē dzīvot.

4) no verbiem (darīšanas vārdiem) cēlušies: te-  
katnis (no tekāt) — bērns, kas patlaban sāk te-  
kāt; atspertne (no at-sperties); aizkārtne,  
apgultne, šūtne. Daži no šiem verbu atvasi-  
nājumiem izskatās gluži it kā pie infinitīva būtu  
piedēta, tā galotne -nis, -ne (tekatnis, šķirtne).  
Tomēr augšējie citu celmu vārdi norāda uz to, ka  
arī pie tiem, kas no verbiem atvasināti, pie vārdu  
celma piemetināma tā galotne (a)tnis, (u)tne.  
Tā par paveiktu šķirtne cēlies no šķirt, kam  
celms šķir-; tā pat šūt, celms šū, atvasinājums:  
šū-tne; tekāt, tekāju, celms: tek, atvasinājums: tek-  
atnis. — Tādi atvasinājumi var celties gan no  
vienzilbju gan no daudzsilbju verbiem, kā:  
apstātņi (no stāt), atmītne (no mist); tekatnis (no  
tekāt), ligotnis (no ligot), gugatnis.

d. Pēc sava nozīmējuma šie vārdi ar minētām  
galotnēm ļoti dažādi. Cits nozīmē kāda „darba  
darītāju“, kā iegātnis, tekatnis, gugatnis; cits  
kāda „darba sekmi, augli“, kā: aizkārtne,  
apvērtne, atšķirtnis, šūtne; tādēļ arī zinātne  
(no zināt) = zināšanas auglis, sekme. Vēl citi no-  
zīmē kādu „vietu“, kā apgultne = tā vieta, kur  
ūdens apgulstas; atmītne (= Ablager); svešatne;  
šķirtne = tā vieta, kur galvas mati pāršķirti. Citi  
vēl nozīmē „īpašību, savādību“, kā kailatne,  
bālutne, aizgūtnes; citi beidzot kādu „laikametu“,  
kā: ilgotne, jaunatne, pirmatne (Anfang, Ur-  
sprung).

e. Pēc visa, ko šie pieminējis, redzams, ka zi-  
nātne ir gluži pareizi atvasināts vārds. Un kā  
no laipns izcēlies laipn-ība; kā no rātns  
cēlās rātn-ība, tā no zinātne (Wissenschaft)

atvasinājams zinātnība (Wissenschaftlichkeit). Turklāt jāpiemin, ka daži citi itin derīgi vārdiņi ar augšām minētām galotnēm pēc tagadēju laiku vajadzības ieromas, kā nākotne, pagātne, nogultne (Lager = lēģeres), vērtne (Vers = perša), pirmatnība (Ursprünglichkeit).

Priekš vācu vārda „Eifersucht“ meklējam vēl pēc atlīdzinātāja. Vai nederētu še tas vārds „aizkārtnīgs“ = eifersüchtig, „aizkārtnība“ = Eifersucht, pielīdzināmi tam franču vārdam „jalousie“? Jo, „greizsirdība“ ir vācu „Scheelsucht“, un „gailestība“ rādās, ka nepatīk.

## Dr. Ulmana latviešu valodas vārdnīca.

Kad bīskaps Dr. Ulmans pērn ap šo laiku uz mūža dusu aizgāja, tad „Balt. vēstnesis“ norādīja īsumā uz šā nepieklusušā strādātāja plašo darba lauku un atgādināja turklāt, kāds nopelns piekrīt nelaiķa Ulmana tēvam mūsu skolu un literatūras piekopšanas dēļ. Še nav tā vieta, par bīskapu Dr. Ulmanu vispārīm stāstīt un spriest, jo tas pienākas viņa dzīves gājuma sarakstītājiem. Mēs še tik runāsim par vienu no viņa mums par labu pastrādātiem darbiem, proti par to patlaban klajā iznākušo vārdnīcu.

Būs jau kādi divsimts gadu atpakaļ, kad mācīti vīri un latviešu valodas pazinēji uzsāka tādas grāmatas izgādāt, kurās latviešu valodas vārdi citām valodām pretī statīti. Pēc toreizējās dzīves vajadzībām izcēlās vārdnīcas, kurās zviedru, poļu, latīņu un vācu valodas mūsējai pretim statītas. Šīs grāmatas bij gan, kā jau šāda darba uzsākums, vēl dažādi nepilnīgas. Toreiz stāvēja arī visa leksikografija (vārdnīcu sarakstīšana) vēl uz pazema stāvokļa. Bet par dīgļiem un sēkliniekiem viņas būtu drīzumā diezgan derējušas priekš pilnīgākām vārdnīcām, ja mūsu tautas likteņa sūrumš nebūtu tādu dīgļu uzzešanu ļoti ilgi aizkavējis. Tā tad notika, ka tikai simts gadu vēlāk kādi krietni vīri ņēmās šo sen sāktu darbu pa daļai tālāki vest jeb turpināt. Sevišķi vecais Stenders, mūsu literatūras spēcīgais cēlējs, izgādāja toreiz ļoti brangu vārdnīcu priekš latviešu un vācu valodām. Un gandrīz veselu gadu simteni šī Stendera vārdnīca derējusi par mīļu draugu un bagātīgu padoma

devēju priekš tiem, kam vai nu amats vai dzīves satikumi bij uzticējuši latviešu valodu par ticības, gaismas un patiesības svētu ieroci. Lai gan šai Stendera grāmatai dažas vainas uzrādāmas, kad to no tagadējā rakstniecības stāvokļa aplūkojam, tad tomēr valodu pratējs nevar diezgan apbrīnot v e c ā S t e n d e r a spēku, izmaņu un veiklību, ar ko tas toreiz savu vārdnīcu sakrājis un izstrādājis. Stenderam pašam netrūka tās apziņas, ka viņa darbs būs ar laiku jāpārlabo, jāpiepilnī un jāpavairo. Stendera čaklā roka bij mēģinājuse latviešu valodā par ļoti augstām gara lietām rakstīt, tādēļ viņš arī pazīna nevien mūsu valodas jaukumus, bet arīdzan viņas trūkumus. Bet viņam ne mūžam tādas aplamas domas nav prātā nākušas, ka latviešu valodai drīzumā būšot jāiznīkst. Stenders turpretim savā „Augstas gudrības Grāmatā no Passaules un Dabas“ 188. lapas pusē uzrakstījis šādus vārdus: „Vairāk es no tā nevaru rakstīt, jo tai nabagai latviešu valodai vārdu trūkst, no augstām garīgām lietām samanīgi rakstīt. Kad jūsu tauta turpmāk atskaidrosies, tad jums arīdzan augstāki un skaidrāki gudrības vārdi rasies.“ Tā strādāja un domāja vecais Stenders simts gadu atpakaļ. No Stendera laikiem līdz mūsu dienām latviešu tautas dzīve daudz maz pārvērtusies, viņas vajadzību mērs dažādi pavairojies, sevišķi garīgu darbu aplokā. Tādēļ bij gan jau arī laiks jaunām vārdnīcām klajā nākt pēc tagadējo laiku neatraidāmām vajadzībām skolās un dzīvē. Dažādi apstākļi (Umstände) bij diemžēl līdz šim nokavējuši tādu garīgu augļu gaismā izcelšanos, lai gan rūpīgu un uzticīgu strādātāju pavisam nav trūcis. Šis tekošs gads, paldievs Dievam, labi briedīgs, jo patlaban dabūjam divas jaunas vārdnīcas apsveicināt, vienu, kuŗā krievu, latviešu un vācu vārdi cits pēc cita sastatīti, un otru, kuŗā latviešu vārdi vācu valodā

pārcelti un iztulkoti. Šā pēdējā grāmata ir caur sirmā Ulmana tēva nepiekusušo roku izgādāta. Tā tad bīskapam Ulmanam tas gods pienākas, ka viņš to no vecā Stendera priekš simts gadiem sarakstīto vārdnīcu pārlabotu un pavairotu jaunā sejā ļaudīs izlaidīs. Bij gan jau daži rakstnieki, starp tiem arī Juris Neikens, pie šā darba pieķērušies, un Latviešu draugu biedrības izolīja jau priekš kādi 30 gadi par goda maksu 400 rubļus tam, kas ņemtos jaunu vārdnīcu sarakstīt, bet nekam nebij laimējies tādu milzīgu darbu pilnīgi līdz galam izvest. Ko citi nespēja pa ilgiem gadiem galēt, to bīskapa Ulmana veiklā roka pārvarēja divu gadu laikā, kad tas no saviem augstiem amatiem atsacīdamies, uz Valku nonāca, lai tur klusā mierā savu dzīves vakaru nodzīvotu. Un tā kā viņš no Pēterburgas šķirdamies savu Latviešu dziesmu krājumu mums par goda dāvanu un savas mīlestības apliecinātāju klajā laidis, tā viņš šo sauli atstādams, savu jautrā un spēcīgā gara pēdējo audzēkni mums par labu izaudzinājis. Es no bīskapa Ulmana paša mutēs esmu dzirdējis tos vārdus: „Ja Dievs man uzvēlēs tik ilgi dzīvot, ka es varēšu vārdnīcas sarakstīšanu galā vest, tad ikkatrs redzēs ka es arī šo darbu pastrādājis par vāciešiem un latviešiem rūpēdamies.” Un kad dzirdam, kā sirmāis Ulmana tēvs vēl savā miršanas dienā, kad jau viņa mēle bij mitējusies nemirstamam garam būt par tulkotāju, tomēr zīmes dodams apkārtstāvošus pamācījis, kā tie par aizsūtāmām vārdnīcas lapām lai gādā, tad atjūtam gan, kādēļ bīskaps Ulmans savā sirmā vecumā un it īsā laikā tādu darbu pabeidzis, ko citi pa gadu desmitiem neizdara.

Divu gadu laikā bīskaps Ulmans sasmēlis un sarēdījis vienā laidā visādus vārdu krājumus, kas pa daļai no dažiem mūsu valodas pratējiem sen laikiem bij savrūp sakrāti, pa daļai arī Latviešu draugu biedrības magazīnē atronami.

Turklāt viņš tautu dziesmu kamolus cilādams, dažus tur vien atronamus vārduņus uzzīmējis un, ar latviešu mācītājiem un skolotājiem sarakstīdamies, visādas ziņas un liecības par dažiem vārdiem sakrājis. Arī Ulmana tēvs bij pārliecināts, ka tautai pie gaismas kļūstot, viņas valoda pavairojas un uzplaukst dienu no dienas jo kuplāka. Tādēļ viņš savā vārdnīcā iezīmējis labu tiesu arī no tiem vārdiem, kuŗi tautai „atskaidrojo ties“, mūsu dienās „saradušies“. Tā tad šai vārdnīcai klajā nākot, tie svarīgākie latviešu valodas vārdu krājumi, kas līdz šim bij izklaidu atronami, un tik reti pazīstami, patlaban kļuvuši visiem pieejami, kam tik pēc tādās mantas iekārojas, un kam vien tā nepieciešami vajadzīga.

Latviešu valodas vārdus Dr. Ulmans savā vārdnīcā citādi sarēdījis, nekā vecais Stenders. Šis bij sakrātos vārdus etimoloģiskā sarēdījumā sastatījis, proti tā, ka pie vārdu celmiem atrodas tūlīt klāt celma atvasinājumi. Jaunajā vārdnīcā turpretim latviešu vārdi alfabētiski salikti, tas ir pēc burtu rindas jeb alfabēta. Priekš valodu pilnīgākas iztirzāšanas itin vajadzīgas tādās vārdnīcas, kuŗās vārdi pēc viņu radniecības jeb etimoloģijas sarēdīti; bet priekš praktiskās dzīves vajadzībām ir tāds alfabētisks vārdu sarēdījums jo derīgāks. Turklāt Dr. Ulmans mūsu līdz šim ierasto burtu rindu pa daļai pārgrozījis, tai jo labāku kārtību ierādīdams. Līdz šim mēdza tos vārdus, kas ar z vai s, ar ž vai š uzsākas, juku jukām kopā samest. Tagad tie pēc kārtas cits no cita atšķirti un ikkatrs savā pieklājīgā vietā atronams. Tāpat pareizi nošķirti tie vārdi, kas uzsākas ar d, dz un dž, ar e un ie, ar t un č. Tāda labāka kārtība, zināms, nevien pie vārdu pirmiem burtiem, bet arī vārdu iekšpusē ievadama, kaut tas gan šoreiz vēl nav izdevies. Valodas sekliem pazinējiem un gara kūtrības cienītājiem būs tāds ierastas burtu rindas

pārgrozījums diezgan nepatīkams, bet viņu dēļ vien netiek nekādas grāmatas apgādātas, viņu spriedumi nevar būt tie īstie rakstnieka darba pašķirēji.

Ieradumam un neprašānai ļoti liela vara, tādēļ jāpriecejas, ka Dr. Ulmans šo varu pārspēdams, mūsu ortografiju ņemies pārlabot. Par viņas nepilnību jau daudz runāts un spriests. Mēs šai lietā tādēļ nekļūstam neko daudz uz priekšu, kā mūsu tautas skolotāju semināros tautas valoda netop pieklājīgā mērā mācīta. Bīskaps Ulmans bij jau kādus gadu desmitus atpakaļ par to norūpējies, lai mūsu ortografija pārlabotos. Uz viņa uzskubinājumu tika dažādi padomi par šo lietu sakrāti Latviešu draugu biedrības rakstos. Savas slavenās grāmatas ļaudis laizdams, bij Bīlenšteins no parastās ortografijas nekārtībām atsvabinājies. Tādēļ varēja gan cerēt, ka jaunā vārdnīca iznāks ar pārlabotu ortografiju. Un tas ir patiesi noticis. Jaunajā vārdnīcā atronam latīņu burtus, kuŗus jau caur vecā Stendera vārdnīcu mācījušies cienīt un kuŗus ikkatrs no mūsu vismazākiem rakstītājiem skolā iemācās. Nevajadzīgie dubultnieki ir atmesti, kā to jau daži citi rakstnieki mūsu dienās darījuši. Par skaņu jeb vokāļu pagarināšanas zīmi ir gan paturēta tā vecā zīme, proti „h”. Bet turklāt atronam mazu zīmīti, kas atgādina, kuŗš vokāls balsu palokot jeb pagrūžot izsaukams. Tā tad nelatviešiem, kas latviski mācīdamies, šo vārdnīcu lietās, būs iespējams pareizi izsaukt tādus vārdus, kā: mārka (nauda) un mārka (linu-), mēles (Zungen) un mēles (puķes), pods (trauks) un pods (svars), raudzēt un raudzīt un citus. Vārdnīcā šāda zīme arī priekš latviešiem pašiem ļoti derīga. Es gan zinu, ka vārdu izsauciens nav gluži vienāds visas Latvju zemes apgabalos, bet priekš skolām, baznīcām, rakstiem un citām augstākām dzīves vajadzībām viena izloksne par priekšzīmi jāpieņem. Un to mūsu lite-

rātūras krietnākie kopēji valodas uzplaukšanai par labu jau dažādā ziņā izdarījuši. Zināms, kas nespēj vai nevīžo garu no gaŗu izšķirt, tam būs laikam arī vienalga, kuŗā reizā jāsaka pods un kad atkal pōds. Lai nu gan arī caur šo vārdnīcu mūsu ortografijas pārlabošanas darbs vēl nav pavisam galā vests, tad tomēr viņa piepalīdzēs aizgaiņāt mūsu līdzšinīgo kūtrību savas pārlabojamās ortografijas lietā. Jo ja sirmais Ulmana tēvs, mūsu valodas likumus un tikumus labi dziļi pazīdams, nešķitās par vecu, to pieņemt, kas lab s, lai gan ja un s, tad, zināms, daudziem, kas ar ieradumu un vecumu mēdz aizbildināties, būs šādas aizbildināšanās pamats nozudis. Viņi ar laiku noģidīs, ka vai nu valodas tikumu un likumu neapziņa jeb vai garīga kūtrība un bezjaudība ir tās īstās vainas, kuŗu dēļ viņi prātīgiem pārlabojumiem pretim turas.

Kam daudz grāmatu ik gadus jāpērk, tam nav vienalga, vai viņas dārgas vai lētas. Tādēļ diezgan tencināms, ka šī vārdnīca ar savu skaisto balto papīru, kādas 23 loksnes liela, par it mērenu maksu dabūjama. Šo grāmatu var par lētāku cenu pārdot tādēļ, ka arī šoreiz tādām darbam piepalīdzības nav trūcis. Kad vecais Stenders savu vārdnīcu klajā laida, tad toreizējs Kurzemes lielkungs (hercogs) Pēteris dāvināja priekš viņas tūkstots dāldeŗu. Tagad Kurzemes un Vidzemes muižnieki arī piepalīdzējuši šo jauno vārdnīcu ļaudīs izlaist, kopā 500 rubļu priekš viņas upurēdami.

Ka šī jaunā vārdnīca nav pavisam pilnīga, tas ir gluži lēti saprotams. Divu gadu laikā nevar neviena cilvēka spēks, lai tas būtu liels cik būdams, pilnīgu latviešu valodas vārdnīcu sarakstīt. Vārdnīcas nepilnībai daži cēloņi. Kamēr vārdnīca nebij klajā nākuse, īsti nezinājām, kuŗi vārdi jau sakrāti, kuŗi nē. Vārdu salasītāji nevarēja prasīt pēc tiem vārdiem, kuŗus tie nebūt nezi-

nāja kaut kur esam. Tagad var ikkatrs šās vārdnīcas apcirķņus salīdzināt ar to valodas bagātību, kas tam pieejama un zināma, un tad tos vārdus un teicienus, kuŗi vārdnīcā nav atronami, piezīmēt. — Pa vārdnīcu šķirstot, atronam, ka diemžēl ļoti daudz vārdu vēl ārpus viņas atstāti.

1) Citi vārdi ar apziņu pie malas atstāti, tādēļ, ka viņi viegli atvasināmi. Tādēļ trūkst daudz vārdu, kam par galotni tās zilbes „-š a n a, -š a n ā s, - u m s, - i e n s, - t ā j s, - ē j s, - n i e k s, - ī b a“, kā: audzinātājs, pelnītājs (maizes), saņē-mējs, apgādnieks, izbaidījums, apgaismojums, pē-liens (Tadel), atkāpiens, pazemošana un pazemoša-nās u. t. pr. Tiesa gan, ka latvietim nav grūti tādus vārdus pēc vajadzības iztēlot, bet nelatvietim šis darbs nav vis tik viegli izdarāms. Vārdu iztē-lošanas vieglums nevar būt par iemeslu, kuŗa dēļ lai kādu vārdu vārdnīcā neiezīmējam, citādi vācu vārdnīcās nebūtu jāuzņem tādi vārdi, kā: Reiter (no reiten), F ü h r e r (no führen), Geber (ge-ben), jo šie vārdi patiesi nav grūti iztēlojami. — Tāpat trūkst arī ļoti daudz no tiem vārdiem, kuŗi ar tām zilbēm: „ap, at, bez, ie, iz, no, pa, pie, sa“ uzsākas, kā: apbrīnot, apraudāt; atkāpties, iekāpt, izkāpt, nokāpt, piekāpt, sakāpt (bērni kokā sakā-puši), bezprātīgs, bezprātība u. t. pr.

2) Citi vārdiņi salasītāju rokām vēl „izslēpušies“; no dažām vārdu familijām tik kāds rets loceklis uzņemts. Tā tad trūkst vārdnīcā vārdu, kā r a u d s (zīrgs), s p r a u n s (bērns), i z l e n c ē t (tautas dziesmās), o ŷ a (Dünsbergā dziesmās), p r e t ī b - n i e k s (Gegensatz) un n o j a u t a (Empfindung) — abi vārdi vecā Stendera rakstos; v ē r e n e s (ogas), s p a i d o n i s (Noth, Eile, Zwang); trūkst arī to vārdu, s t a l g s, s t a l g i, s t a l g u m s, s t a l d z i n ā t, i e s t a l d z i n ā t; vārdnīcā tik „stalģis“ vien atronams.

3) Par to jāpriecājas, ka šai jaunā vārdnīcā arī

tā saucamie svešie vārdi vietu atraduši; bet ļoti jānožēlo, ka ļoti daudz no viņiem trūkst, lai gan tie mūsu tagadējā literātūrā un dzīvē tik daudzkārt daudzināti. Vārdnīcā nav uzzīmēti vārdi, kā: aube, advokāts, akadēmija, akta, akcija, arestants, bataljons, bibliotēka, ģimnazija, ideja, ideāls, kanāls („k a n a ļ a“ ir gan piezīmēts), kandidāts u. t. pr. No tiem vārdiem, kas ar „f“ un „h“ sākas, nav neviens uzņemts, lai gan daži no viņiem it labi piemums ieviesušies, kā: fabrika, fabrikants, figūra, firma, finances, finanču ministri; Hanza, harems, Hans, Heinrichs, humoristīgs, hipotēka un daudz citi. Turpretim drusciņ ērnoti skan tas vārds „a n t v o r t e“, kam gan klāt pieteikts, ka tas nemaz neesot vajadzīgs. Nekur nevajadzīgus vārdus, zināms, nevajadzētu mūsu vārdnīcā uzņemt, citādi tie aizņems citiem vajadzīgo vietu.

4) Beidzot vēl jāpiemin, ka daži vārdi nav itin pareizi iztulkoti, citi tikai pa daļai un, ka tas pie daža vārda pielikts piezīmējums vietām jāpārlabo. Tā pie tā vārda „l e n ķ e“ pielikts tikai tas teiciens „šīnī lenķē, in dieser Gegend“. Bet „lenķe“ nozīmē vispirms „Winkel“ un tikai caur līdzību runājot, arī „Gegend“ — zemes agabalu. — „Mīlība“ nav tikai „Liebe“, bet arī „Lieblichkeit, Liebenswürdigkeit.“ — „Samaņa“ daudz vietās atlīdzināma vāciski ar „Bewusstsein“ un „Gefühl“, kā: viņš guļ bez samaņas, er liegt ohne Bewusstsein; N. trūkst goda samaņas, N. fehlt's an Ehrgefühl. — Pie tā vārda „valgums“ lasām to piezīmējumu: „malkas valgums, Holzstapelplatz; in dem Sinne scheint's in Livland unbekannt.“ Es tomēr it sevišķi Vidzemē (Olainē) esmu dzirdējis šo vārdu minētā ziņā daudzinām.

No visa, kas še issacīts, redzam, ka vēl daudz rokām būs ko rosīties, iekām mūsu valodas pilnīgā vārdnīca kļūs sagatavota. Un tādēļ Ulmana tēvam par to pateikdamies, ka viņš par stipru pamatu gā-

dājis, šo vārdnīcu ļaudīs izlaizdams, neaizmirstam savu pienākumu. Ikkatram, kam tik prāts uz to nesas, arī patiesi jāpiepalīdz, ka lai drīzumā varētu jo pilnīgāka vārdnīca klajā nākt. Mums jālīdz tos vārdinūs un teicienus salasīt un sakrāt, kuŗu šai grāmatā vēl trūkst, un jāuzrāda, kur kāds vārds nav itin pareizi iztulkots jeb kur kāda cita kļūda atronama. Tādu piepalīdzību izdarīsim visvieglāki, ja iegādāsimies tādu vārdnīcas eksemplāru, kam lapu pastarpās balts papīrs priekš piezīmējumiem iešūts. Savus tā sakrātos piezīmējumus varēsīm tad uzticēt tam, kas nemsies šās vārdnīcas otru izdevumu apgādāt. Tā par savu valodu gādādami, piepildīsim nelaiķa Ulmana tēva prātu un padomu. „Nevis slinkojot un pūstot tautu labā godā ceļ.“

## Par tiem vārdiem „egliens“, „priediens“ u. t. pr.

Uz tiem īsiem vārdiem, kurus Jūs, cienījams K. Kalniņa kungs, „Baltijas vēstneša“ 45. numurā manim rakstījuši, došu jo plašāku izskaidrojumu, jo es esmu pārliecināts, ka sarunāšanās par pašu valodas likumiem un tikumiem caur laikrakstiem mums visai derīgas un vajadzīgas, kamēr mums vēl pieklājīgu skolas mācību šai ziņā trūkst.

No Jūsu rakstiena redzams, ka Jums tie vārdi „egliens“, „priediens“, „bieziens“ u. t. pr. gluži nepazīstami. Tādēļ Jums būtu gan bijis iemesls ko jautāt, vai šādi vārdi top kaut kur tautā daudzīnāti un kuŗos apgabalos tie iraid sevišķi pazīstami. Ja Jūs, „valodas pratējs nebūdams“, pēc ziņām un mācībām par valodu kārotu, tad tas tik liecinātu, ka Jūs arī to gribat dabūt zināt, kas Jums vēl nav pazīstams. Bet Jums nepienācās spriedumu spriest par to, ko Jūs, „valodas pratējs nebūdams“, arī nevarat zināt. Jums nevajadzēja sacīt: „to gan zinu, ka tie vārdi „egliens“ u. t. pr. tautā netiek lietoti“; — jo šie vārdi tiek gan tautā lietoti.

Kad Jūs sakāt: „daudz vietās un īpaši Valmieras apriņķī esmu dzirdējis, kā ļoti pazīstamus tos vārdus „eglājs“, „alksnājs“, „celmājs“ u. t. pr., tad Jums pilnīga taisnība. Bet neba Valmieras apriņķī nedz vienīgi Vidzemē vien latvju tauta atronama. Pie tautas pieder visas viņas ciltis, pieder vidzemnieki un kurzemnieki, infantieši un leiši. Un kad arī tikai par to latvju valodas šķiru runājam, ko it sevišķi par latviešu valodu mēdz nosaukt, tad tak vismazāk jāievēro Vidzeme un Kurzeme. Šīs tēvu zemes daļas pazīdams, pa-

zīstu arī tos vārdus „egliens“, „priediens“, „alksniens“, „bieziens“. Šos vārdus jau no mazotnes dzirdējis daudzinaim un tautā uzaugdams mācījos viņus runā un rakstos izlietāt, jo šie vārdi tiek no tautas daudz vietās, sevišķi Kurzemē daudzinaimti. Tikai tad, kad ar tēvu valodu sāku jo dziļāki iepazīties, dabūju zināt, ka citos apgabalos tie vārdi „egļājs“, „priedulājs“ jo vairāk pazīstami, nekā „egliens“, „priediens“. Tagad Vidzemē dzīvodams un gan ar vidzemniekiem, gan ar kurzemniekiem satikdamies, esmu ar abējādiem vārdiem apradis. Un ja Jūs, cien. Kalniņa kungs, būtu ar tautas dziesmām dziļāki iepazīnušies, tad Jūs arī bez skolu mācībām tomēr itin viegli nosvērtu, vai tie vārdi „egliens, priediens“ tiek tautā lietoti un vai tā galotne „iens“ šai reizē pēc mūsu valodas likumiem piedēta jeb nē.

Tautas dziesmas nav tagad sacerētas. Tās izcēlušās jau toreiz, kad valodas likumu samaņa tautā bij jautra un spēcīga. Viņas dod dzīvu liecību par mūsu valodas garu un viņas likumiem. Tādēļ pievedīšu kādas dziesmiņas, kurās minētie vārdi atro-nami:

### Egliens:

Kālabad upe tek  
 Caur zaļaju eglieniņu?  
 Kālabad mūs' māsiņa,  
 Tautās gāja raudādama?

Sudrabiņa upe tek  
 Caur zaļaju eglieniņu;  
 Es būt' smēlis sudrabiņu  
 Skujas bira, nevarēju.

Skuju dēļ lakstīgala  
 Eglienā nedziedāja;  
 Valodām mūs' māsiņa  
 Nedzīvoja tautiņās.

Māte dēlu audzēdama,  
Šķita pili būvējam.  
Uzaug dēlis, apņem sievu,  
Izdzen māti eglīnā.  
Nu būs laba aurošana,  
Nu māmiņa eglīnā.

### Liepiens:

Iesim abas mēs māsiņas  
Liepienā šūpoties:  
Kam aizlūza liepas zars,  
Tam atraitnis arājiņš.

### Smilktiens (smiltiens):

Vai dieniņa, man' dieniņa!  
Tu atnāci nezināma:  
Vakar koši gavilēju,  
Šodien veda smilktiēnā.

Gauži raud tēvs, māmiņa,  
Smiltienā vadīdami.  
Neraud gauži, tēvs, māmiņa,  
Tur es jūs jau sagaidīšu.

Par minēto vārdu vecumu mums liecību dod neviens tautas dziesmas, bet arī tā valodas šķira, kurā mūsu vārdiem jo vecāks veids, nekā tagadējā vidzemnieku un kurzemnieku izloksnē, proti leišu valoda. Salīdzināsim priekšzīmes dēļ kādus vārdus:

le itiski:

1. eglīnynas (eglīns)
2. karklīnynas
3. lazdynas (lazdīns)
4. beržīnynas (-ne) (beržīnas, ne)
5. aužolīnynas (-ne) (aužolīns, ene)
6. krumīnynas

latviski:

1. eglīens
2. kārklīens
3. lazdiens (lagzdiens)
4. bērziens
5. ozoliens
6. krūmiens.

Latviešiem citāda ortografija nekā leišiem: mūsu „z” un „ž” tur tiek apzīmēti ar „z” un „ž”; mūsu

„ī“ tur ar „y“ iezīmēts. Tas „a“ starp „n“ un „s“ (yn-a-s) pie mūsu vārdiem ar laiku atmests: leitiski „kaulas, kaulai“; latviski: „kauls, kauli“. Senākais „y“ = ī pārvērties par „ie“, kā arī citur: „dīna = diena“. Tādēļ eglynas = egliens.

Tā tad nu redzams, ka tie vārdi „egliens“, „priediens“ u. t. pr. itin veci vārdi, ka tie vēl tagad daudz vietās, sevišķi Kurzemē, tiek gan tautā daudzīnāti. — Mums nu vēl atliekas, kādu vārdu pārrunāt arī par to, „vai šāda piegalināšana notikuse pēc mūsu valodas likumiem.“

Valodas likumi nestāv ārpus viņas. Valodai nevar likumus dot kā kādai sabiedrībai, valstei. Kas valodas likumus grib mācīties pazīt, tam tie jāuzmeklē pašā valodā, to līdz dibenu dibeniem iztīrējot. Par sentēvu valodas garu un likumu dod mums tautas dziesmas skaidru liecību. Ja nu mēs tos vārdus „egliens“, „priediens“ atronam dzīvē un arī tautas dziesmās, tad mācāmies pazīt to latvju valodas likumu, ka galotne „iens (iene)“ tiek piedēta pietiem vārdiem „egle“, „priede“, ja grib to vietu jeb apgabalu iezīmēt, kur daudz „egles“, „priedes“ kopā aug. — Valodas likumu iztīrātāji mēdz savus atradumus un ievērojumus sevišķās grāmatās sarakstīt; lai citiem būtu jo vieglāka iepazīšanās ar kādas valodas likumiem. Tā ar laiku izcēlušās valodas likumu grāmatas jeb gramatikas. Par mūsu valodu ir jau arī ļoti jaukas gramatikas sarakstītas. Viņās arī tas likums uzzīmēts, pēc kuŗa tie vārdi „egliens“, „priediens“ izcēlušies.

Tā tad nu būtu pierādījis: 1) ka tie vārdi „egliens“, „priediens“, „bieziens“ u. t. pr. tiek gan tautā daudzīnāti, kaut viņi dažās vietās nav īsti pazīstami, un 2) ka šē tā galotne „iens“ gluži pēc mūsu valodas likuma piedēta. — Bet ja nu pa daļai tos minētos vārdus, pa daļai tos vārdus „eglājs“,

„priedulājs“ tautā daudzina, tad varam gan jautāt, vai šie vārdiņi gluži vienādā ziņā daudzina jeb vai katram savējāds iezīmējums.

Par šo jautājumu pārrunāsim citā reizē. Še gribu tik kādus no tiem vārdiņiem, kuŗus no ļaužu mutes noklausījies, vēl piezīmēt. Še piederošus vārdiņus varētum trejās rindās nošķirt.

Pirmkārt, tādi vārdi, ar kuŗiem kaut kādu vietu, kādu pusi, kādu apgabalu iezīmējam, turklāt norādot uz to, kur šī vieta, šis apgabals atronas. Šie vārdiņi tiek visvairāk ar galotni „iene“, tikai reti ar „iens“ daudzina, kā augšiens (-ne): es jau plaukta augšienu noslaucījuse; āriene: velc uz ārieni; nama āriene diezgan glīta izskatās, bet iekšiene nav īsti skaista; tāliene (die Ferne, die ferne Gegend): tavu māju var jau no tālienes redzēt; šejiene: šejienes cilvēki diezgan bagāti; turiene: no turienes, uz turieni; kuriene (welche Gegend): uz kurienu tu iesi? Latviski var trejādi jautāt, proti:

kur tu stāvi? tas ir: kuŗā vietā?

kurp tu iesi? tas ir: uz kuŗu pusi, pa kuŗu ceļu?

uz kurienu brālis aizgāja strādāt? tas ir: uz kuŗu apgabalu, viduci?

Otrkārt, tādi vārdi, kas ne tikai kādu vietu (placi, apgabalu) vien iezīmē, bet turklāt pieteic, ka tur kaut kādi nedzīvi daikti daudzumā atronami, kā: smilktiens (arī smiltiene), celmiens, skaidiens, prauliens („kur melna, mīksta zeme, kur stieg iekšā, kur zemes malku griež“), māliens, žagariens, gruvešiens, cērpiens, avočiens u. t. pr.

Treškārt, tādi vārdi, kuŗi apzīmē kādu vietu (placi, apgabalu), kur kādi augi daudzumā atronas, kā: egliens, priediens, ozoliens, liepiens, bērziens, ošiens, alksniens, kārkliens, nātriens, si-liens un citi.

## Priekš nākošās vārdnīcas.

### I

Būtu gan labi, ka pa starpām tos vārduņus sakrātam un laikrakstos uzzīmētum, kuŗi nākamā vārdnīcā lai netrūkst. Daudz vārdu vēl latviešu mutē, kuŗi rakstniekiem rādās gluži nepazīstami, kā: Spaidonis = Noth: nezinu, kā no šāda spaidoņa izsprukt ārā; ich weiss mir nicht aus dieser Noth zu helfen.

Iestindzis jeb iestīdzis = gespannt: es gaidīju iestindzis (iestīdzis) uz kādu paziņojumu. Tādēļ varētu arī teikt: iestingums = Spannung; iestindzēt un iestindziņāt = spannen; iestindzīgs = spannend (šis stāsts ir iestindzīgs, diese Erzählung ist spannend).

Redzuklis jeb redzokle (die Sehe, die Pupille) = acuzīlītes melnums.

Vijīgs, (biegsam, lenksam, anschmiegend, geschmeidig),

šauti, māmiņ, mani mazu

Ar vītola žagariņ',

Lai es augu tik vijīga,

Kā vītola žagariņš.

(Taut. dz.).

Otrkārt, jāievēro jo vairāk tie vārdi, kuŗi itin pazīstami tai latviešu tautas daļai, kas senāk bij jo pilnīgāku dzīvi attīstījuse, nekā tā daļa, kuŗai tapa jau agri verdzības stāvoklis ierādīts. Tos vārduņus:

„veikt, veikls, veiklība, veiklums, veikne“ un

„veicināt, veicīgs, veicība“ —

pazīst visur. Bet „veikals“, kam gluži tas pats celms „veik“), ir tikai leišiem pazīstams. Bet kad nu mēs arī šo to sākam veicināt, kā dažādus amatus, tirgošanu, kuģniecību u. t. pr., tad nu ievajadzējās tā vārda „veikals“. Jo šis vārds nozīmē to, ko vācu vārds „Geschäft“. Ar galotni - als mums vārdu netrūkst, kā: „zīdals“ no zīdīt. „Zīdals“ nozīmē to barību, ar ko māte savus bērnus baro, un „veikals“, vāciski Geschäft, nozīmē to darbu, amatu u. t. pr., ar ko kāds cilvēks savu laicīgo labklājību veicina un pavairo. Tādēļ:

**Veikals** (Geschäft), tas darbs, kas veicināms; tādēļ jāsaka: Man pilsētā veikals izdarāms (ich habe in der Stadt ein Geschäft auszuführen). Es turu (man ir) šodien daudz veikalu. Viņš šē nekādu veikalu netur (viņam šē nav nekāda veikala).

Sava drauga veikalus izdarīt, izvest; vadīt.

**Veikalnieks** (Geschäftsmann), kas kādu paša veikalu izdara, kā: strādnieks, amatnieks, kupčis, tirgotājs. B. ir liels veikalnieks.

**Veikalu vadītājs** (Geschäftsführer), kas kāda otra veikalus vada, valda, pārlūko. **Veikalu aģents** — Geschäftsagent.

**Veikalu vešana** (Geschäftsführung).

**Veikalu davads** (Geschäftsgang, -odnung).

**Veikalu aploks** (Geschäftskreis); tas nekrīt manā veikalu aplokā, das gehört nicht in meinen Geschäftskreis.

**Veikalu ceļojums** (Geschäftsreise) = ceļojums veikalu labad.

**Veikalu diena** (Geschäftstag) = darba diena.

**Veikalīgs** (geschäftig, -voll) = kas daudz veikalu izdara.

**Veikalisks, -a un veikaliski** (geschäftsmässig) = pēc veikalu davada, pēc veikalnieku ieraduma.

Veikalu vēstule (Geschäftsbrief) = vēstule  
veikalu lietās.

Bezveikalīgs (geschäftlos, -frei) = bez  
darba, bezdarbīgs, bezveikalīgs laiks, eine ge-  
schäftslose Zeit.

Bezveikalība (Geschäftslosigkeit) = bezdar-  
bība; tagad šeit valda visur bezveikalība, jetzt  
herrscht hier überall Geschäftslosigkeit.

Pēc šīm priekšzīmēm var mūsu veikalnieki vēl tos  
citus veikalu aplokā vajadzīgos vārdus, kas uz vei-  
kalu vešanu kaut kā zīmējas, atvasināt.

## Par mūsu tēvu valodu.

Savā siltā istabiņā sēdēdami, mēs gan nenorīstam savu galvu dažādi lauzīt; bet mūsu prāts nodarbojas vai nu ar ikdienišķiem rūpestiem, vai arī ar tādām lietām, kas tālu ārpus mūsu dzīvokļa. Par tādām lietām, kas gluži tuvu, mēs visai dziļi nepārdomājam. Tā, piem., mums pilsētniekiem gandrīz viena alga, kas to staltu māju uzcirtis, kuŗā patlaban mītam. Mēs neklaušīnām, par to mežu, kuŗā tie koki auguši, no kuŗiem spāres, sijas, logi, galdi vai tas krēsls, uz kuŗa sēdam, darināti. Mēs nemeklējam pēc tā klintskalna, no kuŗa tie akmeņi atšķēlušies, kas mūsu tagadējās sienas un mājas mūrus stiprina, nele jautājam, kā gan šīs klinšu šķēles līdz mūsu bezklintainām ielejām atnākušas, cik viņas ceļā vēl skaldītas, berzētas, apaļinātas u. t. pr. Mums pietiek, kad istaba gaiša, silta un ne pārlietu dārga.

Bet tā kā mēs par istabas sienām, par galdiem un krēsliem galvas daudz nelauzām, kad tie gatavi un mūsu tuvumā, tāpat mēs piemirstam par daudz citām jo svarīgām lietām dziļāki pārdomāt, ja tās mums tik labi tuvu un tādēļ diezgan pazīstamas šķietas. Tā, piem., cilvēki, ar savu tēvu valodu no mazām dienām iepazīdamies, apron ar viņu tā, ka tā viņiem šķietas diezgan pazīstama, lai par viņu nekā nezinātu sacīt. Tādēļ tad visur pasaulē, kur caur skolām un literatūru gādā par patiesi dziļāku gara izdailēšanu, pasniedz arī dziļas jo dziļas mācības par tēvu valodu. Tikai tur, kur paviršība jeb ļaužu apmānīšana valda, vai cits kāds iemesls ronas, daudz neskubina vai pavisam aizliedz par

tām lietām dziļāki pārdomāt, kas pašā tuvumā, sevišķi par mūsu tēvu valodu.

Nu, par latviešu valodu ir gan ļoti brangas grāmatas sarakstītas jau no pat seniem laikiem, bet tās diemžēl tik dziļāki mācītiem valodu pratējiem saprotamas. To zinādams, mūsu slavenais valodas izpētītājs Bīlenšteins, jau priekš vairāk gadiem sagādājis mazu grāmatu par mūsu valodu, lai tā derētu ir mazāk mācītiem lasītājiem, tā kā tagadējās audzes pienākums ir: ne vien svešu tautu valodas dziļi jo dziļi iemācīties, bet arī ar savu tēvu valodu smalki un dziļi iepazīties. — Bet diemžēl arī šo grāmatīņu visi nebūt vēl nepazīst, kam tā būtu ļoti derīga. Vai nu šīs rindiņas spēs lasītāju uzmanību priekš šīs lietas uz kādu brītiņu saistīt, to viņu sarakstītājs gan vēlas, gan cerē, bet nezina. To tik viņš zina, ka raksti par tēvu valodu piepalīdz izpildīt tagadējo laiku dažādas vajadzības.

Mēs latvieši, tāpat kā citu tautu bērni, iemācāmies jau mazās dienās savas bērnu domas pēc bērna prāta savā valodā izsacīt. Bet skolās mēs vēl diemžēl neklūstam vis tā, kā citu tautu bērni, pievesti pie diezgan dziļas tēvu valodas saprašanas. Tādēļ tad arī latvietim ne prātā nenāk jautāt: kāda jel īsti ir šī latviešu valoda pēc sava vecuma un tikuma, pēc savas bagātības un sava spēka. Citam pietiek, kad kāds aplamnieks tam ieteic, mūsu valoda neesot nekam vērtā, cits atkal liecina, ka viņš pats, latvietis būdams, atradis, ka latviešu valodai taču neesot diezgan spēka priekš jo dziļas gara izkopšanas un sirds un prāta izdailēšanas. Bet tas latvietis, kas (vēl) tā par savu tēvu valodu spriež, lai tas arī būtu ilgi jo ilgi augstāku skolu solos sēdējis, nebūt nemanā, cik ļoti viņš sevi pašu apmāna un apkrāpj. Proti, tā lieta ir šī:

1. Bērns būdams neiemācās neviens cilvēks savu tēvu valodu tādā mērā, kādā to vajaga saprast pie-

augušam, pilna prāta cilvēkam. Ja nu kāds latvietis pieaugušos gados tik vien no savas valodas zina, cik viņš, bērns būdams, no tās pratis, tad, zināms, viņš ar šādu valodas prašanu tāļu nekļūs, kad tam vajadzēs pilna prāta cilvēka domas, centienus un darbus skaidriem vārdiem apzīmēt. Bet ja nu valodas nepratējs tādēļ ņemas valodai vainu uzkraut, tad viņš ļoti aļoņas un aplam dara, jo ar bērnu gadu un bērnu prāta valodu pieauguši cilvēki nekur pasaulē neiztieks. Kā tad latvietis vīra gados lai iztieks, tik bērna valodu prazdams? Katram turpretim, gados un prātā pieaugot, jāpiemācās arī daudz kas no valodas. Un tie, kas prātā un gados pieaugdami, no latviešu valodas neatsvešinājas, bet viņā pēc vajadzības stiprinājas, tie prot arī savos vīra gados skaidri un gaiši savas domas pa latviski izteikt, kā to apliecina latviešu dzīvā dzīve pie zemiekiem u. c., kuŗi, tautā uzaugdami, savu valodu pēc vajadzības iemācās.

2. Nemācīts jeb mazmācīts cilvēks pazīst tik vienu daļu no tās valodas, ja še uz cita nekā, kā tik uz vārdu skaitļa vien skatāmies: jo mācīti vīri, kas daudz un dziļi ar valodām nodarbojušies, pēc saviem piedzīvojumiem un ievērojumiem izrēķinājuši, ka prastam strādniekam, kas ar literātūru un politiku nenodarbojas, pietiekot kādi 4 vai 6 simti vārdu savas dzīves vajadzību iztulkošanai.

Bet augsti un dziļi mācītam cilvēkam, kas ar literātūru un politiku, ar zinātnēm un mākslām sīkākāki nodarbojas, tam vajag vairāk tūkstošu, nekā prastam strādniekam simtu. Ja nu kāds latvietis, kas caur tā svešās valodās mācīts un mācīdamies piekļuvis pie pilnīgākiem zinātnības avotiem nekā parastais rokpelnis, tomēr no savas pašas valodas vairāk nekā neprot, kā tik vien, cik no nemācītu ļaužu sarunām un tās priekš viņiem sagādātas literātūras mācījies, tad, zināms, tād s augstāki mācīts latvietis ar savu tēvu va-

lodu neiztikis savās zinātnības vajadzībās. Bet vai viņš var iedrošināties tādēļ, ka viņš savu valodu pēc vajadzības neprot un nepazīst, valodai pašai uztielēt nepilnības un nabadzības vainu? Ar nemācītu ļaužu valodas izprašanas mēru neiztieks nekur pasaulē it neviens augsti un dziļi mācīts cilvēks. Tādēļ to arī latvietis nespēj, kā tas diemžēl redzams pie visiem tiem latviešiem, kuŗi dažādas mācības iekrādamies, nav spējuši jeb nav gribējuši savu tēvu valodu vajadzīgā mērā līdz iemācīties.

Ikkatram turpretim, kas grib pie dziļi un augsti mācītu vīru domām piekļūt, tās saprast un tālāki izlietot, tam dienu no dienas prāta gaismā pieaugot arī daudz kas jāmācās klāt nevien no svešu tautu valodām, bet arī no savas tēvu valodas un jāsargājas vienmēr no tās aplamības, ka latvietim būs to iespēt, ko citi nespēj, proti, ar prasta strādnieka valodas mēru pie zinātnībām iztikēt. Maisi un sieti savā vietā gan derīgi trauki, bet daudz ūdeņa ar tiem nesasmelsi, nedz līdz tai vietai aiznesīsi, kur stādi vai puķes jāaplaista. Tādēļ katram, kas uzņem ceļu uz zinātnības avotiem, jāiegādājas iepriekš tie trauki, kuŗos lai spirtu ūdeni varētu sasmelt un ar viņu aprasināt arī pašu tautas garīgo augļu tīrumus.

Ja latviešu skolotāji un rakstnieki gadu no gada jo vairāk iepazīsies ar savu tēvu valodas tikumu un spēku; ja latviešiem netrūks pamācību, kur dziļi jo dziļi ievēdīs jauneklus un jaunavas latviešu valodas saprašanā; ja nākošās audzes, to dziļāki iepazīnušas, atjēgs, ka tagadējā latviešu valoda nav vienas dienas dzemdējums, bet ilgāku gadu simteņu audzinājums; ja skolotāji un rakstnieki skaidri izpratīs, ka līdzšinējā valodas audzināšana, gan pēc dzīves vajadzību mēra, gan pēc valodas iekšķīga gara un sevišķiem valodas likumiem, jau no mūsu sentēviem uzsākta un no mums pēc tagadējo laiku vajadzībām izdailējama: tad mūsu audzinātāji un

rakstnieki, zinādami, ka gatava kultūras valoda nav nevienai tautai no debesīm piepēši nokritusi, vairs nesūdzēsies tik daudz par mūsu tēvu valodas nabadzību un bezspēcību, nedz tēvi kaunēsies ar bērniem savā valodā runāt, bet ikkatrs piepildīs pēc tagadējo laiku vajadzībām un pēc savas mācības stāvokļa to pienākumu, ko liktens tam piešķīris.

Pēc šādiem ievēšanas vārdiem lai ķeramies pie sava priekšmeta. Par savu valodu dziļāki pārdomādami, nākam pie dažādiem jautājumiem, kā: cik veda šī valoda? No kurām laikiem sāka mūsu valodā grāmatas sarakstīt, jo grāmatas tak vēlāki cēlušās, nekā valoda pate, un kādas tās visvairākās grāmatas? Vai latviešu valoda no iesākuma tāpat skanēja, kā tagad, jeb ja viņa kaut kā pārvērtusies, kāda tad šī pārvēršanās? Vai citas tautas arī šo valodu runājušas jeb vai vēl to runā? Vai mūsu valoda ir tik kāds citu valodu samaisījums, jeb vai tā sevišķa valoda starp citām? Vai ir citas valodas, kuŗas mūsējai radnieces? Uz katru no šiem jautājumiem mēģināsim atbildi dot?

Šoreiz pārrunāsim par latviešu valodas vārdiņiem.

Vārdi ir valodas panti jeb locekļi. Runājot vārdu skanašas izceļas no mūsu lūpām un aiztek pa gaisa viļņiem itin žigli līdz klausītāja ausīm, viņa dvēselē dažādus atgādienus saceldamas, viņa sirdi gan liksmi, gan skumīgi iekustinādamas. To pašu sajūtam arī pie rakstītiem vārdiem. Jeb vai neaizgrābj gan liksmība, gan skumjas, gan labpatikšana, gan īgnums dažu rakstu lasot? Bet kad nu vārda ārējs izskats nav nedz priecīgs, nedz bēdīgs, jo nedzīvie melnie burtoņi nedz smejas, nedz raud, tad aiz vārdu ārējās čaulas vajag būt noslēptam iekšīgam kodolam. Tādēļ var gan sacīt, ka vārdi salīdzinājami ar augļiem, kam aiz nedzīvās čaumalas iekšā dzīvs kodols jeb grauds. Tādēļ tad arī varam divējādā ziņā par valodas vārdiem runāt:

vai nu par vārdu redzamo tēlu (ja uzrakstīts) un par dzirdamām skaņām (ja izrunāts), vai arī par kodolu, kāds kuņā vārdā atronas. Tikai tas, kas mācījies vārda kodolu izšķilt, sajūt valodas spēku un bauda viņas gardumus.

Izskaidrošanas dēļ sacīsim tā: Kad lasītājs ierauga to sanskrita vārdu nāri, tad viņš to tūlīt pēc burtiem izsauks, jo pēc viņa ārīgā tēla šis vārdiņš gluži viegli saprotams, bet uz ko viņš zīmējas, to katrs lasītājs nezinās; bet ja saku, ka „nāre“ to zīmē, ko latvisks vārds „sieva“, tad šaujas lasītājiem prātā precēta meitīša iegādiens, varbūt no vizzemākajām ļaužu kārtām. Bet vai tādēļ jau katrs lasītājs pazīst nāres īsto kodolu? Jeb vai patiesi katrs lasītājs zina, ka tai mazajā vārdiņā „sieva“ jauks sentēvu spriedums jeb dzīves bauslis uzglabāts? Proti, „sieva“ ir svēts meitietis, t. i. neaizkaņams, cienā godā turams meitietis; jo „sieva“ cēlies no tā vārda „svēts“ (leit. švents, šventa) tādā pašā ziņā kā vēl šodien saka: svēta diena, svēts putns u. t. t. Redz nu, cik skaists un dziļš šis vārdiņš kļūst, kad zinām, ko mūsu sentēvi ar viņu īsti gribēja nozīmēt, t. i., kad mācāmies viņa īsto kodolu pilnīgi pazīt. Vai tādēļ nebūtu vērts pārdomāt, kāds īstais kodols jebkuņā tēvu valodas vārdiņā? Ja latviešu valodas vārdiņus smalkāki izdibinājam, tad atronam, ka tie patiesi dvēselīgu kodolu čaulas, ka viņos, tā sakot, vēl šodien sentēvu sirds pukst un viņu iekšienes prāts arvien parādās.

Skolā runā par darīšanas vārdiem jeb verbiem, kā: rakstīt, art, braukt, dziedāt u. t. pr., jo katrs no viņiem zīmējas uz kaut kādu darīšanu jeb darbu; runā par savādības vārdiem jeb adjektīviem, kā: liels un mazs, resns un tievs, melns un balts u. t. pr., jo katrs no viņiem apzīmē kaut kāda priekšmeta savādību; runā par priekšmetu vārdiem jeb substantīviem, kā: galds, spalva, koks, akmens u. t. pr.,

jo katrs no šiem apzīmē kādu priekšmetu jeb lietu. Tādās šķirās sastata arī tos citus vārduņus. Skolēniem tad vēl jāmacās, kā katras šķiras vārduņi, kad viņus teikumos saliek, pēc valodas likumiem dzīvā runā un rakstos izlokāmi; jāmacās atzīt, kāds svars, kāda vieta pieder jebkuŗam vārduņam pantainā teikumā, jauki izliktā runā.

Par šādām katrā labā skolā dotām mācībām nerunāsim. Še turpretim pārsprīdīsim par to: 1) kādi vārdi vispirms cēlušies, 2) kādēļ un pēc kādiem likumiem no šiem pirmatņu vārdiem daudz un dažādi vārduņi atvasināti, 3) kādēļ un pēc kādiem likumiem vēl šo baltu dien' tagadējie rakstnieki, valodas izdailētāji dažus jaunus vārdus no senākiem pašu valodas vārdiem atvasina un ar pilnu pilsoņu tiesību savā valodā uzņem, un 4) pie kam var pazīt vārdus, kas sirmā senatnē no pašu valodas vārdiem atvasināti, un tādus, kas nupat izceļas no mūsu valodas.

Uz šādu nolūku skatoties, mums latviešu valodas vārdi še citādās šķirās jāiedala, nekā skolēni mēdz darīt. Mums jāizšķir:

1) dzimti vārdi, proti tādi vārdi, kuŗi sirmā senatnē cēlušies un par tagadējās valodas īsto pamatu uzskatāmi;

2) vārdi, kuŗi jau senos laikos no šiem pirmniekiem izauguši, kā koka stumbram jauki jauni zari pieaug (senie atvasinājumi);

3) vārdi, kuŗi jaunākos laikos no senākiem vārdiem atvasināti (jaunatvasinājumi);

4) vārdi, kuŗi jau senāk no citām valodām mūsējā pieņemti un

5) vārdi, kuŗi jaunākos laikos no kādas svešas valodas pāriet mūsējā.

Nespējam un negribam še pievest un apskatīt visus tos vārdus, kuŗi šajās piecās nodaļās iekrīt; šoreiz pietiks tik ar to, ka no pirmajām divām šķirām kādus vārduņus aplūkosim, nevien pēc viņu

ārējā veida, bet arī pēc viņu serdes jeb kodola. Šī iedalīšana ir vajadzīga, lai lasītājs pats censtos atzīt, pie kurās šķiras jebkurš mūsu valodas vārds pieskaitāms. Jo laikrakstos un dažās grāmatās tādus vārdus lasīdams, kā: „diližanse“, „ķecers“, „bānūzis“, „konsuls“ u. t. pr., ir mazmācīts lasītājs noģidīs, ka šie vārdi nupat mūsu dienās izceļas, un kas daudz maz citas valodas prot, nomanīs turklāt, ka šie nav vis mūsu valodas īstie bērni, bet pieņemtie audzēkņi. Tā tad tagad izceļošos vārdus, „svešus vārdus“, var gluži viegli pazīt un no citiem atšķirt.

Bet ka „avīzes“ (avis), „pātari“ (pater noster), „skolmeistars“ (Schulmeister), „liķis“ (Leiche), „Juris“ (Georg), „stutēt“ u. t. pr. ir tādi paši sveši vārdi, kuri tik senāki mūsu valodā ieņemti un tādēļ jau pazīstami, to nezīnās vis ikkatrs mazmācīts lasītājs. Kas šos grib atzīt par piederošiem pie ceturtās šķiras, tam vajaga būt daudz maz valodu pazinējam.

Tāpat viegli, kā jaunākos „svešus vārdus“, var arī dažus jaunākos laikos no pašu saknēm atvasinātus vārdus pazīt. Tādus vārdus, kā „Baltija“ „skābeklis“, „vēsture“, „viela“, „zinātne“ u. t. pr. uzmanīgs lasītājs tūlī piešķirs pie trešās šķiras, jo viņam šie vārdi gluži „jauni“. Bet tas ļoti aļoļas, kas katru vārdu, ko līdz šim nebij dzirdējis nedz lasījis, jau tādēļ uzskata par jaunu. Tādēļ pat sirmi ļaudis, lai gan rakstnieki būdami, ļoti aļoļas, domādami, ka „luga“, „vāpe“, „krāsa“, „šķilvis“, „kautrētis“ (sich genieren), „dīva“, „veids“ u. t. t., esot mūsu dienās iztaisīti jauni vārdi. Pie šādu vārdu apspriešanas vajag drusku dziļāki pārdomāt un mūsu valodu pazīt, tad viegli noskārtīs, ka arī šie pieder pie otrās šķiras vārdiem, pie seniem atvasinājumiem. No viņiem nav neviens no debesīm nokritis, jo mūsu sentēvu laikos nebrēca tik daudz, kā tagad par pašu valodas nespēcību;

bet sentēvi paši, spēkā būdami, piekopa spēcīgi savas dzīves vajadzības, izaudzināja savu valodas plašumu un stiprumu.

Tā tad nu būtum pie pirmās šķiras vārdiem, pie pašiem dzimtsvārdiem jeb pirmniekiem nokļuvuši. Kā tad šie izskatās? kā viņi skan? kā izceļas? Šādi jautājumi izceļas neviļot mūsu prātā. Bet kad gribam mācīties šos vārduņus tuvāk pazīt, tad mums dziļam dziļi jārok un spīrgtā jaukumā jāizmēģina savi miesīgie un garīgie spēki. Uz gara spārnēm mums tādēļ vajag aizludināties līdz tai sirmai senatnei, kur mūsu sentēvi, ar dabas spēkiem cīnīdamies, viņas jaukumus un briesmas iegaumēdami, apbrīnodami un sajuzdami, ņēmās gan tišus, gan netišus savu balsi cilāt, lai dvēseles nojautām izceltos no lūpu skaņām dabīga un garīga atbalss. Bet šos laikus nav ne kāda klātbijuša liecinieka roka aprakstījusi, tie notecēja priekš vēstures iesākšanās. Tādēļ mūsu garam jāšaujas pār vēstures robežām pāri. Aiz viņām atrodas mūsu valodas pirmās dīgļu vagas, jo tur ņēmās mūsu sentēvi savu mēli izlocīt pēc savas dvēseles nojautām, proti, tur jau iesākās tas darbs: lūpu skaņas sabiedrot, savienot un sapīt par cilvēka gara ziediem, par gudri un skaidri skanošiem vārdiem. Bet kas lai atver mums kādus vārtus, pa kuŗiem varētum nokļūt pie tiem laikmetiem priekš vēstures sākšanās? Kas lai apgaismo mums tos ceļus un tekas, kas lai iztulko tos darbus un centienus, kuŗi pat vēsturniekiem aizklāti ar mūžīgas nakts tumšumu? Redzi, arī šo tumšo aizkaru spēj drošo kareivju garīgs zobens pāršķelt. (Šie pieminamie kareivji uz valodu iztīrīšanas lauka ir tie slavenie vīri: Pots, Bops, Šleichers, Steintāls, Bilenšteins un citi). Caur viņu pūļņiem atveras valodu pirmoksnes lauks, atveras diezgan gaiši aplūkojams tiem skatītājiem, kuŗi skatīdamies spēj ko saredzēt un redzamo māc nosvērt, saprast.

To gan katrs zina, ka valodas pirmoksne nav smelta no grāmatām, jo pirms valodas nebij, nevārēja grāmatas nedz sarakstīt, nedz drukāt. Arī viegli saprotams, ka valodai izceļoties, vārdiņi netika iztaisīti nedz pēc kādas gramatikas likumiem, jo tās vēl nebij, nedz pēc kādas īpašas norunas, jo bez valodas tak nevar nekā norunāt.

Bet valodu nepratējiem un gara darbošanās nepazinējiem nākas diezgan grūti atgīst, kā dažādās lūpu skaņas, lai gan netīšus un nevilus, tomēr nevis it ne ja u š i par vārdiņiem sabiedrojušās un savienojušās. Tādēļ atgādinu, ka cilvēkiem tagadējo tā nosaukto jušanas prātu jau pirmā senatnē netrūka; tie spēja redzēt, dzirdēt, taustīt, ost, baudīt un ar miesu vispārim sajūst. Ar saviem jušanas rīkiem jeb jūteklīm strādādama, dvēsele sāka radījumu dažādības iegaumēt un daudz vērā paturēt. Tā pildījās cilvēku prāts dienu no dienas ar gaišākiem ievērojumiem jeb iegaumējumiem. Šie iegaumējumi nebija cits nekas, kā dveselīgas zīmītes jeb bildītes, kuŗas cilvēks atmiņā patur un spēj vēlāki atgādināties. Izskaidrošanas dēļ lai ņemam kādu sevišķu atgādienu. Kad mēs vasaru kādā brīvā stundiņā savā nodabā pa lauku staigādami aplūkojam to puķīti, ko sauc par „bezdelīgasactiņu“, tad mūsu dvēselē caur jūteklju izlīdzēšanu rodas dvēselīgas zīmītes jeb bildītes par šās puķītes tēlu, krāsu un citām savādībām. Šīs bildītes neizdziest, bet paliek iegaumētas mūsu dvēselē, tā ka tas, kam vērīga galva un veikla roka, kas mācījies ar krāsām izveicīgi zīmēt, pat ziemas laikā, kad puķes sen novītušas, savā istabā sēdēdams pratīs uz balta tukša papīra uzzīmēt it skaisti ziedošas bezdelīgasactiņas. Kādēļ? Tādēļ, ka viņa dvēselē spēj izcelties šīs puķītes atgādiens vēl ilgi pēc viņas aplūkošanas. Tāpat atgādinu, ka dabas vara un briesmas, dabas jaukumi un brīnumi cilvēka dvēselē jau sirmā senatnē sacēla gan prieku un kārumu, gan

izbailes un iztrūcību. Bet kad tie vēl neprata ar krāsām uzzīmēt savus atgādienus, tad tie mēģināja ar balsu skaņām apzīmēt un izteikt to, ko viņu dvēsele matīja kaut kādu lietu aplūkojot, kā tas vēl šo baltu dien notiek arī pie bērniem, iekām tie māk runāt. Ja nu šādas nojautas cilvēka dvēseli strauji aizgrābj, tad viņš savai apspiestai sirdij par atvieglināšanu iekliedzas, iebļaujas.

Tā tad saprotams, ka vispirms daži vārdiņi izcēlušies to nojautu labad, kuŗas izrunātāja (uzk dziedēja) dvēseli stipri aizgrāba un iekustināja. Un tādēļ mēs tos īstos klaigu- jeb nojautu vārdus še uzīmējam pirmā dzimts vārdu rindā, kā:

*ah, ak, ai, vai, ūja, vē!*

Šādi izsaucieni jeb uzk dziedzieni šāvās otrreiz tāpat mēlē, kad tādas pat nojautas cilvēka dvēseli aizgrāba. Tādu pat skaņu sabiedrojumu pie tāda paša atgādiena atkārtojot, pirmie netīšie izsaucieni kļuva par ierastiem, par paliekamiem vārdiņiem. Jo kad cilvēka mēle nebūtu spējusi to jau vienreiz izlocīto skaņu pītņi vajadzīgā vietā atkal atkārtot, tad vēl šo baltu dien nebūtu nevienas sevišķas valodas pasaulē: tad mēs katru nojautu, katru lietu un būšanu apzīmētu ikkatru reiz *s a v ā d i*.

Šie klaigu vārdi ir atlikumi, drupas no pat pirmajiem valodas laikiem. Viņi nav nebūt pārvērtuši savu seju, kā tas gan ar citiem vārdiem noticis. Šādiem k dziedzieniem arī nevajaga nekāda gramatiska apģērba; tie jau bez tā diezgan skaidri saprotami, jo viņos atspīd katram lasītājam viegli nojauzama tā acumirklīgā *n o j a u t a*, kuŗa izsaucēja dvēseli pārvar, kad viņš šos vārdiņus izsauc. Kāds priekšmets še to nojautu sacel, tas priekš šiem izsaucieniem viena galga.

Bet ka arī no tādiem klaigu vārdiem ar laiku var īsteni vārdi ar pilnīgu gramatisku seju izvirzīties, to apliecina mums vārdiņi „*vai-dēt*“, „*vai-dē-*

šana", „vai-di“, „vai-dinieks“, „vai-jāt“, „vai-jātājs“, „vai-manāt“, „vai-manas“ u. t. pr.

Otra dzimts vārdu šķirā mūsu valodā ir šī, ar kuŗu runātājs nevis savu iekšķīgu nojautu vien, bet arī to ārīgo priekšmetu ņemas iezīmēt, kas nojautu sacel. Saprotama lieta, ka vispirmāk cilvēka balss pacēlās tīri netīšus, it nejauši, lai tik varētu savu no ārīgiem priekšmetiem pārvarētu dvēseli ar balss izlocīšanu, tā sakot, atvieglināt. Kā nu izcēlās šie vārdiņi? Kas pēc dziļākas valodas izprašanas nekāro, tas atbildēs: vārdi ir vārdi, mēs zinām, ko te nozīmē; ko tur nu vēl meklēt, kā viņi cēlušies? Tēvs, māte runāja, bērni ieklausījušies un tā viņi uz mums atnākuši.

Tiesa gan. Tā notiek mūsu dienās, bet toreiz, kad valoda cēlās, tad nebij tādu valodas mācītāju: tēviem bij pašiem valoda jāgādā priekš sevīm, savīm pēcnākamiem. Bet kad nu jautājam, kādēļ mūsu sentēvi priekš kādas lietas iezīmēšanas, īpaši šādas skaņas un ne citādas ņēmuši; kādēļ viņi, piem., to pelēko dziedātāju un mazputniņu nosauca par cīruli un nevis par cilvēku jeb citādi: tos nojēdzam, ka ieņemtās skaņas priekš kādas būtības vai lietas nozīmēšanas tika ar kaut to nolemtas un runātāja mēlei tā kā uzspiestas. Bet kas tad nu nolēma jeb uzspieda priekš kāda vārda šādas un ne citādas skaņas? Vai tie dažādie vārdiņi nebūs tiešām nejauši un netīši mūsu valodā tādi saradušies? Nu redzi, še bij trijādi skaņu nolēmēji, proti: 1) tās iezīmējamās lietas daba jeb viņas vispārīgā īpašība, 2) tā īpašā nojauta, kuŗu kāda lieta ar savu īpašību cilvēka izmanīgai dvēselei sacēla, un 3) cilvēka balss rīki (elpa, mēle, lūpas, zobi). Jau sen esam pieminējuši, ka mūsu sentēvi bija krietni dabas un viņas dažādu priekšmetu aplūkotāji. Tā tad viņi, gribēdami kādu ārīgu priekšmetu ar vārdu apzīmēt, neapzīmēja cita nekā, kā tikai šā priekšmeta vispārīgu, lēti ievērojamu savādību, kuŗas ma-

tīšana pārvaldīja viņu dvēseli un locīja viņu mēli, kad tie patlaban ņēmās kādu ievērojumu apzīmēt ar vārdiem. Izskaidrosim to pie viena ievērojuma. Kādā dziļumā iztek dzestra ūdens straumīte. Kad viņu tuvāk aplūkojam, tad redzam, ka šie ūdens apaļiem mutuļiem šaujas pa mazu caurumu ārā, bez mitēšanās augšup un zemjup viļņodams. Aplūkotājs pie tam dzird šo jautri lēcošo vilnīšu balsi, kā tie tērzēdami savu aplūkotāju uzbildina: bur, burrr... un te viņam nevilot uz mēles šaujas tie vārdi „burbulis“, „burbuļot“, „burbuļošana“ u. c. Kas visu šo avota viļņošānu gribētu ar krāsu uz papīra uzzīmēt, tam vajadzētu būt labam meistarām. Bet vēl jo izmanīgs bijis tā meistara gars, kuŗš visa šā avota viļņošānu un tērzēšanu, viņa jautru kāpšanu un krišanu ar vienu pašu vārdu pratis jauki un pieklājīgi apzīmēt, proti ar to vārdu burbuļot (burbulēt). Un cik jauka tā bilde tai teikumā: „Dzestri viļņi jauki tērzē, lēni burbuļodami.“ Neatradīsi lēti tādu bildi, kas ar savām krāsām tik daudz atgādinātu, kā šā teikuma vārdi ar savām skaņām. Tā vārdu „burbuļot“ skaņas salīdzinādami ar bilžu krāsām jautri lasītāji atskārst, ka burbuļojošas straumes īpašība ir kongruenta (saatbildoša, sedzoša) tai nojautai, kāda cilvēka dvēselei ronās, viņu aplūkojot, un ka tās skaņas šai vārdu ir tas vispiemērīgākais šīs nojautas iespaids. Bet kas tad nu izspieda mūsu sentēvu mēlei šo vārdu? Aplūkotāja dvēselīgā jautrība un viņa mēles veiklība un locība.

Šādu trejādu skaņu nolemšanu atronam arī pie citiem vārdu, kuŗus mūsu sentēvi valodas celšanās laikos daudzina. Un ja mēs nepiemirstam, ka dzirdamas un aptaustāmas ķermeņu savādības vieglāki iegaumējamas, nekā visas citas, tad nopratīsim, kādēļ pie dažiem vārdiem dzirdē, pie dažiem atkal redzē un vēl pie citiem taustībai virsroka piekritusi. Tādu vārdu, kuŗi sevišķi dzirdes no-

jautas ar savām skaņām apzīmē, ļoti daudz mūsu valodā, kā: krakš, krikš, kraukš, žļāgs, plakš, plaukš, brikš, brākš u. t. pr. Šie vārdiņi sakrīt pēc sava bezgramatiska seja kopā ar augšā minētiem klaigu vārdiem; bet pēc sava nozīmējuma viņi sver daudz vairāk, jo viņi neapzīmē tikai vien dvēselīgas vispārīgas jūsmas, bet arī to ķermeņu skanošo savādību, kuŗas runātājs kaut kur bij iegaumējis. No viņiem arī izcēlušies vēlāki pilnīgi vārdi, kā: krikšķēt, kraukšēt u. t. pr.

Pie dzirdes nojautas apzīmētājiem pieder tālāki:

šņākt.	skanēt,	ņaudēt,
krākt,	šķindēt	ņurdēt,
čaukstēt,	zvanīt,	kurkstēt,
čākstēt,	klauvēt,	kungstēt,
čūkstēt,	stenēt,	u. t. pr.

Bīlenšteins liecina: „kungstēt“, trägt in sich die ganze reiche Anschauung eines in Schwäche und Krankheit elend Daliegenden (t. i. kungstēt satver sevī visu to bagātu ievērojumu, ko dvēsele dabū pie tāda, kas vārgdams guļ vājumā un slimībā). Tāpat dzirdes nojautas nolēmušas sevišķas skaņas priekš šiem vārdiem:

kurkulis,	cīrulis,	springulis,
varde, (naģe),	kaija,	bunga,
žvārgulis,	irbe,	taure,
čakstēns,	žagata,	kokle, (senāk kankle)
zvīrbulis,	dūdiņa,	u. t. pr.

Kad šādus treju valodu vārdus lasi, kā:

latviski: bunga, bunga, bunga,  
 vāciski: Trommel, Trommel, Trommel,  
 krieviski: barabān, barabān, barabān,

tad redzams, ka nevis nejauši katrā valodā sevišķas vārdu skaņas ieņemtas priekš šā mūzikas rīka nosaukšanas, bet ka tās sabiedrojušās pēc iegaumētām skaņām.

Pie tādiem vārdiņiem, kuŗi aptaustāmas īpašības ar savām skaņām daudz maz atlīdzina, saprotams, nācās jo grūti it netišus — tās pieklājīgās skaņu pītnes atrast. Un tomēr, kas gan liegs ka tie vār-diņi:

gludens — skarbs,	grūts — viegls,
glums — zvirzds,	mīksts — tvirts,
sauss — slapjš,	maigi — strauji,
spīlēt — skaldīt,	glezni (zart) — jestri (rauh),

kā arī: drebēt, kratīt, līgot, spert, bērt u. t. pr., es saku: kas gan liegs, ka šie vārdiņi neesot pēc skaņu sabiedrojuma tikpat derīgi aptaustāmu priekšmetu apzīmētāji, kā tie augšā pieminētie dzir-des nojautu atlīdzinātāji? Jeb vai tos vārdiņus „gludens un skarbs, gleznis un jestrs“ u. t. pr. dzir-dot, mūsu dvēselē nekļūst tādas pat nojautas modi-nātas, kādas saceļas, kad mēs kādu gludenumu vai skarbumu, gleznumu vai jestrumu saviem pirkstiem aptaustām?

Bet neizmanīgs lasītājs, sevišķi tas, kas nekad nav ar valodu izprašanu dziļāki nodarbojies, varētu gan iemest pretim, ka minētās nojautas pie šiem vārdiņiem tik tādēļ saceļoties, ka mēs jau no ma-zām dienām ar viņiem apraduši un tādēļ viņus dzir-dot viegli iegādājamies, ko viņi nozīmē. Taisnība gan, bet tik pa daļai, jo še mums jāatgādinājas, ka tautai bijuši laiki, kur šo vārdiņu vēl pavisam trūka, kur viņiem vajadzēja izcelties un valodā ieviesties. Un toreiz mīkstās un skarbās skaņas sabiedroju-šās sevišķos vārdiņos pēc iegaumētā un samanītā ķermeņa mīkstuma un skarbuma. — Kas grib pār-liecināties, ka „gludens“ patiesi jau pēc sava skaņu mīkstuma citu ko apzīmē, nekā „skabrs jeb skarbs“, tas lai liek latviešu valodas nepratējam uzmanīt jeb izmanīt, kuŗš no abiem vārdiņiem zīmējas us līdzeno ledu, kuŗš turpretim uz spuraino asari. Tādā pat ziņā nosveŗami tie skaņu sabiedrojumi:

snaust, irt, gāzt, bērt, kratīt, drebēt, velt, vilināt, ritēt, ritināt u. d. c.

Te nu vēl būtu vārduņi pieminami, kas liecina, ka arī acu matījumi jeb redzes nojautas līdzējušas, vārdu skaņas priekš dažiem vārduņiem nolemt. Kad salīdzinām tos vārduņus: spīdēt, mirdzēt, zvērot, vizēt, kaitēt, zibēt, zibsnīt, tad atronam, ka spīdēt celmā gaŗāki velkams, nekā zibēt, zibsnīt. Kādēļ? Tādēļ, ka priekš vienlīdzīgas pastāvīgas liesmas der gaŗāki velkams vārds (piem., svece spīd, nevis spīd); priekš strauji parādošās un ātri pazūdošās liesmiņas turpretim īsāks vārduņš bij jo derīgāks (tādēļ: zibens zib un nevis: zīb). Un cik jauki nozīmē tas vārduņš „mirdzēt“ ar savu trīcošo „r“ tādu liesmiņu, kas trīcēdama jeb laistīdamās deg; tādēļ tad arī sentēvi sacīja par zvaigznēm, ka tās mirdzēt mirdz. Tādā pat ziņā nosveŗami tie vārduņi: bāls, raibs, blāzma, dzirkstele u. t. pr. Visus šādus vārduņus, kādus še pieminējuši, vajag pilnīgā vārdnīcā pēc kārtas uzzīmēt un iztulkot. Še lai pietiek ar šiem paraugiem, no kuŗiem jautrs lasītājs atgīdīs, ka katrs no šiem vārduņiem patiesi salīdzinājams ar krāsotu bildīti, kā to Lācarus darījis. Tā kā bilde nav cits nekas, kā tikai virs kāda krāsota blāksnuma (līdzenuma) iezīmētas apmalas no kāda priekšmeta, kuŗas aplūkotājs tomēr ieskata kā pašu lietu jeb personu: tāpat mums še minētie vārduņi pasniedz īstas būšanas atskaņu un atbalsi. Vārds nav lieta pate, bet nav arī putna meldija, bet zīme, tulkojums un tādēļ arī liecinieks, ka mūsu sentēvi sajūtamas un iegaumējamās lietas un būšanas nosvēŗuši, sapratuši un citu no citas izšķīruši.

Latviešu valodā šo minēto vārdu rinda ļoti bagāta un kupla, kuplāka nekā pie daudz citām valodām. Viņu bagātība parāda, kā Bilenšteins liecina, ka latviešu jautrais gars spējis arī tur vēl savus iegaumējumus smalki izšķirt un starpību sajust un

ar pieklājīgu skaņu pītni apzīmēt, kur citiem nebij nekā ko manīt un zīmēt. Cik dziļi un smalki daži no viņiem! Cits viens pats ir dziļāks, nekā dažs raksts un rīmējums mūsu dienās. Arī manim diemžēl, kā dažā citā ziņā, tā arī šai valodas lietā, jā-saka: man gan ir tēva kumeliņš, bet nav vairs tēva padomiņa, t. i. es dzimts vārdus simtiem aplūko-dams tikai retu kādu protu iztulkot. Tie citi visi man pašam vēl nesaprotami. Cien. Bīlenšteins lai-kam sarakstīs vārdnīcu ar latvisku dzimts vārdu iztulkošanu. Bet lai jūs no manas nespēcības ne-klūtu līdz vāji un gurdeni, tad es jums šodien vēl reiz atgādinu, ka ir gan vērts drusku par mūsu va-lodu pārdomāt. Lai tad šā mūsu priekšmeta aug-stums, brangums un svētums būtu jums par dzenuli un mudinātāju, uzmanīgu, strādīgu un sekmīgu da-lību ņemt pie šā mūsu darba.

Mēs nu esam redzējuši, ka šās divējādās vārdu rindas cēlušās visvairāk par atbalsi tām no ja u-tā m, kuŗas cilvēka sirdi iekustināja, un par tādu savādību apzīmētājiem, kuŗas arī jaunekļiem viegli iegaumējamas.

Iegaumējumiem un nojautām dvēselē bagātīgi sakrājoties, vairojas arī valodā vārdu skaitlis. Un kad cilvēka dvēsele iemācījās acumirkļīgas jū-smas pārvaldīt, tad sākās dzestra prāta darboša-nās: cilvēka gars nepalika tikai tai vietā stāvam, kur viņa miesas kādā acumirkļī atradās, viņš mā-cījās pacelties pār klātesošām lietām, senāko ar ta-gadējo prātā salīdzinādams, tuvējo ar tālējo garā savienodams. Acumirkļīgo jūsmu vietā izcēlās daž-dažādu iegaumējumu salīdzināšana, izšķiršana un apspriešana. Tā tad daudz atgādieniem kārtīgi sabiedrojoties, izauga pamazām skaidri sajēgumi un prātīgi spriedieni. Un tikmēr, kā cilvēka atzī-šanas un sajēgšanas spēks pieauga, tikmēr ir viņa valoda augtin auga.

Bet tagad jauni vārdi citādi izceļas, nekā pašos

pirmējos laikos, kur acumirkļa iegaumējums un acumirkļa nojautas visu dvēseli izpildīja. Cilvēka dvēsele no acumirkļīgām jūtām atsvabinādamās, nespēja vairs priekš ikkatra iegaumējuma sevišķu it jaunu apzīmējumu radīt. Un tā arī nebūt vairs nevajadzēja. Jo prātu cilājot runātājs noģida, ka jebkurš darbs stāv kaut kādā saderībā ar darba cēloni jeb izdarītāju, ar darba rīku un sekmi, ar darītāja un darba īpašībām un t. pr. Tādēļ tad nu runātājam prāts nesās neviļot uz to, šādu dabā un dzīvē atģistu kopā saderību kaut kā ar izrunātiem vārdiem iezīmēt. Tādēļ tad nu pie senāk iekrātiem vārdiem turēdamies, izaudzināja jeb atvasināja no viņiem pēc savas vajadzības jaunus vārdus. Tā par priekšzīmi izcēlās no tā vārđina „ar-t“ (grieķ. arao, es aru, lat. arare, slav. arāķ = орачь) ar laiku un pēc vajadzības citi vārdi, kā: „arājs“, „arklis“ (grieķ. arotron, slav. arālo lat. aratrum un t. t.), arums, ārdīt, ārdis un t. pr. No „ritēt“ izcēlās „ritenis, rietēt, ritināt; skriet, skritulis, skriemelis, skraidīt, skridināt u. c.“ Tā tad senāk iekrātiem vārđiem bij nu jābūt par sēkliniekiem, par celmiem, no kuriem izauga daži sīkāki stumbriņi un zariņi, proti, atvasinātie vārđiņi.

Visi šādi sentēvu laikos atvasināti vārdi iztaisa augšā pieminēto otro vārdu šķiru mūsu valodā. Arī no šās vārdu šķiras varam daudz ko mācīties, ja tik daudz maz nopūlējamies viņus jo dziļāki izprast un smalkāki nosvērt. Pirmējā vārdu šķira mūs pārliecināja, cik jautri sentēvu dvēsele strādājusi un cik veikli viņu mēle pratusi skaņu pītnēs dvēseles nojautas uzzīmēt. Otrajā vārdu šķira (atvasinātie vārdi) dod skaidru liecību, ka mūsu sentēvi, arī prāta gados ķļūdami, sev vēl jo brangāku un cienīgāku vaiņagu izpelnījušies, jo šie atvasinātie vārdi izrāda mums, pirmkārt, cik smalka un izmanīga, cik dziļa un prātīga sentēvu gara rosišanās un strādāšana bijusi. Šīs otrējās šķiras vār-

diņus izdibinājot, mācāmieš saprast, ko mūsu sentēvi citu ar citu salīdzinājuši, cik smalki viņi šķīrāmo izšķīruši, un cik taisni un pareizīgi viņi par saviem piedzīvojumiem un ievērojumiem dzīvē un dabā sprieduši; tie mums pastāsta, ko viņi mīlējuši, kam ticējuši, kā cērējuši, un proti: kas caur šo vārdu ārejo apsegu mācījies caurskatīties, tam atveņas sentēvu garīgā un laicīgā dzīvē, tas atskārst sentēvu prātu un dzird viņu balsi no dzestrām kapenēm vēl tik mīlīgi atskanam.

Bet šo vārdu smakāka izprašana nav nebūt tik visai viegla. Še vajag zināt, cik dažādi pirmējo vārdu skaņas (pašskaņi un klaudži) pārmijās un pārvērtās, un kādus piedēklus dažādos laikos mūsu sentēvi pašiem celmiem piemetināja, jaunus vārdus atvasinājot. Turklāt daža celma vārdu pēc gadu tūkstošiem savu īsto pirmējo nozīmējumu pārmijuši ar kādu citu, tā kā pašas tautas liktenis dažādi mijies. Vēl citi celma vārdu mūsu valodā pavisam izzuduši un tikai radniecīgas valodas iztīrējot, atronami. Tomēr mēģināšu kādus sentēvu atvasinājumus parauga dēļ arī šē iztulkot. Ka „vilnis“ atvasināts no „velt“, to gan katrs viegli saprot; jo „vilnis“ ir (ūdens), kas veļas, jeb ko vējš veļ. Šē ir pie celma „vel“-t galotnē pielikts piedēklis „nis“ un pašskanis „e“ pārvērties par „i“. Bet ka „kalns“ sakrīt kopā ar „celt“, to ikkatrs tik lēti vairs neatgied, ja nezina, ka „c“ un „k“ savā starpā mijas, kā to redzam arī, piem., vārdos „brauk-t“, brauc-ējs un t. t. Tā tad „kalns“ un tāpat „kal-va“ (piedēkli: „nis“ jeb „ns“ un „va“) ir pēc sentēvu sprieduma tas (zemes) gabals, kas izceļas jeb kas ir izcelts (t. i. pāri celts par lidzenumu). „Sekmes“ ir tur, kur darbs „so-kas“; bet „sekmes“ ir cēlies no „sekties“, ne vis no „sokties“. Šē celmam „sek“ piemetināta galotne „me“.

Tāpat „zīme“ ir atvasināta no „zīt“ (= pazīt).

„Zīme“ ir tādeļ tas, pie kā ko var pazīt. „Līdeka“ ir zivs, kas lien, ar galotni „ka“ (sc. pag. laik. pirmo locījumu: es līd-u, mēs līd-ām; otro locījumu: tu līd-i, jūs līd-āt un t. t.), tāpat kā no „ass“ izcēlies „asaka“ un „asaris“. (Asaris ir zivs ar asiem spurēm). „Rudens“ nozīmē to gadskārtu, kurā lapu meži un pļavas metas „rudas“. Vārds „laime“ (Laima) cēlies no „lemt“ un nozīmē pēc sentēvu ticības dievieti (Laimu), kas cilvēka likteni (no likt?) nolēma. „Rok-a“ atvasināts no „rak-t“ (sc. leit. rank-ti, rank-a = roka).

Kad mūsu sentēvi kļuva pie skaidrākas samaņas par savu dvēselīgu dabu, tad arī viņi priekš gara darbošanās vajadzīgos vārdus sagādāja, un mēs atronam no šiem tādu pašu bagātību, kā priekš ķermeņu apzīmēšanas. Nevien jušanas prātu dažādā darbošanās nozīmēta ar vārdiem: dzirdēt, redzēt, taustīt, ost, baudīt, just, bet arī katrreizējā gara izturēšanās pret ārpasauli un pret dvēselē sakrātām mantām. Mūsu valodā ļoti smalki izšķirti tie vārdiņi, kas uz garīgu darbošanos zīmējas, kā: skatīt, lūkot, redzēt, zīt, pazīt, zināt; minēt; ģist, ģidāt, gādāt; prast; jēgt, sajēgt; manīt, matīt; skārst, atskārst; jaust, just; omāt, vērot, ievērot, gaumēt, iegaumēt; klausīties, dzirdēt un t. t.; dairīties, dzirīties; sērot, kārot, iekārot, cerēt; gribēt u. t. pr. No šiem vārdu celmiem izcēlās daudz un dažādi citi vārdiņi, kā: no „jaust“ — nojauta, atjauta, jausma; no „just“ — jušana, jūsma, jūta; no „zīt“ — ziņa, apziņa un t. pr.; no „prast“ — prāts, prātība, bezprātība, prātīgs, prātots un t. pr.; no „jēgt“ — jēga, sajēga, atjēga, jēdzīgs, nejēdzīgs un t. pr.; no „minēt“ — piemiņa, atmiņa, miņa un t. pr. Arī šie atronam vārdiņus un nosaucienus, kas liecina, cik gaiši un skaidri sentēvi par dvēseles un gara dzīvi mācējuši spriest.

Kaut nu gan mūsu sentēvi tādu skaņu un klauzū izmanīšanu, tādu piedēkļu piemetināšanu iz-

darīja it nejauši, nevienas valodas likumu grāmatas nepazīdami, — un gods un slava viņiem tāda garīga spēka dēļ! — tad tomēr priekš mums šie iztaisījumi izrāda vislabāki tos likumus mūsu valodā, pie kuriem mums jāturas, kad gribam pēc tagadējās vajadzības kādu vārdu iztaisīt patiesi pēc mūsu valodas gara, pēc mūsu sentēvu skaistās un spēcīgās gara priekšzīmes.

Mums ir skaidra un svēta valoda, kuŗa vēl pēc daudz gadu tūkstošiem savā jaunības vaigā, jaunības spēkā liecību dod par mūsu sentēvu pirmo šūpuli, uzrāda seno latviešu jautru un spēcīgu gara darbošanos; viņai netrūkst ne smalkuma, nedz dziļuma, ne bagātības, nedz veiklības.

Mums ir valoda, kuŗa kā mīlīga ļaudaviņa savu pūru pielocījusi, gaidīt gaida uz to diženo tautas dēlu, kuŗš jo cienīgāks viņas skaistuma un tikuma, lai tas izgrezno viņu jo glītām un brangām krāsu drēbēm; jo viņas goda diena ir tuvu klāt pienākusi.

Bet tad, kad mūsu svētā valoda tērpsies kāzu greznumos, kas tad? — Tad latviešu tauta modīsies un celsies un svinēs līksmas gara izkopšanas svētkus. Līdz šim tā gulējusi un snaudusi pakrēslībā, lai viņu gan radinieki, proti radniecīgas valodas un tautas, nāca modināt. Bet latviešu tauta necēlās, — tai galviņa gauži sāpēja. Bet kad atnāks viņas istā brūte, visskaistākajās drānās izpuškota, tad tā sacīs dziedādama:

„Nu es celšos, nu es iešu, —  
Man galviņa vairs nesāp.“

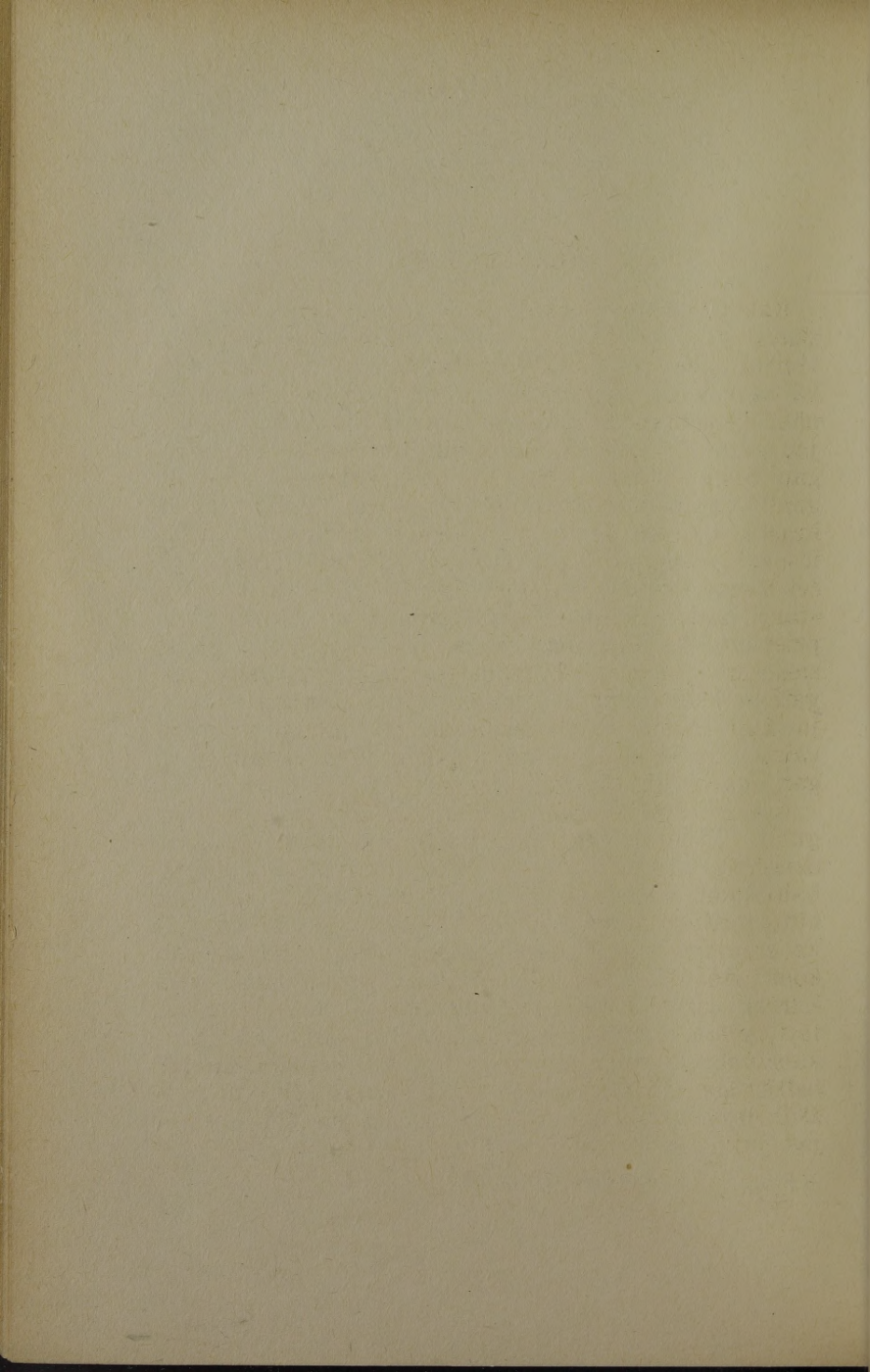
## Vārdiņš par mūsu valodas piekopšanu.

Starp ļaudīm gaismu pavairodami caur laikrakstiem, mēs atzīstam pašu valodas svaru un vajadzību. Bet gadu simteņiem garīgā miegā noslodzītiem, mums nebij vēl līdz šim iespējams pamazām savu valodu izaudzināt un spēcīnāt pēc tagadēju laiku vajadzības mēra. Turklāt nelaimīgie verdzības laiki mums tādu bargu un sīvu mācību devuši, ka no visa bēgtin bēgam, kas vien verdzību atgādina. Dažs labs sargājas latviski runāt, lai viņu svešinieki ierauga par pilnīgu cilvēku; jo pats esmu piedzīvojis tādas dunduru ērmus, ka daži neprātnieki mūsu valodas runātāju uzskata vēl šodien par peļamu un nicinājamu puscilvēku. Vai tāda aplama pārgalvība ceļas aiz cilvēcīgas mīlestības piekopšanas, jeb vai aiz kāda cita tikuma cienīšanas, to lasītājs pats lai izšķir. Paies vēl daudz gadu, iekām sāks patiesi tās niknās vātis sadzīt, kuŗas caur ne-cilvēcīgu būšanu ļoti dziļi iesakņojušās, ļoti stipri ievēcējušās. Skolas še var daudz ko līdzēt, bet tagad mums vēl tie mēģināšanas un pārbaudīšanas laiki jāizcieš, jo uz skolām zīmējas arī tas vārds: „Pārbaudi visu, to kas labs, paturi.“ Gan pa citām tautām, kas jo ilgāku laiku ar skolas darbiem dažādi nopūlējušās, nekā mēs — tīri skaidra un pazīstama lieta, ka svešu valodu mācība vien nav pilnīga gara apgaismošana, un ka bērniem un pieaugušiem gara barību sniedzot vajag pie tās valodas turēties, kuŗu tie saprot, kuŗa tiem visā dzīvē par īsteno rīku pie sava gara spēkā izlietošanas. Bet mēs vēl domājam šā, domājam tā, mēģinājam šo un to, līdz atradīsim, kas priekš mums patiesi labs, derīgs un paturams.

Tad piekopsim savās skolās arī savu valodu, kā tas mums patiesi pieklājas un pienākas. Tagad to vēl nespējam, nevaram, nedrīkstam, jo vēl neesam līdz pašu atzīšanai kļuvuši. Pa tām starpām laikrakstiem, ja ne vairāk, taču vienreiz nedēļā jāmodina ļaudis no snaudulības, jāskubina uz prātīgu cīnīšanos pret tumsību, netaisnību un varmācību, jāaicina un jāspēcina uz augstiem, diženiem darbiem, pie miesas un dvēseles labklājības. Un te nu atkal valoda mūsu rīks, mūsu zobens, ar ko strādāt, ar ko karot pret visu, kas ļauns. Bet pēc tagadēju vajadzību mēra mūsu valoda, kas spēcīga un svēta, tomēr dažādi pavairojama un izkopjama; un mēs paši rakstītāji diemžēl, dažādu vainu dēļ, savu valodu vēl nepazīstam tik pilnīgi un dziļi, kā to vajaga pazīt, ja gribam viņu kā skaudru zobenu pret katru ienaidnieku vīcināt. Še ir tas dibens tām domām, ka mūsu valoda priekš pilnīgas cilvēka prāta apgaismošanas pavisam nederot; še tā vaina, kādēļ mēs savu valodu turam par kailu nabadzīti; še tas dažādu sajukšanu cēlons.

Mums vajaga gan dažu jaunu vārdu iztaisīt un pieņemt; tas tiešām tiesa. Bet vispirms mums vajaga savu tagadējo valodu dziļi jo dziļi pazīt un izprast. Lai nemeklējam tai reizē jaunus vārdus, kur mums jau sirmu pazīstamu diezgan, un ja jaunus iztaisām, lai neklūpam, negrēkojam pret savas valodas likumiem, pret viņas garu. —

V



## Mežs un koki.

Katram zemes vidam, kā zinām, savs īpats izskats, savs vaigs jeb veids. Bet tiem dažādiem vidiem tāds greznums gan caur neko citu nerodas, kā caur augu vaisli, kas vietām skaļāki, vietām lēnāki zemes mātišķu apgādību izsludina. Tiešām, jau gaiss un gaisma, jau kalns un upe nolemj diezgan zemes stūŗa veidu, un spēj katrs savrup neganti aizgrābt cilvēka jūtošo sirdi. Klinti jūŗas krastā, strauju ūdens gāzi lielupē aplūkojot, varens iespaids mūsu sirdī metas; tuksneši un postaŗas sacel mums svētus drebuļus. Bet cik liela tā starpība starp tādas dvēseles sastingŗšanas un starp tiem priekiem, to liksmība, kuŗas izrietē iz augu glītās ziedēšanas, iz atspirdzinājoŗiem zaļumiem, dabas bagātiem skaistumiem. Patiesi, viena apgabala veids jo dziļi mūsu sirdīs iespieŗas, jo pilnīgāki augu vaisle tanī ievirsusies, kaut gan ir viŗa vietām diezgan skarbi un rūpīgi izviebjas.

Kokiem starp visiem augiem tie jo brangākie augumi. Tādēļ cilvēki sen dienām meŗus daudzkārt dziesmās diŗinājuŗi, un „meŗa vientulībai” vēl ŗo baltu dien varens savēkles spēks. Patiesi, kas gan būtu pielidzinājams ŗai dabas svētnīcai? Te celmuļi kā smuidri, stalti pīlari stiepjas droŗi pret debesi, kopā stāvoŗi diŗus pīlsmājokļus uztaisīdami, virs kuŗiem zaroti virsoņi ceļ gaisaiņus sprieslus; un kā tāļa, svēta meŗamātes dziesma skan vēja balss ŗinī klusumā. Iz sūnu apsegas, iz puķu ziediem saceļas balzāmīga smarŗa, saules stari, rasas pilni un dažādi izgreznotas lapiņas zveļas, līgojas un mistrējas juku jukām ŗinī zaļā zarāŗā, savus apslēptus

rakstus (hiroglifus) pakrēsības aizsegā ieaudzami, kas šo rakstu tulkojumus slēptin slēpdama apklāj. Tāds veids ir mežam — tam izlutinātam pasaku un teiku burbuļodamam avotam, tai vientuļā domu paspārnei.

Bet kokiem arī pa vienam iraid katram savs īpats ģimīs, savs īpats veids, kas spirtas dzīvības un dziedīgas apzīmēšanas pilns. Irbenāji un vītoli pie sētām (mājām), liepas pie akām, vītoli un bērzi virs kapsētām dod saviem apkārtējiem īpašu greznumu, tos ar dziedīgu svētumu izrotādami.

Pilnīgi izaugušu koku skaļi aplūkodami, tanī drīz ieraugām īpašu rosīšanos un briešanu, jauku rosīšanos un plaukšanu no pat saknes līdz pat lapu galiem. Tās dažādās glīves<sup>1)</sup>, zīmes un glītes<sup>2)</sup> vienā tēlā kopā saņemdami, ievērojam, ka katram kokam savs īpats vaigs jeb veids. Tādēļ būtu diženi slavējams tas vīrs, kas visu koku veidus spētu tā ar pieklājīgiem vārdiem izzīmēt, kā glītōnis<sup>3)</sup> skaistās glīvēs cilvēku vaigus izglezno<sup>4)</sup> jeb noģīmē. Starp citiem kāds vācisks dabas pratējs Dr. H. Masius ir dzīries tādus koka veidus rakstos uzzīmēt. Uz šo grāmatu atsliegdamies raudzišu še bērza veidu uzzīmēt.

Saltumam un aukai spītējot, pat par zibeni un praulēšanu maz ko bēdādams, tā purvā kā liesā smiltēnī augot — bērzam pietiek ar sprīdi zemes, kur savas saknes iegremdēt. Pie mums un Vāczemē bērzi pa zālainām ielejām stāv gan bariem birzīs, gan pa vienam izklīduši. Plašas mirdzošas birzienes viņi iztaisa pa Norvēģijas grāvām, un pat tur, kur mūžīgs sniegs apsedz Kjoela kalnājas muguru, pat tur viņi pieķeras cieti pie sasalušām velēnām. Tur pie galējām augu vaislas robežām bērziņš karājas

1) glīve = vāciski: Farbe, pusvāciski: pērve.

2) glīte = vāc. anmuthvolle Form, Gestalt; pusvāc. pērms.

3) glītōnis = vāc. Maler, pusvāc. mālderis.

4) gleznot = vāc. mahlen.

pāri par akmiņainām sienām, it kā sērojoties augu eņģelis, apvērtītu (apgāztu) dūli<sup>5)</sup> rokā turēdams, proti bērziņa lapaiņā galotne uz zemi noliekusies, it kā zaļoša dzīvība grimtu atpakaļ tanī klēpī, iz kuŗa tā sūri cīnīdamās izvirsusies. Tādi ir dupurie bērziņi (Zwerbirke, Betula nana), kuŗu sēklas lemiņiem un sniega irbēm par vienīgo barību.

Senākos laikos, kā šķiet, bērza valsts sniedzās vēl jo tālāki uz ziemeļiem, nekā mūsu dienās. Ja ne vairāk, tad taču Islandijā auga vecos laikos baltais bērzs biezā mežā, kas aizstiepās no jūras krastiem līdz kalnājas kājgalam, siltu apsegu segdams aplīk toreiz auglīgai salai. Tagad tur tik kādas driskas no šiem staltiem kokiem pa krūmiem atronamas. Bet ļaudis vēl šodien daudzina, ka tur citreiz ogļnieki savas ogļu mīles taisījuši, un patiesi, ar lāpstu tikai kādus dūrienus plašā purva apsegā iegrūdis, atrasi bērza celmus, kas pāri par puspēdas resnumā.

Kaut gan audzētāji un skolotāji (mācnieki), bērza zarus palīgā ņemdami, dažam labam šo koku kā kādu plēsoni sūrā piemiņā pamet, tad taču bērza īstenā dabīte iraid sievišķīga (savietīga), mīksta un vīksta, bet arī sīksta. Viņa apaļais viduklis jeb celmulis izceļas gaisā, virsgalā slaiki noliekdamies, bet ar vīkstu cietību dažādiem dabas uzmākuļiem pretī turēdamies. Līdzenaļs tāļs lapu zaļumā mirdzēt mirdz, it „kā būtu gaisā naksniņā pat mēness spožums tam pielipsis,“ kaut gan daudz plūsumos izplaisījies. Lielu zaru šis koks daudzī nestiepj gaisā, turpretīm sīkie zariņi karājas garās pīnēs zemjup, atkaŗos, slaikos blāķos uzblīvēti un pašā galotnē kā spalvu puduris nobeidzas. Bērza zarāja tik vēsaiņa, ka tikko maziem putniņiem ligzdu kur taisīt. Pāri par viņa virsoni izklāta svīstoša lapu blāzma, kas kā blāva, caurspīdoša aizsega vienmēr ligojas, ce-

---

<sup>5)</sup> dūle = vāc. Fackel.

ļas un svelgas, patīkamu smaržu kvēpodama. Brīžiem aiz šīs aizsegas gan pate meža māte līgojas.

Īpaši bērza nokāries veids, nemitošā garķātāiņo lapu čukstēšana un drebēšana sacel aplūkotājam sapņainas domas, skumīgas nojautas, sēras jausmas, no kam cēlies tas vārds sēru bērzs (Trauerbirke). Tādēļ arī bērzu labprāt stādām uz kapenēm, kā mūžīgās dusas pieklājīgo rotu. Leiši dzied jeb daiņo vēl šodien, savas tautas nīkoņa gaitu apcerēdami, šādu gaudu dziesmu:

Bērzi, bērzi, bērzuliņ  
Kas tev gauži skumdināja?  
Vai saltājis ziemeļējis,  
Vai tās bargās salnu rokas  
Tavas lapas sastindzēja?  
Vai tev niknais ūdentiņš  
Zemes mātes atbalstiņu  
No saknēm atskaloja?

Šim sēram jautājumam par atbildi tiek dziedāts:

Neba salnā es sastingu,  
Neba ūdens man nomāca;  
Nāca, mēcās sumpurņi,  
Lieca, lauza manus zarus,  
Nomīdīja, sadragāja  
Zaļu zāli birzītē.  
Žēli, žēli, ka rītiņos  
Skaistā saule arī lec.

Jautra svēta nojauta aizgrābj mūsu sirdis pa smaržīgu birzi staigājušiem, kad mēness to spoži apspīguļo. Pakrēslīgs bērza veids, spokaiņš jeb divaiņš koka baltums tad modina jausmu pilnas domas mūsu garā. Bet pavasarī, kad zaļais lapu spulgums ap bērza zariem laistās, tad bērzs mīlīgi smaida atspirdzinātā dailībā, mums pirmo sen gaidīto ziedoņa<sup>6)</sup> sveicinājumu atnesdams. Arī rudenī,

<sup>6)</sup> ziedonis = pavasaris (vāc. der Lenz).

kad bērza lapiens dzeltenās glīvēs nosārtojas, viņš mirdz patīkamā veidā.

„Gan pazinu purva bērzu  
Štīvajām lapiņām;  
Gan pazinu tautas dēlu  
Asariņu dzērājiņu.“

Beidzot vēl jāpiemin tā bērzu suga, kam nav tādu nozvēlušos zaru, kā sēru bērzam, proti jāpiemin ir sila bērzi. Šiem jo jautrs vaigs caur tam, ka viņu resnākie zari stingri uz augšu virzās, bet sīkie zariņi tāpat viegli atlocīti laižas uz leju un viņu jo retāks lapiens draudulīgi tērzēdams šurp turp līdinājas. Jautrība un tā sakot meitējāds daiļums ir sila bērza dabīte. Cik liksmi dej jaunlaudis viņa pakrēslībā, kad ziedonis pļavas un tīrumus, dārzus un mežus aplāj ar saviem smaržīgiem zaļumiem. Sila bērzs mūs spēj iepriecināt kā koša bērna sprogaini greznoti vaigi, viņu aplūkodamiem tūdaļ šaujas smejošie baltgalvji prātā. Bet šis koks daudzkārt arī vārguļa drēbēs un vientuļa dzīvošanā atronams diemžēl vairāk nekā viņa sērojošs brālis. Izklīdināts pudurišos, kā salas jūrā, iz maura vai lankas zaļuma izceldamies, gan atkal sukumainās rindās nostājušies, it kā viens otram roku sniegtu, šie bērzi pāgrezno dažu platu purvaiņu ieleju, kuŗa skumdināmo vienmuļību tikai šī koka dažādās glīves atspirdzina. Bērzs nav nolemts priekš īstena meža, viņš laikam par vienmuļīgs, par locīgs un sīks priekš paša meža.

---

Daudz tautas savas nojautas par mežu un kokiem nevīstošās dziesmu lapiņās iekaldījušas. Grieķi, romieši, ģermāņi, slavi zina daudz ko no meža vēl šo dien savos dzejojos<sup>7)</sup> pastāstīt. Nu vai latviešiem vien nav nekādas atliekas par mežu, par ozo-

---

<sup>7)</sup> dzejols, vāc. Gedicht, Dichtung.

liem, priedēm un bērziem? Vai mums pavisam izdzisuse meža dīvaiņās dzīves saprašana, vai mēs vien vairs nesajūtam svētas jausmas meža pakrēslībā? Jeb vai mēs vairs nebūt nedzirdam kuplo zarāju šņākšanu un līksmīgo putnu dziedāšanu viņu galotnēs? Vai neatveldzina vairs jautri straujoši meža strautiņi mums sirdis un dvēseli? Vai līdzī tā kā mūsu dievi, iz meža aizdzīta projām arīdzan mūsu jušana, mūsu domas nonāvē tas — tā kā vairs nekā nesamodam savas tautas jaunības atmiņas cienā godāt turēt? —

Ja tev, mīlo lasītāj, kādā pavaļas brīdī, vakarā saulei norietējot, atgadās pa mežu paklist, tad klausies skaļi, skaļi, sirds durvīņas plaši atvēris. Tici, kas meža mātes sapņaino, pakrēslīgo klēpi nenicina, tas vēl šodien, kā mūsu tēvu tēvi, viņas slepenē bauda mīlestības, remdināšanas, iepriecināšanas un mācības vārdus, saldākus nekā daudz cilvēka izgudrošanas. Kad tu esi mežā skaļi izklausījies, un kad tev mežamāte vai laumas jeb svētās meitas kādu noslēpumu par mūsu tautas jaunības dienām izpaukušas, tad neapslēpi to, ar nievības apsegu nožņaugdams, bet pasniedz viņu arī tiem, kam ausis ko klausīties, kam sirds ko matīt, kam prāts ko apdomāt.

„Visas dziesmas izdziedātas,  
Tēva dziesma nedziedāta,  
Tad dziedāšu tēva dziesmu,  
Kad uzkāpšu kumelīā.“

1868.

## Bezdelīga.

Mūsu māju putniem blakām atronas arī tādu putnu bari, kas labprāt cilvēka tuvumu uzmeklē, kaut gan viņi klausībai un kalpināšanai nepadodas. Šie putni tālīdz mūsu vaļeniki; viņi izpilda to spraugu, kas atronas starp īsteniem māju putniem un īsteniem meža putniem. Šis spriedums īpaši zīmējas uz svēteli (stārku) un bezdelīgu, jo te piederošo zvirbuli, kas mums zagšus uzmacās virsū, tik tāmēr ciešam, kamēr viņš viesības tiesu visai bezkaunīgi nepārkāpj. Bet visi trīs putni taču pieder, tā sakot, pie cilvēka saimes. Šis arī, kā liekas, viņiem citus no saviem tikumiem aizdevis, dažus no saviem amatiem iemācījis, ar tiem no senienes kā biedrs un labs ciemiņš kopā dzīvodams. Šādu saderību ar minētiem putniem pat vecu ļaužu ticība apzīmējuse: cilvēki vēl šodien cienī šos spārnotos piemājniekus kā svētus, kas mūs no nelaiemes pasargā, mums dažu labu tikumu iemāca un tiem netikļiem ar laimes mātes rīksti draudē. Bezdelīgai un svētulim abiem daļas pie cilvēka labpatikšanas un viņa mājokļiem. Bezdelīga pārkliduse pa visu pasauli zemes virsū, tādēļ viņu vēl jo daudzi ierauga kā pavasara jeb ziedoņa vēstnesi, un nevis to lielāko svēteli. Pār tuksnešiem, pār jūru un kalnājām gaisā airēdama, viņa atron savu ceļu, kas to atvada līdz vecajām lizdām, daždien agrāki mājās pārnākdama, nekā tie citi spārnotie ceļa biedri, kaut gan bij tālu jo tālu ko skriet; jo bezdelīga garspārnīte līdz pat Senegalas upmaļiem Afrikā aizlido, mūsu ziemei nākot. Bet tādēļ arī viņas pārnākšana mūs tik ļoti iepriecina, un jau vecie grieķi

un romieši bezdelīgu apdziedājuši kā „ziedoņa pasludinātāju“, un vēl tagad viņai pārnākot atskan pretim tādas dziesmas, kādas dziedādami citreiz Traķijas puisēni bezdelīgas atnākšanu pasludināja, proti Grieķijā šo baltu dienu šāda ieraša atronama: pirmā martā bērni staigā pa mājām, dāvanas izlūgdamies. Viņiem rokā maza auliņa (stobrs), kurai virsgalā viena no koka izdrostelēta bezdelīga. Šo koka putniņu bez mitešanās apkārt grozīdami, viņi dzied kādu dziesmiņu, kuŗas vārdi mūsu valodā laikam tā tulkojami:

Bezdelīga, bezdelīga nāk!  
Tā nāk no baltās jūras,  
Izkaisa sēklu tīrumos,  
Un zemē nometusēs dzied:  
Tu marti, marti, greznuliņ',  
Tas nekrietnais februārs,  
Lai ir snigtu, lai ir līstu,  
Pavasari saost var.  
Man atsūtīja skolmeistars,  
Lai tu man olas dodī,  
Piecus putnus, vienu gaili,  
Vistu, zināms, arī līdz,  
Tādēļ, ka pavasaris klāt.

Zviedri, mūsu kaimiņi, arī jau caur gadu simteņiem šīs draudzenes pārnākšanu gaviļēdami apsveicinājot. Tā nu ļaudis šo ziedoņa vēstnesi gan dažādi sumina, bet neba viņas vēsts ikreiz bezviltīga. Daudzreiz atskrien klīduļi plašiem bariem iepriekšā un tiek diemžēl no pēdīgiem ziemas spērieniem aizgrābti un samaitāti, kādēļ ļaudis tādu sakāmu vārdu ieņēmuši, kuŗš uz šo paklīdušo vientuļo likteni zīmējas un no Aristoteļa laikiem līdz mūsu dienām ļaužu mutē atskan: „Viena bezdelīga vēl nav vasaras nesēja.“

Visiem ļoti patīkama ir bezdelīgas vingrā airēšana pa gaisu. Bezdelīgas lidošana iezīmē viņas

īpašo dabu. Viņa lidojot medī, nodzeras, pamazgājas un brīžam pat saviem bērniem barību pasniedz, lizdam tuvu gaŗām aizšaudamās. Bezdelīga tik žigla airētāja, ka viņa vienā pašā stundā spējot 10 jūdzes jeb 70 verstis aizlidot. Un kas gan nebūtu šī putniņa ātrību un žiglumu kādreiz aprīnojis! Patiesi, nevien bezdelīgas žiglums mūs iepriecina, vēl jo vairāk ir ko pabrīnīties par to, cik droši viņa gaisā izgrozās, cik viegli un vingri viņa savus vīcienus izloka. Brīžiem tā kliegdamā vīcinājas krustu krustiem zilā debess pajumtē, brīžiem viņa šaujas pa ezeriem kā dzīva lode, dažubrīd lieli bari it kā mundri puisēni plosīdamies cits citu gainā, joņiem lejup laizdamies un atkal augšup šaudamies. Pērkonam nākot viņas zemu, zemu bezbalsīgi aizlido ar lielu steigšanu savas gaŗās slejas vilkdamas, knaušus un zirnekļus ar plati izplēstu knābi noķerdamas. Lidošu bezdelīgu aplūkodams, atradīsi, ka šī gaisa šautaviņa allaž jaunus, skaistus rakstus ieloka savā gaisaiņā audumiņā, kuŗa dzijas simtkārtīgi krustām šķērsām saauostas, tā ka pat uzmanīgajam aplūkotājam šādu lidojumu pavedieni sajaucas, samežģījas. Dusēt neko daudz nedus šī dūšīgā gaisa peldētāja.

Tikko bērniem spalvas saaugušas, tad tūlīt vecuļi tos māca uz tādu pat amatu. Iesākot māmuliņte pate šaujas pa taisnu sleju bērniem pa priekšu. Jaunie sācēji viņai laiž pakal, jebšu sākot ne visai droši, šaubīdamies, bet drīz vien iet jo droši, un tad arvien jo žigli, jo vingri. Piepeši mācītāja pate, ar joni taisno sleju atstādama, šaujas uz vienu pusi, uz otru, dažādus likumus mezdama, gaŗus un sīkus riņķus krustām šķērsām gaisā izvīcinādama. Tā jaunais bars drīz vien kļūst pie drošības un vingruma. Lai gan pirmoreiz citi no mazuliem apkūst, aizklist, taču triju dienu mēģienos, tik ne pie visiem, pirmā mācība beigta. Bet neba bezdelīgas lidošana vien tik ļoti patīkama. Lūk, cik gudri

Dievs šo putniņu darinājis. Tavu kuslu, snīdru augumiņu, kuŗam gludenās spalviņas gliši pieglaužas; tavus gaŗus, slaikus spārniņus, kuŗu smailie (spicie) gali viens pār otru sniedzas! Astīte arī labi pagara, divi stakliņās pāršķelta. Viss augumiņš ir gludens, vingrots un locīgs. Bet kājiņas slābas, it maziņas, ļoti strupas, tikko spēj putniņu panest — par liecību, ka bezdelīgas ceļš un šūpulis nav pie cietas zemes, bet atronas klajos padebešos. Cik gudras un jauņas viņas actiņas un viņas balss, ka bez mitēšanās vidžinājot joniem lēni gauž, joniem līksmi klieudz, norāda uz bezdelīgas savādo raksturu\*). Zināms, ikkatram putnam savs īpats raksturs, tiem lēti saprotams, kas putnu dzīvi, viņu barību, bērnu mīlestību, izturēšanos pret cilvēkiem un kustoņiem — un visas tās citas putnu īpašības,

---

\*) Tā kā tautas meitas cimdiem par apzīmējumu ieloka dažādus rakstus, tā katrai lietai savi īpaši iezīmējumi, kuŗu pēc tā jo viegli izšķirama no citām lietām. Cilvēkiem, dzīvniekiem, augiem, tāpat kā nedzīvām lietām savi iezīmējumi, pie kā katru var pazīt. Tādus iezīmējumus, kuŗi it īpaši kādam cilvēkam, vai zvēram, vai kādai lietai pieder, visus kopā saņemot nosauc par raksturu (Charakter). Drošam cilvēkam citāds raksturs, nekā bailīgām; sīkstulim atkal savs raksturs, pie kā drīz vien par sīkstuli atzīstams. Daži cilvēki ļoti ātri pārmaina savas domas, savu ticību, cerību un mīlestību; tie netur savu spalvu jeb rakstu: tie ir bez rakstura. Daži atkal tik cieti patur savu savādību, savas domas u. t. pr., ka brīžam spējām jau uz priekšu nospriest to, ko tie darīs, kā tie izturēsies: šiem ir raksturs. Katru kādai lietai īpaši piederošu savādību nosauc par raksturīgu (charakteristisch) savādību. Tā lapsai iraid viltība par raksturīgu savādību; zaķim bailība par raksturīgu īpašību; ēzelim kūtrība par raksturīgu savādību. — Vācieši to vārdu „Charakter“ patapinājuši no grieķiem, kuŗiem daudz vārdu saknes ar mūsējām gluži vienādas. Tā nu pie tā vārda raksturs, kuŗš mums nav tapinājams, bet izaug iz mūsu vālodas sēkleņicas, proti, grieķiski: charasso (eingraben, einschreiben, aufschreiben, latviski: sarakstu (sakne: rakt); charaktēr = raksturs, (charakter); charaktērikos jeb charaktēristikos = raksturīgs (charakteristisch).

viņu tikumus un amatus gaiši aplūko un spilši ievēro. Bet bezdelīgas raksturs jo retāks, itin savāds un turklāt tīri divējāds, un kas viņas raksturu rauga skaļi iztīrīt (erforschen), tas ņemas radības mīklu atminēt, jo tas nav tik viegli izprotams tās divējādības dēļ.

Jebšu bezdelīgas saderīgi un draudzīgi savu lizdu mūsu pajumtēs, mūsu pažobelēs, daždien netālu no paša ugunskura uztaisījušas, kā īstas saimnieces, par savu mājokli sūri rūpējas; tad tomēr viņu nerimstošs kārumš skubina uz trokšņa, pilnu ceļošanu; viņas labprāt bezgalīgi, savvaļīgi apkārt klejo kā īstas dīcēnieces. Kauču viņas ļoti pēc tīrības cenšas, brīžiem pat mazuļu pakaļas ar savu knābīti noslaucīdamas, bet tas latvisks vārds „bezdelīga” jau iezīmē viņu nešķīsto smaku, un savu lizdu arī tās uztaisa tīri no dubļiem un gļotām. Bet pie taisīšanas viņas diezgan gudras. Ar savu knābīti dubļus jeb velganus mālus pusapaļos kumosīņos izmaigdamas, viņas tos saķepina vienu ar otru, ar savām krūtīm citu pie cita tvirti piespiezdamas. Tad iekšā iesēdušās, apkārt grozīdamās nolīdzina, nogludina lizda iekšpusi, līdz apaļš dobums gatavs. Ar savas cilts locekļiem viņas dzīvo biedrīgi baros, kā mīļi kaimiņi. Ar rūpīgu mīlestību savus mazulus kopdamas, tās savu lizdu caurām naktīm mundri čurgstēdamas jeb draudzīgi tērzēdamas apsargā; bet viņas turpretim arī daudzreiz sacel reģīgas ķīvēšanās troksni, un kārība uz medīšanu šim „svētam putnam” tik dziļi asinīs iedzimuse, ka bezdelīga daždien it bezgodīgi savus ciemiņus zagšus apzog, cita lizdiem miklos kumosīņus, kas tikko pielipināti, atraudama. Tādēļ tas slavenais radības tirdonis (Naturforscher) Okens sacījis: Ja starp putniem pavisam laupītāju ir, tad bezdelīgas tādu nosaucienu jo pelna. Viņas gan vārnām un pūcēm sīvi bļaudamas dodas pretim, krīt dūšīgi virsū un dzenas bļauri kliegdamas pakaļ, — bet tikko pe-

lēko vanadziņu ieraudzījušas, metas piepeši, kā no izbailēm apskurbušas, bēgšus iz gaisa. Un it kā dažas no īsteniem ceļotāju bariem atklīdušas, pavasarī par agri pie mums pārnāk, tāpat daži sebuliši, kuŗi apsebojušies īstā aiziešanas laikā savu ceļu uzņemt, aiziet pie mums postā jeb saguļ tirponī še pat visu cauru ziemu.

Tā nu redzam, ka bezdelīgas raksturā dažādas iepretības. Viņai šāda rakstura divējādība laikam tādēļ iedzimuse, ka tā pa daļai pieder pie dziedātājiem, pa daļai pie laupītājiem.

Pie mums bezdelīga iecienīta par mīļu draudzeni, par svētības nesēju. Viņas karstā mīlestība uz saviem bērniem, viņas draudzīgā piemišana mūsu mājokļos, viņas neapnikuši liksma kliegšana un žīglā lidošana pa gaisu, viņas nākšana un aiziešana, vasaras priekiem nākot un aizejot, — lūk, kādēļ mums bezdelīga ar laiku par svētīgu draudzeni kļuvuse, un šo dažādo tikumu dēļ viņa pat cilvēku ticībā ielocīta. Kur bezdelīga mīt, tur pērkons neiespeŗot; kur viņa atstājas, tur nākot nāve mājās, un kas viņas lizdu izposta, tas iznīcinānot savu laimi, turpretim kas viņu kā mīļu viesi apsargā, tam rietot briedīga svētība.

Bezdelīgas dziedāšana jestrām ausīm laikam citādi neskan, kā jau tik tāda tukša vidžināšana. Bet tie ļaudīm, kas jautrām ausīm un atvērtām sirdsdurvtiņām mīļā prātā tos dažādos balss izlocījumus uzmanīgi ievēro, tiem šķiet, ka arī bezdelīgas dziesmu raksti nav visai tukši, un dziedoņiem (Dichter) viņi jo pilni gudra padomiņa. Tādēļ dažas tautas, kuŗām dzejas jeb poēzijas netrūkst, daži dziedoņi — vecos un tagadējos laikos — ņēmušies bezdelīgas dažādi izlocīto balsiņu cilvēku valodā tulkot un tā tad cēlušās dažas jaukas dziesmiņas, kuŗas, tā sakot, bezdelīgas sacerējušas. Bet vai latviešiem arī kādas bezdelīgu dziesmas? Ir, nudien! Bērns būdams, viņas daudzreiz dzirdēju; bet uzaudzis aizgāju

Vācземē, „tur man lika malku cirst, krāsni kuri-  
nāt,“ un tā tad diemžēl gluži piemirsu savas tēv-  
zemes „dziesmiņas“. Bet neba visiem tautas dēliem  
būs laikam tāda vāja atmiņa. Pērngad vēl špīsa k.,  
par bezdelīgu „Draugam un biedram“ rakstīdams,  
tā sacīja: „Cik uzmanīgi klausāties mēs kādreiz  
mūsu vieša priecīgo vidzināšanu, kad viņš no jumta  
gala mums pastāsta, ka daudz simts jūdzes pārnāk-  
dams laimīgi nostaigājis, ka svešniecībā būdams nav  
savu mīlo, veco mājas vietīņu aizmirsis, bet ilgo-  
damies, to noliktā laikā sasniegt, un nu pārnāku-  
šam ir jāgādā par ligzdas sataisīšanu un bērnu uz-  
audzēšanu. Visu, visu skandina bezdelīga savā  
dziesmā mums priekšā: „Bēdas un priekus, laimi un  
nelaimi, vieglumu un grūtumu.“ Bet dziesmiņu pašu  
špīsa k. diemžēl savā rakstā nav vis iespraudis.

Es savā tagadējā mājoklī diezgan uzmanīgi klau-  
sos uz bezdelīgu liksmām, jautrām dziesmiņām,  
bet tās dzied — vai par apkaunēšanu, vai par sodī-  
šanu — man tīri nesaprotami — tās velk savu mel-  
diju pa igauniski. Tik pērn ruden, kad bezdelīgas  
uz tāļu ceļu domādamas, vēl reiz savus spārnus iz-  
mēģināja, man izdevās kādas divi rindiņas noprast,  
proti no jumta čukuriem atskanēja spārnota skol-  
meistara skaļā balss:

Pirmā rinda, otrā rinda — visi bērni cauri;  
žigli, čakli; vingri droši — mazie līdz!

Bet tu, mīlais lasītāj, kas tu mājo pašā Latvijas  
serdē, laikam vēl nebūsi visas latviskās putnu dzie-  
smiņas piemirsis, rasi tās tev vēl iepriecina taga-  
dējos čaukstra ledus aizvizošanas laikos, kuņos  
daudz čūkst un klabina, bet ļoti maz liesmām deg,  
maz vēl skan. Es tev mīļi lūdzu, manim arī kādas  
no tām saldām balviņām pasniegt. Un ja tu vēl  
neesi tādu amatu iemācījies, visas saldās māmuli-  
tes pasaciņas, tēva kodolīgos stāstiņus, tautu meitu  
jautrās dziesmiņas par „tīriem niekiem“ turēt, tos

ar aplamības siekalām apsplaudīdams, katru saiti, kura tevi ar savas tautas jaunības dienām tvirti sa- sien, ar noziedzīgu roku un ar bezdzīvības salnā notirpušu, aukstu sirdi pārraut, saplēst, es saku, ja tu tādu amatu vēl neesi iemācījies: tad tiešām ticu, ka tu man par bezdelīgu, vai kādu citu putniņu kaut kādu īstu tautas dziesmiņu piesū- tīsi. Un kad tu šinīs dienās par atdzīvinātām pļā- vām un strautainām lankām izstaigādamies savas acis uzmeti uz tām jo skaistām puķītēm spirtā za- lumā, tad atgādinies, ka tie bij mūsu tēvu tēvi, kas šīs pļavu rotas, radijumu saderību noprazdami, ie- sauca par bezdelīgas actiņām. Saki tām, kad tu viņas apsveicini, labas dienas arī no manim.

1869.

## Rudens nāk, rudens nāk!

Rudens nāca, lapas bira,  
Jaunas meitas žēli raud:  
Krit lapiņa griezdamās,  
Iet meitiņa raudādama.

Radības greznumi un brangumi nav ap mūsu zemes lodi vien viscaur vienādi pārklāti, jo lielum liela starpība redzama starp karstiem zemes vidučiem un starp aukstiem zemes lodes galiem. Karstā zemes joslā saule, savus starus it stāvu uz zemi laizdama, dzemdina un izaudzē dīvainus milžus gan augu gan dzīvnieku valstīs. — Salnas pilnās joslās strautiņi un pat jūra it kā mūžīgi sastinguši un tik uz īsu brīdi atveldzinājas. Še sīvais ziemelis kaut savu nāvīgo kaukšanu un dīvaina ziemeļa blāzma aizsedz debesis caurām naktīm. To spraugu starp šīm abējām joslām izpilda tie zemes gabali, kuŗos mērens siltums mijas ar mērenu saltumu, proti mērenās zemes joslas, no kuŗām ziemeļejā ir mēs mītam. Bet katras zemes joslai zināms savs košums, savs brangums un greznums. Pie mūsu zemes jaukumiem pieder gadskārtu maiņa, kuŗa savā dzejas pilnībā vareni aizgrābj cilvēka omu \*). Cik jauks mūsu pavasaris, šis mundrais ziedu nesējs jeb ziedonis, kad viņš ar savu spēcīgo gaismu uzmodina burbuļodamos avotus, žiglos strautiņus un skaistās puķītes; kad viņš pār mežu, laukiem un

---

\*) Oma ir vecs latviešu vārds, kaut ne visiem pazīstams. Oma, vāciski: Gemüth, nozīmē to, ko tas vārds „dziļa sirds“ nozīmētu; tādēļ: omā likt, tas ir dziļi sirdī iespiest. Omulis, vāc. gemüthlicher Mensch, un omulīgs = gemüthlich, kam bagātīga sirds jušana.

plāvām pārklāj savu spirgto zaļumu kā tādu mir-  
dzošu milzeņa villaini, kuŗā rosīgās saules meitas  
ieauž greznus jo greznus rakstus, savu mīlestību  
puķu glītēs un krāsās ielocīdamas; kad cīrulis jau  
augsti pāri par vēl snaudošo zemes māti lidinājas  
un no liksmības aizgrābts drebuļodams savu augšām  
celšanās dziesmu skaņi un jautri tricina! Kam gan  
neatkustu tādās dienās aizsalušā sirds? Kam ne-  
klūtu, ziedoni aplūkojot, oma un prāts aplenkti ar  
svētu ilgošanos pēc jaunības daļumiem, pēc spēka  
uz diženu cīnīšanos. Bet neba tikai ziedoņa atnāk-  
šana, nele tikai briedīgās vasaras izplaukšana ieku-  
stina mūsu sirds dziļumus, — nē, to dara arī ru-  
dens novīšana un skaistuma iznīkšana, puķu nomir-  
šana un satrūdēšana. Rudens, virs kuŗa saule savu  
beidzamo spožumu izlaista, izsprēdzina, un kuŗam  
tā neredzamā roka jau „galus“ iepinuse, ieauduse —  
rudens gan nav tik bagāts ar smaržām un citiem  
brangumiem kā viņa priekštecēji, piem., ziedonis un  
vasara; bet kauču viņš ne tik jautrs, viņš tomēr  
jo dziļš un nopietns. Rudens skumja zīmūlība aiz-  
grābj cilvēka sirdi bargi, un tā iesilst it savādi, kad  
skaļi aplūkojam tās dažādās zīmes, ar kuŗām rudens  
atnākšana top pasludināta.

It īpaši mūsu tauta tanīs laikos, kad tā vēl ne-  
bija caur verdzības slodzēm nomērdelēta, nebij garā  
un prātā nogurdināta — mūsu tauta rudens zīmes  
jauki jo jauki jautrā garā un svētā apcerēšanā tul-  
kojuse. Tādēļ būs, kā man šķiet, dažiem lasītājiem  
patīkams, ka še drusku pārrunājam par rudens at-  
nākšanu

Rudens nākšana ir rāma, lēna un klusa. Mēs viņu  
visvairāk tik tad pamanām, kad jau tumšākas ēnas  
sāk stiepties pāri par to apsegu, kuŗu zemei apkārt  
tekošie saules stari katrā gadslaikā sazīmē. Pa lau-  
kiem tiek labība plauta un kŗauta. Iesākot gan ti-  
kai kādās vietās, šur tur; bet drošā vasaras samana  
nu pagalam, jo ienākušās vārpas nozīmē, ka radi-

bas novīšana un nokalšana iesākusēs. Dzeltēnais stiebru lauks ir saules stundenis augu valstī, jo pie viņa tā kā ar acīm var redzēt vasaras dienas un nedēļas aiztekam. Drīz sākas visu laukos čakla rosīšanās, kūlīši sacelšas par simtiem, un lauku ceļiņš jeb taks kļūst redzams, kurš līdz šim brīdim bij it apslēpts, kur paipala gājējus mīlīgi sveicināja un grieze caurām naktīm sludināja: briest, briest; briest, briest! rudzi briest! kur kumelīte, lēclactiņa, ziedēja un kur vārpas draudzīgi klanīdamās šurpu turpu līgojās. Pēc necik dienām — lūk, klaji rugāji visur izplatās. Tāds ir tas pirmais atgādiens, kas nopietni pieklauvē pie cilvēka sirds. Radība atkal reiz savu vareno darbu pastrādājusi; un tā ieslīgst, iegrimst atpakaļ iekš sevis pašas. Bet no svētīšanas darba piekususi vēl pasmaida — un svēts kļusums metas virs zemes.

## 2.

Ir tur augšām, zem plaša debess spraisluma, kļusums metas. Jau apklusušas liksmīgās putnu cilts dziesmiņas. Dzeguzei un lakstīgalai — abām meldīji vairs neriet; vasaras putniņi sen projām.

Kur braucat, sīki putni,  
Vāgīšos sasēduši;  
Mēs brauksim tai zemē,  
Kur tā siltā vasariņa.

Arī svētulis, tas patīkamākais māju viesis, vīkšas uz ceļu ceļiem ceļotājiem secēt; drīz arī dzērves kļiedzieni atskanēs debess plašā klajumā. Vai nesi aplūkojis diezgan tālu, tālu zilumā ceļotāju barus, kuri garās ieslīpās rindās stiepjās prom! Augstu jo augstu gan caur saulē spīgulošiem gaisiem, gan caur pelēkām miglām un dzestrām aiztek viņu ceļš; bet cauri caur naktīm, caur miglu un mākoņiem šo gājēju jausmīgā acs paredz aiz jūrām un tukšnešiem cerēto dzīvības zemi! Vai tu tos kļi-

stošos, šķirdamos putnus neesi pavadījis ar ilgošānās domām? Tiešām atradīsi reti kādu cilvēku, kuŗa sirdī šo aizgājēju kliegšana nebūtu stipru atbalsu sacēlusi. Lūk, tādi tie rudens ceļi, tādi rudenim tie balsi — balsi it kā no citas pasaules atskanoši!

Kaut zinātu to sētiņu,  
Kur aug manis arājiņis,  
Ar gulbīti aizsūtītu  
Pāri baltu villainīšu,  
Trešu baltu paladziņu, —  
Lai māmiņa gultu taisa,  
Lai raženi audzināja.

Ar saulīti saderēju  
Līdzī tikt Vāczemē;  
Jau saulīte Vāczemē,  
Es vēl ošu laiviņā.

Gan cīrulītis, mazputniņš, vēl pie mums palicis, bet viņš bezdziesmīgi gulstas pa arumiem un ežmalām; pa zelta kārklu lejiņu irbītes čakli tekā dzeltenām kājiņām un viņu raibās spalviņas laistīt laistās starp rugājiem saulgozī — možās actiņas uz visām pusēm žigli un jautri apkārt metot. Tik strazdu bari sacel brīžiem labu troksni pa ganībām starp lapiem un pie dīķiem, drūzmās čalinādami. Bezdelīgas it uzcītīgi mēcās lidināties, juntu čukuros skolu turēdamas. Savus spārnus neapnikuši vingrinādamas arī šīs cenšas uz aiziešanu un arvien jo retāki dabūjam dzirdēt to priecīgo vidžināšanu. Viņām aizejot, pats bargais rudens pie mums apmetas

### 3.

Bet rudenim nākot vēl zaļo pa laukiem ežas un grāvmalas. Pat retas rudzu puķes jeb zilās zīdēnes stāv kā sērdienītes, mēlu (zilu) vainadziņu uz zemi noliekušas, rātņi sveicinādamas to, kas viņu

augumiņu aplūko. Bišu krēsliņi un tīteru zāles ar savu zāļīgo kronīti — šur tur pa ceļmalām vēl redzami. Dārzos ir puķes vēl dažādas. Starp viņām dzeltenā saulesgrieze, šī slaikā saules lūkotāja. Ap smaržīgām āboliņa galviņām atālā lidinājas vēl tauriņš kāds; traipītā saulsgovsniņa līgojas pie smilgas turēdamās, un skaļāki nekā pašā vasarā atskan siseņu dziesmas. Kauču lauki tiek novākti, notukšīti, taču tur vēl daža laba dzīva dvaša rošņā. Zaķītis, jānītis, tīkojas pēc drošas, klusas guļas vietas: lauku pele skraidaļā, tek šurp turp, un līdz ar viņu arī lauku vardīte, kuŗu svētēlis vairs neapdraudē; zvirbulis, dīcenieks, spurdzinādams skraida no viena lauka uz otru. Dabā vēl pilni, apklāti galdi priekš dažādiem kustoņiem. Gan kaŗājas pie lauku puķītes jau daža novītuse lapiņa, gan salna jau aizgrābusi naktī dažu tauriņu, — bet nekas to vēl daudz neiegaumē.

Šinīs dienās, rudenim nākot, viss gluži pārplūdis ar spodrību un gaismu. Sudrabainie staipekļi peld zilā debess klajumā kā saules meitu dzīpariņi. Tie tik balti un tīri, it kā jau zilā debess jūrā skaloti.

Zelta gailis padziedāja  
Daugaviņas maliņā,  
Lai ceļas saules meitas  
Zīda diegus šķeterēt.

Un remdens siltums uzspīd itin balts ap koku un puķu stiebriem un ap akmeni. Viņš atveldzina vēl uz zaļošānu mauru, pļavas un laukus. Vēl zied jaukā kazu mēles, sarkanās zīdenes un skaistākā par visām — pate rudens puķe (*Parnassia palustris*). Šo puķīti laikam saules meitas aizejošam rudenim kā kādu piemiņas zvaigznīti zaļos svārkos piespraudušas. Katra ziedu lapiņa zvēdraini izrakstīta un tik spīrgta it kā tagadiņ iz pumpura izplaukuse; vidū kniedīte ar pieci naigļiem dzelonīšiem ap viņas galviņu — un tad vēl aprasotu matu rindīņas! Lūk še

laumas kosactiņa, istā lauku mātes drostaliņa! Lūdzams nepameti viņu neaplūkojis pa lauku staigādams, jo šādas rotas diemžēl trūkst strupajā maurā, — viņu tikai ielejās pa lankām un tērcēm atradīsi. Bet maurā vēl zied mauras jeb Māras puķes, neko nebēdādamas par tiem sēņu ērmiem, kuŗi krūmu pavēnī it nejauši saceļas. Še arīdzan lopī saulgozī rāmi ganās. — Tur purva lauzumā, kur ķīvīte (zāmelis) un sloka vasarā slapstijās, tagad alksnienes sacel burvaiņu pakrēslību ap tumšām bedrēm, kuŗās virs melnā ūdens spoguļa lielās lēpes vasarā savas platās lapas rāmi, klusu peldināja, dzelteniem ziediem vientulībā ziedēdamas.

Piecas zaļas villainītes  
Virš ūdeņa ligojās;  
Ne tās grima ūdenī,  
Ne sit vilnis maliņā.

Bet ar puķēm iet pat kā ar dziedoņa darbiem: ziedoņa bērniem ir mīlīga jauka smarža, bet vēlajiem, pastarajiem tik krāsas vien. Rudens, patiesību sakot, pēc jaukuma, ir tik pavasaŗa atblāzma; viņu pat skaistākās puķes norāda uz beigām, uz galu, un viņš laikam it īpaši tik tādēļ mums tik mīļš. Rudens pienākums nav vis ar ziediem greznoties — viņam rūp augļu gardums.

#### 4.

Jau vasarā ienāca dažs auglis koku un krūmu zaros, bet tās bij piepēžīgas balvas ar ātru malku baudāmas. Jo brangus, jo gardus augļus tikai pats rudens atnes. Viņš iekš tiem ielējis visas krāsas, visu gardumu, visu smaržu un garšu, cik vien spējis sakrāt. Še redzam dzeltenās bumbieres un ābolus ar meiteņu sārziem vaidziņiem, tur karājas un kārina zilās plūmes, it kā rudens viņām būtu savu dzestro dvašu uzpūtis. Iz lecekļa izcēlās un aizstiepās pāri par dobēm (ežām) gar sētu uz augšu kāp-

dams ķirbisis jeb saulē briedināts „putras ābols“. Eiropas dienvidos ap šo laiku vīna augļi sagatavojas: katra oga dzīvības piliens, spēka lāsīte. Vecie grieķi jo dziļi noprata, ka šais ogās aiz smaržīgās ādiņas saules kaists gan savienojies ar zemes vareno spēku un tādēļ ticēja īpašu augu vaislas dievību esam, kuŗa īpaši par vīru rūpējoties, un kuŗai viņi brangus svētkus svinēja, tai dažādus ziedus atnesdami. Pie mums vīna koks tiek gan siltos dārzamos, gan veiklā saulgozī audzināts, bet neba tas mūsu zemes augs, tikai jau svešas zemes viesis bijis un paliks? No pašu bērniem vēl pieminami: meža glūmes ar rudi zilām ogām, sedolis ar trīstūŗa sarkaniem segļiņiem, gar pašu zemi ložņā kauļenes par smiltaiņām druvmalām un pakalnēm; un uz meža pusi aicina paērķšķis un sērmokslis (pīlādzis), kuŗi abi ar sarkanām krellēm bagātīgi izpušķoti.

Mežā gan maz ko pamana no rudens zīmēm. Še vēl daudz kas zaļo pašā vasaras pilnībā, un koki rādās sastinguši tumši zaļā greznumā. „Ozol, tavu kuplu lapu — neredz sauli uzlecām!“

Priede, priede, egle, egle,  
Tavu daiļu augumiņu!

Vai tā ziema, vai vasara,  
Zaļi svārki mugurā.

Rāmi un slaiķi izplatās koku kuploņi. Saules zelta staru audumiņš pāri par viņu galotnēm lidenādāmieš vizēt viz, zibēt zib. Kuploņu apakšā, sūnājā, starp ozola zīlītēm (ozoltnēm), starp egļu un priežu čiekuriem un lazdu riekstiem, zied vēl vietām miega zāles un pulkstenīši. Meža māte laikam sataisa miega zāles saviem bērniem, lai gaŗo ziemas miegu gulēdami par agru neatmostas; viņa laikam ar pulkstenīšu balsīm vasaras beidzamo vakaru svētā klusumā svinēdama nosvin un „pati drebi apšu lapu, ne vējiņa vēdināma.“ Aiz meža, tur uz

lejas pusi, izplatās rožains sārtums, saldu smaržu kvēpodams. Še mirdz sila virsnes (virši), pa kuņām bites spārnus sasizdamas duno un ložnā; tur ķirzatis sildās žaģaros saulgozī. Cik mājotnīgas, cik sapņainas un saldi klusas šās vietīnas!

Silā iemu, silā teku,  
Silā baltu gultu taisu,  
Silā baltu gultu taisu,  
Silā daiļas dzeltenītes.

Bet caur visu šo dīvaino augstību, pat caur kuplo meža pilnību, jau vēsina skumjas nopūtas. Mežā jau vakars metas. „Snauž priedīte, snauž eglīte.“ Jautrās putnu dziesmiņas vairs netiek skaņi ielocītas lapiena vaiņagā. Dzenis gan kaļ klausīdamies, zilīte spurdz paspiegdama, „birst kokiem zelta rasa, strazdiņam uzlecot“; bet cits viss norimis, apklusis. Un lūk, jau pirmā novītuse bērza lapiņa drebēdama atirst no savām draudzenēm un zveļas streipuļodama savā miklā kapiņā.

Rudens nāca, lapas bira,  
Jaunas meitas žēli raud;  
Krīt lapiņa griezdamās,  
Iet meitiņa raudādama.

Bērzs bij pirmais pušķojies, ziedoni suminādams, un rudens viņu atkal pašu pirmo aizskar, noskūpst. Nebūs vairs ilgi, tad viss mežs greznosies savās beidzamās krāsās, nošārtosies savās galējās liesmās, pastarējā vakara blāzmā atsarkdams. Tad tautas meitas jautri dzied:

„Noiet saule vakarā  
Meža galus pušķodama:  
Liepai lika zelta kroni,  
Ozolami sudrabiņa;  
Mazajam kārklītim  
Uzmauc zelta gredzentiņu.“

## 5.

Vēl nav šis pēdējs vakars atnācis, vēl spīd spoža saules diena, jo debess svin šinīs dienās savus šķīstīšanās jeb spodrināšanās svētkus.

Saules meita ceļu slauka,  
Ka var zeltu ritināt,  
Ka var zeltu ritināt  
Sudrabiņa dēliņam.

Un patiesi, par nevienu gadskārtu nav tāda mīlīga gaisma, tāds lolovainš spožums, tāda koša spodrība pārplausta, kā pār parudeni. Ziemu, gaišās dienās sniegs spīguļodams mirdzēt mirdz, tā ka sēr-snas sīkā vizēšana acis sāpina; pavasara gaismai ilgi jācīnās ar aizzenamām miglām; pašā vasarā saule tā spiež un tvicina, ka acis apžilbst, un gaiss turklāt putekļains un tvaiku pilns; bet parudeni viņš gluži tīrs no visiem zemes pīšļiem, gluži košs, visur smaida šķīsta dedzīga spožība. Un kāds lēnums un rāmums izbliežas tai sudrabaiņā debess klajumā! Bezgalīgs tālums atveras uz visām pusēm. Cik skaidri un sīki atzīmējas tālais mežs pret zilo debesi, un tur ežmalā pat salauztais vārpu stobrs košā gaisā gluži redzams, tīri ar roku tverams. Kāds milzīgs un lēns spožums laistās, spīguļo un viz ap atlikušām smilgām, ap stobriņiem, ēkām un mežiem. Ikkatra novītuse, nokaltuse lapiņa šķietas sudrabaiņās vāpās mērcēta. Zālē, virs laukiem un mežmalās, spīguļo jo smalki zīda pavedieni; pat mazie akmetiņi mirdz sudrabaiņām lāstiņām, it kā šinī spodrībā būtu dzīvi kļuvuši, līdzīgi spīguļiem jaukā Jāņa naktī.

Kas uguni spridzināja  
Viņa meža maliņā?  
Tautu dēla acis dega  
Uz manim raugoties.  
Kas tur spīd, kas tur viz  
Viņa meža maliņā?

Tārpiņš vērpa zīda diegu,  
 Zeltītā ratiņā.  
 Kas tur kūra uguntiņu  
 Viņa lauka galiņā?  
 Kalējs kala debesīs,  
 Ogles bira Daugavā:  
 Dieva dēlam piešus kala,  
 Saules meitai gredzentiņ'.

Ar šīm mīkstajām un jaukām gaismas krāsām saskan gluži kopā izplaisināto jeb izķēdināto mākoņu krāsas un viņu veidi. Brīžiem debess it skaidra, brīžiem atkal sirmas mākoņas nogulstas gaŗos blāķos gar debess apvārsni \*) un snaustin snauž cauras palaunadzēs, lietus laiku domādamas; brīžiem viņas izauž košus plīvurus ar zeltītām vīlēm un sudrabortām malām.

Kālabad ik vakara  
 Gaisa gali atsarkuši?  
 Saule savus zīda svārkus  
 Ik vakarus vēdināja.

Mūsu acis kavējas labprāt pie šām spodrām mākoņām, mūsu noģiedība sacerē it nemanot jaukas zīmes, padebešus ar pasaules dzīvi apdāvinādama: tur mums saceļas saules pils ar mājotnīgiem kalniem un lejām, kur burvīgs klusums un miers mājō. Brīžiem atkal kāda mākoņa ir savrup, kā vientulīte, peldinājas rāmi zilā jūrā, ilgodamās stājas, apstājas, nezinādama, uz kuŗu pusi savu ceļu griezt. Citreiz atkal mākoņus, kā spārni jeb kā vēzekļi, aplenc saules lodī, pieglaužas viņai, to uz vakariem aiznesdamas.

Kam tie zirgi, kam tie rati  
 Pie Dieviņa namdurēm?

---

\*) Apvārsnis ir skatīšanas riņķis (salīdzini: vērties = schauen, sehen, un: vārēt, aizvārst = schliessen, zuriegeln, vārti u. t. pr. grieķ. horizon, tādēļ: horizont.

Dieva zirgi, Dieva rati  
Gaid' saulīti iesēdam.

Šādu saules norietēšanu aplūkodams cilvēks sajūt skumjības, kuŗas sacēlas vasaras jaukumiem no mums šķīroties. Cik savāda saules noiešana vasarā, kad saule lepni savu ziedu nāvi mirst. Viņa tad jaunības pilnumā kā zvērodams gaisa meslis aiziet stalti zelta starus starodama, viņa tad strauji zveļas jūŗas sārtā, no kuŗa asinssarkanās liesmas izšaujas līdz padebešiem un zvērodamas atspīd līdz pat jaunās dienas rīta blāzmai.

Noiet saule vakarā,  
Iekrīt zelta laiviņā;  
Uzlec saule no rītiņa,  
Paliek laiva ligojot.

Bet parudenī saule noriet rāmi, izdziest klusām, lēni un mīlīgi sveicinādama.

Saulīt' balta noiedama  
Gulē zelta laiviņā;  
No rītiņa celdamās  
Apģērbjas sudrabā.

Šinīs dienās saule norietēdama apsedzas ar mākoņu sakšu, it kā skumji bezlaipnīgi atskatīdamās. Gan vēl izceļas pie apvāršņa kādas spožas strūklītes, kādi sīki stariņi — vēl parādās kāda bāla blāzmiņa un tad — tumša nakts apsedz visu zemi. Bet rīta pusē izceļas no miglām mēness, it tumši sarkans, kā kāds dīvains vaigs.

Teci gaiši, mēnesniņi,  
Par visām atmatām:  
Naktī veda sērdienīti,  
Tai nebija sudrabiņa.

## 6.

Tādas zīmes, tādi veidi redzami rudenim nākot.  
Sapņaina ilgošanās dus virs pasaules. Bezgalīgais

debess velves plašums, nesaredzams apvāršņa tā-  
lums, dīvains klusums atronas kalnos un lejās un  
velk un aiznes mūsu domas uz bezgalības, mūžības  
robežām. Pa jūdzēm tālumā saredz mūsu acs tās  
zili svīstošās pakalnes un kalvas; tāļu, tāļu pavadām  
mirdzoša strautiņa teku, viņa vilnīšus aplūkodami.

Sudrabiņa upi bridu,  
Zelta kurpes kājiņā;  
Sudrabs grima dibinā,  
Zelts par virsu lidināja.

Saule brauc miglas dzēst uz sudrabiņa ezeriņu.  
Tāļu, tāļu redzam ezerus līgojot, kuŗi mirdzēt mirdz.  
Saules vaigs atspīd jo spodri pašas jūras viļņos.

Saule savus kumeliņus  
Jūriņā peldināja;  
Pati sēd kalniņā,  
Zelta groži rociņā.

Arī ausis sajūt tagad it beidzamo šalku, jo gaiss  
iraid tīrs un skaļš. „Skaņi irbe nokliedzās aiz upī-  
tes kalniņā“. Pāri par tukšiem klajumiem rīb labī-  
bas ratu dārdēšana, atskan mājās nākdamo ļaužu ru-  
nas. Iz tāļu izkaisītām sētām dzirdam suņu riešanu  
un linu mīstiklu rakstus. Un ja tu nolieksies pie  
zemes, tad liegi sadzirdēsi pat kukainīšus lodājam,  
pat zvirgzdes aizritam.

Bet arvien jo žigli tuvojas parudeņa gals, istā ru-  
deņa zīmes uzbildina arvien jo bargāk mūsu dvē-  
seli. Debess jau biežāk apmācas, cauras dienas savu  
aizsegu vairs neatklādamas — līdzīgi miklai actiņai,  
no kuŗas katrā acumirkļī var asaras izspiesties. Tik-  
līdz kā kāda vēsmiņa uzpuš, tad tūlīt birst kokiem  
lapas lapu galā.

Cauri gāju zelta birzi,  
Lapas rauti nedrīkstēju;  
Vienu lapu es norāvu,  
Visas bira skanēdamas.

Brīžiem gan vēl kādi saules stari izspiežas cauri caur sēro debess aizsegu, bet nu tie mums tikai jo vairāk nīkšanas zīmes uzrāda. Virs mežiem un laukiem snauž vieglas miglas un ap šo laiku saceļas tā muklainā rudens smaka, kuŗa augiem un daudz kuŗstojiem satrūdot rodas.

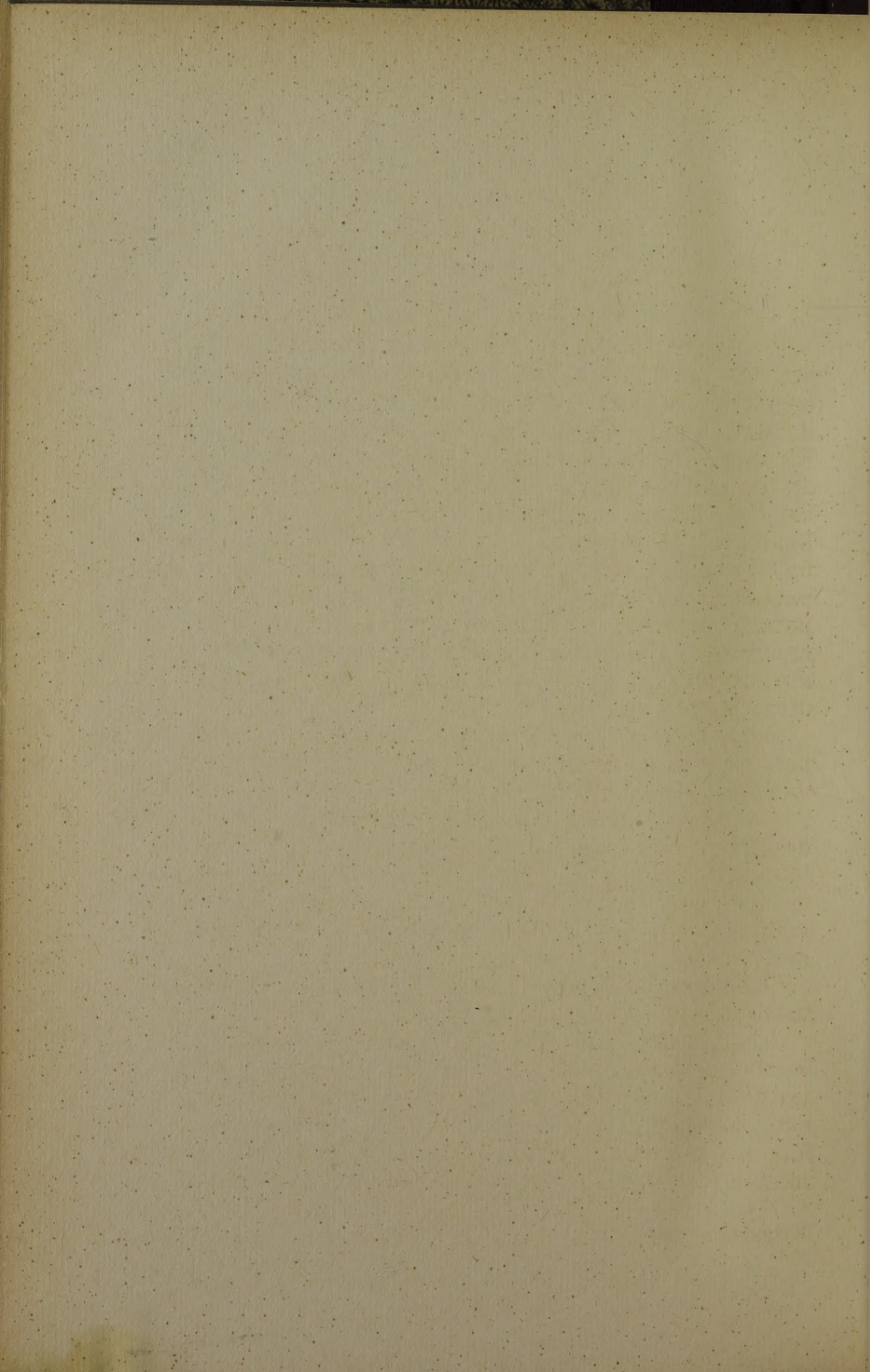
Vai zemīte trūdaliņa,  
Tu trūdini dažu labu:  
Tu trūdini kokam saknes,  
Dažu mātes lolojumu.

Viss, viss iet uz beigām un sataisās uz gaŗu miega gulēšanu. Bezdelīgas un cīruļi ne dzirdami, ne redzami, un ganāmie bari atstāj savas ganīkles. Kas vēl no augļiem bij atlicis, tas tiek žigli vien savākts, tik vārpu lasītāji tie tie pastarīši. No visiem brangumiem nav cits nekas atlicis, kā tikai novītušas, nokaltušas apiņu vītes, kuŗas sēri vējā līgojas, mums atgādinādamas: „Ir tev jādomā uz miršanu!“ — Lapu mežs nu tīri tukšs, kails un plīks, viņš aukstumā un slapjumā drebēdams nodrebas, kad rudens aukās kaukdamas viņam cauri šalc, viņa sastingušos kaulus kratīdamas. Un

„Apkārt kalnu saule tek,  
Gaŗu dienu meklēdama.“  
„Tec, saulīte, pagaid' mani,  
Ko es tevīm pasacīšu:  
Aiznes manai māmiņai  
Dižus labus vakariņus!“



RUNAS



## Runa

Tērbatas latv. literāriskā vakarā 1871. g. 23. janvārī.

Esiet svecināti, brāļi, kas jūs gatavi uzsāktu darbu strādāt tālāk. Sāksim tad nu trešā semestrī savu ceļu tālāk staigāt, cerēdami un gādādami, ka mūsu darbi dienu no dienas jo labāk šķiras un sekmējas. Kā mums līdz šim gājis, to Lībietis gada galā skaidri un plaši izrādījis. Gan ar žēlumu noskatījāties, kad labs bariņš no mūsējiem aizgāja projām; bet ar liksmu sirdi saņēmām tās vēstis, ka aiziedami tie nav no mūsu darba šķīrušies. Gan citi pa durvīm paskatījušies aizgāja, — laikam nepatika. Bet to paturēsim vērā, ka lai arī tējas līdzdzērēju skaits nevairojās, tomēr mūsu izstrādāto darbu skaits nav vis mazumā gājis. Šodien apsveicinām savā starpā atkal jaunus spēkus.

Bet darbu no jauna sākot, atļaujiet man atgādīnāt, ka mums arvien vērā jātur, kur un kā mēs stāvam, ja gribam patiesi un stipri stāvēt.

Ka mums ceļa iezīmējums jāpārtrauga, ceļa gals daudzreiz jānosveķ, lai nenoklīstam purvā, lai nepieķūstam tikko darbu sākuši; un ka mums jāizrīkojas ar derīgiem rīkiem, lai mūsu darbs nebūtu nekāds vēltīgs spēka izpuijātājs, bet patiesi briedīgu sekmju nesējs.

Tādā ziņā lai metam savas acis jautri visapkārt uz savu darbošanās aploku.

Jums, brāļi, nav vis Laimas māte nolēmusi tikai kautkādā tumšā būdiņā rokpeļņa vienmuļīgo mūžu nodzīvot. Jūs esat aicināti uz gaismas darbiem, uz slavas ceļiem. Jūs iestājušies zinātnības pagalmā, kas plašāks un dziļāks par nepārredzamo jūru, kas augsts kā tas neizmērojamais debess izplatījums.

Priekš jums zilās mākoņas nav vairs pasaules gala aprobežotājas, jo jūsu gara acīm atveras ir tas izplatījums aiz šām mākoņām, un zvaigžņu ceļus izmērodami, jūs atronat tai citiem neaizsniedzamā, nesaredzamā, bezdibenīgā augstumā — mūžīgo likumu izpildīšanos.

Priekš jūsu acīm koka miza nav vairs divaiņu noslēpumu apsedzēja, jo jūs ir aiz biezās mizas, aiz cietās čaumalas spējat dzīvu dzīvību aplūkot, izprast un aprīnot, ka ir še valda kārtība, mērība, ka ir še pēc mūžīgiem likumiem dažādas suliņas un augu daļiņas augšup kāpdamas un lejup grimdamas savu ceļu staigā un savos dažādos pārvērtījumos — tik nesaprasam šķietas arvien kā jauns būt, kamēr pratējs atzīst, ka katra daļiņa tik savu likteni izpilda pa nozīmēto ceļu.

Jūs vairs ne domāt nedomājat, nedz ka jums dzimstot pasaule sākusies, nedz ka jums mirstot tā arī kapā grims, jo jūsu gara acīm ir atvērušies arī tie tumšie vārti, kas citiem aizsedz atskatu uz pagājušiem un nolūku priekš nākošiem laikiem. Jūs spējat pasaules dzīvi, cilvēku cīnīšanos gadsimteņiem atpakaļ aplūkot, izprast — un aprīnot, ka ir šai raibā izaudumā, ko mēs par vēsturi nosaucam un kuŗa pavedieni vietām ļoti smalki ieauti un prastām acīm pavisam noslēpti, valda kārtība un ka ir še ceļas un grimst, izplaukst, zaļo un novīst cilvēki, augumi, tautas — pēc mūžīgi lemtiem likumiem.

Bet ko lai jūs kavēju tādas lietas paminēdams, kas jums gluži pazīstamas. Vai tad jūs nupat nebaudāt tos jaukos gardumus, to svēto prieku, ko vien zinātnība cilvēkiem sniedz. Tādēļ lai tik atgādinu, ka jūs nevien zinātnības mācekļu rindā stāvat, bet ka jūs esat arī savas tautas, savas tēvzemes izredzētie dēli, jo jums ir nolemts caur greznu tikumu, caur diženiem darbiem izcelties pāri par daudz simtiem, par daudz tūkstošiem, ja darāt, kas darāms, ja

strādājat kārtībā un mierībā pēc — mūžīgiem cilvēku likumiem.

Tādēļ mums tad arī šodien pienāk jautāt un pārdomāt, vai tas darbs, ko mēs jau sākuši un nupat no jauna uzņemam, spēj mūsu zināšanu pavairot, tēvzemes dēlu tikumu pagreznot, ar vārdu: vai šis darbs ir patiesi mūsu ceļa pašķirējs jeb vai tikai nomaldinātājs no īstenā, labā ceļa; jo ne viss, kas patīkams, ir labs, ne viss, kas smuks, ir grezns, kas mazs un niecīgs rādās, jau tādēļ patiesīgi nopulgojams un nicināms.

Kas tad nu ir mūsu darbs? Cits nekas, kā latviešu valodu mācīties un kopt.

Tādēļ es šē jautāju, vai spēj šis darbs kā zinātnības mācekļus, tā savas tautas dēlus un tēvzemes locēkļus cilāt un pacelt? Vai ir šis darbs mūsu zinātnības stāvokļa paaugstinātājs? Vai viņš līdz mūsu tikumu patiesīgi greznāku padarīt? Vai šis darbs var mūsu krietnākiem darbiem ceļu pašķirt?

Ja mūsu darbs patiesi to spēj, ja viņš mūs uz šo pusi vadina, tad tas labs un krietns, grezns un svēts darbs pēc mūžīgiem likumiem strādāts, lai arī daži to nicinātu un pulgotu.

A. Kas tad nu īsti ir mums latviešu valoda?

1) Ja uz latviešu valodu tā neskatāmies, kā to dara muļķi vai mazmācīti cilvēciņi, vai apmānīti pus-koka lēcēji, kuriem govs teļš tādēļ vien jo vairāk ievērojams nekā augu actiņa, ka teļš tak daudz lielāks un jo gaļīgāks nekā niecīgā actiņa; bet ja mēs uz šo valodu skatāmies kā īsteni zinātnības mācekļi, kuriem pat sīkais smilšu grauds der par svarīgu tīr-zāšanas priekšmetu, tad atronam, ka ir latviešu valoda var derēt un patiesi jau der par tādu zinātnības priekšmetu.

Kā mums zināms, tad tagad līdz ar citām zinātnībām arī filoloģija augstāku un izredzīgāku stāvokli aizsniegusi. Mūsu dienās vairs nepietiek, ka filolo-

ģija dziļi jo dziļi tik ar tām tā nosauktām klasiskām valodām nodarbojas, nē — tagad jautā arī pēc tā, kā gan tās daždažādās valodas patiesi un pēc mūžīgiem likumiem cēlušās (nav mana vaina, ka augstais Bābeles tornis jav par zemu priekš filoloģijas stāvokļa) un kā kopā sader un t. pr. Tā cēlusēs valodu salīdzināšanas zinātnība. Ar šo zinātnību nodarbodamies vīri, kā Bops, Pots, Grims, Lacarus, u. c. turklāt atraduši, ka katras valodas vārdi, kā tie cēlušies tautu jaunības gados, apliecina, cik smalki tā savus piedzīvojumus dabā un savus ievērojumus dzīvē sajutusi — visu ar skanošiem dvēselīgu nojautu apzīmētājiem, proti, vārdiem, tā sakot, apmiesodama. Tā izcēlās tautu psiholoģija kā filoloģijas jaukā audzēkne.

Un ja nu mēs kā zinātnības mācekļi metam savas acis uz latviešu valodu, tad redzam, ka šī valoda abējādā ieskatā ļoti svarīga, ļoti ievērojama, īsti cienīgs tirzāšanas priekšmets, jo latviešu valoda it stalts zars pie indoģermāņu valodas kuplā koka. Tādēļ šī valoda nepieciešama, neizlaižama pie valodu salīdzināšanas zinātnības. Un es tiešām ticu, ja latvieši mājotu ārpus Eiropas, jeb ja tie nebūtu tā dubļos iemīti, tad dažs zinātnības māceklis aizceļotu simtiem jūdžu uz Āziju vai Afriku, kamēr rokā dabūtu vēl vienu eksemplāru no tiem, kas vēl latviski runā (vai nu kādu seno prūsi, vai leiti, vai no mūsējiem kādu, jo visi kopā esam latvieši). Bet tagad tas ceļš priekš filologiem jo viegls. Tie noiet līdz grāmatu veikalam un nopērkas tur savu Bopu, Potu, vai šleicheri un Bilenšteinu, jo šie vīri ir latviešu valodu pēc zinātnības vajadzībām izstrādājuši. Un kādu cienību latviešu valoda pie zinātnības kopējiem izpelnījusies, to apliecina tie, kas latvieši nebūdami, šo valodu no zinātnības stāvokļa smalki jo smalki aplūkojuši. Tā Bilenšteins saka savā „Lettische Grammatik“: „Die lettische Sprache als solche wird bei tieferem Verständnis ihrer Formen, ihres

Baues und Charakters, nicht mehr als das obscure Idiom eines rohen, unterjochten Völkchens, sondern als ebenbürtig den Hauptkultursprachen aller Zeiten gelten.“

Un cik ļoti derīga mūsu valoda tautu psiholoģijas mācībām, to apliecina pratēji, to raudzījām ir mēs atzīt izgājušā semestrī.

Tā tad latviešu valoda, kuŗa it nebūt nevar lepoties nedz ar lieliskiem dzejas ziediem, nedz citādiem pasaulīgiem literātūras augļiem, tomēr sevis pašas dēļ ir un paliek cienīgs mācīšanās priekšmets priekš īstiem zinātnības mācekļiem, kuŗi nebūt uz to vien nelūko, kas tik ārīgi smuks un spožs, vai tik pēc koduma gaļīgs, vai dzīvē labi naudīgs.

Tādēļ, kur vien Eiropā un ārpus viņas pilnīgas universitātes, tur der latviešu valoda par mācības priekšmetu. Un lai to liekam vērā, ka šī valoda paliks mūžīgi par tādu zinātnības priekšmetu, jo kamēr vien pilnīgas augstskolas pastāvēs, tāmēr kļūs filoloģija ar savām māsām un audzēknēm mācītas, un kamēr filoloģiju pilnīgi mācīs, tāmēr būs arī latviešu valoda cienīgs mācības priekšmets. Filoloģijas labad var daudz ātrāki slavenās angļu, franču un itaļu valodas pie malas atnest nekā latviešu valodu.

Tā tad latviešu valodas mācīšanās paaugstina gan mūsu zinātnības stāvokli.

Bet te nu var iemest: labi, lai gan latviešu valoda ļoti svarīgs zinātnības priekšmets, tomēr visiem nevajaga un nederēs ar viņu nopulēties, jo katram zinātnības apcirknim (jeb arodam) jau bagātības diezgan. Gluži pareizi. Bet es atgādinu, ka tas nebūs tas vislabākais jurists, kas tik ar corpus juris iepazīties, tas nebūs vēl pilnīgi ārsts, kas tikai ar anatomiju un patoloģiju nodarbojies, tas nebūs tas svētīgākais teologs, kas tikai ar Dieva vārdiem nopulējies u. t. t., jo zinātnības mācekļiem vajag arī tādas ziņas iekrāties, kas katra paša arodā neatronas.

Bet ja nu kāds sacītu, ka viņš nespēj ar visu iepazīties, ka viņam, kā nefilologam, latviešu valodas vietā cits kāds mācīts priekšmets šķietas jo derīgs būt, lai viņš strādā un cīnās pēc tā, uz ko sirds un prāts jo vairāk nesas. Mēs savu darbu strādādami negribam nevienu ar spiešanu, ar varu uz līdzstrādāšanu pavest.

Bet vai mūs pašus kas nespiež uz šo darbu? Nu, ja mūs pašus kas spiestu vai spīdzinātu, tad mūs drīzāk spiež tādēļ, ka mēs latviešu valodu kopjam, bet nevis lai ar viņas izmācīšanos nodarbojamies, un tomēr ir gan kautkas, kas mūs skubina un aicina uz šo ceļu, ir gan kautkas, kas mūs, kam tak cita darba netrūkst, šē kopā salasa un sakrāj un mūs pie šī, kā rādās, liekā darba, modina, spēcina un stiprina. Kas tad nu ir šīs kautkas?! Tas nav cits nekas, kā tā apzināšanās, ka mums šī valoda nav tikai cienīgs un derīgs zinātnības priekšmets vien, bet arī

2) svēts, svēts mantojums no mūsu sentēviem. Un ja Ņujorkā filoloģijas māceklis, Pota, šleichera vai Bilenšteina gramatikas studierēdams, tā sakot, ar aukstu sirdi priecājas par latviešu valodas vārdiem un izlocījumiem, tā kā viņš ar aukstu sirdi iezīž matēmatikas likumus un patiesības atzišanu, tad mums, kā savas tautas dēliem, iesilst sirds jo karsti, kad dzirdam latvju vārdus skanam; jo tie bij mūsu tēvi, tā bij mūsu tauta, kas šo valodu izaudzināja, savas dvēselīgās nojautas balss skaņās izlocīdama, savus gara nojēgumus vārdu apsegā ietīdama, ka lai šie vārdiņi sevišķi mums, priekš kuņu acīm sašķīst āriģais mizas biežums, sadrūp čaumalu ciētums — dotu taisnu liecību par to, kā un ko mūsu sentēvi savā dvēselē sajutuši, savā sirdī baudījuši, savā garā sajēguši. Tā tad latviešu valodas sirmie vārdi ir priekš mums skaņa balss no mūsu sentēvu lūpām, tie ir sentēvu pukstošās sirds gabaliņi, viņu dzīvās dvēseles nojautas, viņu vēriģā gara jauatrās dzirkstelītes, bet uzglabāti kā nedzīvu rakstu un

mēmu burtu pītnes, pilnīgi saprotami un īsti baudāmi tikai tiem, kuŗi spēj aiz mizas īsto dzīvību saredzēt, aiz čaumalas gardu kodolu atrast. Un tā kā mums plašas, skaidras vēstures par saviem sentēviem trūkst, un ka tādēļ mūsu sentēvu valoda mums arī kā vēstures atlidzinātāja vēl jo svarīga, jo ievērojama, nekā dažām citām tautām savas valodas, tad turēsim šo sentēvu dāvanu kā vien spēdami cienā godā. Bet ka valodu nevar cienīt un godāt, ja to neprot — tas saprotama lieta. Tādēļ mums arī šai ieskatā pieklājas gan savu darbu strādāt, jo tautas dēliem pienākas mantojumu no sentēvu laikiem cienā godā turēt, visvairāk garīgo mantojumu.

Jeb vai gribat, lai es jums, kā zinātnības mācekļiem, ņemos pierādīt, ka dēliem patiesi tēvu krājums cienā godā turams? Vai jūs nezināt tāpat kā es, cik svētas tādas mantas ikkatrai tautai, ja tā cilvēcības baušļus nav pavisam aizmirsusi? Un vai šādu mantu cienīšana nav sevišķi atkal mūsu laikos atzīta par tautas dēlu tikuma apliecinātāju? Mēs darām pareizi tos aplamos negantniekus bez žēlastības sodīdami, kas nav pratuši nedz savu, nedz citu tautu garīgās mantas krājumus cienīt un uzglabāt. Vandālība ir vārds, kas pat kosmopolīta sirdi aizgrābj. Un tomēr mēs nebūtu nekas cits, kā vandaļi, ja ļautum savam mantojumam bojā iet.

Bet mēs turpretim savu mantu cienīdami un godā turēdami, pieaugam iekš greznākā tautas dēla tikuma, jo pareizīga sentēvu cienīšana ir viens no tiem greznākiem tikumiem.

Tā tad lai paturam vērā, ka mūsu vakaru darbs, pareizi strādāts, neizved mūs uz netikuma ļauniem ceļiem, bet ka viņš turpretim palīdz mūs izaudzināt un spēcināt, spodrināt un stiprināt mūs par grezniem tautas dēliem.

Un neaizmirstiet nekad, ko kāds vācu tautas dēls, vācu un francūžu valodas salīdzinādams, sava raksta beigās izsacījis. Viņš teic: „Lai neieliek iekš tā,

ko es šeit (francūžu valodai par slavu) esmu teicis, tās domas, kā kad es gribētu vācu valodu blakus francūžu valodai pazemināt. Es esmu no mūsu tik pat vīrišķīgi spēcīgās, kā gleznās (zart) valodas branguma pilnīgi pārliecināts; bet vēl vairāk: kad viņa nabaga būtu, kā Pešereju lalināšana, arī tad es viņu mīlētu, tādēļ, ka viņa mana tēvu valoda.

Bet mīlēt valodu tādēļ, ka tā tēvu valoda, to nevar ikkatrs darīt. Tur vajaga dižana, grezna tēva dēla! Kam sirds nelec jo liksmi latvju vārdus dzirdot, tam tārps sagrauzis sirdi. Un ja tu, brāl, aiz bailēm atraujies no sava sentēvu mantojuma cienīšanas, tad zini, ka tu neesi vaļīgs, svabads zināšanas māceklis, bet vai nu savas maizes kules vai cita kunga vergs.

3) Ja lūkojam tālāk, tad redzam, ka latviešu valoda mums nav tikai ievērojams zinātnības priekšmets, nav tikai sentēvu piemirsta dāvana vien, jo latviešu tauta vēl nav izmirusi, lai gan kādas daļas no viņas, kā senie prūši, mūžības miegā iemidzināti. Latviešu tauta ar visiem saviem citiem zariem Kurzemē un Vidzemē, Vitebskā un Leišos, Krievijā un Prūšos ir dzīva, dzīva tauta. Tā tad latviešu valoda ir vēl tagad dzīva: šīs tautas, proti, mūsu tautas valoda skolās un baznīcās, tirgos un godos, tiesnamos un konventos, biedrībās un teātrī, ar vārdu, latvju tautas dzīvē un literātūrā.

Šī valoda arī mūsu pašu garam mostoties derējusi par laipu, pār kuŗu satiekas sirds ar sirdi, dvēsele ar dvēseli, gars ar garu. Par tādu laipu šī valoda der vēl priekš tautas, kuŗa visus zarus kopā saskaitot, skaitāma pēc miljoniem. Vēl tagad dzīvas sirdis izsaka šai valodā savus priekus un bēdas; jūtošas dvēseles ietin latviskos vārdos savas nojautas, savu ticību, savu mīlestību un cerību, vēl nomodā esošs gars izrunā ar latviskiem vārdiem, ka nu ir diena plaukusi ir šai tautai, kas tik ilgus gadus slāpusi pēc gaismas, taisnības un patiesības.

Ka viena maza daļa no latviešiem augstāku skolu un pilnīgākas literatūras trūkuma dēļ, vai arī kāda citāda iemesla labad, nerunā savu tēvu valodu, tas nepamazina latviešu valodas svaru, spēku un vajadzību priekš visas tautas. Un cik dziļi mazmācīti cilvēki var aplamības un tumsības dubļos iegrimt, ja tēvu valodu neprot cienīt un izlietot, to parāda mums skaidri tie nožēlojamie puskoka lēcēji.

Tādā ieskatā arī Bilenšteins savas gramatikas priekšrunā ielicis šādus vārdus tiem par apmierināšanu un apdomāšanu, kas tic, ka latviešu tautu par jo laimīgu padarīšot, ja tai viņas valodu ar varmācības darbiem atņemšot. Bilenšteins saka („Lettische Grammatik“, XIII. lapas pusē): „Freilich von Manchen wird bezweifelt, ob es sich der Mühe verlohne und geraten sei, heute noch die lettische Sprache zu cultivieren“.

Un tālāk (tulkojumā):

„Ir gan tiesa, ka dažs labs šaubās, vai tas pūliņu vērts un ieteicams, šo baltdien vēl latviešu valodu izkopt un latviešu literatūru vairot, vai nebūtu derīgāki visu darīt, lai to mazo latvju pulciņu ģermānizētu un caur to pie augstākas izglītības dzītu. Bet šis pulciņš iztaisa šimbrīžam vēl ap vienu miljonu cilvēku, kuŗiem vajag audzēšanas un gara, kā garīgās kopšanas, un šo var šimbrīžam tikai caur viņu tēvu valodas palīdzību viņiem piesavināt. Un tā humanitāte (cilvēku mīlestība), kuŗa cilvēku kā tādu cienī un mīlo, prasa, ka tautas skolotāji un vadoņi pareizi un jauki uz viņiem runā, tā kā runātais un rakstītais vārds latvieti no patiesības un taisnības neatturoši iemanto“.

Tā saka vīrs, kas nav nei latvietis, nei gaisa grābstītājs, bet kam laimējies izredzīgu zinātnības stāvokli aizsniegt un cilvēcības krietnos tikumos spēcīnāties. Un vai Bilenšteins caur latviešu valodas kopšanu kaunu izpelnījies no zinātnības puses jeb no latviešu tautas prātīgiem dēliem kaut kādu nepatei-

cību? Tiešām nē. To zina un saka ir mūsu nicinātāji un pulgotāji.

Bet ja nu tādēļ, ka mūsu tauta vēl dzīva, vēl smilkst un slāpst pēc skaidras patiesības, pēc bezviltīgas taisnības, ikkatrs svešs tautas dēls, kas pareizi ar latviešu valodas izkopšanu nopūlējies, kā Stenders, Gliks, Hūgenbergers u. t. pr. jeb vēl tagad nopūlējas, sev izpelnās godu un slavu, — vai tas tāds darbs mums pašu tautas dēliem varētu būt par kaunu? Ak nē, brāļi, es velti nopūlētos jums gribēdams pierādīt, kas patiesi nesajauktiem tautas dēliem šē darāms, jo jūs jau paši to skaidri atzinuši un tādēļ pie šī vajadzīgā, pieklājīgā un greznā darba roku pielikuši.

Bet vienu lietu atvēliet man vēl pieminēt. Es zīmējos uz tiem mazticīgiem, iebailīgiem mūsu starpā. Tā lieta ir šī: Ne visi, kas iz zinātnības avotiem sev dzīvu dzīves maizi smēluši, ne visi spēj sevišķi par pašas zinātnības pavairošanu gādāt. Tā tad varētu ir notikt, ka no jums neņemtos neviens kaut kādam zinātnības zaram jaunus pumpurus iedēstīt, jeb otrādi sakot: varētu gan notikties, ka neviens no jums nespētu nekā jauna, svarīga un ievērojama nedz priekš vāciešiem, nedz francūžiem, nedz angļiem un t. pr. sarakstīt; bet to nepiemirstiet: priekš savas tautas jūs varāt ikkatrs, nevienu neatšķirot, vēl daudz, daudz ir ar savu mazo spēku strādāt, ja tikai nepiemirstat to laipu, pār kuŗu jūs spējat piekļūt pie savas tautas sirds, dvēseles un gara.

Un kad jautājam; kā stāv ar mūsu tautas garīgo dzīvi? Kā klājas latviešu tautai patiesības un taisnības lietās? Kādi laiki mūsu tēvzemei? Tad tiešām redzam, cik bezgalīgi daudz vēl ko strādāt. Redzamas tik pirmās pavasara dienu zīmes.

Saule gan spīd, bet vēl tai jābrien pa dubļiem. Ledus un sniegs gan iesākuši atkust, bet dzestras miglas apsedz vēl dažu viduci; bezdelīgu actiņas gan parādās; ozoliem un ošiem vēl ziemas laupījums ne-

atlidzināts, pie zemes guļ sapuvušas lapas, vētrā nolauzti zari, pārgalvībā saskaldītu koku skaidas.

Zāle tikko paknituse, bet visur sūnājus tomēr vēl nepārspēj. Daudz ziedainu puķu sēkliņas dubļos dziļi iemīdītas, nosalušas un novītušas. Mežmalās šur un tur redz stobrīti, kam ziedu galviņa tikko izplaukuse, bet jau novītuse karājas uz zemi.

Vietām redzam gan citu kungu dārzos dažu no mūsu lauka stādiem augam un ziedam, bet tie diemžēl negrezno vis ikreiz mūsu pašu pļavas un ielejas. Un tur kādā saulgozī redzam galviņas it sārtas, ziedu actiņas it zilas, it uzticīgas, — būs gan pirmās ne a i z m i r s t e l e s. Lai Dievs dotu. Jeb vai jūs aizmirsāt jau to birzi, kur dzimāt, augāt? Nē, jūs to nekad nevarat un nespējat aizmirst, jo jums tur tēvu zemē vēl Herkuļa un Tezeja darbi izdarāmi!

Tādēļ tad nu varam sacīt: ja esam izsargāti no seklas kosmopolītības, t. i. no domām, ka tam, kas sevi saucas par kosmopolītu, jau tūlīt daudz maz no Humbolta slavas pielipšot, jeb no tādām domām, ka cilvēka bērns tad visām tautām par labu strādāšot, kad viņš tik no savējās atsacīšoties, tad mums jāatzīst, ka mūsu darbs nav arī nekāda vēltīga lieku spēku un laika izšķiešana, bet ka mēs turpretim šo ceļu uzņēmuši, kas mūs vedina uz savu maziņo spēku izlietošanu, uz strādāšanu priekš savas tautas, lai vairotos ir pie viņas gaisma, patiesība un taisnība, lai izaugtu dienu no dienas jo vairāk arī starp mūsu tautas dēliem īsti zinātnības mācekļi, godbijīgi sentēvu garīgās mantas cienītāji, grezna tikuma audzinātāji un diženu darbu izdarītāji. Un ko mēs kā zinātnības mācekļi un kā savas tautas dēli lai gan spētum jo labāku darīt, nekā strādāt un cīnīties priekš tiem, priekš kuŗiem mums jāstrādā pēc mūžīgiem cilvēcības likumiem.

B. Bet kā lai strādājam savu darbu pareizi, kā lai mācāmies un kopjam savu tēva valodu, vislabāko

sekmi kārodami? Par to jau diezgan sprieduši, tā kā še lai pietiek, kad mums pazīstamus teikumus vēl reiz atgādinu: mēs pūlējamies pareizi par savu tēva valodu:

- 1) to savā starpā runādami,
- 2) savas valodas gramatiku dziļāki un pilnīgāki izmācīdamies; vēl nepazītus, neierastus vai jaunus vārdus salasīdami un krādami,
- 3) latviskus rakstus lasīdami,
- 4) latviskus rakstus priekš saviem vakariem, priekš avīzēm un grāmatām sagādādami,
- 5) latviešu dziesmas mācīdamies un dziedādami.

C. Kādi pabalsti der par mūsu darba šķīrējiem? Mēs nevaram valodu mācīties, kā ābecnieki to dara. Bet ja kāds grib Homēru lasīt, vai tad viņam nevajaga ziņas par grieķu dzīvi, ticību, senatni u. t. pr. citādi lasītājs lāga nekā nesapratīs. Otrkārt, nevaram tik aplamas domas turēt, ka tik vien pasaulē strādāts, cik mēs strādājuši; tādēļ mēs nosprieduši:

I. Derīgu rakstu un grāmatu krātuvi pamazītiņām iegādāties. Proti rakstus, kas zīmējas uz latviešu valodu, ticību, zemi, dzīvi, senatni, ar vārdu sakot, uz viņu likteni senos un tagadējos laikos.

Vajadzīgās grāmatu šķiras būtu:

- 1) filoloģiskā šķira (gramatikas, vārdnīcas, literatūra),
- 2) ģeografija,
- 3) dabas zinātnība,
- 4) vēsture,
- 5) laikraksti (avīzes, biedrību raksti, programmas),
- 6) ļaužu grāmatas, bērnu un jaunekļu grāmatas,
- 7) dzeja,
- 8) dažādi raksti (brošūras, manuskripti),
- 9) citu tautu rakstnieki.

II. Otrs pabalsts, kuŗš vajadzīgs priekš mūsu darba veicināšanas, ir: kārtība un nolūks.

Tādēļ apņēmušies sanākt noliktos vakaros, tādēļ uzņēmušies ziedus mest, lai spētum zem droša un mierīga pajumta strādāt, tādēļ iecēluši kārtības vedējus, grāmatu krātuvju apgādātājus, dziedāšanu vadoņus, mantu zinātājus un rakstu vedējus.

Ja savu darbu tā vispār pārskatām, tad atrodam, ka tur ir plašums un skaidrums, svētums un izpildīšanas vajadzība.

Un ja mēs tā strādādami mācīsimies ziedus nest savai tautai par labu, ja mēs ar savu tēvu valodu nopulēsimies kā ar patiesi cienīgu zinātnības priekšmetu, mācīdamies atzīt un saprast, kā tā cēlusies, augusi un patlaban atjaunotā vaigā pirmos ziedu pumpurus parāda; jā mēs piedzīvosim savā garā un dvēselē tautas likteni, kuŗa, tārpam līdzīgi gabalos sakapāta, dubļos nomīdīta, tomēr vēl šodien dzīva un dienu no dienas jo spirtāki atdzīvojas; ja mēs savus spēkus stiprinām, mēģinādami līdzstrādāt par cilvēku visaugstāko mantu, proti par gaismas, taisnības un patiesības pavairošanu: tad, brāļi, mūsu sirdis tik drīz vairs nenokaltīs sevmīlības tvaikos; tad pratīsim jo žīglāk niecīgo māņu spožumu izšķirt no patiesīgiem cilvēcības gara darbiem un augļiem, tad sajēgsim jo pilnīgi savas tautas tagadējo celšanos, viņas tiesības, vajadzības un priecāsimies jo liksmi, ka nekādi dubļi nedz pīšļi pie mūsu tautas nav spējuši izdzēst to debess liesmu, kas cilvēkus un tautas karsti iesilda un tiem ceļu rāda uz diženiem nemirstības darbiem. Tad, brāļi, pieliksim nešaubīdamies savu drošinātu un spēcīnātu roku visur, kur mazspēcība cīnās pret varmācību, kur taisnība kaŗo pret negantību, kur zvērestība saceļas pret cilvēcību, tad mūsu viesības un darba vakari piepalīdzēs, ka mēs savā laikā un katrs savā vietā. *L a i n u L a i m a s m ā t e n o l e m t u l i k t e n i k ā d u n o l e m d a m a,* izrādīsimies par zinātnības mācekļiem,

kam jautras, skaidras galvas, par tautas dēliem, kas sirdī krājuši viskrietnākos tikumus; par vīriem, kam stipra krūts pret dzīves vētrām.

Šādā prātā es jūs apsveicinu, izsaukdams: lai dzīvo, aug un kuplojas mūsu tauta un līdz ar viņu mūsu tēvu valoda pēc mūžīgiem likumiem. Lai izplešas tas gars, kas latvjus modina, tāli un augsti kā rīta blāzmas sārtums, kas līdz pat debess velvei sniedzas. Strādājiet arī šai jaunā gadā tā, ka jūsu vārdi varētu pēclaiķā spīdēt kā spožas zvaigznes mūsu tautas priekšā un ka jūsu darbi var derēt par ceļa rādītājiem vēlākiem strādātājiem, pašu bērniem un visai nākošai audzei! Augsta laime jums!

## Runa

Tērbatas latv. literāriskā vakarā, 1871. g. 19. februārī.

Draugi, brāļi! Pēc vecum veca ieraduma cilvēki mēdz dažādas dzimšandienas svētīt. Tā tad ir mēs pareizi darām, šodien savas sirdis ar svētku nojautām izgreznodami, jo arī mūsu vakariem sava dzimšanas diena.

Bet iekam mūžības vārti aizveras aiz mūsu pirmā soļa, mūsu pirmā gada tecējuma; iekam laimes vēlēšanas uz patlaban uzsākamo jauno sadzīves gadu iz mūsu krūtīm skaņi un priecīgi saceļas; iekam liksmības atbalss putojošām glāzēm līdzskanīgu mēli dāvina: lūdzu jūs, savu uzmanību uz kādiem vārdiem locīt, kurus šodien jums priekšā ceļu pilnīgākas svētku runas vietā.

Ja mums darbu strādājot pieklājas vienmēr nomodā būt, tad sevišķi šādu svētku dienas pienākums būtu gan plaši jo plaši pārspriest un pārdomāt:

- 1) kas un kāds mūsu darba priekšmets un nolūks;
- 2) kā un ko mēs līdz šim pastrādājuši un
- 3) kas īsti ir mūsu savienošanās un tās darbošanās cēlēji.

Bet kad nu trešo semestri nesen sākot un plaši par sava darba priekšmetu pārrunājot, redzējām vienbalsību rādāmieš, tad drīkstam būt pārliecināti, ka esam šī sava darba pieklājības un vajadzības dēļ patiesi vienis prātis, un varam tik vēlēties, lai šī vienprātība dienu no dienas vēl jo staltāki un jo brangāki atspīd mūsu darbos. Tā tad par mūsu darbu pašu šodien nevajadzēs neko atgādināt, kā tik izsaukt: mūsu darbs ir savas vēl dzīvās tēvu valo-

das kopšana. Un savu senu mirušo sentēvu grezno, dižano tikumu cienīšana un atdzīvināšana!

Ņemsim tad nu otro jautāšanu priekšā, proti: kā un ko mēs līdz šim pastrādājuši?

Mēģinādams uz šo jautāšanu īsi atbildēt, es ceru, ka niecīgu un veltīgu jūtēlību nedz sacelšu, nedz aizkāršu.

Divi semestri aiztecējuši, kamēr mēs kopā strādājam. Ja nu abus vispārīm salīdzinājam, tad atrodam, ka mēs pirmā semestrī, liksmībai ļoti bagātus meslus nesdami, iemācījušies otrā turpretim jo vairāk strādāt. Bet liksmības mēru pamazinājot, diemžēl, arī dziesmu skaņas ļoti pamazinājušās. Pats dziedāt nemācēdams, zinu gan, ka dziedāšana nav visiem iespējama. Bet zinādams, ka ir vājiem spēkiem daudz iespējams, ja tik nopietnas gribas un strādīgas rūpēšanās un pūlēšanās netrūkst, es ticu, ka visu vēl nebūsīm izmēģinājuši, kas mūsu vakarus varētu ar jaukām dziesmām pušķot. Gan esam dziedāšanas piekopējus iecēluši, bet ka tie uz savu roku vien nekā nespēj izdarīt, no tam esam skaidri pārliecināti. Tādēļ lai savienojamies visi kopā uz dziesmu kopšanu, ikkatrs pēc sava spēka piepalīdzēdams. Šāda piepalīdzība no visām pusēm tika arī par pielūgumu izdarīta, kad mūsu dziedāšanas vadoņi uzņēmās par dziesmām rūpēties un gādāt. — Šī piepalīdzēšana no visām pusēm parādīs, ka ir mēs esam latviešu tautas dēli, tās tautas, kurai dziesmu gars dzimtin iedzimis. Lai tad atskan atkal šai trešā semestrī latvju dziesmas līksmi un skaņi mūsu vakaros!

Atļaujiet arī vārdu par mūsu izstrādātiem darbiem, par mūsu runām.

Kad skatāmies uz savu priekšā celto darbu pilnību, tad jāsaprot, ka mēs vēl lielum lielie sācēji būdami, ļoti maz tādu rakstu izstrādājuši, kurus varētu tūlīt gaismā laist. Bet mūsu pirmais nolūks arī nav cits nekā, kā savus spēkus mēģināt, drošināt un

spēcināt. Un kad lūkojam uz izstrādājumu skaitu un uz tiem zinātnības priekšmetiem, pie kuriem citi no mums ķērušies, tad varam ar prieku apliecināt, ka esam patiesi uz priekšu gājuši. Iesākot mūsu runas nebij cits nekas, kā acumirkļa domas un jūsmu izsacišana. It ātri spēkā pieaugdami, mēs jau dabūjuši pēdējā vakarā tik sīrsnīgu runu par kādu zinātnības priekšmetu dzirdēt, ka, taisnību saskot — mums pa daļai pietrūka nopietnības mēra to klausoties, jo mēs vēl neesam ieraduši savā tēva valodā tik smalkus zinātnības izmeklējumus dzirdēt. Negribu še visas turētās runas saskaitīt, nedz visas pēc rindas apspriest. Lai pietiek tik kādas pāris atgādinot.

Zemmers mūs pārliecinājis, ka gluži neierastas domas un sīkus nojēgumus par miesām un dvēseli var skaidri un gaiši ir latviešu mēlē izsacīt.

Millers ar savu Plauta „Menechmes“ pārcēlumu izrādījis, ka mūsu valoda diezgan lokana un spēcīga pie citu tautu rakstnieku izlietošanas priekš mūsu literatūras. Tik žēl, ka šī darba iesākums nozudis.

Dirīķis par ausi un dažādiem skaņumiem izplātnu runādams, deva mums daudz ko pārdomāt par mūsu sentēvu izmanību pie dvēselīgo nojautu apzīmēšanas, jo dabūjām dzirdēt, cik dažādi, smalki un pieklājīgi mūsu valodā spēj visu ar vārdiem izteikt, ko vien dvēsele, ausīm palīdzot, sajūt jeb manto. Varam cerēt, ka arī tādas runas dabūsim izklausīties, kas uz tiem citiem jūteklīm zīmējas.

Zaķītis ir par tautību trīs it dziļus jautājumus, kuŗu svars caur to vēl pavairojas, ka tie mūsu vis-svētākās jušanas aizsniedz, priekšā cēlis un uz viņiem skaidru un saprotamu atbildi pašu valodā devis. Jeb vai ir kāds mūsu starpā, kas šo runu dzirdēdams, nebūtu kļuvis no jauna pārliecināts, ka arī no tiesības stāvokļa uz savu tautu skatoties, mums jācinās par savējiem — ja vajaga — līdz pat nāvei?

Kundziņš bez mūsu piepalīdzēšanas jau priekš mūsu darba izaudzināts no tās vēsmas, kas tagad latvju tautu spirdzina. Tas mums cēlis bildi izsentēvu dzīves priekšā par apliecinājumu, ka mums pašiem arī netrūkst priekšzīmju vīrestībai un tēvuzeemes mīlestībai, ja tik protam savu sentēvu krietnos tikumus cienīt, godāt un savās krūtīs atdzīvināt.

Libietis, kā jau sacīju, pēdējā vakarā ar ērgļa spārnēm paceldamies līdz zinātnes augstumiem, uzlika klausītājiem neierastus svarus, uzrādīdams, ka ir tur spējams ar savu paša valodu līdzklūt, kur zinātnieki, fiziologi, meklē pēc dzīvu radījumu saknēm un viņu izcelšanās avotiem un vairošanās rīkiem.

Tai pašā reizē Aizsilnieks atgādināja, ka tie nav pareizi darījuši, kas vitebskiešus tik izsmiešanas vīzē pieminējuši, jo izzobodami vien — brālis brāli nepacels uz augstāku stāvokli. Turklāt runātājs uzrādīja, cik karsta vajadzība pēc palīgā nākšanas pie mūsu tautiešiem ap Vidzemes robežām.

Kad nu uz šīm piezīmētām un tām no manis nepieminētām runām skatāmies, tad tiešām jāsaka, ka nežēlīga un taisna kritika tur diemžēl vēl daudz nepilnības vainu uzrādīs; bet nepiemirsīsim, ka mūsu pūlīņš tik vienu gadu vecs. Tomēr tiktāl esam kļuvuši, ka neviens no mums, kas nopietni līdzstrādājis vai nu klausīdamies vai runādams — nevar un nedrīkst sacīt, ka mūsu valoda tik bauriem derīga un ka tā nespējot cilvēku augstākās domas un mācības skaidri un saprotami klausītājiem vai lasītājiem priekšā celt.

Mēs turklāt mācīsimies atzīt, ka tā nav vienīgi mūsu valodas vaina, ja kādreiz to, ko domājam, nespējam latviešu vārdos izteikt, bet pa lielākai daļai mūsu pašu vaina, tādēļ ka valodas bagātību un veiklību pilnīgi vēl nepazīstam. Tā tad esam no saviem nepilnīgiem darbiem jau to gudrību mācījušies, ka mums vēl daudz jāstrādā pie valodas izmācīšanās,

iekam drīkstēsīm par viņas spēku taisnu spriedumu spriest. — Man tādēļ žēl, ka mums šai semestrī būs jāpaliek bez īpašiem izstrādājumiem par valodas teorētisko pusi. — Tai vēlēšanā saiet mūsu sirdis tiešām kopā:

lai šķīras mūsu rakstītāju spalvas un mūsu runātāju mēles jo dienas jo vairāk arī trešā semestrī un lai ar runātāju augšanu aug arī klausītāju strādīgā, nopietnā uzmanība!

Tad treškārt vēl jāpiemin tā darbu daļa, kuŗa gan par vajadzīgu atzīta, bet diemžēl drusku tā kā piemirsta. Zinādami un pārliecināti, ka nevienas tautas valodu pilnīgi neizmācīsimies, arī savējās nē — ja neievērojam un nesaprotam tautas dzīvi, mēs apņēmāmies gādāt, ka lai skaidras un patiesīgas ziņas par latviešu dzīvi sakrātum, it sevišķi par skolām un grāmatām, par dziesmām un biedrībām. Par latviešu senējo un tagadējo ticību, cerību un mīlestību. Bet kā nu stāv ar šādiem ziņu un mantu krājumiem? Kaut gan Lībietis šādas ziņas krājis, lai gan Aizsilnieks vītebskiešu vārdu un dziesmu krājumiņus iesniedzis, tāpat kā Gūtmanis, kas mīklu un dziesmu krājumiņu sarakstījis, tomēr jāsaprot, ka pie šīs mūsu darba daļas vēl nemaz neesam nopietni ķērušies. Es pats gan zinu, cik grūti nākas tagad jau tādas ziņas prasīt, kur puskoka lēcēji ļaudīm iemēļ, ka mēs esot apžilbuši vēja grābekļi, un ka mani šādu ziņu krāšanas dēļ pat skolotāji par citu nekā neatzīst, kā par „jaunas modes revidentu”. Bet, brāļi, vai varam patiesi citiem vien to vainu dot, ka šai lietā neesam vairāk iespējuši? Vai ir mūsu sirdsapziņa tik šķīsta un skaidra, ka nevajaga uz sevi sacīt: šai lietā biju gan pakūtrs. No sirds vēlētos, lai nākošā dzimšanas dienā tam, kas jums atkal gada pārskatu priekšā cels, še būtu jo lieliski materiāli pie rokas. Lai tādēļ neaizmirstam un nepiekūstam, sevišķi, kad suņu dienās būsīm starp sa-

vējiem izklīduši, tās minētās ziņas un mantas bagātīgi lasīt un krāt!

Par savu grāmatu krātuvi varam gan priecāties, jo tā aug dienu no dienas, zināms, pamazītiņām, pēc mūsu spēka mēra, kas vēl diemžēl ļoti maziņš. No tā gan neesmu pārliecinājies, ka daudz lasītāju mūsu grāmatām, bet tas ir diezgan ievērojams, ka pašu avīzes arvien jo vairāk cienījam. Tā iemācīsimies uz savu tautu skatīties un viņas vajadzības, viņas celšanos izprast ir bez vācu un citu tautu brillēm.

Beidzot būtu jājautā, kā gan izpildījām to pamata likumu, uz kuŗa dibinājas ikkatra kopībā strādāta darba sekmes. Vai bija ikkatrs no mums, kur vajadzēja, draugs draugam, brālis brālim? Neatgādināšu tos klupienus, kuŗus piedzīvojuši, pieminēšu tikai to no mums visiem, ja neizsacīto, tad tak dzirdēto žēlošanās teikumu, proti: „Ak, kaut vēl reiz spētu savu dzīves ceļu no jauna uzsākt! Tad es visu citādi iegrozītu un izdarītu! Bet nu par vēlu!”

Brāļi, šādā ieskatā lai priecājamies, ka esam tik vienu gadu pārlaiduši, jo priekš mums vēl nav nekas par vēlu. Sniegsim tādēļ šodien no jauna cits citam savu roku, savienodamies uz to, ka lai tā kopā izturamies, ka mums nekad nebūtu jānožēlo tās stundas, kuŗas šē kopā pavadām; ka turpretim katrs no mums varētu apliecināt: šē stāvēju, tā strādāju, jo citādi nevarēju pēc savas atzīšanas un sirds apzināšanās. Tā cits citu spēcīnādami un stiprinādami, nemeklēsim taisnošanās pabalstus nedz ārpus savas sirds, nedz ārpus mūsu darba aploka. Tādā garā pieņēmdamies, atdzīvināsim caur darbiem sentēvu krietnākos tikumus, savu Laimas lemto likteni piepildīdami!

Negribu jūsu uzmanību šodien par daudz nogurdināt; tādēļ pieminēšu it īsi mūsu šīs dienas trešo jautāšanu, proti: kas īsti ir mūsu savienošanās un iezīmētās darbošanās cēlēji?

Pirmā acumirkli gan rādās, ka mums nevajaga nebūt pēc cēlējiem jautāt, jo tik jauni būdami, kā mēs paši esam, mēs tak nebūsim savu vakaru dibinātājus piemirsuši. Un patiesi, kas mums lai gan neatgādinājas, ka pirms gada ap šo laiku pa Tērbatu tā prieka vēsts izpaudusies, ka Rīgas latviešu biedrība iesvētišot 19. februārī savu uzcelto biedrības namu. Mēs, caur Kļaviņu skubināti, salasījāmie kopā ar pukstošām sirdīm šos latviešu svētkus līdzsvinēt, Rīgas latviešu biedrībai caur telegramu savas laimes vēlēšanu izsacīdami. Tā tad Rīgas latviešu biedrības svētki un Kļaviņa uzmudināšana ir patiesi uzskatāmi par tiem tuvākiem mūsu sapulces cēlējiem. Ar pateicību pilnu sirdi lai izsaucam tādēļ ir šodien: „Augsta laime tiem!”

Bet vai šī viena priecīgā vakara dēļ jau izcēlās mūsu pastāvīgā kopā turēšanās, kopā strādāšana? Jeb vai patiesi neesam nekādu vakaru priecīgi pavadījuši ar priecīgiem ļaudīm, pat tautiešiem, un tomēr sveši bijuši, sveši palikdami cits citam? Tādēļ mūsu kopā strādāšanas cēlonis vēl dziļāk meklējams.

Ja tautas īpatējā cilvēka dzīves gājuma nepratējs sacītu, ka mūsu vakari cēlušies kā mākoņi (neņemsim šo vārdu nekādā sliktā ziņā), kas dažreiz pie debesīm it nejauši saceļas, tad tas tomēr nezinot būs taisnību izteicis — bet tādā ziņā, kā dabas pratējs to izcelšanos saprot. — Proti, ja nebūtu dienā silta saule spīdējusi, tad nebūtu ūdens gaisā sacēlies, tad nevarētu tur augšā ūdens devējs mākonis radīties. Tā tad, iekam mākonis pie debesīm izceļas, saule jau daudz spēcīgus darbus iepriekš pastrādājusi. — Un it nebūt citādi neesam mēs kopā pulcējušies — pirms nebij saule visu sagatavojusi, kas bij vajadzīgs priekš mūsu vakaru izcelšanās: jo mēs un mūsu darbs cits nekas nav, kā auglis no sen sētas saknes, kā tikai sekme no senas strādāšanas faktoriem, vai nu mēs tos ikkatrs pazīstam vai nē. Tā saule, kas mums ceļu sataisījusi, zināms, ir kultūras gaisma,

cilvēku gara un sirds izkopība. Bet nevien mūsu pašu, bet tā kultūras gaisma, kas tagad dienu no dienas jo pilnīgāki sāk apspīdēt Eiropas tautas, tā ir mūsu savienotās darbošanās istā cēlonē.

Še nu gan vajadzēs pierādīt, ka visas latviešu tautas un tādēļ ir mūsu liktenis patiesi bij atkarīgs no tā gara, kas tagad jeb kaut kad citreiz Eiropu pārvaldījis. — Atstāšu šo priekšmetu priekš cita vakara. Šodien atļaujiet man tik pāris pazīstamus vēstures faktus priekšzīmes dēļ pieminēt. Toreiz, kad Eiropas tautas vēl visas ikkatra par sevi rūpējās, tad latviešiem bij neaizkarta vaļība — nesagānīts tikums, neaplaupīta tēvu zeme. Toreiz valdīja savrupības gars. Bet Eiropai pienāca ar laiku citādas dienas. No Vidusjūras krastiem sacēlās tāda vara, tāds gars, kas uz kādiem gadu simteņiem pārvarēja gandrīz visas Eiropas tautas, visus prātus. Ķeizari un ķēniņi klanījās priekš kāda līdz šim nepazīta varmāka, proti priekš Dieva vietnieka pāvesta tēlā.

Visas tautu ticības ar kājām samīdīdams, un tādēļ arī tautu krietnāko tikumu pamatus sadragādams, valdīja pāvesta gars ar savu priesteru bariem un ar pasaulīgo valdnieku karaspēkiem pār Eiropas zemēm un tautām. Un viņam vēl nepietika ar Eiropu vien. Viņš ķēniņus un lielmaņus sūtīja kā niknus laupītāju zvērus uz Āziju un Afriku — visu Dieva vārdā darīdams, visiem padarītos un vēl nodomātos grēkus atlaizdams, un vai tam, kas uzdrīkstējās pret viņa pavēli sacelties. Tas pazaudēja laicīgo un miesīgo labklāšanu. Un toreiz eiropieši viņa mācībām ticēja, jo pāvests izcēlās par vienīgo ticības avotu, tiklīdz, kā viņam laimējās tautu ticības pabalstus sadragāt, saskaldīt.

Šim ļaunam un niknam garam tik spēcīgi valdot, izcēlās starp Eiropas tautu dēliem īsts zvēru tikums, kā to redzam toreizējā Francijā, Spānijā un it sevišķi Vāc zemē, priekš kuŗa laika apzīmēšanas mēs ar to vārdu „dūru tiesība“ diezgan apraduši. Pā-

vestam un dūru tiesībai pa Eiropu valdot, nevarēja ir latviešu tauta vairs savu mierīgo dzīvi tālāk vest. Tai bij vai nu pret pāvestu un dūru tiesību atturētis, — vai savu kaklu locīt zem šīs varas slodzēm. Un kad tādām valstīm, kā Anglijai, Francijai un Vāczemei bij pāvesta varai jāpadodas, tad nav ko brīnīties, ka ir latviešu tauta kļuva zem šīs varas.

Tas būtu gan lielum lielais brīnums, ka latviešu tauta (proti, senprūši, leiši, kurši, vidzemnieki u. t. t.), kas tak nebūt nebij sataisījušies uz pretošanās pret dūru tiesību ievēdējiem, tomēr tik ilgus gadus spējuši arvien no jauna uzbrukdamiem plēsīgiem varmākiem un izmācītiem laupītājiem pretī turētis, es saku, tas būtu brīnums, ja mēs nezinātum, cik slaveni darbi iespējami dedzīgai tēvuzemes mīlestībai, iespējami tādiem vīriem, kādi bijuši Margērs, Viesturs, Vitolds, Nameisis un citi.

Tā tad redzam, ka latviešu bēdu dienas sākušās no tiem laikiem, kad pa visu Eiropu valdīja tumšs, nešķīsts, bet ļoti spēcīgs gars.

1213.

Nevis augstāki mācītas tautas kultūras gars pārspēja toreiz latviešus — nē, negantā zvēra tikums salauza latviešu patvaļību, kas nebij sataisījusies uz cīnīšanos.

Un tagad 600 gadu vēlāk? Tur, pie Vidusjūras krastiem sadrūp tā vīra vara, kas savā laikā tik ļoti daudz iespējis, tur izdziest viņa spožums kā vakara blāzma, jo Eiropas valstis cita pakaļ citai pamazītiņām atsvabinājušās no viņa varmācīgām rokām, gan caur briesmīgiem kaņiem, bet visvairāk caur kultūras gaismu. Par Eiropu cīnās jau kādi 400 gadi tas niknākais pāvesta un dūru tiesību pretinieku gars, proti, cilvēcības gars. Un šis gars pa labai daļai, kaut ne visu, pārvalda tagad Eiropu (un — Ameriku).

Un redzi, ir latviešu tautas liktenis uzņēmis jaunu ceļu, tiekams šis gars aizsniedzies līdz Baltās jūras

krastiem. Tā tad nevis ķeizara un kungu nejauša žēlastība, bet tagadējo laiku gars saskaldījis ir latviešu vergu ķēdes un tiem jau pa daļai atdevis dažas no sen laupītām mantām.

Tā tad būtu gan vērts un vajadzīgs nosvērt, kāds tas gars ir, kas tagad Eiropā virsroku dabūjis, jo viņš jau līdzējis un līdzēs vēl ir mūsu tautas likteni pašķirt vai nu pa labo, vai pa kreiso pusi.

Lai pietiek šē tik kādas no šī gara zīmēm atgādināt.

Tagad kļūst cilvēks kā cilvēks daudz vairāk cieņīts, nekā senāk, lai tas piederētu pie jebkuras ticības jeb tautības.

Bērni šūpulī un skolās uzskatāmi jau par nākošiem vīriem.

Sieviešiem, līdz šim beztiesībā nospiestiem, atdod jau pa daļai cilvēku tiesības.

Visur redzam skolas un mācības izpaužoties.

Gan kļūst vēl šodien misionāri pie pagānu tautām sūtīti, bet tiem jātur cienā godā ir pagānu ticība, likumi, miesīgā un garīgā manta.

Tautas savienodamās atsvabinājušās no varmākiem, lai gan viņiem vēl tas nosauciens „no Dieva žēlastības”, bet Dieva vietnieki savus citreizējos pūliņus vairs nespēj aizstāvēt.

Tur, kur nesen vēl vergus pirka un pārdeva simtu tūkstošiem, izcēlās briesmīgs brāļu karš dēļ vergu atsvabināšanas.

To visu redzot, citi lētticīgi cilvēki jau izsaukuši, ka nu nāks patiesīgi brālestības laiki, ka runāšot visi vienu valodu, ka visi savienošoties vienā tautībā. Bet ar briesmīgu balsi uzsauc tagadējā Vāczeme un Francija: jūs alojaties, kas uz šādu brālību gaidāt. Cilvēki nekļūs pie cilvēcības spēka, pār tautību pārlēkdami; kas to dara, tas izceļas gaisā un piemirst cilvēcību un cilvēcīgus darbus.

Turklāt šis briesmu karš mums māca, ka tagad grēku atlīdzināšanas un nomaksāšanas laiks atnācis,

jo nu vairs nepietiek pāvesta grēku atlaišanas raksta.

Tā tad redzam, ka tas gars, kas tagad Eiropā virsroku dabū, ir gaismas, taisnības un patiesības gars un turklāt atlīdzināšanas un atmaksāšanas gars.

Šis gars ir arī mūsu vakaru īstais cēlējs, un mēs viņa bērni, viņa mācekļi.

Tā tad mūsu vakari, ja uz viņu cēlēju skatāties, ir izauguši iz ļoti sirmiemi avotiem. Mūsu ziņas sniedzas vēl aiz Homēra, jo šis gars izcēlās jau toreiz, kad cilvēki sāka izšķirt dienu no nakts, taisnību no netaisnības, patiesību no nepatiesības. Un tikai uz kādu laiku varēja tāda nikna vara, kāda dūru tiesība bijusi, šo garu apslāpināt, bet ne mūžam iznīcināt. Šo garu izaudzinājuši lielu un spēcīgu tie krietnākie vīri, par kuriem mums vēsture ziņas dod.

Šim garam ceļu sataisījuši arī priekš latviešiem vīri, kā Vitolds, Margērs, Viesturs, Nameisis, kā Stenders, Herders, Merķelis, Aizkraukles šulcs, Alunāns u. t. pr.

Tādā ziņā Rugēns dziedājis:

„Tie laiki jau ir tagad kājās,  
Kas tautas draugiem prieku dod;  
Tas gara spēks jau tagad rādās,  
Kas atnes mūsu tautai god’;  
Daudz darīts, par ko domāt sāk:  
Kas lēni nāk, tas labi nāk.“

Nu, brāļi, ja nu patiesi jūtamies par šī gaismas, taisnības un patiesības gara bērniem un mācekļiem, tad nepiemirsīsim nekad, ka šis gars katra cilvēka sirdī arvien no jauna izaudzināms, un ka to nevar neviena ļaužu kārtā, neviena tauta iemantot, ja tā necīnās sev šo garu izpelnīdamās. Tādēļ lai neiekrītam aplamīgā alošanā, bet lai paturam vienmēr prātā:

ka vēl nav paradīzes laiki virs zemes,  
ka jākaņo, kas grib pastāvēt,  
ka vēl jāmirst tiem, kas grib dzīvot.

Redzam gan, ka pāvesta vara un dūru tiesība sašķīst, iznīkst, bet zinām arī, ka tādēļ visa varmācība vēl nav izzudusi. Tādēļ lai sataisāmies, lai bruņojamies un lai gādājam, ka mūsu tauta ceļas, mostas, cīnās un karō pēc gaismas, taisnības un patiesības gara. Gan zinām, ka diena starp mūsējiem plaukst. Gan redzam, ka sentēvu gars mostas. Gan piedzīvojam tādus brīnumus, ka tur stalti nami latviešiem izceļas, kur nesen latvieši vergu ķēdēs kļuva pirkti un pārdoti.

Gan priecējamies, ka tagadējs gars jauno augstāki mācīto audzi jo pilnīgi aizgrābis, bet nedrīkstam piemirst, ka vēl ir iespējams priesterus izsūtīt un viņu gara kalpus un sulaiņus priekš mūsu tautas aptumšošanas, mērdelēšanas un aplaupīšanas. Un pret tādiem karotājiem tak mūsu tauta vēl nav gatava; vēl skan no sentēvu lūpām tie vārdi:

Tēvu zemei grūti laiki, dēliem jāiet palīgā.

Mūsu augšējs dziedonis Rugēns dzied:

„Kad latvieši ar spēku dzītos  
Uz to, kas prātu apgaismo,  
Kad visi, cik vien paspēj, cīstos  
Pēc tā, kas īsti aplaimo,  
Tad pūstu vējš, kas spirdzina  
Un tautas kroni mirdzina.“

Tā tad es, savu nepilnīgo gada paziņojumu sniegdams, izsaucu: Lai aug, zeļ, un zaļo mūsu vakari tādā greznumā, ka neviens dzīvs latvju tautas dēls, kas še Tērbatā nācis gaismu meklēt, pie viņiem jo turpmāk netrūktu. Un lai neviens, kas pie šiem vakariem dalību ņēmis, neaizmirstu un nepiekustu savā dzīvē un krietnos darbos izrādīt, ka viņš ir patiesi gaismas, patiesības un taisnības gara mācekļis un bērns!

## Runa

Tērbatas latv. literāriskā vakarā, 1871. g. 23. maijā.

Šodien necelšu jums nekādu īpašu runu par kaut kādu savrup svarīgu priekšmetu priekšā. Esmu tik, cik spēdams, kā zinādams, tās domas uzzīmējis, kuŗas mūsu starpā pamazītiņām izcēlušās un kuŗas ievērojamas, kad darbu beidzot acis metam uz savu nostaigāto ceļu un tad savās domās skatāmies uz nākošo ceļu.

Mēs tagad beidzam trešo semestri un tā tad varēsīm drīz jau no gadiem sākt runāt, kuŗus šē kopā pavadijuši. Bet ja mēs par to pagājušo laiku gribam kaut kādu patiesīgu spriedumu spriest, tad mēs nedrīkstam kopā samaisīt savas vispārīgās vēlēšanās un gribēšanas ar vakaru nolūku un viņu darbiem. Mēs nedrīkstam taisni spriežot piemirst, ka mūsu vakari nav bijuši nedz kāda pastāvīga „Latviešu biedrība Tērbatā“, nedz kāda studentu korporācija. Mūsu vakari nebij cits nekas, kā tik literāriskas darba stundas, pie kuŗām kādi šejienes latvieši pēc pašu patikšanas piedalījušies. Mūsu nolūks bijis: savu tēvu valodu kopt un dziļāk mācīties, un proti tādā vīzē, ka mūsu vakari lai neaizkavē it nevienu dalībņēmēju pie sava cita darba vai pie nākuma izpildīšanas. Arī bijām apņēmušies, šeit trīs vai četras stundas kopā būdami, pie nekādiem sevišķiem studentu ieradumiem neturēties. Tādēļ tad nu arī šādā ziņā tik drīkstam par saviem vakariem spriest. Kad turpretī no viņiem prasa tādas sekmes, kādas redzamas pie pilnīgām pastāvīgām biedrībām, jeb kas pagēr, lai mēs uzrādām tādus darbus, kādi pie sevišķām studentu korporācijām

pie dzīvojami, tad lūdzu tādu prasītāju vēl kādu laiciņu uzgaidīt; jo mēs tik to uzņemušies izdarīt, ko mēs pēc prātīgas apspriešanas par iespējamu atzinuši, bet ne to, ko viens vai otrs pie sevis vēlējās. Un kad nu uz saviem vakariem tādā ieskatā lūkojam, kādā mēs viņu cēluši, uzturējuši, tad varam runāt par viņu labo un kreiso pusi.

Pie kreisās puses piekrīt dažādas nepilnības:

1) Visi līdzstrādātāji nav spējuši ikvakaru šē atnākt. Ja tāda iztrūkšana notikusi citu darbu vai pienākumu izpildīšanas dēļ, tad, zināms, sakrīt ar mūsu programmu kopā, bet diezin vai tas tas vienīgais iemesls pie iztrūcējiem būs bijis. Ar prieku izklausījies, ka citi nožēlo, ka nav jo kārtīgi pie uzsāktā darba dalību ņēmuši.

2) Dziesmas jaukums diemžēl negrezno vis kā vēlētumos mūsu vakaru liekās stundas. Par dziedāšanas vajadzību esam diezgan runājuši, tā kā rādās, ka mums vēl kādu laiciņu būs ar pazemīgu prātu jā-saka: to vēl nespējam. Lai nu būtu tādēļ, ka neesam nekādi dziesminieki, jeb tādēļ, ka nespējam pie dziesmu iemācīšanās kļūt aiz citiem darbiem. Bet tiklīdz kā Cimzes „Dziesmu rota“ mums būs rokā un kad vēl kādi dziedātāji piedalīsies, tad jau ceļš šē pašķirsies uz labo pusi.

3) Pārsprīdumi par priekšā celtiem izstrādājumiem nav gandrīz itnekādi bijuši, lai gan mūsu nolūks ir: tēvu valodu pilnīgāki izmācīties. Pa daļai šē tā vaina, ka mūsu vakars diezgan īsiņš un tad, ka mums tak vispirms labi jāiestrādājas, pirms spēsim cits citam vainas uzrādīt un kļūdas pierādīt. Pilnīgas diskusijas pēc izstrādājuma nolasišanas varēsīm tik nākošos semestros uzņemt, tad spēsim rakstītāja prasību no viņa raksta arī jo pilnīgāki atšķirt. Tagad diemžēl vēl šur tur nelietīgs māklera gars mums izsprucis, kas tik paved uz kļūdas un nievāšanas priekiem, bet nevis uz taisnas tiesas spriešanu.

4) Mūsu atlikušās stundas ir priekš viesīgas sadzīves noliktas. Citādi nevaram būt ar šo stundu pavadīšanu gluži mierā: tik jautrības vajadzētu jo kuplākas, tad mēs no dažām nepatīkšanām izbēgtum.

Un kādēļ trūkst mums tādas jautrības, kas pacilā un spēcina?

Vai nav še tādas vainas: Mēs, vecākie līdzstrādātāji, kas nedēļas sūro jūgu izvilkušies šeit atnākam, gan nespējam ikreizes ar jaunekļa dedzību līdz vēlai naktij skaņo jautrumu uzturēt — gars pa nedēļas lidumiem nokusināts, necenšas ikreiz vairs līdz pašiem debesīgās liksmības avotiem, un mēle caurām dienām nopietnības iemauktos turēta, dodas labprāt uz kautkādu tērzēšanas taciņu.

Tas ir saprotams, ka tie jaunākie no mums gaida labu priekšzīmi. Priekšzīme iespēj vairāk, nekā visa teōrija. Bet pirmējās trūkst. Un tad mums jāievēro, ka mēs še to valodu mācāmies runāt, kuŗu mēs līdz šim tik dzirdējuši atskanam pie tiem visprastākiem cilvēku darbiem. Visas savas domas, augstās un svētās — mēs vēl neesam ietinuši latviskās skaņās; tad še mums nākas daudzreiz grūti, ātrumā savas domas īsten smalki izsacīt. Savas valodas smalkumus mēs turklāt vēl nemaz pilnīgi nepazīstam.

Tad arī jāievēro, ka tie priekšmeti, kuŗi mūsu prātu it sevišķi pacilā, mūsu sirdis it dziļi aizgrābj — mums diemžēl labi pasveši. Jeb vai esam jau diezgan dziļi iepazinušies ar savas tautas vēsturi, ar savas valodas literātūru, ar tautas būšanu un vajadzībām; otrkārt, vai ar kādām vispārīgām zinātnībām, tā ka mūsu valodiņa šķiltin šķiltu jautras dzirkstelītes?

Beidzot arī tas nav piemirstams, ka mēs še, ārpus latvju zemes nodarbojamies, daudz ko neiespējam, kas mums starp latviešiem dotu dažu jautrības un liksmības priekšmetu. Tāpat kā mēs savas

dzīves gājumu un dziļāku cits cita nepazīšanu varam uzskatīt par pilnīgākas jautribas un svētākas liksmības aizkavētājiem.

Še tik ar laiku kļūsim uz priekšu caur nepiekušu strādāšanu un caur nopietnu cīnīšanos.

Šillers saka:

„Wer etwas Treffliches leisten will,  
Hät' gern was Grosses geboren,  
Der sammle still und unerschlafft  
In einem Punkt die höchste Kraft.“

(„Kas ko krietnu grib panākt, kas labprāt būtu radījis ko lielu, tas lai klusu un nepiekuzdams sakrāj vienā vietā vislielāko spēku.“)

Un kā mēs arī pa daļai jau sākuši klusu un nepiekusdami savus spēkus vienam darbam par labu izlietot, to pierāda mūsu vakaru labā puse. Lai pieņemam arī šo otro pusi:

1) Mūsu vakari dažā ziņā daudz vairāk izdarījuši, nekā iesākumā varējām domāt. Vispirms mēs esam vienu milzīgu mūri sagāzuši, kas no senākiem piļu laikiem atlicis un ko vidišķo laiku mīlotāji aizstāv kā vien zinādami, proti: mēs esam to spriedumu apgāzuši, ka mūsu tautas augstāk mācīti dēli vairs nerunānot un necienīnot savu tēvu valodu, ja to maižes un peļņas dēļ nevajaga runāt.

Šis vienīgs fakts nav nebūt tik maziņš, jo tēvu valodas cienītāju pulciņam starp augstākas kārtas latviešiem augot, sagāžas viens no tiem stiprākiem ienaidnieku mūriem.

2) Pie mūsu vakaru labās puses pieder arī tas, ka līdzstrādātāju lielākā daļa ar pilnīgu nopietnību un nešaubīgu pastāvību labu prātu radījuši pie mūsu centienu panākšanas, lai gan mūsu vakari vēl nav iespējuši nekādu lielisku atlīdzību par visiem pūliņiem dot. To, ko ar mīļu prātu audzinām un piekopjam, to spējam mīlēt un cienīt. Šis cieņā, godā turēšanas prāts ir skaidri pie lielākās līdzstrādātāju

daļas parādīties. Ja tāds prāts nezudīs, tad saprotams, ka savu mazo stādiņu ar laiku, spēkiem pieaugot, izaudzināsim par kuplu ozolu.

3) Arī tas ir ļoti laba zīme, ka mēs spējuši savā starpā dažu svētku dienu izplaucināt. Tas norāda, ka kopības gars savā starpā un sajušanās ar tautiešiem tālumā arī pie mūsu mazā pulciņa dīgstin dīgst, un tā mēs dvēselīgi un garīgi sagatavojamies, lai būtu kādreiz cienīgi, dalību ņemt pie kādiem dzižākiem tautas svētkiem — sev par svētu liksmību un savai tautai par godu.

Tāpat lai vērā paturam, ka caur mūsu vakaru uzdīgšanu ir izcēlušies cīnīšanās un kaņošanas draugi arī pie citām augstskolām, un ka gan esam to tiesību ieguvušie, patiesīgi dalību ņemt pie tagadējiem jaunās audzes un visas tautas priekiem un bēdām, tas ir: mēs sākuši atkal izpelnīties pilnīgi bērna tiesību pie savas mātes krūtīm.

Caur visu to mēs esam pret nelietīgas kosmopolitības uz mācieniem it nemanot apbruņojušies drusciņ stiprāki, nekā to tad iespējam, kad visu pasauli gribēdami aplaimot, tās svētās saites saraustām, kuņas mūs ar savu tautu un savu tēvuzemi cieši sasien pēc mūžīgiem dabas un cilvēības likumiem.

4) Beidzot ar prieku piezīmēju, ka mūsu vakaru vispirmais nolūks, proti latvisku rakstu izstrādāšana un sakrāšana, itin labi uz priekšu gājis. Izstrādātie darbi bijuši daudz dziļāki nekā pirmējie; — rodas jau tādi, kas cienīgi, ka tos gaismā ceļam. Par to arī ko priecāties, ka tie, kas līdz šim attālu turējušies, vaļas brīžus spējuši priekš mūsu darba veicināšanas noķert un tā mūsu vakariem patīkamu krāsu laistīšanos pienesuši.

Ja mēs tādā ziņā uz saviem vakariem skatāmies, tad redzam, ka tie dzīvu liecību dod, ka mēs jau iespējam to, ko gribam, ja tik mēs to gribam, ko patiesi varam. Otrkārt, mūsu trīs semestru ceļš rāda skaidri, ka mēs ar sava nolūka panākšanu nopūlēda-

mies augtin auguši spēkā. Tomēr mums visiem nav vēl nekāda pareizīga iemesla uz veltīgu lepošanos un lielīšanos. Turpretim paturēsim vērā, ka mēs paklīdīsim, ja spēkiem augot nepacelsim arī savu nolūku jo augstāki. Savu darba nolūku paaugstinādami, izaugsim par jo pilnīgākiem strādātājiem. Un tad mums nenāksies par grūtu rokas pielikt pie tādiem darbiem, kuŗi steigšus vien vai no jauna uzsākami vai kā iesākti tālāk vedami. Bet sava darba un sava vakara mērķi paaugstinājot, mums arī kārtības ceļš jāstiprina.

Gan nevaram sacīt, ka mēs savus vakarus būtu pavadījuši it kā bez kādas jukšanas. Bet ja uz to lūkojam, ka mums nav neviena š par saturēšanas cementu, tad jāsaķa ar drošiem vārdiem, ka arī šai vietā latviešu kārtības un miera prāta cienīšana pierādījusies. Es šādas zīmes, ka latviešu jaunā audze savu pienākumu izpilda bez rakstītiem vai drukātiem likumiem, ar lielu prieku ievērojis.

Un tomēr atzīstu skaidri, ka mums nākošo laiku dēļ vajag gan par kādiem pamata baušļiem pārrunāt. Un to, ko par patiesi vajadzīgu un derīgu atronam, lai tad paturam un izpildām. Tā lieta ir šī: Lai gan mūsu nolūks nav bijis savos vakaros diezin cik dziļi citam ar citu iepazīties, tad tomēr, saprotama lieta, ka mēs labu laiciņu kopā vienu vagu dzīdami un ārpus saviem vakariem satikdamies, sākuši pamazām cits citu nosvērt. Un tur nav itnekā ko brīnīties, ka ārējās vainas un nepilnības vispirms bij ievērojamas. Un ja nu mēs nedrīkstam nekur un nekad vīru pēc cepures vien nosvērt, tad tas pie saviem tuvākajiem līdzstrādātājiem vismazāk darāms. Tādēļ jālūko, vai mēs nespējam kaut kā iegrozīt, lai cits citam caur čaumalu cauri spētum ieskatīties pašā kodolā. Jeb otrādi sakot, mums jāgādā par apgalvošanu, ka šāda jeb tāda ārīga nepilnība nedrīkst izaugt par iemeslu priekš naidīgas apvainošanas, ķildošānās un veltīgas šķelšanās.

Otrkārt, mēs nevaram liegt, ka pie mūsu vakariem ņem un vēl uz priekšu ņems dalību līdzstrādātāji, kuŗiem mūsu īsā programma nevar pilnīgi pietikt.

Mums tiem vecākiem šie vakari, tā kā tie līdz šim bijuši, jau diezgan pilnīgi, jo uz atklātu latviešu biedrību taču Tērbatā vēl nevaram domāt.

Būtu gan labi, ja tie jaunākie līdzstrādātāji katrs iestātos kādā korporācijā. Bet piespiest taču nevienu nepiespiedīsim un tādēļ taču arī nevienu neaizraidīsim, kas citādi krietns tautietis.

Latviešu studenti šē tiešām vēl nespēj celt sevišķu korporāciju, kā jau to daudzkārt esam pārrunājuši.

Tādēļ tad nu jautājums izcēlās, vai mūsu vakari spēj kaut kādu atlīdzību tiem pasniegt, kuŗi, korporācijās neiestādamies, pie mums turas un tādēļ arī drusciņ vairāk ko prasa, nekā mūsu tagadējā programma pasniedz.

Studentam jābūt studentam.

Kamēr mūsu vakari cits nekas nebij, kā tik darba dienas, kur visas citas prasīšanas bij pie malas atliekamas, tamēr tagadējā kārtība pietika. Bet tiklīdz mūsu vakari sev plašākas robežas iemēro, tad mums vajaga lielāka spēka robežu apsargāšanai uz iekšpusi un ārpusi.

Lai arī ne domāt nedomātum uz kādas korporācijas celšanu, tad tomēr vajadzētu skaidri izsacīt, pie kādiem pamata likumiem mūsu pulciņš grib cieši turēties, lai katrs spēj atzīt, kādas viņa tiesības, lai katrs spēj izpildīt, ko par piepildāmo pienākumu uz paša kamiešiem uzņēmies.

Bet tiklīdz kā mēs gribam tiesības dot un pienākumu izpildīšanu noprasīt, tad mums vajag savā starpā arī iecelt tiesību un pienākuma sargātājus jeb ķildu un strīdslietu apspriedējus un izšķirējus; jo tad mēs vairs nevaram un nedrīkstam tiesas

spriedumu tur meklēt, kur mūsu pamata likumi nemaz nebūtu pazīstami, jeb nebūtu par labiem atzīti.

Te nu būs mums svarīgs darba priekšmets uz nākošo pusgadu. Tādēļ lūdzu visus par nākošo brīvlaiku dziļi jo dziļi pārdomāt par šīm jautāšanām:

1) vai ir iespējams un derīgs, ka mēs jau tagad savu sanākšanu robežas paplašinājam? un

2) kā lai to pēc pašu spēka mēra un pēc dzīves iestādījumiem ārpus mums vislabāk izdarām?

Tādēļ, ka pie jums spēku redzējis, kur līdzstrādājis, es ticīgi ceru, ka mēs nākošā semestrī arī par šo klinti pārklūsīm pāri.

Beidzot atļaujiet man vārdiņu it sevišķi.

Kad es uz mūsu vakariem savās domās acis metu, tad man gan ļoti liels prieks par to, ko jūsu starpā laba piedzīvojis. Bet es nepiemirstu arī to jautāšanu, kā būtu ar mūsu vakariem gājis, ja viens no jūsu vidus būtu no pat sākuma par kārtības vedēju iecelts.

Vai nebūtu jūs jau par mūsu tagadējo šauro programmu tāli, tāli pārkluvuši pāri? Vai nestāvētu šie vakari jau pavisam citā godā un svarā? — Jautāt spēju gan, bet pats atbildēt šeit neprotu. — Tādēļ saku, ka man būtu žēl, ja caur savu šauras programmas aizstāvēšanu, būtu mūsu vakaru izplaukšanu aizturējis. Bet par vainu es to sev neļaujos uzlikt, — es esmu jūsu vidū būdams turējies pie tā ceļa, kurū jūs par labu atzinuši un kurš mani noved pie tā mērķa, ko es par savu dzīves nolūku iezīmējis. No šī ceļa neatkāpšos, kamēr vien pie pilna prāta būšu, lai būtu jūsu vidū, lai citur kur.

Un mans nolūks nav cits nekā, kā cik vien iespējams savai tautībai par labu strādāt, un par to gādāt, ka tie spēki, kas draud no tautas atkrist, neietu bojā. Tādēļ es rūpējos par latviešu grāmatām un rakstiem, tādēļ es runāju savā familijā savu tēvu valodu, tādēļ es labprāt un liksmi piedalījos pie valodas kopšanām mūsu vakaros; tādēļ es svētus prie-

kus baudījis redzēdams, ka jeb viena daļa no latviešu studentiem pūlējas un rūpējas par savu svēto sentēvu mantu cienā un godā turēšanu.

Tā tad es to, pēc kā mana sirds kāro, pilnīgi jūsu vidū panācis, bet man tādēļ nenāk ne prātā, ka jūs kā studenti nevarētu arī ko pilnīgāku uzsākt. To tik saku droši, šos mazos, sīkos vakarus es nelaidīšu vaļām, iekam nebūs nekas labāks šai vietā iecerams un kamēr vien tik kādi līdzstrādātāji — un lai tik būtum pieci, pie tiem piedalīsies.

Jo šāds darbs jau man der par barību un spēcīgāku nātāju vairāk nekā itnekas.

Tādēļ es jums šeit izsaku savu sirsnīgo paldies.

1) Par to, ka jūs mums vecākiem liecību devuši, ka jaunā audze jeb ne visa domā no savas tautas atkrist.

2) Par to, ka jūs trīs semestrus pie tādas šauras programmas turējušies un mūsu naidniekiem pierādījuši, ka latvieši spēj kopā turēties arī bez ārīgām saitēm, tikai savienoti caur savu sentēvu mantojuma cienīšanu.

3) Par to, ka jūs ar mīļiem darbiem manim parādījuši, ka jūs manu vājo cīnīšanos cienā un godā turat.

Paturiet vienmēr šo godāšanas un cienīšanas prātu pret mūsu vēl mazspēcīgiem vakariem un darbiem, tad tie izaugs par staltiem, brangiem un kupliem ziediem mums par godu un mūsu pēcnācējiem par stipru un drošu pamatu!

Un tas taču tiešām vieglāk, sagāzt lielum lielu namu, nekā derīgā vietā un vajadzīgā laikā iecelt vienu stipru stūra akmeni. To mēs latvieši tagad atkal daudzkārt pieredzam.

## Runa

Tērbatas latv. literāriskā vakarā, 1872. g. 19. februārī.

Miļie latvieši, cienītie līdzstrādātāji!

Es diemžēl arī šovakar nespēju jūsu vidū būt un savu pienākumu izpildīt. Tomēr nevaru nociesties, šai svētku stundā uz jums pavisam nerunājis. Svētku runas vietā saņemsit šos īsos vārdus no manis šādā pat ziņā un prātā, kā es to veselās dienās jūsu vidū piedzīvojis.

1) Runāšu par to, vai mums ir kāds patiesīgs iemesls šodien svētku drēbts tērpties, un tad

2) atgādināšu īsi, kāds nolūks mūsu vakariem, jo tas tak sevišķi mans šīs dienas pienākums.

Kādēļ svētījam šo dienu! Vai ir mums kāds patiesīgs iemesls šodien skaidrus svētku priekus baudīt? Ir gan un proti trejāds iemesls.

1) Šī diena mums atgādina, ka latvju tauta no vergu ķēdēm vaļām raisīta, kurās tā bija ieslodzīta gadu simteņiem. Šo vēstures faktu pieminot, saģiedam, ka šī diena dārga un svēta priekš miljoniem. Pa Latvijas kalniem un lejām izpaužas šodien svētku jūsmas, svētku prieki, un svabadu ļaužu sirdis pacilājas, tam debess ķēniņam upurus nesdamas šai Aleksandra dienā. Tā tad šī diena zīmējas uz visas mūsu tautas likteni.

Būtu gan veltīgs darbs, ja še ņemtos izskaidrot, kāds ļauns bezdievības darbs iraid: „cilvēkus verdzināt.“ — Arī negribu svabadības un vaļības augstumu un svētumu še slavēt. Bet to gribu gan atgādināt, ka visi latviešu māšu dzemdējumi tomēr šodien nepriecājas. Tikai tie latvju dēli, kas savas tautas līdzšinīgo likteni, viņas vēsturi smalki pazīst,

un kas mācījušies brīvestību kā kādu brangu, dārgu un neaizkaņamu mantu cienīt un godāt, tikai tie bauda šodien īstus svētku priekus. Bet kas vai nu caur paša vainu, jeb kāda apmānītāja viltību atšķelts no savas tautas, tā kā caur vēju nokaltušās un novītušās lapas no zaļoksnēja koka tiek atrautas, tāds latvietis nejūt šodien mūsu priekus. Viņa sirdī izdzisušas tās uzticības un mīlestības saites, kas tēvu zemes dēlus ar savu tautu savieno. Mūsu prieku vietā viņam citādi prieki: zaimodams un mēdīdams viņš pašķindina un paklakšķina ar tām smalkām ķēdēm, kuŗas nemanot, neviļot ap viņa kaklu sakrājušās. — Jo, brāļi, tas tak tiešām tiesa, ka šī jaunāko laiku verdzināšana gan smalkāka, bet arī jo nāvīgāka. Un tādēļ, ka verdzības atlikušās sūnas arī mūsu šūpulim bij par spilvenu un tādēļ, ka vēl netiek latvju bērni skaidrā brīvestības garā uzaudzināti: tādēļ arī mūsu pienākums ikkatru dienu no jauna sev pašus pārbaudīt, lai gribot negribot sev smalkās ķēdes ap kaklu nesakrājam, to vērā paturēdami, ka ne ikviens, kas par ķēdēm smejas, tādēļ jau svabads no tām. Un kā cilvēks var patiesi tiktāl dubļos iegrimt, ka viņš sāk verdzību mīlēt un atsvabināšanai pretim turēties, to liecina mūsu tautas vēsture. Mēs zinām, ka latvieši pa daļai negribēja izrāpties iz vergu alām, kad brīvības diena ausa. Tāpat notiek šodien ar dažu latvju dēlu, kas, iemācījies pēc verdzinātāja stabules dancot, nebūt vairs nemana, ka viss viņa darbs un cīnīšanās nav cits nekas, kā tik netiklības un kārumu auklēšana un audzināšana. Netikumus iegrimis, viņš sāk netikumus mīlēt un cienīt, un šķietas itin pareizi darījis. Te ir patiesi katram ko sargāties, rūpēties un visiem ko noskumsties. Bet šādus rūpestus un skumju smagumu pārvar šīs dienas svētku prieki. Jo mēs tak piedzīvojuši, ka mūsu tauta iz gadu simteņu ķēdēm atkal pie vaļības un brīvības kļuvusi, tādēļ mēs ticam un ceram, ka viņa tagadējo laiku ķēdēs nevar nosmakt.

Bet to neaizmirsīsim nekad, ka tagadējo laiku verdzināšana nevien smalkāka, bet arī slepenāka un nāvīgāka priekš mūsu tautas, nekā tā senējā. — Senākās verdzības ķēdes gan stiprā ķeizara roka spēja salauzt, bet tagadējās nespēj cits it neviens saskaldīt un iznīcināt, kā tik latviešu tauta pate. Un še nu mums ir otrs iemesls, kuŗa dēļ varam priecāties, ka šī diena latviešiem aususi. Proti, tautas garīgo brīvību neizkaŗosim bez skaidrām un karstām tautības samaņas liesmām. Un tautības atdzīvināšanai un atzēlšanai par patversmi latvieši cēluši Rīgas biedrības namu. Gan zinām, ka diemžēl arī šis nams vēl neizpilda visu, ko laba no viņa gaidām un ceram. Ka daudz tur piebiedrojas, dzīti no ļauna dzenuļa — un citi, kas nedz zina, nedz sajēdz, kas latviešu nama īstais pienākums un patiesīgais nolūks un darbs. Bet ja mums šī nama tagad trūktu, kur vēl skolās tautības gars nestrādā, tad mums trūktu tā atbalsta, uz kuŗa atslienas visa tagadējā mošanās un atspirdzina pa latviešu kalniem un lejām. Sevišķi tagad mums vajadzēja kaut nepilnīga pajumta Rīgā. Un vai nav šis nams gan Rīgā, gan ārpus Rīgas dažādas krietnas sekmes jau savā īsā darbošanās laikā piedzīvojis? Un vai nesniedzas viņa darbības augļi, palīgu sniedzami un tautības saites atspirdzinādami, līdz pat Tērbatai? Tādēļ tad nu varam gan sacīt, ka mēs šodien varam līdz ar rīdziniekiem svētku priekus matīt. — Še klāt mums vajag atgāist, ka ne vien mēs šodien liksmā prātā uz Rīgu skatāmies, bet ka simtiem, varbūt tūkstošiem, turp savas acis griež, kur cerīgas sirdis šodien jo paceltas lec. — Bet arī rīdzinieki skatās uz savu tautu, skatās cerības pilni uz mums. Sevišķi tad, kad viņus dzīs par savām nepilnībām un kļūdām sūdzēties, tad var gan manīt, ko viņi gaida priekš tautas labklāšanās vispār un priekš savas biedrības, sevišķi no tiem latvju dēliem, kuŗi brīvestības un gaismas pagalmos sagatavojas uz dzīves pienākumu izpildīšanu. Un ka

nu mēs Tērbatā būdami, kopā sadevušies, atzīdami, kādi pienākumi latvju dēliem dzīvē izpildāmi, zinādami, kāds darbs un kāds liktenis priekš tagadējās audzes nolemts, tad varu sacīt, ka še mūsu pašu vakaru izcelšanās labad mums tiešais šīs dienas svētku svinēšanas iemesls. Zinu gan, ka taisnu un bargu tiesu par saviem līdzšinīgiem vakariem spriezdami, maz atradīsim, ko priecāties, bet daudz, ko noskumties. Tērbatā esot latviešu studentu līdz kādu 60. Un cik no viņiem turas pie latviešu vakara! Citi savu jaunmodes verga prātu tik kaili pat uz ielām izrādījuši, ka tie ņēmušies mūsu svētkos acumirkļus traucināt. Kam te nešautos prātā Lesinga pasaka par izdīdīto lāci, kas pie savējiem pārnācis, tos gribēja smiet, ka viņi neprot tik smalki dancot, kā šis, ko dīdītāja nagi sev par labu bij iedancinājuši? Citi pie mums piebiedrojušies diezin kādus saldumus cerēdami, jo tie pēc neilga laika no mūsu vakariem atrāvušies, mēģinādami, vai kādā kneipē sava ideāla nevar vieglāki un pilnīgāki panākt. Un kāds nežēlīgs sekluma un paviršības mērs daža latvju dēla sirdi un prātu pārvalda, var no tā nospriest, ka daži domā, ka tas jau latvju tautas cienīgs loceklis, kas uz muižniekiem un baznīckungiem piktu prātu tur, lai citādi darītu ko darīdams! Un mēs, kas jo pastāvīgi pie saviem vakariem turējušies, vai drikstam sacīt, ka esam ikreiz nopietni sagatavoti šurp atnākuši un še būdami savu vakaru nolūku skaidri un gaiši vērā paturējuši? — Izgājušā semestrī mūsu darba augļi bij diemžēl mazumā gājuši, turpretim troksnis bij jo lielāks, un citi jau sāka mūsu vakarus par dzīres dienām uzskatīt. Nespēdami cits pret citu savaldīties, mēs jau sākuši diemžēl palīgu meklēt pie tiem nolikumiem, kurus kādas citas tautas dēli savos dūraiņos laikos par vienīgo glābi iecēluši pret necilvēcīgu uzmākšanos. Tik vāji, tik slimi esam ir mēs Tērbatas latvieši. Un tomēr mēs nedrīkstam nedz aiz skumjām,

nedz aiz bailēm no sava iesāktā darba atrauties. Tomēr man atliek vēl iemesla ko priecāties, ka šī diena mums aususi. Pirmkārt, der mūsu nepilnībai, mūsu kļūdām par atvainošanu, ka mēs neesam no mātes klēpja līdz šai dienai par taisnu, nešaubīgu tautības ceļu vadināti. Mums nav nedz tēvs un māte, nedz skola, nedz literatūra skaidri un gaiši mācīdami un audzinādami priekš Tērbatas un dzīves tādā ziņā sagatavojuši, ka nu varētum bez klupšanas ķerties pie sava pienākuma izpildīšanas.

Otrkārt, arī mūsu vakariem ir gan daudz maz labas sekmes. Caur mūsu vakaru izcelšanos kļuva it drīzi še tās aplamās domas iznīcinātas, ka latvietis, kurš līdz universitātei ticis, atšķīroties no savas tautas un ka augstāki mācītie latvjū dēli visi kopā nevīžojot un nespējot savu tēvu valodu cienā un godā turēt. Arī to zinām, ka dažās vietās jaunekļi, kas dzīrās kādreiz uz Tērbatu nākt, priecājās, ka še latviešiem kaut tik maz pajumts uzcelts. Un ļoti svarīga lieta vēl šī, ka caur latviešu vakaru izcelšanos treju augstskolu studenti sākuši savā starpā vienādu dzīves nolūku izmeklēties un caur to cits citam tuvināties. Pēdīgi vēl izsaku savu pārliecināšanos, proti, ka ar laiku mūsu vakari kļūs par tādām, kādi der mums un mūsu tautai par labu, proti, par īstām darba un sagatavošanās dienām. Tad, zināms, svinēsīm savu gada dienas vakaru ar jo līksmām sirdīm nekā tagad. Un mana pārliecināšanās sniedzās vēl tālāku: gan sen piemirsti tie laiki, kur latvieši kā tauta avus diženos tautas svētkus svinējuši ap Jāņiem un rudenos un pavasaros. Šie tautas svētki dibinājās, kā jau visa sentēvu ticības dzīve, uz svarīgiem dabas notikumiem, starp kuriem bij saules grieži jo ievērojami. Tādēļ mūsu sentēvi katru gadu, kad saule savu ceļu tecēdama visaugstāko vietu bij aizsniegusi, kad meži greznojās saulainu lapu zaļumā, kad pļavas savā viskoplākā ziedu brangumā laistīt laistījās,

tad mūsu sentēvi svinēja vasaras saules griežus, mīlestības un gaismas Dievam par godu, pa tēvzemes kalniem tālu atspīdošas ugunis uzskurdami. Mūsu sentēvi bij īsti gaismas mīļotāji un cienītāji un viņu visaugstākais Dievs bij dienas un gaismas tīrais avots.

Bet nevien dabā saules grieži ievērojami, kas kārtīgi mijas pēc mūžīgiem dabas likumiem, zvaigznēm savu ceļu nostaigājot. Arī pie tautu dzīves un likteņa ceļa varam tādus saules griežus ievērot. Tie fakti, kurus 19-tais februāris mums atgādina, ir tik vareni un svarīgi priekš mūsu tautas atmošanās un atspirgšanas, ka šī diena var līdzināties ar to, kurā saule savu viszemāko vietu atstādama, dienu no dienas jo augstāki pakāpj. Un uz visām augšā pieminētām trijām pusēm lūkodamies, es esmu pārliecināts, ka šī diena vēl kļūs par latvju īstenu un vispārīgu tautas svētku dienu. Un par to varam patiesi priecāties un līksmoties!

## II.

Bet iekam tik tālu kļūsim, tur vēl ir ko strādāt, cīnīties un karot, jo pilnīga patiesība atrinama šai teikumā:

„Leicht bei einander wohnen die Gedanken,  
Doch hart im Raume stossen sich die Sachen.  
Wer nicht vertrieben sein will, muss vertreiben,  
Hier herrscht der Streit, und nur die Staerke siegt.“

Tādēļ mums latviešiem, zināms, vispirms jāapbruņojas ar pieklājīgiem un derīgiem karšanas un cīnšanās rīkiem.

Sentēvu laikos derēja par kara rīkiem šķēpi, zobeni, stopi un ozola koka vāles, kur dažreiz svīnu ielēja šavās. Savus kara un mājas rīkus mūsu sentēvi paši pataisījās. Kamēr sievieši ziemā vērpa un auda, tikām vīrieši ap uguni sēdēdami ar rīku taisīšanu nodarbojās. Te nu izcēlās tā jautāšana,

kādu rīku mums tagad vajag un kas lai tos sataisa? Jeb ar otriem vārdiem: kāds nolūks ir it sevišķi mūsu vakariem?

Īsi pēc tam, kad 19-tais februāris priekš divi gadiem kādu pulciņu no šejienes latviešiem kopā sveda, izcēlās tā jautāšana, kāds nolūks šādām sanāksmām? Kaut gan mēs toreiz tās lietas dēļ ātri vien savienojāmies, un lai gan es pēc sava pienākuma šo nolūku īsās un garās runās atgādinājis — semestrim beidzoties un atkal sākoties, tad tomēr ir un ir vēl mūsu starpā arī tādi līdzstrādātāji, kas to piemirsdami, pavisam citu ko mūsu vakaros meklē. Tādēļ es šoreiz teikšu papriekšu, kas mūsu vakari nav un nevar būt:

1. Mūsu vakari nav nekāda vispārīga latviešu biedrība priekš danču, spēļu vai citu viesības prieku un jaukumu piekopsanas. Kas pēc tā kāro, tam tādas mantas citur jāmeklē.

2. Mūsu vakari nav nekāda studentu biedrība ar vidējo laiku iestādījumiem. Tādu studentu biedrību še Tērbatā nav nekāds trūkums, un katrs var izlasīties pēc savas labpatikšanas, jeb ja grib un spēj, kādu jaunu iecelt.

3. Mūsu vakari nav pajumts priekš tādiem, kam nav nekāda dzīves nolūka un kur tik tā sakot smieدامies un ākstīdamies grib savu mūžu nodzīvot.

4. Mūsu vakari arī nav nekāda krātuve jeb mūzeja priekš kuģiniekiem, kas dzīves jūrā uz sekluma uzskrējuši jeb pavisam sadragāti.

5. Mūsu vakari, beidzot, nav nekāda netiklības bedre, kuŗu būtum to latviešu panīkšanai izrakuši, kas citur vēl nav postā un bojā gājuši.

Mūsu vakari turpretim nav cits nekas, kā tīri darba un strādāšanas brīži. Jo mēs esam skaidri atzinuši, ka tiem latvju dēliem, kuŗi grib piepalīdzēt savu tautu pēc tikumiem un garīgas dzīves modināt un spirdzināt, ka tiem vajaga pēc tagadējo laiku vajadzībām un pieprasīšanām daudz ko vēl mācīties

un uz krietnu, bet grūtu cīnīšanos sagatavoties, tādēļ, ka mātes klēpī, zemās un augstās skolās, dzīvē un literātūrā par to vēl līdz šim nebija diezgan gādāts. Tādēļ tad nu saprotama lieta, ka tiem, kuŗi it nekā laba negrib jeb nevīžo strādāt, mūsu vakari nebūt nevar patikt, un tiem, kas citādus gardumus un saldumus meklē, nekā tādus, kādus mūsu darbošanās atmet, tiem mūsu vakari nevar pietikt. Abējādie piekritēji, kā to jau piedzīvojuši, mums tikai par likstu, ja tie arī tik īsu brīdi nāk pie mums rokas noprovēt.

Par mūsu vakaru darbu es dažreiz jau plaši pārrunājis, sevišķi pirmā (1870.) gadā un tad 23. janvārī 1871. Mūsu pirmais, vidējais un pēdējais šskan:

1) Savu dzīvo tēvu valodu dziļāki izmācīties un pēc iespējas piekopt, to cienā turēt un godā celt.

2) Savu sentēvu greznos un diženos tikumus mācīties pazīt un tiem likt atspīdēt savos vados un darbos. —

Ka tāda šaura programma nevar ikkatram latvietim patikt, kas šē Tērbatā atnācis, tas viegli saprotams, un tomēr mums pie viņas jāturas, kā jau senāk pārliecinājušies, jo latviešu valoda:

1) ir arī mums, tāpat kā priekš citu tautu dziļākiem mācītiem dēļiem, derīgs un cienīgs zinātnības priekšmets.

2) turklāt svēts mantojums no mūsu sentēviem un vēl mūsu tagad dzīvojošās tautas dzīvais un stiprais ierocis. Savu darbu izpildot mēs ievērojam to gudro un patiesīgo šillera padomu:

„Wer etwas Treffliches leisten will,  
Hätt' gern was Grosses geboren;  
Der sammle still und unerschlaft  
In einem Punkt die höchste Kraft.“

Negribēdams senāk izsacītās domas šē no jauna

atgādināt, pieminu tik vēl kādus citu tautu izsacījumus par tēvu valodas kopšanu.

„Jeb kuŗas tautas gods dibinājas visvairāk uz viņas tēvu valodas. Šī nes un vada tēviņas slavu. Tēvu valodas dēļ būs vairāk rūpēties un viņas skaidrību būs jo stiprāk apsargāt nekā savas mīļākās godu.“ (Gabriels Vāgners.)

Herders saka: „Kas savu tēvu valodu, tās saldās, svētās bērnu dienas skaņas nemīlo, tas neizpelnās to vārdu cilvēks.“

Ludvigs Berne: „Valoda ir darba maksts; šo apsegtu šķēpu paceldami mēs izkaŗojam neasiņainas uvarēšanas.“

Frīdrichs Keils: „Tēvu valoda ir kā kāds noslēpts Dieva avots, iz kuŗa katras tautas garīgā vienošanās iztek un tautas un tēvu zemes mīlestība vienādi no jauna piedzimst.“

Frīdrichs Ludvigs Jāns saka: „Tauta dzīvo, vairojas, pastāv un pazūd ar savu valodu. Valoda ir tautības dvēseles atklājums. Ar savas valodas bojā iešanu pazūd arī tautas. Katra tauta godā sevi savā tēvu valodā, tautas valodas apcirknī ir viņas izglītības vēsture, te parādās viņas individuālās novēres, garīgās un ētiskās īpatnības. Tauta, kas aizmirst savu tēvu valodu, zaudē savu balsstiesību cilvēcē un padota mēmā lomā uz tautu skatuves. Ja arī tā saprastu visas pasaules valodas un nezin kā lepotos, tā nav vairs tauta, tā ir bārs.“

Lai pietiek.

Arī tai lietā mēs esam sen vienojušies, kā lai vislabāk pastrādājam to skolās un citur aizkavēto darbu. Mēs kopjam savu tēvu valodu:

- 1) to savā starpā runādami,
- 2) gramatiku dziļāki iztīrādami,
- 3) latviešu literātūru uzcītīgi lasīdami,
- 4) latviešu rakstus apgādādami un savā starpā pārsprīzdami,
- 5) latviskas dziesmas mācīdamies un dziedādami.

To mēs sen zinām, ka nevienas tautas valodu nevar smalki un dziļi izprast, nosvērt un lietā likt, ja nepazīst tautas likteni, viņas zemi ar visiem Dieva radījumiem, viņas tā nosaukto pagānu un māņu ticību u. t. pr. Bet kad nu mūsu tagadējās skolās arī par šiem priekšmetiem netiek gādāts, tad saprotama lieta, ka mums uz savu roku uzcītīgi jāgādā, ka nepaliekam svešinieki — latviešu vēsturei, tēvu zemes ģeografijai, mītoloģijai un t. pr.

Tā nodarbodamies iepazīsimies arī ar savas tautas senākiem tikumiem, kuŗi pa lielai daļai verdzības dubļos noslicināti. Un ja tik viens sentēvu tikums kļūtu mūsu starpā atkal dzīvs, proti tas, par kuŗu latviešu ienaidnieki slavas liecību dod, ka latvieši savu doto vārdu izpilda bez nekādas norakstīšanas ir pret savu ienaidnieku un ja tas būtu aiz deviņu kungu robežām, — cik tad mēs izsargātu mēs no citu un vēl jo vairāk no sev pašu apmānīšanās un apkaŗošānās.

Tāds ir mūsu vakaru nolūks, tāds ir mūsu darbs. Kas pie šī darba nopietni ķēries un uzcītīgi savu vagu dzinis, tas jūt šodien svētku liksmību sirdi aizgrābjam.

Tāds nolūks un tāds darbs būs mūsu vakariem arī jo turpmāk un tiklīdz kā manas sāpes daudz maz norims, tad būšu atkal jūsu vidū un līdzēšu mūsu arklu uz taisno vagu atgriezt, kas caur pašu neuzmanību un nevērību pēdējā semestrī drusciņ sācis šķobīties. Ja katrs slaucīs priekšu savām durvīm, tad būs visur tīrs un spodrs. Un tad svinēsim trešā darba un cīnīšanās gada beigās jo pilnīgākus priecas svētkus.

Tā tad nu visu, ko še sacījis, kopā saņemdams vēlreiz apliecinu, ka 19. februāris ir gan priekš mums svētku un prieku diena, kad pārdomājam, ka šī diena atgādina latviešu miesīgas verdzības izdedēšanu, Rīgas latviešu biedrības nama izcelšanos un augstskolās esošo latviešu cīnīšanos.



sentēvu garā runāju, ja es saku: „Kaŗa dievi jeb jodi prasa no latvieŗu tautas vēŗ šodien bargus upuŗus, jo pats jods ir uz mums dusmīgs, ka mūsu sentēvi, divi vai trīs simts gadus dūŗīgi un nāvīgi cīnīdamies, pēdīgi caur viltību, pārdevību un gļēvumu padevās ienaidnieku rokās. Tādēŗ kaŗa dievi prasa no mums bez žēlastības rūgtus upuŗus un tie mums nenāks palīgā it nekādā kaŗā, nekādā cīnīšanās, iekam nebūsim savus grēkus nomaksājuŗi, t. i. iekam neatsvabināsimies un nesāksim izmanīgi un uzmanīgi uz paŗu kājām paceldamies domās un darbos — atsacīties no veltīgas ākstīšanās, aplamas bramēšanās un — bezdievīgas pārdevības. — Tādēŗ neliegsim jodiem, kas jodiem pieder, lai gan žēŗ par katru upuri, bet pacelsimies tautas mīlestībā, ar sentēvu labiem un krietniem tikumiem izgreznoti pāri par gļēvuŗu stāvokli — tad uzvarēsim!

Šāds mans šīs dienas apcerējums. Še tik vēŗ pieprauŗu savas vēŗēšanās uz nākoŗu gadu:

Lai izpauŗas, lai iesakņojas un kupli vairojas latvju tautā garīgās brīvestības sēklas un dīgļi! Lai atspirgst vīrestības gars, lai izzūd liekulīga ākstīšanās, lai mazinājas jodam dodamo upuŗu skaits, gļēvumam un bailībai līdz pašai saknei iznīkstot.

Lai Rīgas latvieŗu namā vairojas tīrs un svētīgs tautības gars, mūsu telegrammas vēŗēšanās piepildoties!

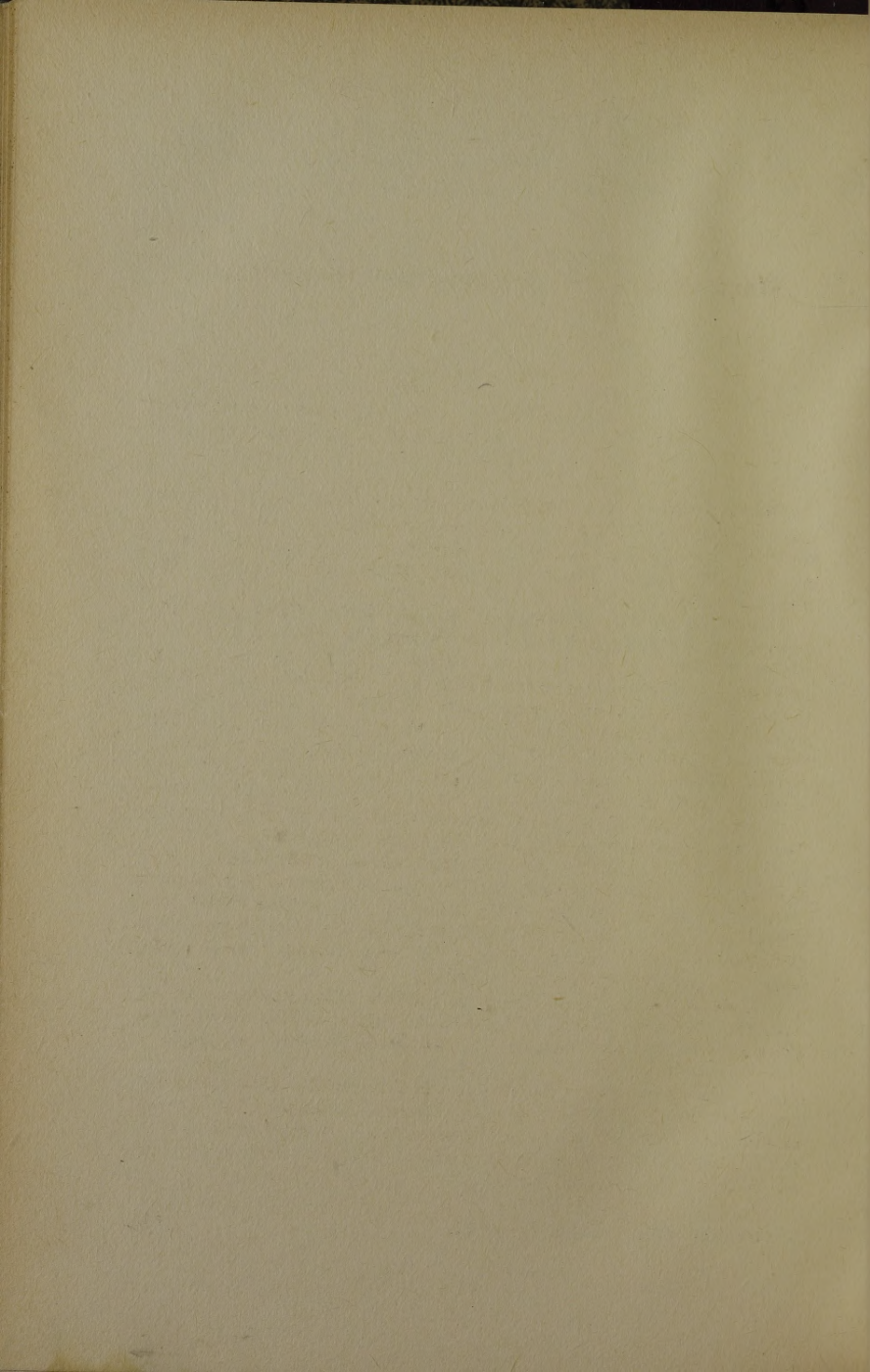
Lai kļūst mūsu vakari par spirdzināšanas un sti-prināšanas avotiem, tā ka tie pilnīgi varētu saskanēt kopā ar tagadējo laiku prasīšanās, ar mūsu tautas cerībām, ar viņas moŗanām un celŗanos. Lai sniedzam šodien ar pacilātām sirdīm cits citam savu drauga roku, svēti solīdamies, ka nepiekusīsim strādāt un cīnīties tādā ziņā, ka ikkatrs no mums kļūtu patiesi par to, par ko viņŗ grib turēts tapt. Lai veicas mūsu darbs!

Un ja šovakar kādā brīdī mana sirds sāks dzīvāki  
pukstēt un sāpēm norimstot spēka sajušana rasties,  
tad es zināšu, ka jūs, brāļi, iz pilnām krūtīm dziedat,  
svēti solidamies:

Nevis slinkojot un pūstot  
Tautu labā godā ceļ!

Sveiki, svētku svinētāji.

# DAŽĀDI RAKSTI



## „Mazā vācieša“ priekšvārds un pēcvārds.

### I

Herrn Dr. H. E. Katterfeld, dem eifrigsten Beförderer aller wahren Bildung, aus innigster Verehrung und kindlichem Dank gewidmet vom Verfasser.

Esmu pirmo soli kā zinādams un spēdams pārļabojis un pavairojis. Te klāt arī otrais solis pielikts, tā ka šini grāmatiņā visa „pirmā daļa“ no apsolutās grāmatas „Mazais vācietis“ atronas. Citas daļas arī drīz vien iznāks gaismā.

Iekam šo pirmo daļu atkal ļaudīs izlaižu, man gaiši jāizsaka, ka es caur savu „Mazo vācieti“ negribu vis „puskokalēcējus“ savā tautā vairot. Tādu jau pie mums diezgan. — Saku tik skolotājiem kā skolēniem, lai manu grāmatu rokā neņem, iekam nav mātes valoda pieklājīgi apkopta. Kas nav mācījies savu mātes valodu kopt un cienā godā turēt, tas svešu valodu tikai nekārtīgi valkā. Tiek teikts, ka esot daudz tādu vīru pat starp latviešiem, kaš latviešu valodu par nekādu istu valodu neieraugot; tā esot tikai tāds samaisījums no citām valodām. Tam pretim jāsaka, ko atronam tanī grāmatā: „Mūsu tēvzeme“\*), proti: „Jo gruntīgi valodu pārmeklētāji aplicina pēc patiesības, ka latviešu un leišu un veco prūšu valodas ir īpaša valodas cilts, kas nav vis cēlušās caur germāņu un slavu valodu sajaukšanos pēc Kristus dzimšanas, bet kas ir tāpat kā šīs valodas, it vecos laikos īpaši iznākus no Indijas sanskrita valodas.“

„Zināms, mums gan itnemaz nebūtu jākaunās par mūsu latviešu valodu, ja tā patiesi būtu tāda sebāk samaisīta, kā papriekš daudzi domāja, jo tās visulepnākās valodas Ei-

\*) Šīs grāmatas pilnīgs uzraksts: „Mūsu tēvzemes aprakstīšana un dažādi pielikumi isumā saņemti. Ar vienu landkārti.“ — Gādājiet, skolmeisteri un bērnu audzinātāji, lai nākošā ziemā nevienā skolā šī grāmata netrūkst, kur tā līdzšim vēl nebūtu iegādāta.

ropā, spranču un angļu valodas, ir tā izcēlušās no daudz valodu samaisīšanās kopā. (Vācu un krievu valodas nē.) Taču kas tiesa, tas tiesa. Latviešu un leišu valodas ir kā īpašas un it vecas pie tam pazīstamas un ļoti cienījamas, ka tās no visām Eiropas valodām vistuvāk sanāk kopā ar veco, jau vairāk nekā 2000 gadus ļaužu mutē pavisam izmirušo un tagad tikai Indijas svētās grāmatās atronamo sanskrita valodu. Ar šo Eiropas valodu cienījamo lielmāti tā leišu valoda, kas Prūšu robežu pusē Leišuzemē no žamaitiem jeb žmudiem (īpašā leišu aprīņķī) top runāta, sakrīt vēl drusciņ vairāk kopā, nekā latviešu valoda. Daži tie, ka latvieši Indijā dažā stūrī vēl atrastu tādas valodas, kurās tie bez iemācīšanās jau puslīdz saprastu. Nevaram zināt, vai tiesa. Tik to var sacīt, ka latvieši, kas nākošos laikos nemsies studierēdami iemācīties sanskritu un citas Indijas valodas, varbūt dažu jaunu un brīnišķīgu lietu atradīs... Te nu var it skaidri redzēt, cik lieli muļķi tie ir, kas nievā latviešu valodu, jeb kas kaunas būt latvieši. Tie ir īsti apsmejami, visvairāk, ja tie ir mācīti vīri. Turpretī tas ir īsta un liela muļķība, kad domā, ka cilvēks, kas grib latvietis palikt, nedrīkst mācīties citas valodas, jeb tam nav brīv smalki gērbties un turēties, it kā francūžiem, angļiem, vāciešiem, krieviem un citiem ir brīvi. Tā ir ļoti slavējama lieta, kad mācās (arī) citas valodas tik drīz, kā to iespēj, jo ar latviešu valodu neaizsniedz tālu pasaulē, tādēļ ka tas gabals ir mazs, kur to runā. Taču ir īsti gods tam, kas par augstu jo augstu kungu palicis un arī citas valodas runādams, neliedzas nemaz skaidri izteikt, ka ir un paliek latvietis, ka no sirds mīlē latviešu tautu un valodu, rūpēdamies par viņu labklāšanos, kur un kā to iespēj. Un kad tikai īsti godājami vīri no latviešu tautas sāks pulkā tādu prātu turēt, tad arī atvērsies acis tiem pamuļķiem puskokalēcējiem, kas tautai par negodu tūlīt kaunas būt latvieši, līdz tie iemācās puslīdz vāciski pamuldēt. Tas būtu brīnums, kad visi tie krievi un vācieši, kas iemācās francūžu valodu, gribētu būt francūži! Zināms, dzimtā būšanā bij citādi, bet tagad ir katrs brīvs vīrs un kungs, kam naudas maks pilns, jeb galva gudra un rokas tiklas un mudīgas uz krietniem darbiem. Latviešu tauta stāv īsti godā starp Eiropas tautām; viņu valoda ir ļoti cienījama, un ir pilnām vērtā, lai tanī saraksta brangas jo brangas grāmatas, kādas līdzšim brīdim vēl it retas atrodas."

Tā nu gaiši esmu izteicis, ka negribu puskokalēcējus savā tautā vairot. Vēlos tikai, lai šīs lapiņas der daudziem mācekļiem par pieklājīgu līdzekli pie gara uzkopšanas, bet nevis latviešu tautai par negodu — bet par godu!

## II

„Kas uzsāk, tam jādzied līdz beigām.“

Katrai valodai savi likumi. Gan mēs varam arī likumus nepazīdami sarunāties, kā jau gandrīz visas nemācītās tautas dara; bet jo koši runās, kas valodas likumus arī pazīst. Kad mācītu ļaužu bērni sāk runāt, tad tie, zināms, tūdaļ nemācās valodas likumus, bet kad jau no vecāku mutes daudz maz runāt iemācījušies, tad tik sāk ar valodas likumiem iepazīties. Tādēļ „Mazā vācieša pirmais solis“ bij sperams bez likumu vērā ņemšanas. Otrais solis dod drusku no vācu valodas likumiem, trešais dos vairāk. Bet iekam par likumiem runājam, ieliksīm vērā šīs grunts izstāstīšanas, kas gan vajadzīgas pie valodas likumu saprašanas.

Priekšmets (der Gegenstand) un saījēga (der Begriff).

Kad bērns aizbrauc pirmo reiz uz pilsētu, tad, zināms, tas daudz ko redz, daudz ko dzird, ko līdzšim nebij dzirdējis. Mājās braucot bērns pārdomā par to, ko redzējis un dzirdējis — un mājās pārnācis stāsta no tā saviem draugiem. Lai gan bērns it neko nedz rokā, nedz kabatā (ķešā) nebūtu iz pilsētas līdz ņēmis; tad taču garā (jeb galvā) būs daudz maz līdz ņēmis.

Kā tas var būt? Proti tā:

Mūsu acis līdzinājas spieģelim. Kad tu priekš spieģeļa noliec jeb nomet kaut kādu lietu (jeb sevi pašu), tad spieģeli zīme jeb bilde no tās lietas atronas. (Ņem spieģeli un provē!) — Tāpat ir ar acīm. Kad kaut kāda lieta priekš acīm stāv, tad arīdzan no tās lietas zīme atronas, bet proti mūsu garā. Kad tu to priekš spieģeļa noliktu lietu atkal atņemt, tad tā zīme (bilde) iz spieģeļa tūlīt pavisam nozūd. — Ar acīm un garu iet citādi. Iz gara tā zīme no kādas lietas jeb no kāda cilvēka gan pavisam neizzūd, bet paliek pēdas no tādas zīmes; jo garam ir īpats spēks, caur ko zīme top saturēta garā. Kad mēs kādu cilvēku vienreiz redzam un pēc kāda laika atkal ar to satiekāmies, tad mēs nomanām, ka zīme no tā mūsu garā atlikuse, kaut gan skaidri neatminam, kur to cilvēku pirmreiz redzējām, kā to sauc un tā projām. Zināms, visiem cilvēkiem Dievs nav vis vienādi garīgu spēku dāvinājis. Mēs tādēļ mēdzam sacīt: šim ir laba galva, tam ir slikta galva.

Kad kādu lietu daudz reiz redzam, tad šīs lietas zīme jo dziļi garā iespiežas un pēc garā paliek pavisam, tas ir: mēs to vairs neaizmirstam. Kad it mazi būdami zirgu pirmreiz redzam, tad gan tūlīt zīme no zirga visai

cieti garā neiespiežas, bet kad zirgu jau daudzreiz esam redzējuši, tad istabā, aizkrāsņē tupēdami, acis azmirkuši gan zināsim, kā zirgs izskatās, lai arī zirgs priekš acīm nestāv, jo mūsu garā tā zīme no zirga dziļi iespiedusies.

Tā nu iet arīdzan ar bērnu, kas pārbrauc iz pilsētas. Bērnam paliek daudz zīmes garā (galvā) no tām lietām, ko pilsētā redzējis. Tādēļ viņš iespēj par tām lietām pārdomāt un pārrunāt, kaut arī tās lietas pašas nav priekš acīm.

---

Gars ir iekš mums, tas nav redzams. Garam ir īpaši ieroči, caur kuņiem tas spēj visu vērā ņemt jeb sajēgt, kas ap mums atronas. Tādi gara ieroči (Sinne) ir pieci, proti: acis, ausis, mēle, deguns un pirksti.

Priekš šiem ieročiem ir īpaši jušanas spēki (Sinnvermögen). Nosauksim tādēļ šos ieročus par jūteklīem.

Mēs ar acīm redzam, ar ausīm dzirdam, ar mēli smeķējam, ar degunu ožam un (visvairāk) ar pirkstiem aptaustām tās lietas, kas ap mums atronas; jo

acīm piekritt redzēšanas spēks,  
ausīm piekritt dzirdēšanas spēks,  
degunam piekritt ošanas spēks,  
mēlei piekritt smeķēšanas spēks un  
pirkstiem piekritt aptaustīšanas spēks.

Acis ir tas pilnīgākais juteklis un līdzinājas gara spieģelim. Kad kāda lieta acīm priekšā likta jeb mesta, tad no tās lietas bilde jeb zīme atronas mūsu garā. Šo zīmi jeb bildi, kas mūsu garā no kādas lietas ronās, nosaucam par sajēgu (Begriff, Vorstellung).

Ar tiem pieciem jūteklīem (jeb jušanas prātiem) mēs spējam vērā ņemt, kas ap mums atronas un notiekas, tas ir: visu, kas redzams, dzirdams, saožams, smeķējams un aptaustāms. No tā, ko mēs ar jūteklīem vērā ņemam, paliek mūsu garā zīme jeb sajēga. Sajēga ir iekš mums jeb mūsu garā.

Teikšu tā:

Ja tu esi vilku redzējis un no vilka zīmi (sajēgu) garā (galvā) paturējis, tad es saku:

„Tev ir no vilka sajēga.“

Ja tu vēl neesi kuģi redzējis, jeb ja to esi visai azmirsis, kas kuģis īsti ir, tad es saku:

„Tev nav no kuģa nekādas sajēgas.“

Ja tu esi dzirdējis, kā baznīcas pulkstenis skan un pulksteņa balsi garā (galvā) paturējis, tad es saku:

„Tev ir sajēga no pulksteņa balss.“

Ja tu neesi to meldīņu: „Nu Dievu visi līdz“ nekad dzirdējis jeb atkal visai aizmirsis, tad es saku:

„Tev nav no šīs meldīņas nekādas sajēgas.“

Ja tu esi rožu ziedus odis un zini izšķirt rožu smaržu no citu puķu smaržas, tad es saku:

„Tev ir sajēga no rožu smaržas“, un tā projām.

---

Ar to vārdu zvērs mēs apzīmējam daudz dzīvniekus, proti: vilku, lāci, lauvu, lapsu, bebru u. t. pr. Ar to vārdu putns mēs arīdžan apzīmējam daudz dzīvniekus, proti: pīli, zosi, vistu, gaili, cielavu, zvirbuli u. t. pr.

Bet tāds vārds latviešiem līdzšim trūka, ar ko it visu var apzīmēt, kas vien sajūtams jeb vērā ņemams. Vāciešiem priekš tam tas vārds „Gegenstand“. Man domāt, ka būtu tas vārds: priekšmets\*) šē ģeldīgs. Nozīmēsim tādēļ ar to vārdu „priekšmets“ visu, ko vien varam vērā ņemt, proti cilvēkus, zvērus, lopus, putnus, auglus, akmeņus un visas citas lietas.

Tad nu jāteic: cilvēks ir priekšmets (der Mensch ist ein Gegenstand), zvērs ir priekšmets (das Thier ist ein Gegenstand), galds ir priekšmets (der Tisch ist ein Gegenstand), grāmata ir priekšmets (das Buch ist ein Gegenstand) u. t. pr.

---

### III

Te nu ir pirmā daļa beigta, viņas mērķis ir: skolēna mēli tiktāl ielocīt, ka tas iespētu otru daļu, kas īsti ar vācu valodu pūlēšies, jo viegli un veikli iemācīties. Bet iekam šķīramies, mīļie skolotāji un skolēni, nevaru ciest neizteicis tās domas, kurās kādā latviskā lapīnā lasīju, proti: „Daži no latviešiem, kas ir ko mācījušies, un daži, kas turīgi vai bagāti tapuši, un arīdžan daži, kas nedz ko mācījušies, nedz arī bagāti vai turīgi — daži no šiem kaunas, ka tie ir latvieši; tie labprāt apslēpj savu latvietību, ja to var izdarīt un ja nav jābīstas, ka zobugali par to smiesies. Daži sāk tā runāt, ka saķēzī latviešu un vācu valodas, abas kopā samaisīdami. Daži, noklausījušies, kā tādi vācieši runā, kas latviski neprot labi runāt — sāk runāt tādā pašā vizē, kā tie vācieši; tie laikam tic, ka tas labāki skanot. Daži tišām izsauc latviešu ie jeb o neriktīgi, tāpēc ka vāciešiem

---

\*) priekšmets, tas ir: kas priekš vērā ņemšanas priekšā mests: (Vorwurf), krievisi: предметъ, latin.: Objekt.

daudzreiz pie šīm skaņām pūlīnš liels. Daži caur drēbēm grib savu latviešu tautību apslēpt. Visuvairāk daudzi cerē caur to citai tautībai piešķirties, ka sāk šķendēt un lamāt latviešus, cik galviņa saprot.

Kaunīgie latvieši! Visās zemēs jūsu slakai uzglūn zobugali ar saviem adatu dūrieniem, nomanīdami jūsu šķībo garīgo būšanu. Gandrīz visās tautās ir atrodami tādi kaunīgie, kas kaunas savas tautības dēļ. Tikai tais tautās, kas pasaulē īpaši varenas un īpašā godā vai slavā stāv — tikai tur retus tādus kaunīgus atrod.

Kam patīk, tas jau var ievēlēties svešu tautību, un savu atstāt — neviens neliegs, tik dažs smiesies, jo daži gan domā citādi. Īru tautai nemaz labi neklājas apakš angļu valdīšanas; Īruzeme nebūt nevar lepoties tā, kā angļu zeme — un taču viņu tautas dziesminieks Tomass Mūrs tā apdzied savu tēvu zemi:

Kad tu būtu, tēvu zeme, kā es lūdzu nakt' un dien',  
Liela, branga jūras pērle, pasaul's paradīzes dārzs,  
Tad gan lepnāki es tevi sveicinātu, slavētu,  
Bet vai tevi karstāk milēt nekā šodien varētu?  
Ak tu dārgā tēvu zeme, ķēdēs, vātīs tavējie,  
Vēl jo vairāk milē tevi un tev' milēs mūžiņi.  
It kā pelikāna bērni mīlestīb' ar asinīm  
Iezīž, kas tai tek no krūtīm, tā mēs to iezīduši.

Tā domā īru dziesminieks. — Arī vācu dziesminieks Šilles teic:

Pie tēvu zemes cieti turies klāt,  
Lai tā tev ir un paliek dārgā cienā! —

Bet daži varbūt vaicās: „Kāpēc lai es neizliekos par vācieti, krievu, francūzi u. t. pr., ja man tas ko labu ienes? Vai man tas nav brīv? Es esmu brīvs cilvēks, un man jāgādā par sevi un savējo labklāšanos, cik vien iespēju. Skroderis, kurpnieks, modes lietu kopmanis, ja pat sulainis, dārznieks vai pavārs būdams, es vieglāk varu tapt par izslavētu un turīgu cilvēku, ja man izdodas pilsētā izdoties par francūzi, kas nesen no Parīzes pārnācis. Tā runā un domā dažs labs latvietis, jo šāda vājība pie mūsu brāļiem nereti redzama, izdevīgā laikā atgriezt savai tautai muguru. Zināms, daudz vairāk būs tādi kaunīgie, kas to domā vien, bet nemaz nerunā, lai dienestnieki vai pazīstami to dzirdēt nedabū un nesāk smieties.

Ērmīga lieta! Kāpēc tad smejas sulaiņi un pazīstami, redzēdami tādu pazīstamo, kas uz reiz izlien no francūžu u. t. pr. ādas ārā, un uz reiz paliek tikai par latvieti? Kāpēc smejas?

Ticiet droši, kaunīgie latvieši, tā baile, ka citi smiesies,

ir tīrs nieks, un izzūd kā bieza migla rīta laikā, kad to gruntīgi aplūko ar platām acīm. Tie paši smējēji tiešām jau smējušies daudz gadus par jūsu kaunēšanu; jo par to ir tiešām jāsmējas. Jo vairāk jūs apslēpjat savu latvietību, jo vairāk tie smejas — kauču jūs to zināt nebūtu dabūjuši. Jo it brīnum reti kāds var ielīst cita ādā iekšā, ka nekāda ziņa neatnāk no dzimtenes par tautību u. t. pr. un ka ne augs gals ārā nepaliek. No tā mazā augs galīņa citi drīz izdabū, kāds pats putniņš ir. — Bet tik drīz, kā savu tautību paši atklājat, jūs saviem smējējiem uzreiz atņemat gandrīz visu varu.

Negribam un nevaram liegt modes skroderim jeb andel-manim savu vārdu pārfranciskot u. t. pr., ja viņu amata darbs caur to daudz labāku vērtību dabū — it kā daudz viņa audzinātāji pie Vāczemes Reinupes, izdod un nosauc savu Reinvīnu par francūžu šampanera vīnu, neapdomādami, ka tie savu tēvu zemi caur to zaimo. Mēs tikai šoreiz ieteiksim saviem lepnīem latviešu kaunīgiem ausis vienu vārdu, kas svarīgāks par visiem citiem, proti: latviešu tautai esat jūs vajadzīgi, jūs, kas kaunējaties par savu tautību, un tādēļ arī no citām tautām daudzreiz topat nievāti. — Latviešu tauta nevar cienā un godā tikt, kad katrs, kas augstākā vietā ticis, aizliedz savu latvieša tautību un tādēļ nenāk tautai par godu, bet par kaunu.

Redziet, kaunīgie latvieši, jūs esat savai tautai vajadzīgi — vai jūs nu varat atkāpties no tās? Nevarat, nevarat! Citai tautai jūs neesat vajadzīgi, bet latviešiem, kuŗu kauls un miesa jūs esat."

Kaut arī šis lapiņas palīdzētu dzemdēt daudz dzīvus, godātus un cienījamus locekļus latviešu tautai! Lai neviens caur „Mazo vācieti“ neatšķirtos no savas tautas! 1865.

## **Līdzeklis pie vācu valodas mācīšanās, jeb Mazā vācieša pirmais un otrais solis.**

Šī grāmatiņa izšķīras no citām valodas grāmatām šādā vīzē:

1) „Mazais vācietis“ sarakstīts tā, ka tas derētu skolēniem skolā un arī tiem, kas paši uz savu roku grib iemācīties vāciski lasīt, runāt un rakstīt.

2) Tādēļ „Maz. vāc.“ iesākas ar it vieglu „Mēles un galvas ielauzīšanu“;

3) un tik itin pamazītiņām piespiež mācekli pie jo grūtākas darbošanās.

4) „Maz. vāc.“ uz to sarakstīts, lai skolēns arī iemācītos vāciski runāt, tādēļ katrs mācības gabals iedalīts 5 daļās, proti:

a) jāmācās vārdi jeb vārdu tēli (sejas).

b) Priekšzīmes rāda, kā vācu valodas vārdi dažādi locījumi un runājot saliekami (tulkojums klāt).

c) Proves, kam arī klāt pielikts latvisks tulkojums, skolēna acis un mēli priekš vācu valodas dažādi rauga vingrināt un spēcināt.

d) Uzdevumi priekš pārtulkošanas, abās valodās, neprasa māceklim visu, ko iemācījies.

e) Beidzot „S a r u n ā š a n ā s“ dod skolēniem prieku baudīt, ko pelnījuši par čaklības algu.

5) Lai māceklim būtu iespējams tik mātes kā svešā valodā jo turpmāk jo dziļi iekulties, tad „Maz. vāc.“ jau pat otrā solī drusku no valodas likumiem piesniedz, tos latviskā valodā izskaidrodams.

„Pārbaudait, to labo paturiet.“

1868.

## Leišu valodaš vārdnīca no Friedr. Kuršata.

Tā kā vāczemnieki savas tautas rakstu atliekas no seniem laikiem ar vēlāko un tagadējo rakstu valodu salīdzinādami, pie savas valodas pārvēršanās trejādu augumu izšķir, proti:

1) seno aūgšzemes valodu (Alt-Hochdeutsch),

2) vidēju laiku aūgšz. v. (Mittel-Hochd.),

3) jauno laiku aūgšz. v. (Neu Hochd.);

tā mēdz arī pie latviešiem valodas līdzšinīgās plaukšanas trejādu augumu nošķirt, proti:

1) seno prūšu valodu jeb seno latviešu valodu,

2) leišu valodu jeb vidējo latv. valodu,

3) latviešu valodu jeb tagadējo latv. valodu.

Vecas ļaužu dziesmas un piemirstas teiksmes liecina par kurzemnieku un prūšu satikšanos sensenos laikos, un vēsture pierāda, kādus blāurus varmāku darbus arī pie seniem prūšiem tie bruņotie kareivji un svētie priesteri pastādājuši, kuŗi bij pašam mīlestības dievam par palīgiem un sulaiņiem piedāvājušies, līdz senos prūšus pavisam nogalināja, viņu zemi priekš sev paņemdami. Rakstu piemiņas, kas kādas retas uzglabājušās, uzrāda, ka tagadējā Prūsija, sevišķi jūrmaļā starp Vislu un Mēmeli (Nemunu) citreiz ļaudis latviski runājuši. Bet piemiņu raksti tik strupi un nepilnīgi, ka iz viņiem nespējam smelt nedz toreizējās latviešu valodas vārdnīcu, nedz viņas gramatiku. Uzglabā-

jušās rakstu drupas mūs tik pārlicina, ka šī valoda bijuse latviska valoda. Un kad toreizējās valodas vārduņus salīdzinām ar savu tagadējo rakstu valodu, tad atronam, ka senā prūšu valoda pēc saviem kļaudžiem (līdzskaņiem) un skaņiem bijusi ļoti pirmatnīga nekā tagadējā latviešu valoda.

Daži mūsu valodas vārduņi gan jau toreiz skanēja gluži tāpat kā tagad, kā:

alga, lauks, kas, mēs,  
kurpe, vīrs, jūs, ilgi,  
zeme, rāms, šis, labs u. t. pr.

Citi senās prūšu valodas vārdi skan drusku svešādi, tomēr viegli saprotami, kā:

Deivs = Dievs,	asmu = esmu,
eit = iet,	ackis = acis,
etvere = atveri,	grikan = grēku,
atvīnut = atvainot	grikenix = grēcinieks,
(entschuldigen) u. t. pr.	biskops = bīskaps.
as = es,	

Daudz vārdu skan gluži svešādi sevišķi tiem, kuri no latviešu valodas vairāk nekā nepazīst un nezina, kā sava apgabala dialektu vai tik tagadējo rakstu valodu vien. Bet pie šādiem svešādi skanošiem vārdiem var katrs, kas grib ar savas tēvu valodas līdzšinīgo likteni un augumu dziļāki iepazīties, mācīties izprast, kā latviešu valodas kļaudži un skaņi ar laiku pārvērtušies. Senāk bij daudz zilbās nāsu skaņi (an, en, in), kur tagad tas „n” pavisam izmests, un pašskanis drusku pārgrozīts, kā:

senāk:	tagad:
antras,	otrs,
svints,	svēts,
sundis,	sods,
pienkts,	piekts, u. t. pr.

Kur senāk „g” runāja, tur tagad „dz” vai „z”, kā:

gyvans,	viņš dzīvo,
gīva,	dzīvs,
gīlin,	dziļš, u. t. pr.

Turklāt atronami arī tādi vārduņi, kuri mūsu valodā citādā ziņā daudz zinājami, kā „vesels” (senāk: fröhlich, tagad: gesund); vai arī tādi, kuri mēs pavisam piemirsuši, kaut gan viņi, latviešu valodai atdzimstot, tagad ļoti vajadzīgi un derīgi, kā

atvainot = vāc. entschuldigen.

Mēs tak pazīstam apvainot un ievainot, kādēļ lai neatdzīvinām kur vajag, arī savu „atvainot”, un tad zināms arī

daudzina: atvainošana, atvainojums, atvainojams, atvainoties u. t. j. pr. Priekš „Körper“ mums trūkst derīga vārda. Senie prūši sacīja „ķermens“, tas lai der arī mums; un tā ir vēl daudz citi vārdi, kas tāpat atdzīvīnājami.

Bet jo svarīga un vajadzīga ir leišu valodas pazīšana priekš tiem, kas grib tagadējo latviešu rakstu valodu pilnīgi saprast un to sekmīgi veicināt. Leišu valoda top vēl šodien runāta gan Krievzemes, gan Prūšu dažos vidūcos. Viņa pēc gramatikas un leksikona dažādi izstrādāta. Sevišķi jaunākos laikos Prūsijas leišu valoda — kuŗa drusciņ savādāka nekā Krievijas leišu valoda — dziļi iztīrāta. Nupat atkal kāds dzimis leitis, profesors Kuršats, ceļ gaismā īsten slavenu grāmatu, proti leišu valodas vārdnīcu. Kuršats ir patiesi tas pilnīgākais leišu valodas pratējs. Tādēļ apsveicinās katrs, kam šīs valodas zināšanas ko der, šo viņa vārdnīcu ar lielu prieku. Iekām Šleichers ar savu leišu valodas gramatiku klajā nāca, bij Kuršata senākie raksti „Beiträge zur Kunde der littauischen Sprache“ (Pasniegumi priekš leišu valodas iepazīšanas) tie vienīgie, uz kuŗiem varēja pilnīgi atbalstīties visi, kas zinātnīgi nodarbojas ar šīs valodas iztīrāšanu. Kuršats ir nodomājis leišu valodas gramatiku un vārdnīcu izgādāt tai plašumā, kā leišu valoda izplētusēs. Bet šīs vārdnīcas pirmā daļa, kur vācu vārdiem leitisks vārds vai teikums pretī statīts, ir sevišķi Prūšu leišu valodā sarakstīta. No pirmās daļas jau klajā nākušas trīs burtnīcas. Caur vācu-franču kuŗu kļuva šis miera darbs aizkavēts. Kā dzirdam, nākošu pavasari iznāks vārdnīcas turpinājums.

Šai vārdnīcā Kuršats ielicis sava trīsdesmits gadu darba augļus. Tur klāt citi valodas pratēji viņam krietni piepalīdzējuši; jo lai gan Kuršats, profesors Karalauču (Kensberģes) ūniversitātē būdams, nekad nav atsvešinājies nedz no saviem tautas brāļiem, nedz no savas tēvu valodas, tomēr lielisku darbu viena roka vien nebūt nespēj galā vest. Un ja šo vārdnīcu tuvāk aplūkojam, tad atronam tur apbrīnojamu davadu, bagātību un lielisku uzcītību, ar kuŗu gan vācu, gan leišu vārdiņi un teikumi cits pret citu smalki nosvērti, iekām tie vārdnīcā novietināti. Kuršats še nav turējies pie tās ortografijas, kuŗu viņš lietā priekš tās no viņa apgādājamās Prūšu leišu avīzes „Keleivis“ (Ceļ-leivis). Viņš savu vārdnīcu caur caurim sarakstījis pēc Šleichera-Bilenšteina ortografijas un tik vietām atstājies no viņas. Kādēļ? to Kuršats pierāda savas vārdnīcas izskaidrošanas priekšvārdā, kur viņš plaši pārrunā par leišu valodas dialektiem (izloksnēm), par viņas skaņām un skaņu apzīmēšanu, par balsu izcelšanu un locīšanu, par ortografiju u. t. pr.

Šī vārdnīca derēs arī priekš tiem, kuŗi grib kaut kā piepalīdzēt pie latviešu vārdnīcas, sevišķi otrās daļas sagatavošanas. Tikai tas, kas ar apdomu šādu darbu aplūkos, nojēgs, ka tad vēl nav vārdnīca gatava, kad vācu un latviešu vokabulus pēc alfabēta sastāda citu pret citu. Kuršats raksta priekš dzīves vajadzībām un priekš zinātnības. Šī pirmā daļa sevišķi priekš tiem klajā laista, kam Prūšu leišu valodā jāraksta un jārunā, un kas to grib pieklājīgi un sekmīgi darīt. Tādai pat vajadzēs būt latviešu vārdnīcas otrai daļai, citādi tā daudz nekā nelīdzēs. Tādēļ vēlam no sirds, lai Kuršatam laimētos savu uzsāktu darbu drīz galā vest visām latviešu tautas ciltīm par labu un par svētību!

1872.

## Valodas lietā.

Lūdzami pūlēsimies jo krietnāki, gādāsim jo čaklāki savas tēvu valodas izkopšanas labad!

Bet kā nu šāda kopšana uzsākama?

I. Uzmeklēsim, savāksim un sakrāsīsim: 1) visus tādus teikumus un valodas locījumus, kas īpaši pēc mūsu valodas īpašībām izlikti, kā arī it sevišķi visas tautas dziesmas, teikas, pasakas un parunas, kur atronas iekšā skaidra latviešu valoda, un 2) visus tos sīkos vārdiņus, kuŗiem īsta latviska sakne, patiesīgs latvisks augumiņš.

II. Jāpieņem tie vārdi, kas kauču mums no bērnu dienām nav pazīstami — citurienē tiek daudzīnāti un ir koši latviski. Ja būtu tur dzimis, vai tev nepatīktu, ka to vārdu pieņem?

III. Iebērsim jaunus graudiņus pazīstamos trauciņos, jaunu kodolu rieksta čaumalā.

IV. Atmetīsim liekos svešiniekus runājot un rakstot visur tur, kur mums pašiem zelta graudiņi. Lai latviskā runā nelietojam vis provēt, strāpēt, perša, gaņģis, note u. c., bet gan: mēģināt, sodīt, pants (īņš), gatva jeb iela, bēdas, spaidonis u. t. j. pr.

V. Kad mums pašiem kāda vārda pietrūkst pēc tagadējo laiku vajadzības, tad smelsim iz tuvākā avota — tālā svešumā vien palīga nemeklēdami! — Pēc latviešu valodas citas valodas varētu nostādīt šādā kārtā:

- 1) Leišu,
- 2) Sanskrita,
- 3) Slavu,
- 4) Grieķu un
- 5) Ģermāņu v.

VI. Citu tautu rakstus pārtulkodami, gādāsim par to derīgumu tulkojumiem un nevis tik par tādiem pārcēlumiem, kas vārdu pēc vārda sakrīt kopā ar svešo valodu. Mūsu valodai savs gars!

VII. Laidīsim saviem radiem un draugiem, kuŗi no latviešu dzimuma, — vēstules latviskā valodā, nevis kādā svešā.

VIII. Lasīsim čakli arī tādus latviskus rakstus, kas priekš 20 un vairāk gadiem sarakstīti, neba to ziņu dēļ, bet: pašas valodas labad.

---

Īstus latviskus vārdus jau citādi nespēsīm sakrāt, kā tikai tad, kad savāksim un uzzīmēsīm visas tautas dziesmiņas, ir jaukā pasaciņas un teikas, kodolīgos sakāmos vārdus, gudrās latviešu mīklas. Tu varbūt, galvu kratīdams, sacīsi: kādu gudrību lai smeļ iz šīm nodēdējušām nikoņu sēnalām?

Nu redzi! Kad es tevīm jautāju, ko tas vārds „skaudrs“ iezīmē, tad tu laikam atteiksi, ka tas nebūt neesot latviešu vārds. Un tomēr tas ir īsts latvisks vārds. Ja es saku, ka „skaudrs“ gandrīz to pašu nozīmē, ko tas vārds „ass“ — tad dažs labs pasmiedamies sacīs: „Redz, kur jaunu vārdu izgudroji.“ Bet neba jauns vārds izgudrots, jo tas sen jau mūsu tautas dziesmās atronams, runāts no tiem, kas vēl nekaunējas savu tēvu valodu koši daudzīnāt. Bet tu uzņemsi citas domas, ja tu apcerēsi to dziesmiņu:

Ei, skaudrais zobentiņ,  
Kur es tevi mēģināšu?  
Ruden, jāšu pēc māšiņas,  
Tur es tevi mēģināšau.

Mūsu valodai netrūkst nei smalkuma, nei dziļuma, nedz bagātības, nedz veiklības. Tik tāļu mūsu sentēvi savu valodu bij izstrādājuši, izkopusi un pavairojuši, iekām verdzības ķēdēs viņu rokas saistīja, iekām negantības kluči viņu krūtīs noslodzīja, iekām varmācības dzelos viņu veiklo un iznesīgo mēli apklušināja, iekām bezdievības tumsība viņiem prāta jautrību, sirds drošību un gara ceņšanos aizzemdināja ar blēņu tvaikiem apdūmodama. Bet nu ir sašķelts un sagraizīts šis bezcilvēcības nāvīgs tikls. — Mūsu krūtīs ceļas atkal pēc gadu simteņiem jo svabadāki; mūsu sirds lec jo liksmāki, mūsu dvēsele sāk atspīrgt, mūsu gars kļūst dienu no dienas jo skaidrāks, gaišāks, drošāks. Nu mums pienākas ar skaidru apziņu saņemt savu svēto mantojumu no mūsu sentēviem. Lai tad aug, zeļ un zaļo mūsu sentēviem cienīgi pēcnākamie, krietni dēli. Lai atskan mūsu jaukā valoda visā tēvijā, kur vien cilvēku mēles spriež par

dižanu cīnīšanos, par tautas labklāšanu, par slaveniem darbiem.

Mums krietni, patiesīgi un dižani strādājot, augs mūsu valodas skanība, viņas glītums un skaistums, brangums un daļums, viņas pilnība un augstība, jo mūsu sentēvi ir priekš viņas jau iegādājuši izdevīgu, auglīgu un svētīgu pamatu. Stāvēsim uz šī stiprā pamata droši un modri!

## Vēstule krustdēlam.

Tu man raksti par to, ka Tu uzcītīgi nopūlējies ar svešu valodu izmacīšanos. Es par to diezgan priecājos, jo: „Kas māc, tam nāk” zīmējas arī uz valodām. Bet nu Tu arī isti gaiši atskārsi, kādēļ es Tevi arvien uzskubinājis, lai Tu vispirms iepazīsties labi dziļi ar savas paša valodas likumiem, tikumiem un viņas garu; jo uz tāda pamata stāvēdami, še tikai varam ko labu izstrādāt un panākt. Pie kā svešo valodu zināšana un izpraša neatbalstās uz pašu pazīstamās un ierastās valodas pamatiem, tie paliek puskokalēcēji visu savu mūžu valodas lietās; tik reti izdodas arī aplenkam ko isti labu panākt.

Uz Tavu jautāšanu, „no kā tas nākas, ka neviena valoda nesaiet ar otru vārdu pēc vārda kopā, atbildēšu kā spēdams citā reizē. Šoreiz gribu tikai vienu no Tavām lūgšanām izpildīt. Tu jautā: „kā skan pa latviski tas vācu vārds „Ursache?” Par atbildi ņem šo izskaidrojumu.

1) Vispirms mums jāzina, ko tas vācu vārds „Ursache” isti apzīmē, tad atradīsim, kā viņš pa latviski skan.

„Ursache” nozīmē to lietu jeb būšanu, kuŗas dēļ kaut kas cits notiekas. „Ursache” ir iepriekšējo darbs, kuŗa sekmes vēlāki parādās. „Ursache” ir, tā sakot, sakne, iz kuŗas izaug stobrs (celms), zari, lapas u. t. pr.

2) Nu lūkosim, kādus vārdus latvietis ņem priekš tādu iepriekšīgu lietu vai būšanu nozīmēšanas, kuŗas citām lietām un būšanām par pamatu, par sakni. Latvietis saka:

„Slinkums ir tā vaina (Ursache), kuŗas dēļ tu nelaimē kritis. Francūžiem bij Spānijas troņa mantošana par iemeslu (Ursache) pie kuŗa piesacīšanas pret prūšiem.”

Te nu redzam, ka latvietim divi vārdi tai vietā derīgi, kur vācietis saka „Ursache”, proti vaina un iemeslis. Bet vaina nozīmē tikai kāda sliktuma, vai nelabuma, vai ļaunuma pamatu jeb sakni, kā: tā ir tava vaina, ka darbs nešķīras, un tādā ziņā vācietis liek vārdu „Schuld” (vainā). „Iemesls” top visvairāk tad teikts, kad kāds grib pavirši attaisnoties, aizbildināties kādas lie-

tas dēļ, īsteno pamatu jeb sakni neuzrādīdams, neizteikdams. Bet tādā ziņā saka vācietis: „Ausflucht, Vorwand“, kā: Viņš grābstījās pēc kāda iemesla (Ausflucht, Vorwand), lai varētu no kara dienasta atsvabināties.

Tā tad nu latvisks vārds, kas atlīdzina „Ursache“, vēl še nav rokā, jo „Ursache“ apzīmē kādas lietas vai būšanas vispārīgo pamatu jeb sakni, nelūkojot uz to, vai tās sekmes labas vai ļaunas. Bet kā tad un latvietis saka, kad viņš kādas lietas jeb būšanas pamatu grib iezīmēt vispārīgi, nelūkodams savrup ne uz to, vai tā sakne ir kāds ļaunums, kāds nelabums, nedz arī zīmēdamies uz kādu aizbildināšanos jeb attaisnošanos. Nu redzi, tad latvietis ņem to vārdu „celt, celties, sacelties.“ Viņš saka: „Slinkums ir tavu nelaimi sacēlis,“ jeb „Tava nelaime caur slinkumu cēlusēs. Skaudība sacel daudzreiz dumpi un ienaidu. Caur mācību ceļas dažādi labumi starp cilvēkiem.“

„Celt“ šinī ziņā pa vāciski jāsaka „verursachen“; tādēļ latviski no celt derēs ņemt vārdu priekš „Ursache“. Un vai nav saprotams un patikams tas vārds „cēlonis = Ursache“? Was ist die Ursache dieses Streites? Valsts pavairošana bij senāk dažādu karu cēlonis (die Ursache zu mancherlei Kriegen). Tā tad „cēlonis“ ir tā lieta vai būšana, kuŗu sekmes vēlāk parādās, vēlāk redzamas; tādēļ varam sacīt: „Pārsaldēšanās ir dažādu slimību cēlonis. Verdzība ir netiklības cēlonis.“

Kad nu sekmju ceļšanu un ceļšanu s gribētum iezīmēt kā par savrupīgu īpašību, lietu vai būšanu, tad mums vajag palūkot, kā latvietis jau līdz šim citus tādus vārdus iztaisījis.

Ņemsim tos vārdus: vadīt, kustēt, dzelt, karsēt, dilt, gībt. Tas, kas vada, ir vadonis. To rīku, ar ko bites iedzel, sauc par dzeloni. Tā būšana (liga), kas karsē, tiek dēvēta par karsoni. Kad miesas dilšanu uzskatām par īpašu būšanu (slimību), tad to nosaucam par diloni.

Tā tad onis, one (vadonis, kalpone, dzelonis) ir tādu vārdu galotne, kuŗi apzīmē tādas lietas vai būšanas, kas ko izdara (dzelonis, karsonis). Šo galotni varēsim arī tam vārdam „celt“ pielikt, tad dabūsīm „cēlonis“ jeb arī „cēlone“. Cēlonis tad nu būtu tā lieta vai būšana, caur ko kas cits sacēļas, kā: Nabadzība ir daudzreiz netiklības cēlonis (Armuth ist oft die Ursache der Immoralität).

Bet ne katrā vietā der vārdu „cēlonis“ likt, kur vācietis saka „Ursache“. Pirmkārt, arvienu jāatgādinājas, kādā īpašā ziņā tas vārds „Ursache“ sacīts, un tad viņš jāatlīdzina gan ar „vainu“, gan ar „iemeslu“, gan ar „cēloni“ — kā nu īsti katrreiz kritas. Otrkārt, jo jātur vērā, ka ne-

viena valoda nesaiet ar otru vārdu pēc vārda gluži kopā: jo katrai valodai savi īpaši likumi, savs īpašs gars. Tādēļ arī nevar vis katru vācu valodas teikumu, kurā tas vārds „Ursache“ iekšā, tūlīt vārdu pēc vārda pa latviski pārceļt.

Latvietis liek daudzreiz substantīvus (lietu vārdus) tur, kur vācietis mēdz likt verbus jeb darīšanas vārdus vai adjektīvus jeb īpašības vārdus, kā: Mans brālis ir nācējs (substantīvs) = Mein Bruder wird kommen (verbs). Tavs tēvs nebūs vairs dzīvotājs (subst.) = Dein Vater wird nicht mehr leben (verbs). Šī meita ir laba audēja (subst.) = Dieses Mädchen webt (verbs) gut. Tas ir mans šīs dienas braukums (subst.) = Soweit bin ich heute gefahren (verbs).

Dažreiz atkal latvietis liek labprāt savus verbus jeb darīšanas vārdus, kur vācietis mēdz teikt lietu vārdus jeb substantīvus, kā: „Wo fand, das Begegnen statt = = Kur Jūs satikāties. Welch ein schönes Schauspiel (Anblick) = Cik jauki ko skatīties. Er willigte in Verkauf des Getreides = Viņš atļāva labību pārdot.

Kad kaut kas izdarīts, tad mēs gribam zināt, kas to padarījis un kādēļ viņš to darījis. N. saimniekam ziemā bites izmirušas. Kas atnesa bitēm nāvi? Salna bites nonāvēja; tādēļ salna ir izmiršanas cēlonis. Bet kādēļ salna bites nonāvēja? Tādēļ ka saimnieks nebija bišu kokus rudenī labi apkopis. Tādēļ saka: Slikta apkopšana bij tā vaina, kādēļ bites nosala...

## Cienijams redaktora kungs!

Jūs „Drauga un Biedra“ 42. num. par latviskās valodas kopšanu runādami, sakāt, ka vācu vārds, „Treue“ nozīmējot „pastāvīgu padevību“. Tad būtu „Gottes Treue“ Dieva pastāvīga padevība. Bet vai tā laikam iraidās? Nebūt nē, jo „Treue“ cēlies no vecvāciskā vārda triuwī, kam sakne: tru, un kas nozīmē „stipri jeb cieti stāvēt“, „cieti pie kā turēties“. Tādu stipru un cietu pastāvēšanu, tādu nešaubīšanos, ko vācietis nozīmē „Treue“, krievs nosauc par „вѣрность“, leitis par vērnybe jeb vērnyste un latvietim te krītas vārds vērnība, jo vērā paturēt iraid: stipri, cieti ko turēt jeb pie kā stāvēt. Tādēļ Dievs, kas mūs no sava prāta neizlaiž — ir vērens, treu. Vērns draugs ir tas, kas mani vienmēr prātā, sirdī un vērā patur, tādēļ arī sakām: vērens suns.

Latvietis jau senai šī vārda locienus tur liek, kur vācietim kritās „treu“ sacīt. Mēs sakām: vēriņa galva, treues Gedächtniss. — Vērna vēsts, treue Nachricht (Bericht) u. t. pr. arī varētu sacīt.

Lūdzu šos vārduņus savā lapā iespiest.

1869.

## Gabals no runas

Tērbatas latv. literāriskā vakarā, 1872. g. 23. janvārī.

Cienītie līdzstrādātāji. „Pēc darba salda dusēšana“; šī sakāmā vārda saldumu matīja katrs no mums, kuŗu tikušas strādāšanas apziņa, semestrim beidzoties, pacilāja. Pēc dusas brītiņa ķeŗas atkal katrs pie sava darba, un mans jaukais pienākums ir šodien jūs apsveicināt, atgādināt, ka strādāšana un cīnīšanās ir tas īstais iemesls, kādēļ mēs kopā sadevušies. Mēs svēti apņēmušies ar jaunības spēku un jautrumu savos vakaros liecību dot, ka mēs roku pielikuši pie tā arkla, kuŗu liktenis mums rokā licis...

Pie latviešu valodas izplaukšanas izšķīram trejādu augumu, proti:

senējo prūšu valodu,  
leišu valodu un  
latviešu valodu.

Vecās tautas dziesmas un piemirstās teiksmas liecina par kūru un prūšu draudzīgo satikšanos, un vēsture pierāda, kādus varenus darbus arī pie seniem prūšiem tie kareivi un priesteri pastrādājuši, kuŗi bij pašas mīlestības Dievam par palīgiem un sulāņiem piedāvājušies, līdz senos prūšus pavīsam iznīcināja.

Rakstu piemiņas, kas kādas retas atlikušās, uzrāda, ka tagadējā Prūsijā, sevišķi jūŗmalā starp Vislu un Mēmeli, citreiz ļaudis latviski runājuši. Bet piemiņu atliekas tik strupas un nepilnīgas, ka iz viņām nespējam smelt nedz šās valodas pilnīgu vārdnīcu, nedz viņas grammatiku. Uzglabājušās rakstu drupas mūs tik pārlicina, ka šī valoda bijuse latviska valoda. Un kad šās valodas vārduņus salīdzinām ar mūsu tagadējo rakstu valodu, tad atronam, ka senā prūšu valoda pēc saviem klaudžiem un savām skaņām bijuse jo pirmatnīga nekā tagadējā latviešu valoda. —

Citi senās prūšu valodas vārdi sakrīt gluži kopā ar tagad daudzīnātām vārdu skaņām, kā: alga — kas — labs — mēs — mīlē — ilgi — kurpe — lauks — rāms — šis — vesels (priecīgs) — jūs — ir (arī) — zeme — tans (tanī) — vīrs. Citi, kaut drusku savādi, tomēr viegli saprotami, kā: Deivs (Dievs), eit (iet), atvere (atveri), ackis (acis), antars

(otris), as (es), asmu (esmu), auzins (ausis), buzenis (būšana), krixteiti (kristījiet), krixtnix (kristītājs), etvinut (atvainot), giva (dzīvo) u. t. pr. Grūtāki un tik valodas pratējiem saprotami, kā: auklipts (noslēpts), enmiguus (iemidzis), izmukiut (izmācīties), kanxts (košs), zundis (sods), svints (svēts), brende kermen (ķermens briest).

Paveiksla dēļ pielieku kādu teikumu, lai dzirdam, kā šī valoda skanēja:

Stas pirmonis dellyks  
Tas pirmais (ticibas) loceklis,  
essestan teikusnā.  
no radišanas.

As druve en Deivan, Tāvan, Vissemusingiu kas ast teikuuns,  
Es ticu iekš Dievu tēvu visuvalditāju, kas ir raditājs  
dangon bhe semien.  
debess un zemes.

Ka ast sta billiton?  
Kā ir tas sakāms (sacīts)?

As druve, kai mien Deivs teikunūs ast sen vissan pērgimmans,  
Es ticu, ka mani Dievs taisījis ir ar visiem piedzimumiem  
mennei kermenau bhe dūsin, ackins, ausins bhe vissan  
manim miesu un dvēseli (dvaša, dūša), acis, ausis un visus  
streipstans isspessenien, bhe vissans seilins dāuns ast, bhe  
locekļus iz(sa)prašanu un visu prātu devējs ir, un  
dabar islāi.

vēl uz[auj] (uztur).

Lai gan uz vārdnīcu un grammatiku skatoties, mums visai daudz neatlec no šādām senējo prūšu valodas atliekām, tomēr mums ar viņām pilnīgi jāiepazīstas; jo arī šis mazumiņš mums dod liecību par mūsu valodas sevišķu garu, uzrādīdams, ka tagadējie vārdiņi, klaudžiem un skaņām dažādi pārvēršoties, pamazām tādi izvirtuši, kādus mēs viņus tagad daudzīnām. Sevišķi kad tagadējos, daudzkārtīgi nogludinātos un apvīlinātos vārdiņus ņemam etimoloģiski iztīrīt, tad nopratīsim viegli, cik svarīgas pat šīs valodu krislīņas.

Turklāt viena lieta pieminama, kuŗa visai svarīga un kuŗas dēļ mēs gluži vienīis prātīis, proti, kā dažādu vārdu trūkums mūsu tagadējā rakstu valodā atlidzināms. Kur gan lai smeļam šos trūkstošos vārdiņus vismīlāk, nekā iz savu sentēvu garīgiem apcirkņiem? Un patiesi — senējā prūšu valodā atronom, ja rokšņājam un meklējam, dažu derīgu un dīgstošu graudu. Kas nebūtu nopūlējies pieklājīgus atlidzinātājus atrast tādiem vārdiem, kā Körper, Bildung, ent-

schuldigen u. t. pr.? Man šķietas, ka šie vajadzīgie vārdiņi atronami senējo prūšu valodas drupiņās:

Körper = ķermens,

Bilden = dailēt, izdailējums,

entschuldigen = atvainot u. t. pr.

Zinātnību (zinību) un mākslu draugs būdams, firsts (virsaitis) Jablonovskis Pruss bij sagādājis bagātīgus grāmatu un citu lietu krājumus, arī pats sarakstījis gan poļu, gan latīņu un francūžu valodās. Tikko Leipciģā nometies, viņš dibināja sevišķu, vēl tagad pastāvošu biedrību, kuŗu vācu valodā nosauc par „Fürstlich Jablonowskische Gesellschaft der Wissenschaften“. Šo biedrību viņš apdāvināja ar prāvu kapitālu, no kuŗa interesēm 3 zelta medaļas ik gadā kaļamas un tādiem rakstniekiem izdalāmas, kas uz priekšā celtiem jautājumiem derīgu atbildi pieklājīgā rakstā dotu. Jautājumi zīmējas visvairāk uz poļu vēsturi, politisko ekonomiju, fiziku un matemātiku. Ap 1773. gadu šīs biedrības darbi apstājās un dusēja līdz 1802. g. Priekš 70 gadiem atkal uzsāktais darbs iet vienmēr uz priekšu. (Klātākas ziņas: Acta societatis Jablonowiae, Leipciģā 1772.—1773. g., 6 sējumi, un Nova acta, s. J., turpat 1802.—1845., 9 sējumi).

Šīs minētās ģimilijas locekļi vēl tagad zied pa daļai Krievijā, pa daļai Austrijā. Līdzšinīgā šo firstu dzimuma galva, Antons, nomira otro ziemassvētku dienā, 1855. gadā; viņa vietā stājies brālis virsaitis Stanislavs Jablonovskis, dzimis 10. martā 1799. g.

Varam gan priecāties, ka šī biedrība, kuŗas cēliens vēl greznojas ar vārdu, kas norāda uz seno prūšu celmu, met savu vērību uz latviešu-leišu tautu. Bet viss tāds prieks būtu tikai ziepju putām līdzīgs, ja tāda uzaicināšana latvju dēlus neskubinātu, savus spēkus un savu izmanību parādīt pie tādiem darbiem, kas mums un tautai par labu, par godu un slavu.

Tā tad ceru, ka arī šoreiz būtu jums, cienītie līdzstrādātāji, pierādījis, ka mums jāstrādā un jācīnās — sevišķi ar savu tēvu valodas iztīrīšanu un izdailēšanu.

Un jūs, jaunie, kas šodien mūsu vidū stājušies, laba slava jums bij par priekštecētāju. Lai piepildās tās cerības, kuŗas jūs cēluši; lai pilnūs sviēdri latvju tautai par labu; lai tek jūsu dzīvās dzīslās karstas tautiešu asinis, ne caur ko neatsaltināmas! Tā tad, mīļie līdzstrādātāji, lai briest mūsu krūtīs aiz tīras un dedzīgas, stipras un spēcīgas tēvuzemes mīlestības arī šai semestrī; lai nesas mūsu sirds un prāts uz taisno un slaveno cīņu priekš savas tautas; lai neviens no mums nepiemirstu, ka mums tādas cīņas nav vis nu tik gaidāmas, bet lai atģistu katrā brīdī, ka mēs jau šai

cīnā cīnāties; lai liecina ikkatrs no mūsu varoņiem, ka esam patiesi gatavi savai tēvijai uzpurēties; tad piepildīsies tie vārdi:

„Kaut klinšu akmins šķeltos,  
Mēs mūžam droši celtos;  
Prom, jaunekli, kā vēja spārniem trauc,  
Kad tēviņa tevi nāves karā sauc!“

1872.

## Cienītam amata biedram Tauriņam.

Jūs savā rakstienā „Skolotājs“ arī milā prātā manis piemēnējuši Tērbatā apsvaicinādami, par ko Jums sirsnīgi palīdzies saku. Man tikai žēl, ka Jūs neesat vārdā piesaukuši to neapkusūšo, krietno skolas piekopēju Durbes draudzē, kas arī manu garu modinājis, manu sirdi rūdīdams, proti Dr. H. G. Katerfelta mācītāju, kas skolotājus skubinādams skubinājis uz katru krietnu darbu, sevišķi uz saiešanām. saukdams: Uz priekšu! uz priekšu! Bet šis goda tēvs laikam tādu cienu pelnījis, ka par viņa svarīgo darbošanos īpašā rakstienā jo plaši jāizstāsta. Jūs rasi (varbūt) pat nākošās nedēļās mums atkal ko laba gaismā celsit iz sava vidus.

Tās Jūsu rakstienā izteiktas domas, Jūsu padomi un Jūsu skubā urdīšana, lai dzenamies pēc jo svarīgas pilnības, rasi nevien man, bet arī dažam labam citam būs sirdi sasildījušas; kauču starp mūsu amata biedriem vēl esot ļoti daudz tādu, kas acīm skatoties neredz, ausīm klausoties nekā nedzird un uz kuņģiem zīmējas šie vārdi tautas dziesmā: „Grib kaķīte zivis ēst, netik kājas slapināt.“ Bet katrā dzīves kārtā jau to kurlo snauduļu, to vājo un kūtro diezgan, vai tad šo mūsējā vien lai trūkst. Turklāt jāatgādinājas, ka šie vīreļi, kuņģi acis mirkšķēdami no rīta līdz vakaram slaidstās, vai pa kaktiem bļautīdamies vai uz debesīm glūnēdami žākstās — tā šie nav tik jauni, kā tie, kuri nomodā būdami, tīšā prātā — Dievu un savus vecākus aizmirzdami — savus brāļus pārdod Eģiptes kaufmaņiem. Šie ir tie niknie plēsoņi, kas nodirā un saplēš pat savējos, šie ir tie indevīgie puveši mūsu tautas kaulos, kas sasmacina un iepūdiņa katru, kam vien piedužas un pielīp, nedz miesu nedz dvēseli saudzēdami, žēlodami. Uz šādu grēcīgu būšanu laikam zīmējas nelaiķa Alunāna dziesmiņa:

Ko, kalēj, kaldini? — Mēs dzelžus kaļam! —  
Tu dzelžos pats sev' liksi, pirms to giedi! —  
Ko, zemniek, ar? — Lai augļiem laukos ziedi! —  
Tev ēršķi būs, bet labums citu stajlam!

Ko, medniek, glūni? Stirnu šaut pagalam.  
Gan trenkās jūs, kā stirnu dzen un briedi!  
Ko, zvejniek, tu ar tiklu zivis biedi?  
Kas jūs no nāves tikliem taisīs vaļam!

Pie krūts ko zīdin', māte? — Zēnus zīdu! —  
Nu kā, lai savai tēvu zemei ļaunu  
Tie darīdami ienaidniekus baŗo?

Ko raksti, dziedātāj? Es liesmās didu  
To spalv' uz sav' un savas tautas kaunu,  
Kas savu brīvību sev neizkaŗo!

Bet to pārdevēju darbošanās gan izputēs kā sēnalas vējā un šos „andelmanus“ ļoti sīvi aizgrābs savā laikā Dieva taisnā un bargā sodība, jo mums būs beidzot lāgadību (Re-chenschaft) dot par katru vārdu, par katru darbu tam vis-taisnākajam debesu soģim. — — Uz otru pusi raugoties, neaizmirsīsim, ka mūsu tautā, paldies Dievam, arī tādu vīru netrūkst, kas, uz Dievu nešaubīgi palaizdamies, savu tautu dedzīgi milē — cerēdami tic un Dievu lūgdami strādā, kauču pasaule neko daudz no viņu pūlēm neredz. Viņi, tā sakot, klusā vientulībā ziedo (upurē) savus miesīgos un ga-rīgos spēkus tautai par labu, sirsnīgi priecājas un svēti līksmojas tautas paplaukšanu iegaumēdami, un raud gau-žas asaras, mūsu dažādās kļūdas ievērodami.

Neviens mani neredzēja:  
Jāju viens raudādamis.  
Piedroknītes tās redzēja,  
Kur slaucīju asariņas.

Bet lai nu būtu kā būdams: tik jau to vājo, kā to stipro labad — iraid ļoti derīgas tādas apcerēšanas, tāda modinā-šana un skubināšana, kādas Jūs, cienīts Tauriņ, klajā lai-duši. Cik varen lieli ezari neaizsalst? Cik maza mūsu sir-sniņa, šis mūsu kāribu, censību un darba avotiņš! Cik drīz tas neaizsalst, kad mazticības miglas mūs apmāc, kad patmīlības tvaiks mūs nogībina, kad nevērnības salna mūs sastindzina! Tādēļ ļoti derēs, ka brālīgā mīlestībā dienu no dienas jo skaļāki viens otram uzkliežam: modies, celies, strādā! Tādi kliegzieni atveldzinās kūtros, spir-dzinās vājos, spēcīnās un drošinās stipros. Tad mūsu sirds jo cerīgi sasils, mūsu prāts jo raŗeni spodrināsies, mūsu roka jo veikli un šķirīgi strādās Dievam par godu, ķeiza-ram par slavu, tautai par labu un mums pašiem par svētu līksmību. Bet ja tāda modrināšanās un rosināšanās kādam ieņirkušam, saskābušam un žultainam miglas tēviņam lai-

kam nepatiktu, tad saki tam pretim, kā mūsu tautas meita  
jautri dzied:

Laudis mani lepnu sauca,  
Redz raženi staigājam.  
Ceļšos agri, vērpšu smalki,  
Staigāš' vēl jo raženi.

Kas mūsu dienās tautas atšķetināšanas skriemeli vairs  
apturēs? Gan daudzkārt pasaulē nikni, bargi un ļauri  
mākuļi tautas apgaismošanai un izplaukšanai virsū māku-  
šies, un brīžiem ar it briesmīgu varu, bet — velti. Nīktin  
nīkst tumsības miglas; pazūd, izgaist miega tvaiki; sa-  
plaisā, sašķīst biedīgo mākuļu ēnas, kas ņēmās Dieva ģīmi  
cilvēcībā ar noziedzības pilnu roku grēcīgā un negantā prātā  
apsegt, apslēpt. Gan ilgi brīžiem nakts tumšums cīnās ar  
dienas gaismu, bet kad dienas laiks klātu: saule lec, spīd,  
gaismo un iesilda.

Zināms, rokas klēpī turēdama nav neviena tauta neko  
laba panākuse, tādēļ dzīsimies, centīsimies un cīnīsimies,  
līdz izkaņosim un iegūsīm tās rotas, kuņas mums nekāda  
cilvēcīga vara nespēj iebalvot (dāvināt), proti iekšīgu spo-  
drību un glītumu, dzīvu gaismu, īstenu svabadību, patie-  
sībai dienu no dienas tuvodamies. Bet moži un čakli, prā-  
tīgi un modri ticībā, mīlestībā un cerībā strādājot, mums  
vienmēr jāatskārst:

1) Ka mēs jau vairāk neesam, kā tikai skolo-  
lotāji. — Bet skolotājam, ļoti strupas, mazspēcīgas ro-  
kas; viņa pūlēšanās tikai ar daudz citiem darboņiem kopā  
spēj izveicināt briedīgas sekmes. Mūsu gādekļi (Pflichten)  
gan grūti un svarīgi, bet istie augļi nedz pirmā, nedz otrā  
rudeni jau pilnīgi baudāmi. Tā sēkla, ko mēs sējam, dīgst  
tikai pēc ilgiem gadiem: bērnu bērniem tur nākas ļau-  
šana, kur mums kritas sēšana. Skolotāja darbs  
māca savam strādātājam pazemību un pa-  
cietību! — Bet uz pasaules stāstiem jeb vēsturi (hi-  
storiju) raudzīdamies, zināms, smeļam pacietību savā cī-  
nīšanās, vērnību (Treue) savā pārliecībā, spēju un prieku  
savu gādekļu (Pflichten) izpildīšanā; jo vēsture mums  
māca, cik ļoti svarīgs, spēcīgs un sekmīgs ļaužu mācītāju  
un skolotāju darbs savā laikā izrādās.

Latviešu tautas skolotājam tagad, zināms, pirmais  
gādekļis: iepazīties dziļi jo dziļi ar savas tautas valodu.  
Tādēļ esat Jūs, mīļo Tauriņ, pateicību izpelnījušies, šo  
priekšmetu savā rakstienā pieminēdami. Es ceru, ka saule  
vairs nebalinās dividesmit reizes mūsu miežu laukus, iekam  
sāks latviešu skolās latviešu valodu pieklājīgi, rūpīgi un  
šķirīgi kopt, skaidrot un spodrināt, kā līdz šim jau dažī

cien. mācītāji šo valodu latviskos rakstos piekopoši. Gods un slava tiem vīriem, kuŗi tautai, valodas svaru, vajadzību un svētumu noprazdami, par to cik spēdami gādājuši! Cik aplams un bezkaunīgs, cik bezprātīgs un bezdievīgs būtu tas latviešu tautas skolotājs, kas latviešu bērniem šo svēto mantu atrautu! kas tik liels slaista gabals, ka nevīžo savu tēvu valodu kopt, glītot un spodrināt; kas tik samaitāts, ka savu valodu vairs nemīlo, neciena!

Ir mūsu valoda šķīstīsies no visiem liekiem sārņiem; briedīs pašā mātes klēpī; izplauks virs tām viņai iedēstītām saknēm: tiklīdz kā skolotāji ar viņas likumiem un dažiem senai aizmirstiem pumpuriem jo dziļāki iepazīsies; tiklīdz kā raksti priekš skolām un ļaudīm jo vairāk iezeldami arī jo dzelmīgāku tārpību (vērtību) aizsniegs; tiklīdz kā dziedoni sāks atmest niecīgās, bezkodolīgās, čaganās „rīmes” un viņu vietā sacerēs un izziedinās īstai dzejai (Poesie) cieņīgus dzejoļus (Dichtung), vistim drāmatīgā dzejā, uz ko latvisks teātris Rīgā aicinās un skubinās. — Tad pēc kādiem gadiem ja ne vairāk, taču latviskos rakstos nebūs vairs tāda valoda lasāma, kas vēmienu sacel, kā šinis dienās diemžēl dažkārt notiek. Divu nepieciešamu rakstu trūkums tautas mīlotājam sirdi sāpina, proti: latviskā valodas leksikona un tādas mācības grāmatas, kas gaiši izrāda, kā skolās ar lasāmo grāmatu jāstrādā. Kaut abas drīz klajā nāktu!

2) Otrā kārtā neaizmirsīsim nekad, ka mēs esam lielum lielās valsts locekļi. Atzīdami un piekoptdami savu īpašību tautas garā un valodā, mēs tik tad kļūsim uz priekšu, kad šīs lielās slavenās tēvzemes censībām nekur kaitīgi ne-strādāsim pretim. Jo kad veselas tēvzemes labumu omā ņemdami, par savu izkūņošanos rūpīgi pulēsīmies, tad piedzīvosim saldus augļus, briedīgas sekmes, kuplu rosnu pie saviem darbiem. Bet citādi mēs zaudēsīsim savu īpašību, kā redzam notiekot pie tiem pavalstniekiem, kuŗi negrib vai nevīžo ar mūsu lielo tēvzemi kopā darboties, bet uzdrīkstas pret viņu cīnīties.

3) Es arī pazīstu latviešus, un proti mācītus kunigus, kas latviešu tautas izeļšanas, izplaukšanas labad ne pirksta galu nepakustinātu. Kur nu vēl tas dundurēdams puskoka lēcēju spiets (bišu bērni) ar savām kleinām kājām, ar savu bezdievīgo šauslību un vācinādāmo smurgulību?!

Tiesām ticu: viss nekārtīgs niknums, viss nešķīsts rūgtums bijušās verdzības dēļ zudīs, kad klausīsimies uz to, ko vēsture (pasaules stāsti) stāsta, kuŗa visu cilvēku darbus bez žēluma pareizi apspriež. Vēsture māca ļaunos cilvēkus no labiem bez kaislības (Leidenschaft) izšķirt; jo tā nosoda ar svētām dūsmām visas nekārtības, visus ļaun-

darītājus, tos pie mūžīga kauna staba piekaldama; tā aplāj ar neizdzēšamu spodrību visus tos strādniekus, kas Dievam par godu un tēvzemei par labu savas miesīgās un garīgās jaudas (Vermögen) ziedojuši (upurējuši), uz laicīgo nausvu (Vortheil) nelūkodami. Viņa māca iezīt, kādus ceļus cilvēki līdz šim — dažādi maldīdamies un daudzkārt aļodamies — staigājuši, ka aizmigušie dzimumi daudz ko mums par labu cietuši, izkarojuši un sakrājuši; ka Dievs, kaut pamazām, taču visu cilvēcību pieved pie gaismas, patiesības un augstākas pilnības. Vēsture māca joprojām, ka tās dažādās un laikam iepretīgās cīņšanās tagadienā saprotamas, nosvešamas un nospriežamas; tā pasludina, kādi laiki pēc cilvēku izlēšanas (Berechnung) gaidāmi: kas cerams un no kā jābīstās. — Tādēļ katram garīgi izglīotam cilvēkam vēstures mācības nepieciešamas. Nezinu, cik no latviskiem tautas skolotājiem tiktāl ziņotēs (Wissenschaften) iekūlušies, ka rasi derētu jau tagad priekš viņiem latviskā valodā pasaules vēsturi sagādāt. Tas nūdien vēl nepazīst vēsturi, kas viņā citu neko nav atradis, kā dažu valstju un ķēniņu vārdus, briesmīgus karus un asiņainas kāvas (Schlachten). Kas grib ar īstenām vēstures mācībām jo dziļi iepazīties, tam, zināms, vajag būt cik ne-cik ziņotīgi (wissenschaftlich) izglīotam.

Jūs, mīļo Tauriņ, sūdzaties, ka mums vēl trūkst skolas avīzes mūsu valodā. Latviešu draugu biedrība rūpējas, kā dzirdam, par šo lietu. Latviska skolas avīze tiešām nebūs vairs ilgi gaidāma. Pa tām starpām lai izlīdz vāciskās avīzes, kas jau līdz šim bijušas derīgi līdzekļi skolas rakstībā. Žēl, ļoti žēl, ka skolas likumu trūkums Kurzemē vēl atrodas. Tiem neveikļiem un tiem, kas tikai to izsalkumu sajūt, kurš ceļas iz vēdera — tiem, zināms, pat vislabākie likumi neko nelīdzēs, jo likumi taču tur neko neiespēj, kur nav likumu izdarītāju. Tiem krietniem un čakliem jāņem pa tām starpām skaidra, moža un jautra galva, nešaubīga, cerīga un dievbijīga sirds par likumu, kaut arī dažādas liekas rūpes, dažādu sīvu trūkumu ciešot. Tiem skolotājiem, kam īstenais tautas labums, tādēļ jo čakli, jo godīgi, jo mudri jāstrādā un jācinās, līdz derīgus skolas likumus iedēstīs un izveicinās skolas būšanā vajadzīgo kosmu (Ordnung).

Es gan savā mūžā jau esmu piedzīvojis, cik sīvi miesīgs izsalkums sāp un kā viņš beidzot ar miesīgu barību jāremdina, ja negribi badā mirt; bet es arī esmu ievērojis pie sevis paša, ka garīga barība ja ne pavisam, tad taču uz kādu laiciņu pat rūgto miesas izsalkumu spēj izkliedēt.

Tādēļ beidzot šie piespraužu kādus gardus kumosus no

Arnta tēva maizes. Viņš saka, par tēvzemi un svabadību runādams, šādus vārdus:

Mūsu dienās sacēlušies nožēlojami aukstsirdīgi gudrinieki, šie savu nīkoņa siržu dēļ tā runā:

„Tēvzeme un svabadība — tie esot tukši vārdi bez nekādas ziņas, tikai jaukas skaņas, ar kurām vientiesīgos apmānējot! Kur cilvēkam labi klājoties, tur esot viņa tēvzeme, kur viņu vismazāki moca, tur viņam ziedot svabadība.“

Tie, kas tā runā, raugās kā bezprātīgie lopi tikai uz savu kuņģi un viņa kārībām, tie it nebūt nesajūt tā debesīgā gara vēsmu.

Viņi ēd zāli kā lopi tik savu dienas ēdamo, un tas, kas viņu nešķīstos kārumus baro, tas viņiem šķiet vienīgi īstenaļs būt.

Tādēļ sadēj melus — viņu blēdīgās runas un viņu mācības izperina melošanas algu.

Pat zvērs mīļo; bet tādi cilvēki nemīļo vis, kas Dieva ģīmi un dievīgas prātības zīmturi (zieģeli) tikai ārīgi nēsā.

Un taču cilvēkam būs mīlēt līdz pašai nāvei, tam nebūs nekad rimt mīlēšanā, nedz mūžam šķirties no savas mīlestības. To nespēj neviens lops, jo tas drīz piemirst, un neviens lopisks cilvēks, ja tādām tikai baudišana patik.

Tādēļ tevīm, ak cilvēks, iraid tēvzeme, šī svētā zeme, šī mīļotā zeme, uz kuŗu tava ilgošanās cerē un cenšas.

Kur Dieva saule tevīm pirmreiz atspīdēja, kur debess zvaigznes tevīm vispirmāk viņa visspēcību parādīja un viņa vētras tevīm, svētās izbailēs aizgrābtam, caur dvēseli šalca; tur ir tava mīlestība, tur ir tava tēvzeme.

Kur pirmā cilvēcīgā acs virs tava šūpuļa noliecās, kur tava māte tevi vispirmāk savā klēpī loloja, kur tavs tēvs tevīm mudrības (Weisheit) un ticības mācības tavā sirdī ierakstīja: tur ir tava mīlestība, tur ir tava tēvzeme.

Un lai tur būtu plikas posta klintis vai tukšas salas, lai tur mājotu ar tevīm kopā nabadzība un raizes, bēdas; — tev būs šo zemi mūžam mīļu turēt; jo tu esi cilvēks, un tev nebūs to aizmirst, bet savā sirdī paturēt.

Svabadība arī nav nekāds tukšs sapnis nedz posta māns; bet tanī zaļo tava drošība, tavs lepnums un tā skaidrā liecība, ka tu esi no debesīgas cilts.

Tur ir svabadība, kur tu driksti dzīvot kā tavai stiprai sirdij patik... kur tevi tas aplaimo, kas jau tavus tēvu tēvus aplaimoja.

Šāda tēvzeme un šāda svabadība ir tas vissvētākais dārgums virs zemes, tā rota, kam par kodolu iekšā bezgalīga mīlestība un vērnība (Treue), tā viskrietnākā manta, kas vien cilvēkam virszemes pieder, ko vien viņš kāro iegūties.

Tādēļ abas, tēvzeme un svabadība, tai ļaunai dvēselei liekas tīri māņi esoši, un tīra gēķība visiem tiem, kas tikai priekš viena acumirkļa dzīvo.

Bet tie stiprie šaujas līdz pat debesīm un padara brīnumus vientiesīgo sirdīs. —

Tad nu celies jele, krietno latvieti! Lūdž Dievu ikdienas, lai viņš piepilda tavu sirdi ar spēku, lai viņš iededzina tavā sirdī uzticības (Zuversicht) un dūšības liesmas.

Tev nebūs nekādu mīlestību turēt par svētāku, nekā tēvzemes mīlestību, nekādu prieku par saldāku, nekā svabadības prieku, lai tu spētu atkal iegūt to, ko nemācnieki tevīm izkrāpuši, un nopelnīties to, ko nelgas aizkavējuši.

Jo vergs iraid viltīgam un sīkstam zvēram līdzīgs, un cilvēks bez tēvzemes ir tas nesvētīgākais starp visiem. —

Vēlēdamies, ka jums šie kumosi gardi pie sirds ietu, un lūgdams, lai apsebošanās dēļ neļauņojaties, piesprauž vēl daudz labus vakarus Jums un tiem citiem mīļiem amata biedriem Jūsu Kronvalda Atis. 1868.

## Runa

Vidzemes skolotāju sapulcē Turaidā, 1869. g. 2. jūlijā.

Cienīgie kungi, krietnie amata biedri, tautas brāļi! Mana sirds priecājas jūsu vidū stāvot, jo nu miesīgām acīm aplūkoju tos vīrus, kas priekš mūsu nule atsvabinātās tautas apgaismošanas ķīlām aizdevuši savu dzīvību, garu un sirdi. Tā diena atnākusi, kuŗā krietnākie tautas dēļi var dot atlīdzību par mātes zīdījumu un tēva sirdsēstiem, kuŗā atceltas verdzības un tumsības aizkārtnes.

Un mana sirds iekustināta arī tādēļ, ka jūs redzu sapulcētus šinī apgabalā, kuŗu caur gadu simteņiem mūsu mātes savām asarām svaīdījušas, mūsu tēvu tēvi saviem sviedriem, savām asinīm aplaistījuši un kuŗā izkaisītas daudz svētas atmiņas no mūsu tautas jaunības laikiem. Es priecājos, jo jūsu sanākšana man apliecina, ka latviešiem nu jau tautas skolas, strādīgi tautas apgaismotāji un krietna skolas pārvaldīšana...

Jums paldies sacīdams, ka jūs man atvēlējuši šeit savas domas atklāt, es tikai vēlos, ka jūsu uzmanība neapgurtu manus vārdus klausoties, jo es jūs nevedīšu uz tālumu, svešumu, bet zīmēšos uz to druvu, kas jums diezgan pazīstama. Es teikšu kādu vārdu par mūsu tautas kauliem un viņas asinīm, par vienu no vissvētākajām Dieva dāvanām, proti par mūsu valodu.

Bet es jūs mīļi lūdzu, tik to par manu sacīto uzņemt, ko es patiesi sacīšu, un nevis to, ko es nesacīšu, jo citādi mums sajuktu valoda. Un beidzot, es gribu izlūgties jūsu palīdzīgo roku pie savas darbošanās ar mūsu valodu.

Tā būtu veltīga pūlēšanās, ja ņemtos šie pierādīt, ka visugdrākais cilvēks, kurš jo raženi skolā amatā izmācīts, taču mūžam nevar būt veiklīgs skolotājs, ja tam trūktu pilnīgas valodas saprašanas. Jo kas, no sava spirtā gara avota smeldams, otram cilvēkam grib pasniegt, iedot garīgas mantas — tam vajaga pieklājīgas laipas, un šī laipa priekš mums nav cits nekas, kā mūsu valoda. Kur šīs laipas trūkst, vai kur tā ļoti ievainota, nejauka, bezspēcīga — tur pat saldaiss medutiņš, jo gardi augļi, jo svēti graudiņi nav pāri nesami, jo tie iekrīt upē — izkūst un aiziet vējā, vai nokrīt uz neauglīgas zemes un sapūst. Kas otra sirdi mācīdams, pierādīdams un pārliecinādams grib aizķert, tam vajaga derīga ieroča pie tāda darba, proti, valodas, jo citādi mēs dzirdētāju un redzētāju mācekļu priekšā velti nodarbosimies — it kā tie būtu „mēmkurli“.

Cienijams Bilenšteins saka kādā rakstā uz mācītājiem, kas arī uz skolotājiem zīmējas, proti: „Kristīga mācītāja darbs ir šis: savai draudzei pasludināt Dieva patiesību, iztulkot Dieva padomus un būt kristīgai draudzei par liecinieku. Tādēļ nav ko taujāt (šaubīties), ka viņam vajaga nevien pilnīgas, dziļas Dieva vārdu saprašanas, nevien stipras pārliecināšanās un pastāvīgas, dzīvas ticības, bet ka viņam arī pārāk par visām citām lietām vajaga pilnīgas valodas saprašanas un veicīgas runas spēka. Tad tikai viņš iespēs savu uzņemto darbu pareizi izstrādāt, t. i. no paša sakrātām dzīvības mantām arī citiem ko pasniegt. Tā kā arājam savs arkls, kā amatniekam savi rīki, kā zaldātam savs zobens — tāpat mums valoda par rīku pie mūsu darbošanās, par mūsu cīņšanās un uzvarēšanas ieroci.“ Tā Bilenšteins.

Un ka tas tiešām tīra patiesība, to mūsu apgaismotos laikos kaut ne visi cilvēki, taču tie krietnākie tautu labuma kopēji atzinuši. Tur nav ko šaubīties. Jo neba cita iemesla dēļ Lutera gādāja par sv. „Bībeles“ tulkošanu un dažādu garīgu un laicīgu grāmatu sarakstīšanu vācu valodā, kā tikai tautas apgaismošanas labad. Un vai necēlās caur to gaismā, kas atspīdēja līdz pat mūsu jūras krastiem, kaut gan toreiz daudz mācītu un nemācītu vīru domāja, ka tāds darbs laikam nederēs un ka vācu valoda priekš „Bībeles“ tulkošanas par prastu, par nespēcīgu. (Te runātājs pieminēja arī to starpību, kas atronas valodas būšanā pie katoļiem un luterticīgiem — kā citreiz katoļi svešā valodā tautai mācījuši Dieva vārdus — un kādi tur augļi bijuši!) Neba

cita labuma dēļ latviešu mācītāji, kauču no Vāczemes nākdamī — kamēr Lutera laiki — sāka čakli un krietni mācīties mūsu valodu — jā, kas gan skubināja Dobeles mācītāju Firekeru sev latvieti, verga bērnu — par sievu izlūkoties (jo viņš dzīvoja ap 1650. g.), lai varētu jo pilnīgi latviešu valodu izmācīties un tad mūsu tautai dāvināt tās jaukāš, skaidrā valodā sacerētās dziesmas, kuŗas vēl šodien lasot un dziedot satriec mūsu grēcīgo sirdi, iepriecina mūsu bēdīgo, noskumušo prātu, remdina mūsu bēdas; jo kuŗš latvietis šo baldien necienītu un nemīlētu šīs skaistās pērlītes savā dziesmu grāmatā, it kā dziesmas: „Mēs Dievu Kungu slavējam“, „No debesīm būs man atnest“, „Es savus grēkus sūdzos“, „Dievs mūsu tēvs iekš debesīm“ etc.?! Un kādēļ? Tas noslēpums ir — Firekers nebij pilnīgs Dieva vārdu pratējs vien, kā daudzi citi — bet viņš mācēja un runāja skaidru, tas ir — spēcīgu tautas valodu.

Jūs zināt, ka Ernsts Glikš, pēcāk Alūksnes prāvests, 21 gadu vecš iz Vāczemes uz Vidzemi atnācis, tik dziļi iemācījās latviešu valodu, ka viņš uz tā laika Vidzemes ģenerālsuperdenta Fišera paskubināšanu ar vienu vienīgu palīgu uzņēmas latviskā valodā pārtulkot „Bībeli“ un šo darbu pabeidza 8 gados.

Kad nu apdomājam, ka šīs latviešu apgaismoņājs no mazām dienām no mūsu tautas valodas nebij dzirdējis ne pušu plēsta vārda, ka toreiz latviešu valodu vēl nekādās skolās nekopa, nemācēja, ka trūka pilnīga leksikona un pat gramatikas mūsu valodā — tad būtu gan ko brīnīties, kā Glikš tādu darbu iespējis, ja mēs nezinājum, ka Dievs katru darbu, kas cilvēku apgaismošanas dēļ top strādāts, veiklīna un kuŗlām sekmēm izgrezno; jo Dievs pats ir tā dzīvā gaisma. Bet vai man klātos jums izskaidrot latviskāš „Bībeles“ vērtību, jums, kas viņu katru dienu cilājat — jums, kas esat pārliecināti, ka tanī dienā, kad latvietim atņemtu latvisko „Bībeli“, citā valodā sarakstītu iedodot, ka tad izceltos atkal ticības tumšuma miglas ar visu savu nomācēja spēku. Jūs, turpretim, līdz ar mani priecājaties, ka dedzīgais latviešu tautas mīļotājs un krietnais mūsu valodas pratējs Bīlenšteina mācītājs apņēmies ar Dieva palīgu pārlabot tās vietas „Bībelē“, kuŗas Glikam nav izvīkušās, izdevušās pēc latviešu valodas gara. Dievs līdzēs, darbs veiksies un svētās „Bībeles“ mācībām būs jo raženāka, jo glītāka un arī derīgāka laipa, pa kuŗu iekļūt latviešu garā un sirdi. —

Jūs zināt, cik liels vectēva Stendera nopelns, ka viņš, kā īstens tautas mīļotājs, žigli, čakli, bez mitēšanās pūlējies par mūsu valodu, atzīdams tautas valodu par patiesīgo rīku

priekš tautas apgaismošanas. „Šis goda vīrs, latviešu dvēseli caur garīgiem rakstiem koptams, lūkoja arī viņu prātu cilāt un sirdsjušanu modināt caur gaišām mācībām, jaukiem stāstiem un liksmām ziņgēm.“\*) Viņš saprata smalki tautas valodu, tādēļ nav ko brīnīties, ka viņa raksts toreiz no dzimtbūšanā slodzītiem latviešiem tika uzņemts ar ļoti lielu prieku. Ir tagad vēl pēc 80 gadiem daudz no vecā Stendera dziesmām atskan ļaužu mutē, it kā: „Brāļi, kad tās rozēs zied“, „Jau visi ciemi priecājas“, „Krancis, suns no lielas cilts“ u. c. Tik sekmīga darbošanās paskubināja arī citus tautas mīlotājus staigāt pa to pašu derīgo laipu. Un tautas apgaismošana arī laicīgās lietās pamazitiņām iesākās, bet toreiz trūka vēl derīgu skolu, krietnu skolotāju.

Bet nu sāka gaisma svīstin svīst — līdz diena ausa — un to neviens vairs neizdzēsīs — saulei lecot. — —

Stendera tēvam nepietika tas vien, ka viņš bij atradis to īsteno atslēdziņu, ar ko var atslēgt tautas garu un sirdi, nē, viņš cīnījās pilna vīra spēkā, to arī citiem darīt zināmu un pieejamu, tādēļ viņš sarakstīja latvisku gramatiku un latvisku leksikonu, lai vācieši jo lēti un jo pilnīgi varētu iemācīties apgaismojamās tautas valodu, jo toreiz latviešiem pašiem nebija atļauts tiktāl mācīties, ka paši būtu varējuši uzsākt savu valodu un literatūru kopt.

Sava leksikona priekšvārdos Stenders sacījis šādus vārdus, kurus te lasīšu priekšā, tik pieminēdams, ka tos viņš rakstījis dzimtbūšanas laikos. Viņš raksta tā: Latviešu tautai vajaga vēl daudz pārlabošanas, ja to grib izdailēt cilvēcīgāku un no tās smelt lielāku labumu un baudīt lielāku derīgumu vispārīgai labklājībai. Vajaga nepieciešami lūkot pazīt viņu vecās ierašas un tikumus, izdibināt viņos valdošos aizspriedumus un izpētīt viņu dvēseles gaitu un virzienu, un tad lūkot to vest pie laimības, tai iepotējot, ieaudzējot šķīstākus jēdzienus un daiļāku, augstāku prātu un dzišanos. Vai tas gan sasniedzams, ja, vienkārt, šīs tautiņas pietiekoši nesaprot, otrkārt, nevar izteikties viņai saprotamā valodā? Tautu mācīsimies saprast un tauta mūs sapratis, ja mēs pratisim pienācīgi viņas valodu u. t. pr.“

Jūs zināt, cienīgie tautas apgaismotāji, ka no Stendera laikiem sacēlās daudz žiglu un brangu rakstītāju, jo nu tautas valoda kļuva arvien jo dziļāki saprasta un jo veiklāki runā un rakstos daudzina. Un mēs peldam šinī pašā straumē vēl šodien. (Pēc tam runātājs garos vārdos pastāstīja par „Latviešu draugu biedrības“ mērķi un pūlēšanos; kā tie krietnie vīri, kam mūsu tautas patiesā apgaismo-

\*) Dīriķa „Rakstniecība“, 12. l. p.

šana rūpēja, cēluši to biedrību, lai savienotiem spēkiem Vidzemē un Kurzemē spētu jo krietni izkopt tautas valodu, viņu celt lielākā godā un padarīt par īsteni derīgu pie pilnīgas tautas apgaismošanas. Tika priekšā lasīti: 1) gabaliņi no tās latviskās runas, ar kuŗu Iksšķiles mācītājs Brokhūzens apsveicināja pirmo reizi Rīgā sanākušos biedrus locekļus; 2) tie priekšvārdi, kuŗus pirmā „Dažādu rakstu krājumā” krājuma apgādātāji sarakstījuši, un 3) viena dziesmiņa iz šī krājuma, proti, „Latviešu biedriem”, mācītāja Hūgenberģera sacerēta.)

Es jūsu uzmanību pavisam nogurdinātu, ja visu to pieminamo tautas mīlotāju vārdus vien še izteiktu. Jums jau, kā tautas apgaismotājiem, visi tie diženie vīri pazīstami, jo neba jūs uzņēmūšies par citu ko gādāt un rūpēties, kā par īstenu tautas labklāšanos, viņas patiesīgu apgaismošanu, tādēļ jūs ar saviem slavenākiem priekštecētājiem diezgan tuvu iepazinušies.

Beidzot nu saņemšu tā:

- 1) Mēs redzam, ka arī mūsu tauta skaņu balsi var apliecināt to, cik vajadzīga valodas pilnīga saprašana, ja gribam garu un sirdi modināt un aizgrābt, gribam cilvēkus apgaismot.
- 2) Lai atgādināties, ka nav trūcis īstenu latviešu mīlotāju un apkopēju tai tautā, kuŗa mūsu tautu ilgus gadus turējusi verdzības slodzēs. Mēs mācāmies, ka arī mūsu apgaismošanas labad svešas tautas krietnie vīri nav taupījuši sviedrus, mācīdamies mūsu valodu, sagādādami dažādus garīgus un laicīgus rakstus un ierādīdami mums to ceļu, kuŗš jāstaigā, ja gribam, nu svabadi būdami, arī cīnīties par savu brāļu īsteno apgaismošanu, jo tiem vīriem, kas verdzības laikos pūlējūšies par mūsu apgaismošanu, nebij vis vieglāka cīnīšanās ar gaismas ienaidniekiem, nekā mums. Tādēļ esmu pārliecināts, ka jūs ar mani vienos prātos, kad izsaucu: Gods un slava tiem krietniem vācu tautas vīriem, kas par mums cīnījušies, vai vēl cīnās līdz ar mums pašiem, mūsu valodu mācīdamies un kopdami tautas apgaismošanai par labu!

Bet kauču nu gan par mūsu tautu dažādi gādāts, tomēr viena paša cilvēka pilnīga apgaismošana nav vis smiekla lieta, kur nu vēl visas tautas.

Tādēļ mums diezgan atlicis ko strādāt un rosīties. Un es saku paldies Dievam, ka mēs neesam kā kāda koka lieta no dreimaņa gliši izdreijāta un nu vaļā palaista, lai griežamies kā vilciņš; jo nevien laicīgā, bet arī garīgā manta top jo vairāk cienā un godā turēta no tiem, kas sviedrus nav

taupījuši, viņu sapelnīdami un sakrādami. Tādēļ mums darba netrūkst, kaut gan pats tādus slaista gabalus diemžēl uzgājis, kas žāvādamies ilgojas pēc vakara, sacīdami: Nu ir diezgan gaismas, lai uz kādu brīdi jel metas snaudulīgs tumšums! —

Tādiem melkuļiem, zināms, ne jūs, nedz es nevaram klausīt, mums nav jāaizmirst. ka jāpanāk tautas pilnīga apgaismošana.

Bet tautas valodu skaļi un pilnīgi neprazdami, velti pūlēsīmies; tādēļ mācīsimies savu svēto tēvu valodu! Jūs sakāt: to jau mēs diezgan saprotam! Mīlie tautas brāļi — jūsl zināt, ka valodu pilnīgi izmācīties nav smiekla lieta, — jūs zināt, ka pie vācbērniem, kauču no mazām dienām savu „mātes valodu“ gliši izklausīdamies — tomēr tiem daudz gadu pa dažādām skolām gar viņu jāpūlējas, līdz to tik pilnīgi izmācās, ka varētu stāties tautas apgaismotāju rindā.

Un mēs, kur tad mēs izmācījāmies tik pilnīgi savu valodu? Pateiciet man vienu skolu, kurā mūsu valoda tik dziļi tiktu mācīta, kā krietnam tautas apgaismotājam to vajaga? — Tādēļ citu neko nespējam, kā, vīra prātā kļuvuši, par to gādāt, kas pie mums vēl aizkavēts.

Dažs sacis: Latviešu valoda ir viegla. Viņas slavenie pratēji teic, ka tā daudz grūtāka, nekā vācu valoda.

Cits laikam teiks: Viņa ir sekla, tur nav daudz ko mācīties. Viņas pratēji saka, ka tā ir ļoti dziļa un spēcīga.

Trešais varbūt sauks: Tā ir rupja bauru valoda, tur nav vērts ko mācīties, tik tāds samaisījums no citām valodām.

Bet viņas iekšzemes un ārzemju jo slaveni pratēji, kā Vāczemes profesori: Bops, Pots, Justs, mūsu māc. Bilenšteins un citi, kuŗi gar šīs valodas izdibināšanu jeb iztīrīšanu daudz, daudz gadu vīra spēkā pūlējušies, tie apliecinā, ka mūsu valoda ir svēta valoda un blakām liekama tām slavenākajām valodām, kauču mūsu literātūra vēl maz ko vērtā. (Še tika izlasīts, ko cien. Bilenšteina kungs saka, mūsu valodas dziļumus apliecinādam. Magazin der lettisch-liter. Ges. Band 13, Stück I, beigu vārdi; un Band 13, Stück III: Die lettische Sprache und die christl. Begriffe, 30. un 48. lapas pusē.).

Tā tad man šķiet, ka neviens prāta cilvēks, kuŗš dalību ņem pie tautas patiesīgās apgaismošanas — neļautosies — man paskubinot: Mācīsimies to laipu smalki jo smalki pazīt, pa kuŗu mums vissvētākās gaitās jāstaigā. Un tad jo čakli — kad apdomājam — ka mēs tās lietas, ko mēs no bērības dienām iepazinuši — dažreiz it nebūt pilnīgi nepazīstam. Tā mēness bērnam pavisam citāda lieta, nekā pieaugušam un apgaismotam cilvēkam, kauču abi citādi to neaiz-

sniedz, kā ar acīm, kauču viņš cilvēka dzīvības laikā pats nebūt nepārvērsās. Tāpat ar grāmatām, ko bērni būdami — un pēc pieauguši lasām. Tāpat ar valodu, ko tikai mazās dienās iemācījušies, kuŗas īstens dziļums mums nekur nav pilnīgi atklāts un gaiši izskaidrots.

Bilenšteins augšminētā runā izskaidrojis vispirms tuvāki kādus latviešu vārdus, teica uz mācītājiem: „Tā tad diezgan gaiši nojēdzams, cik ļoti vajadzīgs priekš mums mācītājiem, ja gribam pie sava darba ar sekmi strādāt, kas malki iepazīstamies ar to savādo garīgo dzīvi, kas latviešu valodā piemīt.“

Vai šie vārdi nezīmējas arī uz mums, kas mēs taču pa lielākai daļai savu gara apgaismošanu smēluši iz vācu grāmatām un vācu skolām? — Un ja neviens mūs nevarētu pārliecināt, ka mums vēl ļoti daudz jāmācās, līdz savu valodu būsīm izmācījušies — tad no tam vien var spriest, ka mēs savu valodu nesaprotam. — Daži saka, priekš mūsu tautas kā tautas pilnīgas apgaismošanās nederot mūsu valoda — jebšu tas tiesa, ka pat svētā „Bībele“ mūsu valodā tulkota — jebšu Stenders viņā sarakstījis savu „Augstās gudrības grāmatu“ — jebšu Ulmana tēvs jau 36 gadus atpakaļ sarakstījis zvaigžņu mācību priekš seminārijiem — jebšu „Latviešu draugu biedrībai“ „Dažādu rakstu krājumos“ tulkoti daži it dziļi vācu raksti mūsu valodā — jebšu katru dienu varam pārliecināties, kādus dziļus rakstus tagad saraksta gan avīzēs, gan īpašās grāmatinās u. t. pr. Un vai nav mūsu laikos no daža laba dzirdēts, ka latviskā valodā vietām tiekot jau par augsti runāts un rakstīts?? Neba pie valodas tā vaina — pie mums tā vaina, kad tā aplam runājam, viņu nepazīdami.

Un patiesi, ja cien, Bilenšteins, vācietis būdams, uzaicina, uzskubina amata brāļus — kas taču pa lielākai daļai arī vācieši — mūsu tautas patiesīgās apgaismošanas labad nopūlēties jo krietnāki ar latvisku valodu — vai tad mums, kas cēlušies no mūsu tautas kauliem un asinīm, gan neklāties par savu svēto tēvu valodu vīra spēkā cīnīties un rūpēties, līdz derīgas skolas nākamos laikos šo darbu mūsu bērniem atvieglinās! Vai tad citiem vien par mums būs gādāt un rūpēties, vai tad nemūžam negribam atmosties, bērnu zīdekļus atlikdami pie malas!

Tautas brāļi, kam vēl patiesi rūp tautas īstenā apgaismošana un aplaīmošana — kopsim savu tēvu valodu krietnāki, nekā to līdz šim darījuši, lai nekrītam kaunā un grēkos. Tos, kam tāda cīnīšanās būtu pretīga — un kuŗam gaismas darbam gan nebūtu ienaidnieki pretim sacēlušies! — tos norādīsim uz saviem slaveniem priekštecētājiem, kas nebij ne muļķa bērni, nedz viņā apreibuši, nedz tumsības cienītāji,

nele sava paša labuma kārotāji, bet pildīti šķīstas tautas mīlestības, dedzīgas cenšanās par viņas labklājību, neiznīcināmas cīņšanās pēc tautas apgaismošanas.

\*  
\*  
\*

(Runas turpinājums paša Kronvalda atreferējumā, ierakstīšanai konferences protokolā.)

Beidzot daži teic, ka mūsu tauta pie pilnīgas apgaismošanas nespējot piekļūt ar savu pašas valodu, tādēļ esot tautai jāpieņem kāda sveša valoda, tādēļ nevajagot neko par tēvu valodu pūlēties un rūpēties. Te runātājs izskaidroja, ka pie latviešiem, tāpat kā pie citām tautām, jāizšķir vispirms divas daļas jeb šķiras:

- 1) viena, proti tā lielākā daļa, „tie maizes devēji“, pietiek ar zemākām mācībām — tai nevajaga citas, svešas valodas pie patiesīgas prāta apgaismošanas, kā to redzam Vāczemē, Francijā un citur (turklāt tas jau daudzkārt piedzīvots, ka šo tautas daļu tik aizkavē īsā skolas laikā pie vajadzīgās apgaismošanas, kad viņu daudz nomoca ar svešām valodām);
- 2) bet otrai, proti tautas mazākai daļai, kas ilgāku laiku pa augstākām skolām izmācās un tad, tā sakot, visu savu dzīvību nodarbojas ar augstu mācību lietām — tai vajaga mācīties arī dažādas svešas valodas, un tas viņai garāka skolas laika dēļ arī iespējams; bet šī mazākā daļa tikai tās lielākās daļas labad audzināma, skolojama un uzturama, tādēļ viņai tautas valoda krietni jāprot, kā: mācītājiem, dakteriem un daudz citiem.

Tā tad tie, kas saka, ka visiem latviešiem apgaismošanas dēļ sava valoda jāatstāj un cita jāpieņem, tie alojas tāpat — kā tie negodu un grēku izpelnījušies, kuŗi bij nodomājuši latviešus pavisam izsargāt no svešu valodu iemācīšanās.

Te runātājs vēl pieminēja, kuŗiem latviešiem it īpaši jāmācās svešas valodas:

- 1) tiem, kas aiziet uz tādu zemi mājot, kuŗā citu valodu runā;
- 2) tiem, kas grib kā misionāri svešām tautām pasniegt Kristus gaismu, jo mūsu dienās ļaudis atzinuši, ka spēj jo labāki gaismu iededzināt tautas valodā;
- 3) tiem, kas grib tēvzemē apmeklēt visādas augstas skolas un izmācīties — tautai par labu — par mācītājiem, ārstiem, tiesas kungiem, skolotājiem u. c.;

- 4) tiem, kas grib uzņemties kautkādu amatu, pie kuŗa pilnīgas izvešanas derīgas un vajadzīgas arī svešās valodas. —

Bet to runātājs nevarot apspriest, vai mūsu tagadējās latviešu skolās arī iespējams tautai par labu nopulēties daudz ko ar svešām valodām, jo:

- 1) tagadējās latviešu skolas ieceltas īpaši priekš lielākās tautas daļas, kuŗai jāpietiek ar zemākām mācībām, kas tautas valodā sniedzamas, ja skolas mērķis ir: tautas apgaismošana;
- 2) un mūsu laikos arī no šīs tautas daļas, kuŗai jau brīvība un pat cieša pavēle dalību ņemt pie draudzes (valsts) valdīšanas, pagēr labi dziļas mācības tautas valodā — un īpaši pašu valodas izmācīšanos pilnīgi, ka skolu beigušie vēl caur čaklu, saprātīgu lasīšanu iespēj vienumēr apkopt savu garīgo būšanu, visas savas prātīgās domas izteikt skaidri saprotamā valodā, lai vairs neceltos liekas sajukšanas.

Tādēļ nu tagadējām skolām būšot diezgan darba, ja to gribot izpildīt, priekš kam tās īpaši ieceltas. No darba saļaušanas nekur neceļoties īsti labi augļi, tādēļ esot visi skolotāji jālūdz, lai tie māca, ko mācīdami, bet lai neiztaisa tādus nelaimīgus cilvēkus, kas svešu valodu ļoti maz prazdami, taču kaunās runāt tēvu valodu un nevižo tanī piekopt savu sirdi un garu.

Bet to jau Vāczemē vēl esot piedzīvojuši, ka uzsākuši francisku valodu pārļieku mācīties un visur kā francūži izturēties, domādami, ka sveša valoda un ārīga izturēšanās atlīdzina visu gara un sirds apkopšanu tēvu valodā. Bet pēc laika vāczemieki atzinuši, ka tādas domas necīgas, un krietni gādājuši par savu noapaļoto tautas valodu, kuplus augļus tautas apgaismošanā izaudzinādami. Pie mums esot arī tādi saļukšanas laiki, tādēļ tie, kam prāts vēl nav apgaismots, un tie, kam patiesīga tautas apgaismošana nebūt nerūp, sacelot aplamas prasīšanas pat valodas lietās. Tas esot piedzīvots pie nemācītiem, pie dienestļaudīm, bet diemžēl pat pie skolu un skolotāju apgaismotājiem.

Tādēļ mūsu skolās un tagadējos rakstos jo krietni jācīnās, lai drīz pārietu tie saļukšanas laiki, lai tauta arī atzītu, cik varens pašu valodas spēks pie mūsu tautas apgaismošanas — cik vajadzīga un derīga viņai tādēļ savas valodas izkopšana. Pie šāda darba, zināms, viens vienīgs neko daudz neiespēs, tādēļ lai visi uz to sacīnāties, kam sirds uz to nesas un kam rūp patiesīga tautas apgaismošana.

Runātājs minēja, ka viņš jau kādu laiciņu nopulējoties ar mūsu valodas pilnīgāku izmācīšanos, un ka viņš īpaši

uzņēmies sagādāt izskaidrojumu par tiem vārdiem, kurus ar grieķisku vārdu nosauc par „sinōnīmiem”.

Viņš uzrādīja, ka katras tautas pirmtēvu garīgs stiprums vai vājums, viņu dvēseles dziļums vai sekums jau pie tiem vārdiem nomanāms, ar kuriem pašā senatnē iezīmējuši redzamas un neredzamas lietas. It īpaši kļuva tādā ziņā priekšzīmei izskaidroti daži latviešu vārdi (pieminot, ka ar tādu vārdu izskaidrošanas darbu mūsu dienās nopūlējās īpaši tā mācība, ko sauc par „tautu psiholoģiju”) — par pierādīšanu, ka mums daudz, daudz ko mācīties, ja gribam savas tēvu valodas dziļumu un svētumu pilnīgi saprast un atzīt. Latviešu valodā visnotaļ esot daudz vārdu priekš vienas lietas un būšanas apzīmēšanas jeb nosaukšanas, kas taču smalki viens no otra izšķīrāmi. Tā esot sinōnīmisku vārdu izskaidrošana.

Pie latvisku sinōnīmu izskaidrošanas, zināms, ar viena cilvēka spēku un saprašanu pavisam nepietiekot, tādēļ runātājs klausītājus uzlūdza, lai viņam pie šī grūtā darba nākot cik spēdami palīgā, katrs savu graudiņu pienesdami tautas apgaismošanai par labu!

## **Kā vecākiem un skolotājiem lasāmie gabali bērniem izskaidrojami.**

I. Laimīgs vecums. Kāds sirmgalvis zemnieks izgāja ar savu dēla dēlu siena pļaujamā laikā uz lauku. Sirmgalvis smaidīdams plāvējus uzrunāja: „Jūs pret mani esat tikai kā bērni, jo es jau pārspējis vairāk nekā sešdesmit plāvumus.” Viens no plāvējiem sniedza viņam izkapti, un viņš to paņēmis, izgriezta spaili kā spēka pilns jauneklis. Plāvēji, par to ļoti priecādamies, asināja savas izkaptis viņam par godu. Bet dēla dēls jautāja vectēvu: „Kur tev vecumā vēl tāds spēks ronas?” „Redzi, mans dēliņ, sirmgalvis atbildēja, „esmu no pat jaunām dienām uz Dievu palāvis labās kā jaunās dienās, tādēļ esmu priecīgu sirdi līdz vecumam pataupījis. Biju vienmēr sātīgs baudīšanā, bet čakls pie darba, caur to panācu miesas stiprumu un sava nama labklāšanu. Esmu saderīgi dzīvojis ar saviem tuvākiem, caur to esmu sakrājis mieru un prieku sirdī. Tādēļ es pat savās vecuma dienās esmu jauns un spīrgts. Gādā arī tu, mīlais dēliņ, jau savās jaunības dienās, ka tu vēlāk piedzīvo laimīgu vecumu.

Šī stāstiņa izstrādāšana būtu šāda: 1) Lai bērni šo stāstiņu papriekš klusu izlasa (protams, kad viņi jau prot lasīt). 2) Lasi jeb izstāsti viņu pats bērniem priekšā.

3) Liec tad pēc tavas priekšzīmes bērniem to skaņā balsī, bet rāmi un saprotami lasīt. 4) Palīdzi bērniem pie stāstiņa saprašanas. Šo varētu izdarīt šādi: Liec pirmo teikumu lasīt: — kas gāja uz lauku? Ar ko? Uz kurieni abi gāja? Kad? Kurā mēnesī mēdz sienu plaut? — Izskaidro to vārdu „zemnieks“. —

Liec otro teikumu lasīt: — Ko sirmgalvis uzrunāja? — Izskaidro to vārdu „plāvēju“. — Kā tam ir ap sirdi, kas smaida? Vai visi sirmgalvji ir priecīgi? Kādēļ nē? Kā sirmgalvis uzrunāja plāvējus? Kādēļ sirmgalvis plāvējus par „bērniem“ sauca, kaut tie neviņa viņa bērni? Aprēķini no lieluma sirmgalvja gadus!

Liec trešo teikumu lasīt: — Ko viens no tiem plāvējiem deva sirmgalvim? Ko gan plāvējs domāja, sirmgalvim izkapti sniegdams? Bet ko sirmgalvis taču darīja? Kā viņš izgriezta spaili? Kāds vecums bij šim sirmgalvim? Kad cilvēkam ir laimīgs vecums?

Liec tālāk lasīt: — Par ko plāvēji priecājās? Kā plāvēji parādīja savu prieku? Izskaidro tos vārdus „sirmgalvim par godu!“ (Sakāms vārds: sirmi mati ir goda vainags, turpretim jaunības grēki soda vēl vecumā.)

Kamēr sirmgalvis pie plāvējiem kavējās, mazais zēns izturējās it mierīgi. Kādas domas viņu gan paskubināja, lai vaicā: „Vectēv, kur u. t. pr.“? Cik līdzekļu sirmgalvis pieminēja, ar kuriem panācis laimīgu vecumu? Izsaki šos līdzekļus pēc kārtas! Vectēvs arī piemin, ko caur katru līdzekli panācis. Saliec viņus nu kopā: cēloņus un iznākumus, proti: dievbijība ir cēlonis jeb dzemdekļis un no viņas iznāk jeb ronas gara jautrība.

Un šis ir derīgākais pamats pie laimīga vecuma panākšanas. Tā sarunājies arī par citiem līdzekļiem (par sātību, čaklību pie darba u. t. pr.). — Kādu padomu dodams, sirmgalvis vēl beidzot savu mazo dēla dēlu pamācīja un paskubināja? Kas tad nu arī būs jādara, ja gribi kādreiz vecumā būt jautrs un spēcīgs? —

5) Kā kārtīgi jālasa?

Liec nu beidzot bērniem šo stāstiņu izlasīt un pamācīties, kā jālasa. Neciet, ka bērni dziedādami un vienā balsī, bez pieklājīgas balsis pacilāšanas un nolaišanas, lasa. Piešpied cieši vien, lai bērni lasīdami tāpat balsi loka, kā runādami to dara; lai katru vārdu un zilbi izteic skaņi un skaidri; lai ievēro kārtīgi apstāšanās zīmes u. t. pr.

6) Lai bērni pēc izlasīšanas beidzot mēģina šo stāstiņu no galvas atstāsīt.

II. Grēku ceļš. Kādam tēvam bij dēliņš, nerātns, pārgalvīgs luteklis, kam dažādi stiķi un niķi, dažādi blēņu vārdi un darbi ātri atrada vietu sirdī. Brīžam viņš tiem, kas tēvu apmeklēja, vai tēva mājām garām gāja, svieda dadžus virsū un šo to uz drēbēm vai matos, par ko tēvs smējās. Bet kāds gudrs vīrs, kam nerātnais zēns arī tā darīja, to pamanijis atgriezās atpakaļ un sacīja uz tēvu: „Tādus darbus jel neieredziet, bet aprājiet zēnu, kamēr vēl jauns; smieklī citādi varētu pārvērsties rūgtās asarās.“ Par to tēvs vēl vairāk smējās; un puisēns nerimās pārgalvībā, un paaudzis mētāja ar draņķiem un akmeņiem. Nu tēvs viņu gan aprāja, bet nu viņš par to smējās. — Pie karātāvām beidzot trūd dēla kauli. Bet tēvs to neredz, jo — asarās tam izdzisa acu spīdums! —

### I z s k a i d r o j u m s :

Kāds uzraksts šim stāstam?

Grēku ceļš.

Kas staigā grēku ceļā?

Tas, kas it tīši, daudz un dažkārt dara Dieva baušļiem pretī.

Par ko lasījām šai stāstiņā?

Par nerātnu, pārgalvīgu, izlutinātu dēlu.

Kādu bērnu sauc par nerātnu un pārgalvīgu?

Tādu, kam stiķi un niķi, dažādi blēņu vārdi un darbi ātri atrod sirdī vietu.

Kādu bērnu mēdz saukt par lutekli?

Tādu, kam vecāki dod vaļu darīt ir visu pēc viņa paša iegribas, par viņa nedarbiem nedodot nekādu pārmācību, nedz teicot kādu ļaunu vārdu, turklāt to vēl dažreiz uzteicot.

Ko darija tas luteklis, par kuŗu mēs šinī stāstā lasījām?

Tas tiem, kas tēvu apmeklēja, vai tēva mājām garām gāja garām, svieda dadžus un šo to uz drēbēm vai matos.

Vai tēvam patika bērna nerātnība?

Jā! — jo viņš par to smējās.

Bet ko sacīja kāds gudrs vīrs, kam viņš ar tā darīja?

Viņš, to pamanijis, atgriezās atpakaļ un sacīja: „Tādus darbus jel neieredziet, bet aprājiet zēnu, kamēr vēl jauns; smieklī citādi varētu pārvērsties rūgtās asarās.“

Kādēļ gan bērns jāaprāj, kamēr tas vēl jauns?

Tādēļ, ka jaunībā (bērna dienās) vien bērns viegli lokāms uz visu labu.

Ko gan puisēns pieaudzis darija?

Viņš pēc sava paraduma nerimās pārgalvībā un mētāja pieaudzis jau ar dažādiem draņķiem un akmeņiem; un kad nu tēvs viņu par to aprāja, tad viņš par to smējās.

Bet kur nu beidzot viņa kauli trūd?

Pie karātavām!

Kādēļ gan pie karātavām viņa kauli trūd?

Tas viegli saprotams; jo kas mazs svešus smeļ un mēdi, nu liels būdams, nekaunas tos ar akmeņiem un draņķiem apmētāt, tas jau arī neturēs par kaunu un grēku, tos vēlāk apzagt vai nokaut; tad tāds drošs grēcinieks drīz aizsniedz karātavas.

Vai nu tēvs arī vēl varēja smieties, kad dēls pie karātavām karājās?

Nē! tam asarās izdzisa acu spīdums.

Ko šie vārdi apzīmē?

Tie apzīmē, ka tēvs, bezgalīgā raudāšanā, sava pazudušā dēla dēļ savu acu spožumu pazaudēja.

Ko lai šinī stāstiņā mācās vecāki, kam savi bērni mīļi?

Lai šo stāstiņu mācās turēt par biedinātāju priekšzīmi, bērnus nepavedināt uz ļaunu ceļu; citādi arī tiem pēcgalā būtu jāstāv izmisušie, kā tādiem, kas savam un sava bērna dzīvības kokam nobirdinājuši visus prieka ziedus.

Kādēļ tad tādi vecāki, kas pēc bērnu labuma dzenas, bērnus ikreiz pārmāca, kad šie apgrēkojušies? — Tādēļ, ka tiem savi bērni ir mīļi, un tiem ietu ļoti pie sirds, kad būtu jāredz arī savus bērnus ciešam bargu sodu.

Vai pārmācība vien bērnus padara labus? — Nē! Pārmācībai vajaga savienoties ar vecāku īstu priekšzīmi un pamācību uz labu.

Tādēļ no šī stāstiņa lai mācāties, ka bērni, kas grēko, pārmācāmi, un ka bērniem, kas grib kļūt par labiem, jau jaunībā jāatmet pārgalvība un jācenšas uz labu; un ja bērns nelabojas, tad vecākiem pienākas to spiest un locīt uz labu. Klausāties, ko sakāms vārds saka: „Loci kociņu jaunumā, ja tu viņu gribi dabūt smidru, vecumā viņu locīt vairs nespēsi!” Tāpat ir ar jaunību! Vecākiem, kas bērnus grib uzaudzināt patīkamus Dievam un cilvēkiem, tos būs arī locīt, tas ir viņus vest pie Dieva atzīšanas; tiem dot tik labu priekšzīmi, lai viņi dvašu vilkdami, ievilkto tā sakot tikumus un godīgu dzīvošanu kā gaisu, kas mums visapkārt; bet gan tie sargāt jāšargā no visa ļauna, lai tie nekristu pasaulīgas un Dieva taisnas tiesas rokās. Tiem nevajag nesodītu garām laist ne to mazāko vainu; jā, katru pārskatīšanos tiem būs vainot! Viņiem nebūs domāt: „Rīt vai parīt arī vēl laiks diezgan būs labot.” — Nē, tad viņš par tiem smiesies.

## Par skolām.

Dažādas tautas dažādi pūlējušās un pūlējas ir šodien un pūliesies vēl daudz, daudz tūkstošu gadus par to, ka cilvēki lai visderīgāki sadraudzēšanās likumu izpilda. Pie šīm pūlēm mums šī laika bērniem uzcītīgi jāstrādā līdz, bet lai sargājamies no tādām aplamām domām, ka mēs jau spētu savā mūžā šo darbu galā vest; jo tādas domas ir viltīgas un nepatiesīgas. Cilvēku cilts ir gan daudz tūkstošu gadu veca, bet viņa nav no pirmās dienas līdz šai stundai pa vienīgo gaismas ceļu uz priekšu gājusi; tā turpretim daudzkārt maldījusēs un aļojusēs, no īstena ceļa daudzkārt noklīdzdama. Kad senākos laikos, visvairāk tādus, kur cilvēki bij ļoti dziļi dubļos iestiguši, salīdzinājam ar tagadējiem laikiem, kādi tie pie tām viskrietnākām tautām izrādās, tad varam sacīt: cilvēka cilts daži zemes apgabalā it labi uz priekšu gājuse, bet ne visur. Lai to neaizmirstam! Bet arī tās valstis, kuras it spēcīgi uz priekšu tikušas, nav svabadas no — grēku dubļiem. Tām uz priekšu tekot, senāk sakrāti piedauzīšanās akmeņi priekšā un šie vispirms jānovel no ceļa, ja grib patiesi uz priekšu kļūt, ja negrib tikai pa gaisu grābstīt, pa gaisu skriet un kā vējā uzpūstām pelavām līdzināties. Lai pieminam tik vienu lietu: kur ir tā valsts, kura varētu sacīt, ka tā Kaina nedarbus vairs nestrādā, kauču to par grēku darbu apliecina?! Tā tad varam sacīt, ka daži pat no vispirmiem nedarbiem nav pavisam no pasaules iznīcināti, kur nu vēl tie citi ne- labumi.

\*                      \*

\*

Kad pirmā skola pasaulē cēlusēs, tas ļoti grūti izmeklējams, ja mūsu laiku skolas vien par skolām neturam, bet katru derīgu vietu, kur bērni mācību smeļas, par skolu atzīstam.

Pirmās skolas sen senos laikos nebij nekas cits, kā tēva un mātes klēpis, paspārnis un dzīves gājums — pate radība (daba). Vēlāku tikai cēlās īpašas ēkas, īpaši nami, īpaša kārtība priekš mācītājiem un mācāmiem. Bet lai nu būtu pirmās skolas bijušas kādas būdamas, viņas nebij cita labad, kā vien, lai jaunais dzimums mācītos no vecākiem jo vieglāki pie cilvēcības kļūt. Un pēc šī nolūka vēl šodien skolām jādzēnas: proti, jādzēnas pēc tā, lai cilvēki kļūtu jo cilvēcīgāki, no lopu un zvēru būšanas attālinādamies. Ja kādā vietā (namā), kur daudz bērni sapulcējas, pēc cita kā cīnās, tad tā ēka nav patiesīga skola, lai to

ar desmitreiz nosauktu par skolu, lai tas ar zelta vārdiem uzrakstīts, ka tā skola esot. — —

Mums latviešiem gājis diezgan raibi ar skolām. Tagadējās skolas sāka kādus 40 gadus atpakaļ uzzelt. Bet vai tad šīs mūsu vienīgās skolas bijušas? Iekam vāci atnāca priekš 700 gadiem, nebij latvieši vis bez mācības, kauču tagadējās skolas ne pazīt nepazīna. Vāciem arī nebij tādas skolas, kādas šodien pie viņiem atronas, tādēļ tie mums nevarēja jauno laiku skolas nei atnest, nei mācīt celt.

Latvieši par savu brīvību, ticību un tēviju diezgan ilgi un dūšīgi kaudamies, tomēr tapa uzvarēti un zem verdzības slodzēm pagāzti. Kauču Angļos, Francijā un vēlāk arī Vāczemē sāka skolas celties, tomēr latviešiem tās ne-cēla, jo vergiem skolas nav derīgas. Skolās māca verdzību par grēka darbu atzīt, un kuŗš vergu turētājs lai tad vergiem skolas pielaistu. Pēc luteriskās ticības ievēšanas sāka bērnus pātaros saukt un tā dažs luterisks mācītājs sāka tautas valodā ticības mācību jaunai audzei sniegt.

Tā tad pie mums mātes klēpis, tēva paspārne ir bijuse līdz nesen gadiem par patiesīgo skolu. Tādēļ vēl šo baltu dienu tādi apgabali atronami, kur latviešu pirmtēvu ticība vēl nav pavisam izzuduse. Bet līdz ar atsvabināšanu no dzimtbūšanas, tagadējo laiku skolas sāk celties un nu ceļas, ka prieks ko redzēt un dzirdēt.

Bet arī mūsu skolām nav nekāds cits nolūks, kā tas, cilvēkus pievest pie cilvēcības (lai tie būtu jo derīgi savās dažādās sadraudzēšanās) un attālinātu no zvēru būšanas.

Cilvēki pēc laicīgā un garīgā spēka nav visi vienādi.

Par šo lietu gan nebūtu daudz ko runāt, ja visi to par patiesīgi esošu atzītu. Bet daži diemžēl tic, ka visiem esot nolemts vienāds laicīgs un garīgs spēks un ka cilvēku nedarbi vien vainīgi — ja tā nav. Tie grib, lai laicīgu mantu izdala starp visiem vienādi, lai ceļ priekš visiem vienādas skolas u. t. pr.

Bet tādi darbi, lai viņi arī daudzreiz jau uzsākti, neved vis cilvēkus pie pilnīgas cilvēcības. Tādēļ turēsimies vispirms pie tā, kas ir visā pasaulē, kas ir patiesi arī mūsu tēvijā.

Uz cilvēka garu lūkojot, atronam lielum lielu dažādību, un visu kopā saņemot varētum sacīt:

1. Ir tādi, kam visai vājas galvas, tie plānprātiņi, tie pamuļki, kas lopiem tuvāki stāv nekā pilnīgam cilvēkam. Šo nav, paldies Dievam, visai daudz.

2. Ir tādi, kam ļoti jautrs, dedzīgs un izmanīgs gars. Tie sniedzas garīgās lietās par visu pārāki. Arī nav daudz.

3. Starp abiem stāv tās vidējās galvas ar mērenām gara dāvanām. Šī šķira pēc skaita tā vislielākā.

Ja nu visiem cilvēkiem būtu vienādas skolas, vienādas mācības, vai tad neceltos lielumu sajaukšana — garīgu dāvanu dēļ. Ja skolas un mācības būtu pēc tiem pamulķiem ietaisītas, tad tie citi ciestu skādi, un ja pēc tiem visjautrākiem, tad tie plānprātīgi un daudz citi skolā nekādu labumu neiegūtu. Tā tad garīgo dāvanu dēļ vajaga cilvēkiem dažādas skolas.

Un kad lūkojam uz laicīgām mantām, tad atronam tādu pašu dažādību. Dažiem ir naudas kā pelavu, dažiem nav nekā. Cits ne pirkstu nepaceļ, lai pārtiku sapelnītos, citam atkal jāpūlējas no pirmiem gaiļiem līdz vēlam vakaram savas maizes dēļ. Citiem vaļas daudz gadus dažādās skolās sasēdēt un pēc ar mācības lietām visu savu mūžu nodarboties, bet citiem jāprietiek ar trīs, četri skolas ziemām un to mantu, ko tas iekrājis, nespēj daudz neko pavairot.

Ja nu tos bērnus, kam īss laiks tikai skolā, sūtīs tādā skolā, kurā sevišķi priekš tiem ietaisīta, kas var ilgus gadus skolā mācīties, tad tie tik dabūs skolas mācības pasmekēt, bet nevis noderīgas mācības priekš dzīves iekrāties. Un ja atkal tādus bērnus, kuri spēj gadu gadiem ar skolām nodarboties, turētu tādās skolās, kur ikgadu to pašu mācību uzsāk no jauna, tad ļoti pie tiem bērniem apgrēkotos.

Tā tad arī šie redzams, ka dažādu skolu vajaga. Tādēļ cēlušās trejādas skolas:

- 1) tautu skolas,
- 2) reālskolas un ģimnazijas,
- 3) augstskolas jeb universitātes.

\* \* \*

Latvietis saka: zirgam ir sava ticība, kaķim ir arī sava ticība, tāpat cilvēkam atkal savs īpašs tikums. Zirgs uzauzdams pieņemas savā dabīgā tikumā bez nekādas īpašas skološanas. Tik tad, kad cilvēki kādu zirgu vai priekš jāšanas, vai priekš braukšanas grib uzaudzināt, tad to arī īpaši iedīda vai nomāca, kā cilvēki top šādā tādā rokas darbā iemācīti.

Bet cilvēka dabas tikums neuzzeļ un neizplaukst pilnīgi, kad viņu pavisam bez mācības kā lopu atstāj, jo cilvēks pats no sevis nespēj tā izaugt par pilnīgu cilvēku, kā lops savā vaļā par pilnīgu lopu izaug. Tādēļ jau no senseniem laikiem par to gādāts, ka bērns taptu labi izmācīts un izaudzināts. Citreiz to darbu darīja tēvs, māte vien, bet ar laiku atrada, ka vecākiem tāpat pie bērna izmācīšanas vajag kāda palīga, kā tas pie miesīgas apkopšanas vajadzīgs. Bērna audzināšanai un izmācīšanai par palīgu iecēla dažādas — skolas.

\* \* \*

Bet lai nu gan arī tai vislabākai skolai virs tā no vecākiem liktā pamata jāuzsāk tālāk strādāt un lai viņai gan uz vecāku pabalsta jāatspiežas, tad skolai tomēr pēc savas būšanas savs īpaši nozīmēts ceļš jāiet, savs zināms darbs jāstrādā, jo skolu nevar pēc katra tēva un mātes padoma iegrozīt, nei pārgrozīt, citādi būtu priekš ikviena bērna sava īpaša skola ceļama. Par savu darbu skolai, zināms, derīgā laikā (katrā gada galā) jādod vecākiem pilnīga liecība bērnu viņu priekšā pārklusot u. t. pr. Arī vecākiem lai ir ļauts pieklājīgā vietā pārliecināties no skolas cīnīšanām un pūlēm.

\* \* \*

Kad visu smalki jo smalki izmeklējam, kur gan šim ne-labumam tā sakne aug, tad patiesi jāsaka, ka mēs uzaugot iemācāmies aplami tēvu un māti pulgot un visu to nicināt un pārsmiet, kas vien citreiz bijis. Vēl tīri smurguļi būdami, tagadējie jaunekļi turas nevien par gudrākiem, bet arī par labākiem, krietnākiem nekā tēvu tēvi bijuši. Te nu neko daudz nelīdz, ka ceturto bausli liek mācīties, jo visa dzīve tagad pārgrozās, pārvēršas un tādēļ daudziem jāiekrīt kādās švindlera rokās, ceļas tādas aplamas domas, ka viss, kas vien bijis, apsmādējams un atmetams. Tā zūd nemanot tēva un mātes jo labās mācības vajadzīgākais svars, un šo pamatu atstādami cilvēki sāk piekļīst pie lo-piem, lai būtu āriņi diezīn cik smalki iztērpušies.

\* \* \*

Puskoka lēcējiem un valodas nepratējiem, zināms, ir kauns ar labi skolotiem latviešiem, lai tie tik zemnieki būtu, runā ielaisties, jo tādas puskoka tukšas galvas taču grib, lai ļaudis viņas par ļoti gudriem tur; tādēļ viņi sāka cits ar citu runāt. Pirmais: Meine Stiefel sind blänker, als deine. Otrs: Aber das Saum zu meiner Hose bostet mehr als das deine. Pirmais: Da kommt schon wieder ein dummer Bauer, wollen wir bei Seite. Otrais: Warum? Pirmais: Er konnte ein Verwandter von mir sein. Otrais: Ja, aber in die andere Strasse gehe ich nicht. Pirmais: Aber warum denn nicht? Otrais: Dort wohnt unser Pastor, und der hat mich lettisch angeredet. Pirmais: Er kennt wohl deinen Vater und die Verwandten. Otrais: Ja, aber was schadet das, ich verstehe doch deutsch u. t. pr.

Bet tiem otriem, kas kauču citādi mācīti, tomēr nerunā latviski tādēļ, ka viņi nav savu valodu krietni dabūjuši izmācīties, tiem nevar to tik visai par ļaunu ņemt, lai ar

tas viņiem nav nekāds īpašs gods, ka tie svešu valodu runā. Tā bij citreiz Vāczemē arī, kad tur visu dziļākās mācības deva svešās valodās vien. Tā vēl šodien notiekas dažam vācietim Francijā, Anglijā un Krievijā, ka viņš prot kaut kādu svešu valodu vien, savējo nemācēdams. Bet nedomā, ka mācītam vācietim, vai krievam vien patik sava valoda, ja ar to dziļāki iepazīties. Tas pats pie mācītiem latviešiem arī redzams un nākošās dienās izrādīsies vēl jo skaidrāki, gaišāki un jaukāki. —

\*

\*

\*

Tā tad īsi sakot valodas mācība nav vis smiekla lieta. Un ja tev atgadās pie skolotāju uzcelšanas vaļību ņemt, tad lūdzams skaties uz to, vai viņam skaidra, jauka rakstu valoda. Lai Dievs piedod grēkus — bet taisnība taču ir gan, ka mūsu semināros vēl necienī un negodā tautas valodu, kā vajaga. Tādēļ vēl kādi diezgan grūti gadi paies. — Pa tām starpām rausimies kā spēdami.

## Cilvēka iekšīgs un ārīgs veids.

Mums pasaulē dzīvojot, dvēsele pildās ar dažādu sapratību un izmanību, ar dažādām vēlēšanām un kārībām, ar dažādu cīnīšanos, ar mīlestību, ticību un cerību. Brīžiem jauki prieki ieģaubj<sup>1)</sup> mūsu sirdi, brīžiem rūgtas, sīvas bēdas to noskumdina: sirds liksmi lec, sūri pukst. Ievērodami, ar cik svarīgu jaudu<sup>2)</sup> daži cilvēki uz savu augsto nolūku cenšas, un redzēdami, kā atkal citi ar jēlu prātu, ar gļēvu un laisku spēku tikko apkārt blezdamies ložņā, kā uzbliedušas, nosmirdušas bambalītes pa puteklainiem mēsliem, mēs skaji nojēdzam, ka starp cilvēkiem nevien ārīgi, bet tāpat iekšīgi lielum liela sprauga jeb starpība atronama. Visiem nav vienāda prieka, nedz vienādu bēdu, nav vienādu kārību, nedz vienāda nolūka, nele vienādu cītību. Dvēsele un gars, sirds un prāts tie pie dažādiem cilvēkiem dažādi izposti un izrotāti. No tam ceļas neizpildāma sprauga starp šīs zemes staiguljiem. Tādēļ nesamādām<sup>3)</sup> vienlīdzīgi priecāties ne par ziedošām puķēm, ne par putnu liksmām ga-

<sup>1)</sup> ģaubt = iepriecināt, vāciski ergötzen. —

<sup>2)</sup> jauda = spēki, vara, vāciski: Vermögen, Kraft, Anstrengung; jaudāt, vermögen; jaudāties = sich anstrengen.

<sup>3)</sup> samādāt = saprast, mācīt; vāc. verstehen, im Stande sein.

vilēm, nedz par skaistiem dailes<sup>5)</sup> darbiem, nele par dižu cilvēku augstiem nolūkiem, par viņu sūrām un spēcīgām pūlēm un viņu krietnām rūpēm un cītībām. Tā nu arī dzan rūpes, bēdas, skumjības, gaudas un vaimanas ne visiem vienādas, jo kauču mums ikkatram dvēsele un gars, sirds un galva, taču katrs savādi domā, savādi cīnās: vai tup un lien, vai brien un skrien, vai zvelas, ceļas, vai izvicējas tālāki virzīdamies, modrīgi un jautri augšup šaudamies.

Bet lai nu cilvēki dažādi ko dažādi, viena īpašība mēdz būt biedriem<sup>6)</sup> gandrīz pie mums visiem, proti: mūsu iekšiens atspulgojas mūsu ārīgā būšanā, mūsu gīmī jeb veidā. To ieraugām pie brēcošiem bērniem, to atronam pie glaimojoša<sup>7)</sup> vai gaudoša jauneklā, to nomanām pie cīnīdamies vīra un pie rosīdamās<sup>8)</sup> sievas. Ir sirmgalvja vai gos viņa iekšīgi dzīves baudījumi daždien it skaļi izrakstīti krokaiņās rētās. — Bet nevis tikai mūsu ārīgā veidā vien parādās, atveras, atžib mūsu iekšiens. Vecie un jaunie, augstie un zemie, bēduļi un priekuļi, mudroņi<sup>9)</sup> un mulķiši, varenie un vājie, mācītie un nemācītie, prātīgie un bezprātīgie — visi gandrīz mēdz savas iekšējās nojautas, vēles un kāribas, savus priekus, savas bēdas, sayu mīlestību, ticību un cerību — kā nekā ārīgā tēlā iekult, jeb tā sakot ar sajūtamu veidu aptērt, aptēlot, tās dažādās iekšīgās īpašības vārdos, vaigstos un zīmēs izlikdami, izrādīdami. Tie vienie to dara gan tikai raudādami vai smiedamies jeb citādi kā izviebdamies<sup>10)</sup>, vai draugam savas liksmas stāstīdami, savas sāpes gauzdami jeb citādi kā sirds lēkšanu un slāpšanu remdēdami. — Tiem otriem turpretim, proti tiem, kam iebalvots<sup>11)</sup> spēcīgs gars, dedzīga sirds, dziļas jūtības, jāutra saprašana, čakla veicīga roka, tiem nepietiek tādi šaudri<sup>12)</sup>, ātri jo ātri iznīkstoši jūtību nozīmē-

<sup>5)</sup> daile, vāc.: die Kunst, pusvāciski: skunste.

<sup>6)</sup> biedriem = visiem kopām, vāc.: gemeinschaftlich.

<sup>7)</sup> glaimot, vāc. scherzen, schmeicheln, liebkosen; glaima, Scherz, schmeichelei.

<sup>8)</sup> rosīties = neapnikuši, bez mitēšanas strādāt, darboties; rošs, vāc. thätig, geschäftig, arbeitsam.

<sup>9)</sup> mudrs, vāc. weise; gudrs, klug, schlaue; mudronis, der Weise; gudrinieks, der Kluge, der Schlaue; mudrība, die Weisheit, die Klugheit.

<sup>10)</sup> izviebties, sich im Gesicht verstellen, sich geben.

<sup>11)</sup> balvot, vāc. schenken, pusvāc. šķiņķot, balva = dāvana, vāc. Geschenk, Gabe, apbalvot, „bestechen“.

<sup>12)</sup> šaudrs, vāc. heftig, hitzig, eilig.

jumi. Viņi minētās īpašības sajuzdami, ņemas, savu iekšīgu veidu zīmēs izlikdami, šādiem nozīmējumiem par atbalstu, par pamatu gan izrotātu valodu, gan mīlīgas skaņas, gan spulgaiņas glīves jeb krāsas<sup>13</sup> gan jaukus tēlus<sup>14</sup>). — Tā redzam, visādas pasaules tautas aplūkodami, ka tie ar spēcīgu, veicīgu gara jaudu apdāvinātie cilvēki gan pa vienam, gan brīžiem visa tauta tālīdz biedriemīs mēdz parādīt, izsludināt savu iekšīgu būšanu, savas domas, kārības, savu mīlestību, ticību un cerību ar ārīgi sajūtamu veidu gan vārdos, gan skaņās, gan glīvēs, gan tēlos atklādami: proti cilvēki apgērbj savu iekšīgu, garīgu īpašību tālīdz ar ārīgu apsegu, mikstu jeb cietu čaumalu. Tādu darbošanos, caur kuŗu cilvēks vai izrotātā valodā, vai skanošā meldijā, vai jaukās glīvēs, vai akminīgos un metallīgos tēlos savam iekšīgam veidam iedod, uzsedz acīmi redzamu, ausīmi dzirdamu ārīgu veidu — tādu darbošanos sauc par daili; šāda darba strādātājus, proti dailes kopējus sauc par dailoņiem. Dailes rasmās<sup>15</sup>), lai tās piederītu senajiem ēģiptiešiem, lai indiēm, lai veciem grieķiem un romiešiem, lai piederētu kādai nule ziedošai tautai — dailes rasmās parāda, izsludina tiem, kas dailes zīmējumus saprot, tāpat viena cilvēka, kā ir visas tautas iekšīgo veidu. Tādēļ arī no it vecu laiku dailes rasmām spējam vēl šodien, kaut ir citi liecinieki būtu iznikuši, nospriest, atgīst<sup>16</sup>) to, ko kāds dižs vīrs vai kāda spēcīga tauta kārojuse, uz kam tā cīnījusies, ko tā milējusi, ticējuse un cerējuse.

Cilvēki gan no it seniem laikiem dažādi pūlējušies atmit to mīklu, kā un kad iekšīga pasaule ar ārīgo sabiedrojās, savienojās. Mudroņi arī veltīgi cīnījušies; augstu domu dziļumos iegremdējās bez sekmes cilvēka gudrodams gars. Bet kaut nevienam mudronim neizdevās šo mīklu atminēt, taču daile to viegli atmin katram, kas priekš dailes valsts svaidīts, iesvētīts. Visa daile nav cits nekas (tā saka kāds rakstnieks), kā tikai spožs stars no tās vislielākās saules, iz kuŗas nākdams cilvēku sirdis un garu aizkaŗ, iesilda, pacilā, beidzot uz šo pašu sauli atpakaļ vērsdamies. Visa pasaule ir, tā sakot, viens vienīgs dailnieks<sup>17</sup>) jeb dailījums, mēs cilvēki tikai raugām šķirt, šķelt un dalīt. Varenā saskaņā izglītots jaukums un izrakstīts daiļums — tas ir dailes darījums, vienalga vai

<sup>13</sup>) glīve jeb krāsā, vāc. Farbe, pusvāc. pērve.

<sup>14</sup>) tēls = Statue, Bildsäule.

<sup>15</sup>) dailes rasmās, vāc. Kunstproducte.

<sup>16</sup>) atgīst, garam priekšā stādīt, vāc.: sich vorstellen, vergegenwärtigen.

<sup>17</sup>) daileklis = Kunstgebilde.

akmens, vai glīves, vai skaņas, vai vārdi par ārīgo paveidu pieņemti. Un cilvēka gars, kas īstenīgu dailību noģied, sajūt, kas nesajēdzamu dievīgu augstību cienī un godā, tas arī dzemdina šķīstas dailaiņas domas. Tādēļ ievērojam, ka pie visām tautām gandrīz daile un ticība mēdz cieti kopā sacerēt.

„Čaklību pat bite tevīm mācīt var,  
Izmaņā dažs tārpīnš priekšzīmi tev dotu,  
Tavu zināšanu debess gari pārspēj ar;  
Daile, daile, tā ak cilvēks, tevīm vien par rotu.“

Piebilde. Ja cien. lasītājiem patiktu kādas drusciņas izklausīties par to, kā cilvēki vistīm pie dailes darba strādāšanas klūst un kā citas senajās un dažās tagadējās tautas ar dailes kopšanu pūlējušās vai vēl pūlējas, tad labprāt un cik spēdams par šo lietu kādas drusciņas pastāstītu. Bet ja cien. lasītāji manam nodomam piemestos klāt, tad celšu vispirms tiem lielum lielo lūgšanu priekšā, proti: Lasītājiem uzmanīgi un ievēriģi jāieradinās jeb jāiejūkst ar kādiem vēl neapraستيem vārdiem, nosaucieniem, teicieniem. Kas nezina, ka katram amatam īpaši ieroči, rīki un ka katrai skolai, tā sakot, sava īpaša valoda. Kalējs jau nevar par dārznieka darbiem, rīkiem u. t. pr. runāt ar tiem pašiem vārdiem, kas īpaši uz kalēja amatu un darbu un rīkiem zīmējas. Atkal citādi nosaucieni un vārdi pie sudmaļa darba, vēl jo savādi pie skolas amata u. t. j. pr. — Tāpat, zināms, būs ar dailoņiem jeb skunstniekiem: tiem arī savāda valoda pie savējādas darbošanās. Šī valoda katram jāievēro, jāiemācās, kas grib kādu izstāstījumu par dailības lietām kārtīgi saprast un par daili saprotami runāt. Mēģiena dēļ še salikšu kādu saujiņu no tādiem ievērojamiem vārdiem, kas pa daļai jau latviešiem diezgan pazīstami. Viegļākas izskaidrošanas un gaišākas sapratības labad pielikšu latviskiem vārdiem piederīgos citu valodu vārdus klāt, caur ko rasi dažs labs nomanīs, cik dziļas un spēcīgas saknes mūsu tēvu valodai. Daži latvieši mūsu dienās diemžēl, cik necik kādā svešā valodā grābstīdami un nesamādami savu tēvu valodu pieklājīgi, veicīgi, šķirīgi un sapratīgi runāt, tādus rakstus nebūt netur par pilnīgiem latviskiem rakstiem, kuŗos neatronas tādi vārdi, kā: riktīgi, maktīgi, diktīgi, brūkēt, reizot, amizierēt, šnori, šīberis, cuka, vaņģēt, nokrāmēt, iebildēt, nokronēt u. t. pr.

Tādēļ arī notiekas, ka pat veci ļaudis, Dievs piedod grēkus, musina jaunekļus, lai atstājot tēvu valodu. Tādi nīkoņa vārguliši lai lūdzami šo rakstu nelasa. Tie te neatrass tādus iekārotus gardumus, kas tiem svešuma gūstībā sasirgušiem notvīkušu dūšu atveldzinātu; jo šis raksts fi-

kai priekš veseliem, garā un sirdī spirgtiem zalokšņa la-  
sītājiem gaismā laists.

I. Daile; vāciski: die Kunst; pusvāciski — skunste.

Latviešiem gan ierasti tie vārdi daiļš, dailīgs, bet daile —  
tā ir tiri piemirsta. Šī vārda vietā iecelts svešinieks:  
skunste. Apcerēsīm, kā ar šo vārdu izturas tanis valodās,  
kurās mūsu valodai tuvas radniecēs.

Krievs saka:

дѣлать = thun, machen, handeln, darīt, strādāt, dzievāt  
(„dēt“).

дѣлать = verfertigen = taisīt.

дѣло = That, Arbeit, Geschäft = darbs, strādājums  
(„daļa“).

Grieķis teica:

daidallō = kunstvoll arbeiten, verzieren (daiļot, dailināt).  
daidalma, daidalon = Kunstwerk (daiļojums, dailisma dai-  
lekļis).

daidolos = künstlich, bunt = dailīgs, daiļš, daiļots.

un Daidalos (Dādalus) bij pats slavenais dailīgu ēku tai-  
sītājs.

Mūsu vecākais brālis leitis saka:

dailus = kunstgerecht, zierlich (dailīgs, daiļš),

dailumas = Zierlichkeit (daiļums),

dailinu } = bildu; zierlich künstlerisch machen (daiļot,

daiļiju / dailināt),

dailide = der Künstler, Baumeister, Zimmermann (dailonis  
jeb dailietis),

ratadailis = Wagner, Stellmacher (stellmākers, ratutaisītājs,  
ratadailietis).

Mūsu vecākajam brālim arī netrūkst vārda: Dailē, die  
Kunst, pusvāc. skunste. — Tādēļ nu latvietim klāsies „skun-  
stes“ vietā piekopt atmesto vai aizmirsto: daili. šim vār-  
dam ir latviskā valodā pieklājīgs pamats, proti tie vārdi  
daiļš, dailīgs, daiļums, tā kā tam vārdam Kunst (skunste)  
vāciskā valodā piederīga sakne, proti: können, mācīt, spēt,  
jaudāt. Latvietis mani vieglāki, skaļāki un dziļāki sapra-  
tīs, kad sacīšu: „Daile ir skaistu darbu izstrādāšana, jeb  
darbošanās, caur kuŗu skaistums, jaukums tiek redzamā vai  
dzirdamā veidā izglītots, iztaisīts, nekā kad sacītu: skunste  
ir skaistu darbu u. t. pr.

Bet vācisku vārdu „die Kunst“ nevar vis — visur jeb ik-  
reiz ar vārdu daile pārcelt, tulkot, jo pirmajam vārdam  
daždaža nozīmēšana, proti: „Kunst“ nozīmē 1) tos darbus,  
to izmanīgu, veicīgu un sekmīgu strādāšanu, kas it īpaši uz  
dailuma izrādīšanu zīmējas. Vācietis tad mēdz sacīt „die  
schönen Künste“, latviski: dailes, franc. les beauxarts,

2) katru izmanīgu, veicīgu un vingru darbošanos, kaut tā arī it īpaši nezīmējas uz skaistumu un daiļumu, kā: Reitkunst, Schneiderkunst, Kartenkunst u. t. pr.

Šinī otrajā nozīmēšanā latvietis vietina tos vārdus „skola, amats, ziņa, māksls“, kā karšu skola, blēžu skola, skrodeņa amats un t. pr.

II. Kaut daile gan visur tas pats vienīgs darbs, tā vienīgā cītība, caur kuŗu cilvēks, tā sakot, pūlējas savu dievīgu būšanu sajūtāmās, saprotāmās zīmēs iztaisīt, izveidnāt, tad taču mēdz daili iedalīt dažādās šķirās, visvairāki dēļ tās vielas\*) (lietas), iz kuŗas tāds daileklis top izstrādāts. Šis īpašas dailes šķiras mēdz arī ar īpašiem vārdiem nosaukt, proti:

### 1. Ēku daile jeb architektūra.

Ēku daile ir sapratīga, izmanīga darbošanās, daļas ēkas, kā baznīcas, pilis etc. celt (vāciski: Baukunst jeb Architektur, — latīniski: fabrica jeb architectura, — krieviski: зодчество jeb архитектура, leitiski: namudaryste jeb daiļdydyste, grieķiski: architektonija.

To cilvēku, kas ēku dailē sapratīgi, izmanīgi un vingri strādā, sauc par ēku dailē dailoni jeb architektu.

Ēku dailei der par vielu: koki, māls, kaļķis, akmeņi, metalli un t. pr.

### 2. Tēlu daile jeb skulptūra.

Tēlu daile ir tā darbošanās, caur kuŗu tiek cilvēka un dzīvnieku veids skaistās zīmēs, proti tēlos izkalts, izgredēts jeb izdrostēts; vāc. Bildhauerkunst jeb Skulptur, latīn. ars fingendi jeb sculptura. Kriev.ваяние jeb скульптура

Tēlu dailei der par vielu: akmeņi, metalli, koks un t. pr.

### 3. Zīmolu daile jeb gleznība.

Zīmolu daile ir: visādu veidu (ģimju) uzzīmēšana

---

\*) viela grieķ.: hylē; vāc. der Stoff, (ņemts iz itāliska vārda stoffo). Viela nozīmē katru lietu, iz kuŗas kaut ko iztaisa, tik miesīgā kā garīgā būšanā.

Iz kādas vielas šis nams taisīts? Viņš taisīts iz akmeņiem. Kādu vielu ņemsi priekš drēbēm? Ņemšu pašaustu vadmalu.

Rakstnieks jaunu vielu savā rakstā izstrādājis, der Schriftsteller hat einen neuen Stoff verarbeitet.

Viņam aprūka vielas, par ko runāt, es gebrach ihm an Stoff zum Reden.

Kādā vielā atklāj, izstrādā cilvēki savas domas?

Atbildi: valodā, vaigstos, skaņās etc.

ar pieklājīgām glīvēm [gleznot, vāc. „malen“, gleznetis, der Maler (mālderis), zīmols, das Bild (bilde)].

Zīmolu dailei jeb glezniecībai der par vielu: glīves, papīrs, audeklis u. t. pr.

#### 4. Skaņu daile jeb mūzika.

Skaņu daile jeb mūzika izliek, atklāj cilvēka jūtības, jaušmas, viņa mīlestību, ticību un cerību izrotātās, izrakstītās melodijās un mūzikas lugās (luga, Stück, Piece) latīn. ars musica, leitiski: muzyke, muzikauju = musizieren, mūzikot; — krievu музыка — vāc. die Musik. —

To cilvēku, kam samādība, vingrība un jauda skaņu daileklus izstrādāt, sauc par skaņu dailoni (Tonkünstler) jeb mūzikantu (Musiker).

Skaņu dailei der par vielu cilvēka balss un mūzikas rīku skaņas.

#### 5. Dzejoļu daile jeb dziede jeb poēzija.

Dziede ir saprašana un izmanība, kā daļas, skaistas domas, dziļas sajūtas, augsti darbi, ievērojami un t. pr. ar vārdiem jauki izteicami jeb vārdos izveidinjami (darzustellen). Vāc. Dichtkunst jeb Poesie, — latīn. poetice jeb ars poetica, — krievu поэзия jeb стихотворство

To vīru, kas jaukus dzejoļus (Dichtung, Gedicht) iztaisa jeb darina, sauc par dziedoni jeb poētu; viņa darbošanos nozīmē ar vārdu: dziet\*) (es dzeju, dzeju, dziesu).

Dziedei der par vielu izrotāta, dailīgi sasloksnēta vai arī svabada valoda.

#### IV. Dziede šķēlas atkal trijās šķirās, proti:

1. Jūtību dziede jeb lirika, vāc. lyrische Poesie,
  2. Stāstu dziede, jeb epika, vāc. epische Poesie,
  3. Darbu dziede jeb drāmatika, vāc. dramatische Poesie.
- „Pārbaudiet visu, kas labs, to paturiet.“ Nākošā reizē vairāki pasniegs Atis Kronvalds. 1868.

## Dzeja jeb poēzija.

Tai rakstienā „Cilvēka iekšīgs un ārīgs veids“ iesākām par daili runāt, iegaumēdami, ka tas vārds daile to pašu nozīmē, ko vācu vārdi „die schöne Kunst“. Mēs jau pie-minējām, ka daile dalās dažādās šķirās, kam katrai savs

\*) dziet = schaffen; hervor blühen oder herhorragen lassen, dichten, tādēļ dziedamis, dzejols, dziede, dzieties her-vorragten, hervorblühen, tādēļ dziedris dziedzeris; blāzma dzejās; kalna dzenols (Gipfel) dzejās līdz pat mākoņām.

īpats nosauciens. Šoreiz runāsim sevišķi par dzeju jeb dziedī. Škaidrākas saprašanas dēļ jāatkārto (wiederholen) gabaliņš no tā, ko jau viņdien stāstīju.

Dzeja (jeb dziedē) ir sapratīga izmanība, kā lai jaukas domas, dziļas jūtības, jautras un skumjas jausmas, ievērojami notikumi, krietni darbi — ar vārdu sakot jauki izteicami jeb dailīgā valodā izrakstāmi. Dzeja mums izrāda dažādus skaistumus jaukos vārdos, dailīgā valodā.

A. Tam vārdam dzeja mūsu valodā diezgan dziļā sakne, proti:

I. dziet nozīmē: a) uz augšu celt; pāri par ko citu pacelt; dziedāt.

b) cerekli turēt; dzeju sacerēt un izrakstīt.

(Dziet pa vāciski tulkojams ar vārdiem: hervorragen lassen, hervorblühen lassen; dichten, singen (dziedāt). Iz šīs saknes daži vārdi cēlušies kā: dziesma (Lied); dzejols (Dichtung); dziedē (Gesang); dzeja (Poesie) un t. pr.

II. dzieties nozīmē: pāri par ko kaŗāties; uz augšu cēsties, cilāties; parādīties; izplaukt, izdziedēt. (Dzieties pa vāciski tulkojams ar vārdiem: hervorragen, hervorblühen; emporstreben; sich hinaufschwingen.)

Tādēļ tie vārdi: dziedris, das hervorragende Ende eines Sparr- oder Querbalkens;

dziedzeris, ein auf der Haut hervorragendes Gewächs, Mandel am Halse;

blāzma dzejas, es erscheint, steigt empor ein Licht in der Luft; kalna dzenols (Gipfel) dzejas līdz pat mākoņiem.

B. Tas vārds „dzeja“ (poēzija) dažādā ziņā valkājams, proti:

1. kā jau sacīts: iraid dzeju sacerēšanas un izrakstīšanas skola jeb dzeju daile; tādēļ sakām: dzeja ir dailes daļa.

2. Dzeja iraid tā iedzīmtā izmanība jeb tas īpats debesīgs spēks uz dziedāšanu (zum Dichten), uz dzeju sacerēšanu. Kam šī spēka trūkst, no tā sakām: šim cilvēkam nav it nekādas dzejas. Tautas meita, bagātīgi ar dzejas jaudu apdāvināta, dzied:

Gan' ar man greznu dziesmu

Tai maizāi galviņai:

Nav vēl viena izdziedāta,

Jau deviņas sacerētas.

3. Dzeja arī nozīmē šīs debesīgās jaudas izstrādājumus, visus dzeju kopā saņemot; tādēļ sakām: latviešu dzeja, Poesie der Letten; krievu dzeja, Poesie der Russen un tā pr.

4. Ar vārdu „dzeja“ nozīmējam beidzot tos acumirkļus mūsu dzīvībā, kā arīdzan tos iekšīgos un ārīgos priekšmetus, kas mūsu sirdis tāpat aizgrābj, ieģaubina kā kāds jauks dzejols; tādēļ sakām: jauneklā gadiem piemīt daudz dzejas; pavasaris, mežs ir dzejas pilns.

#### I. Jūtību dzejoli jeb lyrīgi dzejoļi.

Dzejas sakni un šī vārda dažādos nozīmējumus apcerējuši — nu dosimies soli jo tālāki.

Kad mēs ziedoņa (pavasara) laikā, saulei lecot, izejam uz lauka, tad atmozdāmās radība varen aizgrābj mūsu sirdi. Pat vientiesīgs cilvēks mēdz sacīt: „E, kur jauks rīts, košs laiks, tīri prieks laukā būt. Putniņi sāk dziedāt, koki jau izplaukuši u. t. pr.“ Bet dienas gādekļi (Pflichten) mums drīz atnes citādas domas, mēs dažādi rūpēdami it drīzi piemirstam radības skaistumu. — Bet ko dara tas cilvēks, kam dāvināta debesīga dzeja? Vai tas arī tik drīz aizmirsīs dabas skaistumu, pa lauku izstaigājies, mājā pārnācis? Nēbūt nē. Dzejas lolumiņš neaizmirst vis dzejaino greznumu un jaukumu radībā, jo viņam tas dziļi jo dziļi sirdī iespiecies, nu vairs neiziet no prāta. Dziedonis domādams domā, līdz ko labu sadomā, un cerēdams apcerē, līdz ko jauku „sacerē“. Pēdīgi viņa cereklis aptērpjas ar koši ritošiem un jauki saskanošiem vārdiem, un lūk, tā kā iz tumšās naksniņas rīta blāzma pie debesīm dzejas; kā iz akmeņainā klintī paslēptā avotiņa skaidrs strautiņš izburbuļo, izšaujas; tā iz cilvēka krūtīm izstrauj dzejols, dziesma:

#### 1.

„Manu sirdi vēsmiņas  
Modina kā zvani.  
Skani, sirds, iekš dziesmiņas,  
Tāļu, tāļu skani!  
Skani līdz tai vietiņai,  
Kur daudz puķes laista;  
Saki tur tai meitiņai:  
„Labu dien' tu, skaistā!“

Alunāns.

#### 2.

„Redz, pavasarī puķes zied,  
Un birzēs putni koši dzied;  
Jo visa daba priecājas  
Un mīlestībā saskūpstās.  
Tur upīte pa leju skrien,  
Pār baltām oliņām arvien;  
Tā meklē arī mīlāko,  
Ko spiest pie krūtīm varētu.“

Dinsbergis.

Še divi dzejoli. Pirmajā dziedonis runā no sevis paša, savu iekšieni atklādams, savu dvēseli parādīdams. Te viņš, kaut gan no ārīgā jaukuma modināts un skubināts, izrietina iekšīgu skaistumu, dzejainā valodā pasludinādams savas domas un nojautas, savu censību un mīlestību, kas it sevišķi uz viņu pašu zīmējas. — Otrs dzejols turpretim zīmējas jo vairāk uz ārpasauli, uz to, kas dabā dzirdams, redzams un jūtams. Te dziedonis mūsu garam ceļ priekšā zīmolu iz ārpasaules jeb dabas ņemtu, bet zināms tā, kā daba pate viņa garā atspulgojas jeb kā dziedoņa paša noģidība šo zīmolu izglezno, nedzīvo upīti kā dzīvu apveidinādama. Šo otrajo dzejolu sacerēdams, dziedonis ārīgai, nedzīvai dabai tālīdz savas nojautas, savas jūtības, savu dvēseli patapinājis.

Tur upīte pa leju skrien,  
Pār baltām oliņām arvien:  
Tā meklē arī mīlāko,  
Ko spiest pie krūtīm varētu.

Brīžiem dziedonis iegremdējas ar savu apcerēšanu otra cilvēka sirdī. Noprazdams, ko šis otrs savā īpašībā jūt, kāro, tic un cerē, dziedonis atklāj ne savu, bet otra cilvēka iekšīgo veidību. Vai nu šis otrs cilvēks kaut kur pasaulē dzīvojis jeb vēl dzīvo, vai tik dziedoņa sacerēdamā garā dzimis, tas dzejai vienalga, kad tikai tās dzejolā izteiktās domas īsti pēc cilvēka domām. Par tādu trešādu dzejolu priekšzīmi var derēt, kad Dinsbergis, vīrišķis būdams, tā dzied:

„Kas tikai pazīst nopūtas,  
Tas zina manas ciešanas,  
Kas manu sirdi nomoca,  
Un dien' un nakti vārdzina.  
Mans mīlākais! mans mīlākais!  
Ko bij par savu nodomāj's,  
Nebūt vairs manim nerādās!  
Varbūt pēc citas lūkojas.“

Visus tādus dzejoļus, kas tā, kā tie piezīmētie, īpaši cilvēka jušanu izsludina, sauc par jūtību dzejoliem (lyrische Gedichte). Šis vārds cēlies no veciem grieķiem. Šie — lielum lielie mūzikas mīlotāji būdami — nosauca tos dzejoļus par lyrīgiem dzejoliem, kurus viņi dziedāja ar īpašu mūzikas rīku, proti lyru spēlējami. Kokles spēlējošiem latviešiem laikam kristos lyrīgus dzejoļus tulkot ar vārdu: k o k l ē j a m i dzejoli. Bet kad nu tagadienā visas izziedinātās tautas šo grieķisko vārdu pieņēmušas, tad jau mēs, pēc izplaušanas cenzdamies, to nesmādēsim. Tad nu paturēsim vērā, ka ar to vārdu „jūtību jeb lyrīgi dzejoli“ apzīmējam tādus

dzejas sacerējumus, kuru īstens raksturs (Charakter\*) nav cits nekā, kā skaistuma atklāšana un izglītošana caur to, kā dziedonis savas pašas jeb citu cilvēku jausmas un jūtības dabīgi sasloksnētas koši izliek, izraksta.

Lyrīgu dzejolu mūsu valodā liels pulks. Cik no šiem īsteni dzejas bērni, cik kādas svešas pamātes audzēkņi, par to izjūdimis vēlāk, kad būsīm skaidri atzinuši, kādam īsti jābūt — tam patiesīgam dzejas bērnam, ko sauc par lyrīgu dzejolu. Še vēl pieminēšu kā jūtības dzejolus mēdz iedalīt divējās šķirās. Pie vienas šķiras piekrīt visi lyrīgi dzejoli, kam ticība par vielu, proti, baznīcas dziesmas, kas atkal pēc vajadzības dažādi iedalītas, kā ziemas svētku dziesmas, Jēzus dziesmas u. t. pr. Pie otrējās lyrīgu dzejolu šķiras piekrīt tie jūtību dzejoli, kas zīmējas uz kaut kādu dzīves un radības būšanu, kā mīlestības dziesmas, ganu, šūpuļa, laicīgas, kāzu, kristību, dzimšanas dienu dziesmas.

Beidzot vēl atgādināsimies, ka lyrīgiem dzejoliem mēdz būt dailīgi izglītots veids. Par dzejola ārīgo veidu runāsim dziļi jo dziļi citā reizē, šodien lai pietiek pāris vārdu, proti:

- 1) lyrīga dzejola vārdi tiek salikti pantainās rindinās (vāc. Vers);
- 2) rindas pantiņiem (Versfuss) vārdu vieglās un svarenās zilbes par locekļiem; katra rindiņa izlocīta kā kāda pītne;
- 3) caur vienādu pantiņu kopā salikšanu dzejola rindām jeb pītņem rodas īpats ritums (Rythmus), kā:  
Kas ti-kai pa-zīst no-pū-tas,  
Tas zi-na ma-nas cie-ša-nas u. t. pr.
- 4) Vārdi jeb zilbes rindu galos saskan dažādi kopā, kā: zied — dzied; zvani — skani; dziesmiņai — meitiņai.
- 5) Dzejola pantainās rindiņas atkal sabiedrina posmiņos, ko (latviešu dziesmu grāmatā) sauc par peršām.

Bet par šo priekšmetu runāsim, kā sacīju, citā reizē. Pa priekš mums vēl jāiepazīstās ar stāstu dzejoliem, jeb ar epīgiem dzejoliem, tad arī izdarāmiem dzejoliem jeb drāmatīgiem dzejoliem.

Nākošā reizē runās par stāstu dzejoliem. Jūsu Kronvalda Atis. 1869.

\*) Tā kā tautas meitas cimdiem par zīmējumiem ieloka dažādus rakstus, tā katrai lietai īpaši iezīmējumi, pēc kuriem tā jo viegli izšķirama no citām lietām. Cilvēkiem, dzīvniekiem, augiem tāpat kā nedzīvām lietām savi iezīmējumi, pie kā katru var pazīt. Šādus iezīmējumus nosauksim par raksturu (Charakter). Drošam cilvēkam savāds raksturs nekā bailīgam; sīkstulim arī savs raksturs, pie kā drīz pazīstams.

## Stāstu dzejoli jeb epīgi dzejoli.

Viņdien runājām par koklējamiem jeb lyrīgiem dzejoliem, kas dažādas sirdsjušanas jaukos vārdos izliek, šodien raudzīsim iepazīties ar stāstu dzejoliem.

Kad tev, mīlo lasītāj, kādu notikumu, kādu bēdīgu vai priecīgu vēsti pastāsta, tad tu uzmanīgi izklausīdamies vai nu pasmejies, vai arī noraudājies, kā nu krītas. Bet viena stāsta dēļ, zināms, daudz neko galvu nelauzīsi? tas iziet drīz no prāta. — Ja tev viegla galva, tad gan šo stāstu paturēsi atmiņā, un ar savu draugu saticies, viņam to atkal pastāstīsi, lai arī tavš draugs par cita prieku izpriecājas, lai arī viņš par otra bēdām nopūšas. — Tādu vēsti atkārtinājot, tu raudzīsi viņu tāpat izteikt, kā to pats esi dzirdējis stāstām.

Bet kā dziedonis izturas, kad kāds stāsts, kāda vēsts viņa ausis, viņa sirdi aizsniedz? Vai viņam arī tas ievērojams stāsts tūlīt izriet no prāta? jeb vai dziedonis arī tik vien zina pastāstīt, cik no vientiesīgas mutes dzirdējis? Kas to dos! — Dziedonis, kādu ievērojamu vēsti ieguvis, tā sakot rūpīgi gauž:

Pats nevaru nebūt to saprast,  
Kas ir, kas nav, kas noticis ar man',  
Kamēr man gadījās atrast  
Šo stāstiņu, tas vienmēr prātā skan.

Dziedonis dziļi jo dziļi ieslīkst ar savām domām tanīs senējos laikos, kad tas stāstīts notikums gadījies. Viņš savā garā aplūko gaiši to laiku cilvēkus un viņu darbus. Un tad, ko domā? — pēc ilgu ilgās apcerēšanas, it kā no nejauši pēcgala izstrauj vārdi no dziedoņa krūtīm, vārdi kas gaiši jo gaiši un daļi jo daļi izstāsta dziedoņa sacerējumu, proti: iz dzejas avota izburbuļo stāstu dzejols.

Priekšzīmes dēļ klausies kādu patiesīgu notikumu.

Ečas upe Itālijā, kādā pavasarī ļoti pārplūzdama, aizrāva Veronas pilsētā vienu no tiem jo brangiem tiltiem, kas šē ved pāri par to upi. Tikai pats viduvējs spraislis vēl turējies kādu laiku, un virs viņa muitas namiņš ar muitnieku, viņa sievu un bērniem. Šie nabadziņi brēkdami lūguši, lai tie upmalā stāvošie ļaudis jele viņiem nākot palīgā. Bet no skatītājiem neviens negribējis savu dzīvību briesmās likt. Gan kāds grāfs, Spolverins vārdā, naudas maku rokā vīcinādamš kliezdis: „Šē simts dukātu tam, kas tos nelaimīgos izglābj!“ Bet glābēja kā nē — tā nē. — Pa tām starpām pienākuši pie šīs briesmu vietas vēl citi un starp viņiem arī kāds prasts darbinieks. Tikko muitnieka likstu ieraudzījis, lēcis viņš laivā. Dūšīgi ar straumi un viņiem cīnīdamies,

tik ilgām pūlējies, līdz visu muitnieka ģintu (familiju) izglābis. Prieka pilns grāfs Spolverīns nu sniedzis šim prastam rōkpelnim algu. Bet ko domā? Viņš to neņēmis vis, sacīdams: Nē, grāfa kungs, par zeltu jau nepārdošu nekad savu dzīvību. Dievs man devis veselās rokas, es nopelnos tik daudz, cik man priekš sevis un savējo pārtikšanas vajadzīgs. Un uz muitnieka ģintu (familiju) rādīdams, teicis: „Dodiet to naudu šiem nelaimīgiem, kam tās karstāki vajaga, nekā man.“

Šis patiesīgs notikums izpaudās tāli jo tāli, un daudz cilvēku to zināja pastāstīt, kaut nelaimes brīdīm klāt nebijuši. Ļaudis, zināms, to tik mēdza stāstīt, ko paši bij dzirdējuši — vairāk laikam gan nē. Šo notikumu arī kāds dziedonis, tāļu no Veronas pilsētas mājodams, proti, vācu dziedonis Birgers, dabūja zināt. Bet viņam nepietiek, ko dzirdējis jeb lasījis par šo atgadienu. Dziedonis, zināms, visādās zināšanās par dabu, par pasaules valstīm un ļaudīm krietni izglītots jeb izmācīts — dziedonis tālīdz aizliudinājas savā garā līdz pašai briesmu vietai — un nu kā klāt būdams pie nelaimīgo cilvēku glābšanas, it kā ar miesīgām acīm aplūko un ar dzīgu ģiedību apcerē visu to, kas daudz gadus atpakaļ Veronas pilsētā noticis. Tā cēlies tas dzejols „No goda vīra“, kas pēc arī mūsu valodā pārcelts. (Lūko: Latviešu draugu biedrības „Dažādu rakstu krājums“, pirmā daļā.)

Tādu dzejolu, kurā dziedonis kādu atgādījumu cilvēku dzīvē ņemas kā jau pagājušu notikumu izstāstīt, sauc par stāstu dzejolu jeb epīgu dzejolu, vāciski: epische Dichtung. Šis beidzamais nosauciens ņemts iz grieķiskā vārda „Epos“ (epos), latviski: vēsts, tādēļ arī varētum teikt: „vēstīgs dzejols“ un „vēstīgs dziedonis“, epischer Dichter.

Ne katru stāstu dzejolu vajaga tādā veidā sarakstīt, kā šis dzejols „No goda vīra“, jo stāstu dzejoli pa lielākai daļai

- 1) bez vārdu dailīgā rituma (Rythmus),
- 2) bez vārdu dailīgās salikšanas īpašās rindās jeb pītnēs un posmiņās jeb peršās,
- 3) bez rindu atskaņām.

Pie stāstu dzejoliem pieder: pasakas, teikas, visādi īsi un ģari stāsti, kā jaunules (Novellen), romāni (Romane) u. t. pr., jo epīgai jeb vēstīgai dzejai der par vielu (Stoff) ievērojami notikumi, kas vai nu patiesi kādreiz kaut kur notikuši, vai no dziedona jeb vai no kādas tautas pašas gudri sacerēti, kā pasakas, teikas u. t. pr. Latviešu valodā gan arī kādi stāstu dzejoli lasāmi, gan avīzēs, gan dažādās grāmatīnās, bet tie reti atradīsi mūsu tautas īpašumu, tie iraid tikai pārceļumi iz svešām valodām. Cik no šiem dzejoliem īstēni dzejas bērni, par to runāsim citā reizē.

Te tik jāatgādina, ka mēs, diemžēl, vēl neesam viņojuši ne savas tautas pasakas salasīt!

Koklējama dzejolā tiek visvairāk cilvēka iekšīgā būšana atklāta, bet stāstu dzejoli un, kā vēlāk redzēsīm, arīdzan izdarāmie jeb drāmatīgie dzejoli, izrāda jo vairāk cilvēka ārīgo darbošanos un cīnīšanos, viņa izturēšanos pret dažādām klūdām, pret pasaules notikumiem. Stāstu dzejolā atspīd cilvēka raksturs (Charakter) viņa darbos. Gan arī stāstu dzejols brīžiem atklāj dziedoņa iekšīgo sirdsbūšanu — un šīnī dzejolā „No goda vīra“ dziedonis diemžēl it par daudz pats no sevis un savas dziesmas runā, bet stāstu dzejola īstais gādeklis iraid: cilvēka darbus izstāstot, aizgrābt klausītāja sirdi un prātu, lasītāju vai liksmīnāt, vai skumdināt, lasītāju vingrināt uz krietniem darbiem un viņu atbiedināt no ļauniem. — Te, zināms, dziedonim daudz grūtāks darbs, nekā pie koklējamo dzejolu sacerēšanas, jo kaut ko sajūst un kaut kādu jutumu apcerēt ir laikam daudzkārt vieglāk, nekā pate izdarīšana un krietnu darbu apspriešana un koša izstāstīšana. Stāstu dzejolu izlasījis, to arī ikkatrs tik lēti nesaprātis, jo te vajag vērīgas un jautras galvas, dziļas jo dziļas apdomāšanas, kad gribi iezīt un atzīt visu to, kas vienā pašā jaukā stāstu dzejolā atronas. Tam dziedonim varens, dedzīgs gars un briedīga dzejas jauda, kas sacerē skaistu stāstu dzejolu un to iespēj dailīgā valodā izlikt. Te vajag daudz ko zināt, mācēt un jaudāt; vēstīgam dziedonim gan tagadējie un senējie laiki, gan klātējie un tālējie pasaules iedzīvotāji, gan dažādi cilvēcīgi raksturi (Charaktere), gan savas valodas īstens tikums dziļi jo dziļi, smalki jo smalki jāizprot.

Ar tādām domām izrotāts dziedonis aizšaujas uz dzejas spārnēm iz savas šaurās istabas uz tālām zemēm, pie svešiem cilvēkiem — varbūt sen mirušiem. Dziedonis dziļi iegremdējas tanīs senējos laikos, kuŗos tas stāstīts notikums atgadījies. Priekš viņa gudrības gaiši atspīd jeb atdzejas senajo laiku būšana. Viņš redz, aplūko un apcerē savā garā to laiku cilvēkus, ar viņu labām un ļaunām domām un kārībām, ar viņu krietniem un sliktiem darbiem. Tāds dziedonis uzmodina, tā sakot, sen aizmigušos vectēvus, lai tie tagadējai audzei dotu priekšzīmi krietnos, brangos darbos.

Tā dziedonis sazimē ar savas giedības dedzīgām krāsām papriekš savā garā skaistu zīmolu. Bet visu to, ko īstens dziedonis savā garā redzējis, savā prātā apcerējis un savā giedībā nolēmis, to viņš pēcgālā nevar vairs savās krūtīs saturēt. Tāds svarīgs ceroklis briest un kuplojas un skubina dziedoni, lai to sacerējumu izstata klajumā, proti dziedonim kā kāda iekšīga dzenuļa (Triebfeder) labad — jāizliet savs sacerējums dzejīgā valodā, tas ir stāstu dzejolā.

Pagājušo laiku notikumi, tālīdz kā ligaviņas, snauž ļaužu prastos stāstos, no vienas audzes otrai pastāstīti, jeb kaut kādās grāmatās vientiesīgi uzzīmēti, snauž un gaida, līdz dziedonis, viņu izlūkojies it kā brūtgāns izgrezno glītās, jaukās drēbēs.

Latvieti, vai tavas tautas klēpī arī kāds ievērojams notikums gaida uz brūtes skaisto apgērību? Latvieti, vai tev arī kāds dziedonis, kas vairāk iespēj, nekā savas nojautas un jūtības saskandināt un brīžiem diemžēl tā kā tikai čaumalas vien grabēt grab — proti sa„rīmēt?“ Latvieti, kad izplauks, ziedēs arī tavi stāstu dzejoli?

Beidzot lūdzu, lai tie lasītāji, kam dzejas kopšana nešķietas niecīgs darbs esot, lai tie jele nepiekūst salasīt un sakrāt katru jo niecīgu teiku un pasaku, kas īstens latviešu tautas ipašums. Jo tādi stāstiņi visi kopā saņemti, mums daudz ko piepalīdzēs mūsu vecos laikus jo gaišās krāsās sazimēt, nekā no vēsturīgiem rakstiem vien smelams. Visus vecu laiku stāstiņus krādami, iespēsim jo plaši atzīt, kā mūsu tēvu tēvi īsti dzīvojuši, ko viņi ticējuši, ko cerējuši un mīlējuši, pēc kam cīnījušies. Tad rasi (varbūt) kādā dienā arī latviešu tautas dēli svinēs savu krietno vectēvu dzejīgo augšāmcelšanos skaistos stāstu dzejoļos.

Nākošā reizē stāstīsim par izdarīmiem jeb drāmatīgiem dzejoliem.

1869.

## Iz Vildbādes.

Pēc divpadsmit gadiem esmu atkal Vācēmē nonācis. Pirmo reiz augstskolas mācības, šoreiz veselību meklēdams. Zinu gan, ka „Baltijas vēstneša“ lasītāji tos notikumus un darbus, kas pēdējos desmit gados Vācijā piedzīvoti un izdarīti, būs diezgan ievērojuši. Bet avīzes un grāmatas vien lasot, tomēr patiesīgo tautas dzīves garu spējam tikai daļai noģist. Ar tautas dažādām ļaužu kārtām dzīvē satikties, izrunāties, viņu spriedumus izklausīties, viņu centienus ievērot — tas iepazīstina jo tuvāk un jo pilnīgāk ar tautu. Un kad nu turklāt Vācijas tagadējo būšanu salīdzina ar to priekš desmit un vairāk gadiem, tad atronam arvien ko no jauna, kas pārdomājams un arī mums smalkāki ievērojams. Tādēļ ceru gan kādas drusciņas „Balt. vēstn.“ lasītājiem šai lietā drīzumā pasniegt. Šoreiz mans prāts paliek stāvēt pie Vildbādes siltiem avotiem, kuŗos es līdz ar daudz citiem slimniekiem nevien rūgtu sāpju remdināšanu, bet arī veselības atspīrģšanu atradis. Es labprāt vēlētu ikkatram „Balt. vēstn.“ lasītājam, lai viņu nekad slimības rūgtumi neaiz-

kārtu! Bet tāds vēlējums būtu nepiepildāms. Būs, diemžēl, dažs labs, kas ar tādām sāpēm nomocās, kuŗas šenes avotu siltais ūdens spēj remdināt jeb pavisam izgaisināt. Tādēļ derēs ciknecik par Vildbādi paziņot, lai tie, kam nediena uzbruktu un rocības netrūktu, arī šīs veselības devējas iegādātos, kad mājā padoma aprūkst.

Vildbāde ir maza pilsēta un atronas Melnā meža kalnos, Virtembergā, kādā lielā gravā. Caur pilsētu tek ļoti strauja upīte, pie kuŗas gar abām pusēm pilsētas nami. Pilsētai visapkārt ļoti augsti kalni, tā ka saule šē tagad uzlec pulksten septiņos rītā un noiet pulksten piecos vakarā. Kalni ir apauguši ar priedēm un eglēm, un pa maziem un lieliem ceļiem var gan kājnieki, gan braucēji augšām kļūt. Kalna mežos jō augstāki, jō skaidrāks un veselīgāks gaiss, tā ka slimnieki tur uzkāpj, ja tik iespēj vien. Lauku un pļavu šē ir ļoti maz, jō kalni izceļas stāvus, tuvu pie upītes krastiem sākdami. Iz kalna sienām izverd daudz avotiņu ar aukstu ūdeni. Tādēļ arī šē pilsētā nav nevienas akas nedz kāda pumpja; ūdeni smēļ no avotiem, kas visur atromami. Šis aukstais ūdens ir ļoti derīgs priekš dzeršanas, ēdienu vārīšanas un drānu mazgāšanas.

Pilsētas dienvidus galā izverd silta ūdens avoti pa klints akmeņu šķirbām taisni no apakšas uz augšu. Tādi silti avoti šē kādās trijās vietās. Lai ūdens varētu viegli uz augšu doties, tad klints akmenī apaļi un dziļi caurumi ieurbti, un lai caurumi neaizkristu, tad katram virsū uzkalts dzelzs sietiņš ar maziem caurumiņiem, pa kuŗiem siltais ūdens izburbuļo. — Virs šiem avotiem ir lieli nami uzbūvēti, lielāki nekā prāva muiža. Nami ir nodalīti uz nodaļām. Iekšpuse izskatās tīri pēc baznīcas. Bet tur, kur baznīcā krēsli stāv, tur šais namos atrodas tas siltais ūdens, kur slimniekiem mazgāties. Katrā nodaļā var līdz 15 jeb 20 cilvēku reizē mazgāties. Mazgāšanās sākas no rīta agri un iet līdz vēlam vakaram. Mazgāšanās notiekas pēc stundām. Katram slimniekam savā noliktā stundā jāmazgājas, un kas negrib ar citiem kopā mazgāties, tas var dabūt priekš sevis viena paša kādu mazu apcirknīti, bet, zināms, ka tāds savrūpīgs apcirknītis daudz vairāk maksā, nekā kad kādā lielā apcirknī jeb istabā ar citiem kopā mazgājas. Tādā lielā istabā maksā par nedēļu tik divi rubuļi.

Mazgājamo istabu grīda ir no klints akmeņa, kas ar smilšu kārtu apbērtā. Kad slimnieku ielaiž iekšā, tad istaba kādas divi pēdas pilna ar silto ūdeni. Tur nu katrs noguļas savā vietīņā un paliek tik ilgi ūdenī, cik ilgi ārsts viņam nospriedis; bet par stundu pāri nevar neviens ūdenī palikt; jō ik pēc katras stundas top ūdens pavisam nolaists, un otras stundas laikā piepildās istaba atkal ar jaunu ūdeni,

kur tad citi slimnieki kāpj iekšā. Kamēr slimnieki ūdenī sēd, tamēr izver gan siltais ūdens no avotiem, bet istabu sienās mazi caurumiņi, pa kuriem viena ūdens daļa atkal vienmēr notek, tā ka ūdens paliek vienādā dziļumā un siltumā. Šīs mazgājamās istabas ir ļoti augstas un siltas, tīras, gaišas un glītas. Priekš noģērbšanās ir sevišķi mazi kambarīši, arī gaiši un silti. Pēc nomazgāšanās katram slimniekam jāiet uz savu korteli un jānoliekas veselū stundu gultā. Pēc tam var katrs darīties, kā tik un kā spēj.

Šie Vildbādes avoti gan jau pazīstami no senu seniem laikiem. Bet senāk še tik augstmaņi un bagāti kungi varēja atnākt veselību meklēties. Tagad caur dzelzceļu uzbūvēšanu arī tiem šie avoti aizsniedzami, kam nav lielas rociņas. Un sevišķi no tā laika, kad še mūsu nelaiķa ķeizariene bij trīs gadus mazgājusēs, no tā laika izpaudās šo avotu slava pa visu plašo pasauli. Un tāda slava, zināms, Vildbādes pilsētai par lielu svētību; jo tagad atnāk šurp slimnieki no visādām ļaužu kārtām un no visām pasaules malām: no Krievuzemes, no Francijas, Anglijas, no tālās Amerikas un Indijas. Še redz slimniekus sirmos matos, vīra gados un arī jaunekļus, ja, diemžēl arī mazu bērniņu netrūkst, kas še veselību meklē. Tie, kas savu laiku izmazgājušies, brauc priecīgi projām, jo reti tik atgadās, ka kādam slimniekam siltie avoti nebūt nelīdz. Bet simtiem un tūkstošiem tie palīdz it brīnišķīgi, tā kā arī manim. Katru dienu pienāk slimnieki no jauna, izveseļojušiem aizbraucot. Tagad še mazgājas katru dien viens tūkstsots un trīs simts slimnieku, gan vīrišķi, gan sievišķi, katrs savā vietā, savā stundā. Šie avoti sevišķi derīgi priekš gaudējiem un kropļiem un priekš tādiem, kam kaulu sāpes jeb reumatisms.

Vildbādes iedzīvotāji nav nekādi bagāti ļaudis. Viņu īstais plaušanas laiks ir tie trīs mazgāšanās mēneši. Taj laikā ikkatrs lūko, kā zinādams, tik daudz sapelnīties, kā priekš ziemas arī kas atliek; tādēļ tad nu visas lietas, ko tagad še pērk, dārgākas, nekā ziemas laikā.

Priekš atnākušo slimnieku mājošanas še ir liels pulks gastūžu jeb viesnīcu. Citas viesnīcas tik staltas, kā pilsis, priekš augstmaņiem un bagātiem; citas jo prastākas, tā ka katrs mājokli var dabūt pēc patikšanas un pēc sava maka lieluma. Es nemājuju vis viesnīcā, jo tur tie lētākie kambari lielā augstumā, un atnākdams es tikko pa vienām trepēm spēju uzkāpt. Es mājuju pie kāda skrodeļa familijas, kas vienu kambari priekš slimnieku uzņemšanas ierīktējuši. Man jāmaksā par kambarīti un apdienēšanu astoņi gulži par nedēļu. Ir labi ļaudis, tā ka varu gan mierā būt. Ēdiens maksā kādi divpadsmit gulži. Vins še tik trīs reiz

tik dārgs, kā pie mums alus; tādēļ slimnieki to diezgan sadzeras, bet neapreibst, — jo vīns šē nav stiprs.

Vildbādes avotiem gan tāda slava, ka šurp atnācēju skaits iet gadu no gada vairumā. Šogad šē līdz šim brīžam jau kādi pussesta tūkstoša slimnieku mazgājušies. Bet tādi pasauls prieki, kas citās avotu vietās visu dzīvi bezgalīgi sādārdzina un tikai atveseļošanas nokavē, šē velti meklējami. Tomēr Virtembergas valdība dažādi par to gādājuse un vēl gādā, ka slimniekiem pieklājīgu laika kavēkļu netrūktu. Šai ziņā piemināmas tās jaukās lapu koku gatves, kas gar abām Ens upītes malām brangi piekoptas. Arī tas tā nosauktais „kūrplacis“ it patīkama vietīna. Šis placis mazgāšanās ēku tuvumā, kur staltā paviljonā mūzikanti katru dienu divreiz spēlē. Arī labi pilnīgas bibliotēkas šē netrūkst, kur visādu mēļu grāmatas un avīzes atronamas. Un arī „Balt. vēstn.“ nekavējas šurp attecēt, liecību dodams, ka latvieši rūpīgi cīnās par savas tautas vissvētāko mantu apsargāšanu, spēcināšanu un kuplināšanu. Tādēļ arī es nekavējos savu pirmo „labudien“ pēc ilga klusuciešanas laika viņam piesūtīt vēl Vildbādē būdams.

1872.

## Prūsijas leiši.

(Pēc G. Millera, žurnālā „Globus“.)

Prūsijas guberņas „Preusen“ ziemeļrīta pusē ir Leitava, ap kuņas robežām tek tās upes: Deine, Angerupe un Goldupe. Senākos laikos sauca par Leitavu tos aprīņkus: Ragnite, Tilzīte, Klaipēda (Memel), Insterburga, Labjani, pa daļai arī šakenu, Tapianu un tos kroņa aprīņkus Georgesburga, Zalava un Taplauki.

Tagadējos laikos leiši visvairāk mājō aprīņķi Labjani, kā arī aprīņķos: Nīderuga, Heidekruga, ap Klaipēdu, Tilzīti, Ragniti un Pilkalnu (pilskalnu).

Leitavas zemīte ir bagāta ar jaukiem tīrumiem un pla-vām un labiem koku mežiem. Bet viņai nav tādu kalnu un gravu, šnācošu upju, zivju pilnu diķu, egļu un tumšu priežu mežu, kā to visu Mazurijā (uz dienvidiem) atronam.

Caur caurim aplūkojot, Leitava ir ziedoša zeme ar pilsētām, sādžām un muižām. Kur iedzīvotāji savu spēku pie zemes apkopšanas netaupa, tur ceļas bagātīgi augļi viņu darbam. Vāciešu priekszīme, kuŗi tur lielā skaitā uz dzīvi netušiešies, pa daļai nākuse leišiem par labu. Mūsu dienās šī zeme caur daudz lielceļu uztaisīšanu jō vairāk savienota ar tām citām lielākām tēvzemes (proti Prūsijas) daļām. Daudzi runā par šō zemi, maz to pazīst!

aizslēdzot, zirgi top ar stiprām dzelzu ķēdēm pieslēgti un tomēr zagļi par tādu saudzīgu apkopšanos neko nebēdā.

Dzeršanas kaislība ar savām ļaunām sekmēm diemžēl ļoti izplatījusēs. Nedēļām iztiekot leitis bez brandvīna, bet tad sacelās kāribs pēc viņa un aizdzen to uz krogiem, šenķiem, jo viņš tik biedrībā gardi smeķ. Leitis dzeņ izdevīgā laikā, bet viņš arī zina izdevīgo laiku atrast un tad piesūcas bez mēra. Leiši citādi ļoti sātīgi un gausīgi cilvēki, viņiem pietiek ar vislielālo mazumu savā dzīvē, tādēļ gan pie tiem varētu uzzelt diezgan patīkama un turīga būšana, bet dzeršanas kaislība un zemes sadalīšana mazās daļās tādai būšanai stipri ienaidnieki. Leišu pirmās rūpes bij citreiz vispirms „savas nodrošanas“ atlīdzināt, tās viņš aizmaksāja taisni un ļoti kārtīgi.

Saimnieki bij citreiz pa lielākai daļai tā iedzīvojušies, ka saime mēdza ēst izgājušā gada maizi; tādēļ nebij daudz bēdas, kad kāds tukšs gads atgadijās. Tas nu sen jau tā vairs nav. Pēc plaujas top viss izdots, un daudzkreiz tikai tādēļ, ka lai varētu brandvīna parādus aizmaksāt. Tad nu, zināms, trūkums brūk virsū. Citreiz bagātās sādžas tā nīcinonikušas, bezdievīgi šenķu turētāji tad sapirkušies gruntsgabalus citu pēc cita un tā bagāti tapuši.

Leišu pakūtrība (flegma) esot labi pazīstama. Ja vīrs (saimnieks) 40 līdz 50 gadu piedzīvojis, tad tam piepeši iekrīt prātā par „vecīti“ nomesties. Savu piederumu tas atdod dēlam vai znotam un šim tad jādod mājoklis, kādi pūri labības un kartupeļu, arī cik vajadzīgs malkas un sāls. Viņš pats atdusas. Esot vietām mājas, kur divi līdz trīs tādu atdusētāju piemīt. Saprotais, ka te ķildas un ķīvēšanās rotnas. Tad nāk prāvas un dažādas sūdzēšanās klāt. Kad abām pusēm tāda dzīve sāk riebties, tad tie draudzīgā sadarbībā pārmaina savas lomas.

Leišu apģērbs ir dažādos vidos dažāds pēc greznuma un pēc krāsas, bet nevar pēc apģērba ļaužu mājotni uzzīmēt, nolemt. Caurcaurim ņemot var sacīt: Jo tālāki uz ziemeļiem, jo tumšāks tur apģērbs. Vācu apģērbs atronot, saka Killers, gadu pēc gada jo vairāk draugu visvairāk pie jauniem ļaudīm. Tai Leitavas ielejā, ko par zvejnieku ieleju iesaukuši, vīri valkā platas bikses, kam augšgalā platas krokas. Kamzoļi (uzvalki) visvairāk iesarkani. Tiem pakaļā divi stūriši un priekšā divi kabatas. Sarkanraibs kakla auts ir ar bārkstēm un top svabadi apsiets. Par galvas apsegu ir kapuce, kuŗa arī no citiem pieņemta un pilsētu bērniem galvas pataisot mīksta. Veste ir ar lielām misiņa pogām aizpogāta. Zamaītijā, tas ir tai apgabalā uz rītiem no Tiltzīties un uz ziemeļiem no Klaipēdas, leiši valkā garus pelēkus vadmalas svārkus, kam ap gurniem daudz kroku. Divi

rindas lielu misiņa pumpu (pogu) it īpaši patīkama rota. Pēc šiem svārkkiem ļaudis tur iesaukuši par „zilspārņiem“. Ap Klaipēdu vīri valkā pa vasarām baltas bikses un īsus zilus kamzoļus, turpretim ziemu uzvelk rudas villainas bikses un kņokaiņus svārkus tādā pat krāsā, kuŗi gandrīz līdz papēžiem sniedzās, vai arī pelēkus mētelus no pašu austas pelēkas vadmalas. Pie viņiem pogu vietā ir āķi un cilpas. Rudo svārku dēļ šos ļaudis sauc par „rudspārņiem“. Puišēni un meitenes valkā katrā gadskārtā rudu villainu apģērbu.

Pie sieviešu apģērba šais minētos apģabalos esot vairāk vienādības. Mēdz valkāt īsus, sarkanmeliņi stripainus vai arī rūtainus brunčus (lindrakus), kuŗiem ļoti daudz kņoku iešūtas. Virsstāvu apsedz šaura „jaka“, kuŗu tikai lietus vai salnas laikā uzvelk; viņai sudraba vai tērauda pogas piešūtas. Citā laikā uzvelk jakas vietā košu borstīti, kuŗa tā nošūta, ka leitenes visskaistākais greznums, proti mīkstais, sniegbaltais krekls, būtu labi redzams. Iemaiši, vīles u. t. pr. ar krāsotu zīdu ļoti mākslīgi izšūti, un visai greznas tās baltā audeklā iešūtās puķes un citi raibumi. Šim smukam kreklam vēl gaŗas un platas piedurknes.

Galvu apsedz nesmuki liela zaļa, sarkanraiba vai zila drāna (auts), kuŗa pēc turbāna aplocīta, tā kā matu bizēm vajag būt redzamām. Aiz klīrestības (Eitelkeit) nesā sievieti arī svešus matus, ja pašu nepietiek.

Kur zeķes valkā, tur to iemācījušies no vāciem. Sievas, kuŗas pēc vecās ierašas dzīvo, aptin savus lielus no krumšļiem līdz ceļiem ar sietavām plaukstas platumā, kam vārds „auklu“ un kas no zilas vai rudas villas austas. Ziemā apauņ vēl dažreiz zeķes pāri.

Turīgie ļaudis ņem ziemā gaŗu kažoku, ko tie arī vasarā kādas dienas nesājot, lai kodes tajos neiemestos. Senāk derēja par kāju apavu gandrīz visur vīzes. Katrs leišu puisēns māc viņas nopīties.

No liepu lūkiem viņi prot smuki tās nopīt un ar sloksnēm (aukliņām) pie tām ar autiem (leit. auklis) aptītām kājām piesiet, tā kā tās cieti stāv un ejot vieglas un arī kājas izsaudzē no saltuma un dubliem. Kad šīs pašu taisītās kurpes ūdenī saslapušas, tad tās žāvē pie uguns sēdēdami, lai tā „patīkamu smaržu ievilkto“. Visi, tik sievas nē, nopinas paši vīzes, tādēļ patiesi varēja citreiz sacīt: „Ka Brandenburgas kūrfirsts par vienu zemīti valdot, kuŗā kurpnieki vien mājō.“ Nabaga ļautiņi valkā pa vasaru arī koka kurpes, kuŗas gan esot silts, bet ļoti nepieņēmīgs kāju apavš.

Sievas un meitas vasaras dienās labprāt mēdz rokās nesāt puķu pušķiņšus; vīri tos piespraužas pie cepurēm.

Jau vecais Leitavas zinātais Teodors Lepners (mācītājs Budvetenē) saka:

„Starp mūsu leišiem ir gan lieli, spēcīgi, resni, gan mēreni un mazi cilvēki, ja pat dupuri. No leišiem tāpat ir liels skaits priekš gvardijas zaldātiem ņemti. Leiši pa lielākai daļai ir spēcīgi no miesas un spēj vislielākās grūtības panest. Pret gaisa niknumu tie apcietinājas no pat jaunām dienām. Viņu vaigi ir sārti un ziedoši; miesas spēkā tie turas ilgus gadus; stiprus sirmgalvjus un sirmgalves no 70 līdz 80 gadiem nereti vien var sastapt.“

„Leišiem visvairāk deglaini, rudi mati. Veciem garas bārzas, kas apsedz abas lūpas, kuņās tie var labu alus malku ieņemt un aizņest projām. Jaunie nēsā īsu bārzdu. Daži liekas savu bārzdu noskust ar prastu maizes nazi (tuteni), kam jo paass asmens, caur ko tiem ādu gan pakutina. Bet tagad tie ņemot britas nazi. Sievas un meitas sapin matus ar prastu aukliņu. Zvejnieki, kuņi ar trānu etc. tirgojas, nesukājas un neķemmējas visai daudzkārt, daži iet diezgan ilgi kudlaini un apspalvoti. Nagus tie reti nogriežas, lai tie izaugtu labi pagari, ka varētu kaut ko nogrābt. Viņi mazgājas paretī, un kad to dara, tad to dara no tiesas. Atrod arī daudz, kuņi prot skaidri izturēties.“

„Vaļsirdība, uzticība, labsirdība, priecība, prāts citiem labu darīt un vispārīga viesmīlība viņu ievērojami tikumi. Krietna lepnība, pašapziņa, kuņai nekad netrūkst savas pazemības, viņus jo teicami atšķir no verdzīgi padevīgajiem žamaitiem un poļiem“.

Tā sprieduši par Prūsijas leišiem vēl priekš 200 gadiem. Tagad to visu vairs par viņiem nevarot vis sacīt. Runādams leitīs mākot savus priekšniekus un citus goda kārtu ļaudis ar patīkamiem vārdiem uzrunāt, viņš sakot: Jusu meile (latv. Jūsu mīlestība), Jusu malonē (latv. Jūsu žēlastība); Jusu šveikata (latv. Jūsu veselība), kuņš vārds ļoti daudz topot daudzīnāts.

Jauna gada dienā (un arī citās svētku dienās) mēdzot teikt: Sveiks, nauja meta sulaukēs, Dievs te doda sveikam perleisti ir kitta sulaukti (latv. es tev vēlu veselību uz jaunu gadu, lai Dievs dod, ka tu viņu vesels nodzīvotu un citu gadu piedzīvotu). Rītiem, pusdienās un vakariem viņi cits citu apsvaicina, sacidami: „Laba ryta, laba diena, laba vakara, lab nakti.“ (Tīri pa latviski skan.) Ja viņi pa dienu atron kur kādu strādājam: tad tie saka: „Tadek Dieve!“ (latv. Dievs palīdz). Šķietas, ka viņi no sen seniem laikiem to tiešām izdarījuši, ko apsolijuši, jo viņiem šāds sakāms vārds: „Kas caddeta, tur būt irr atteseta!“ (Kas apsollīts, tas turams.)

„Kas leiti domātu par dumju nopirkties, tas velti izdod savu naudu,“ tā runā mūsu dienās, saka G. Milles. Senāk teikuši tā: „Leišu zemnieki nav tik muļķi, kā viņi izrādās. Viņi vienkārši no ārienes, bet deviņkārši no iekšienes. Viņi tādi ļaudis, kam blēdība dēļa biežumā aiz ausīm un ass dziļumā iekš sirdīm. Kas zemniekus par muļķiem tur, ir pats muļķis.“ Paši arī turas par gudriem, tādēļ viņi saka: „Vācieši būs drīz tikpat gudri kā mēs.“ Tagad šie ļautiņi runājot jo godīgu valodu, sacīdami: „Leitis ir vērsis, žīds virve priekš vērsa piesiešanas, žamaitis stabs, polis zaļā zāle, vācietis roze.“

Leišiem labas gara dāvanas; ar jautru garu viņi viegli visu saprot, bet ar to, kas jauns, viņi neapdraudzējas vis ļoti ātri. Esot tur arī tādi ļaudis, kam rādās par daudz, ja leišu skolās top mācīta nevien ticība, lasīt, rakstīt un rēķināt, bet vēl klāt ģeografija, vēsture un dabas mācība, jo daži domājot, ka caur to tiekot sacelta patgudrība un pārgalvība.

Retu ir divi vai trīs leiši kopā, ja tie turklāt jautri netērzētu. Stāstīt viņi stāsta it labprāt, ja tik tiem kāds pacietīgs klausītājs atrodas.

Leiši ir ļoti dievbijīgi. Nei slikts laiks, nei jo tālš ceļš tos nespēj aizturēt uz Dieva namu neiet. Viņu dziedāšana baznīcās varot daudz vācu draudzēm derēt par priekšzīmi. Esot tāds ieradums, tiklīdz kādi baznīcā sanākuši, tad tas cienīgākais uzsāk kādu dziesmu, kurū sanākušie visi sāk dziedāt. Tā darot tik ilgām, līdz „kantors“ (dziedātājs) to no mācītāja iezīmēto dziesmu no ērģeļu kora pateicis. Garīdznieki top no viņiem cienā godā turēti. Savu nelaimi un savas bēdas viņi remdinot ticēdami, ka viss taču iepriekšu nolemts. Bet arī kreisā puse jāpiemin. Pie tīras patiesības viņi dzīvē, vārdos un darbos neturoties vis, kas skaidri protams, viņi taču zinot smalki izgrozīt un noliegt. Vācu zemnieku daudz vieglāk pārliecināt, nekā leišu zemnieku.

Tā sūdzējās jau citreiz. Priekš nesen gadiem kāds cienīgs leitis iz Priekules (vāc. Prökuls) draudzes teica tā: „Kad es vēl jauns biju, tad šē vēl nekam nevajadzēja atslēgas; savus darba rīkus un citu mantu varējām pat pa naktīm atstāt uz laukiem, droši būdami, ka visu otrā rītā neaiztīktu atrasim. Tagad apzogot vienas saimes ļaudis cits citu un nozagtās lietas aiznesot uz krogu. Senāk mums bij ko krustu mesties, kad dzirdējām par tiem dažādiem noziegumiem citos apgabalos (kur vācieši iemīt) un bij ko brīnīties par to, ka mums tik bieži lika citu apgabalu arestantus aizvest uz Klaipēdu; bet tagad arī pie mums krāpšanas, zagšanas, un citi grēku darbi katru dienu top piedzīvoti. Pie valsts robežām nepietiek, ar stiprām atslēgām zirgu stallus

Mājokļi ir savu vecumu ziņā dažādi. Senējo mājokļu aprakstīšanas zīmējas caurcaurim ņemot arī uz tagadējiem. „Leišiem ir zemas, šauras mājas ar trim istabām, kuņas paši pataisa no apaļiem kokiem, kādi divi mazi lodziņi, ļoti reti skursteni atradīsi. Krāsns celta no dobiem nevāpētiem podiem, tik pie kādiem reti turīgiem ļaudīm atron arī zaļus novāpētus krāsns podus. Tiem augšpusē vēl mazi podiņi no māla vai koka, kuņos vakariem uguns spīd. Lukturu vietā esot dažiem arī riki, ko par „šibintu“ sauc, virs kuņa skalus vai rīku malku vakariem dedzinot (laikam latviešu lākturs, spraustuve). Tādēļ viņiem nevajagot lietu sveču, kuņas gan pie turīgākiem atronamas, tomēr reti, līdz ar pučšķērēm, kuņu pēdējo vietā vairāk ņemot savus pirkstus. Ugunskurs esot pie pašas zemes. Rokas kambaris esot ļoti reti pie istabām vai dzīvojamā ēkā, bet atstatu. Šo saucot par „klete“, dažās guļot, dažās uzglabājot savu labību. Arī esot dūmu (siltuma) ēka, kam vārds „nammas“. Dzīvojamo ēku saucot par „stabba“ (latviski istaba), kuņā tik pa ziemu mīt. Dūmu namos uzskatīti uguns vienumēr deg, ap kuņu viņi nosēžas, sevi pašus sildīdamies un saslapušās drēbes žāvēdami. Vasaru turpat ēdot, arī gaļu tur žāvējot.

„Vēl tiem savāda ēciņa priekš malšanas, ar vārdu „maltuvs“, kur iekšā „ģirnas“, vienas vai arī vairāk. Savu labību tie ieser un izkuļ „jaujā“. Virs klona (rijas plāna) esot no māļiem un akmiņiem salipinātas krāsnītes, kuņās „dedzinot“ īsi sacirstu malku, tad kad kuļot. Kulšana sākoties rudenim un ziemā ļoti agri, jau otros gaiļos. Šāda kulšana diezgan bailīga lieta un padarot daudz ugunsgrēku. Tādēļ jau citreizējs kūrfirsts esot pavēlējis krāsnītes sagāzt; bet to neesot visur izdarījuši. Leiši to labprāt arī negribot darīt, iemezdami, ka tad daudz graudu paliekot salmos. — Tad vēl esot šķūņi, kuņos labību priekš kulšanas ievēd, un kūtis priekš lopiem. Caur to, ka tiem ēkas tik tuvu cita pie citas, viņiem nereti vien uzbrūk ugunsgrēks, tad izgaist visa manta. Tas notiek visvairāk vēl tādēļ, ka viņi labprāt negrib uguni no tiesas dzēst, sacīdami, ka caur to tik uguns vēl jo vairāk tiekot sadusmināta, kādas domas bez šaubīšanās no tam nākot, ka viņi pagānu laikos uguni par Dievu turējuši un pielūguši.“ (Tāds senākais apraksts.)

Daudz mājokļu, saka Millers, vēl šodien slikti, neveselīgi, šauri, mikļi un netīri. Gar Klaipeņas-Liepājas lielceļu redzam mājas, kuņas vāciem priekš cūku kūtīm būtu par sliktām. Apsūnotai, nestaltai melnai zemes čupai ir vienā malā caurums priekš ielīšanas. Pāris tumšu rūšu sienā iespraustas ir īsteno logu vietā. Sienas no koka, daudz vietās arī no velēnām, kuņas pieslietas pie zemē iesistiem mietiem. Dūmiem pašiem jāzina, kā lai var tapt ārā. Pat vis-

labākajiem mājokļiem tik viena laba istaba. — Ļaudīm, kuņī jau daudz uz priekšu kļuvuši, ir vēl īpati guļama istabiņa. Istabu sienas nav izmestas kalķiem. Šķirbas sienās sūnām aizbāztas. Bet koku traukus leiši noberž ļoti tīrus, spodrus.

Policija tagad stipri uz tam lūkojot, ka pie jaunu ēku uzcelšanas arī skursteņi top ietaisīti. Īstā ugunsкура trūkst, tādēļ ugunsvieta pie zemes priekšnamā. Pie atvērtām durvīm no ārienes var redzēt, kā tur liesmas laistās. Virs ugunsvietas karājas pie dzelža ķekša katls vai pods.

Pie loga atronas galds ar divi atvilktņēm, tam pretim gulta. Pie durvīm, vai aiz, daudzreiz virs krāsns, stāv citas gultas priekš bērniem un priekš saimes. Reti kāds saimnieks pie spilveniem ticis. Guļ uz salmiem, cisām; apsegu atron daudz vietās, kam virspuse ar drānu pārvilkta; šis apsegs (dekis) vai tikai reti vai arī nekad netop mazgāts, bet tik tiek uzsegts, līdz kankaros sašķīst. Ka tādā istabā siltuma netrūkst, kuņā dažreiz 8 līdz 12 cilvēku mīt, ēd un guļ, to var lēti noprast; bet leitis apmierinājas ar sakāmu vārdu: „šiltuma kaulus nelauž“. Priekš gulēšanas vēl jo reti pilnīgas gultas, guļ uz cisām (salmiem), apsedzas ar savām drānām, kažokiem, vai ar apsegu, ko par dvikarti sauc. Ziemā logi nekad netiek atdarīti, vasarā ļoti reti, tā kā gaiss istabā samaitāts un neveselīgs, turklāt vēl pienāk lampas tvaiks, kuņā ar netīrītu eļļu vai trānu pielietā. Viņu kuslie, zīdamie bērni guļ savādos šūpuļos, kas sanagloti no četriem īsiem dēļīšiem un izsisti ar audeklu. Šūpulis piesiets ar saitēm pie griestiem. Te guļ bērni maigi un top šūpoti ar jocīgās šūpuļa kārtes palīgu.

## Jūteklī.

Mēs, cilvēki, salīdzinājami ar auglīgu lietu; katrs no mums ir ūdens pilīte. Viens vienīgs piliens, lai būtu liels jo liels būdams, nepadara tīrumu auglīgu; bet katrs, pat tas vismazākais, piepalīdz pie šī darba.

L a f o n t ē n s.

Bērns — jauneklis — vīrs, šie trīs vārdi nozīmē trīs stacijas, kas cilvēka dzīvē izšķīramas, proti tik miesīgā, kā garīgā būšanā. Bērnam miesiņas mazas, sirsniņa tukša — prāta vēl trūkst. Bet pēc barības, siltuma un gaismas cīzdamies, viņš aug un pieņemas un briest miesā un garā. — Jauneklim miesas kā ziedošs puķu krūms, sirds pilna labu vai ļaunu kārību, pilna ticības, mīlestības un cerības; viņa

gars, labās un auglīgās mācībās un ziņās piekopts, smaržīgs kā patlaban izplaucis rožu zieds. Jauneklis ilgojas, kur un kā tik varētu savu dedzīgo spēka samaņu lieti darbā likt. Viņš jaunības liesmās kvēlot kvēlo, uz laimes zvaigznītēm nolūkodamies. — Virs pēc miesas kā kupla ābele rudenī; sirds viņam kā lauks ļaujāmā laikā; viņa gars viņai nājas kā auglis lietus siltā vasaras laikā. Viņam ticība ir — tecēšana, mīlestība — mielošana, cerība — aptveršana. Virs dzenas visā prātā un spēkā pēc zināmiem nolūkiem. Bet vīram iztvicinājoties jāvīst, nāk gals, un tad sirmgalvim — jāliekas pie dusas, ko šis virs zemes veltīgi meklējam.

Cilvēku pēc miesas un gara aplūkodami, ievērojam, ka viņš, savā dzīves strautiņā aiztecēdams, dažādi pārvēršas, proti, no mazumiņa sākdam, dažādi spēki ronas, vairojas, briest un stiprojas. Bet kur tā sakne jeb cilna šiem dažādiem ziediem un augļiem? — Dvēselē. Viņa ir tā nemirstamā saskaņa mirstīgu miesu un nemirstīgā gara sabiedrošanā.

Dvēsele un gars — šie vārdi runā un rakstos jautas juku jukām, viens otra vietu pildīdami. Šinī rakstā — lasītāji lai neļauņojas — veiklākas teikšanas dēļ dvēsele ņemta tādā ziņā, ka šis vārds nozīmē to spēku, kas dzemdē mūsu dzīvās miesas un gara sakaņu un kas to dzīvības laikā briedina un kuplina un uztur tanī savienošanā, kurā mēs miesu un garu pie cilvēkiem mēdzam atrast. Dvēsele ir tas paslēptais, neizdibinājams spēks, kas, mūsu miesās strādādams, mūsu dzīvību iztaisa.

Ar vārdu gars šeit nozīmēsīm to daļu no dvēseles darbu rasmus, kas īpaši prāta augļus atnes. Dvēsele gan katram dzīvam radījumam, puķei, tāpat kā putnam un cilvēkam, bet gara spēks nomanāms tik pie tiem radījumiem, kurā no radītāja rokas dabūjuši jo pilnīgu seju, proti, kam galvas smadzenes un pilnīgi jūteklī, kā pie cilvēkiem, zvēriem u. t. pr.

Bet kas tad tie jūteklī par tādiem ķēmiem? Varbūt dažs labs no lasītājiem iesauksies. Par šo lietu it īpaši gribu daudz maz pastāstīt šinī reizē, ja tik gribat klausīties, uzmanīgi paklausīties.

To zinām, ka mūsu dzīvās miesās tīri redzami piemīt un strādā dvēsele. Dvēsele iekš mums — tā bērņā, kā jaunekli. Bet jaunekli ar bērņu salīdzinādami, atronam, ka starp viņiem nevien āriņa, bet arīdzan iekšķīga starpība. Pie bērņa garīgā būšanā liels trūkums vēl — kamēr pie jaunekļa jau dažādas bagātas gara rasmus atronamas, kā: dažāda mācība, cerība, ticība, prāts, cītība u. t. pr. Vai šie jaunekli nomanāmi gara augļi jau jaunpiedzimuša dvēselē arī atronas?

Vai tie dzimšanas stundā līdz iedzimuši? Aplūkosim, nogau-  
mēsīm, izspriedīsim lēni un prātīgi.

Kad bērnam piedzēmot jau būtu mācības, tad, zināms, bērni nebūtu pēclaiķā mācāmi. Bet kad nu vienmēr to piedzīvojam, ka bērni tikai caur čaklu, vingru mācīšanos pieaugdami, pieņemmas mācībā, tad jāspriež, ka viņiem piedzēmot dvēsele vēl nav pilna ar mācībām. — Kad jaunpiedzīmušā bērņā būtu jau ticība iekšā, tad, zināms, ticības dēļ nebūtu neko par bērniem ko rūpēties. Tāpat ar prātu, sajēgu, samāņu u. t. pr. Jaunpiedzīmušā dvēselē neatronas tie gara ziedi un augļi, ko pie jauneklā redzam. — Bet kā nu šie ziedi un augļi dvēselē ieronas? Vai nejauši, vai bez pūles, vai tik tā no sevis? Bērns, kas netop mācīts, kas nekur un nekad mācību nespēj iegūt, tam, zināms, ir pieaugušam mācības trūkst. Tādēļ mēs saviem maziņiem, kā spēdami un zinādami, pasniedzam dažādas mācības, kad gribam, lai viņi tiktu par mācītiem cilvēkiem. Mācība top bērniem no ārie-  
n e s pienesta klāt, vai caur runu, vai caur rakstu, jeb citādi kā. Bet kā nu tā mācība, kas nāk no ārie-  
n e s, sabiedro-  
jas, savienoājas ar dvēseli, kas bērņā iekšā? Pa kuŗu ceļu aizsniedz ārējās mācības iekšējo dvēseli? Raug, dvēselei, bērnam piedzēmot, jau no paša radītāja līdzdoti brīnišķīgi sulaiņi, kalpi, ieroči, proti miesīgā tēlā. Dvēsele nevien viksta priekš mācības pieņemšanas, bet viņai arī pie-  
derīgie līdzekļi, bez kuŗu piepalīdzības visa ārenājā mācība paliktu veltīga. Šādi dvēseles kalpi, sulaiņi ir a c i s, a u-  
s i s, d e g u n s u. t. pr.

Jauns, ziemā piedzimis bērns nezina vēl nenieka no dabas skaistiem greznumiem vasaras laikā. Viņa dvēselē vēl nav uzlēkusi sapratības saule šinīs lietās. Kad bērns pieaugdams satiekas ar puķēm laukā, vai dārzā, vai istabā, tad viņa dvēselē sacēlas samāņa par šīm lietām. Rozi ar acīm aplūkodams, ar degunu rozes smaržu saozdams, bērnam dvēselē, tā sakot, dziļum dziļi iespīežas rozes tēls un smarža. Iespāids neizzūd tūliņ un pavisam iz bērna dvēseles, viņš paliek un briest, tiklīdz kā bērns vēl reiz ar rozi satiekas. Tas bērns, kas akls piedzē, šādu redzamu lietu iespīešanos savā dvēselē n e s a j ū t vis. Viņš pat pieaudzis nezīnās, ko tie vārdi zils, sarkans, melns, raibs u. t. pr. īsti nozīmē, jo viņam trūkst pie tādas sajušanas derīgs ierocis, rīks jeb līdzeklis, proti a c i s. Tā nu iegaumējam, ka acis ir dvēseles rīks (līdzeklis) pie redzamu lietu s a j u š a n a s. Aci tādēļ nosauc par jūteklī...

Jaunpiedzimis bērns nezina, kas tas ir ābols, jo viņš to vēl nekad nav redzējis, nekad nav aptaustījis, nekad baudījis jeb smeķējis. Kurls bērns arī nezina, kas svece ir, tādēļ viņš sveces liesmu ieraudzījis, izstiepj roku, lai to saķertu,

nezinādams, ka uguns liesmas sāpina. Tāds bērniņš arī vēl nezina, ka mēs sveces no taukiem lējuši, ka šie tauki no aitas miesām ņemti, ka aitu tauki cīlušies no lopu barības, no zāles jeb siena; viņš nezina, ka zāle aug iz zemes, kurā augu daļiņas atronas un, saulei spīdot un lietum apslacinājot, izceļas no zemes klēpja ārā pie gaismas — briest un aug, līdz stobrs, lapas, ziedi u. t. pr. redzami.

Tā tad jaunpiedzimis bērns nezina vēl neko no cilvēkiem un citiem Dieva radījumiem. Un kad jaunais zemes pilsonis jau kādus gadus mūsu vidū mitis, tad tomēr mēdzam sacīt: „Bērnā bērna prāts“, jo viņš vēl tā nesaprot, ko apgaismots cilvēks, pilns gados būdams, skaidri apķer.

Kas gan nebūtu ievērojais šo lielo starpību, kuŗa starp jaunpiedzimušu bērnu un apgaismotu cilvēku redzama!

Bet kā nu tas, kas šodien vēl bērns, lai arī pieklūst pie saprašanas, zināšanas un atzišanas, pie gara izplaukšanas un prāta apgaismošanas?

Te cilvēka bērnam dažādi spēki gan no iekšienes, gan no ārienes nāk palīgā, lai viņš pilnīgi iztaisītos par cilvēku. No visiem šiem līdzekļiem pieminēsim šodien vienajos, proti „mūsu jūtēklus“, jeb jušanas prātus. Tie ir pieci: sa-  
jauta, bauda, osle, dzirde un redze.

#### a. Sajautas ievērojumi.

Tas visiem zināms, ka mēs sajūtam gan ūdens siltumu, gan ledu aukstumu (saltumu), gan arī grūdienus, spiedienus un dūrienus. Šo visu pamanām, sajūtam caur to, ka mūsu ādai sajušanas spēks jeb jauda. Ja tā nebūtu, tad jau ziemā kažoka nemeklētu un vasarā par lielu karstumu nesūdzētos. Tad nevajadzētu siltas krāsns, tad iztiktu bez vilnas zeķu un bez siltas gultas apsegas. Mēs laikam staigājum pliki pat lielākā ziemas salnā un sniega puteņos, ja mēs nedz aukstumu, nedz slapjumu nesajūstam.

Daži darbi nebūtu nemaz cēlušies, dažādi rīki nebūtu nedz izgudroti, nedz taisīti. Arī tie vārdi silts un auksts, sauss un slapjš, gludens un skabrs, ciets un mīksts un daudz citu nebūtu mūsu valodā cēlušies.

Bet tādēļ, ka mūsu miesas āda spēj sajūst visu to, kāds ikreiz tas gaiss, kādas tās lietas, kas tai pieduras, tādēļ cēlušies dažādi amati, dažādi rīki, dažādi vārdi u. t. pr.

Bet mūsu miesas āda jo izmanīga uz sajušanu pašos pirkstu galos. Ar pirkstiem aptaustīdami, mēs it īpaši izšķīram cietas lietas no mīkstām, gludenas no skabrām, līdzenas no grumbulainām, apaļas no stūrāinām, kantainām u. t. pr.

Tumšā istabā ienākuši, mēs aptaustīdami pamanām, kas tur priekšā ronas, vai galds vai krēsls, vai skapis jeb cits

kas. Pie akliem cilvēkiem ādas sajušana un pirkstu aptaustīšana iztaisās vēl jo vingrāka, jo izmanīgāka, nekā pie redzētājiem; jo pirmajiem tie priekšmeti jāaptausta, kurus citi ar acīm apskatās, aplūko. Akļajiem daudzkārt aptaustīšana un sajušana atlīdzina aplūkošanu. Redzīgs cilvēks tiši neskrej kokam virsū, kad to ierauga, bet aklais tam arī iet garām, jo viņš caur jušanu vien pamana, kur kāda aizkārtne priekšā.

Daži akli it vingri strādā mākslīgus amatus. Citi, aptaustīdami un sajuzdami vien — izmācījušies pat pulksteņus taisīt.

Bet, kā sacījām, akļajiem vien nepieder jušanas un taustīšanas jauda — arī tiem, kam acis; jo ar šīm vien jau neatzītum, nezinātum, vai kāda lieta miksta, vai cieta, vai viņa auksta, vai silta u. t. pr.

Kopu kopā mums jāsaka, ka:

1) Jušanas jauda bērnam iedzimusi, tā ir iekš viņa — tā ir dvēseles jauda.

2) Bērns spēj sajst ārēju lietu savādību.

3) Ārējās lietas daudzkārt sajūtot, bērnam paliek atmiņā tādu lietu savādība.

4) Šādas sajūtas un atmiņā paturētas ārējo lietu savādības bērni mās nosaukt ar derīgu vārdu, kā auksts, silts, gludens, skabrs u. t. pr.

5) Pēclaiķā vārdu dzirdot, bērns atgādinās pašu nojautu.

Ja mums nebūtu jušanas, aptaustīšanas, pajautas, tad, kā jau teikts, daudz kā trūktu cilvēku dzīvē pie viņu mājokļiem un apģērba un mūsu valodai un mūsu garam celtos manāms robs.

#### b. Baudas ievērojumi.

Ēdienu vai dzērienu baudot, drīz izšķirsim, vai salds, vai sāļš, vai skābs, jeb citāds. Tās lietas, kurās gribam baudīt (smekēt), iemetam mutē virs mēles. Tā viņas siekalās sāk izkust un tad sajūtam lietas garšu. Tādas lietas, kurās siekalās nekūst, proti, krams, zelts u. t. pr., nesaceļ virs mēles nekādas garšas. Mēle un augšlēji ir garšas jūtēji. To jaudu jeb spēku, caur kuņu garšu sajūt, sauc par baudu. No smaržas ronas mūsu dvēselē tāpat nojauta, kā no siltuma, aukstuma u. t. pr. Smaržas nojauta atstāj arī „miņas“ mūsu dvēselē, kad smarža pati iz samaņas iziet. Tādēļ spējām atgīst sajūstās garšas, kad kādu gardu lietu ieraugām jeb dzirdam viņas vārdu pieminam. Bērns top nemierīgs, kad cukuru ierauga. Un māte daudzreiz nemierīgu bērnu apklusina, tam cukuru jeb citu kādu gardumu apsolīdama. Garšas atgīdiens mūs padara kārošus, censiģus un darbīģus (vai mums par labu, vai ļaunu, tas še nav iz-

jūdijs). — Kas, alu vai brandvīnu daudzkārt dzerdams, iemilējis šādu dzērienu garšu, tas patur tos jau stiprā pie-miņā. Kad stiprs brandvīna dzērājs ierauga kādu buteli, tad jau viņam tūlīn tā mīļā dzēriena garšas atgādiens ceļas viņa samana. Viņš top nemierīgs, jo kārums drīzi vairojas — un meklē, cenšas pēc paša garšas nojautu sacēlēja, līdz to iegūst, diemžēl daudzkārt pat nedarbus un aplamības padarīdams.

Ja mums baudas nebūtu, tad nezinātum, kas tas ir skābs, salds, sūrs, sīvs, rūgts u. t. pr. Mums trūktu pavisam šādu vārdu, un par garšu neviens cilvēks neko nedomātu, nebēdātu un negādātu. Pavāri nebūtu daudz mācāmi, cukurs bērniem mēlei nepatīktu, jā, tad visi tie gardumi, kuŗi mums tagad caur b a u d u pazīstami — mūsu smaguri nemaz nekutinātu un nekairinātu. Cik daudz ietaises, kas baudas dēļ cēlušās, cik daudz amatu un darbu nebūt nebūtu, ja bauda mums nesaceltu dažādu garšu. Kas tad dzertu tēju, kafiju, šokolādi? Kas tad audzinātu cukura sviklus, cukura niedres un taisītu cukura fabrikas? Kas būvētu kuģus viņu atvešanai, bodes pārdošanai u. t. j. pr.? Apdomā labi, pirmkārt, cik mums trūktu, kad mums bauda nebūtu iedzimusi, un otrkārt, pārdomā, ko mūsu mēlīte b a u d a s l a b a d vien jau iespēj!

### c. Osles ievērojumi.

Ost jau ož ikkatrs, kam deguns vesels, kaut neko nerūpējas par to, kā tā ošana īsti iespējama. Še tik pieminu, ka ar ošanu iet līdzādi, kā ar baudīšanu. Visu to, kā ožamās lietas ož, sauc par osmu. Kad kādas lietas osmu gribam sajūst, tad ievēkam gaisu degunā. Proti, no saozāmām lietām atšķiras ļoti mazas daļiņas, kas līdz ar gaisu iešaujas mūsu nāsīs, kuŗu iekšpuse aplāta smalku jūtīgu ādiņu. Tad ceļas osmas sajauta, proti, gan patīkama smarža, gan nejauks smirdums. Mūsu jauda, kaut ko saost, saucama par osli. Osles (ošanas) rīks ir deguns. Deguns ir visādas osmas jūteklis.

Caur to, ka mums osle jeb ošanas jauda iedzimusi, mēs zinām, ka rozēm nevien jauks izskats, bet ka viņas arī brangi smaržo, tādēļ labprāt pie tās paožam. Dažas zāles paožot, mūs pat vājībā spēj atspirdzināt; visvairāk kad gībons kādu nomāc, tad ārsts mēdz dot kaut ko paost. Citām zālēm atkal apmierināšanas un iemidzināšanas spēks, kad tik pie viņām paož vien. Tāda īpašība sevišķi chloroformam, ko iedod paost tiem, kam grūtas sāpes ciešamas, lai sāpes remdinātu. — To jau katrs zina, cik gardi silta maize ož, un ka ēdienu saozot, mūsu smagurs jeb ēstgriba lieliski vai-rojas, tādēļ garduļi dažādi gādā, ka viņu ēdienam nevien patīkama garša, bet arī branga smarža.

Bet ja mums osles nebūtu, ko tad? Daudz, ko tagad cieņam, tad nebūt necienītam, tad daudz darbu, daudz sajēgumu, daudz vārdu mums trūktu.

Ja es tevi ievēdu it tumšā istabā, tad tu taču ozdams tūlit nomanīsi, vai tur āboli, vai maize cepta, jeb kāda pazīstama puķe zied. Ja tev tumsā iedotu kādu lietu, tu taču aptaustīdams, baudīdams un paozdams drīz atzīsi, kas tā par lietu ir, vai sāls gabals, vai cukurs, vai tabaka, cigārs, nazis u. t. pr.

Bet ja mums nebūtu ne sajautas, ne baudas, nedz osles, cik tad mācētam tumšā vietā lietas pazīt un izšķirt, kur nekā nevar redzēt? Nemācētam un nespētam nekā ne pazīt, nedz izšķirt vienu no otras tādas lietas, kuŗas redzamas vai dzirdamas.

Kad mums osles nebūtu, tad nezinātam, ka puķes ož, nezinātam, ka netīrumi smird. Mums nebūtu ir vārdu „ost“ un „smirdēt“.

#### d. Dzirdes ievērojumi.

Tu esi daudzreiz dzirdējis baznīczvanus aicinām pie Dieva kalpošanas; bet zvans pats jau tevi neaizkaŗ. Tālā zvana balss sniedzās līdz manām ausīm un, šīs aizkaŗot, sacelĶ skanuma sajautu. Tā tad pie dzirdēšanas mums par rīku dotas ausis. Kam ausis maitātas, tas nekā nedzird, lai klausās cik grib. Mūsu iedzimtā jauda, ar ausīm kautko sadzirdēt, iraid dzirde. Dzirdes rīks ir auss, jo auss ir balsu jeb skaņu jūteklis. Tādēļ mēs kaut ko klausīdamies, uz to pusi grieĶam ausis, no kuŗienes skaņa nāk, lai labāk sadzirdētam. Tā arī mātes balss grozina bērna galviņu.

Bet kā mūsu ausis īsti iztaisītas, caur ko viņas spēj dažus trokšņus mums darīt zināmus? Par to citā reizē.

Še tik atgādinies, cik ļoti daudz un dažādas balsis mēs ar ausīm sajūtam. Mēs dzirdam lakstīgalas pogāšanu, cīruļa līksmo dziesmu, jūras kŗākšanu, vētras šņākšanu, pērkoņa rūkšanu, strautiņa burbulēšanu, lietus plaukšķēšanu u. t. pr.

Dzirdes dēļ mums visa radība pilna ar balsīm, skaņām un trokšņiem, kad vien kas kust, grozās un pārvēršas.

Bet ja nu mums dzirdes nebūtu, ko tad? Cik nelaimīgs tas, kas kurls palicis, dzirdi zaudējot! Cik jo nabags tas, kuŗš jau kurls piedzimis! Bet ja mums nevienam cilvēkam dzirde nebūtu iedzimta, ko domā? Vai mēs pazītam putnu dziesmas, vai dziedātam kopā baznīcas svētkos, godos? Vai tad klausītamies uz mātes mīlīgo balsi, vai spētu kāda jauka runa mūsu garu cildināt? Vai varētam otram skaidros vārdos izteikt savu ticību, mīlestību un cerību? Ai, nebūt nē — tad ap mums būtu bezgalīgs klusums: mums

trūktu dziesmu un mūzikas, runas un pat valodas — visi būtu kurli un mēmi, kā koki mežā, kā akmiņi laukos.

Bet nu apdomā arī, cik daudz prieka mums zustu, ja mēs dzirdī pavisam zaudētum, ko mums mūzikas rīki: gan prastas dūdas, stabulītes, gan mākslīgas ērģeles tagad dzirdes dēļ sagādā; cik daudz amatu trūktu; cik nabadzīte būtu pavisam cilvēku sajēga tai plašā, bezgalīgā pasaules klusumā.

#### e. Redzes ievērojumi.

Tu saki: „Es redzu kļavas, puķes, lopus, cilvēkus u. d. c.“ Bet vai tad visu spējam redzēt? Vai kāds jau drauga balsi redzējis? Vai tu patiesi siltumu, garšu vai skābumu kautkur esi ieraudzījis? Tā nē, jo mēs tik to spējam redzēt, kas patiesi redzams. Bet kas tad nu ir redzams? Neba citas lietas, kā tās, kuŗas tavas skaidrās acis spēj pamānīt, sajust un ievērot. Un mūsu acis tikai tās lietas spēj sajust, iz kuŗām pašām saceļas gaisma, jeb ap kuŗām laistās gaisma; jo pilnīgā nakts tumšumā pat spožās acis nekā nesaredz. Bet pat dienā mūsu acis nesajūt redzamās lietas pašas; viņas neaizkaŗ mūsu acu. Kauŗu tu caur acīm dabū ziņu, ka simts soļu tevīm priekšā vai koks, augs, vai cilvēks nāk, vai putniņš lido, tad tomēr šis koks pats, 100 soļu notālumā būdams, jau tavu acu neaizkaŗ. Bet tā gaisma, kas ap redzamo koku laistās, tā sniedzas gan līdz tavām acīm un saceļ īpašu sajautu, ko par redzēšanu nosaukuši. Tā tad patiesību sakot, mūsu acis spēj sajust tikai gaismu un viņas dīvaino laistišanos, proti, dažādas krāsas, bet nevis miesīgas lietas pašas.

Mūsu jauda, redzamas lietas, proti gaismu un dažādas krāsas sajust, iraid redze. Redzes rīks ir acis. Acs ir gaismas jūteklis.

Bet tu laikam gribēsi zināt, kas tad ir īsti gaisma un krāsas? Kā tava acs īpaši priekš redzēšanas iztaisīta un pie gaismas sajušanas jo derīga? Lūk, te ko jautāt, te ko atbildēt, jo kuŗš prāta cilvēks par tādām lietām labprāt nepārdomātu. Tādēļ būs pa gaŗiem ziemas vakariem diezgan ko pārrunāt. Šodien tik atgādinu, ko mēs iespējam caur redzi.

Visādi brangumi, skaistumi un greznumi, dažādi radījumi un cilvēku darbekļi mums tikai tādēļ pazīstami, ka mums redze iedzīmusi. Mēs neredzētum spulgo zvaigzņu, neredzētum drauga vaigu, ja mums acu gaismiņas trūktu.

Kas kādreiz bijis redzīgs un pēclaikā palicis neredzīgs, tas gan noprot, kāds trūkums neredzīgam ciešams; bet viņa atmiņā taču vēl atlikusi senāk redzētu lietu zīme, kauŗu acu gaisūms zudis; viņš taču daudz maz ko noprot, kad citi redzīgi cilvēki par redzamām lietām spriež un runā.

Kas akls piedzimis, tam jo grūtāk, tas jo lielāks nabadziņš. Tam saule nav mūžam spīdējusi, kauču viņam teic, ka dienas siltums ceļas caur spožās saules spīdēšanu. Bet aptaustīdams un sajuzdams, baudīdams, ozdams un dzirdēdams viņš cik necik savā nakts tumšumā iepazīstas ar tām lietām, kurās citi redzīgi cilvēki, gaismai laistoties, aplūko un viņiem šā tā izskaidro.

Bet ja nu visiem cilvēkiem trūktu redzes? Ai, cik bezgalīgs tumšums aplātu visu pasasuli, kāda nepanesama nakts nomāktu mūsu garu, jo gaisma un dienas darbi, gaismas cīnīšanās un darbi mums būtu visi nepazīstami. No plašās pasaules neko nezinātum, kā tikai to, ko ar rokām aptaustījuši, jeb par ko mums tikai bauda, osle un dzirde ziņu devušas. Debess zilums, saules spožums, viss, viss, kas redzes dēļ mums tagad sajūtams un ievērojams — tad pavisam nebūtu.

Te nu redzam, ka pasaule priekš mums būtu citāda, ja kāds no minētiem pieciem jūteklīem nevienam cilvēkam nemaz nebūtu iedzimis. Mūsu darbi, mūsu valoda, mūsu gars nebūtu tiktāl izplaukuši, kā to šodien redzam.

Bet ja nu cilvēkiem visi pieci jūteklī pazustu, jeb nebūtu nekad dāvināti, kāda tad gan būtu skaistā pasaule! Ai Dievs, tumšums, bezgalīgs tumšums; klusums, neizmērojams klusums visapkārt mums, nē neko baudīt, neko ost, nedz aptaustīt, nedz sajūst; mums trūktu gara un ikkatras saprašanas; mēs nezinātum no mīlestības, ticības un cerības it nenieka — tad būtum līdzīgi cietam aukstam akmenim tumšā zemes klēpī.

Visu to apcerot, šaušalas skrien pār kauliem, un mēs atzīstam, ka mūsu jūteklī jeb jušanas prāti ļoti vajadzīgi, lai cilvēka bērns izplauktu, uzziedētu par cilvēku. Šie jūteklī ir vārti jeb durvis, pa kuriem mums ziņa tiek pienesta no visa, kas sajūtams jeb ar jūteklīem ievērojams. Mums uzaugot, sakrājas it nemanot, it nevilšu zīmes, paliekamas zīmes no pasaules un no visa, kas vien pasaulē ir. Tā tad dīgst, aug un izplaukst cilvēkam gars un prāta apgaismošana. Un tā pienāk klāt vēl viss tas, ko mūsu valodā lepnais vārds „prātu apgaismot“ nozīmē, līdz pēdīgi cilvēkam:

1) paša garā uzzeļ arīgās pasaules atblāzma, domas un valodu kuplinot,

2) ronas domas un spriedumi par savu iekšķīgo būšanu;

3) kļūst saprotami otrā cilvēka prāts, domas u. t. pr., un

4) tā apgaismoti un iztaisīti ceļam savas apcerēšanas liesmas pāri par šīs pasaules sliexsni — uz mūžības robežām, tur jo augstākus, jo svētākus dzīvotājus meklēdami — tā mūsu gars aizsniedz pat dievības mājokļus.

## No dabaszinātniskiem rakstiem.

### Siltums.

I. Siltums visas lietas uzbliedina.

1. Kas notiekas, kad ūdens katlā, kas gandrīz līdz malām pielietis, sāk vīrt?

Ūdens sāk pāri iet.

2. Kas notiek, ka no katla apakšas uguni atņem? Tad ūdens sakrīt jeb saplok un stāv tik augstu kā pirmāk.

Kādu dabas likumu tad nu atronam šē pie ūdens viršanas?

3. Vai nu katlā vairāk ūdeņa radies?

Nav vis vairāk ūdeņa radies.

4. Bet vai pie ūdeņa nav nekas pienācis klāt?

Ir gan, proti siltums jeb karstums caur uguni, kas apakš katla deg.

5. Kas tad ar ūdeni noticis? Viņš uzbliedamies plašāks kļuvis, tādēļ viņš vairs netelp katlā iekšā.

6. Kas tad to ūdeni uzbliedinājis, jeb lielāku, plašāku padarījis?

Karstums ūdeni uzbliedinājis, tādēļ viņš iet pa katla malām pāri.

To likumu, ka caur sasildīšanu jeb sakarsēšanu ūdens uzbliežas un caur siltuma pamazināšanu tas ir, caur aukstumu, ūdens sakrīt jeb saņūk.

Šis dabas likums nav pie ūdens vien redzams, pie daudz citām lietām arī. Kalēji riteņus apkaldami uzdzien riteņiem sakarsētu dzelža stīpu (rieņu), kas atdzisuse riteņa gabalus savēl jo cietāki kopā. Kādēļ? Nokarsēts dzelzs stiens (kārts) ir gaŗāks nekā aukstais. Pletētājas zina, ka auksta bulta viegli izkrīt no pletizera, bet karstas grūti iebīdāmas iekšā. Trauslas lietas, kā glāzes, saplīst, ja tik vienu daļu vien ātri sasilda. Kādēļ? Tā sasīlusē daļa sāk piepētīgi izstiepties, kamēr otra daļa nestiepjās līdz. Kur sasīlusā daļa ar aukstu satiek kopā, tur glāzei būtu drusku jāliecas. Bet glāze trausla būdama salūzt, saplīst. Nosalušus cilvēkus nebūs karstā istabā nest, kad vēl cerē atdzīvināt, jo piepētīga sasīldīšana sarausta dažas miesas daļiņas.

Nem mīkstu cūkas pūslī, kur nekā nav iekšā, kā tikai gaisss. Aizsien to un uzliec viņu uz labi siltu krāsni — tu redzēsi, kā viņš uzblīdīsies kā liela apaļa bumba. Kādēļ? Pūslī bij iepūsts gaisss, šis sasīlis izplēšās tā, ka pūslī spīlēt spīlē, jo gaisīgas lietas top caur siltumu ļoti uzblīdinātas. —

Likums: Siltums jeb karstums uzblīdina sasīldītus jeb sakarsētus ķermeņus.

Ievēro! Dažas lietas, kā malka, saņūk jeb saraujas siltumā tādēļ, ka viņā bij ūdens jeb kāds mitrums iekšā, kas caur siltumu izžūst, izgaist, tad, zināms, izkaltusē lieta saplok.

## Gaisa valks jeb straume.

Atgadiens. Kad es kādu koka gabalu ar roku labi dziļi ūdenī iebāzis palaižu vaļā, tad viņš nepaliek vis apakšā, bet šaujas uz augšu. Kādēļ? Koka gabaliņš jo vieglāks nekā ūdens, tādēļ viņu spēji uz augšu celt.

Mēģiens. Še nolieku uz galda izķēdinātu mazu pakulu kušķīti. Pakulās ir gaiss tāpat kā istabā. Kad nu pakulas aizdedzinām, tad viņas degdamas šaujas uz augšu. Kādēļ? Gaiss sasilis (degošās) iekš apdegošām pakulām — viņš uzbliežas un kļūst jo vieglāks nekā tas cits apkārtējs gaiss, tādēļ sasildīta un pavieglināta gaisa daļa, kā koka gabaliņš ūdenī, šaujas uz augšu — vieglās pakulas līdz raudama.

Tā tad sasildīts gaiss izbliežas, top vieglāks un saceljas uz augšu.

Kur tāda notikšana vēl redzama? Pie krāsns kurināšanas. Krāsni ir gaiss. Malku aizdedzinot krāsns iekšējais gaiss sasilst, top vieglāks un šaujas uz augšu un tad pa dūmekli ārā. Iz istabas tek atkal cits gaiss pa krāsns durvīm iekšā, tā kā krāsni saceljas liels gaisa valks.

Kad krāsns podi iesiluši, tad tie sasilda to gaisa daļu, kuŗa pie krāsns sienām jo tuvāk piespiedusēs. Sasilis gaiss top vieglāks un ceļas uz augšu līdz griestiem.

Krāsns sienas, zināms, nepaliek bez gaisa, bet tur no grīdas pienāk tūlīt vietā atkal cits gaisa blāķis. Šis tāpat sasilst kā pirmais un tā vienmēr uz priekšu. Istabas gaiss caur siltu krāsni sācis tecēt (straujāt) kā ūdens upē, bet nevis no kalna uz leju, bet otrādi, proti no lejas uz augšu. Tādēļ sakrājas vissiltākais pie istabas griestiem un tad noslikst, drusku atdzisis atkal uz leju, līdz visa istaba paliek ar siltu gaisu. Tā tad istabā caur to, ka siltums vienā malā, proti pie krāsns, saceljas gaisa straume.

Siltas istabas durvis drusciņ atvēris, lēti nomanīsi, ka šķirbas augšpusē siltais gaiss spiežas uz āru un aukstais gaiss nāk pa apakšpusi ar joni istabā iekšā. Iededzini sveci, turi to pašu durvju šķirbā, tad pie sveces liesmiņas pamānīsi, ka viņu augšpusē turot, uz āru liecas — pie sliekšņa šaujas uz iekšu un šķirbas vidū stāv tiešām stāvu.

Likums. Sasildīts gaiss strauj uz augšu un no apakšas pietek aukstākais gaiss pie siltuma vietas.

## Vēji.

To, ko pie istabas gaisa mazumā redzējuši un mācījušies, tas notiekas laukā, zem klajām debesīm lielumā ar to gaisu, kas mūsu zemes lodei visapkārt sniedzas. Pa āru tāpat gaisa straumes manāmas un, zināms, daudz varenākas, spēcīgākas nekā istabā. Šādu gaisa straumi nosaucam caur-

caurim par vēju. Pēc sava stipruma dodam šim gaisa straumēm īpaši tos vārdus: vēsmaņa, vējš, vētra, auka.

To pasaules pusi piezīmēdami, iz kuŗas tā gaisa straume pie mums atnāk, nosaucam viņu par: ziemeļis, rītenis, pusrītenis, launags, vakarvēji.

Kā tad nu vēji sacelšas? Saule apspīd visu zemi un iesilda visu, kas virs zemes, bet ne vienādā siltumā, jo dažas lietas, kā smiltaina zeme, iesilst ātrāki, nekā citas (lapu mežs, ūdeņi un citas). Saule nespīd visu dienu vienādā siltumā. Caur to notiekas, ka dažas vietas virs zemes jo vairāk iesilst, nekā citas. Tai siltākā vietā gaiss sacelšas uz augšu un no apakšas tek cits gaiss tai vietā. Tā sacelšas pa āru it lieliskas gaisa straumes; proti, vēji.

Pie ugunsgrēka sacelšas vienmēr vējš. Kādēļ? Te būs lēti atbildēt.

## Augsti cien. redaktora kungs!

Atļaujiet mums tiem vārdiem, ar kuŗiem Jūs savas godātās lapas pēdējā numurā paziņojot par Krievuzemes luteriskās baznīcas galvas, bīskapa Kārļa Kristiāna Ulmana nāvi, piebilst sekošo:

Nevien „ciktāl vāci apdzīvo plašo ķeizarvalsti“, šī sēru vēsts spēcīgi satriec sirdis, tā aizķer tāpat arī mūs latviešus. Jo ar bīskapu K. Kr. Ulmanu mēs dziļi apbēdināti redzam kapā grimstam latviešu garīgās uzplaukšanas daiļāko apkopēju. Nevien savā darbības laikā kā mācītājs Vidzemē un kā Latviešu draugu biedrības dibinātājs un ilggadējs biedrs, aizgājušais daždažādā veidā nenogurdams darbojies, ierosinādams un iejūsminādams pie latviešu prāta un tikumu pacelšanas, (jau pirms 35 gadiem viņš sarakstīja astronomijas vadoni latviešu valodā semināru audzēkņiem); bet arī vēlākā dzīvē, citos amatos būdams, šis augsti cienījamais cilvēks nekad neaizmirsā savas dzimtenes tautu. Bez tam, atgriezies savā dzimtenē, cienījamais sirmgalvis deva savu skaidrāko pierādījumu par savu nešaubīgo uzticību arī latviešu tautai. Proti, viņš negribēja pēc savas, panākumiem bagātās darbības, atlikušo mūža gabalu pavadīt bezdarbīgā atpūtā. Ar savu spirtu gara moţumu, ar krietna vīra spēku dažus jaunākus darbiniekus tālu pārspēdams, nenogurstošais cīnītājs vēl pirms trīs gadiem uzņēmās darbu, kuŗš jau sen gaidīja uz darītāju: mēs šeit domājam sen gatavotās latviešu-vācu vārdnīcas izdošanu, kas tagad no viņa čaklām rokām pa lielākai daļai jau veikta.

Kas zina, cik cieši Dr. K. Kr. Ulmana vārds saudzis ar nelielās latviešu literātūras pamata sacerējumiem, kas var

nosvērt Ulmana iespaidu uz latviešu skolu lietu izveidošanos un kas zina to nepacietību, ar kādu tika gaidīta viņa pēdējā minētā darba izdošana, tas piebalsos mūsu sāpju saucienam: mums latviešiem ar bīskapa K. Kr. Ulmana nāvi, neraugo- ties uz viņa garo, cīnīšanās un darbošanās augļiem svētīto mūžu, tomēr vēl par agri nogājusi pie miera uzticīgā tēva roka. 1871.

## Filozofijas uzdevums.

Filozofijas uzdevums ir: patiesību meklēt un taujāt rokā. Tādēļ te sacīšu kādu vārdu pret to sevišķi no Hēgeļa pasludināto un pēc viņa par modes kanonu izvirtušo mācību, ka filozofiskā patiesība ar laiku pārvēršoties (izvirstot) citāda un ka katrai filozofijai savā laikā esot bijusi taisnība. Tādas domas jau tika izteiktas no Šellinga šiem vārdiem: Nedz kādā istā zinātnē, nedz vēsturē nav atronami sevišķi teikumi, kam iekš sevis pašiem un uz to dzīvi, caur kuŗu tie cēlušies, neskatot, jau būtu kāds svars jeb kāda neaprobežota un visīga vērtība. Nepārgrozāmi, neaprobežoti, t. i. uz visu mūžu deroši teikumi būtu pret istās zinātnes dabu, kuŗa taču pastāv iekš tālāk kļūšanas, attīstīšanās. Hēgels izauda šo domu, kuŗu vēlāk arī Karjērs piesavinājās, vēl jo plašāki. Viņš mācīja: Filozofija esot sava laika satvērumš domās. Tā kā prāts esot abzolutības parādīšanās, kas mūžīgi paliekot vienāda, tad ikkatrs prāts, kas uz sevi pašu griezdamies, sevi pašu pazinis, esot radījis arī patiesīgu filozofiju; tad esot katra filozofija iekš sevis pilnīgi nogatavojusies, un saturot, kā kāds īstens mākslas darbs, pilnību iekš sevis. Filozofijas sistēmu secējums citam pēc cita vēsturē esot tāds pats citšpakal-cita secējums pie idejas aprobežojuma loģiskās atvasināšanas jeb nospriešanas un uzrādot tos kāpienus, kuŗi jāspē, ideju pašu viņas loģiskā sajēgumā aprobežojot, ko Mišelets tā izskaidro: Katrā filozofijā atronoties patiesa, ista zināšana; tas esot viņas paliekošais, neiznikstošais princips...

## Lūgšana.

Cienījamos lasītājus, vīstīm tos, kas uz zemēm mājo, lūdzu man piepalīdzēt pie tās izdibināšanas, kā latvietis par dabu un viņas radījumiem domājis un runājis jeb tagadiņ domā un runā. Pie tāda darba nepietiek, ka to vien par dabas lietām no latviešiem zina, cik katrs uz- augdams savā vidū no latviešu mutes dzirdējis un iemācī-

jies. Te vajag līdz pašam pamatam rakt, kas diemžēl ar nesamādības, nievības, muļķības un aizmirstības pīšļiem dziļu jo dziļu apbērti. Tā nav viegla cīnšanās, jo tagadējie jaunlaudis, pat skolēni, tīri kā ietracināti, uzmusināti, neprot par vectēvu domām un runām, par viņu ticību un viņu darbiem nebūt citādi runāt, ka vien nievādami, ķēzīdami, apsmiedami un gānīdami. Tie nebūt nenojēdz, kā caur tādu izlaišanos sev pašiem negodu celtin ceļ. Šīs nepareizīgās jaunlaužu izturēšanās dēļ izzūst un izsīk pēdīgi tie avotiņi, iz kuŗiem līdz šim vēl tecēja kādas dzīterīgas strūklītes, par vectēvu laikiem burbulišus mezdamas, proti vecļaudis, vistim mīļās mātes, no laba prāta neko daudz vairs neststa par vecām ierašām, vectēvu ticību un cerību. Bet ja tev, mīļo lasītāj, izdotos, kādas māmuliņas sirdi pielabināt, tad izklausies uzmanīgi un skaļi, ko tā stāsta, un lieci visu labā ziņā. Visvairāk tiem skolotājiem, kas nav no latviešu tautas kopšanas un audzināšanas atklīduši, laižu savu divkārtīgo lūgšanu.

I. Lūdzu, lai cien. lasītāji salasa, cik vien spēdami un tad lai man laipnīgi atsūta:

1) tādas tautas dziesmas, kas zīmējas it īpaši uz radību un radījumiem, proti dziesmiņas, kuŗās latvietis par zvēriem, lopiņiem, putniem, kukaiņiem, kokiem, puķēm un t. j. pr. savas domas, savu prātu atklājis, kā:

Rudzīšam, miezīšam  
Tiem palīd lūdumiņu,  
Auziņai, skariņai,  
Tai ieleju, tīrumiņu.

---

Vizi, vizi ezariņi  
Sīkajām raudiņām;  
Tā vizēja brāļa sēta  
Sīkajām māsiņām.

---

Lēkā, lēkā tu, zaķīt,  
Ziema nāca, ne vasara.  
Zaķīšam ir pazuduši  
Ležumie ķelderīši.

---

Circenītim kāzas bija,  
Blusa jāja vedības:  
Circenītim zīda svārki,  
Blusai mēļa villainīte.

Žagatiņa, garastīte,  
 Tā istabas slaucītāja,  
 Varde tāda kumpmugure,  
 Tā ūdeņa nesējīja.  
 Krauklis tādis lieldegunis,  
 Tas bij gaļas kapātājis,  
 Vārna tāda puspelēka,  
 Tā bij gaļas vāritāja.  
 Cielaviņa, viegla sieva,  
 Tā kroniņa noņēmēja.  
 Blusa gāja ar circeni  
 Dietu mazo eņģelīti.

- 2) tādus sakāmos vārdus, kas zīmējas uz radību;
- 3) tādas teikas jeb izstāstīšanas;
- 4) veco laiku ticības ierašas, laikmetu svinēšanu u. t. pr., kur dzīvnieki un augi tika pieņemti klāt.

II. Otrkārt, lūdzu cien. lasītājus izklausiņāt, kā pie ļaudīm tiek nosauktas augu daļas, proti: uzzīmējiet un at-sūtāt man lūdzami, kā jūsu vidū nosauc:

- 1) tās daždažādās augu saknes (Wurzel),
- 2) augu vidukļus (Namen, Stengel),
- 3) lapas, 4) ziedus, 5) augļus.

Cik lielu pateicību caur tādu palīdzību izpelnīsities, to nedzēsīt, ja Dievs dos dzīvot nākošā laikā. — Lūdzu, ņemiet tik spalviņu rokā un sazīmējiet cik vien varēdami. Par katru jo mazāko ziņu šīnī lietā jums sirsniņu paldievs sacīs  
 Atis Kronvalds. 1868.

## Lūgšana.

Tērbatas elementārskolotāju seminārija daudz no latviešu dēļiem izmācīdama, pūlējas šiem jaunekljiem ir latviešu tautas dziesmas iegādāt. Tādēļ tiek visi latviešu draugi lūgti, lai mums piesūta tās jo skaistākās no latviešu dziesmām vai ziņgēm ar meldiņiem, vai notēs, vai cīparos izteiktiem, jo mēs še atsitu no latviešiem dzīvodami, paši viņas nespējam salasīt. Mēs ceram, ka sevišķi Valkas un Irlavas audzēkņi, kas taču šīnīs īsti latviskās seminārijās mācīdamies jo dziļi ar latviešu valodu, latviešu dziesmām un ziņgēm iepazinušies, mums spēj jo devīgu roku, jo rasmīgu palīdzību pasniegt. — Tāpat ir latviešu dziedātāju biedrības, kas tagad daudz malās saceļas un taču vispirms latviešu dziesmas un ziņges jo spēcīgi apkopj, tiek stipri lūgtas no sava dziesmu krājuma kādus kuplus ziedīņus mums pasniegt. Bet arī ikkatrs cits latviešu dziesmu vai ziņu

pratējs izpelnīsies lielu pateicību mums izlūgtās dāvanas piesūtīdams.

Atgādiens. Vācu dziesmas, kas latviskā valodā pārtulkotas, netop lūgtas, tik īstenās latviešu tautas dziesmas vai ziņģes, kam koši meldiņi. 1868.

## Uzaicināšana.

Visi cien. skolotāji, kas pēc fizikas ilgodamies būtu kādas vēlēšanās jeb kādus padomus sakrājuši, tiek lūgti savas domas apakšrakstītājam atsūtīt, jo viņš ar otru darba biedru kopā pūlēdamies, fiziku latv. valodā sagādā. Pie šī darba, zināms, būtu padažkārt derīgi citu skolotāju domas izklausīties. Darbs jo vairāk veiktos un padomas būtu pēdīgi gaidītājiem jo vairāk pēc prāta, nekā ka divi strādnieki vien visādas jautāšanas, dažādus iemeslus u. t. j. pr. rauga nosvērt un izpildīt.

Pateicību saka katram, kas šinī lietā ko atrakstīs Kronvalds. 1868.

## Elementārskolotāju seminārija Tērbatā.

Mūsu laikos mācības gaisma izplatās jo plaši. Viņa aizsniedz nevien ķēniņu pili un augstmaņu namus, bet arī pat mazāko cilvēka būdiņu, ar saviem laipnīgiem un spēcīgiem stariem garīgo dzīvību modinādama. Visur sacelās skolas, visur prasa pēc labi izmācītiem skolmeistariem jeb skolotājiem. Skološanās darbu visas ļaužu kārtas sāk par derīgu ieraudzīt un jo augstā godā un cienā turēt, nekā līdz šim; saviem skolotājiem uzsāk derīgus mājokļus un pieklājīgu pārtiku sagādāt. Kur skolas gaisma nu vēl nav ļaužu garu apgaismojuse, kur sirdis vēl nav gaismas kāribā iesilušas, tur, zināms, gan tumši, vāji un kūtri laiki; bet nedz garīgā tumsība, nedz kūtrība nekur vairs ilgi nevar pastāvēt. Nesapratības miegs zustin izzūd, kā trausls pavasara ledus drupās salūzdams. Tādēļ nu mūsu dienās jaunekļi, kam sirds uz to nesas, varēs jo daudzumā uz skološanas amatu čakli un krietni sataisīties. Tādēļ lai visi, kam der, šo ziņu par Tērbatas semināriju ņem labi gaumē.

I. Kas tiek noprasīts no tiem jaunekļiem, kas grib iestāties Tērbatas seminārijā.

1. Tērbatas elementārskolotāju seminārijā tik vienreiz par gadu pēc pabeigta jūlija mēneša tiek audzēkņi pieņemti. Uzņemamo skaītis nav noteikts.

2. Tik Krievzemes pavalstnieki tiek pieņemti, īpaši tādi,

kas ne mazāk kā 17 gadus veci un pēc miesas un gara pilnīgā veselībā.

3. Jaunekļus uzņemot, viņus zināšanās pārbauda. Uzņemšanas eksāmenā vajag vismaz tik daudz zināšanas uzrādīt, cik pilnīgā kreisskolā tiek iemācīts. Tādēļ no jaunekļiem tiek noprasīts:

Reliģijā (jeb ticības mācībā): 1) vecās un jaunās derības stāsti, kā viņi izstāstīti kādā labā bībeles stāstu grāmatā (Zahn, Preuss, Kurtz); 2) Luterā mazā katķisma zināšana un saprašana ar jo vajadzīgiem bībeles pantiniem (Kurtz, Religionslehre); 3) baznīcas stāstu visvairāk ievērojamie notikumi; 4) jaunekļiem arī jāzina no galvas kādas no svarīgākām garīgām dziesmām.

Vācu valodā: 1) Jaunekļiem jāzina labi un saprātīgi lasīt; 2) jaunekļiem būs spēt saprast un izteikt izlasīto poētisko jeb prōzaisko rakstu gabalu, kas tik grūts, kā: „Der gerette Jüngling“ von Herder, jeb „Die Kreuzschau“ von Chamisso; 3) no vācu valodas gramatikas tik daudz jāzina, cik Vestberga lielajā gramatikā atronās; 4) jaunekļiem būs spēt uzrakstīt mazu rakstienu (Aufsatz) bez lielas misēšanās valodas un ortografijas likumos (par pr. jāuzraksta priekšā lasīts stāstiņš, jeb domas kārtīgi jāsaliek par kādu sakāmo vārdu, priekš kam top uzmetis (Disposition) iedots.

Ievēro: Šīs noprasīšanas vācu valodā tiek pamazinātas pie tiem jaunekļiem, kas nav tādās skolās bijuši, kur vācu valoda par mācības valodu.

Krieviskā valodā: 1) jāprot vingri lasīt un vārdus pēc krievu mēles labi izsaukt; 2) jāprot tulkot viegli prōzaiski raksti; 3) jāuzrāda droša gramatikas, arī svarīgāko sintakses likumu zināšana; 4) jātulko viegli vāciskas lasījums uz krievu valodu bez rupjas misēšanās gramatikas likumos; 5) jāprot krieviski sarunāties par tām aprastām dzīves būšanām.

Aritmētikā: vienkārtīgus un daudzkārtīgus trejskaitļa rēķinumus, biedrības rēķinumus, maisīšanas jeb jaukšanas rēķinumus, procentu rēķinumus un kvadrāta un kubika sakņu uzmeklēšana.

Ģeometrijā: Planimetrijas un stereometrijas grunts mācības.

Ģeografijā: Visu piecu pasaules daļu fiziska un politiska aprakstīšana (Leitfaden von Spalwing jeb kleiner Leitfaden von Daniel), īpaši Krievzemes ģeografija.

Historijā (jeb pasaules stāstos): Historijas pārskats par visām valstīm (Grundris der Weltgeschichte von Andrae jeb Leitfaden der Weltgeschichte von Dittmar). Krievzemes historija jāzina jo dziļāki.

D a b a s m ā c ī b ā: jāzina visvajadzīgākās lietas iz dzīvnieku, augu un minerālu valstīm, un fizikas grunts likumi.

Ievēro: Jaunekļiem pašiem būs par lielu lielo labumu, ja tie jau pie uzņemšanas mācēs klavieres jeb vijoles spēlēt un kārtīgi dziedāt; bet jaunekļi tiek arī pieņemti, kad šīs mācības trūkst.

4. Tiem, kas grib ietapt seminārijā par mācekļiem, jāuzrāda šādas zīmes: a) krustāmā grāmata; b) iesvētīšanas zīme; c) kārtas zīme (Attestat über den Stand); galvas maksātājiem vajadzīga pagasta zīme (Legitimations-Zeugniss oder Entlassung-Zeugniss); d) skolas zīme no tās skolas, kur jaunekļi caurgājuši, ja pēc skolas atstāšanas nav vairāk kā 6 mēneši pagājuši. Bet ja pēc skolas beigšanas būtu ilgāks laiks aiztecējis, jeb ja jauneklis savu mācību mājā dabūjis, tad jāuzrāda zīme par uzvešanos no tās draudzes mācītāja, kur jauneklis pēdīgā laikā piemēris.

## II. Kādas mācības un kādas rektes Tērbatas semināristi iegūst.

1. Seminārija mācekļi tiek triju gadu laikā izmācīti.

2. Semināristi top mācīti no paša inspektora un seminārijas skolotājiem (tagad šē māca pats inspektors, viens universitātes profesors un trīs skolotāji).

Pirmā un otrā gadā tiek pirmā kārtā tās līdz atnestās zināšanas jo dziļāki un plašāki izstrādātas un pavairotas, otrā kārtā top vēl dažas citas zinības kā jaunas mācītas, par pr. mūzikas teorija, bērnu audzināšanas un mācīšanas zinība, ģimnastika (Turnen), dārzu kopšana un t. j. pr.

Semināristiem atvēlēts arī pie Tērbatas augstās skolas (universitātes) pie tām mācībām par fiziku, ķīmiju un tehnoloģiju daļību ņemt. Universitātes pedagogiskā bibliotēkā semināristi var tās grāmatas dabūt lasīt, kas vēl trūkst pašai seminārijas bibliotēkai.

Trešā gadā sākas seminārijas audzēkņu praktiskā darbošanās, proti tanī pie seminārijas piederīgā elementārskolā. Kad semināristi sāk uz savu roku šinī skolā mācīt, tad, zināms, seminārijas inspektors un tie citi skolotāji nāk palīgā ierādīdami, pārraudzīdami un pamācīdami, kur un kā vien vajadzīgs.

3. Jaunekļi tiek seminārijā divās šķirās uzņemti, proti:

1. Kā kroņa audzēkņi. Viņu skaitlis ir 10. Šie mājō pašā seminārijas namā un turklāt tiek paēdināti un apmazgāti. Kroņa audzēkņi apņemas pirmos piecus gadus — pēc pabeigtas triju gadu izskološanas — skolotāja amatu strādāt, kā augstā skolas valdība šinī lietā nospriež. Kroņa

audzēkņiem pašiem jāgādā par apģērbu un vajadzīgām grāmatām.

2. Kā audzēkņi uz savu maksu. Tādus uzņem, cik vien pieteicas, zināms, kad tikai derīgi. Viņi nepiemīt seminārijas namā, bet ienomājas pilsētā, viņi netop no seminārijas uzturēti, tādēļ viņiem nav nekādas apņemšanās pēc beigtiem skolas gadiem jāizpilda; bet var likties, kā vien paši grib. Kad kādas kroņa audzēkņu vietas tiek brīvas, tad no šiem audzēkņiem ņem vietniekus, ja kas grib par kroņa audzēkņi tikt. Tādiem semināristiem, kas mācības gadus sākuši uz savu maksu, tiek tad, kad viņi tik pēc laika par kroņa audzēkņiem tikuši, atdienēšanas gadi pašināti — tiem jāatdien līdz 3 vai 4 gadi.

Par mācību abējiem mācekļiem jāmaksā par gadu 24 rubļi.

Ievēro: Tie jaunekļi, kas nespēj visās noprasāmās zināšanās un mācībās eksāmenu nolikt, bet citādi diezgan derīgi izliekas, tie top mēģināšus seminārijā kā viesētāji pieņemti. Kad tie labi mācās, vislabāk tanīs zināšanās, kuŗās tie bij par vājiem pie eksāmena nolikšanas, tad tie var pēc gada pilnīgā semināristu rindā iestāties. Tādiem viesētājiem piepalīdz tik tie seminārijas skolotāji, tik arī vecākie semināristi pēc vajadzības un kad kāds palīdzību prasa.

4. Tie jaunekļi, kas seminārijā par mācekļiem uzņemti, tik tanīs mācības gados, kā arī pēc laika, kad par skolotājiem tikuši, no rekrūšu ņemšanas svabadi.

III. Cik naudas vajagatiem, kas grib seminārijā uz savu maksu izmācīties.

Par nomu, ēdienu, apmazgāšanu, skolu un grāmatām vajaga par gadu 150 līdz 200 rubļi.

IV. Kādās vietās var še izmācītie skolotāji savu amatu strādāt.

1). Visās tās elementārskolās, kas atronas Baltijas guberniju pilsētās, proti Kurzemē, Vidzemē un Igaunzemē.

2. Ķirspēļu un pagasta skolās uz zemēm, kad derīgas vietas atrodas.

Ievēro: Kas uz šādu darbu dzenas, var še pat latvisko valodu pieklājīgi iemācīties.

3. Visā platā Krievzemē, kur vien tādas skolas atgadās. (Šinī seminārijā krieviskā valoda tik tāļ top izkopta.)

4. Pie kungu bērniem par māju skolotājiem. (Šinī laikā visvairāk uz Krievzemi seminārijā izmācījušos aizaicina).

5. Tie semināristi, kam labas galvas un kas labi mācījušies, var pēc laika eksāmenu nolikt par skolotājiem priekš

kreisskolām, jeb priekš citām augstākām skolām, tiklīdz kā arī tās zinības iegūtas, kas pie šāda eksāmena īpaši vajadzīgas.

Tie, kas grib jo sīkākas ziņas par šo skolu, lai atraksta grāmatu pie seminārijas inspektora. Arī top lūgts, lai tie, kas uz nākošo rudeni domā šurp doties, jau priekš Jāņiem, cik ātri iespējami, šeit ziņu atlaiž. 1868.

## Ir beigts!

1. Virs katra prieka ērglis laižas,  
To drīz apdraudē glūnēdams;  
Viss izzūd, dzestrā smiltī gremdas,  
Ko dzīvē meklējs mīlodams.
2. Man nāve bardzībā aizrava  
Pat laimes pēdēj' ziediņu,  
Jo Dēkla runāt man neļāva,  
Kad tiesāja par sirsniņu.
3. Es negribu vairs ilgāk gūstīt  
To raudas viņu baltumu;  
Līdz sīvām asarām izslaucīt —  
Tik steidzos — pēdēj' spulgumu. 1868.

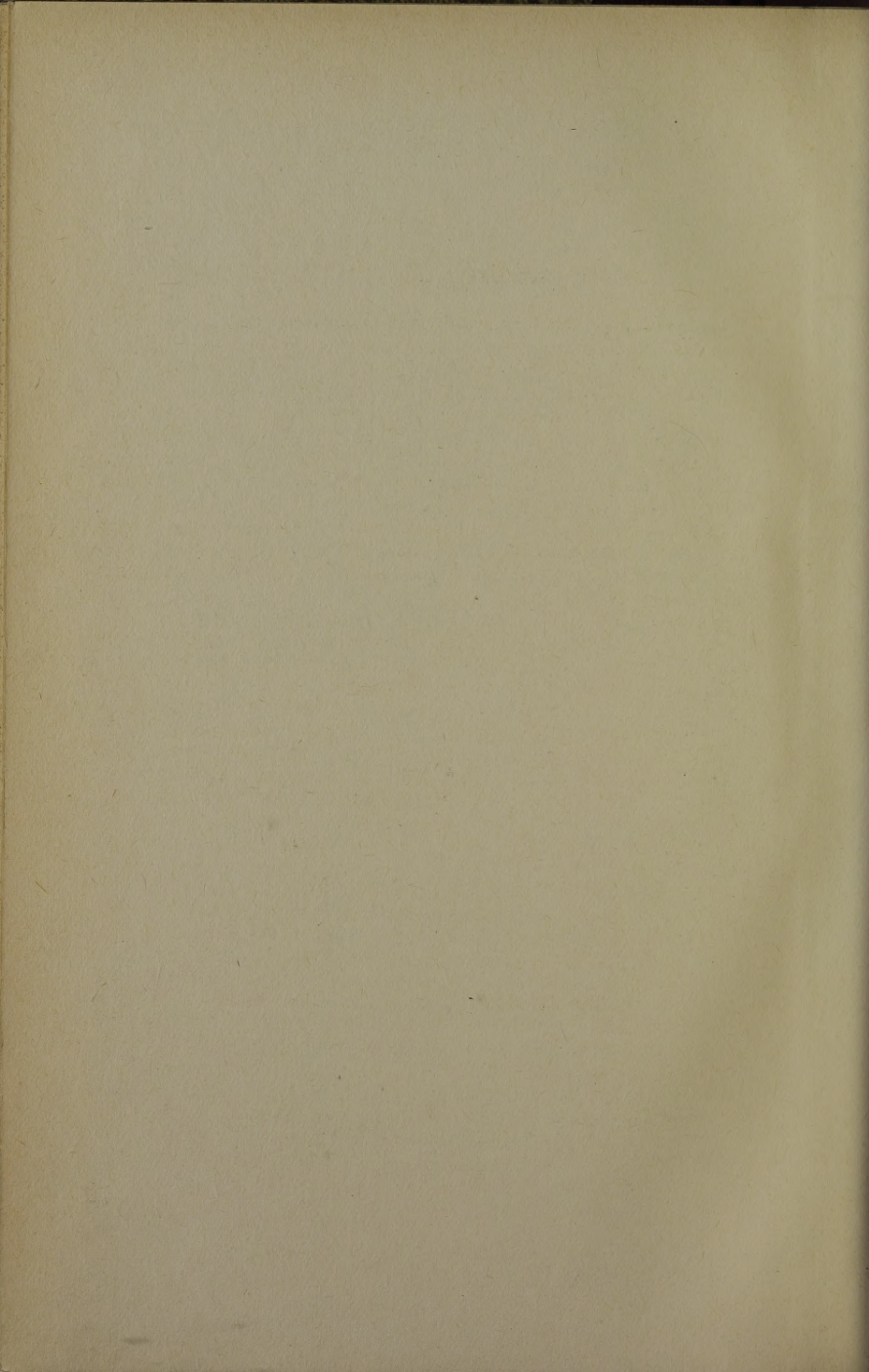
## Svešniecībā.

1. Gan citreiz ļoti pulgojos  
Par mātes mēli, tēva tīrumiem,  
Un kāriģi vien ilgojos  
Pēc svešiem tāļu tāļiem greznumiem.
2. Nu alodamu svešumā,  
Bez prieka jausmām šeit man deldina,  
Un sēras gaudas pilnumā  
Man sirdi slāpē, mērdē, galina.
3. Kaut vēl reiz spētu aizsniegties,  
Kur mātes daiļā valod' skaisti skan,  
Pie sveiktām krūtīm pieglauzties,  
Kur mīlib's straume tek bez mitēšan'.
4. Jau daži cerīb's ziediņi,  
Kas jaunās dienās sirdī plaukuši,  
Iznīkst kā nokaltuši zariņi,  
Ko nikni vēji aplauzt steiguši.

5. Gan vientulībā sērojot  
Caur mežiem kļīstu ilgodamies vien;  
Bet nekur dzirdams atskanot  
Tas pazīstamais atbalss: „labu dien!“  
1868.

### Mīlestības svētki.

1. Jau savas dziesmas rakstu dailīb' triekdams,  
Spīrgts cīruls moži augšup ceļas,  
Un priecas dziedātāju koris kliegdams  
Drīz ziedu mežā ar patveras.
  2. Visur, kur vien mēs savas acis metam,  
Redz grezna altār' taisīšanu,  
Un katra ilgodamās sirds jūt skanam  
To mīlīb's svētku zvanišanu.
  3. Jau ziedons ugunīgas rozes gādā  
It zaļos lukturos šim namam,  
Te katra sirds nu briestīn briest un strādā  
Sev' upurēt tam mīlīb's Dievam. 1868.
-



## Rakstu sakārtotāja isas piezīmes.

Kronvalda raksti šai sējumā sagrupēti sekošā kārtībā: Pirmajā nodalījumā — raksti par sabiedriski kultūrālās dzīves jautājumiem. Otrajā — raksti par literāriskām parādībām. Trešajā — par skolām un audzināšanu. Ceturtnajā — raksti valodniecības jautājumos. Piektajā — sacerējumi par dabu. Kā sestais nodalījums ir runas Tērbatas literāriskajos vakaros. Un pēdējā — septītajā — nodalījumā dažādi sīkaki raksti, tāpat tie sacerējumi, kas radušies priekš 1869. g. un tāpēc dažās vietās nav vēlākā Kronvalda cienīgi, piemēram, arī runa Vidzemes skolotājiem, vai rakstā, kas veltīts skolotājam Tauriņam. Še nedaudz rindīņas pat izmestas, tās pieminot Kronvalda darbības apskatā (nodaļā „Ceļa meklētājs“).

Vairāki raksti parādās iespaidumā pirmo reizi, kā: „Paldies sev pats“, „Vēstule latviešu tautas skolotājiem un audzinātājiem“, „Virišķīga cinišanās nevilis“, „Kā vecākiem un skolotājiem lasāmi gabali bērniem izskaidrojami“, „Prūsijas leiši“, „Par skolām“. Fragmenti, kas apvienoti šai pēdējā rakstā, ir tikai atsevišķas vietas no lielāka darba „Kāds vārds par mūsu tautas skolām“, kas iespiests Kopotu rakstu otrā sējumā. Otrais sējums, tehnisku apstākļu dēļ, iespiests jau agrāk. Tur minētais raksts ievietots tāds, kāds tas atrodams „Baltijas Vēstnesī“. Vēlāk kļuva pieejams rokraksts (Misiņa bibliotēkā). No turienes tad arī ņemti šie fragmenti.

Misiņa bibliotēkā atrodamais rokraksts rāda, ka arī skaidrajā apcerējumā „Tēvuzemes mīlestība“ (II. s.) ir robi. Nu mums līdz šim pazīstamo tekstu var papildināt ar sekošo: 7. l. p.: „Arī tas nav mūsu jaunai audzei slēpjams, ka mūsu sentēvi nevis kūtrības un slinkuma dēļ, bet pārvarētāju bezcilvēcības un negantības dēļ vēlākos laikos iegrīma nežēlīgā tumsībā un bezspēcības naktī. Arī tas jaunai audzei pierādāms, ka šie miglas un tumsas laiki pa daļai pagājuši. Un ja mūsu tautas pienākums bijis tais pārgalvības laikos kļusu ciest un savu sūro likteni panest bez nekādas aplamas pretošanās, tad jaunai audzei jānācās atzīt, ka viņai mūsu laiki citādu likteni, savādu pienākumu piešķirūši. Tagad vajag latviešiem atkal vīrestības prātu

un spēku izrādīt, par tautas vissvētākām mantām strādājo un karojo." — 8. l. p.: „Kas saviem bērniem māca savu tautu milēt pēc bijušiem un tagadējiem laikiem, tas viņus pieved pie istā tēvuzemes mīlestības avota." — 9. l. p.: „Bet par to mums arī jāgādā, ka mūsu valodai uz priekšdienām vairs neaizliedz pienākamu goda vietu tēvuzemes augstākās un zemākās skolās, tiesvietās, baznīcās u. t. pr." — 10. l. p.: „Negantnieki un svētuļi, diemžēl, daudz un dažādi jau pamazinājuši tautas dzīves smaršīgos ziedīņus." „Lai atmetam to aplamību ar svētuļiem līdz gānīt un lamāt par itin nevainīgiem priekiem." — 13. l. p.: „Ja tēva mājā diemžēl vēl priecājas par to, ka visa tauta saskaldīta un nomērdēta; un ja turklāt izrāda kārību un ilgošanos pēc svešinieku varmācības; ja tur ar prieku apsveicina pašu tautas nospiedējus un aizkavētājus, tad tādā tēva mājā neuzdīgs bērnu sirdīs tēvuzemes mīlestība."

Kā Kronvalda rokraksts (Mišņa bibliotēka) rāda, tad otrā sējumā iespīestā vēstule „Latviešu skolotājiem" (345. l. p.) ir tikai gabals no apcerējuma „Vēstule latviešu tautas skolotājiem un audzinātājiem", kas pilnīgā veidā parādās šīnī sējumā.

Piezīmē rakstam „Cienīgam „Garam", apsolīts gabals no „Baltijas Vēstneša", lai redzētu kas ierosinājis interesanto atbildi. Še jāapmierinās ar sekošo:

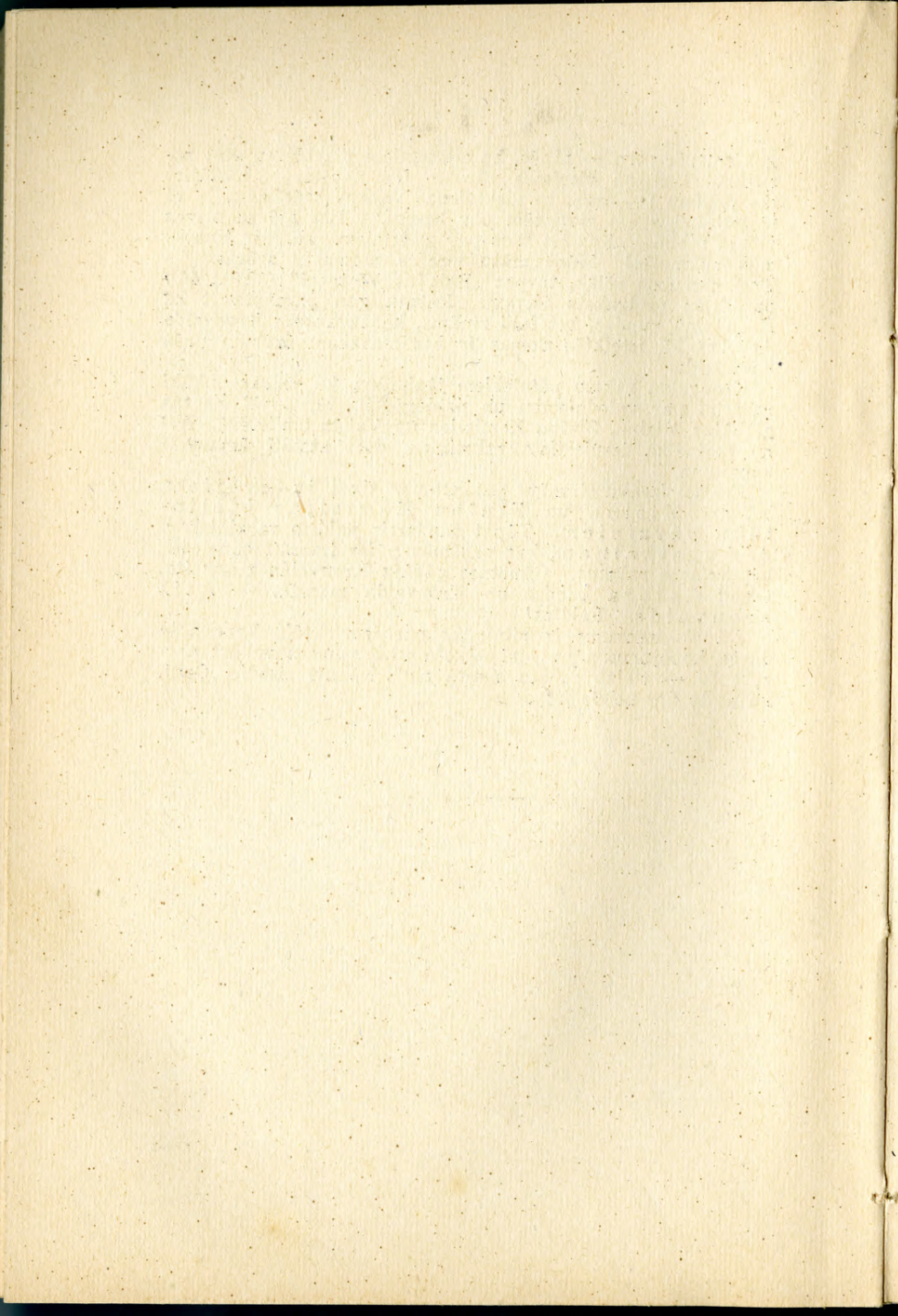
Kāds skolots latvietis, saukts Gars, „Baltijas Vēstneša" 1870. g. 43. numurā ievietoja rakstu „Piektdienas vakarā". Tur lasām: „Pagājušā vilku mēneša ceturtdienas vakarā es iemaldījos Speltes mājās. Saulīte jau bija tētes klēpī nogulusies, un ganu zēns istabas iekšpusī bija apgaismojis ar skalu, ko bija iespraudis bābiņas žaunās. Sievas, rokas klēpī krustim salikušas, tērzēja par veciem laikiem. Viņu bija labs pulciņš... Es prasīju: Sievas, kas tad jums par kaiti, ka tā dikā stāvat? — Tās atbild: Svētījam piektdienas vakaru. — Es: Kā, piektdienas vakaru! Es domāju, šodien bija ceturtdiena. — Sievas: Šodien bija gan ceturtdiena, bet tagad ir piektdienas vakars. — Es: Kā ceturtdienā piektdienas vakars! Kas tas par putras rēķīnu? — Sievas: Mūsu mātes to tā saukušas un tām to vajaga zināt. — Es: Apgriezta pasaule! Kā tad vakars var nākt pa priekšu, nekā tā diena? — Sievas: Māšu mātes to vakaru tā saukušas, un mēs meitas, to citādi nesauksim... Mūsu mātes piektdienas vakarus svētījušas un bijušas pārtikušas, kā tad lai mēs grēkojam? — Es: „Ak, jūs vakara un krēslas bērni: jūsu tumsības svētīšana izgājusi no vēzēm." — Tālāk Gars cenšas izskaidrot piektvakaru svētīšanas izcelšanos. Pēc vienu domām tas esot kā piemiņas brīdis kādreiz sadedzinātām ra-

ganām, pēc otru — tāpēc, ka ziemeļnieki piektdienu esot nosaukuši laulības dievietes vārdā. Un nobeidz: „Atstājiet tās pagānu paslavas, to piektdienas vakaru svētīšanu, jo tā ir īsti kristīgām sievietēm par kaunu.“ Bet arī šie sievas viņam atbild: „Kas šis tāds par gudrinieku, ka iedrošinājas mūs apkaunēt! Mūsu māšu ierašas mums ir svētas.“ — Trīs numurus vēlāk, turpat „Baltijas Vēstnesī“ (1870., 46.) parādījās pretraksts Garam. Rakstu gan paraksta it kā Kronvalda kundze, bet labi zināms, ka tā autors Kronvalda Atis, tā kā izteiktās domas ir bez mazākām šaubām paša Kronvalda.

Kronvalda rakstu pētniekiem jāaizrāda, ka vairāki sīkāki rakstiņi par valodniecību un pēdīgāku, tāpat vēl šis tas glabājas Misiņa, Zinību Komisijas un Valsts bibliotēkā. Arī no periodikā iespēstiem rakstiņiem daži atstāti ārpus šī kopojuma.

Beidzot izsaku sirsnīgu pateicību ne tikai izdevējiem, bet arī Misiņa un Zinību Komisijas bibliotēku pārziņiem. Tāpat daudzreiz paldies valodniekam A. Augstkalnam, kas uzņēmās pūles izskatīt cauri valodnieciskos rakstus. Ģimenes gādāja Kronvalda mazmeita, tagad Gatera kundze un Kronvalda mazdēls — Atis Kronvalds. Paldies!

Kā šis izdevums ir pilnīgāks par iepriekšējo Kronvalda darbu kopojumu, tāpat arī nākošais izdevums savukārt pārspēs šo — tiklab rakstu skaita ziņā, kā arī citādi. Ceru, ka uz to ilgi nebūs jāgaida.



## Saturs.

Lapp.

I.	7
II.	18
III.	23
IV.	33
V.	
	41
VI.	52
VII.	61
VIII.	67
IX.	81
X.	91
XI.	103
XII.	110
XIII.	120
XIV.	123
XV.	125
XVI.	134
XVII.	140
XVIII.	145
XIX.	152
XX.	159
XXI.	163
XXII.	169
XXIII.	173

### Kronvalda raksti:

#### I.

Karš miera laikā (1870.) . . . . .	181
Stāvoklis (1870.) . . . . .	196
„Baltijas vēstnesim“ (1870.) . . . . .	204
Cienīgam „Garam“ (1870.) . . . . .	213
Izbraukums pa tēvuzemi (1870.) . . . . .	227
„Mājas viesim“ (1871.) . . . . .	254
Cienījamā „Baltijas vēstneša“ redakcijai (1872.) . . . . .	254

	Lapp.
Laika grāmata (1873.) . . . . .	275
Latviešu dziedāšanas svētki Rīgā (1873.) . . . . .	279
Atbilde cien. Bilenšteina kungam (1873.) . . . . .	283
Palīdzies sev pats . . . . .	305

## II.

Kādu likrakstu jeb avižu jau tagad latviešiem vajaga (1870.) . . . . .	311
Vēl kāds vārds par latviešu laikrakstu lasīšanu (1870.) . . . . .	316
„Mūsu laika raksti“ (1872.) . . . . .	323
„Sētas, dabas, pasaules“ priekšvārds (1873.) . . . . .	330
Vecā Stendera „lagstīgala“ (1873.) . . . . .	335

## III.

Divi svētku dienas Turaidā (1869.) . . . . .	341
Par skolas grāmatu izrādīšanu (1870.) . . . . .	354
„Un šis bērns ir tagad tev uzticēts“ (1870.) . . . . .	363
„Mājas viesis“ pret augstākām skolām (1871.) . . . . .	375
Stipendijas latviešu studentiem (1873.) . . . . .	385
Otrā vispārīgā latviešu skolotāju konference (1873.) . . . . .	393
Vēstule latviešu tautas skolotājiem un audzinātājiem . . . . .	397
Virišķīga cīņšanās nevilis . . . . .	408

## IV.

Kāds vārds par mūsu tēvu valodu (1869.) . . . . .	411
Vecas valodas, jauni vārdi (1869.) . . . . .	430
Sinonimiski vārdi (1870.) . . . . .	438
„Mājas vieša“ domas valodas lietā (1871.) . . . . .	444
Kādi jauni vārdi (1872.) . . . . .	459
Valodas kopējiem (1872. un 1874.) . . . . .	460
Dr. Ulmana Latviešu valodas vārdnīca (1872.) . . . . .	473
Par tiem vārdiem „egliens“, „priediens“ u. t. pr. (1870.) . . . . .	482
Priekš nākošās vārdnīcas (1873.) . . . . .	487
Par mūsu tēvu valodu . . . . .	490
Vārdiņš par mūsu valodas piekopšanu . . . . .	511

## V.

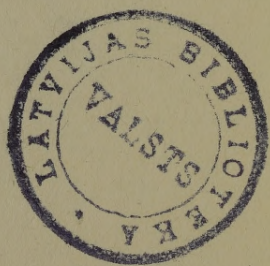
Mežs un koki (1868.) . . . . .	515
Bezdelīga (1869.) . . . . .	521
Rudens nāk, rudens nāk! (1869.) . . . . .	529

## Runas:

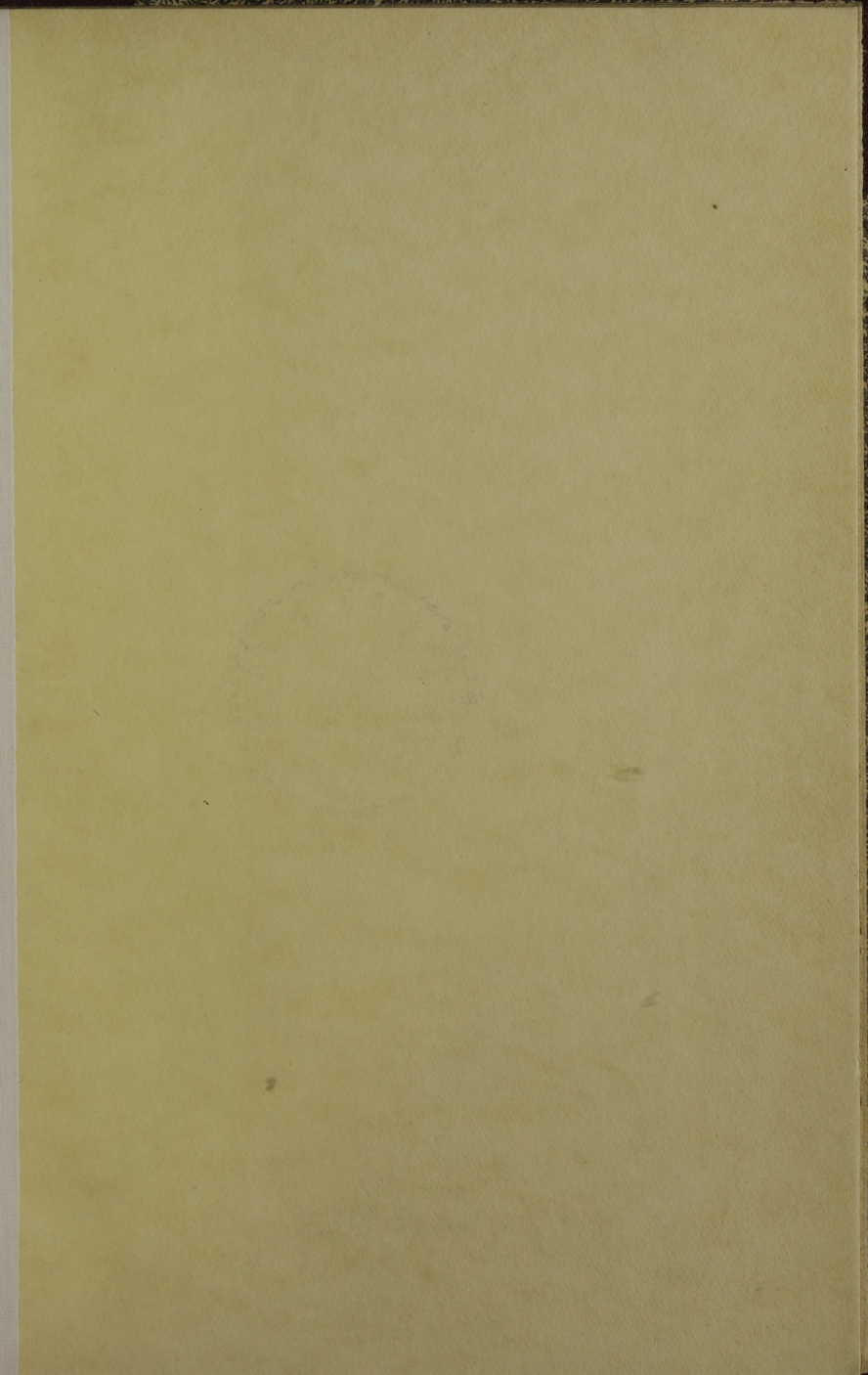
Runa 1871. g. 23. janvārī . . . . .	545
Runa 1871. g. 19. februārī . . . . .	559
Runa 1871. g. 23. maijā . . . . .	571
Runa 1872. g. 19. februārī . . . . .	580

## Dažādi raksti:

„Mazā vācieša“ priekšvārds un pēcvārds (1865.) . . .	595
Līdzeklis pie vācu valodas mācīšanās (1868.) . . .	601
Leišu valodas vārdnīca no Fr. Kuršata (1872.) . . .	602
Valodas lietā . . . . .	605
Vēstule krustdēlam . . . . .	607
Cienījams redaktora kungs! (1869.) . . . . .	609
Gabals no runas (1872.) . . . . .	610
Cienītam amata biedram Tauriņam (1868.) . . . . .	613
Runa (1869.) . . . . .	619
Kā vecākiem un skolotājiem lasāmi gabali bērniem iz- skaidrojami . . . . .	628
Par skolām . . . . .	632
Cilvēka iekšīgs un ārīgs veids (1868.) . . . . .	636
Dzeja jeb poēzija (1869.) . . . . .	642
Stāstu dzejoli jeb epīgi dzejoli (1869.) . . . . .	647
Iz Vildbādes (1872.) . . . . .	650
Prūsijas leiši . . . . .	653
Jūteklī . . . . .	659
No dabaszinātniskiem rakstiem . . . . .	668
Augsti cien. redaktora kungs! (1871.) . . . . .	670
Filozofijas uzdevums . . . . .	671
Lūgšana (1868.) . . . . .	671
Lūgšana (1868.) . . . . .	673
Uzaicināšana (1868.) . . . . .	674
Elementārskolotāju seminārija Tērbatā (1868.) . . . . .	674
Ir beigts! (1868.) . . . . .	678
Svešniecībā (1868.) . . . . .	678
Mīlestības svētki (1868.) . . . . .	679
<b>Rakstu sakārtotāja Isas piezīmes . . . . .</b>	<b>681</b>



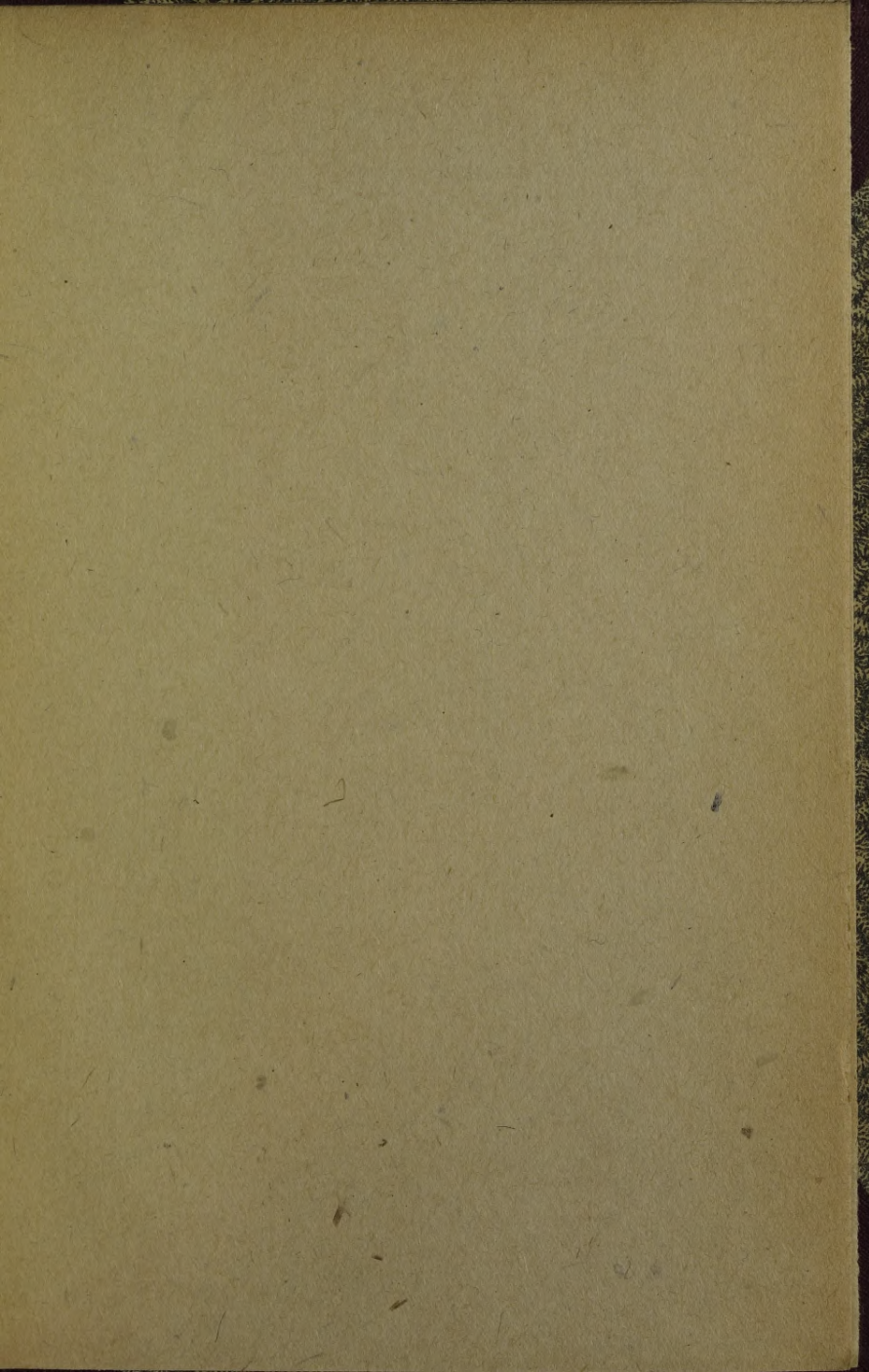
213 2600

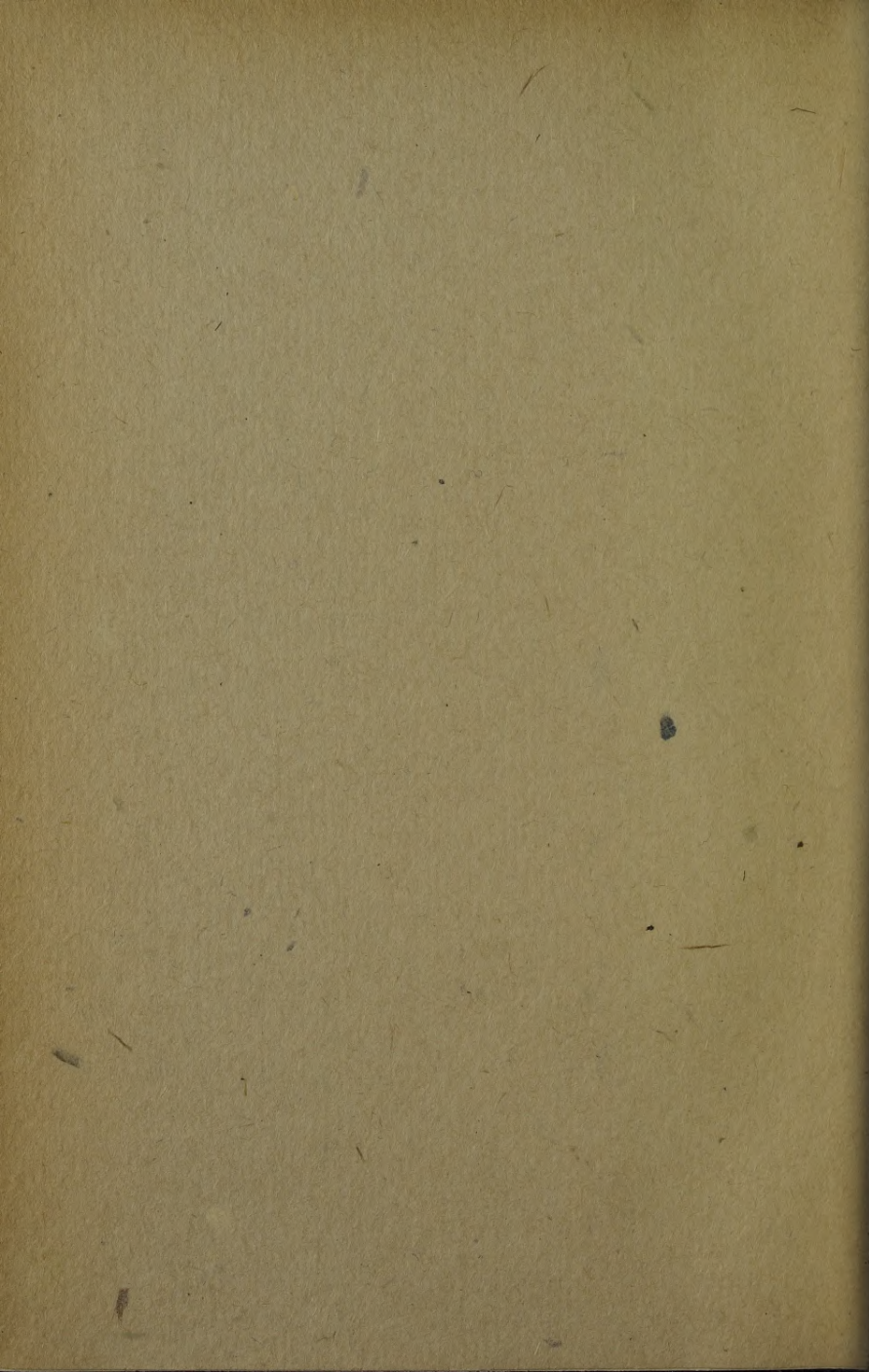


688 150  
98 43  
5  
120  
729  
180  
289

27. MARE 1937

IB 2600





LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA



0308039916